21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN
EKONOMİ VE KALKINMA
SEFERBERLİĞİ

TÜRKİYE YÜZYILI

4

CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ISBN: 978-625-6281-83-7

21. Yüzyılda Türkiye'nin Ekonomi ve Kalkınma Seferberliği

© 2025 CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Bu kitabın tüm hakları saklıdır ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınlarına aittir. Kitabın hiçbir bölümü yayıncının izni olmadan fotokopi ve bilgisayar ortamında yeniden üretilemez ve çoğaltılamaz.

Yayıncı Sertifika No: 45482

1. Baskı, İstanbul, Mart 2026

İletişim
Kızılırmak Mahallesi Mevlana Bulv. No:144 Çankaya
Ankara/TÜRKİYE
T +90 312 590 20 00 | webinfo@iletisim.gov.tr

Baskı
İMAK Ofset
Matbaa Sertifika No: 71320

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN
EKONOMİ ve KALKINMA
SEFERBERLİĞİ

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

içindekiler

Takdim
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan / 7

Giriş / 11

1. Bölüm

KAVRAMSAL ÇERÇEVE / 18

1.1. Türkiye'nin Ekonomi Politikaları / 21
1.2. Ekonomi Politikalarıyla İlgili Başlıca Kurumlar / 23
1.3. Ekonomi Politikalarıyla İlgili Üst Politika Belgeleri / 70
1.4. Uluslararası Ticari ve Ekonomik İlişkiler / 145

2. Bölüm

EKONOMİK GÖRÜNÜM / 180

2.1. Makroekonomik Görünüm / 184
2.2. Kamu Maliyesi / 191
2.3. Kamu Finansmanı / 199
2.4. Gelir Politikaları ve Düzenlemeleri / 201

3. Bölüm

KALKINMA ALTYAPISININ GÜÇLENDİRİLMESİ / 214

3.1. Altyapı ve Mega Projeler / 217
3.2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri / 220
3.3. Enerji / 221
3.4. Madencilik / 227
3.5. Ulaştırma, Lojistik ve Havacılık / 229

4. Bölüm

FİNANSAL BÜYÜME VE YATIRIMLARDA ARTIŞ / 232

4.1. Büyüyen Bankacılık Sitemi / 235
4.2. Finans ve Sermaye Piyasaları / 278

5. Bölüm

ARTAN SANAYİLEŞME / 290

5.1. Makine / 294
5.2. Kimya / 300
5.3. Otomotiv Sektörü / 304
5.4. Savunma Sanayii / 311

6. Bölüm

SAĞLIK VE YAŞAM / 324

6.1. Yaşam Bilimleri ve Sağlık Endüstrisi / 327
6.2. Tarım ve Orman Politikaları / 335

7. Bölüm

DİĞER SEKTÖRLERDEKİ GELİŞMELER / 350

7.1. İnşaat ve Gayrimenkul / 353
7.2. İş Hizmetleri Sektörü / 366
7.3. Turizm Sektörü / 369
7.4. E-Ticaret / 381

8. Bölüm

EKONOMİK İSTİKRAR İÇİN DESTEKLER VE TEDBİRLER / 392

8.1. İhracata Yönelik Destekler / 395
8.2. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri / 409
8.3. İhracatta Pazar Çeşitlendirme Stratejileri / 412
8.4. İthalata Yönelik Önlemler / 414
8.5. Ürün Güvenliği Uygulamaları / 415
8.6. Serbest Bölgeler / 418
8.7. Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılmasına Yönelik Faaliyetler / 421
8.8. İç Ticaretin Geliştirilmesine Yönelik Düzenlemeler / 437
8.9. Esnaf ve Sanatkârlara ve Kooperatiflere Yönelik Düzenleme ve Destekler / 453

TAKDİM

Ülkelerin ekonomik başarısı, konjonktürel kazanımlardan ziyade yapısal dönüşümleri gerçekleştirme ve makroekonomik istikrarı sürdürme kapasitesiyle ölçülür. Ekonomi sahasında 2002 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti olarak istikrarlı bir şekilde kaydettiğimiz atılımlar, Türkiye'nin küresel arenadaki yerini yeniden tanımlamış, milletimizin refah seviyesini yükseltmiş ve güçlü bir kalkınma vizyonunun diğer adı olmuştur. "*21. Yüzyılda Türkiye'nin Ekonomi ve Kalkınma Seferberliği*" kitabı kaydettiğimiz bu ekonomik gelişmenin çeyrek asırlık bir dökümü olmanın yanı sıra aziz milletimizin azmi, kararlılığı ve çalışkanlığıyla inşa ettiği bir başarı hikâyesinin anlatımıdır.

Küresel belirsizliklerin, bölgesel çatışmaların, askeri darbelerin ve başta 90'lı yıllar olmak üzere sık değişen koalisyon hükümetlerinin getirdiği siyasi bunalımlar, ne yazık ki Türkiye'de mali disiplinin sağlanmasını uzunca yıllar engellemiş, ekonomimiz telafisi çok zor hasarlarla güç bela ayakta kalabilmiştir. Hatırlanacağı üzere 2001 krizinin neden olduğu derin ekonomik ve toplumsal krizlerle devraldığımız Türkiye'yi, göreve geldiğimiz ilk günden itibaren güçlü bir programla istikrara kavuşturduk, üretim kapasitesini artırdık ve büyüme eğilimini mütemadiyen sürdürdük. Ekonomik istikrar ve gelişmenin aynı zamanda toplumsal huzur ve barışımızın, adalet ve güvenliğin, istikbal ve istiklâlimizin en önemli payandalarından birisi olduğu bilinciyle Türkiye Yüzyılı'nı inşa etme gayretinde olduk, olmaya da devam ediyoruz.

Türkiye ekonomisi bugün çok daha istikrarlı makroekonomik temellere oturmuş, bölgesel ve küresel ekonomiyle entegrasyonunu derinleştirmiş, küresel rekabet gücüne haiz, geleceğe umutla bakmamızı sağlayan bir yapıya kavuşmuş durumdadır. 2002 yılından itibaren uyguladığımız sıkı para ve maliye politikaları neticesinde, ekonomimiz kronikleşen sorunlarını tek tek aşma başarısı göstermiş, kamu borç stokunun milli gelirimize oranı istikrarlı bir şekilde düşürülmüş, öngörülebilirlik ve istikrar Türkiye ekonomisinin en önemli değerleri olarak öne çıkmıştır. Bankacılık ve finans alanında, yine 2002 sonrası gerçekleştirdiğimiz köklü reformlar sayesinde Türk bankacılık sektörü 2008'de yaşanan küresel ekonomik kriz gibi meydan okumalar karşısında dayanıklılığını ispatlamış; modern, rekabetçi ve istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur.

Benzer bir şekilde milli gelir ve dış ticaret rakamlarına bakıldığında Türkiye, son 24 yıllık dönemde büyük bir başarı ortaya koymuştur. 2002 yılında 240 milyar dolar seviyesinde olan milli gelirimiz bugün 1,6 trilyon dolara ulaşmıştır. Söz konusu süre zarfında mal ihracatımız 7,6 katına çıkmış hizmet ihracatımız 8,7 (kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi) katına çıkmıştır. Bugün itibarıyla yaklaşık 396 milyar dolarla Cumhuriyet tarihimizin en yüksek mal ve hizmet

ihracatı seviyesine ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti, güçlü ve istikrarlı siyasi iradesiyle pek çok uluslararası yatırımcının dikkatini celp etmiş ve uluslararası yatırımlar noktasında en popüler destinasyonlardan birisi haline gelmeyi başarmıştır. 1975-2001 arası Türkiye'ye giren uluslararası doğrudan yatırım (UDY) tutarı 14 milyar dolar iken, 2002'den bu yana aldığımız uluslararası doğrudan yatırım tutarı yaklaşık 289 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ekonomik alandaki başarısı sadece makro göstergelerle sınırlı kalmamış, her bir vatandaşımızın hayatına dokunan refah artışı da bu süreçte kademeli olarak kendisini göstermiştir. 2002 yılında 3.600 doları aşan kişi başına düşen millî gelirimiz bugün 18 bin doların üzerine çıkmıştır. Milli gelirdeki bu yükselişe, hizmet sektöründe kat ettiğimiz mesafe eşlik etmiş, eğitim, turizm, spor, sağlık, kültür ve sanat gibi alanlarda Türkiye'nin ekonomik kalkınma başarısını perçinlemiştir. Bilhassa sağlık alanında hayata geçirdiğimiz, kıymeti pandemi döneminde çok daha iyi anlaşılan ve bugün itibarıyla sayısı 25'e ulaşan şehir hastaneleriyle Türkiye bir yandan vatandaşlarına dünyanın en kaliteli sağlık hizmetini sunarken diğer yandan sağlık turizminin en büyük cazibe merkezlerinden birisi haline gelmiştir.

Hiç şüphesiz bir ülkenin kalkınma ve refah seviyesini ortaya koyan en önemli göstergelerden bir diğeri de fizikî altyapının gelişmişliğidir. Türkiye, ekonomik kalkınma hamlesinin en somut bileşenlerinden birisi olan altyapıda da 2002'den bu yana büyük bir mesafe kaydetmiş, adeta çağ atlamıştır. 2002'de 6.101 km olan bölünmüş yol uzunluğu, günümüzde yaklaşık 30 bin kilometreye ulaşmış, tünel sayısı 83'ten 495'e yükselmiştir. Yine aynı dönemde gerçekleşen demir yolları yatırımları ile Türkiye'deki toplam demir yolları uzunluğu 14 bin kilometreyi geçmiş, aktif havalimanı sayımız ise 26'dan 62'ye çıkmıştır. Bu itibarla aziz milletimiz; Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 1915 Çanakkale Köprüsü, Osmangazi Köprüsü, İstanbul Havalimanı ve daha nice mega projeyle tanışmış ve Türkiye Yüzyılı'na daha emin adımlarla yürümeye başlamıştır. Ulaşım ve altyapıda gerçekleştirdiğimiz yatırımlarla Türkiye'nin her bir köşesi birbirine bağlanmış ve Türkiye, kıtaları ve medeniyetleri birbirine kavuşturan eşsiz jeopolitik konumunun sunduğu ekonomik fırsatları sonuna kadar değerlendirebilme potansiyeline kavuşmuştur.

Türkiye olarak 2002'den bu yana geçen süre zarfında, sanayi ve teknoloji alanında da benzer bir başarı hikâyesi yazdık, yazmaya da devam ediyoruz. Bilhassa katma değeri yüksek sektörlerde gösterdiğimiz ağırlıkla sanayi ve teknoloji atılımımız her geçen gün yeni bir meyve veren mümbit bir saha haline gelmiştir. Savunma sanayiinde göreve geldiğimizde %20'lerde olan yerlilik oranımızı, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla %80 seviyesinin üzerine çıkarmanın gururunu yaşıyoruz.

Tüm dünyanın gıpta ile takip ettiği üzere, İHA ve SİHA gibi modern harbin dinamiklerini kökünden değiştiren teknolojilerde Türkiye bir marka haline gelmiş, küresel bir ihracatçı konumuna yükselmiştir. Öte yandan, otomotiv sektörümüz yıllık 1,5 milyon adedi aşan üretim kapasitesi ve 41,5 milyar dolar ihracatıyla Avrupa'nın önemli üretim üslerinden biri olmuş, ileri teknoloji alanında geldiğimiz seviyeyi gösteren yerli ve millî elektrikli otomobilimiz TOGG kısa bir süre içerisinde dünyaya açılmıştır.

Tüm bu verilerin ışığında görüleceği üzere, Türkiye'nin son 23 yıl dönüşümü; makroekonomik göstergelerden altyapıya, savunma sanayiinden teknolojiye, dış ticaretten sağlık sektörüne uzanan topyekûn bir kalkınma ve ekonomi seferberliği olarak tanımlanabilir. Bu seferberliğin her aşamasında milletimizin emeği, girişimcilerimizin cesareti ve devletimizin stratejik aklı bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye için ulaşılan her hedef, daha büyük bir hedefin başlangıç noktasıdır. Türkiye Yüzyılı'nın inşası, diğer tüm alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da gerçekleştirmeye devam ettiğimiz seferberliğin sürdürülmesiyle mümkündür.

Devlet ve millet el ele vererek son çeyrek asırlık dönemde gerçekleştirdiğimiz ekonomik seferberliğin hikâyesini kayda geçiren bu eserde emeği geçenleri tebrik ediyor, çalışmanın Türkiye Yüzyılı'nda yapacağımız daha nice atılımlar için bir güç ve moral kaynağı olmasını temenni ediyorum.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP ERDOĞAN

PACIFIC INTER-LINK GROUP
DEIK
PUTRAJAYA INTERNATIONAL
CONVENTION CENTRE
NCCIM

GİRİŞ

21. Yüzyılın ilk çeyreği geride kalırken, küreselleşmenin getirdiği fırsatlar ve zorluklar, teknolojik devrimlerin yarattığı paradigma değişimleri, jeopolitik dengelerin yeniden kurulması ve iklim değişikliği gibi küresel ölçekli krizler, ekonomileri daha önce hiç olmadığı kadar karmaşık bir denklemle karşı karşıya bırakmıştır.

Ülkelerin varlıklarını sürdürebilmeleri, refah seviyelerini artırabilmeleri ve uluslararası sistemde etkin bir aktör olarak yer alabilmeleri, artık sadece geleneksel üretim modellerine değil, aynı zamanda vizyoner, çok yönlü ve dirençli kalkınma stratejileri geliştirebilme yeteneklerine bağlıdır.

21. yüzyıl bilginin, inovasyonun ve dijitalleşmenin üretim gücüyle bütünleştiği; çevresel sürdürülebilirlik, enerji güvenliği ve sosyal refah gibi unsurların ekonomik karar alma süreçlerine doğrudan etki ettiği hatta bunların merkezine yerleştiği bir çağdır. Küresel sistemin ekonomik, teknolojik ve siyasal eksenlerinin hızla değiştiği bu dönemde, ülke ekonomileri siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel aktivitelerdeki hız ve yoğunluk artışına uyum sağlamak durumundadır.

90'lı yıllarda çevresinde ve küresel ölçekte yaşanan hızlı değişimlere, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle uyum sağlamakta zorlanan Türkiye, son derece çalkantılı ve rekabetçi bir şekilde başlayan 21. yüzyıla ise kendi potansiyelini en üst düzeyde harekete geçirmeyi hedefleyen bir ekonomi ve kalkınma seferberliği ruhuyla adım atmıştır. 2002 seçimlerinin ardından siyasi istikrarını tesis eden Türkiye, küreselleşme dalgası, finansal entegrasyon süreçleri ve teknoloji merkezli üretim biçimlerinin geleneksel kalkınma anlayışını yeniden şekillendirdiği yeni yüzyıla hazır bir şekilde girme fırsatı yakalamıştır.

"21. Yüzyılda Türkiye'nin Ekonomi ve Kalkınma Seferberliği" kitabı, bu fırsatın büyük bir ekonomik dönüşüm olarak değerlendirildiği süreci çok boyutlu bir perspektiften ele alarak Türkiye'nin ekonomik yapılanmasının kavramsal, kurumsal, sektörel ve stratejik temellerini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'nin ekonomi ve kalkınma seferberliğinin temelini oluşturan politikalar, hukuki yapı ve uluslararası ticari ve ekonomik ilişkiler ele alınmış, 2002'den bu yana yaşanan gelişmeler analitik bir gözlemle ortaya koyulmuştur. 90'lı yıllarda krizlerle boğuşan, enflasyonla mücadele edemeyen, faiz ve borç sarmalında çırpınan Türkiye, kronikleşmiş sorunlarını 2002'den sonra hızla çözmüştür. Bugünün Türkiye'si hemen her sanayi kolunda üretim yapan, bilgi ve teknoloji üreten, ihracat rekorları kıran ve bölgesel bir finans merkezi olma vizyonuna sahip bir ülke olarak yoluna emin adımlarla devam etmektedir. Hiç şüphesiz sağlam temellere oturmuş ekonomi politikaları ve uluslararası ticari ve ekonomik ilişkilerin bu ilerlemede rolü büyüktür.

2002'den sonra başlayan yeni dönemin ekonomik iyileşme ve kalkınma dönemi haline gelmesini sağlayan etkenlerden biri de ekonomi politikalarının bütüncül bir yaklaşımla kurumsallaştırılması ve uzun vadeli planlama anlayışının yeniden güç kazanmasıdır. Bu kapsamda 2000'lerin başından itibaren planlı ve disiplinli programlarla Türkiye ekonomisi hızla büyümüş, kişi başına düşen milli gelir ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla artmış, fiyat istikrarı sağlanmış, kamu maliyesi güvenilir, şeffaf ve öngörülebilir bir yapıya kavuşturulmuş, vergi ve harcama reformları gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir, sağlam, güven ve istikrar üzerine kurulu bir ekonomik sistemin tesisi için gerekli alt yapı düzenlemeleri yapılmıştır. İstikrar ve yüksek büyüme sağlanırken sosyal devlet ilkesi ihmal edilmemiş, yoksulluğun giderilmesi için dezavantajlı bölgelere yatırımlar yapılması sağlanmış, işsizlik ciddi biçimde azaltılmış, çalışamayacak durumda olanlara sosyal destek verilmiştir.

Bilindiği üzere ekonomik kalkınmada sürdürülebilirliğin tesisi, sağlam bir fiziki altyapının varlığıyla son derece yakından ilişkili bir husustur. Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde lojistik ve ulaştırma, enerji, haberleşme, şehircilik vd. birçok alanda sayısız altyapı yatırımı gerçekleştirmiş, jeostratejik konumunun sağladığı avantajlardan azami ölçüde faydalanma kapasitesine erişmiştir. Marmaray, İstanbul Havalimanı, Yavuz Sultan Selim, Osmangazi ve 1915 Çanakkale Köprüleri, enerji hatları yatırımları, kıtalararası otoyollar ve hızlı tren hatları gibi birçok büyük yatırım, Türkiye'yi bölgesel ve küresel bir ekonomik cazibe merkezi haline getirmiştir.

Kalkınmanın sürdürülebirliği açısından bir diğer kritik husus sağlıklı ve güçlü bir şekilde işleyen, küresel ekonomik belirsizliklere ve krizlere karşı dayanıklı bir finansal sistemin varlığıdır. Türkiye 21. yüzyılda finansal büyüme ve yatırım ortamını desteklemek amacıyla kapsamlı reformlara imza atarak küresel finansın rağbet gösterdiği merkezlerden birisi olmuştur. İstanbul Finans Merkezi, bir yandan bu sürecin başarısını simgelerken diğer taraftan uluslararası sermayenin Türkiye'ye yönelmesini ve start-up ekosistemlerinin güçlendirilmesini hedeflemektedir.

2002-2025 dönemine bakıldığında sanayi, Türkiye ekonomisinin omurgası haline gelmiştir. Klasik üretim kalıplarının ötesine geçerek teknoloji yoğun, inovasyona dayalı bir yapıya evrilen 21. yüzyıl sanayisine hızlı bir şekilde uyum sağlayan Türkiye, makine, kimya, otomotiv ve savunma sanayii gibi alanlarda yerli üretim kapasitesinin güçlendirilmesiyle ekonomik kalkınmasını sağlam temeller üzerine oturtmayı başarmıştır. İçinde bulunduğumuz dönemde özellikle savunma sanayiinde elde edilen başarılar, Türkiye'nin teknolojik bağımsızlığının ve ar-ge yetkinliğinin sembolü haline gelmiştir. İnsansız hava araçları, yerli otomobil, ileri malzeme teknolojileri gibi gelişmeler, Türkiye'nin üretim gücünü küresel rekabet arenasında ön sıralara taşımıştır.

Bir ülkenin kalkınmadaki başarısı yalnızca ekonomik göstergelerle değil, insanlarına sunduğu yaşam kalitesiyle de ölçülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, 2000'lerden önce toplumsal bir kriz haline dönüşen sağlık sektöründe tüm dünyada örnek gösterilen bir atılım gerçekleştirmiştir. Sağlıktaki reformlarla Türkiye, vatandaşlarının adil bir şekilde sağlık hizmeti almasını sağlamış, küresel salgın dönemini hizmet kapasitesinin yeterliliği sayesinde sorunsuz atlatmış, sağlık turizminde bir dünya markası haline gelmiştir. Bunun yanı sıra gıda ve tarım sektörleri stratejik olarak önceliklendirilmiş, modern üretim teknikleri, dijital tarım uygulamaları ve yerli tohum politikalarıyla birlikte hem iç gıda güvenliği sağlanmış hem de ihracat potansiyeli güçlendirilmiştir.

Söz konusu süreçte inşaat, gayrimenkul, ticari hizmetler, turizm ve e-ticaret gibi sektörler, Türkiye ekonomisinin kalkınma vizyonunda son derece önemli roller oynar hale gelmiştir. Çeyrek yüzyıllık dönemde inşaat sektörü, yalnızca yurt içinde değil yurt dışında da rüştünü ispat etmiş, Türk müteahhitlik firmaları küresel projeler gerçekleştiren, tüm dünyada teknik müşavirlik hizmetleri sunan bir seviyeye yükselmiş, dünyanın en büyük müteahhitlik firmalarının listelendiği küresel indekslerde Türkiye 2'nci sıraya kadar yükselmiştir. Benzer bir şekilde Türkiye bu süreçte turizm alanında ziyaretçi sayıları ve turizm gelirleri rekorları kırmış, dünyanın en cazip turizm destinasyonları arasında 4'üncü sıraya kadar yükselmiştir.

Küresel salgınlar, doğal afetler ve jeopolitik gerilimler, bölgesel çatışmalar, küresel ticaret savaşları gibi dışsal şoklarla giderek daha fazla kırılganlaşan 21. yüzyıl ekonomik sisteminde Türkiye hem kısa vadeli tedbirlerle hem de uzun vadeli destek mekanizmalarıyla ekonomik istikrarını korumayı başarmıştır. Türkiye'nin 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki ekonomi ve kalkınma seferberliği planlı, çok boyutlu ve insanı merkeze alan bir vizyonun ürünüdür. Sağlam mali yapıdan dev altyapı hamlelerine, teknoloji odaklı sanayiden küresel bir marka haline gelen hizmet sektörlerine kadar uzanan bu bütüncül yaklaşım, Türkiye'yi her türlü küresel zorluğa karşı dirençli kılmış ve uluslararası sistemde vazgeçilmez bir ekonomik güç olarak öne çıkarmıştır.

İstanbul Finans Merkezi

Türkiye, 2002-2025 döneminde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde ekonomi ve kalkınma alanında devrim niteliğinde adımlar atmıştır. Bu süreçte, Sayın Cumhurbaşkanımızın tensipleriyle görev alan bakanlar kronolojik olarak sunulmaktadır.

Hazine Müsteşarlığı Bakanları

Ali Babacan

18 Kasım 2002 • 29 Ağustos 2007

Mehmet Şimşek

29 Ağustos 2007 • 2 Mayıs 2009

Ali Babacan

2 Mayıs 2009 • 29 Ağustos 2015

Cevdet Yılmaz

29 Ağustos 2015 • 24 Kasım 2015

Mehmet Şimşek

24 Kasım 2015 • 10 Temmuz 2018

Maliye Bakanları

Kemal Unakıtan

18 Kasım 2002 • 1 Mayıs 2009

Mehmet Şimşek

1 Mayıs 2009 • 24 Kasım 2015

Naci Ağbal

24 Kasım 2015 • 10 Temmuz 2018

Hazine ve Maliye Bakanları

Berat Albayrak

10 Temmuz 2018 • 10 Kasım 2020

Lütfi Elvan

10 Kasım 2020 • 2 Aralık 2021

Nureddin Nebati

2 Aralık 2021 • 4 Haziran 2023

Mehmet Şimşek

4 Haziran 2023 • Görevde

Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanları

Kürşad Tüzmen
18 Kasım 2002 • 29 Ağustos 2007

Kürşad Tüzmen
29 Ağustos 2007 • 1 Mayıs 2009

Mehmet Zafer Çağlayan
1 Mayıs 2009 • 6 Temmuz 2011

Gümrüklerden Sorumlu Devlet Bakanları

Kürşad Tüzmen
18 Kasım 2002 • 29 Ağustos 2007

Hayati Yazıcı
29 Ağustos 2007 • 1 Mayıs 2009

Hayati Yazıcı
1 Mayıs 2009 • 6 Temmuz 2011

Sanayi ve Ticaret Bakanları

Ali Coşkun
18 Kasım 2002 • 29 Ağustos 2007

Mehmet Zafer Çağlayan
29 Ağustos 2007 • 1 Mayıs 2009

Nihat Ergün
1 Mayıs 2009 • 6 Temmuz 2011

Ekonomi Bakanları

Mehmet Zafer Çağlayan
6 Temmuz 2011 • 25 Aralık 2013

Nihat Zeybekci
25 Aralık 2013 • 24 Kasım 2015

Mustafa Elitaş
24 Kasım 2015 • 24 Mayıs 2016

Nihat Zeybekci
24 Mayıs 2016 • 10 Temmuz 2018

Gümrük ve Ticaret Bakanları

Hayati Yazıcı
6 Temmuz 2011 • 29 Ağustos 2014

Nurettin Canikli
29 Ağustos 2014 • 28 Ağustos 2015

Cenap Aşcı
28 Ağustos 2015 • 24 Kasım 2015

Bülent Tüfenkci
24 Kasım 2015 • 10 Temmuz 2018

Ticaret Bakanları

Ruhsar Pekcan
10 Temmuz 2018 • 21 Nisan 2021

Mehmet Muş
21 Nisan 2021 • 4 Haziran 2023

Ömer Bolat
4 Haziran 2023 • Görevde

“Kişi başına düşen gelirimiz 2024’te 15 bin 325 dolara, 2025 yılında 18 bin 40 dolara yükselmiştir. Milli gelirimiz ise 1 trilyon 596 milyar dolara ulaşmıştır. 2002 sonunda milli geliri 239 milyar dolar olarak devralmıştık. Buna göre Milli gelir 2002’ye kıyasen 2025 yılında 6,7 katına çıkmıştır. Bu Türkiye ekonomisinin farklı bir lige yükseldiğinin ifadesidir.”

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
38’inci DEİK Olağan Mali Genel Kurulu,
4’üncü Ustalara Saygı Ödül Töreni,
8 Ağustos 2025

1. Bölüm

Kavramsal Çerçeve

1.1. Türkiye'nin Ekonomi Politikaları

Dünyada küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesi eğilimlerine ilişkin uluslararası rekabetin ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinde istikrarsız büyüme, yüksek enflasyon, artan kamu açıkları, faiz harcamaları ve borç stoku ortaya çıkmıştır. Ayrıca 2001 ekonomik krizi sonucunda milli gelir %5,5 oranında daralmıştır. Dalgalı kur rejimi altında kısa vadeli faiz oranları temel politika aracı olarak kullanılmıştır. Buna ek olarak para tabanının gelişiminin, enflasyon hedefinin yanında takip edildiği para politikası uygulanmıştır. Maliye politikasının temel amacı olan kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere indirilmesi, uygulanan borçlanma politikasıyla da desteklenmiştir. Bunun sonucunda uzun vadeli ve düşük faizli iç borçlanma politikaları kamu borç stokunu ve faiz yükünü azaltıcı yönde etkide bulunmuştur. Kriz sonrası dönemde ise kararlı bir şekilde uygulanan bu maliye ve para politikaları ile ekonomide sağlanan istikrarın sonucunda yüksek büyüme performansı sağlanmıştır. Gerçekleştirilen yapısal reformlar ve özelleştirmeler kamunun ekonomi içindeki düzenleyici ve denetleyici işlevini kuvvetlendirilirken, özel sektörün ekonomi içindeki ağırlığını artırmıştır. Bunun sonucunda, ekonomide sağlanan güven ortamının da katkısıyla, özel sektör başta olmak üzere ekonomide ciddi bir büyüme meydana gelmiştir. Yapısal reformlar kapsamında, uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiş ve sistemin aktif ve pasifleri arasındaki dengenin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçişin ilk adımları atılmış olup, kredi faizleri kaynak maliyetlerine göre belirlenmiştir. Mali sektör reformu sonucunda kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması hedeflenmiştir. Telekom, TÜPRAŞ gibi büyük KİT'lerin özelleştirilmesiyle hem kamuya kaynak yaratılmış hem de piyasa etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Uygulanan sıkı para politikasının bütçe disiplini ve yapısal reformlarla desteklenmesi sonucu, enflasyon 2004 yılında tek haneli seviyelere inmiş, 2005 yılında %7,7 olarak gerçekleşmiştir.

2008 küresel krizi, özellikle uluslararası finans alanında, yeni ve uluslararası boyutu daha güçlü düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Krizin yoğun olarak yaşandığı 2009 yılı sonrasında orta vadeli bir perspektifle, zamanında ve kararlı bir biçimde uygulanan maliye, para ve gelir politikalarının sonucunda Türkiye ekonomisi, krizden başarıyla çıkan sayılı ekonomiler arasında yer almıştır. Küresel kriz öncesi dönemde enflasyon odaklı politikalar uygulanırken kriz sonrasında risk iştahındaki ve kısa vadeli sermaye akımlarının oynaklığındaki yükseliş karşısında alternatif politika arayışlarına gidilmiştir. Enflasyon hedeflemesi rejimi, fiyat istikrarından ödün vermeden finansal istikrarı da sağlayacak şekilde yeniden düzenlemiştir. Mevcut para politikası çerçevesi, bazı ülkelerde uygulanmakta olan standart enflasyon hedeflemesi rejimine kıyasla amaçlar ve araçlar bakımından önemli ölçüde geliştirilmiştir. Cari dengedeki bozulmayı kontrol altına almak ve ekonomide daha istikrarlı

büyüme sağlamak için 2010 yılının sonlarından itibaren, kredi büyümesinin yavaşlatılmasına yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Ayrıca Türk Lirası'nın aşırı dalgalanmalardan korunmasına ilişkin uygulamalara devam edilmiştir. Fiyat istikrarı ve finansal istikrar hedefleri doğrultusunda temel para politikası aracı olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı ile rezerv opsiyonu mekanizması, faiz koridoru ve likidite yönetimi gibi araçlar aktif olarak kullanılmıştır. Rezerv opsiyonu mekanizması aracılığıyla altının finansal sistemde kullanım alanı artırılmıştır. Bu politikaların etkisiyle ekonomi yeniden dengelenme sürecine girmiştir. 2011 yılının son çeyreğinden itibaren cari açık azalmaya başlamıştır. Ayrıca 2013 Mayıs ayı itibarıyla Türkiye'nin IMF'ye olan 23,5 milyar dolarlık borcunun son taksiti ödenmiş ve borç sıfırlanmıştır.

2014-2016 döneminde Orta Vadeli Programı'na (OVP) göre ekonomi politikasının temel amacı, dünya ekonomisinin belirsizlik ortamının ülkeye etkilerini asgari düzeyde tutarak, cari açığı düşürmek diğer yandan büyümeyi artırmak olarak belirlenmiştir. Bunun için yurt içi tasarrufları artırmak, mevcut kaynakları üretken alanlara yönlendirmek, ekonominin verimlilik düzeyini yükseltmek, istihdamı artırmak, enflasyonu düşürmek ve kamu maliyesinde güçlü duruşu devam ettirmek temel öncelikler olarak belirlenmiştir. 2016 yılının son çeyreğinden itibaren uygulanan aktif maliye politikası ile uygulamaya konulan vergi kolaylıkları, primlerin ertelenmesi, işletmelerin finansmana erişim imkânlarının kolaylaştırılması gibi makro ihtiyati tedbirlerle yurt içi talep desteklenerek ekonominin canlanması sağlanmıştır. 2016-2017 döneminde küresel piyasalardaki ekonomik ve siyasi belirsizliklerin, olumsuz jeopolitik gelişmelerin ve 15 Temmuz menfur darbe girişiminin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri olmuştur. Bu olumsuz etkileri azaltmak üzere 2014-2016 döneminde sıkılaştırılan maliye politikası aktif şekilde kullanılmıştır. 2018 yılının ortasından itibaren ekonominin dengelenme sürecine girmesiyle kamuda mali disiplini ön plana alan ve fiyat istikrarına destek veren maliye politikaları ağırlık kazanmıştır.

Küresel salgın ile birlikte iklim değişikliği ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi etkenler küresel enflasyonu arttırmıştır. Bu olumsuz küresel görünüme yurt içinde döviz kurlarında gözlenen dalgalanmanın da eklenmesiyle Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) artış oranı öngörülen seviyelerin üzerine çıkmıştır. Yıllık ortalama tüketici fiyatları artış hızı 2019-2022 döneminde %29,8 olarak gerçekleşmiştir. Uluslararası turizm gelirleri ise salgından olumsuz etkilenmiş fakat sonraki süreçte hızlı bir toparlanma yaşamıştır. Böylece cari işlemler dengesine olumlu katkı vermeyi sürdürmüştür. Küresel koşullara göre değişim göstermekle beraber enerji ve emtia fiyatlarındaki yüksek seyirle ithalat öngörülen seviyelerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2019-2022 döneminde dalgalı bir seyir izleyen cari işlemler dengesi milli gelire oranla ortalama %2,3 seviyesinde açık vermiştir. Salgın döneminde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de mali piyasalara yönelik birçok önlem alınmıştır. Bu dönemde, kredi kanallarının açık kalmasına ve hane halkı ile şirketlerin finansal

yükümlülüklerini ertelemeye yönelik önlemlerle mali piyasalar desteklenmiştir. Reel sektörün krediye erişiminin kesintiye uğramamasını ve kredi maliyetlerinin makul seviyelerde kalmasını sağlayacak tedbirler alınmıştır. 2021 yılı sonu itibarıyla Türkiye Ekonomi Modeli'ne geçilmiştir (2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı). Bu model, geleneksel ekonomi teorisinin aksine, yüksek enflasyon ortamında politika faizini düşürerek büyümeyi, ihracatı ve yatırımı teşvik etmeyi amaçlamıştır. Temel hedef, cari fazla vererek kur istikrarını sağlamak ve enflasyonu bu yolla düşürmek olarak açıklanmıştır. Kur Korumalı Mevduat (KKM) gibi finansal araçlar, bu süreçte kur istikrarını sağlamak için devreye alınmıştır. 2022 yılı bir yandan toparlanma devam ederken diğer yandan tüm dünyada enflasyonun yükseldiği, dış ticaret hacminin zayıfladığı ve işsizliğin yatay seyrettiği bir yıl olmuştur. 2023 yılı şubat ayında yaşanan ve son yüzyılın en büyük felaketlerinden olan Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin yol açtığı hasarın onarımına yönelik harcamalar ekonomiyi olumsuz etkilemiştir (On İkinci Kalkınma Planı 2024-2028). Para politikasında sıkılaşma sürecine girilmiş, politika faizi kademeli olarak artırılmıştır. Mali disiplini yeniden tesis etmeye yönelik adımlar atılmıştır. Bu dönüş, Orta Vadeli Program (2024-2026) ile somut bir çerçeveye oturtulmuştur. Programın ana hedefleri; dezenflasyon, mali disiplin ve yapısal reformlar olarak belirlenmiştir.

1.2. Ekonomi Politikaları ile İlgili Başlıca Kurumlar

Türkiye ekonomisi, son çeyrek yüzyılda önemli bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. 2001 ekonomik krizinden sonra uygulamaya konulan yapısal reformlar, finansal istikrar politikaları, kamu mali disiplininin sağlanması ve dışa açık ekonomi modelinin güçlendirilmesi sayesinde Türkiye, küresel yatırımcılar için cazip ve dinamik bir pazar haline gelmiştir. Bu dönüşümün arkasında, ekonomik politikaların planlanması, koordinasyonu ve uygulanmasında görev alan stratejik ekonomi kurumlarının etkin çalışmalarının rolü büyüktür. Aşağıda, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında ve yatırım ortamının iyileştirilmesinde kilit rol oynayan başlıca kurumların tarihçesi ve görevleri ele alınmaktadır.

1.2.1. Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu

Günümüz dünyasında ekonomik istikrar ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak, güçlü ve vizyoner bir ekonomi yönetimini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin küresel düzeyde rekabet gücünü artırması, milli kaynaklarını etkin kullanması ve ekonomik dönüşümünü başarıyla gerçekleştirmesi; sadece uygulayıcı kurumların değil, aynı zamanda stratejik düşünce merkezlerinin katkısıyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu, Türkiye'nin ekonomi yönetimine yön veren, politika üretim süreçlerine entelektüel derinlik kazandıran ve uzun vadeli kalkınma hedeflerine rehberlik eden stratejik bir yapıdır.

Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ilk kez 10 Temmuz 2018 tarihinde, "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkındaki 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile kurumsallaştırılmıştır. Bu kapsamda Ekonomi Politikaları Kurulu da ayrı bir politika kurulu olarak yapılandırılmıştır. Aynı kararnamenin 25'inci maddesinde, Ekonomi Politikaları Kurulu'nun görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte kurulan Ekonomi Politikaları Kurulu, doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak çalışmakta; ekonomi alanında politika oluşturma, değerlendirme ve öneriler geliştirme konusunda görev yapmaktadır. Kurul; ekonomi, finans, maliye, sanayi, ticaret, tarım, enerji ve kalkınma gibi alanlarda uzmanlaşmış üyelerden oluşmakta olup, farklı disiplinlerden gelen bilgi birikimini tek çatı altında toplayarak kapsayıcı ve bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

Kurul, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında ve doğrudan müracaat edebilir nitelikte kamu kurumları, bakanlıklar ve sektör uzmanlarıyla iş birliği içinde politika önerileri hazırlama işlevine sahiptir. Kurul üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır; Başkanvekilliği görevini de yine Cumhurbaşkanı tarafından atanan bir üye üstlenmektedir.

Kurulun en temel işlevlerinden biri, ekonomiye dair orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirmek; bu stratejileri yalnızca bugünün sorunlarına çözüm bulmak için değil, aynı zamanda geleceğin Türkiye'sine yön vermek amacıyla şekillendirmektir. Ayrıca ekonomi politikalarının etkinliğini artırmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini analiz etmek, değerlendirmelerde bulunmak ve gerekli durumlarda politika önerileriyle süreci desteklemek de Kurulun temel sorumluluklarındandır.

Cumhurbaşkanlığı Külliyesi

Bunlara ek olarak ekonomik güvenlik ve ekonomik savunma gibi stratejik düzeydeki konulara ilişkin ilke ve esasların belirlenmesi, bu alanların güncellenmesine yönelik çalışmalar yapılması Kurulun görev alanındadır. Gelir azaltıcı ya da harcama artırıcı politika önerilerinin etki analizlerini yapmak ve bu tür kararların bütçe üzerindeki etkilerini değerlendirmek de Kurulun sorumlulukları arasındadır. Aynı şekilde, bölgesel gelişmeye yönelik genel politikaların ve önceliklerin belirlenmesi, Türkiye'nin dengeli kalkınması açısından stratejik önem taşımakta ve Kurulun öncelikli ilgi alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Ülkenin ekonomik stratejilerine yön veren bu kurul, aynı zamanda Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artıran, toplumsal refahını derinleştiren ve ekonomik vizyonunu netleştiren güçlü bir düşünce ve rehberlik mekanizmasıdır.

Görev ve Yetkiler

İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 25'inci maddesi çerçevesinde Kurul'un öne çıkan görev ve yetkileri şu başlıklar altında tanımlanmıştır:

- ***Ekonomik istikrarı izleme ve değerlendirme***

  Kurul, makroekonomik göstergelerdeki gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, anomalileri tespit edip politika önerileri sunmak görevini üstlenir.

- ***Araştırma ve analiz***

  Ekonomi konularında özgün araştırmalar yapmak veya yaptırmak; küresel ve ulusal kalkınma eğilimlerini değerlendirmek.

- ***Ekonomik güvenlik ve savunma politikaları***

  Ekonomik güvenlik, dışsal şoklara karşı direnç, kaynak bağımlılıkları gibi hususlara yönelik stratejilerin belirlenmesi.

- ***Gelir ve harcama politikaları önerileri***

  Gerekli görüldüğünde gelir azaltıcı ya da harcama artırıcı tedbirleri değerlendirip etki analizleri yapmak.

- ***Bölgesel kalkınma politikaları***

  Türkiye'nin farklı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar belirlemek ve öneriler sunmak.

- ***Yatırım süreçlerinin desteklenmesi***

  Kamu ve özel sektör yatırımlarının hızlandırılması için süreç tıkanmalarını belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmek.

- ***İhracata dönük üretim stratejileri***

  Dış pazarlara erişimi artıracak üretim modelleri ve stratejiler üzerine öneriler sunmak.

- ***Ticaret kolaylaştırma ve iç-dış ticaret politikası***

  Gümrük, iç ticaret, tedarik zincirleri gibi alanlarda verimliliği artırıcı eylem planları geliştirmek.

- ***Faizsiz finans sistemini geliştirme & Uluslararası finans merkezi vizyonu***

  Faizsiz finans (katılım finansmanı) alanında politika önerileri üretmek ve Türkiye'nin Uluslararası Finans Merkezi hedefini destekleyen stratejiler üzerinde çalışmak.

- ***Sistemik risk izleme***

  Finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek riskleri belirlemek, izlemek ve azaltıcı öneriler geliştirmek.

- ***Devlet destek politikalarının ilkeleri***

  Teşvikler, destek mekanizmaları ve kamu yardımları için ilke ve esaslar belirlemek.

- ***Gümrük ve iç ticaret politikalarına görüş bildirme***

  Gümrük mevzuatı, iç ticaret düzenlemeleri üzerine görüş ve politika önerileri hazırlamak.

Bu görev tanımı, Kurul'un hem makro düzeyde strateji formüle eden hem de sektörel politika önerileri geliştiren bir yapı olması niyetini yansıtmaktadır.

İşleyiş, Toplantılar ve Üye Kompozisyonu

- Kurul, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanmaktadır.
- Toplantılarda yalnızca kurula atanmış üyeler değil; gerektiğinde ilgili bakanlar, özel sektör temsilcileri, STK'lar veya akademisyenler davet edilerek genişletilmiş görüşmeler yapılabilmektedir.
- Üyeler arasında ekonomi uzmanları, akademisyenler, kamu yöneticileri yer almaktadır.
- Kurul kararlarının uygulanması, ilgili kamu kurumları ve bakanlıklarla koordinasyon halinde yürütülmekte; önerilen politika değişiklikleri veya tedbirler devlet organlarına iletilmektedir.
- Bilgi toplama, rekabetçi piyasa verileri, makroekonomik göstergeler gibi bilgiler bakanlıklardan ve kurumlardan istenebilmektedir; bu talepler kurumlarca uygun formatta karşılanmakla yükümlüdür.

Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu, görev aldığı ilk günden bu yana Türkiye ekonomisinin istikrarını, dayanıklılığını ve rekabet gücünü artırmaya yönelik çok yönlü katkılar sunmuştur. Kurulun etkisi, yalnızca teknik politika belgeleri üretmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomi yönetimine dinamik, bilgiye dayalı ve stratejik bir rehberlik fonksiyonu kazandırmıştır.

- ***Stratejik Vizyonun Oluşturulması***

Kurul, ekonomik gelişmelerin analizine dayalı olarak geleceğe dönük senaryolar üretmekte ve bu doğrultuda stratejik yönlendirmeler sunmaktadır. Kalkınma planları, orta vadeli programlar, yıllık ekonomik hedefler gibi temel politika belgelerinin hazırlanmasında Kurulun katkısı, makroekonomik dengeyi gözeten, büyümeyi teşvik eden ve sosyal refahı artırmayı hedefleyen bir çerçevenin ortaya konmasını sağlamıştır.

- ***Kapsayıcı ve Katılımcı Politika Üretimi***

Kurul, özel sektör temsilcileri, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütleri ile diyalog içerisinde çalışarak, ekonomi politikalarının katılımcı bir anlayışla şekillenmesine öncülük etmektedir. Bu yaklaşım Türkiye ekonomisinin ihtiyaçlarını sahadan gelen bilgiyle buluşturarak uygulanabilir duruma getirmekte ve etkili politikaların geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

- ***Küresel Gelişmelere Entegre Yaklaşım***

Ekonomi Politikaları Kurulu, küresel ekonomik gelişmeleri yakından takip ederek Türkiye'nin bu değişimlere karşı proaktif pozisyon almasını sağlamaktadır. Pandemi sonrası yeni ekonomik düzen, dijitalleşme, yeşil dönüşüm, enerji güvenliği gibi kritik başlıklarda Kurulun öngörü ve analizleri, ekonomi yönetiminin karar süreçlerine stratejik katkılar sunmuştur.

- ***Finansal İstikrar, Sistemik Risk ve Reform Ajandası***

Kurul, finansal piyasaların derinleşmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi, mali disiplinin korunması ve vergi sisteminin sadeleştirilmesi gibi birçok reform önerisiyle, ekonomik yapının sağlamlaştırılmasına yönelik önemli adımların atılmasına destek vermiştir. Özellikle ekonomik kırılganlıkların azaltılması ve kriz dönemlerinde alınacak önlemlerin çerçevesinin çizilmesinde Kurulun etkisi olmuştur. Aynı zamanda, finansal sistemin tamamına sirayet edebilecek sistemik risklerin izlenmesi ve bu riskleri azaltmaya yönelik politika önerilerinin geliştirilmesi Kurulun öncelikli sorumluluk alanlarındandır.

Kurul, faizsiz finans sisteminin sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi ve Türkiye'nin uluslararası finans merkezi vizyonunun hayata geçirilmesi için öneriler geliştirmekte; böylece hem iç piyasaların derinleşmesine hem de Türkiye'nin küresel finans sistemindeki konumunun güçlenmesine katkı sunmaktadır.

✹ ***Ticaret, Gümrük ve Yatırımların Hızlandırılması***

Kurulun ekonomi politikaları içinde önemli bir diğer başlık ise ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik stratejiler, gümrük politikalarının değerlendirilmesi ve kamu ile özel sektör yatırımlarının süreçlerini hızlandıracak önerilerin geliştirilmesidir. Özellikle ihracata dönük üretim stratejileri, ticaret hacmini artıracak eylem planları ve yatırımları hızlandıracak yapısal adımlar, Türkiye'nin büyüme potansiyelini yükselten araçlar arasında yer almaktadır.

✹ ***Devlet Destekleri ve Bölgesel Kalkınma Politikaları***

Kurul ayrıca, devlet desteklerinin ilke ve esaslarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapmakta, bu desteklerin etkinliğini ve amaca uygunluğunu gözeten öneriler sunmaktadır. Bununla birlikte bölgesel kalkınma önceliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda ekonomik dengenin ülke geneline yayılması için ulusal düzeyde politikalar geliştirmekte, böylece Türkiye'nin bütüncül kalkınma yaklaşımına katkı sunmaktadır.

1.2.2. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB)

Türkiye'de merkezi planlama anlayışının kurumsal temeli, 1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile atılmıştır. 30 Eylül 1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı olarak kurulan DPT, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını yönlendirecek Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar hazırlamakla görevlendirilmiştir. DPT, uzun vadeli planlama, kamu yatırımlarının önceliklendirilmesi ve kalkınma politikalarının koordinasyonu konularında Türkiye'nin "ekonomik beyin merkezi" işlevini görmüştür. Kurum, hem kamu hem özel sektör yatırımlarını yönlendiren politika belgeleri üretmiş, özellikle 1960–1980 döneminde karma ekonomi modelinin planlama ayağını oluşturmuştur. Zamanla, küreselleşme ve piyasa ekonomisine geçiş süreciyle birlikte DPT'nin işlevleri dönüşüme uğramış; 2011 yılında çıkarılan 641 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve DPT'nin görevleri bu bakanlığa devredilmiştir.

Türkiye'de planlamadan bağımsız olarak yürütülen bir diğer temel mali yapı ise Maliye Bakanlığı'na bağlı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO) idi. BÜMKO, merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, harcama politikalarının belirlenmesi, mali disiplinin sağlanması ve kamu mali kontrol sisteminin işletilmesinden sorumluydu. Özellikle 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu sonrasında, stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme ve mali saydamlık ilkeleri bu birim aracılığıyla kamu yönetimine kazandırılmıştır. BÜMKO, bütçenin hazırlanması

kadar uygulanmasının izlenmesi, kamu kurumlarının performanslarının değerlendirilmesi ve mali raporlama süreçlerinin yürütülmesinde de merkezi bir rol oynamıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine geçiş, kamu yönetimi yapısında önemli bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda 24 Temmuz 2018 tarihli ve 13 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) kurulmuştur. Yeni sistemde, daha önce Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı'na bağlı BÜMKO tarafından yürütülen planlama, bütçeleme ve mali koordinasyon görevleri tek bir çatı altında birleştirilmiştir.

Görevleri bakımından Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı çok yönlü ve stratejik bir işlev üstlenmektedir; Başkanlığa kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı Programı, Orta Vadeli Program ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı gibi temel politika belgelerinin hazırlanması sorumluluğu verilmiştir. Bunun yanı sıra, merkezi yönetim bütçesinin oluşturulması, uygulanması ve bu sürecin etkin biçimde yürütülmesi de Başkanlığın görev alanı içindedir. Kurum, ekonomik ve sosyal alanlarda araştırmalar yaparak politika geliştirilmesine katkı sunmakta; hazırlanan üst politika belgelerinin uygulama sonuçlarını sistemli biçimde izleyip değerlendirmektedir. Ayrıca, İslam Ülkeleri Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) sekretarya hizmetlerini yürütmekte ve bölgesel, çok taraflı ya da ikili düzeyde yürütülen uluslararası ilişkiler ile kalkınma iş birliği çalışmalarını da koordine etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, yalnızca plan ve bütçe hazırlamakla sınırlı olmayan, aynı zamanda Türkiye ekonomisinin genel yönelimini belirleyen temel bir politika üretim merkezidir. Başkanlık, kamu kaynaklarının etkin, verimli ve sonuç odaklı kullanılmasını sağlamak amacıyla, bütçe süreçlerinin tüm aşamalarında koordinasyon ve denetim görevini üstlenmektedir. Bu çerçevede kamu yatırım programlarını değerlendirmekte, sektörel öncelikleri belirlemekte ve ekonomik istikrar ile büyüme hedeflerini gözeten mali politikalar geliştirmektedir. Böylece, ekonomik planlama ile bütçe disiplini arasında bütüncül bir ilişki kurulmasını sağlayarak, devletin mali sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.

SBB, bu yönüyle devletin mali kaynaklarının stratejik hedeflere yönlendirilmesi açısından kilit bir kurumdur. Kamu yatırımlarının, programlarının ve bütçe politikalarının merkezi bir çizgide hazırlanması ve izlenmesi sayesinde, makroekonomik istikrar, büyüme ve kalkınma hedefleriyle uyumlu bir kamu yönetimi imkânı doğmuştur. Bu bağlamda, bütçe süreçlerinin ve stratejik planlamanın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş olması, sadece finansal yönetim açısından değil, kamu politikalarının tutarlılığı ve başarısı açısından da kritik öneme sahiptir.

Aynı zamanda, kurumların stratejik plan ve performans yönetimi mekanizmalarının oluşturulması bakımından da SBB'nin rolü büyüktür; bu sayede devletin "ne harcadığı", "neyi amaçladığı" ve "ne kadar başardığı" sorularına yanıt veren bir çerçeve yaratılmıştır. Sonuç olarak, kamu kaynaklarının yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve stratejik yönelim açısından SBB'nin kurumsal işlevi devlet yönetimi için belirleyici hale gelmiştir.

SBB, stratejik yönetim anlayışının kamu yönetimine yerleşmesi açısından da kilit bir kurumdur. Kurum, kamu idarelerinin stratejik planlarını ve performans programlarını yönlendirerek, hedeflerle sonuçlar arasındaki uyumu güçlendirmektedir. Ekonomik modelleme, makroekonomik tahmin ve sektörel analiz çalışmaları aracılığıyla, kamu politikalarının etkinliğini artıracak kanıta dayalı karar süreçlerine zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle SBB, Türkiye'de politika yapım süreçlerinin bilgi temelli hale gelmesinde öncü bir rol oynamaktadır. Ayrıca, stratejik yönetim sürecinde kamu kurumlarına rehberlik etmek ve kaynak tahsis sürecini yönlendirmek suretiyle, kamuda etkinlik, verimlilik ve bütçe disiplini açısından önemli bir koordinasyon mekanizması görevini de yerine getirmektedir. Bilgi toplama, değerlendirme raporları sunma ve kamu kurumlarının performans programlarını izleme gibi idari görevleri de bulunmaktadır.

Uluslararası alanda ise Başkanlık, kalkınma diplomasisi ve ekonomik iş birliği süreçlerinde Türkiye'nin temsil kapasitesini güçlendiren bir aktör konumundadır. İSEDAK sekretarya hizmetlerinin yanı sıra, bölgesel kalkınma, ikili iş birliği ve çok taraflı ekonomik ilişkiler alanlarında yürüttüğü faaliyetler, Türkiye'nin küresel ekonomiyle bütünleşme sürecine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda SBB, hem ulusal düzeyde kaynak tahsisinin etkinliğini artıran hem de uluslararası düzeyde ekonomik vizyonun inşasına katkıda bulunan stratejik bir merkezdir.

1.2.3. Cumhurbaşkanlığı Yatırım ve Finans Ofisi

Küresel ekonomik düzenin sürekli yeniden şekillendiği 21. yüzyılda, ülkelerin ekonomik rekabet gücü, yalnızca mevcut kaynaklarını nasıl yönettiklerine değil, aynı zamanda sermaye akımlarını nasıl çekip yönlendirdiklerine de bağlıdır. Türkiye, jeostratejik konumu, üretim kapasitesi, demografik avantajları ve dinamik iş gücüyle bu küresel yarışta dikkat çeken bir ülke konumundadır. Bu potansiyelin etkin biçimde değerlendirilmesi ise yalnızca uygulayıcı kurumlarla değil, aynı zamanda strateji geliştiren ve küresel sermaye ile doğrudan iletişim kuran yapılarla mümkün olabilir. İşte bu noktada Cumhurbaşkanlığı Yatırım ve Finans Ofisi, Türkiye'nin yatırım vizyonunun şekillendirilmesinde ve finansal entegrasyonunun sağlanmasında merkezi bir role sahiptir.

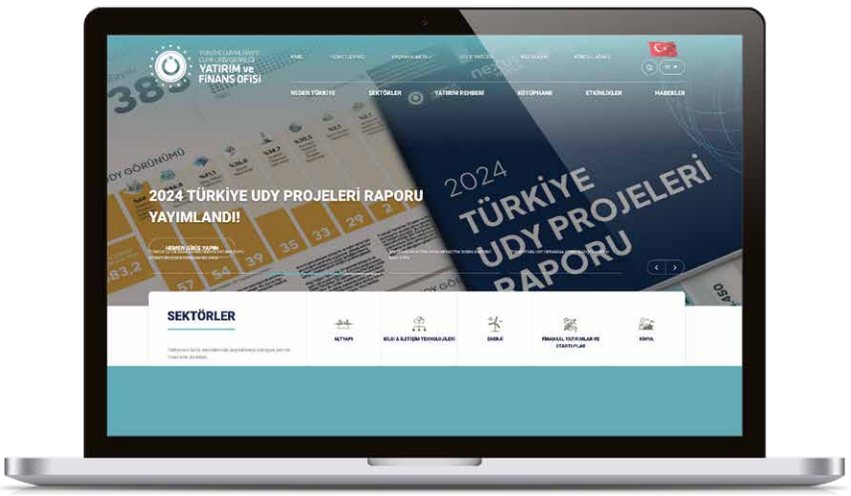

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
YATIRIM ve FİNANS OFİSİ

Kurumsal Yapılanma, Görev ve Yetkiler

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile birlikte kurulan Yatırım ve Finans Ofisi, doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı bir yapı olarak faaliyet göstermektedir. Bu konumu, Ofis'e hem politika önerme hem de uygulama süreçlerini etkileme noktasında önemli bir güç kazandırmıştır. Ofis'in temel sorumluluğu, Türkiye'nin yatırım ortamını küresel ölçekte tanıtmak, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak ve finansal sistemle stratejik bir entegrasyon sürecini sağlamak ve yönetmektir.

Bunun ötesinde, Yatırım ve Finans Ofisi; yatırımcılara rehberlik eden, yatırım süreçlerini kolaylaştıran ve yatırım sonrası izleme mekanizmalarını da içeren bir tek durak ofis yaklaşımı üstlenmiştir. Bu yapısıyla yalnızca yatırım tanıtımı değil, yatırım dostu ekosistemin oluşturulması ve sürdürülebilirliği açısından da aktif rol oynamaktadır.

Yatırımcı Perspektifinden Türkiye: Rehberlik, Strateji ve Güven

Ofis'in yatırımcılara sunduğu hizmetler, yalnızca bilgilendirme düzeyinde kalmayıp, yatırımcının Türkiye'deki yolculuğuna eşlik eden bir stratejik ortaklık anlayışıyla şekillendirilmiştir. Özellikle teşvik mekanizmaları, mevzuat danışmanlığı, uygun yatırım alanlarının belirlenmesi, bölgesel avantajların haritalandırılması gibi adımlar, yatırım kararlarının daha güvenli ve öngörülebilir biçimde alınmasını sağlamaktadır.

Sunduğu Yatırım Rehberi, Sektörel Analizler, Başarı Hikâyeleri ve Yatırım Süreci Haritaları, hem yeni yatırımcılar için yol gösterici olmakta, hem de mevcut yatırımcıların Türkiye'ye olan güvenini pekiştirmektedir. Bu bağlamda Yatırım ve Finans Ofisi, Türkiye'nin yalnızca bir pazar değil, aynı zamanda bir üretim, inovasyon ve bölgesel yönetim üssü olduğunu vurgulayan bir kurumsal çerçeve sunmaktadır.

Yatırım ve Finans Ofisi'nin temel işlevlerinden biri de Türkiye'nin küresel finansal sistemle daha güçlü bağlar kurmasını sağlamaktır.

Özellikle İstanbul Finans Merkezi projesi, faizsiz finans sisteminin gelişimi, fintech girişimlerine yönelik politikaların desteklenmesi ve yeşil finansman araçlarının yaygınlaştırılması gibi başlıklarda Ofis'in rolü giderek belirginleşmektedir. Uluslararası finans aktörleriyle doğrudan temaslar, yatırımcı forumları ve finans diplomasisi faaliyetleriyle Türkiye'nin sermaye piyasalarındaki görünürlüğü artırılmakta; böylece yalnızca doğrudan yatırımlar değil, portföy yatırımları ve alternatif finansman kaynakları da çeşitlendirilmektedir.

İstanbul Finans Merkezi

Cumhurbaşkanlığı Yatırım ve Finans Ofisi, yalnızca yatırım tanıtımı yapan bir yapı değil; aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik gelecek vizyonunu şekillendiren, sermaye ile devlet aklı arasında köprü kuran stratejik bir kurumdur. Küresel rekabetin sertleştiği bir dönemde, Türkiye'nin yatırım çekme kapasitesini artıran, finansal sistemini güçlendiren ve yatırımcı dostu ekosistemi destekleyen bu kurum, ekonomik kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Yatırım ve Finans Ofisi'nin çalışmalarının uzun vadeli etkisi, Türkiye'nin ekonomik istikrarı, kalkınma hedeflerine ulaşması ve küresel sermayeden daha fazla pay alması yönünde belirleyici olacaktır. Bu yönüyle Ofis, yalnızca bugünün değil, aynı zamanda gelecek kuşakların ekonomik refahını şekillendiren sessiz ama stratejik bir güç olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ekonomisinin yatırımcılar için cazip hale gelmesini sağlayan en önemli unsurlardan biri, yukarıda bahsedilen kurumların şeffaf, disiplinli ve hedef odaklı çalışmaları olmuştur. Bu kurumlar, uluslararası normlara uygun şekilde reformlar yürütmüş; krizlere karşı dirençli bir ekonomik altyapı oluşturmuşlardır. Türkiye'nin stratejik konumu, genç nüfusu ve dijitalleşme potansiyelinin yanı sıra kurumsal kapasitesi de yatırımcılar açısından önemli bir güven unsuru teşkil etmektedir.

Dünyanın Bağlantı Noktası Türkiye Anlayışı

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kavşağında bulunan Türkiye, yaklaşık 1,3 milyar nüfus ve 30,2 trilyon dolarlık piyasa büyüklüğüne sahip bölgelerle komşudur. Bu stratejik yerleşim, Türkiye'yi küresel ticarette yalnızca iki kıta arasında köprü değil, dünya genelinde önemli bir bağlantı noktası olarak da öne çıkarmaktadır. Avrupa Birliği ile güçlü ekonomik bağlar, Gümrük Birliği ve kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları ağı, otomotiv, tekstil ve gıda gibi sektörlerde üretim ve ihracatta kritik roller üstlenmesini sağlamaktadır. Hâlihazırda 24 ülke/ülke grubu ile serbest ticaret anlaşmaları yürürlüktedir. Ayrıca pek çok ülkeyle daha benzer anlaşmalar yapılma aşamasındadır. Bu geniş ticari ağ göz önüne alındığında, Türkiye, kendi iç pazarıyla birlikte yatırımcılar için yaklaşık bir milyar kişilik bir pazara erişim imkânı sunan önemli bir konumda yer almaktadır. Bu durum Türkiye'yi diğer ülkelerden farklı kılarak, genç ve dinamik nüfusu, kalifiye iş gücü, krizlere karşı dayanıklı ekonomik yapısı, gelişmiş Ar-Ge altyapısı, stratejik coğrafi konumu, serbest ticaret anlaşmaları ile Gümrük Birliği üyeliği, küresel değer zincirlerine entegrasyonu ve üretim merkezi olma avantajıyla öne çıkarmaktadır.

Bunun yanı sıra gelişmiş lojistik altyapısı sayesinde, ürünler kara ve deniz yolu ağları aracılığıyla hızlı ve ekonomik biçimde dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Tüm bu unsurlar, Türkiye'nin rekabet gücünü artırarak birçok sektörde yatırımcılar için daha cazip bir seçenek olmasını mümkün kılmaktadır.

Türkiye, 83 binden fazla uluslararası şirketin faaliyet gösterdiği bir merkez konumunda bulunmaktadır. 2003 yılından bu yana 270 milyar doları aşan doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Bu yatırımın yaklaşık %70'i Avrupa kaynaklıdır. Mevcut konumu yeniden değerlendirildiğinde 22 yıl öncesi 30 milyar dolar düzeylerinde olan ihracat 270 milyar dolara ulaşmış durumdadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yönetiminde, Türkiye hem yerli hem de uluslararası şirketler açısından üretim, AR-GE, lojistik ve bölgesel yönetim gibi alanlarda önemli bir merkez haline gelmiştir. Son çeyrek yüzyıldaki siyasal istikrar, kamu ve özel sektör iş birliğiyle lojistik, enerji, sağlık, eğitim ve dijital altyapıya yapılan kapsamlı yatırımlar, Türkiye'nin eşgüdümlü para, maliye ve gelir politikaları hem yerel pazarda hem de uluslararası platformda güçlü bir güven ortamı yaratmıştır. Cari dengedeki iyileşmeler de bu başarının önemli bir faktörü olmuştur.

1.2.4. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı, ülke ekonomik kalkınmasının temel taşlarından biri olarak, mali politikaların belirlenmesi, kamu kaynaklarının etkin yönetimi ve ekonomik istikrarın sağlanması gibi kritik görevleri üstlenmektedir. Tarih boyunca değişen küresel ve yerel dinamiklere uyum sağlayarak gelişen Bakanlık, Türkiye ekonomisinin, yapısal reformlarla güçlendirilmesi, mali disiplin sağlanması ve sürdürülebilir büyüme için sağlam temeller atılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, ekonominin öncü kurumu olarak; bütçe disiplininden kamu maliyesinin modernizasyonuna, vergi sisteminin iyileştirilmesinden finansal piyasaların güçlendirilmesine kadar birçok alanda önemli adımlar atmıştır. Ekonomik krizlerin üstesinden gelinmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve kamu borç yönetiminin etkinleştirilmesi Bakanlığın temel başarıları arasında yer almaktadır.

Günümüzde Hazine ve Maliye Bakanlığı yalnızca vergi ve bütçe politikalarının değil aynı zamanda ekonomik istikrarın, kamu mali yönetiminin ve uluslararası finansal ilişkilerin de merkezinde yer almaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile birlikte, daha bütünleşik ve etkin bir mali yönetim hedeflenmiş; bu kapsamda görev alanları çeşitlendirilmiş ve teşkilat yapısı yeniden şekillendirilmiştir. 2002-2013 yılları arasında kamu borç stokunun GSYH'ye oranı %70'lerden %30'lu rakamlara kadar düşürülmüş, AB Maastricht kriterlerine yaklaşılmıştır. Kamu mali disiplini, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye olan güvenini artırmıştır.

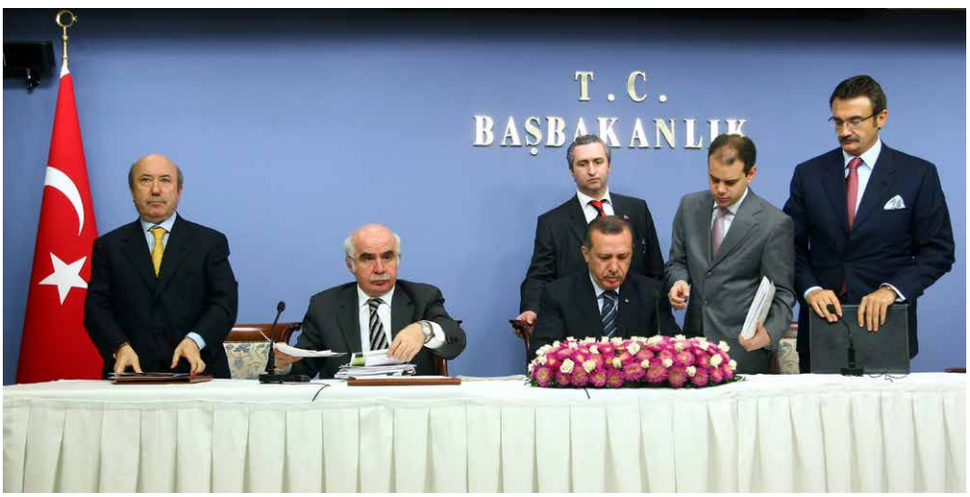

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Başbakanlık Merkez Bina'da Düzenlediği Basın Toplantısı, 22 Eylül 2008

Son dönemde dijital vergi uygulamaları, e-fatura ve e-defter sistemleri yaygınlaştırılarak kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca, küresel ekonomik gelişmeleri yakından takip ederek Türkiye'nin uluslararası finans piyasalarındaki konumunu güçlendirmeye yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bakanlık, dijitalleşme ve yenilikçi uygulamalarla hizmet kalitesini artırırken, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda kamu kaynaklarının yönetiminde örnek bir yapıya dönüşmüştür.

Tarihçe ve Kuruluş

Osmanlı'dan günümüze Türkiye'nin mali yapısı, tarihsel, siyasal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak sürekli bir uyum ve yenilenme süreçleri geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nden miras alınan Maliye Nezareti, Cumhuriyet döneminde Maliye Bakanlığı olarak yapılandırılmış, 2018 yılında Hazine Müsteşarlığı ile birleşerek bugünkü hâline kavuşmuştur.

Tarihsel olarak mali teşkilatın temelleri, Osmanlı Devleti'nde I. Murat döneminde atılmıştır. Osmanlı'da, mali işlerden sorumlu üst düzey memur "Defterdar" unvanıyla görev yapmıştır. Defterdarlık, devletin gelir ve giderlerini düzenleyen en önemli kurumsal yapı olarak uzun süre işlevini sürdürmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından Maliye İdaresi, "Maliye ve Rüsumat ve Defter-i Hakanî" adıyla İcra Vekilleri Heyeti içerisinde yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, mali yapılanmada da köklü değişiklikler meydana gelmiştir. 1929'da çıkarılan 1452 Sayılı Kanun'la Maliye Bakanlığı'nın teşkilat yapısı oluşturulmuş, 29 Mayıs 1936 tarihli ve 2996 sayılı Kanun ile Maliye Bakanlığı'nın görev ve teşkilat yapısı düzenlenmiştir. Bu yapı, en büyüğü 1983'te olmak üzere çeşitli yasal değişikliklerle birlikte 2018 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte, kamu yönetiminde kapsamlı bir yeniden yapılanma gerçekleştirilmiştir. 10 Temmuz 2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı ile birleştirilerek Hazine ve Maliye Bakanlığı adı altında yeniden teşkilatlandırılmıştır. Bu değişim hem yapısal hem de işlevsel olarak Bakanlığa yeni sorumluk ve yetki alanları yüklemiştir.

Görev ve Yetkiler

Hazine ve Maliye Bakanlığı; maliye ve ekonomi politikalarının hazırlanmasına yardımcı olmak, bu politikaları uygulamak ve kamu mali yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamakla görevli temel kurumlardan biridir. Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelere, talepleri halinde hukuk danışmanlığı ve muhakemat hizmetleri sunmaktadır. Devletin hesaplarını tutmak, saymanlık hizmetlerini yürütmek ve devlet gelir politikalarının belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek Bakanlığın görev alanındadır.

Bakanlık gider mevzuatının hazırlanmasına katkı sağlamakta, Bakanlığın ilgili kuruluşlarının işletme ve yatırım programlarını inceleyip onaylamakta ve bu faaliyetleri yıllık programlar çerçevesinde izlemekte ve denetlemektedir. Suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen Bakanlık, vergi incelemesi ve denetimine ilişkin temel politika ve stratejilerin oluşturulmasında da rol üstlenir. Vergi kaybı ve kaçağının önlenmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespiti ve risk analizlerinin yapılması yine Bakanlığın sorumluluklarındandır.

Kamu finansmanı, hazine işlemleri, kamu sermayeli kuruluşlar ve devlet iştirakleriyle ilgili işlemler; dış ekonomik ilişkiler, uluslararası mali kuruluşlarla iş birliği; yabancı ülke ve kuruluşlardan borç ve hibe alınması ve verilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve Hazine'nin Cumhurbaşkanı kararı ile yurt içindeki ya da yurt dışındaki şirketlere iştirak etmesini sağlamak ayrıca kambiyo rejimi uygulamalarını düzenlemek, izlemek ve geliştirmek Bakanlığın görevleri arasındadır.

Finansal piyasaları yakından izleyerek sektörel gelişmeleri değerlendirmek, finansal istikrarı güçlendirici politikalar geliştirmek, kamu kurumlarının ekonomi politikalarına yönelik faaliyetlerine katkı sunmak, orta ve uzun vadeli yönlendirmeler yapmak da Bakanlığın önemli sorumlulukları arasındadır.

Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen hedef, ilke ve amaçlar doğrultusunda; kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı programı, orta vadeli program ve mali planlar ile sektörel planların Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile birlikte hazırlanması, uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesi görevleri Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Kamu harcamalarında etkililik, etkinlik, ekonomiklik ve verimliliğin sağlanması amacıyla gerekli düzenlemeleri yapmak, standartları belirlemek ve sınırlamalar koymak da Bakanlığın yetki ve sorumluluğundadır.

Bölgesel, çok taraflı ve ikili kalkınma ile ekonomik ilişkilerin kalkınma planları ve Cumhurbaşkanlığı programlarıyla uyumlu şekilde yürütülmesi, ilgili bakanlıklar ve kamu kurumları ile iş birliği ve koordinasyonun sağlanması ve kanunlarla ya da Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın görev alanına girmektedir.

Bağlı ve İlgili Kuruluşlar

Hazine ve Maliye Bakanlığı, görev alanının genişliği ve karmaşıklığı nedeniyle çeşitli bağlı kuruluşlar aracılığıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Bu bağlı kuruluşlar, Bakanlığın maliye politikalarını etkin biçimde uygulamasını sağlamakta, kamu maliyesi yönetiminde teknik ve idari destek sunmakta, devlet gelirlerinin tahsili ve yönetiminde kritik roller üstlenmektedir. Her biri kendi uzmanlık alanında faaliyet gösteren bu kurumlar, devletin ekonomik ve finansal yapısının sağlıklı işleyişine önemli katkılar sağlamaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, ülkenin mali politikalarını belirleyen ve uygulayan temel kurum olarak, ekonomik istikrarın sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmek için çeşitli ilgili kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmaktadır. Bakanlığın ilgili kuruluşları, kamu finansmanının düzenlenmesi ve mali kontrol gibi alanlarda faaliyet göstererek, mali disiplinin korunmasına ve kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlamaktadır. Bu kurumlar, mali yapının sağlamlaştırılması ve şeffaflığın artırılması amacıyla Bakanlık ile koordineli çalışarak kamu maliyesinin sağlıklı işlemesini desteklemektedir.

Bu bölümde; ülkenin mali ve ekonomik altyapısını oluşturan, para politikalarını yöneten, finansal piyasaları denetleyen, kamu gelirlerini toplayan ve harcamalarını düzenleyen anahtar kurumlar olan Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) gibi temel otoritelerin yanı sıra, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi denetleyici mekanizmalar, Ziraat Bankası, Halkbank ve Vakıfbank gibi kamu bankaları ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Vergi Konseyi gibi ilgili kuruluşlar ve koordinasyon kurullarının teşkilat yapısı ve görevleri detaylı bir şekilde incelenmektedir.

✺ *Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü*

Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamında faaliyet gösteren Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı teknik bir kuruluştur. Kurum, madeni para ve Cumhuriyet altını basımının yanı sıra, resmî mühürler, madalya ve nişanlar, vize ve harç pulları ile çeşitli değerli kâğıtların üretim ve dağıtımını da üstlenmektedir.

Osmanlı, birçok merkezde madeni para basmaktaydı. Bursa, Edirne, Amasya, Erzurum, Konya, İzmir, Serez, Sofya, Şam, Bağdat, Tiflis, Mısır, Tunus ve Cezayir gibi önemli yerlerde para darp edilmişti. İstanbul'un fethinden sonra artan para ihtiyacını karşılamak üzere Fatih Sultan Mehmet tarafından Beyazıt Camii civarında kurulan Darphane, Türk Darphanesi'nin başlangıcı sayılmakta ve 1467 yılında basılan ilk Türk altını bu kuruluşun tarihi olarak kabul edilmektedir.

Daha sonrasında darphane 1596'da Simkeşhane'ye taşınarak düzenli bir yapı kazanmıştır. Darphane, 1723'te Simkeşhane'den Topkapı Sarayı içindeki binalara taşınmış ve darphaneye 1832'de yeni atelyeler ve Hünkar dairesi eklenmiştir. İstanbul'daki bu darphane devletin ana darphanesi olarak kalmış, 1843'te diğer darphaneler kapatılarak para basımı sadece burada yapılmıştır.

1953 yılında başlatılan çalışmaların neticesi 1967 yılında alınmış, Darphane Yıldız-Beşiktaş'ta inşa edilen yeni binasına taşınmıştır. Temin edilen yeni makinelerle de darphane modern ekipmanlara kavuşmuştur.

1723'te Simkeşhane'den Topkapı Sarayı içindeki binalara taşınmıştır, 1832'de yeni atelyeler ve Hünkar dairesi eklenmiştir. İstanbul'daki bu darphane devletin ana darphanesi olarak kaldı; 1843'te diğer darphaneler kapatılarak para basımı sadece burada yapılmıştır.

Darphane, 1845'ten itibaren damga basımı amacıyla kurulan Matbaa Müdürlüğü ile 1933'te birleşmiştir. Damga Matbaası bölümü 2012'ye kadar Topkapı Sarayı'nda çalıştıktan sonra Kartal Cevizli'ye taşınmıştır.

1983'e kadar Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 1983'te Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. 1984'te yayımlanan yasal düzenlemeyle günümüzde Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı kuruluş olarak görev yapmaya devam etmektedir.

✹ *Gelir İdaresi Başkanlığı*

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI

Kamu gelirlerinin toplanması, devletlerin varlığını sürdürebilmesi ve kamu hizmetlerini yerine getirebilmesi açısından temel bir işlevdir. Bu görevin etkin, adil ve sürdürülebilir biçimde yürütülmesi ise gelir idarelerinin kurumsal kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Günümüzde dünyadaki tüm modern devletler, vergi gelirlerini tahsil etmek, vergiye gönüllü uyumu artırmak ve mükellef haklarını korumak amacıyla uzmanlaşmış gelir idareleri aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar yalnızca vergi toplamakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik istikrarın sağlanmasında, gelir dağılımının dengelenmesinde ve kamuoyunda vergi bilincinin geliştirilmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Türkiye'de de benzer bir eğilim izlenmiş; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte gelir toplama mekanizmaları kurumsallaşarak gelişmiştir. 2005 yılında Gelir İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte, vergi yönetiminde daha profesyonel, şeffaf ve mükellef odaklı bir yapıya geçilmiştir. Gelir idaresi, günümüzde kamu maliyesinin temel kurumlarından biri olarak, mali disiplinin korunmasından bütçe gelirlerinin sağlıklı yönetimine kadar geniş bir alanda stratejik öneme sahiptir.

Osmanlı Devleti'nde mali teşkilatlanma süreci, I. Murat döneminde (1359–1389) başlamış, özellikle Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde devletin gelir ve giderlerinde yaşanan artışa bağlı olarak daha gelişkin bir yapıya kavuşmuştur. Ancak klasik anlamda bir Maliye Bakanlığı yapılanması ancak 1838 yılında "Maliye Nezareti" adıyla kurulmuştur.

Maliye Nezareti, 1838 yılında yayımlanan bir "Hattı-Hümayun"la kurulmuş ve bir "Reis"in başkanlığında "Daire"lerden oluşturulmuştur. Bu daireler içinde yer alan Baş Vergisi veya Haraç Dairesi, "Avarız" ve "Bedeli Nuzil" denilen ve kentlerden mahalleler itibarıyla alınan resimlerle ilgili dairedir. Bir anlamda bugünkü Gelir İdaresi Başkanlığının görevlerinin bu daire tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

1881 yılında Maliye Nezareti "Heyet-i Merkeziye" ve "Heyet-i Mülhaka" olarak iki ayrı kuruluş haline getirilmiştir. Heyeti Merkeziye'de (Merkez Teşkilatı) ilk kez Gelirler Genel Müdürlüğü nüvesi yer almıştır. 1908 yılında Maliye Nezaretinde görev ve teşkilata ilişkin değişiklikler yapılmıştır.

23 Nisan 1920'de açılan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ilk kanun bir vergi kanunudur.

Maliye Vekaletinin kuruluşu ise Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1923 yılına gerçekleştirilmiştir. Bugünkü anlamda bir Bakanlık teşkilatının oluşturulması ancak 29/5/1936 tarihinde 2996 sayılı Maliye Vekaleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanunun kabul edilmesi ile mümkün olmuştur. Söz konusu Kanun ile Varidat Umum Müdürlüğü oluşturulmuş, 1942'de ise yerine Vasıtasız ve Vasıtalı Vergiler Umum Müdürlükleri kurulmuştur. Bu iki müdürlük, 1946 yılında Gelirler Genel Müdürlüğü adı altında tek çatı altında birleştirilmiştir.

Vergi idaresindeki önemli yapısal dönüşüm ise 2005 yılında gerçekleşmiştir. 5345 sayılı Kanun ile Gelirler Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı'na bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Böylece kurumsal kapasitesi artırılmış, hizmet kalitesi ve mükellef odaklılık anlayışı kurumsal yapıya dâhil edilmiştir.

2017 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi çerçevesinde, kamu kurumlarının teşkilat yapıları da yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Gelir İdaresi Başkanlığı'nın bağlı olduğu yapı ve hukuki dayanakları güncellenmiş, başkanlığın teşkilat yapısı yeniden tanımlanmıştır. Son olarak 2024 yılında yayımlanan 161 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 1 ve 4 sayılı Kararnamelerde çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Bu düzenleme ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı Defterdarlıklar kapatılmış, 81 ilde doğrudan Gelir İdaresi Başkanlığına bağlı Defterdarlıkları kurulmuştur. Böylece, daha önce 29 ilde kurulan doğrudan merkeze bağlı vergi dairesi başkanlıkları ile vergi dairesi başkanlığı kurulmayan yerlerde Vergi Dairesi Başkanlığı ve Vergi Dairesi Başkanına verilen görev ve yetkileri haiz vergi dairesi müdürlüklerinden oluşan Gelir İdaresi Başkanlığının taşra teşkilatı, her ilde doğrudan merkeze bağlı kurulan Defterdarlıklar şeklinde örgütlenmiştir.

Ayrıca, Bakanlığın taşra teşkilatı olan muhasebat ve muhakemat birimlerinin Gelir İdaresi Başkanlığı taşra teşkilatı amiri olan defterdara bağlı çalışması sağlanarak Bakanlık taşra hizmet teşkilatı ile Gelir İdaresi Başkanlığı taşra teşkilatı tek çatı altında toplanmıştır.

Bugün Gelir İdaresi Başkanlığı, kamu gelirlerinin adaletli ve etkin şekilde toplanmasından sorumlu temel kurumlardan biridir. Devlet gelirlerine ilişkin mevzuatın hazırlanması, Devlet alacaklarının tahsilinin sağlanması, vergi politikasının uygulanması, gelir tahminlerinin yapılması, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun teşvik edilmesi gibi görevleri yerine getirirken, saydamlık, hesap verebilirlik, mükellef haklarına saygı ve hizmet kalitesini artırma gibi ilkelere bağlı kalmaktadır.

✺ ***Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü***

Kamu gelirini artırmak için düzenlenen şans oyunları, birçok ülkede devlet kontrolü altında ve yasal çerçevede yürütülür. Türkiye'de bu alandaki faaliyetler, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak görev yapan İdare, piyango, sayısal oyunlar ve benzeri şans oyunlarını düzenlemek, denetlemek ve gelirlerini kamu yararına kullanmakla sorumludur. Kurum, yalnızca oyunların düzenlenmesini değil; aynı zamanda bu faaliyetlerin güvenilir, şeffaf ve yasalara uygun şekilde yürütülmesini de garanti altına almaktadır.

Milli Piyango İdaresi'nin yürüttüğü kamusal nitelikli hizmet ve faaliyetlerden birisi de sanal kumar ve yasa dışı talih oyunları ile mücadele etmek ve bu faaliyetleri engellemektir. Gerçek ve tüzel kişilerce lisanssız olarak oynatılan ve İdare bakımından gelir, Hazine açısından ise vergi kaybına neden olan yasa dışı şans ve bahis oyunları ile izinsiz piyango ve çekilişlerin önlenmesi için gerekli tedbirler alınmaktadır.

✺ ***Kefalet Sandığı Başkanlığı***

Kefalet Sandığı, 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamındaki kamu idareleri ile bağlı döner sermayeli kuruluşlarda görev yapan memur, sözleşmeli personel ve işçilerin (geçici işçiler hariç) zimmet ve ihtilas nedeniyle doğabilecek zararlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

Sandığın temel görevleri Kefalet Kanunu ve Kefalet Sandığı Nizamnamesi ile belirlenmiştir. Bunlar arasında; kefalete tabi personelden aidatların düzenli ve zamanında kesilmesi ve bankalara yatırılması, aidatlara ilişkin kayıtların tutulması, kesinleşmiş borçların ilgili birimlere ödenmesi, zimmetlerin geri tahsil edilmesi için takibin yapılması, gelir-gider kayıtlarının tutulması ve hesapların düzenli olarak raporlanması yer almaktadır. Ayrıca, görevden ayrılan veya vefat eden personelin sandıktaki aidatlarının yasal düzenlemeler çerçevesinde kendilerine veya mirasçılarına iadesi sağlanmaktadır.

✹ *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı*

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT'ler) özelleştirilmesi ve kamuya ait taşınmazların satışı ile ilgili işlemleri yürüten bir kamu kurumudur. ÖİB'in temel amacı, kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak ve devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünü azaltarak özel sektörün önünü açmaktır.

ÖİB'in görevleri, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'da belirlenmiştir. Bu görevler arasında, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, kamuya ait taşınmazların satışı, özelleştirme işlemlerinin denetimi ve izlenmesi, özelleştirme politikalarının belirlenmesi ve uygulanması yer almaktadır. Ayrıca, özelleştirme sürecinde kamuoyunun bilgilendirilmesi ve şeffaflığın sağlanması da ÖİB'in önemli görevleri arasındadır.

ÖİB, özelleştirme süreçlerini etkin ve verimli bir şekilde yöneterek, kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasını ve özel sektörün ekonomiye katkısını artırmayı hedeflemektedir.

✹ *Aile ve Gençlik Fonu*

Aile ve Gençlik Fonu, 29 Kasım 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 7474 sayılı "Aile ve Gençlik Fonu Kurulması Hakkında Kanun" ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş, kamu tüzel kişiliğine sahip bir fon olarak yapılandırılmıştır.

Aile ve Gençlik Fonu, Türkiye'nin aile yapısını güçlendirmeyi ve gençlerin gelişimini desteklemeyi amaçlayan önemli bir kamu finansmanı aracıdır. Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren bu fon, şeffaflık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda aile ve gençlik politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Fonun yönetim kurulu, Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı'nın başkanlığında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakan Yardımcısı, Gençlik ve Spor Bakan Yardımcısı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcısı ile Sanayi ve Teknoloji Bakan Yardımcısı'ndan oluşmaktadır. Kurul kararları oy çokluğu ile alınmakta olup, ilgili bakanlar tarafından görevlendirilen bakan yardımcıları bu yapıyı oluşturmaktadır.

Fonun kaynakları, Türk Petrol Kanunu kapsamında tahsil edilen devlet hissesinin ve Maden Kanunu çerçevesinde tahsil edilen devlet hakkının %20'sinden, kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan fonların gelirlerinden Cumhurbaşkanı kararıyla %10'una kadar aktarılacak tutarlardan, geri ödeme öngörülen projeler kapsamında geri ödemelerden, yurt içi ve yurt dışı kaynaklı her nevi nakdi bağış, yardım ve hibelerden ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Aile ve Gençlik Fonu, kurumlar vergisi, gelir vergisi, damga vergisi ve harçlardan muaf tutulmuştur. Fonun görevleriyle ilgili faaliyetlerinden elde ettiği gelirleri dolayısıyla iktisadi işletme oluşmuş sayılmayacak ve bu muafiyet, fonun kazanç ve iratları üzerinden yapılacak vergi kesintilerini de kapsayacaktır.

Fon tarafından veri ve bilgi talep edilmesi halinde, ilgili kurum ve kuruluşlar ve protokol imzalanan kuruluşlar, yönetim kuruluna sunulan projelere ilişkin talep edilen her türlü veri ve bilgiyi fonun belirleyeceği şekil ve süreler içerisinde vermekle yükümlü olacaktır. Ayrıca, fonun mali verileri en geç 6'şar aylık dönemler itibarıyla kamuoyu ile paylaşılacaktır.

✹ ***Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)***

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Modern ekonomilerde para politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesi, ekonomik istikrarın sağlanması ve finansal sistemin düzenli işlemesi açısından merkez bankaları hayati bir rol üstlenir. Türkiye'de bu görevi üstlenen kuruluş ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır (TCMB). Enflasyonla mücadele, fiyat istikrarının korunması, döviz piyasalarının düzenlenmesi ve para arzının kontrol altında tutulması gibi kritik görevler, doğrudan Merkez Bankası'nın sorumluluğundadır. Bu yönüyle TCMB, sadece para politikası uygulayıcısı değil, aynı zamanda ekonomik dengelerin sağlanmasında merkezi bir aktördür.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Para politikasının istikrarlı bir şekilde yönetilmesi, ülkede yatırım ortamının güvenilirliğini artırırken aynı zamanda dış sermaye girişlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Merkez Bankası, bağımsızlığı çerçevesinde aldığı kararlarla ekonomik büyüme, istihdam ve finansal istikrar arasında denge kurmaya çalışır. Özellikle dalgalı döviz kuru rejimi ve küresel ekonomik dalgalanmalara karşı kırılganlıkların yüksek olduğu bir ortamda, TCMB'nin etkinliği doğrudan ekonomik güvenin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın tarihsel gelişimini anlamak, hem günümüzde üstlendiği rollerin arka planını görmek hem de Türk ekonomik yapısının nasıl şekillendiğini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak Cumhuriyet dönemiyle birlikte kurumsallaşan ve günümüze kadar çeşitli yapısal dönüşümler geçiren Merkez Bankası'nın tarihçesi ve temel görevleri, bu bağlamda ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

Kuruluş Süreci ve Tarihsel Arka Planı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde ülkeler, para politikalarını kendi ihtiyaçlarına göre belirleyebilmek amacıyla bağımsız merkez bankalarının kurulmasına yönelmişlerdir. Bu küresel eğilimin etkisiyle birlikte, Türkiye'de siyasi bağımsızlığın kazanılmasının ardından ekonomik bağımsızlığın da sağlanması gerektiği yönündeki görüşler giderek ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda, bir merkez bankası kurulması fikri, ilk defa 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde açık bir şekilde dile getirilmiş ve özellikle millî bir devlet bankasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu fikir doğrultusunda, 1927 yılında dönemin Maliye Bakanı Abdülhalik Renda tarafından hazırlanan merkez bankası kurulmasına dair yasa taslağı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunularak kabul edilmiştir. Kuruluş sürecinde sadece iç dinamikler değil, uluslararası bilgi ve tecrübelerden de faydalanılmış, bu amaçla çeşitli ülkelerin merkez bankalarından görüş alınmıştır. Nitekim 1928 yılında Türkiye'ye davet edilen Hollanda Merkez Bankası Başkanı Dr. G. Vissering, hazırladığı raporda siyasi otoriteden bağımsız bir merkez bankasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde, 1929 yılında İtalyan Mali Uzman Kont Volpi de Türk lirasının istikrara kavuşabilmesi için merkez bankası kurulmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında, hükûmet merkez bankasının kuruluşunu düzenleyecek yasal altyapının hazırlanması için harekete geçmiş ve bu süreçte Lozan Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Leon Morf'un katkılarıyla bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Söz konusu tasarı, 11 Haziran 1930 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu olarak 30 Haziran 1930 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), farklı kurumlar arasında dağılmış olan para politikası yetkilerinin tek bir çatı altında toplanmasıyla birlikte, 3 Ekim 1931 tarihinde fiilen faaliyete geçmiştir. Banka, devlet bürokrasisinden ve kamu kurumlarından bağımsız bir yapıya sahip olması amacıyla anonim şirket statüsünde kurulmuştur.

TCMB'nin kuruluş kanununda, temel amacı Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını destekleyecek para politikaları geliştirmek olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda Banka'ya şu temel görev ve yetkiler verilmiştir:

- Reeskont oranlarını belirleyerek para politikasını yönlendirmek,
- Para arzı ve piyasadaki likiditeyi düzenlemek,
- Hazineye ilişkin mali işlemleri yürütmek,
- Türk Lirası'nın değerini ve istikrarını korumaya yönelik önlemler almak,
- Banknot ihracını (para basımını) tek yetkili olarak gerçekleştirmek,
- Devletin haznedarlığını yürütmek.

O dönemde uygulanan sabit döviz kuru rejimi gereği, döviz kuru belirleme yetkisi hükûmettedir. Merkez Bankası, para piyasalarının kurumsallaşması ve milli para otoritesinin oluşması açısından Türkiye ekonomi tarihinde dönüm noktası teşkil etmektedir.

İki Dünya Savaşı Arası Dönem

1940'lı yıllarda, İkinci Dünya Savaşı'nın dünya genelinde olduğu gibi Türkiye üzerinde de yarattığı olumsuz etkiler hissedilmiştir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, kamu kesiminin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli uygulamalara yönelmiştir. İki savaş arası 1938 ile 1948 yılları arasında fiyat seviyelerinde üç katın üzerinde bir artış yaşandığı dönemin ardından 1950'li yıllarda ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı desteklemek adına Merkez Bankası kaynakları daha aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemin dikkat çeken gelişmelerinden biri, 1955 yılında Banknot Matbaası'nın kurulmasıdır. Böylece 1957 yılından itibaren Türkiye'de banknot basımı yerli olarak gerçekleştirilmiştir.

1960'lı yıllarda planlı ekonomik modele geçilmesiyle birlikte Merkez Bankası, sanayileşme süreci ve ekonomik koşullar doğrultusunda genişletici para politikaları uygulamış, kamu sektörünü fonlamaya devam etmiştir. Aynı zamanda, döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerin büyük bir kısmı Merkez Bankası'nın sorumluluğuna verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın işleyişini daha etkin hale getirmek ve küresel gelişmelere uyum sağlamak amacıyla 14 Ocak 1970'te 1211 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile Banka hem yapısal hem de işlevsel anlamda yeni bir döneme girmiştir.

Merkez Bankası

Yeni kanunla birlikte, Merkez Bankası anonim şirket statüsünü korurken, sermayesi 15 milyon liradan 25 milyon liraya çıkarılmış; Hazine payının %51'in altına düşemeyeceği hükme bağlanmıştır. Yönetim yapısında önemli değişiklikler yapılmış; Guvernörlük (Başkanlık) makamı oluşturulmuş ve bu göreve ilk olarak Naim Talu atanmıştır. Ayrıca Başkan ve yardımcılarından oluşan Yönetim Komitesi kurulmuş, eski İdare Meclisi ise 6 üyeli Banka Meclisi'ne dönüştürülmüştür. Kurum içindeki bazı birimlerin adları da değiştirilmiştir (örneğin, Genel Kurul, Denetleme Kurulu, İdare Merkezi).

Görev ve yetkiler açısından da önemli kazanımlar elde edilmiştir. Merkez Bankası artık para politikası araçlarını daha etkin kullanabilme, açık piyasa işlemleri yapabilme, hükümete ekonomik konularda görüş sunabilme ve reeskont kredileri aracılığıyla kalkınmayı destekleyebilme yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca Hazineye verilebilecek kısa vadeli avansın sınırı, ilgili yılın bütçesinin %15'i ile sınırlandırılmıştır.

1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm ve Merkez Bankası'nın Rolü

1980'li yıllar, Türkiye ekonomisi ve Merkez Bankası açısından köklü bir dönüşüm dönemini temsil etmektedir. 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte, Türkiye ekonomisinde devlet müdahalesine dayalı yapıdan serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci başlatılmıştır. Bu dönemde fiyat kontrolleri kaldırılmış, dış ticaret serbestleştirilmiş ve finansal piyasaların piyasa dinamiklerine göre şekillenmesine zemin hazırlanmıştır.

Finansal serbestleşme adımları çerçevesinde mevduat ve kredi faizlerinin piyasa koşullarında belirlenmesi kabul edilmiş; Türk lirasının yabancı para birimleri karşısındaki değeri serbest bırakılarak sabit kur sistemi terk edilmiştir. 1983 yılında Merkez Bankası, altın ve döviz rezervlerini etkin biçimde yönetme yetkisini kazanmış, böylece para politikalarının daha esnek bir yapıya kavuşması sağlanmıştır. 1987 yılında başlatılan açık piyasa işlemleri, modern para ve döviz piyasalarının temelini oluşturmuştur.

1989 yılında yürürlüğe giren 32 sayılı Karar ile Türk parasının konvertibl ilan edilmesi, döviz işlemlerinin serbestleşmesini sağlamış ve döviz kuru rejimi daha esnek bir yapıya kavuşmuştur. 1990'da açıklanan ilk para programı ile Merkez Bankası, fiyat ve döviz istikrarını korurken piyasanın likidite ihtiyacını karşılamayı hedeflemiştir. Ancak 1990'ların başında yaşanan Körfez Savaşı, mali baskılar ve siyasi istikrarsızlık, 1994 yılında ciddi bir finansal krize yol açmıştır.

Bu dönemde kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesini sınırlamaya yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. 1994 yılında Hazine'nin Merkez Bankası kaynaklarını kullanma sınırı getirilmiş, 1997'de yapılan protokolle de 1998 yılından itibaren Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanması yasaklanmıştır.

2001 Krizi ve Sonrası: Merkez Bankası'nda Yapısal Dönüşüm

2000 yılında uygulamaya konan döviz kuruna dayalı istikrar programı, finansal güvenin zayıflamasıyla başarısız olmuş ve 2001 krizinin ardından kurlar serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu süreç, Merkez Bankası tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 25 Nisan 2001'de Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, fiyat istikrarı Banka'nın temel amacı olarak açıkça tanımlanmış, para politikası araçlarını bağımsız biçimde kullanma yetkisi verilmiştir.

Ayrıca Banka, fiyat istikrarı hedefiyle çelişmemek kaydıyla hükûmetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleme görevini sürdürürken, finansal istikrarı da destekleyici bir amaç olarak benimsemiştir. Hazine'ye avans veya kredi verilmesi ve kamu borçlanma araçlarının doğrudan satın alınması yasaklanarak, Merkez Bankası'nın mali disipline katkısı artırılmıştır. Para politikası kararlarını kurumsallaştırmak amacıyla Para Politikası Kurulu (PPK) oluşturulmuştur.

2002 yılı itibarıyla, modern para politikası anlayışına uygun olarak enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir. 2002–2005 döneminde örtük enflasyon hedeflemesi uygulanmış, Banka'nın teknik altyapısı güçlendirilmiş ve iletişim politikaları geliştirilmiştir. 2006 yılında ise açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir.

Bu dönemde ayrıca para reformu gerçekleştirilmiş; 1 Ocak 2005'te Türk lirasından altı sıfır atılarak Yeni Türk Lirası (YTL) tedavüle çıkarılmış, 1 Ocak 2009'da ise "yeni" ibaresi kaldırılarak Türk Lirası yeniden basılmıştır.

2001 sonrası uygulanan "bağımsız merkez bankası" modeli çerçevesinde, TCMB fiyat istikrarı hedefli para politikaları yürütmüş, 2002-2010 döneminde enflasyonun tek haneli rakamlara inmesini sağlamıştır. Ayrıca, 2010'lu yıllarda küresel dalgalanmalara rağmen finansal sistemin istikrarı korunmuş, kısa vadeli dış şoklara karşı etkili politika araçları geliştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, çağdaş para politikası araçlarını kullanan, bağımsız karar alma mekanizmalarına sahip, teknik kapasitesi yüksek ve şeffaf bir kurum kimliğine sahiptir. Küresel ve yerel ekonomik gelişmeleri yakından izleyen Merkez Bankası, fiyat istikrarını temel amaç olarak benimsemekte ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflerine katkı sağlayacak politikaları kararlılıkla sürdürmektedir.

✺ ***Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu***

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), Türkiye'de finansal raporlama ve bağımsız denetim alanlarında kamu gözetimi işlevini yerine getiren, 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 2012 yılında kurulan özerk bir kamu kurumudur. Bu kurum, finansal raporlama standartlarının oluşturulması, bağımsız denetim uygulamalarının denetlenmesi ve denetçilerin yetkilendirilmesi gibi kritik görevleri üstlenmektedir. Kurumun faaliyetleri, ekonomik kararların doğru verilmesi, yatırımcı güveninin artırılması ve finansal sistemin istikrarının korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

✺ ***Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu***

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'de bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu özerk bir kamu kurumudur. 23.06.1999 tarihli ve 23734 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir otorite olarak kurulmuş, 01.11.2005 tarihli ve 25983 sayılı mükerrer Resmî Gazetede yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bankacılık sisteminin güvenli, etkin ve istikrarlı bir şekilde işlemesini sağlamak amacıyla çeşitli görevler üstlenmektedir.

Kurum, bankacılık sektöründeki gelişmeleri ve uluslararası standartları dikkate alarak, düzenleme ve denetim faaliyetlerini sürdürmektedir.

✺ ***Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı***

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Türkiye'de tasarrufların menkul kıymetlere yönlendirilmesini teşvik ederek halkın iktisadi kalkınmaya daha etkin ve yaygın katılımını sağlamayı amaçlayan, sermaye piyasasının güvenilir, şeffaf ve istikrarlı şekilde işlemesini gözeten kamu kurumudur. SPK, idari ve mali açıdan özerk bir kamu tüzel kişisi olarak, sermaye piyasasının düzenlenmesi, denetlenmesi ve yatırımcı haklarının korunması görevlerini kanunlar ve yönetmeliklerle yerine getirmektedir.

Kurul, 28 Temmuz 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuş; 13 Ocak 1982 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile yönetim organları atanarak teşkilat yapısı tamamlanmıştır. Sermaye Piyasası Kanunu'nun yerini alan ve 6 Aralık 2012'de yürürlüğe giren 6362 sayılı yeni Kanunla, SPK'nın görev, yetki ve sorumlulukları güncel ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmiştir.

SPK'nın temel hedefleri arasında sermaye piyasasının düzenli ve etkin işlemesini sağlamak, yatırımcıların haklarını korumak, piyasadaki kurumların faaliyetlerini düzenlemek ve fon kullanan şirketlerin şeffaflık esasına uygun hareket etmesini temin etmek yer almaktadır.

- ***Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü***

Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kamu kurum ve kuruluşlarının mal ve hizmet ihtiyaçlarını merkezi alım yoluyla karşılayan bir kamu kurumudur. Kuruluşu 1926 yılına dayanan DMO, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

DMO'nun görevleri, 25 Aralık 2019 tarihli ve 30989 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1899 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile belirlenmiştir. Bu görevler arasında şunlar öne çıkmaktadır:

- Kamu kurum ve kuruluşlarının mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılamak,
- Merkezi alım yoluyla tedarik süreçlerini yönetmek,
- Kamu kaynaklarının etkin, verimli ve hukuka uygun kullanılmasını sağlamak,
- Şeffaflık, rekabet ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun alım süreçleri yürütmek,
- Kamu alımlarında fiyat avantajları sağlamak.

- ***Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.***

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. (T.C. Ziraat Bankası A.Ş.), 1863 yılında kurulan ve Türkiye'nin en köklü finans kuruluşlarından biri olan bir kamu bankasıdır. Sermayesinin tamamı Hazine'ye ait olan banka, kamu tüzel kişiliğine sahip anonim şirket statüsünde faaliyet göstermektedir. Bankanın merkezi İstanbul'da olup, sermayesi 84,6 milyar Türk Lirası'dır.

T.C. Ziraat Bankası 4603 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi'ne dönüştürülmüştür.

T.C. Ziraat Bankası A.Ş., bireysel, ticari, tarımsal ve kurumsal bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Bankanın sunduğu hizmetler arasında kredi ürünleri, mevduat hesapları, dijital bankacılık, sigorta ve bireysel emeklilik hizmetleri bulunmaktadır. Ayrıca, tarım sektörüne yönelik kredi ve destekleme ödemeleri gibi hizmetlerle de sektöre katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkı ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması amacıyla kamu bankası olarak, finansal hizmetlerin geniş bir yelpazede sunulması ve kamu politikalarının desteklenmesi noktasında önemli bir rol üstlenmektedir.

✹ ***Türkiye Halk Bankası A.Ş.***

Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve 1929'daki Dünya Ekonomik Buhranının baskısı altında zor ekonomik koşullarda Genç Türkiye Cumhuriyeti, toplumun dengeli yapısını korumak amacıyla özellikle küçük esnaf ve sanatkârları desteklemeyi ve halk bankacılığını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ancak, cumhuriyetin ilk dönemlerinde sermaye yetersizliği, üretim alanlarının kısıtlılığı ve özel sektörün gelişmemesi, esnaf ve küçük işletmelere yönelik kredi kurumlarının kurulmasını zorlaştırmıştır. Dünyadaki halk bankacılığı uygulamalarının gelişimi ile denk bir dönemde Türkiye Halk Bankası A.Ş. (Halkbank), 1933 yılında kurulmuştur. Halkbank, Türkiye'nin en büyük kamu bankalarından biri olarak kabul edilen bir finansal kuruluştur.

Halkbank, bireysel, ticari, tarımsal ve kurumsal bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Bankanın sunduğu hizmetler arasında kredi ürünleri, mevduat hesapları, dijital bankacılık, sigorta ve bireysel emeklilik hizmetleri bulunmaktadır. Ayrıca, ihracata ivme katacak iş birlikleri, sürdürülebilirlik ve girişimcilik odaklı ürün ve hizmetlerle kadın girişimcilere, KOBİ'lere destek sağlamaktadır.

Halkbank, ülkenin uzun vadeli iklim stratejisini yakından takip ederek ve küresel yeşil dönüşüme uyum sağlayarak CDP (Karbon Saydamlık Projesi) Su Güvenliği Programı'nda üst üste ikinci kez A seviyesine ulaşarak global A Listesi'ne girmiştir. Orta Vadeli Ekonomi Programı çerçevesinde yenilikçi ve sürdürülebilir finansman modelleriyle ekonomiye katkı sağlama amacıyla 2025 "Aile Yılı" kapsamında, "Halkbank Ailem" markasıyla evlilikten emekliliğe kadar uzanan finansal ürünlerle ailelerin yükünü azaltmayı ve yaşam kalitelerini artırmayı hedefleyen çalışmalara imza atmaktadır.

✹ ***Türkiye Vakıflar Bankası A.O.***

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (VakıfBank) 11 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen ve 15 Ocak 1954 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 6219 sayılı "Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu" ile kurulmuştur.

Bankanın kuruluş amacı, başta vakıflar olmak üzere mülhak vakıfların ve bağlı oldukları kamu kurumlarının ekonomik kalkınma sürecinde etkin biçimde yer almasını sağlamak, vakıf kaynaklarının rasyonel biçimde değerlendirilmesi ve banka aracılığıyla bu kaynakların bankacılık hizmetleriyle topluma sunulmasıdır. Kurumsal, ticari, KOBİ ve tarım bankacılığının yanı sıra bireysel ve özel bankacılık alanlarında da çağdaş bankacılık ürün ve hizmetleri sunan VakıfBank, özellikle bir alanda değil, tüm finansal alanlarda uzmanlaşmış, Türkiye'nin önde gelen bankalarından biridir.

✹ ***Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.***

Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş., 27 Kasım 1975 tarihinde "Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) A.Ş." adıyla kurulmuş olup, 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye dayanarak tüzel kişiliğe sahip anonim şirket statüsüyle yatırım ve kalkınma bankacılığı faaliyetleri için yapılandırılmıştır.

Kuruluşundan sonra, bankanın unvanı 1988 yılında "Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş." olarak değiştirilmiş ve 1989 yılında ise T.C. Turizm Bankası A.Ş. bankaya tüm aktif ve pasifleriyle devredilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik programların üstlenilmesinin ardından 1999'da Türkiye Kalkınma Bankası kuruluşuna ilişkin 4456 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir.

Banka hakkında düzenlenen 7147 sayılı kanun, 24/10/2018 tarih ve 30575 sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup unvanı Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası tarafından 15 Kasım 2018'de Varlık Finansman Fonu kurulmuştur. Fon, Türkiye'nin önde gelen bankalarının portföylerinde bulunan yüksek kaliteli varlıklarla teminatlandırılmış İpotek Teminatlı Menkul Kıymetlere yatırım yapmış ve bu kıymetlerin dayanak olduğu Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) ihracını gerçekleştirmiştir. VDMK ihracı 7 Aralık 2018'de yapılmış olup 3,15 milyar TL düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ilk kez yapılan bu yöntemle bankalara likidite, yatırımcılara ise yüksek kalitede teminata sahip yatırım imkânı sağlanmıştır.

Bankanın temel misyonu; sanayi, enerji, eğitim, sağlık ve altyapı gibi stratejik öneme sahip alanlarda uzun vadeli ve kalkınmaya katkı sunan finansman sağlamak, sermayenin yaygınlaşmasına ve reel ekonomiyle bütünleşmeye destek olmaktır.

Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, yatırım bankacılığı yaklaşımıyla; kredi desteği, sermaye yatırımı, ortaklık, danışmanlık ve proje finansmanı gibi çok yönlü hizmetler sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı destekleyici rolünün yanı sıra ülkenin kalkınma hedefleriyle uyumlu yenilikçi fikirleri destekleyerek ve 2050 net sıfır emisyon hedefine uygun olarak reel ekonominin yeşil dönüşümüne katkıda bulunmak amaçları arasındadır.

✹ ***Merkezi Finans ve İhale Birimi***

Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB), Türkiye–Avrupa Birliği mali iş birliği çerçevesinde oluşturulan ve AB fonlarının Türkiye'deki etkin kullanımını sağlamak üzere görev verilen kamu kurumudur. 14 Şubat 2002 tarihinde imzalanan Birlik–Türkiye Mutabakat Zaptı ile kurulan MFİB, daha sonra Türkiye'nin AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) fonlarının ihaleye çıkarılması, sözleşme yönetimi, ödeme, muhasebe ve mali raporlama süreçlerinden sorumlu ortak kurum haline gelmiştir.

MFİB, AB mali yardımlarının kullanımına yönelik proje bazlı hizmet, mal alımı, yapım işleri ve hibe projelerinin ihale süreçlerinden, sözleşmelerin yönetimi, ödeme, muhasebe ve finansal raporlamaya kadar geniş bir yelpazede faaliyet yürütmektedir. Kurum, başlangıçta merkezi sistem aracılığıyla yürütülen AB yardımlarının daha sonra merkezi olmayan yapılanma (decentralized structure) modeline geçmesiyle birlikte, bu yeni sistemin en temel yapı taşlarından biri haline gelmiştir.

2004 yılında AB Komisyonu tarafından tüm görev alanında akredite edilen MFİB, Türkiye'de bu niteliği kazanan ilk kurum olmuştur. Faaliyetlerini, 5671 sayılı Kanun ve buna bağlı yönetmelikler çerçevesinde sürdüren MFİB, 2018 yılında yayımlanan 2018/1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak tanımlanmıştır.

Kurumsal güvenilirliğin bir göstergesi olarak MFİB, TS ISO / IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi sertifikasını 25 Mart 2011 tarihinde almaya hak kazanmıştır. Kurum bilgi güvenliği alanında uluslararası standartlara uygun olarak faaliyet göstermektedir.

MFİB'nin temel işlevleri şu başlıklar altında toplanabilir:

- AB tarafından finanse edilen projelerin ihale, sözleşme, ödeme, muhasebe ve mali raporlama süreçlerinin yürütülmesi,
- Proje uygulamalarında faydalanıcı kurum ve yüklenici iş birliğiyle etkin rol alınması,
- Sözleşme sürecinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
- Proje süreçlerinin zamanında ve etkin biçimde ilerletilerek AB fonlarının amacına uygun şekilde kullanılması,
- CFCU Akademi aracılığıyla kurumsal eğitim kapasitesi oluşturulması ve bu yönde danışmanlık hizmetleri sunulması,
- Önceki projelerden edinilen bilgi ve tecrübelerin yeni projelere ışık tutacak şekilde yapılandırılması.

MFİB'nin uzun vadeli hedefleri arasında:

- AB ve kamu kaynaklarının kullanımında en yüksek kamu faydasını sağlamak,
- Proje temelli kamu yönetiminde bir mükemmeliyet merkezi olarak iş birliklerini güçlendirmek,
- Uluslararası iş birliği programlarına daha etkin katılım sağlamak,
- Etki odaklı, sürdürülebilir ve verimli bir kamu proje yönetimi anlayışının geliştirilmesine katkı sunmak yer almaktadır.

Merkezi Finans ve İhale Birimi, Türkiye'nin AB ile olan mali iş birliği sürecinde yalnızca fonların etkin kullanımını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda kurumsal kapasiteyi artırma, kamu yönetiminde iyi yönetişim ilkelerini yaygınlaştırma ve uluslararası standartlara uygunluk açısından da örnek bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Bu yönüyle MFİB, kamu finans yönetiminin profesyonelleşmesine önemli katkılarda bulunan stratejik bir aktör konumundadır.

İlişkili Kuruluşlar

- ***Türkiye İstatistik Kurumu***

Türkiye İstatistik Kurumu, kamu tüzel kişiliğine sahip, özel bütçeyle finanse edilen ve Hazine ve Maliye Bakanlığı ile ilişkili olarak faaliyet gösteren bir kamu kurumudur. Kurumun kuruluşuna, görev alanına ve yetkilerine ilişkin esaslar 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirlenmiştir. Bu kararname doğrultusunda kurum, merkez teşkilatı ile yurt genelindeki taşra birimlerinden oluşan bir yapıya sahiptir.

Aynı kararname kapsamında, 601. madde ile Resmî İstatistik Programı'nın hazırlanması, yürütülmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmek amacıyla İstatistik Konseyi kurulmuştur. Bu konsey, ülkenin resmî istatistik ihtiyaçlarını belirlemek, değerlendirmek ve geleceğe dönük öneriler sunmak üzere faaliyet gösterir. Başkanlığını TÜİK Başkanı'nın yürüttüğü Konseyin, yılda en az bir kez toplanması hükme bağlanmıştır.

Kurumun temel görevleri arasında; ülkenin ekonomi, sosyal yaşam, demografi, kültür, çevre, bilim teknoloji gibi alanlardaki verilerinin derlenmesi ve değerlendirilmesi; ulusal ve uluslararası normlara uygun tanım, yöntem ve sınıflamaların belirlenmesi ve hazırlanmış olan Resmi İstatistik Programı çerçevesinde resmi istatistiklerin yayımlanması yer almaktadır. Ayrıca kurum, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veren istatistiksel bilgi sistemleri geliştirme, ulusal kayıt sistemlerinin oluşturulmasına katkı sunma ve uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir göstergeler üretme görevleriyle de sorumludur.

- ***Kamu İhale Kurumu***

"Kamu İhale Kurumu; 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu'nda öngörülen görevleri yapmak amacıyla kurulmuş, idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişisidir.

Kamu İhale Kurumunun görev ve yetkileri, 4734 sayılı Kanun'un 53. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, Kurum ihalenin başlangıcından sözleşmenin imzalanmasına kadar olan süreçlerde idare tarafından yapılan işlemlere ilişkin şikayetleri incelemek ve sonuçlandırmakla yükümlüdür. Kurum ayrıca, mevzuat hazırlama, standart ihale dokümanları ve tip sözleşmeler geliştirme, uygulamayı yönlendirme, istatistik ve bilgi toplama-yayımlama görevlerini de yürütür. Kurum, gerektiğinde diğer resmi ya da özel kurum ve kişilerden belge, bilgi ve görüş talep edebilir; bu belgelere cevap verilmesi zorunludur. Ayrıca, Kurum e-ihale uygulamaları, denetim süreçleri, kamu alımlarına ilişkin veri kayıt sistemleri (örneğin İhale Kontrol Sistemi) ve şeffaflığı artıracak raporlama mekanizmaları aracılığıyla ihalelerin mevzuata uygun yürütülmesini sağlamayı hedeflemektedir.

✹ ***Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu***

SİGORTACILIK VE ÖZEL EMEKLİLİK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU
SEDDK

Sigortacılık ve özel emeklilik alanlarındaki düzenleme ve denetim görevlerinin, bağımsız bir idari otorite tarafından yürütülmesini sağlamak amacıyla 18 Ekim 2019 tarihli ve 30922 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "47 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) kurulmuştur. Kamu tüzel kişiliğine sahip olan Kurum, idari ve mali özerkliğe sahiptir. Merkezi İstanbul'da bulunan SEDDK, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile ilişkili olarak faaliyet göstermektedir.

İstanbul'un uluslararası finans merkezi olma hedefi doğrultusunda, sigorta ve bireysel emeklilik sektörlerinin ekonomiye katkısını artırmak, daha etkin ve çağdaş bir denetim mekanizması oluşturmak amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığı çatısı altındaki Sigortacılık Genel Müdürlüğü ile Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı birleştirilerek SEDDK bünyesine dâhil edilmiştir. Kurumun yasal kuruluş süreci, 5 Haziran 2020 tarihinde gerçekleştirilen ilk Kurul toplantısı ile tamamlanmıştır.

SEDDK'nın görevleri, sigortacılık ve özel emeklilik sektörlerine ilişkin düzenleme yapmak, denetleme ve inceleme faaliyetleri yürütmek, sektörel gelişmeleri izlemek ve yönlendirmektir. Ülke sigortacılığının ve özel emeklilik uygulamalarının gelişmesi, sigortalıların ve katılımcıların korunması için tedbirler almak, bu tedbirleri bizzat uygulamak veya ilgili kuruluşlara uygulatmak ve uygulanmasını izlemenin yanı sıra sigortacılık, özel emeklilik ve ilgili diğer mali piyasalarla ilgili alınacak kararların oluşumuna katkıda bulunmak üzere, yurt içinde ve yurt dışında meydana gelen gelişmeleri de incelemek ve göz önünde bulundurmak suretiyle sigortacılık, özel emeklilik ve ilgili diğer mali piyasalar hakkında konsolide raporlar hazırlamak, bu konulardaki çalışmalara katılmak ve mütalaa vermek, alınan, derlenen ve kendine tevdi edilen bilgi, belge ve dokümanlar ile denetim ve izlemelerden elde edilen sonuçları incelemek ve değerlendirmek kurumun diğer görevleri arasında yer almaktadır.

Konsey ve Kurullar

Vergi Konseyi

Vergi Konseyi ilk olarak 1992 yılında kurulmuş, ancak bu dönemdeki faaliyetleri zaman zaman kesintiye uğramış ve kısa süreli olmuştur. Konsey, 2003 yılında tekrar aktif hale getirilmiş olup, 31 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 33/A maddesiyle yasal bir statüye kavuşmuştur.

Günümüzde ise 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 238. maddesi uyarınca, Bakanlık bünyesinde vergi politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin görüş bildirmek, ayrıca bu konularda araştırma ve çalışmalar yapmak üzere Vergi Konseyi faaliyet göstermektedir. Vergi Konseyi, Bakanlık için danışma niteliğinde olup, çalışma usul ve esasları yönetmelik ile düzenlenmektedir.

Vergi Konseyi;

- Vergi politikalarını oluşturan ve yöneten birimler ve karar organları ile mükellef arasında köprü olmak,
- Toplumdaki tüm tarafların temsil edildiği bir sosyal mutabakat ve uzlaşma platformu olmak,
- Uzmanlaşmış bir düşünce kuruluşu olmak kamu yönetiminin güven duyduğu ve yakın çalıştığı bir kurum olmak,
- Kamu yönetimi kalitesinin yükselmesi ve veriminin artmasına katkı amacıyla, tüm kamu birimlerinin örnek alacağı bir model oluşturmak,
- Herhangi bir çıkar grubuna bağlı olmamak niteliklerini hayata geçirmek üzere ortak akıl ve uzlaşı prensi ile sonuç odaklı çalışma kültürü ve tarafsız bir yaklaşımla, bilgi üreten ve önerilerde bulunan, sistemde yer alan tüm paydaşlarının güvendiği saygın bir kurum olmayı hedeflemektedir.

İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDKK)

İç Denetim Koordinasyon Kurulu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamında kurulmuştur. Bu kanun, kamu mali yönetiminde iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin oluşturulması ve etkin bir şekilde işletilmesini zorunlu kılmaktadır. İç Denetim Koordinasyon Kurulu da bu çerçevede, kamu kurumlarında iç denetim faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak ve geliştirmek amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur.

İDKK, Türkiye'de kamu kurumlarında iç denetim sistemlerinin etkinliğini artırmak ve koordinasyonu sağlamak amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı bir yapıdır. Kurul, kamu iç denetim sisteminin güçlendirilmesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı için stratejiler geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, iç denetim standartlarının belirlenmesi, iç denetçilerin eğitimi ve mesleki gelişiminin desteklenmesi gibi faaliyetler yürütülmektedir. Kurul, bu görevleri yerine getirirken, kamu kurumları arasında iş birliğini teşvik etmekte ve iç denetim uygulamalarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapmaktadır.

- ***Etik Komisyonu***

Hazine ve Maliye Bakanlığı Etik Komisyonu, ilk defa 31 Mayıs 2005 tarihli Bakanlık onayı ile kurulmuştur. Komisyon, kamu hizmetlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenin artırılması hedefleri doğrultusunda, etik kuralların belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde aktif rol oynamaktadır.

Etik Komisyonunun Görevi;

- Etik kültürünü yerleştirmek ve geliştirmek,
- Personelin etik davranış ilkeleri konusunda karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak tavsiyelerde ve yönlendirmede bulunmak,
- Etik uygulamaları değerlendirmektir.

Bu yapısıyla Etik Komisyonu, kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve kamu görevlilerinin etik sorumluluklarının yerine getirilmesi için önemli bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 49'uncu maddesi uyarınca, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde uygulanacak muhasebe ve raporlama standartları, uluslararası standartlara uygun olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde; Sayıştay Başkanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluş temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu tarafından belirlenmektedir.

Anılan Kanunda Kurulun yapısı, çalışma usul ve esasları ile diğer hususların Hazine ve Maliye Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. İlgili idarelerden gerekli görevlendirmelerin bildirilmesi üzerine Devlet Muhasebesi Standartları Kurulu kurulmuş ve 23.06.2006 tarihinde yapılan ilk toplantı ile çalışmalarına başlamıştır. Günümüze kadar Kurul tarafından 30 Devlet Muhasebesi Standardı (DMS) tamamlanarak, Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

1.2.4. Ticaret Bakanlığı

Ticaret, bir ülkenin ekonomik canlılığının en önemli göstergelerinden biridir. Üretim ve tüketim arasındaki köprüyü oluşturan ticaret faaliyetleri hem iç piyasaların gelişmesini sağlar hem de uluslararası arenada rekabet gücünü artırır. Türkiye gibi hem bölgesel hem de küresel ticaret yollarının kesişim noktasında bulunan ülkelerde, ticaretin düzenlenmesi ve geliştirilmesi stratejik bir öneme sahiptir.

Ticaret Bakanlığı, Türkiye'nin ekonomik büyüme hedefleri doğrultusunda ticaretin sağlıklı, etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulmuş merkezi bir kurumdur. Bakanlık, iç ve dış ticaretin düzenlenmesinden, tüketicinin korunmasına; dijital ticaretin geliştirilmesinden gümrük süreçlerinin modernizasyonuna kadar geniş bir alanda faaliyet gösterir. Türkiye ekonomisinin dinamizmini artıran, yenilikçi politikalar üreten ve küresel ticaret sistemine entegre olmayı hedefleyen Ticaret Bakanlığı, Türkiye'nin kalkınmasında temel bir yapı taşıdır.

Tarihçe ve Kuruluş

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınma sürecinde, ticaret faaliyetlerinin düzenlenmesi ve geliştirilmesi hayati bir öneme sahiptir. Bu amaçla, Ticaret Bakanlığı, Osmanlı döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Osmanlı Devleti, doğu-batı eksenli ticaret yollarının merkezinde yer alarak yüzyıllar boyunca ticari faaliyetlerin düzenlenmesine büyük önem vermiştir. Özellikle II. Mahmut döneminde başlayan idari reformlar çerçevesinde ticari işlevleri yürüten yapılar oluşturulmuş, 1838'de "Meclis-i Ziraat ve Ticaret Komisyonu" ile temelleri atılmıştır. 1840 yılında kurulan "Umur-ı Ticaret ve Ziraat Nezareti", ticaret ve tarım alanında merkezi bir idari yapı olarak görev yapmıştır.

Modern anlamda Ticaret Bakanlığına giden süreçte, 1920'li yıllarda devletin ekonomik yapısının şekillendirildiği dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen 3 sayılı Kanunla, İktisat Vekâleti oluşturulmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, ticaret alanındaki kamu hizmetleri önce 1920'de kurulan İktisat Vekâleti çatısı altında yürütülmüş, 6 Mart 1924'te yayımlanan ve yürürlüğe giren 432 sayılı Kanunla bu vekâlet kaldırılarak yerine Ziraat ve Ticaret Vekâletleri kurulmuştur. Bu dönemde yurtdışında ilk ticaret temsilcilikleri açılmış, böylece Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri kurumsal temellere oturtulmuştur. Ancak 1928'de bu yapılar yeniden birleştirilerek İktisat Vekâleti oluşturulmuş, ardından, 1931'de Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâleti'nden ayrılarak bağımsız bir bakanlık haline gelmiş ve İktisat Vekâleti'nde yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Bu yapı, 1930'lar ve 1940'larda sanayi, deniz ticareti ve dış ticaret gibi alanları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Böylece 27 Mayıs 1934'te kabul edilen 2450 sayılı kanunla İktisat Vekâleti'nin görev alanına kara ticareti, deniz ticareti, sanayi ve maden işleri eklenmiştir. Bu dönemde dış ticaretle ilgili birimler ilk kez Dış Ticaret Reisliği (Türk Ofis) adı altında bir araya getirilmiştir. Ancak 27 Mayıs 1939'da çıkarılan 3614 sayılı kanunla Ticaret Vekâleti ve Münakalât Vekâleti kurularak dış ticaret hizmetleri İktisat Vekâleti'nden ayrılmıştır.

1950'li ve 1970'li yıllarda sanayi, dış ticaret ve iç ticaret hizmetleri çeşitli bakanlıklar arasında yeniden yapılanmış; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile İktisat ve Ticaret Vekâleti gibi farklı isimlerle hizmet sunulmuştur. 6 Ocak 1949'da Cumhurbaşkanlığı onayı ile Ticaret Vekâleti ve İktisat Vekâleti birleştirilerek İktisat ve Ticaret Vekâleti oluşturulmuş, sanayi, maden ve enerji işleri de bu yapıya dâhil edilmiştir. 1957'de yapılan düzenlemeyle sanayi birimi ayrılarak 1939'daki yapı ve görev alanına dönülmüş ve kurum tekrar Ticaret Vekâleti adını almıştır.

26 Mart 1971'de sanayi hizmetleri tekrar Bakanlığa dâhil edilerek ilk defa Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kurulmuş, ancak bu süreçte kurum küçültülmüştür. Dış Ticaret Dairesi Reisliği olarak 32 yıl görev yapan birim, Bakanlıktan ayrılarak Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı haline getirilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ise sadece sanayi ve iç ticaretle ilgilenmekle sınırlandırılmıştır. Ancak bu yapı uzun sürmemiş ve 11 Aralık 1971'de Ticaret Bakanlığı yeniden kurulmuştur. Bu dönemde Bakanlık bünyesinde Dış Ticaret Genel Sekreterliği oluşturulmuş ve dış ekonomik ilişkiler bu birim tarafından yönetilmiştir.

1983 yılında Ticaret Bakanlığı, dış ticaret ve iç ticaret hizmetlerini birleştirerek sanayi ile tekrar entegre olmuş ve ikinci kez Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olarak yapılandırılmıştır. Aynı zamanda dış ticaretle ilgili birimler, Ticaret Bakanlığı içindeki Dış Ticaret Genel Sekreterliği ve Standardizasyon Dairesi ile Maliye Bakanlığı'ndaki Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği bir araya getirilerek Başbakanlık'a bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı oluşturulmuştur. 1983'te yapılan köklü değişiklikle dış ticaret görevleri ayrı bir yapı olan Dış Ticaret Müsteşarlığı çatısında yeniden örgütlenmiş; bu yapı 2011'e kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

2011 yılında gerçekleştirilen büyük bir reformla, 3 Haziran 2011'de 640 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gümrük Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın iç ticaretle ilgili birimleri birleştirilerek Gümrük ve Ticaret Bakanlığı oluşturulmuştur. Aynı yıl 8 Haziran 2011'de yayımlanan 637 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Hazinenin bazı birimleri bir araya getirilerek Ekonomi Bakanlığı kurulmuştur.

Küresel düzeyde ekonomik entegrasyonun hız kazandığı uluslararası pazarlara erişim stratejilerinin yoğun olarak uygulandığı ve ülkelerin ihracat rekabetinde daha agresif politikalar izlediği günümüzde; üretim, yatırım, gümrük ve dış ticaret politikalarının daha bütüncül ve eşgüdümlü bir anlayışla yürütülmesi ihtiyacı doğmuştur.

Bu doğrultuda Türkiye'nin 2023 vizyon hedefleri çerçevesinde, Ekonomi Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın yapıları 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birleştirilmiş ve bu birleşme sonucunda Ticaret Bakanlığı adı altında yeni bir kurumsal yapı oluşturulmuştur.

Gümrük idaresi de benzer bir kurumsal dönüşüm yaşamıştır. 1929'da çıkarılan Gümrük Tarifesi Kanunu ve 1931'de kurulan Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı ile birlikte gümrük hizmetleri müstakil bir yapıya kavuşturulmuştur.

30 Aralık 1929 tarihinde yürürlüğe giren 1909 sayılı Kanun ile gümrükler bağımsız bir teşkilat olarak organize edilerek Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti kurulmuştur. Bu kurum aynı zamanda kaçakçılıkla mücadele görevini de üstlenmiştir. Ayrıca, 1931'de kaçakçılıkla mücadele amacıyla yarı askeri yapıda Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı kurulmuştur. 29 Mart 1932'de çıkarılan 1989 sayılı Kanun ile Maliye Vekâleti'ne bağlı Tekel İdare ve İşletmeleri, Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne devredilerek teşkilat tamamlanmıştır.

Yarı askeri nitelikteki Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı 1956 yılında kaldırılarak yerine sivil birim olan Gümrük Muhafaza Müdürlüğü getirilmiştir. 13 Aralık 1983'te yayımlanan 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Maliye Bakanlığına bağlı hizmetler birleştirilmiş ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır. Bu düzenleme 1993 yılına kadar devam etmiştir.

2 Temmuz 1993'te kabul edilen 485 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gümrük teşkilatı Maliye Bakanlığı'ndan ayrılarak Başbakanlığa bağlı ayrı bir kurum olan Gümrük Müsteşarlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan Gümrük Birliği sebebiyle, Topluluk Gümrük Kodu'nun hükümlerinin Gümrük Kanunu'na aktarılması amacıyla 1999 yılında 4458 sayılı Gümrük Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 2007 yılında 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ile gümrükle ilgili suçlara dair yeni düzenlemeler yapılmıştır. Aynı yıl, 5 Nisan'da TASİŞ (Tasfiye İşleri Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü) Gümrük Müsteşarlığı'na bağlanmıştır.

Gümrük Müsteşarlığı, 2011 yılına kadar yaklaşık 18 yıl hizmet vermiştir. 8 Haziran 2011 tarihinde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı iç ticaretle ilgili dört genel müdürlük Gümrük Müsteşarlığı ile birleştirilerek Gümrük ve Ticaret Bakanlığı oluşturulmuştur.

2011'den itibaren Ekonomi Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ayrı olarak faaliyet göstermiştir. Ancak, 10 Temmuz 2018'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bu iki kurum birleştirilerek Ticaret Bakanlığı kurulmuştur. Yeni teşkilat yapısında ise 10 Ocak 2019 tarihli ve 30651 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 27 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile değişikliklere gidilmiştir. Son olarak Ticaret Bakanlığının günümüzdeki birimleri, 7 Temmuz 2021 tarihli ve 31534 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 79 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde belirlendiği üzere görevini sürdürmektedir.

Görev ve Yetkiler

Bakanlık başlangıçta ticaretin düzenlenmesi, iç ve dış ticaretin geliştirilmesi ve sanayinin desteklenmesi gibi temel görevler üstlenmiştir. Zaman içinde, küresel ekonomik değişimler ve Türkiye'nin dünya ticaretindeki rolünün artmasıyla birlikte Bakanlığın yetki ve sorumluluk alanları genişlemiş, uluslararası ticaret politikalarının oluşturulması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ticaretin dijitalleşmesi gibi yeni alanlara yönelmiştir. Bugün Ticaret Bakanlığı, hem Türkiye'nin iç ve dış ticaretini düzenleyen hem de dijitalleşme, tüketici hakları, gümrük politikaları ve uluslararası ticaret diplomasisi gibi çağdaş alanlarda da aktif rol oynayan stratejik bir kurum olarak faaliyet göstermektedir.

Günümüzde Ticaret Bakanlığı, dijital dönüşümün hız kazandığı küresel ekonomide Türkiye'nin rekabet gücünü artırmak için inovatif çözümler geliştirmekte, e-ticaret ve dijital ticaret alanlarında öncü politikalar uygulamaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirlik, tüketici haklarının korunması ve uluslararası ticaret anlaşmalarının etkin yönetimi gibi alanlarda da aktif rol oynamaktadır. Bu dinamik yapı, Bakanlığın tarih boyunca edindiği deneyim ve birikimle birleşerek, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir öneme sahiptir.

Ticaret Bakanlığı'nın temel görevleri şu şekilde özetlenebilir:

- İç ve dış ticaretin gelişimini sağlamak üzere stratejik politikalar üretmek, uygulamak ve koordinasyonu sağlamak,
- Tüketici haklarının korunması, ticari işlemlerin düzenlenmesi, piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerini yürütmek,
- İhracatın artırılması, ithalat süreçlerinin etkin yönetimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla olan ikili, bölgesel ve çok taraflı ticarî ve ekonomik ilişkilerini düzenlemek, yürütmek ve bu konularda ilgili mevzuatı çerçevesinde anlaşmalar yapmak,
- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak Türkiye'nin ticaret alanındaki konumunu güçlendirmek,
- Bakanlık hizmetlerine ilişkin olarak uluslararası kuruluşların ve Avrupa Birliğinin çalışmalarını takip etmek, Avrupa Birliğine uyum çalışmalarını yürütmek ve bu konularda görüş oluşturmak,
- Gümrük tarifesini hazırlamak; gümrük vergileri ile gümrük idarelerince tahsil edilmesi gereken vergi, fon ve diğer malî yüklerin tahakkuk, tahsil, takip ve kontrolünü yapmak; ertelenmiş kontrol ve sonradan kontrol hizmetlerini yürütmek; ihtilaflı durumlarda uzlaşmaya ilişkin işlemleri düzenlemek ve yürütmek; gümrük işleriyle ilgili istatistikî bilgileri üretmek, toplamak, değerlendirmek ve açıklamak.

Ticaret Bakanlığı, Türkiye ekonomisinin can damarlarından biri olarak ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla hem Asya hem Avrupa pazarlarına açılan bir köprü olması, ticaretin etkin yönetimini zorunlu kılmıştır. Bakanlık, iç piyasadaki üretim ile dış piyasalar arasında köprü kurarak ekonomik entegrasyonu ve rekabet gücünü artırmaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin ihracat potansiyelini artırmak ve yeni pazarlara açılmak Bakanlığın öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedefler doğrultusunda, ticaretin dijitalleşmesi ve e-ticaretin geliştirilmesi gibi alanlara da yatırım yapılmaktadır. Böylece Türkiye, küresel ekonomideki dalgalanmalara karşı daha dayanıklı hale gelmekte ve sürdürülebilir kalkınma yolunda sağlam adımlar atmaktadır. Özetle, Ticaret Bakanlığı hem iç ticaretin düzenlenmesi hem de dış ticaretin geliştirilmesiyle Türkiye'nin ekonomik dinamizmini artıran, kalkınmanın itici güçlerinden biridir. Günümüzde dünya ticaretindeki hızlı değişimlere uyum sağlamak ve Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artırmak için Bakanlık, sürekli yenilikçi stratejiler geliştirmektedir.

İlgili Kuruluşlar

- ***Türk Eximbank***

1980'li yılların başlarında Türkiye ekonomisinde köklü bir dönüşüm süreci başlamış, 24 Ocak 1980 tarihli İstikrar Kararları ile birlikte ithal ikameci sanayileşme modeli yerine ihracata dayalı büyüme stratejisi benimsenmiştir. Bu model, ekonomik yapıda olduğu kadar Türkiye'nin küresel ekonomiye entegrasyon biçiminde de önemli değişiklikler doğurmuştur. Bu sürecin önemli bir adımı olarak, ihracatın kalkınmadaki rolünü artırmak amacıyla devlet destek mekanizmaları oluşturulmuş, bu kapsamda 1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) faaliyete geçirilmiştir.

Türk Eximbank, ihracatçılara finansman, sigorta ve garanti desteği sağlayan, Türkiye'nin resmi ihracat destek kuruluşudur. Banka, Devlet Yatırım Bankası'nın yeniden yapılandırılması ile 21 Ağustos 1987 tarih 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca kurulmuş ve 1988 yılı itibarıyla aktif olarak hizmet vermeye başlamıştır. Gümrük Birliği süreci ve uluslararası düzenlemelere uyum doğrultusunda doğrudan teşviklerin yerine geçen kredi, garanti ve sigorta sistemleriyle ihracatçının rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Türk Eximbank; ihracatçıların yanı sıra, ihracata yönelik üretim yapan firmalara, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlere, uluslararası taşımacılara ve döviz kazandırıcı hizmet sektöründeki firmalara çeşitli destek programları sunmaktadır.

Türk Eximbank, ihracatçıları, imalatçı-ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları, döviz kazandırıcı hizmet sunan firmaları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli nakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir. Desteklere ilişkin faaliyetler üç temel başlıkta incelenmektedir:

Kredi Desteği: İhracatçıların veya Türkiye'den mal veya hizmet ithal edecek yurt dışı alıcıların finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygun koşullarda kredi sağlamak.

Garanti Desteği: Ulusal ve uluslararası finansal kuruluşların ihracat finansmanına katılımını teşvik etmek amacıyla garanti mekanizmaları sunmak.

Sigorta Desteği: Yurt içi ve yurt dışı satışlardan doğan vadeli alacakları risklere karşı sigortalamak.

Yasal altyapı, 31 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3332 sayılı Kanun ile sağlanmış, Bakanlar Kurulu'nun 87/11914 sayılı kararı ile banka yeniden yapılandırılmıştır. Ana sözleşme, 11 Eylül 1987 tarihli Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayımlanmış ve banka kısa adıyla Türk Eximbank olarak tanımlanmıştır.

Türk Eximbank, ihracatın finansmanı, desteklenmesi ve güvence altına alınması noktasında Türkiye ekonomisinin dışa açılan kapısı konumundadır. Küresel rekabetin yoğunlaştığı günümüzde, ihracatçılara sağladığı finansal çözümler, sigorta ve garanti mekanizmaları sayesinde firmaların uluslararası pazarlarda daha güçlü ve istikrarlı bir şekilde varlık göstermelerine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle Türk Eximbank, sadece ihracatın değil, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ve döviz girdisinin artmasının da temel aktörlerinden biri haline gelmiştir.

✹ ***Helal Akreditasyon Kurumu (HAK)***

Dünyada yaklaşık 1,8 milyar Müslüman'ın yaşadığı dikkate alındığında helal ürün ve hizmetlere yönelik talebin giderek artması, bu alanda güvenilir ve denetlenebilir bir belgelendirme sistemine duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Gıda sektörünün ötesinde; sağlık, kozmetik, tekstil, turizm, tedarik zinciri gibi çok sayıda alanda helal standartlar uygulanmakta, bu da helal kavramını hem dini bir hassasiyetin hem de küresel ticarette güven, kalite ve hijyenin temsili hâline getirmektedir.

Bu çerçevede Türkiye, küresel helal pazarında etkinliğini artırmak amacıyla Helal Akreditasyon Kurumu'nu (HAK) kurmuştur. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde çerçevesinde Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) Teşkilat Kararnamesi şekillenmiştir. Kurum, helal uygunluk değerlendirme kuruluşlarını akredite ederek, uluslararası geçerliliği olan bir sistemin altyapısını sağlamaktadır. HAK'ın görevleri arasında, helal akreditasyon kriterlerinin belirlenmesi ve uygulanması, uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılması, farkındalık artırıcı faaliyetler yürütülmesi ve eğitim seminer organizasyonları düzenlenmesi yer almaktadır.

İlaveten HAK, ana amacı akredite helal belgelerinin tüm İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üye ülkelerinde ikinci bir işleme gerek kalmadan tanınmasını sağlamak olan Helal Akreditasyon Kurumları İslami Forumu'nun (IFHAB) kurulmasında öncü rol oynamıştır. IFHAB'ın faal hale gelmesi için ise de azami gayret HAK tarafından gösterilmektedir. Böylece Türkiye, helal sektöründe sadece tüketici değil, aynı zamanda kuralları belirleyen ve güven sağlayan bir aktör konumuna gelmektedir.

İlişkili Kuruluşlar

✺ *Rekabet Kurumu*

Kurum, 7 Aralık 1994 tarihli ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile piyasalarda serbest ve sağlıklı rekabetin tesisi amacıyla kurulmuştur. Kurumun hukuki dayanağını bu kanun oluşturmakta olup, ayrıca kurumsal yapısı, yetkileri ve işleyişi 18 Nisan 2025 tarihli ve 32874 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Rekabet Kurumu Teşkilat Yönetmeliği" ile güncellenmiştir. Kurum, idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişisi olarak Ankara'da yerleşiktir.

Bu yapı, rekabetin korunmasına yönelik inceleme, soruşturma, analiz ve savunuculuk görevlerini eşgüdümlü bir biçimde yürütmek üzere tasarlanmıştır. Kurumun görevleri arasında, mal ve hizmet piyasalarında rekabetin tesisi ve korunmasını sağlamak, 4054 sayılı Kanun'un uygulanmasını gözetmek ve rekabeti kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları incelemek yer almaktadır. Kurum ayrıca resen ya da şikâyet üzerine inceleme yapma, idari para cezaları uygulama ve rekabet politikalarına ilişkin önerilerde bulunma yetkisine sahiptir.

Bu işlevleriyle Rekabet Kurumu, Türkiye ekonomisinde piyasa verimliliğinin artırılması, tüketici refahının korunması ve rekabetçi ortamın sürekliliğinin temin edilmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir.

1.2.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Tarihçe ve Kuruluş

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen ıslahatlar kapsamında, Batı ülkelerindeki sistemlere benzer şekilde devlet görevleri yeni kurulan bakanlıklar arasında paylaştırılmıştır. Bu süreçte, 1838 yılında "Meclis-i Ziraat ve Ticaret Komisyonu" oluşturulmuş, ardından 1840'ta İstanbul'da "Umur-ı Ticaret ve Ziraat Nezareti" kurulmuştur. Bu nezarette ticaret, muhasebe, istatistik, ziraat ve sanayi işleri ile ilgilenen çeşitli daireler yer almıştır. Osmanlı döneminde farklı isimler ve görevlerle faaliyet gösteren bu yapı, saltanatın kaldırıldığı 1922 yılına kadar devam etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk hükümetinde "İktisat Vekâleti" adı altında görev yapan bakanlığın sorumluluk alanı ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maden işleri olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1924 yılında İktisat Bakanlığı kaldırılarak yerine Ticaret Vekâleti ve Ziraat Vekâleti kurulmuştur. Ancak 1928'de bu iki bakanlık tekrar birleştirilerek İktisat Vekâleti adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Ziraat işleri ise 1931 yılında yeniden ayrı bir bakanlık haline getirilmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle Türkiye'de devletçi ekonomi politikası benimsenmiş, 1933 yılında Sümerbank kurulmuş ve 1934-1938 yıllarında I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları uygulanmıştır. Bu dönemde sanayi yatırımlarının önemli bir kısmı Sümerbank ve İş Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir.

✺ ***Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Gelişimi (1930–1985)***

1931 yılında Ziraat Vekâleti ayrılarak bağımsız hale gelmiş, ardından 1939 yılında Ticaret Vekâleti ve Münakalât Vekâleti kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda İktisat Vekâleti küçülmüş ve bu durum 1949 yılına kadar devam etmiştir. 16 Ocak 1949 tarihinde Cumhurbaşkanlığı onayıyla Ticaret Vekâleti ile Ekonomi Vekâleti birleştirilerek "Ekonomi ve Ticaret Vekâleti" kurulmuştur. Ancak, bu birleşme kısa sürmüş, 1950 yılında İşletmeler Dairesi bakanlıktan ayrılarak İşletmeler Bakanlığı olarak organize edilmiştir. Bu dönemde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Sümerbank, Etibank ve diğer devlet iktisadi teşekkülleri İşletmeler Bakanlığına bağlanmıştır.

1939'da İktisat Bakanlığı'ndan doğan ve 1949'da birleşen Ticaret ve Ekonomi Bakanlığı, 1957'de yeniden ayrılmıştır. 1971 yılında ise yeni bir düzenlemeyle ilk defa "Sanayi ve Ticaret Bakanlığı" adı altında birleşme gerçekleşmiştir. Ancak bu birleşme sırasında, dış ticaretle ilgili birimler ayrılarak Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı kurulmuş ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı sadece sanayi ile iç ticaret alanlarında görev yapmaya başlamıştır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 14 Aralık 1983'te yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerle yeniden yapılandırılmış, 1985 yılında ise bugünkü Bakanlık teşkilat ve görevlerini belirleyen kanun yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemelerle Bakanlığın görev ve yetki alanları daha net ve kapsamlı şekilde belirlenmiştir.

2011 yılında çıkarılan 635 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın adı değiştirilerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmuştur. Daha sonra, 2018 yılında yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu bakanlığın ismi yeniden düzenlenmiş ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

Görev ve Yetkileri

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın görev ve yetkileri 10.07.2018 tarih ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde sayılmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, ülkenin kalkınma planları doğrultusunda sanayi politikaları geliştirmek ve uygulamakla sorumludur. Bakanlık, sanayileşme süreçlerinde yerli üretimin ve teknolojik kapasitenin artırılması için kamu kurumları arasında koordinasyon sağlamakla görevlidir. Ayrıca, sanayi ürünleriyle ilgili idari ve teknik düzenlemeleri yapar, standartların uygulanmasını denetler ve sanayi istatistikleri ile analizleri yürütmektedir.

Bakanlık, yüksek katma değerli ve kritik teknolojik ürünlerin geliştirilmesini destekleyerek, milli teknoloji hamlesi kapsamında stratejiler belirlemekte ve bunların uygulanmasını sağlamaktadır. Bilim, teknoloji ve yenilik politikalarının oluşturulmasında ilgili kurumlarla iş birliği yapmakta, Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmekte ve desteklemektedir.

Verimlilik artırıcı projeler geliştirmekte, temiz üretim ve ileri teknolojilerin kullanımını ve yaygınlaştırılmasını desteklemektedir. Yapay zekâ, büyük veri, siber güvenlik gibi kritik alanlarda Ar-Ge ve üretim yetkinliklerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak, uzay ve havacılık sanayisinin gelişimini desteklemek için koordinasyon sağlamak ve uluslararası platformlarda iş birliği faaliyetlerinde bulunmakla görevlidir.

Dijital dönüşüm ve dijital ekonomi alanlarında politika ve stratejiler geliştirerek bu alanlarda projeler yürütmekte ve paydaşlar arasında iş birliğini sağlamaktadır. Bilişim sektörünün rekabet gücünü artırmak için gerekli düzenlemeleri yapmakta ve kamu bilişim projelerinin yürütülmesinde kalite ve güvenlik standartlarını belirlemektedir.

Organize sanayi bölgeleri, teknoloji geliştirme bölgeleri gibi alanlarda planlama, destek ve denetim faaliyetlerini yürütmektedir. Sanayi alanlarının gelişimi ve planlı sanayi alanlarına taşınması süreçlerini desteklemektedir.

Ayrıca, bilimsel ve endüstriyel metroloji, akreditasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerini düzenlemekte ve denetlemektedir. Sanayi ve bilişim ürünlerinin güvenliğini sağlamak ve satış sonrası hizmetlerde sanayicinin haklarını korumak diğer görevleridir.

Yatırım teşviklerini düzenler ve uygular, uluslararası doğrudan yatırımların artırılması için politikalar geliştirmek ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik reformları koordine eder.

Bölgesel kalkınma programlarını hazırlar, kalkınma ajansları ile koordinasyonu sağlar. Uluslararası kuruluşlar, Avrupa Birliği ve yabancı ülkelerle bilimsel ve teknik iş birliği protokollerinin hazırlanmasında görev almaktadır.

Milli Teknoloji Hamlesi kapsamında teknoloji geliştirme, dijital dönüşüm, fikri mülkiyet haklarının korunması ve ticarileştirilmesi konularında çalışmalar yürütmektedir. Ayrca açık veri programları ve yenilik kapasitesini artırıcı projeler gerçekleştirmek de görevleri arasında bulunmaktadır.

Son olarak Kanunlar ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile verilen diğer görevleri yerine getirmekte ve bağlı kurumlarla iş birliği içinde destek programlarını yönetmektedir.

1.3. Ekonomi Politikalarıyla İlgili Üst Politika Belgeleri

1.3.1. Ulusal Mevzuat

Kalkınma Planları

- ***VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı***

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005), kamu mali dengesini güçlendirip enflasyonu tek haneli düzeye indirmeyi ve Maastricht kriterlerini karşılamayı hedeflemiş, bu doğrultuda yapısal reformlara öncelik vermiştir. Avrupa Birliği süreci, Türkiye'nin küresel entegrasyonunda temel referans alınmış; Helsinki Zirvesi ve Kopenhag kriterleri doğrultusunda Ulusal Program hazırlanmıştır. Plan, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele, bölgesel farkların azaltılması ve nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesini amaçlamıştır. Devletin üretimden çekilip düzenleyici rolünü güçlendirmesi, sanayide Ar-Ge ve teknoloji temelli dönüşüm, enerji güvenliği ve bilişim altyapısının geliştirilmesi öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir.

Bu dönemde sanayi ve hizmetler sektörü ekonominin itici gücü olmayı sürdürmüş, ancak beklenen düzeye ulaşılamamıştır. 1996–1999 arasında sanayi katma değeri ortalama %3,5, hizmetler %3,3 artarken, tarım sektörü %1,3'lük düşük büyümeyle sınırlı kalmıştır. Hizmetlerin GSYİH içindeki payı %58'den %61,7'ye çıkmış; sanayinin payı %26,3'ten %23,2'ye, tarımın payı ise %15,7'den %15'e gerilemiştir. 1996–1997'de büyümeyi destekleyen iç talep, 1998 sonrası sıkı maliye politikaları, belirsizlik ve 1999 depremleri nedeniyle %3,2 daralmış; böylece büyüme iç talebe bağımlı, dış şoklara duyarlı kırılgan bir yapıya dönüşmüştür.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, küresel ekonomik ve sosyal dönüşümlerin hızlandığı bir dönemde hazırlanmış; Türkiye'nin bu süreçten azami yarar sağlamasını ve uzun vadeli bir kalkınma vizyonu oluşturmasını hedeflemiştir. Avrupa Birliği sürecini bilgi toplumuna geçiş için stratejik bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Türkiye'nin genç nüfusu, girişimcilik kapasitesi ve stratejik konumuyla küresel ölçekte etkili bir aktör olma potansiyeli vurgulanmıştır.

Makroekonomik Politikalar ve Hedefler

VIII. Plan dönemi makroekonomik politikaları, enflasyonu düşürmek, sürdürülebilir büyüme sağlamak ve rekabet gücünü artırmak üzerine kurulmuştur. Maliye politikası kamu açıklarını azaltmayı, para ve kur politikası istikrarı güçlendirmeyi hedeflemiş; gelirler politikası üretim, istihdam ve fiyat istikrarını verimlilik temelli desteklemiştir. Tarım, sosyal güvenlik, mali yönetim, vergi ve bankacılıkta yapısal reformlar uygulanarak makroekonomik istikrar kalıcı hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda belirlenen hedefler şu şekilde özetlenebilir:

- **Maliye Politikası:** Politika, kamu açıklarını azaltarak sürdürülebilir finansman sağlamayı hedeflemiştir. Mali disiplin ve saydamlık güçlendirilmiş, vergi sistemi sadeleştirilmiş ve otomasyon yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca mahalli idarelerin yetkileri artırılmış, borçlanma şeffaflaştırılmış ve sosyal güvenlik sistemi yeniden yapılandırılmıştır.

- **Para, Kur ve Mali Sisteme İlişkin Politikalar:** Enflasyonu düşürüp fiyat istikrarını sağlamayı hedeflemiştir. Esnek döviz kuru ve şeffaf, rekabetçi mali sistemle istikrarın güçlendirilmesi; kamu bankalarının özerkleştirilmesi, risk yönetiminin geliştirilmesi ve sermaye piyasalarıyla sigortacılığın güçlendirilmesi öngörülmüştür.

- **KİT ve Özelleştirme Politikaları:** Devletin ekonomideki rolünü azaltmak ve kamu hizmetlerinde verimliliği artırmak amaçlanmıştır. Özelleştirmenin şeffaf yürütülmesi, enerji ve ulaştırmada serbestleşme sağlanması, özel sektörün güçlendirilmesi ve rekabeti koruyacak düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir.

- **Yatırım Politikaları:** Yatırım politikaları, kaynakların verimli kullanımını ve sürdürülebilir büyümeyi hedeflemiştir. Kamu yatırımlarında altyapı ve öncelikli sektörlere odaklanmak, özelleştirme ve Yap-İşlet-Devret modellerini etkinleştirmek, Ar-Ge ve istihdam odaklı yatırımları desteklemek amaçlanmıştır.

- **Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi Politikalar:** Rekabet gücünü artırmak ve üretimi teknoloji yoğun alanlara yönlendirmek hedeflenmiştir. Ar-Ge ve marka destekleri güçlendirilmiş, Eximbank ve KOBİ finansmanı genişletilmiştir. Yerli üretimin ihracata yönlendirilmesi, yeni pazarların geliştirilmesi ve yabancı yatırımların teknoloji katkısının artırılması amaçlanmıştır.

Makroekonomik Öngörüler

1997 Asya ve 1998 Rusya krizleri, Türkiye'de dış kaynak daralması ve artan iç borçlanma nedeniyle kamu maliyesinde ciddi baskı yaratmıştır. Bu süreçte uygulanan IMF destekli Makroekonomik Program, enflasyonu düşürmek ve mali dengeyi yeniden tesis etmek amacıyla yürürlüğe konmuştur. VIII. Plan dönemi ise ekonomik istikrarı pekiştirerek sürdürülebilir büyümeyi sağlama hedefiyle şekillendirilmiştir.

Bu doğrultuda öngörüler şu şekilde özetlenebilir:

- **Milli Gelir Tahminleri:** VIII. Plan döneminde ekonominin yıllık ortalama %6,5, GSMH'nin %6,7 büyümesi ve kişi başına gelirin 2005'te 4.300 dolara çıkması hedeflenmiştir. Katma değer artışının tarımda %2,1, sanayide %7, hizmetlerde %7,5 olması; TFV katkısının %30'a yükselmesi ve sabit sermaye yatırımlarının %7,1 artması öngörülmüştür.

- **Büyümenin Talep Bileşenleri:** 2000–2002'de GSMH'nin %6,3, VIII. Plan döneminde GSYİH'nin %6,5, GSMH'nin %6,7 büyümesi öngörülmüştür. Sabit sermaye yatırımlarının %7,1 artarak GSMH'nin %21,5'ine ulaşması, kamu yatırımlarının %8,5, özel sektörün %6,5 büyümesi hedeflenmiştir. Özel gelir payının %95,5'ten %83'e gerilemesi; ihracatın %8,4, ithalatın %8,2 artması beklenmiştir.

- **Yatırımlar ve Tasarruflar:** VIII. Plan'da kamu gelir payının %4,5'ten %17,1'e çıkması, özel gelir payının %95,5'ten %83'e düşmesi öngörülmüştür. Toplam 73 katrilyon TL yatırımın 50'si özel, 23'ü kamu kaynaklı planlanmış; kamu yatırımlarının eğitim, enerji ve sağlığa yönelmesi hedeflenmiştir. Tasarruf oranının %17'de sabit kalması, kamu tasarruflarının %16'ya yükselmesi beklenmiştir.

- **Ödemeler Dengesi:** Plan'da ihracatın %11 artışla 46,5, ithalatın %10 artışla 79 milyar dolara çıkması ve karşılama oranının %63'e yükselmesi öngörülmüştür. Turizm gelirlerinin 7,2'den 11,6 milyar dolara, dış borç faiz ödemelerinin 6,9'dan 7,3 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. Cari açığın 7,7 milyar dolara ulaşarak GSMH'nin %2,5'inde sabit kalması ve yabancı sermaye girişinin 2,7 milyar dolara çıkması hedeflenmiştir.

- **Kamu Finansmanı:** Plan'da dış kaynak kullanımının artması ve faizlerin 2002'de sürdürülebilir düzeye inmesiyle kamu harcamalarının verimlilik esasına göre planlanması öngörülmüştür. Sosyal güvenlik transferlerinin %1,7'ye düşmesi, kamu borçlanma gereğinin %3'e inmesi ve faiz dışı fazlanın GSMH'nin %0,3'üne ulaşmasıyla Maastricht kriterlerinin sağlanması hedeflenmiştir.

✺ *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*

1990'lı yıllarda uygulanan maliye ve para politikaları, Türkiye ekonomisinde kırılganlıkları artırmış; yüksek enflasyon, kamu açıkları ve borç yükü istikrarlı büyümeyi engellemiştir. Yanlış sosyal güvenlik ve tarımsal destekleme politikaları kamu maliyesini bozmuş, yüksek reel faizler tasarrufların üretken yatırımlar yerine kamu açıklarının finansmanına yönelmesine yol açmıştır. Bu dönemde özelleştirme ve mali reformlar yapılamamış, ekonomik dönüşüm gecikmiştir. Ancak 2001 krizi sonrasında uygulanan istikrar programı ve yapısal reformlarla ekonomide kalıcı bir dönüşüm süreci başlatılmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlandığı bir dönemde hazırlanmış ve planlama anlayışında köklü bir dönüşümü hedeflemiştir. Önceki dönemlerin ayrıntılı düzenlemelere dayalı planlama yaklaşımı yerine; makroekonomik dengeleri gözeten, öngörülebilirliği artıran, piyasaların etkin işleyişine imkân veren, sorunları önceliklendiren ve temel amaçlara odaklanan stratejik bir planlama modeli benimsenmiştir. Bu doğrultuda, uygulamada etkinliği ve şeffaflığı artırmak, hesap verebilirliği kurumsallaştırmak amacıyla plan içinde izleme ve değerlendirme mekanizmalarına yer verilmiştir.

Plan, AB üyelik süreciyle uyumlu olacak şekilde Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi belgelerle birlikte, Orta Vadeli Program ve sektörel strateji belgelerine temel teşkil etmiştir. Bu yönüyle plan, ulusal ve bölgesel düzeydeki planlama faaliyetlerini yönlendiren üst bir çerçeve oluşturmuş, kurumlar arası hedef birliğini güçlendirmişti ve plan-program-bütçe bütünlüğünü sağlayarak kaynak kullanımında etkinliği artırmayı hedeflemiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Hollanda Dış Ticaret Bakanı Frank Heemskerk ve Beraberindeki Heyeti Kabulü, 26 Kasım 2008

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI STRATEJİSİ (2007-2013)

Vizyon
İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye

EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞME EKSENLERİ

Rekabet Gücünün Artırılması

- Makroekonomik istikrarın kalıcı hâle getirilmesi
- İş ortamının iyileştirilmesi
- Ekonomide kayıtdışılığın azaltılması
- Finansal sistemin geliştirilmesi
- Enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi
- Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi
- Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
- Tarımsal yapının etkinleştirilmesi
- Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması

İstihdamın Artırılması

- İş gücü piyasasının geliştirilmesi
- Eğitimin iş gücü talebine duyarlılığının artırılması
- Aktif iş gücü politikalarının geliştirilmesi

Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi

- Eğitim sisteminin geliştirilmesi
- Sağlık sisteminin etkinleştirilmesi
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele
- Sosyal güvenlik sisteminin etkinliğinin artırılması
- Kültürün korunması, geliştirilmesi ve toplumsal diyaloğun güçlendirilmesi

Bölgesel Gelişmenin Sağlanması

- Bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi
- Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması
- Yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması
- Kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması

Kamu Hizmetlerinde Kalite ve Etkinliğin Artırılması

- Kurumlar arası yetki ve sorumlulukların rasyonelleştirilmesi
- Politika oluşturma ve uygulama kapasitesinin artırılması
- Kamu kesiminde insan kaynaklarının geliştirilmesi
- e-Devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi
- Adalet sisteminin iyileştirilmesi
- Güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilmesi

Dokuzuncu Plan, sadece kamu sektörü için değil, toplumun tüm kesimleri için uzun vadeli bir vizyon sunmayı amaçlamıştır. Kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında ortak hedeflere dayalı iş birliğini teşvik eden plan, kapsayıcı bir kalkınma anlayışıyla rekabet gücünün ve istihdamın artırılması, beşerî kalkınma ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kamu hizmetlerinde etkinliğin yükseltilmesi gibi stratejik amaçlara odaklanmıştır. Bu çerçevede, AB mali takvimine uyumlu biçimde 2007–2013 yıllarını kapsayacak şekilde tasarlanan plan, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandıracak temel yol haritası niteliği taşımıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi, istikrarın kalıcı hâle getirilmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması hedefiyle şekillendirilmiştir. Plan, GSYİH'nin yıllık ortalama %7 oranında artması ve kişi başına gelirin 2013'te 10.100 dolara ulaşması öngörüsüne dayanmış; böylece Türkiye'nin GSYİH'sının 800 milyar dolara yükselerek dünyanın 17. büyük ekonomisi olacağı tahmin edilmiştir. Bu büyümenin arkasında, kamu ve özel sektör yatırımlarının sırasıyla %8,1 ve %9,4 oranında artması ile toplam sabit sermaye artışının %9,1 düzeyine ulaşması hedeflenmiştir.

Plan döneminde büyümenin sektörel kompozisyonunda sanayi ve hizmetler sektörlerinin ön plana çıkması öngörülmüştür. Tarımın üretim içindeki payının %7,8'e gerilemesi, buna karşılık sanayinin payının %27,2'ye yükselmesi ve yıllık ortalama %7,8 büyümesi hedeflenmiştir. Hizmetler sektörünün de %7,3'lük büyüme ile üretimde %65'lik paya ulaşması planlanmıştır. Bu dönüşüm, bilgi, teknoloji ve katma değer odaklı bir üretim yapısına geçişi destekleyecek politikalarla ilişkilendirilmiştir.

Ekonominin rekabet gücünü artırmak ve katma değeri yüksek üretim yapısına geçmek amacıyla ihracatın yıllık ortalama %14,2 artışla 210 milyar dolara, ithalatın ise %11 artışla 275 milyar dolara ulaşması hedeflenmiştir. Dış ticaret açığının GSYİH'ye oranının %9'dan %5,6'ya, cari açığın ise %6,4'ten %3'e düşmesi beklenmiştir. Ayrıca, ekonomik istikrarın ve yüksek büyümenin kamu maliyesine olumlu yansımasıyla, genel devlet dengesinin %9 açık pozisyonundan %1,6 fazla vermesi öngörülmüştür. Bu hedeflerle Dokuzuncu Plan, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma sürecinde hem iç dengeyi hem de dış rekabet gücünü kalıcı biçimde güçlendirmeyi amaçlamıştır.

✹ ***X. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)***

Onuncu Kalkınma Planı, 2023 hedeflerine ulaşmayı amaçlayan stratejik bir yol haritası olarak hazırlanmış; küresel ekonomik belirsizlikler karşısında yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı büyümeyi hedeflemiştir. Plan, hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, çevresel sürdürülebilirlik ve insani gelişmişliği kalkınma sürecinin temel bileşenleri olarak ele almış, Türkiye'nin bölgesel dinamiklerini harekete geçirerek uluslararası değer zincirinde üst basamaklara çıkmasını öngörmüştür. Bu doğrultuda, özel sektörün etkinliğini artıran, kamu yönetimini düzenleyici ve denetleyici bir role yönlendiren, katılımcı ve stratejik bir planlama anlayışı benimsenmiştir.

Kamu kurumlarının uzun vadeli hedefleriyle uyumlu biçimde geliştirilen plan, insan odaklı ve sürdürülebilir kalkınma vizyonunu dört eksende somutlaştırmıştır: "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum", "Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Büyüme", "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" ve "Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği." Bu çerçevede 25 öncelikli dönüşüm programı belirlenmiş, kurumlar arası koordinasyon ve yerel katılım güçlendirilmiştir. Katılımcı bir yaklaşımla kamu, özel sektör ve sivil toplumun katkılarıyla oluşturulan Plan, kaynakların verimli kullanımını ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamayı hedefleyen kapsamlı bir reform belgesi niteliği taşımıştır.

2000'lerden itibaren uygulanan reformlar makroekonomik istikrarı güçlendirmiş, kişi başına gelir AB ortalamasının %36,1'inden %52,6'sına yükselmiştir. 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve hızla tüm dünyaya yayılan küresel kriz büyümeyi yavaşlatmıştır. Küresel krizin etkisiyle GSYH büyümesi %7,2'den %3,3 seviyesine gerilemiş ve kişi başına düşen gelir 10.504 dolar olmuştur. Güçlü maliye ve bankacılık yapısı krizde Türkiye'ye esneklik sağlamış, sermaye girişleri ve kredi genişlemesi iç talebi desteklemiştir. Tarım, sanayi ve hizmetlerde katma değer artışı sırasıyla %2,1, %3,7 ve %4 olmuştur. Büyüme özel tüketim ve yatırımlardan kaynaklanmış, işsizlik %9,2'ye düşmüştür. Enflasyon %6,2'ye, cari açık GSYH'nin %5,9'una inmiş; borç stoku oranı %46,5'ten %36,1'e gerilemiştir. KİT payı azalmış, bankacılık ve rekabetçilik güçlenmiştir. İmalat sanayi %3,7 büyümüş, yüksek teknoloji ihracatı sınırlı kalmış, enerji talebi artmış, linyit rezervi 8,3'ten 12,8 milyar tona çıkmıştır.

Eğitim ve sağlıkta erişim artmış, GSS yaygınlaşmış, sosyal yardımlar genişlemiştir. Kamu yönetimi yeniden yapılandırılmış, şehirleşme %72'ye ulaşmış, çevre ve afet politikaları güçlenmiştir. Kırsalda gelir çeşitlendirme, bölgelerde kalkınma ajansları ve GAP/DAP/DOKAP projeleri etkinleşmiştir. Reformların sürdürülmesi, potansiyel büyümenin %4,5'in üzerine çıkarılması ve verimlilik, tasarruf, enerji ve teknoloji kapasitesinin artırılması temel hedef olmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Liderliğinde, Suudi Arabistan Ziyareti Öncesi Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Ekonomi Bakanı Mustafa Elitaş ve Enerji Bakanı Berat Albayrak ile Bölgesel İş Birliği ve İkili Temaslar Gündemli Medya Toplantısı, İstanbul, 29 Aralık 2015

Ekonominin Genel Dengesi
(Cari Fiyatlarla, GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2006	2012	2013	2018
Toplam Tüketim	82,5	84,5	84,9	80,6
Kamu	9,5	11,5	11,7	11,6
Özel	73,0	73,0	73,2	69,0
Toplam Yatırım	22,4	22,6	21,2	24,4
Kamu	3,7	4,4	4,5	4,8
Özel	18,7	16,2	16,7	19,6
Sabit Sermaye Yatırımı	22,6	20,6	20,9	24,1
Kamu	3,8	4,2	4,5	4,8
Özel	18,9	16,4	16,4	19,3
Stok Değişimi	-0,2	0,0	0,3	0,3
Kamu	-0,1	0,0	0,0	0,0
Özel	-0,1	-0,2	0,3	0,3
Toplam Yurtiçi Talep (Toplam Kaynaklar)	104,9	105,1	106,1	105,0
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-4,9	-5,1	-6,1	-5,0
Mal ve Hizmet İhracatı	22,7	26,4	25,2	28,3
Mal ve Hizmet İthalatı	27,6	31,6	31,3	33,2
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)	100,0	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri + Net Dış Âlem Cari Transferleri	-0,9	-0,7	-0,6	-0,5
Gayri Safi Milli Harcanabilir Gelir (GSMHG)	99,1	99,3	99,4	99,5
Kamu Harcanabilir Geliri	13,7	14,5	14,1	15,3
Kamu Tüketimi	9,5	11,5	11,7	11,6
Kamu Tasarrufu	4,2	2,9	2,4	3,7
Kamu Yatırımı	3,7	4,4	4,5	4,8
Kamu Tasarruf–Yatırım Farkı	0,5	-1,4	-2,1	-1,1
Özel Harcanabilir Gelir	85,4	84,8	85,3	84,2
Özel Tüketim	73,0	73,0	73,2	69,0
Özel Tasarruf	12,4	11,8	12,0	15,2
Özel Yatırım	18,7	16,2	16,7	19,6
Özel Tasarruf–Yatırım Farkı	-6,3	-4,4	-4,6	-4,4
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	16,6	14,8	14,4	19,0

Kaynak: 2006 ve 2012 yıllarına ait veriler Kalkınma Bakanlığı'ndan alınmıştır.

Not: Rakamlar, virgülden sonra tek basamak olacak şekilde yuvarlanmıştır. Toplam değerler, alt bileşenlerin toplamından küçük farklılıklar gösterebilir.

Onuncu Kalkınma Planı, 2023 vizyonu doğrultusunda ekonomik büyümeyi hızlandırmayı ve toplumsal refahı artırmayı hedeflemiştir. Planda GSYH'nin 2 trilyon dolara, kişi başına gelirin 25 bin dolara, ihracatın 500 milyar dolara çıkarılması; işsizliğin %5'e, enflasyonun ise kalıcı biçimde tek haneye düşürülmesi öngörülmüştür. 2018 için belirlenen ara hedefler kapsamında GSYH'nin 1,3 trilyon dolara, kişi başına gelirin 16 bin dolara, ihracatın 277 milyar dolara ulaşması ve işsizlik oranının %7,2'ye inmesi beklenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda sermaye birikiminin hızlandırılması, yurt içi tasarrufların artırılması, cari açığın azaltılması ve yenilikçi, ithalat bağımlılığı azalmış bir üretim yapısına geçiş amaçlanmıştır.

Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artırarak saygın bir uluslararası aktör haline gelmesi, ekonomik ve sosyal hedeflerin bütüncül, şeffaf ve katılımcı bir yaklaşımla yürütülmesine bağlanmıştır. Reform sürecinde insan odaklılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri temel alınmış; yaşam kalitesi yüksek, dengeli bölgesel kalkınmaya dayalı bir refah artışı hedeflenmiştir.

✺ ***XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)***

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin ilk kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planı (2019–2023), uzun vadeli bir perspektifle Türkiye'nin kalkınma vizyonunu ortaya koyarak refah artışı, uluslararası konumun güçlendirilmesi ve yapısal dönüşüm hedeflerini kapsamıştır. Plan, 15 yıllık bir vizyonun ilk beş yıllık dilimi olarak, eğitim ve milli teknoloji hamlesiyle beşerî sermaye ve yenilik kapasitesinin güçlendirilmesini öngörmüştür.

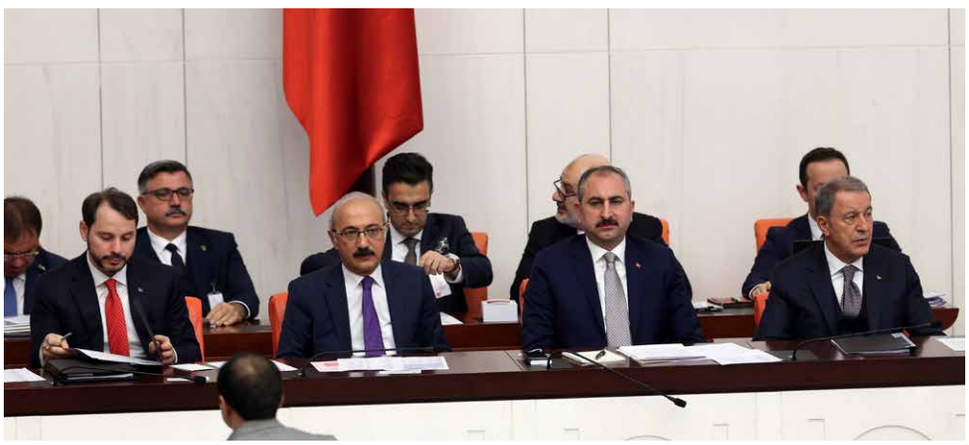

TBMM Genel Kurulu'nda 2020 Yılı Bütçelerinin Ele Alındığı Yoğun Görüşmelerden Bir An, 11 Aralık 2019

Küresel belirsizliklerin, ticaret savaşlarının ve korumacılık eğilimlerinin arttığı bir dönemde hazırlanmış; ülkelerin stratejik planlamaya yöneldiği bu ortamda Türkiye'nin kaynaklarını verimli alanlara yönlendirmeyi amaçlamıştır. Plan, hukuk devleti, demokrasi ve insan haklarını kalkınmanın temel sütunları olarak belirlemiş, verimlilik, sürdürülebilirlik ve adil refah paylaşımını hedeflemiştir. Ekonomik yapının dönüşümünde sanayi, tarım, turizm ve savunma sanayii, öncelikli sektörler olarak öne çıkarılmıştır. Nihai amaç, "daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" vizyonunun gerçekleştirilmesi olmuştur.

Plan, beş gelişme ekseni üzerine kurulmuştur: istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik, nitelikli insan ve güçlü toplum, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile hukuk devleti ve iyi yönetişim. Bu eksenler çerçevesinde politika ve tedbirlerin somut uygulama mekanizmaları belirlenmiş, kaynak tahsisi üretkenlik esasına göre planlanmıştır. Hazırlık süreci 75 özel ihtisas komisyonu, 267 toplantı ve 12 binden fazla katılımcı ile yürütülmüş; vatandaş anketiyle 19 bin kişiden görüş alınmıştır. Plan,

Cumhurbaşkanlığı Programı ve orta vadeli planlarla uyumlu şekilde yürütülmüş izleme ve değerlendirme Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı koordinasyonunda yapılmıştır. Kamu kurumları, plan hedeflerine uygun alt politikalar geliştirmekle yükümlü kılınmıştır. Türkiye'nin küresel belirsizlik ortamında fırsatları değerlendiren, riskleri yönetebilen ve adil refahı esas alan bir yönetişim yapısına ulaşması temel hedef olarak belirlenmiştir.

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Başkanı Naci Ağbal, 17 Kasım 2020

Türkiye, 2008 küresel krizini sağlam temeller ve hızlı tedbirlerle görece sınırlı hasarla atlatmış, 2010'dan itibaren hızlı toparlanmıştır. Jeopolitik gerginlikler ve 2016 darbe girişimi ile 2018'de küresel ticaret savaşlarına rağmen 2014-2018'de ortalama büyüme %4,9 olmuştur. Kişi başına gelirde yakınsama hızlanmış; SAGP (Satın Alma Gücü Paritesi) düzeyi AB ortalamasının %64,6'sına, OECD tanımlı kişi başına gelir 28.205 dolara yükselmiştir. 2018'de GSYH payları tarım %5,8, sanayi %22,2, hizmetler %61,5 olarak gerçekleşmiş, sanayinin payını artırma gereği korunmuştur. Büyümeye katkılar tüketim 3 puan, yatırımlar 1,3 puan, net ihracat 1 puan olarak gerçekleşmiştir. Sabit sermaye yatırımları ortalama %4,5 artmış ancak kaynaklar görece üretken olmayan alanlara kaymıştır.

Finansmana erişim ve düzenleme kalitesi güçlendirilmiş; AB mevzuatıyla eşdeğer çerçeve ve Basel tam uyumu teyit edilmiş, KGF (Kredi Garanti Fonu) ve makro ihtiyati adımlarla finans sistemi büyümeyi desteklemiştir. İş yapma kolaylığında Türkiye 2014'te 51'incilikten 2018'de 43'üncülüğe yükselmiştir. İmalat sanayii üretimi yıllık ortalama %5,3 artmış; orta-yüksek ve yüksek teknoloji payı %39,6'ya çıkmıştır. Ar-Ge harcamalarının GSYH payı %0,82'den %0,96'ya yükselmiş, ticarileştirme ihtiyacı sürmüştür. Hizmetlerde ilerleme

kaydedilmiş; inşaat istihdamı artmış, 45,6 milyon ziyaretçi ve 35,9 milyar dolar gelirle toparlanmıştır. Enerji talebi artmış; elektrik üretiminde özel sektör payı ~%85'e, yenilenebilirin payı %32,5'e yükselmiş; YEKA (Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı) ihaleleri yapılmış ve Akkuyu'nun temeli atılmıştır. Ulaştırmada bölünmüş yol, YHT, havalimanı ve raylı sistem yatırımları ilerlemiş; lojistikte entegrasyon ve demiryolu payını artırma ihtiyacı devam etmektedir. Kamu yatırımlarına ek KÖİ (Kamu–Özel İşbirliği) projeleri ölçek kazanmış, süreçlerin makro politikalarla uyumlu ve bütüncül yönetimi önemini korumuştur.

Ekonominin Genel Dengesi
(Cari Fiyatlarla, GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2018	2023
Toplam Tüketim	72,0	68,5
Kamu	10,7	9,6
Özel	61,3	58,9
Toplam Yatırım	29,2	31,2
Kamu	4,5	4,4
Özel	24,7	26,8
Sabit Sermaye Yatırımı	29,7	31,2
Kamu	4,6	4,4
Özel	25,1	26,8
Stok Değişimi	-0,5	0,1
Kamu	-0,1	0,0
Özel	-0,4	0,0
Toplam Yurtiçi Talep (Toplam Kaynaklar)	101,2	99,8
Net Mal ve Hizmet İhracatı (Net)	-1,2	0,2
Mal ve Hizmet İhracatı	29,6	30,8
Mal ve Hizmet İthalatı	30,8	30,5
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-1,6	-1,3
Net Dış Âlem Cari Transferleri	0,1	0,1
Gayri Safi Milli Harcanabilir Gelir (GSMGH)	98,5	98,8
Kamu Harcanabilir Geliri	12,5	12,0
Kamu Tüketimi	10,7	9,6
Kamu Tasarrufu	1,8	2,4
Kamu Yatırımı	4,5	4,4
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-2,7	-2,1
Özel Harcanabilir Gelir	86,0	86,8
Özel Tüketim	61,3	58,9
Özel Tasarruf	24,7	27,9
Özel Yatırım	24,7	26,8
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	0,1	1,1
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	26,5	30,3

Kaynak: 2018 yılı verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığı hesaplamalarına dayanmaktadır. 2023 yılı verileri ise On Birinci Kalkınma Planı tahminleridir.
Not: Rakamlar, virgülden sonra tek basamak olacak şekilde yuvarlanmıştır. Toplam değerler, alt bileşenlerin toplamından küçük farklılıklar gösterebilir.

On Birinci Kalkınma Planı, "daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" vizyonuyla uzun vadeli bir kalkınma perspektifi ortaya koymuştur. Planın temel amacı, milletin değerleri ve beklentileri doğrultusunda Türkiye'nin uluslararası konumunu yükseltmek ve refah düzeyini artırmak olmuştur. 2023 yılı hedefleri arasında GSYH'nin 1,08 trilyon dolara, kişi başına gelirin 12.484 dolara, ihracatın 226,6 milyar dolara ulaşması; işsizlik oranının %9,9'a, enflasyonun ise kalıcı biçimde tek haneye düşmesi yer almıştır.

Demografik fırsat penceresinden yararlanarak toplumsal niteliklerin geliştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminde adaletin güçlendirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı planın öncelikleri arasında yer almıştır. Plan dönemi boyunca Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kazanımlarını diplomasiyle destekleyerek küresel düzeyde saygın konumunu koruması hedeflenmiştir. Ülke, bölgesel ve küresel sorunlara çözüm üreten etkin bir aktör olarak konumunu güçlendirmiştir. İnsan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri kalkınma politikalarının temelini oluşturmuştur.

Bu ilkelerle ekonomik büyümenin yanında toplumsal refahın da sürdürülebilir biçimde artması sağlanmıştır. Kamu, özel sektör ve sivil toplumun ortak hareket etmesiyle kalkınma sürecine toplumsal sahiplenme kazandırılmıştır. Plan, uzun vadeli kalkınma vizyonuna ulaşmada ekonomik, sosyal ve yönetişim alanlarında koordineli ilerlemeyi içermiştir. Nihai amaç, refahın adil paylaşımı ve sürdürülebilir büyüme ile Türkiye'nin yüksek gelirli ülkeler arasında kalıcı bir yer edinmesi olmuştur.

✹ *XII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2024-2028)*

Planlama yaklaşımı, 20. yüzyılda kalkınmanın temel aracı olmuş; 1990'larda serbestleşme eğilimleri güçlense de önemini korumuştur. Küresel finans krizinin ardından devletin piyasalardaki rolü yeniden artmış ve stratejik planlama anlayışı güç kazanmıştır. Günümüzde ulusal, sektörel ve tematik planlama modelleri, değişen küresel koşullara uyum için kritik hale gelmiştir. Türkiye'nin 60 yıllık planlama deneyimi, kaynakların etkin kullanımına ve orta–uzun vadede küresel ölçekte etkin bir aktör olma hedefine dayalıdır. Son yıllarda yaşanan jeopolitik gerilimler, tedarik zinciri kırılmaları, Covid-19 salgını ve enerji krizleri kalkınma sürecinde yeni riskleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, ülkenin stratejik konumu ve genç nüfusu sayesinde fırsatları daha etkin değerlendirebileceği dinamik bir planlama yaklaşımını zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda, 2053 vizyonu doğrultusunda hazırlanan On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028), "Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan güçlü Türkiye" vizyonunu benimsemiştir. Plan; istikrarlı büyüme, yeşil ve dijital dönüşüm, nitelikli insan ve güçlü toplum, sürdürülebilir çevre ve adalet

temelli yönetişim olmak üzere beş eksen üzerine kuruludur. Ekonomide verimliliği artırmak, yeşil dönüşüm ve dijitalleşme yoluyla rekabet gücünü yükseltmek, afetlere dirençli yaşam alanları oluşturmak planın öncelikleri arasındadır. Plan hazırlıkları Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda yürütülmüş, 8.500 kişi katılım sağlamış ve 43 bin vatandaş görüş bildirmiştir. Bu kapsamda kamu kurumları, hedef ve politikaları kendi görev alanlarına uyarlayarak uygulamadan sorumludur. Kalkınma Planı, bütçe süreçlerinde kaynak tahsisinde temel çerçeveyi oluşturmakta ve politika belgeleriyle uyumlu yürütülmesine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinin Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda Cumhurbaşkanlığına raporlanması öngörülmektedir.

Küresel risklerin arttığı 11. Plan başında kur atakları ve jeopolitik gerginlikler büyümeyi zayıflatsa da 2019'da finansal koşulların iyileşmesiyle ılımlı toparlanma görülmüştür. 2020'de pandemi kaynaklı eşzamanlı arz-talep şokuna rağmen Türkiye %1,9 büyüyerek olumlu ayrışmış; 2021'de aşılama ve iç-dış talep etkisiyle büyüme %11,4 olmuştur. 2022'de Rusya-Ukrayna savaşının emtia fiyatlarını yükseltmesine karşın dış talep katkısıyla büyüme %5,5'e ulaşmış ve 2019–2022 ortalaması %4,8 ile hedefin üzerine çıkmıştır. SAGP kişi başına gelir AB ortalamasının %69'una yükselirken, OECD tanımlı SAGP kişi başına gelir 28.299 dolar'dan 37.445 dolar'a çıkmıştır. 2022'de sektör payları tarım %6,5, sanayi %26,4, hizmetler %56,6 olmuş; verimlilikteki öncü rolüyle sanayinin payının artışı öngörülmüştür. Özel tüketim yıllık ortalama %9,5 artmış; net ihracatın büyümeye katkısı ortalama 0,7 puana (2021'de 5,0 puan) çıkmış; sabit yatırımlarda makine-teçhizat güçlü seyrederken inşaat zayıflamıştır. 2019–2022 büyüme katkıları tüketimde +5,9 puan, yatırımlarda +0,1 puan, net ihracatta +0,7 puan iken; sermaye %42,1, istihdam %21,9, TFV %36,0 pay almıştır. 2023 depremleri ekonomik faaliyeti baskılasa da alınan tedbirlerle büyüme I. çeyrekte %3,9, II. çeyrekte %3,8 olarak gerçekleşmiştir.

Küresel şoklar ve kur oynaklığıyla TÜFE 2019–2022'de ortalama %29,8 olurken, Türkiye'nin küresel mal ticareti payı ilk kez %1'i aşmış ve turizm gelirleri hızlı toparlanmış; cari açık/GSYH ortalaması %2,3 olmuştur. Kredi kanallarını açık tutan önlemler ve KGF destekleriyle finansal istikrar gözetilmiş; 2022'de 40 halka arzla 19,3 milyar TL fonlanmıştır ve 2023'te ilk uluslararası yeşil tahvil ihraç edilmiştir. Borç göstergeleri güçlü kalmıştır: AB tanımlı kamu borcu/GSYH 2022'de %31,7; 2023 yılının birinci çeyreğinde (Q1) genel devlet borcu %31,1, hane halkı borcu %11,4, reel sektör borcu %51,9 düzeyinde olmuştur. İstihdam 2019–2022'de net 2,06 milyon artmış ve iş gücüne katılım %53,1'e ulaşmış (kadın %35,1, erkek %71,4); yetkinlik artışı ve kapsayıcılık önceliğini korumuştur. Yurt içi tasarruflar 2022'de %30'a (şirket tasarrufları %20,6) çıkmış; yatırımların sürdürülebilir finansmanı için yerel tasarruf mobilizasyonu kritik hale gelmiştir. Bütçe açığı/GSYH 2019–2022'de ortalama %2,5, KKBG (Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) %3,0 gerçekleşirken kamu yatırımları ortalama %3,4 pay almış; imalatta GSYH payı %22,1'e, ihracat 240,4 milyar dolar'a yükselmiştir. Enerji ve madencilikte yenilenebilirin elektrik üretimi

payı %42,4'e çıkmış, 5.850 MW YEKA tamamlanmış; Karadeniz'de 710 milyar m³ doğal gaz ve Gabar'da petrol keşfedilmiştir. Dijital ve altyapıda ilerleme kaydedilmiş: e-Devlet hizmetleri 7.177'e, fiber uzunluğu 517 bin km'ye, genişbant yoğunluğu %106,3'e çıkmış; YHT ve otoyol ağları genişlemiş, 50,2 milyar dolar gelirle güçlenmiştir.

Ekonominin Genel Dengesi
(Cari Fiyatlarla, GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2022	2023	2028
Toplam Tüketim	69,0	70,2	66,7
Kamu	8,2	9,7	9,4
Özel	60,8	60,5	57,3
Toplam Yatırım	35,0	33,0	32,6
Kamu	3,9	4,1	4,3
Özel	31,1	29,0	28,2
Sabit Sermaye Yatırımı	29,2	31,5	32,5
Kamu	3,6	3,8	4,3
Özel	25,6	27,7	28,2
Stok Değişimi	5,9	1,5	0,0
Kamu	0,3	0,3	0,0
Özel	5,6	1,3	0,0
Toplam Yurtiçi Talep (Toplam Kaynaklar)	104,0	103,2	99,2
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-4,0	-3,2	0,8
Mal ve Hizmet İhracatı	38,6	33,8	34,1
Mal ve Hizmet İthalatı	42,6	37,0	33,4
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-1,0	-0,7	-1,0
Net Dış Âlem Cari Transferleri	0,0	0,0	0,1
Gayri Safi Millî Harcanabilir Gelir (GSMHG)	99,0	99,3	99,1
Kamu Harcanabilir Geliri	10,2	9,8	11,7
Kamu Tüketimi	8,2	9,7	9,4
Kamu Tasarrufu	2,0	0,1	2,3
Kamu Yatırımı	3,9	4,1	4,3
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-1,9	-4,0	-2,0
Özel Harcanabilir Gelir	88,8	89,6	87,4
Özel Tüketim	60,8	60,5	57,3
Özel Tasarruf	28,0	29,1	30,1
Özel Yatırım	31,1	29,0	28,2
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-3,1	0,1	1,9
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	30,0	29,2	32,4

Kaynak: 2023 yılı verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığı hesaplamalarına göre gerçekleşme tahminidir. 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.
Not: Rakamlar virgülden sonra tek basamağa yuvarlanmıştır. Toplam değerler, alt bileşenlerin toplamından farklılık gösterebilir.

On İkinci Kalkınma Planı, Türkiye Yüzyılı vizyonu doğrultusunda; çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı, yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye hedefini ortaya koymuştur. Plan, uzun vadeli gelişme stratejisinin ilk beş yıllık dönemini kapsayarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın bütüncül biçimde sağlanmasını ve ülkenin uluslararası konumunun güçlendirilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda hukukun üstünlüğü, demokrasi ve temel hakların güçlendirilmesi; iyi yönetişim anlayışının kurumsallaştırılması, ailenin, beşerî ve sosyal yapının sağlamlaştırılması ile afetlere dirençli, sürdürülebilir ve akıllı şehirlerin geliştirilmesi temel öncelikler arasında yer almıştır. Makroekonomik istikrarın sağlanması, yeşil ve dijital dönüşümle rekabet gücünün artırılması, sanayi temelli ve ihracata dayalı nitelikli büyümenin desteklenmesi ile enerji ve gıdada arz güvenliğinin güçlendirilmesi hedefleri esas alınmıştır.

Plan döneminde dengeli büyüme ve güçlü kamu maliyesiyle birlikte cari dengede kalıcı iyileşme sağlanmıştır. Ar-Ge ve yenilik ekosistemi geliştirilmiş, yeşil ve dijital ekonomiye geçiş hızlanmıştır. Öngörülebilir kamu politikalarıyla iş ve yatırım ortamı iyileştirilmiş, sermaye yapısı güçlü KOBİ'ler desteklenmiştir. İnsan odaklı ve kapsayıcı kalkınma anlayışıyla nitelikli eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim genişletilmiştir. Nitelikli istihdam artışı sağlanmış, gelir dağılımında adalet güçlenmiştir. Krizlere karşı dirençli bir toplum yapısı oluşturulmuş, afetlere dayanıklı yaşam alanları geliştirilmiş ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı güvence altına alınmıştır. Yaşam kalitesi yüksek şehirlerin yaygınlaştırılmasıyla bölgesel kalkınmada denge sağlanmış, toplumsal refahın tabana yayılması temin edilmiştir. Planın uygulanmasında adalet, katılımcılık, şeffaflık ve etkinlik ilkeleri esas alınmış; toplumun tüm kesimlerinin sürece katılımı güçlendirilmiş ve kalkınma vizyonunun hayata geçirilmesinde önemli mesafeler kaydedilmiştir.

Yatırım Programları

✺ *2000 Yılı Yatırım Programı*

1999 yılına Türkiye, Asya ve Rusya krizlerinin olumsuz etkileriyle girmiş; artan faiz oranları ve erken seçim belirsizliği üretim ve talepte sert bir daralmaya yol açmıştır. Yılın ilk yarısında GSYH %5 oranında küçülmüş, özellikle tarım ve hizmetlerde ciddi kayıplar yaşanmıştır. Ağustos ayında meydana gelen Marmara Depremi, sanayi üretimini büyük ölçüde azaltmış ve toparlanma sürecini kesintiye uğratmıştır. Depremin etkilediği iller, ulusal GSYH'nin üçte birinden fazlasını oluşturmuş ve altyapı ile üretim tesislerinde ciddi yıkım yaşanmıştır. Özel yatırımlar yüksek reel faiz ve belirsizlik nedeniyle %11'in üzerinde azalmış, toplam sabit sermaye yatırımlarında %7,6'lık bir düşüş gerçekleşmiştir. İhracat %3,6, ithalat ise %12,5 gerilemiş; buna rağmen cari açık 1 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. Kamu harcamalarındaki artışla bütçe açığı GSMH'nin %11,8'ine yükselmiş, kamu kesimi borçlanma gereği belirgin biçimde artmıştır. Yıl genelinde sanayi üretimindeki düşüş, yüksek faizler ve enflasyondaki dalgalanma ekonominin toparlanmasını sınırlamıştır.

2000 yılına yönelik makroekonomik hedefler, geçmişte mali disiplinin sağlanması ve ekonomik istikrarın güçlendirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Kamu gelirlerinin artırılması, harcamalarda tasarruf sağlanması ve bütçenin faiz dışı fazla vermesi hedeflenmiş, böylece enflasyonun düşürülmesi amaçlanmıştır. Borçlanma politikalarında istikrarsızlık yaratmayacak faiz ve vade dengesi gözetilmiş, Hazine'nin dış borç garantörlüğü sınırlandırılmıştır. Kamu kaynaklarının etkin yönetimi için nakit yönetimi güçlendirilmiş, harcamalar ayrıntılı programlara bağlanmıştır. Ücret, maaş ve destekleme politikaları öngörülen enflasyon hedefiyle uyumlu belirlenmiş, kamu personel rejiminde kısıtlayıcı düzenlemeler uygulanmıştır. Yatırımların önceliği tamamlanma aşamasındaki projelere verilmiş, işlevini yitiren fonlar tasfiye edilmiştir.

Vergi reformları hayata geçirilmiş, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede vergi kimlik numarası uygulaması yaygınlaştırılmıştır. Böylece 2000 yılı politikaları, fiyat istikrarını sağlama, kamu mali yönetiminde şeffaflığı artırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme yönünde yapılandırılmıştır.

✹ ***2001 Yılı Yatırım Programı***

1999'daki sürdürülemez dengeler sonrasında 2000 başında enflasyonu tek haneye indirmek, reel faizleri düşürmek, kamu dengesini kalıcı biçimde iyileştirmek ve yapısal reformları hızlandırmak hedefli orta vadeli program devreye alınmıştır. Program; güçlü faiz dışı fazla, enflasyon hedefiyle uyumlu gelirler politikası ve belirsizliği azaltan para–kur çerçevesiyle kurgulanmıştır. Uygulamayla birlikte faizler hızla gerilemiş, enflasyon eğilimi yavaşlamış ve büyüme yeniden başlamıştır. 2000'in ilk yarısında GSYH %5,7 artmış; yılsonu büyümesi için GSYH'de %7, tarımda %3,6, sanayide %6,9 ve hizmetlerde %7,9 tahmin edilmiştir. İç talep ve yatırımlar belirgin canlanmışken petrol fiyatlarındaki artış ve euronun zayıflığıyla ithalat hızlanmış, dış ticaret açığı ve cari açık genişlemiştir. Buna karşılık bütçede faiz dışı fazla güçlenmiş, konsolide açık oranı hedefin altına inerken KKBG'nin GSMH'ye oranında düşüş öngörülmüştür. Bankacılık ve tarımda yeniden yapılandırma adımları, özelleştirmeler ve üçüncü GSM (Global System for Mobile Communications) ihalesiyle yapısal dönüşüm desteklenmiştir. Para programında kur çıpası ve rezerv-hedefli çerçeveyle enflasyon düşüşe geçmiş; yılsonunda TEFE %29, TÜFE %34 civarında beklenmiştir.

Piyasalarda etkin kaynak dağılımının sağlanabilmesi için rekabet koşullarının güçlendirilmesi hedeflenmiş; bu kapsamda 4054 sayılı Kanun çerçevesi korunarak sektörel düzenleyicilerle yetki çatışmalarını önleyecek görev paylaşımı ve AB mevzuatına uyum sağlanması amaçlanmıştır. Özelleştirme ve kamu ihalelerinde "pazar için/pazar içi" rekabet kurallarının tesis edilmesiyle rekabet ortamının geliştirilmesi öngörülmüştür. Fikri haklarda mevzuatın güncellenmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türk Patent Enstitüsünün kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi ve ihtisas mahkemelerinin tamamlanması planlanmıştır. Kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilerek istatistik altyapısının güçlendirilmesi, MERNİS gibi veri tabanlarıyla kayıt dışı faaliyetlerin izlenmesi ve e-ticaretin belge sistemine olası etkilerinin sınırlandırılması hedeflenmiştir. Vergi düzeninin etkinliği

artırılarak kayıp ve kaçakların azaltılması, iş gücü maliyetlerinin düşürülmesiyle kayıt dışı istihdamın azaltılması amaçlanmıştır. Yolsuzluk ve suç ekonomisiyle mücadelede kurumsal koordinasyonun güçlendirilmesi öngörülmüştür. Verimlilik ve kalite artışı için Türk Akreditasyon Kurumu'nun etkinleştirilmesi, teknik mevzuat ve CE işaretleme uygulamalarının yaygınlaştırılması planlanmıştır. KOBİ'lerde toplam kalite yönetimi, verimlilik ölçümleri ve bölgesel verimlilik projeleriyle sanayide rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir.

✹ ***2002 Yılı Yatırım Programı***

2000 yılında başlatılan ekonomik istikrar programı, enflasyonu düşürmeyi, kamu mali dengesini sağlam temellere oturtmayı ve sürdürülebilir büyümeyi tesis etmeyi amaçlamıştır. Para politikası döviz kuruna bağlanmış, maliye politikası sıkılaştırılmış ve yapısal reformlara öncelik verilmiştir. Ancak Türk Lira'sının aşırı değerlenmesi, artan iç talep ve dış ticaret açığı 2000 sonunda finansal kırılganlıkları artırmıştır. 2001 Şubat kriziyle birlikte dalgalı kur rejimine geçilmiş, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı güçlendirilmiş ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. IMF ve Dünya Bankasından sağlanan 16,5 milyar dolarlık kaynakla mali istikrarı destekleyici önlemler uygulanmıştır. Kriz sonrası daralan iç talep ve yükselen faiz oranları üretim ve yatırımlarda ciddi düşüşe neden olmuş, ihracat ve turizm gelirleriyle cari denge fazlası verilmiştir. Kamu kesimi faiz dışı fazla hedefini aşarken, borç yükü artmış ve sosyal güvenlik açıkları büyümüştür. Bu dönemde mali disiplinin sağlanması, şeffaflık, bankacılık reformu, enerji piyasalarının serbestleştirilmesi ve özelleştirme süreçlerinin hızlandırılması temel öncelikler arasında yer almıştır.

Kamu açıklarının azaltılması ve borç stokunun milli gelire oranının düşürülmesi hedefiyle sıkı maliye politikası sürdürülmüştür. Para politikası, enflasyon hedeflemesine geçiş koşullarını hazırlayacak biçimde uygulanmış ve esnek kur rejimi korunmuştur. Bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uyumu güçlendirilmiş, bütçe yönetimi modernleştirilmiş ve şeffaflık artırılmıştır. Vergi sistemi sadeleştirilmiş, kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilerek vergi tabanı genişletilmiştir. Kamu yatırımları eğitim, sağlık, enerji, ulaşım ve bölgesel kalkınma alanlarında yoğunlaştırılmış; GAP, DAP ve DOKAP projelerine öncelik verilmiştir. Belediyelerde mali disiplin sağlanmış, işsizlik sigortası fonu etkin biçimde yönetilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi yeniden yapılandırılarak sürdürülebilirliği artırılmış, sağlık hizmetlerinde özelleştirme adımları planlanmıştır. KİT'lerde verimlilik artırılmış, rekabetçi sektörlerde özelleştirme hızlandırılmış ve ihracatta yüksek katma değerli üretimi teşvik eden politikalar uygulanmıştır.

✹ *2003 Yılı Yatırım Programı*

2001 krizi sonrasında toplam yurt içi talep reel olarak %16,9 azalmış ve GSMH %9,5 oranında küçülmüştür. 2002 yılında toparlanma eğilimi başlamış, toplam yurt içi talep %9,7, GSMH ise %6,5 oranında artmıştır. Özel tüketim %3,8, kamu tüketimi %7,1, toplam tüketim ise %4,3 oranında yükselmiştir. Kamu sabit sermaye yatırımları %8,1 artarken, özel sektör yatırımları %0,3 azalmış ve toplam sabit sermaye yatırımları %2,4 büyümüştür. Kamu harcanabilir gelirinin GSMH'ya oranı %6,3'e çıkmış, bu artışta faiz ödemelerindeki azalma belirleyici olmuştur. Yurt içi tasarrufların GSMH içindeki payı 2001'deki %17,4'ten 2002'de %16,6'ya gerilemiştir.

2003 yılında ise toplam talebin %5,6, GSMH'nın ise %5 oranında artacağı öngörülmüştür. Bu dönemde ekonomideki büyüme büyük ölçüde dış kaynak girişi, kamu yatırımlarındaki artış ve özel tüketimdeki toparlanma sayesinde sağlanmıştır.

Program, güven ve istikrarı güçlendirerek reel faizleri aşağı çekmiş ve vergi politikalarını reel sektörü gözeterek uygulamayı hedeflemiştir. Kamu mali yönetimi ve kontrol sistemi yeniden yapılandırılarak şeffaflık ve etkinlik artırılmıştır. Para politikası kısa vadede enflasyonu düşürmeye, orta vadede ise kalıcı fiyat istikrarına odaklanmıştır. Bankaların kredi kanallarına geri dönmesi ve aracılık işlevinin canlanması için kamu borçlanma gereğinin azaltılmasına önem verilmiştir. Yapısal reformlar, ekonominin şoklara dayanıklılığını ve verimliliğini yükseltmek üzere toplumsal katılımla hızlandırılmıştır. Bu çerçevede 2003'te GSMH'nın %5 büyümesi öngörülmüş ve canlanmanın özel tüketim ile özel yatırımlardan gelmesi beklenmiştir. Enflasyon beklentileri aşağı çekilirken para-kur karması dalgalı kur altında disiplinle yürütülmüştür. Dış ticarette ise ihracatın 39,4 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmiş ve maliye politikasında yüksek faiz dışı fazla ile borç sürdürülebilirliği hedeflenmiştir.

✹ *2004 Yılı Yatırım Programı*

2002 yılında toplam yurt içi talep %9,2 artmış, dış dengenin negatif etkisine rağmen GSMH %7,8 oranında büyümüştür. 2003'ün ilk yarısında talep artışı %9'a ulaşmış, bu artışta özel sektörün makine-teçhizat yatırımları belirleyici olmuştur. Kamu sabit sermaye yatırımları %22,2 azalmış, buna karşılık özel sektör yatırımları %22 artarak büyümeyi desteklemiştir. Toplam yurt içi talebin yıl sonunda %7,1 artması beklenmiştir. Kamu harcanabilir gelirinin GSMH içindeki payı %7'ye yükselmiş, bu artışta faiz ödemelerindeki azalma etkili olmuştur. Yurt içi tasarruf oranı 2002'de %19, 2003'te 19,3, 2004'te ise 20'dir. 2004 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının %12, GSMH'nın ise %5 oranında artması hedeflenmiştir. Bu dönemde, özel sektör ağırlıklı büyüme modeliyle iç talep artışı sürdürülebilir bir ekonomik dengeye dönüştürülmüştür.

2004 Yılı Programının temel amaçları, büyümeyi sürdürmek, enflasyonu daha da düşürmek, faiz dışı fazla hedefine ulaşmak ve kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini korumak olarak belirlenmiştir. GSMH büyümesi %5 ve yılsonu TEFE/TÜFE artışı %12 hedeflenmiş, Merkez Bankası'nın kısa vadeli faizleri etkin kullanıp dalgalı kuru sürdürmesi öngörülmüştür. Özel tüketimin %4,3 ve özel sabit yatırımların %14 artacağı, toplam sabit sermaye yatırımlarının ise %12 yükseleceği tahmin edilmiştir. İhracatın 51,5 milyar dolar'a, ithalatın 75 milyar dolar'a ulaşacağı ve cari açığın 7,6 milyar dolar olacağı öngörülmüştür. Bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranı %27,3 ve vergi gelirleri %23,6 olarak hedeflenmiş; toplam harcamalar %38,3, faiz ödemeleri %15,8, bütçe açığı %11,1 ve faiz dışı fazla %4,7 olarak programlanmıştır.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının %8,1'e indirilmesi amaçlanmıştır. Vergi idaresinin yeniden yapılandırılması, VEDOP'un (Vergi Dairesi Otomasyon Projesi) yaygınlaştırılması ve enflasyon muhasebesine geçiş öngörülmüş; KİT'lerde verimlilik artışı ve özelleştirme adımları hızlandırılmıştır. Bankacılıkta yeniden yapılandırma ve TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) tahsilatlarının artırılması sürdürülmüş, tasarruf mevduatına tam güvencenin 4 Temmuz 2004'ten itibaren 50 milyar TL ile sınırlandırılması kararlaştırılmıştır.

✹ ***2005 Yılı Yatırım Programı***

2003'te toplam yurt içi talep %8,7 artmış, dış dengenin büyümeye katkısı -2,7 puan olmuş ve GSMH %5,9 yükselmiştir. Bu artış özel sektörün yatırım ve tüketim harcamalarından kaynaklanmıştır. 2004'ün ilk yarısında yurt içi talep %20,2 artmış; özel makine-teçhizat yatırımları %94,1, özel sabit sermaye %65,1 ve özel tüketim %13,5 yükselmiştir. Yıl genelinde talebin %12,4 arttığı, dış dengenin büyümeyi -2,6 puan aşağı çektiği ve GSMH'nin yaklaşık %10'a ulaştığı tahmin edilmiştir. 2004'te özel tüketim %8,9, kamu tüketimi %2,2 artmış; özel sabit yatırımlar %41,5 ve kamu sabit yatırımlar %3,1 yükselerek toplam sabit sermaye yatırımları %29,3 artmış, stokların katkısı 1,4 puan olmuştur. Kamu harcanabilir gelirinin payı 2004'te 3,1 puan artarak %10'a çıkmış, bunda vergi gelirlerindeki artış ile faiz ödemelerindeki düşüş belirleyici olmuştur. Toplam yurt içi tasarrufların GSMH içindeki payı 2003'te %19,3 iken 2004'te %22,1'e yükselmiş ve kamu tasarruf açığı azalmıştır. 2005'te toplam talebin %3 arttığı, dış dengenin büyümeye 1,9 puan katkı yaptığı ve GSMH'nin %5 büyüdüğü; kamu sabit yatırımlarının %17,6 ve özel sabit yatırımların %8 yükseldiği öngörülmüştür.

2005 Yılı Programı, büyümeyi sürdürürken enflasyonu düşürmeyi, mali disiplini koruyarak kamu borç stokunu azaltmayı ve faiz dışı fazla hedefini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda GSMH'nin reel olarak %5, toplam yurt içi talebin %3 artması öngörülmüş, özel sabit sermaye yatırımlarının %8 ve kamu yatırımlarının %17,6 oranında yükselmesi hedeflenmiştir. Yılsonu TÜFE artışı %8, ortalama artış %9,6 olarak planlanmış, ihracatın %14,5 artışla 71 milyar dolara, ithalatın ise %8,9 artışla 104 milyar dolara ulaşması beklenmiştir.

Dış ticaret açığının 21,8 milyar dolara gerilemesi, cari açığın ise 10,6 milyar dolara düşmesi tahmin edilmiştir. Konsolide bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payı %28,9, vergi gelirlerinin payı ise %24,7 olarak öngörülmüş; bütçe açığının %6,1'e, faiz ödemelerinin oranının ise %11,8'e gerilemesi hedeflenmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı %3,6'ya düşürülmüştür. Programda mali disiplinin yanında yapısal reformlara hız verilmiş, kamu yönetimi, sosyal güvenlik ve KİT sisteminde verimlilik odaklı yeniden yapılanmalar öngörülmüştür. Ayrıca finansal sistemde denetimin güçlendirilmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi, mikro finansman ve sigortacılık mevzuatının geliştirilmesi yönünde adımlar planlanmıştır.

✹ ***2006 Yılı Yatırım Programı***

2006 Yatırım Programı belgesi, çeşitli sektörlerdeki mali tahsisleri ayrıntılandırarak kamu yatırım politikalarının genel çerçevesini ortaya koymuştur. Program kapsamında tarım, madencilik, imalat, enerji, ulaştırma ve sosyal hizmetler gibi temel sektörlere yönelik bütçe dağılımları yapılmıştır. Finansman kaynakları arasında genel bütçe imkânlarının yanı sıra bütçe dışı kaynaklar ve özellikle Avrupa Birliği fonları ile buna ilişkin katkılar da yer almıştır. Belgede ayrıca projeler; bireysel, toplu, kentsel ve kırsal kalkınma ile sosyal hizmet odaklı olmak üzere farklı kategoriler altında sınıflandırılmıştır.

Belge, kamu harcamalarının yönetimine ilişkin ilke ve esasları da belirlemiştir. Sektörel dengeyi koruma, yatırımların bütçe çerçevesinde yürütülmesi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması temel ilkeler olarak vurgulanmıştır. Harcamalar; bakanlıklar, kamu kurumları, üniversiteler ve yerel yönetimler bazında ayrıştırılarak gösterilmiş, fon aktarımı ve dış finansman kullanımına ilişkin usuller açıklanmıştır. Ayrıca bütçenin uygulanmasına dair alınan kararlar, izleme ve raporlama yöntemlerine de atıfta bulunulmuştur.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Hırvatistan Başbakanı Dr. Ivo Sanader ve Sanayi ve Ticaret Bakanı Ali Coşkun'un da Bulunduğu Ortak Basın Toplantısı, Zagreb, 12 Haziran 2006

✹ *2007 Yılı Yatırım Programı*

2007 yılı yatırım programı projeleri sektörlere ve finansman kaynaklarına göre sınıflandırmıştır. Başlıca finansman kaynakları arasında merkezi bütçe, özel bütçeler, düzenleyici kurumlar, devlet iktisadi teşebbüsleri ve yerel yönetimler bulunmuştur. Yatırım projeleri; tarım, imalat, enerji, ulaştırma ve eğitim gibi temel sektörler altında toplanmıştır. Bu yaklaşım, kaynakların dengeli ve stratejik biçimde dağıtılmasını hedeflemiştir.

Projeler türlerine göre "etüt ve proje çalışmaları", "devam eden projeler" ve "yeni projeler" olarak sınıflandırılmıştır. Her proje için proje numarası, adı, yeri, teknik özellikleri, başlama ve bitiş tarihleri ile toplam bütçesi ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Bu yöntem, yatırım planlamasında şeffaflık ve izlenebilirliği artırmayı amaçlamıştır. Böylece kamu kaynaklarının etkili kullanımını sağlayan, öncelikli sektörlere yönelen ve ulusal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yatırım çerçevesi oluşturulmuştur.

✹ *2008 Yılı Yatırım Programı*

2008 Yılı Yatırım Programı, kamu ve özel kurumlara ait projelerin sektörler arasındaki dağılımını ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Program, Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2008–2010 Orta Vadeli Programı ve 2008 yılı programında belirlenen hedeflerle uyumlu olarak hazırlanmıştır. Yatırım projeleri "etüt-proje çalışmaları", "devam eden projeler" ve "yeni projeler" olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Finansman kaynakları ise genel bütçe, özel bütçeler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile iktisadi devlet teşekkülleri arasında paylaşılmıştır.

1999 depremi sonrası zararların giderilmesine yönelik projeler "MD", diğer doğal afet projeleri ise "DA" kısaltmasıyla gösterilmiştir. Bölgesel kalkınma odaklı projeler arasında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP), Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP) ve Zonguldak–Bartın–Karabük (ZBK) projeleri yer almıştır. Avrupa Birliği destekli yatırımlar "AB" veya "AB Müktesebatına Uyum" başlığı altında belirtilmiştir. Ayrıca dijital dönüşüm odaklı e-Dönüşüm Türkiye (e-DTR) ve Bilgi Toplumu Stratejisi (BTS) projeleri de yatırım programının kapsamına dâhil edilmiştir.

Şanlıurfa'da Bir Pamuk Tarlası

✺ *2009 Yılı Yatırım Programı*

2007 yılında toplam yurtiçi talep %5,6 artarak GSYH'ye 5,9 puan katkı yapmış, net ihracatın -1,2 puanlık etkisiyle büyüme %4,6 olarak gerçekleşmiştir. Özel tüketim %4 artmış; giyim, kültür ve eğlence harcamalarındaki düşüş bu yavaşlamada etkili olmuştur. Kamu sabit yatırımları %13, özel sabit yatırımlar ise %5,2 artmıştır. 2008'de yurt içi talebin %4,2 artması, net ihracatın -0,4 puan katkı yapmasıyla büyümenin %4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmiştir. Bu dönemde özel tüketim %3,5, kamu tüketimi %4,2 artmış; özel tüketimin GSYH içindeki payı %73,8'e çıkarken kamu tüketimi %9,6'ya gerilemiştir. Özel sabit yatırımlar %4,5, kamu yatırımları %2,8 artmış; toplam sabit sermaye yatırımları %4,3 büyüyerek GSYH içinde %21,6 paya ulaşmıştır. 2008'de özel harcanabilir gelir oranı %87,6'ya yükselmiş, özel tasarruf oranı sabit kalmıştır. Kamu tasarruf yatırım farkı 2006'da pozitife dönmüş ancak 2007'de tekrar negatife düşerek -%1,5'e, 2008'de ise -%1,7'ye gerilemiştir.

2009 yılında GSYH'nin %4 oranında büyümesi hedeflenmiş, bu büyümeye yurtiçi talebin 4,2 puan katkı vermesi, net ihracatın ise -0,2 puanla sınırlayıcı etkide bulunması öngörülmüştür. Özel tüketim harcamalarının %3,5, kamu tüketiminin %2,1 oranında artması beklenmiş; özel sabit sermaye yatırımları %5,6, kamu sabit yatırımları ise %1,6 yükselmiştir. Büyümeye katkı açısından özel tüketimin 2,5 puan, kamu tüketiminin 0,2 puan, özel yatırımların 1,3 puan ve kamu yatırımlarının 0,1 puanlık katkı sağlaması öngörülmüştür. Stok değişiminin büyümeye 0,3 puan pozitif katkı yapacağı tahmin edilmiştir. Kamu harcanabilir gelirinin GSYH içindeki payı %11,7'ye yükselmiş, kamu tasarruf oranı sabit kalmıştır. Kamu tasarruf-yatırım farkı -%1,5'e gerileyerek önceki yıla göre sınırlı bir iyileşme göstermiştir. Özel tasarruflardaki artış, kamu tasarruflarındaki zayıflamayı dengeleyerek toplam yurt içi tasarruf oranının sabit kalmasını sağlamıştır. Böylece 2009, büyümenin iç talep kaynaklı sürdürüldüğü ve makroekonomik dengelerin kademeli iyileştiği bir dönem olmuştur.

✺ *2010 Yılı Yatırım Programı*

2010 Yılı Yatırım Programı, Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Orta Vadeli Program hedefleri doğrultusunda hazırlanmış, kamu kurum ve kuruluşlarının yatırımları sektörel bazda düzenlenmiştir. Programda genel ve özel bütçeli idareler, KİT'ler, sosyal güvenlik kurumları, belediyeler ve döner sermayeli kuruluşların projeleri "etüt-proje", "devam eden" ve "yeni" olarak sınıflandırılmıştır. Her proje için ödenek, bitiş tarihi ve toplam tutar ayrı ayrı belirtilmiştir. GAP, DAP, DOKAP, KOP ve YHGP gibi bölgesel kalkınma projeleri, e-Dönüşüm Türkiye ve Bilgi Toplumu Stratejisi kapsamındaki yatırımlar da özel kısaltmalarla işaretlenmiştir.

TBMM tarafından bütçe sürecinde yapılan değişikliklerle yatırım ödenekleri güncellenmiş, yalnızca kamu yatırımı niteliğindeki sermaye transferleri yatırım toplamına dâhil edilmiştir. 2010 yılı bütçesinde KÖYDES kapsamında köy altyapı ihtiyaçları için il özel idarelerine 525 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Bu ödenek, yatırım programı dışında izlenmiş ve kullanım esasları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla belirlenmiştir. Program, kamu yatırımlarında etkinlik, şeffaflık ve koordinasyonun güçlendirilmesini hedeflemiştir.

✹ ***2011 Yılı Yatırım Programı***

2011 Yılı Yatırım Programı, 12 Ekim 2010 tarihli ve 2010/966 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na dayanarak hazırlanmış; Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2011–2013 Orta Vadeli Programı ve 2011 Yılı Programı'nda belirlenen makroekonomik hedeflerle uyumlu biçimde yürürlüğe konulmuştur. Program, kamu yatırımlarının planlı, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yönlendirilmesini amaçlamıştır. Kapsamında; genel ve özel bütçeli kamu idareleri, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, kamu payı %50'nin üzerinde olan iktisadi devlet teşekkülleri ve bağlı ortaklıkları, sosyal güvenlik kurumları, döner sermayeli kuruluşlar, İller Bankası ve dış proje kredisi kullanan büyükşehir belediyeleri ile diğer belediyeler yer almıştır.

Projeler "etüt-proje işleri", "devam eden" ve "yeni projeler" olarak sınıflandırılmış; her biri için proje adı, yeri, süresi, tutarı, önceki yıllara ait harcama ve 2011 yılı ödeneği belirtilmiştir. Ayrıca Marmara Depremi (MD), Doğal Afet (DA), GAP, DAP, DOKAP, YHGP, ZBK ve KOP gibi bölgesel veya özel statülü projeler, ilgili kısaltmalarla gösterilmiştir. Avrupa Birliği fonlarından desteklenen ve e-Dönüşüm Türkiye (e-DTR) ile Bilgi Toplumu Stratejisi (BTS) kapsamına giren projeler de programda yer almıştır.

Finansman yönüyle 2011 Programı, 6091 sayılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu esas alınarak düzenlenmiş; TBMM sürecinde bazı kurum ödeneklerinde revizyon yapılmıştır. Bu çerçevede, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) için 550 milyon TL, Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) için ise 400 milyon TL ödenek ayrılmıştır. Bu tutarlar toplam yatırım büyüklüğüne dâhil edilmeksizin Yüksek Planlama Kurulu denetiminde yürütülmüştür. 2011 yılı kamu yatırımları toplamı yaklaşık 510,6 milyar TL olup, bunun en büyük payını ulaştırma, enerji, eğitim ve sağlık sektörleri almıştır. Ulaştırma sektörüne özellikle otoyol, liman ve havaalanı yatırımları; enerji sektörüne ise elektrik üretim ve iletim altyapıları damgasını vurmuştur. Eğitim ve sağlık yatırımları, yeni üniversite ve hastane projeleriyle bölgesel kalkınmayı desteklemiştir. Program genelinde yatırımların büyük bölümü öz kaynaklardan, geri kalanı ise dış kredilerden finanse edilmiştir.

✺ ***2012 Yılı Yatırım Programı***

2012 Yılı Yatırım Programı, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile 2012–2014 Orta Vadeli Program hedefleri doğrultusunda hazırlanmış ve kamu yatırımlarını sektörel temelde düzenlemiştir. Programda toplam 2.622 proje yer almakta olup, genel yatırım tutarı 38 milyar 168 milyon TL olarak belirlenmiştir. En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana yaklaşık 12 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Enerji sektörüne 3,7 milyar TL, eğitim sektörüne ise 5,9 milyar TL düzeyinde yatırım ödeneği tahsis edilmiştir.

Tarım projeleri için toplam 5,5 milyar TL kaynak ayrılmış ve özellikle Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sulama ve depolama projeleri öne çıkmıştır. Sağlık sektöründe 2,1 milyar TL, konut yatırımlarında 480 milyon TL, turizmde ise 294 milyon TL'lik ödenek planlanmıştır. Köy altyapılarının güçlendirilmesi amacıyla KÖYDES projesine 550 milyon TL, belediyelerin içme suyu ve kanalizasyon altyapılarını geliştirmek için SUKAP projesine 500 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Program, bölgesel kalkınmayı destekleyen GAP, DAP, DOKAP ve KOP gibi özel projeleri de kapsayarak ulusal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yatırım yönelimi ortaya koymuştur.

✺ ***2013 Yılı Yatırım Programı***

2013 Yılı Yatırım Programı, Dokuzuncu Kalkınma Planı ve 2013–2015 Orta Vadeli Program hedeflerine uygun olarak hazırlanmış, kamu yatırımlarının kapsamı, finansmanı ve sektörel dağılımını ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Programda toplam 2.737 proje yer almış ve yatırım tutarı yaklaşık 400 milyar TL olarak belirlenmiştir. En büyük payı ulaştırma ve haberleşme sektörü alarak yaklaşık 13,5 milyar TL yatırım ödeneğine ulaşmıştır. Enerji sektörüne 4,3 milyar TL, eğitim sektörüne 7,8 milyar TL ve sağlık sektörüne 3,1 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Ayrıca, tarım alanında özellikle Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü öncülüğünde yürütülen sulama ve taşkın kontrolü projelerine 5,7 milyar TL yatırım planlanmıştır.

Yatırımların finansmanında en büyük kaynak merkezi yönetim bütçesi olmuş; bu kapsamda genel bütçeden 33 milyar TL, özel bütçelerden 15 milyar TL yatırım ödeneği sağlanmıştır. KÖYDES projesine 578 milyon TL, SUKAP projesine ise 525,5 milyon TL tahsis edilerek yerel altyapıların güçlendirilmesi desteklenmiştir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) yatırımlarında enerji ve ulaştırma öne çıkmış, yalnızca TCDD ve BOTAŞ projeleri için ayrılan toplam tutar 5 milyar TL'nin üzerinde olmuştur. Bu tablo, 2013 yılında Türkiye'nin kamu yatırım politikasının ulaştırma, enerji ve eğitim ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir.

✹ *2014 Yılı Yatırım Programı*

2014 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2014–2016 Orta Vadeli Program hedefleri doğrultusunda hazırlanmış, kamu yatırımlarını sektörlere göre ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Programda toplam 2.753 proje yer almakta olup, toplam yatırım tutarı yaklaşık 504 milyar TL olarak belirlenmiştir. En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana yaklaşık 203 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Enerji sektörüne yaklaşık 39 milyar TL, eğitim sektörüne 47 milyar TL ve sağlık sektörüne 14 milyar TL ödenek tahsis edilmiştir. Tarım yatırımlarının toplam tutarı yaklaşık 85 milyar TL olup, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sulama ve depolama projeleri öne çıkmıştır.

19 Mayıs Barajı, Samsun

Program kapsamında, KÖYDES için 346 milyon TL ve SUKAP için 557 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Bu ödenekler program toplamına dâhil edilmemekle birlikte, kırsal ve kentsel altyapıların geliştirilmesini desteklemiştir. Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi temel kaynak olmuş, genel bütçeden 36 milyar TL, özel bütçelerden 10 milyar TL, KİT'lerden 9,4 milyar TL yatırım ödeneği sağlanmıştır. Bu tablo, Türkiye'nin 2014 yılı yatırım politikasında ulaştırma, enerji ve eğitim sektörlerine öncelik verdiğini, bölgesel kalkınma projeleri (GAP, DAP, DOKAP, KOP) aracılığıyla sürdürülebilir büyümeye odaklandığını göstermiştir.

✹ *2015 Yılı Yatırım Programı*

2015 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2015–2017 Orta Vadeli Programı hedefleri doğrultusunda hazırlanmış; kamu idareleri, KİT'ler ve yerel yönetimlerce yürütülecek tüm yatırımları kapsamıştır. Programda 2015 yılı itibarıyla yaklaşık 53,5 milyar TL tutarında kamu yatırımı öngörülmüş ve yatırımların en büyük kısmı ulaştırma, enerji ve eğitim sektörlerine yönlendirilmiştir. Ulaştırma sektörüne yaklaşık 14,5 milyar TL, enerjiye 3,9 milyar TL, eğitime ise 10,1 milyar TL kaynak ayrılmış; sağlık alanındaki kamu yatırımları da 3,9 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Tarım sektörü için 6,8 milyar TL ayrılırken, özellikle Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sulama projeleri bu kalemde ağırlıklı yer tutmuştur.

Osmangazi Köprüsü, 2015 Yılı Yatırım Programı Kapsamındaki Ana Projelerden Biri

Programın bütçe türlerine göre dağılımında ise merkezi yönetim bütçesinin 83,2 milyar TL ile en büyük payı aldığı görülmüştür. Bu toplamın 40 milyar TL'si genel bütçeden, 19,3 milyar TL'si özel bütçeden, 11 milyar TL'si ise KİT yatırımlarından sağlanmıştır. KÖYDES için 366,7 milyon TL, belediyelerin altyapı projeleri içinse 590,4 milyon TL ödenek ayrılmıştır. Bölgesel kalkınma perspektifinde GAP, DAP, DOKAP ve KOP projeleri ayrıca vurgulanmış; kalkınmada öncelikli bölgelerde altyapı, sulama ve ulaşım yatırımlarının yoğunlaştırılacağı belirtilmiştir. Genel olarak 2015 Programı, büyümeyi desteklerken bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmayı ve kamu yatırımlarında etkinliği artırmayı hedefleyen bir çerçeve ortaya koymuştur.

✹ *2016 Yılı Yatırım Programı*

2016 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2016–2018 Orta Vadeli Programı hedefleri doğrultusunda hazırlanmış, kamu yatırımlarını sektörel temelde kapsamlı biçimde düzenlemiştir. Programda toplam 4.093 proje yer almakta olup, yatırım tutarı yaklaşık 94,7 milyar TL olarak belirlenmiştir. En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana 35 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. Eğitim sektörüne 11,7 milyar TL, enerji sektörüne 4,9 milyar TL, sağlık alanına ise 5,3 milyar TL yatırım ödeneği ayrılmıştır.

TPAO Ar-Ge Merkezi'nin EnerjWi Bağımsızlığı Hedefindeki Kritik Rolü

Programda, KÖYDES Projesi için 391,7 milyon TL, SUKAP Projesi için ise 630,6 milyon TL ek kaynak öngörülmüştür. Bu ödenekler, kırsal altyapı ve içme suyu yatırımlarını destekleyerek yerel kalkınmayı güçlendirmeyi amaçlamıştır. Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri 24,1 milyar TL, özel bütçeli kuruluşlar 26 milyar TL, KİT'ler ise 11,9 milyar TL tutarında yatırım gerçekleştirmiştir. Tarım sektöründe 7,9 milyar TL düzeyinde yatırım planlanmış, özellikle Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sulama projeleri öne çıkmıştır.

Bu tablo, 2016 yılında Türkiye'nin yatırım politikasında ulaştırma, eğitim ve enerji alanlarını önceliklendirdiğini, bölgesel kalkınma projeleri (GAP, DAP, DOKAP, KOP) aracılığıyla dengeli büyüme hedefini sürdürdüğünü göstermektedir.

✹ *2017 Yılı Yatırım Programı*

2017 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2017–2019 Orta Vadeli Program hedefleri doğrultusunda hazırlanmış olup, kamu yatırımlarının sektörel dağılımını ayrıntılı şekilde ortaya koymuştur. Programda toplam 4.829 proje yer almakta, kamu yatırım tutarı 80,4 milyar TL olarak belirlenmiştir.

En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana 23,9 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Eğitim sektörüne 13,4 milyar TL, sağlık sektörüne 7,4 milyar TL, enerji sektörüne ise 5 milyar TL düzeyinde yatırım ödeneği tahsis edilmiştir. Tarım sektörüne ayrılan 10,1 milyar TL'lik kaynakla özellikle sulama ve kırsal kalkınma projeleri ön plana çıkmıştır.

Yatırımların bütçe türlerine göre dağılımında merkezi yönetim bütçesi 65,3 milyar TL ile en büyük payı almıştır. Bu kapsamda genel bütçeden 33,7 milyar TL, özel bütçelerden 31,3 milyar TL, KİT'lerden ise 13,3 milyar TL yatırım ödeneği sağlanmıştır. KÖYDES projesine 839,8 milyon TL, belediyelerin içme suyu ve kanalizasyon altyapılarını kapsayan SUKAP projesine 676 milyon TL ayrılmıştır. Bu tablo, 2017 yılında Türkiye'nin yatırım politikasında ulaştırma, eğitim ve enerji sektörlerine öncelik verdiğini ve bölgesel kalkınma projeleri (GAP, DAP, DOKAP, KOP) ile sürdürülebilir büyüme hedefini güçlendirdiğini göstermektedir.

KÖYDES Yatırım İzleme Sistemi Projesi Lansman Toplantısı, Antalya, 6-10 Kasım 2017

✹ *2018 Yılı Yatırım Programı*

2018 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2018–2020 Orta Vadeli Program hedefleri çerçevesinde hazırlanmış, kamu yatırımlarının sektörel dağılımını ve finansman yapısını ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Programda toplam 3.534 proje yer almakta olup, kamu yatırım ödeneği 88,1 milyar TL olarak belirlenmiştir. En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana 26,9 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Eğitim sektörü 14,3 milyar TL, enerji sektörü 7,2 milyar TL ve sağlık sektörü 6,7 milyar TL'lik ödeneklerle programın öncelikli alanları arasında yer almıştır.

Finansman açısından, merkezi yönetim bütçesi toplam 68,7 milyar TL ile ana kaynak konumundadır. Bunun 33 milyar TL'si genel bütçeden, 25 milyar TL'si özel bütçeli idarelerden, 10 milyar TL'si ise KİT yatırımlarından sağlanmıştır. KÖYDES Projesi için 802 milyon TL, SUKAP Projesi için ise 800 milyon TL kaynak ayrılmış; bu projeler kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarının güçlendirilmesini hedeflemiştir. Tarım yatırımlarına toplam 9,6 milyar TL ayrılmış olup, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü sulama projeleri bu kalemin büyük kısmını oluşturmuştur. Bu tablo, Türkiye'nin 2018 yılında yatırım önceliğini ulaştırma, eğitim ve enerji sektörlerine vererek büyüme, altyapı gelişimi ve bölgesel kalkınma hedeflerini sürdürdüğünü göstermektedir.

✹ ***2019 Yılı Yatırım Programı***

2019 Yılı Yatırım Programı, 2019–2021 Orta Vadeli Programı ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Programda toplam 3.473 proje yer almakta olup kamu yatırım ödeneği 65,4 milyar TL olarak belirlenmiştir. Sektörel dağılımda en yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana 20,3 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. Eğitim için 8,3 milyar TL, sağlık için 7,1 milyar TL, enerji için 6,9 milyar TL, tarım için ise 4,9 milyar TL yatırım ödeneği öngörülmüştür. Bu rakamlar, kamu yatırımlarının büyük bölümünün altyapı, ulaştırma ve insan sermayesini güçlendirmeye yöneldiğini göstermektedir.

Programda KÖYDES Projesi için 1,49 milyar TL, SUKAP Projesi için ise 836 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Bu ödeneklerle kırsal altyapı, içme suyu ve kanalizasyon yatırımları desteklenmiştir. Yatırımların yaklaşık %80'i merkezi yönetim bütçesi kaynaklarından, geri kalanı ise KİT ve özel bütçeli kuruluşlardan finanse edilmiştir. Ayrıca GAP, DAP, KOP ve DOKAP bölgesel kalkınma projelerine önemli kaynak aktarılmış; bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve üretken yatırımların artırılması temel hedefler arasında yer almıştır. Genel olarak 2019 programı, ekonomik dalgalanmalara rağmen altyapı, eğitim ve enerji yatırımlarını önceliklendiren, kamu kaynaklarının etkin kullanımını hedefleyen bir yatırım perspektifi ortaya koymuştur.

✹ ***2020 Yılı Yatırım Programı***

2020 Yılı Yatırım Programı, On Birinci Kalkınma Planı ve 2020–2022 Orta Vadeli Programı çerçevesinde hazırlanmış olup, kamu yatırım ödeneği toplamda 127,8 milyar TL olarak belirlenmiştir. Programda 2.994 proje yer almakta; bu projelerin sektörel dağılımında en yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almaktadır. Bu alana ayrılan ödenek 25,2 milyar TL olup, ulaştırma projeleri toplam kamu yatırımlarının yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. Eğitim sektörüne 11,1 milyar TL, sağlık sektörüne 6,1 milyar TL, enerji sektörüne ise 11,8 milyar TL kaynak ayrılmıştır.

Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, İstanbul

Tarım sektörü 5,1 milyar TL, konut sektörü 454,9 milyon TL, turizm sektörü ise 350,2 milyon TL'lik yatırım ödeneği ile daha sınırlı bir pay almıştır. Programda merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki yatırımlar 51,5 milyar TL ile ana kaynağı oluştururken, mahalli idareler için ayrılan yatırım tutarı 50,7 milyar TL olmuştur. Bunun dışında Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) yatırımları 24,3 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. 2020 yılı programı genel olarak altyapı, enerji verimliliği, eğitim yatırımları ve bölgesel kalkınma projelerine odaklanarak, ekonomik yavaşlamaya rağmen üretken sektörlerde büyümeyi sürdürmeyi hedeflemiştir.

✹ *2021 Yılı Yatırım Programı*

2021 Yılı Yatırım Programı, On Birinci Kalkınma Planı ve 2021–2023 Orta Vadeli Programı hedeflerine uygun olarak hazırlanmış, toplam 3.091 projeyi kapsamıştır. Kamu yatırım ödeneği 138,3 milyar TL olarak belirlenmiş; bu tutar, bir önceki yıla göre yaklaşık %8 oranında artış göstermiştir. En yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış ve bu alana 42,4 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir.

Enerji sektörüne 16,8 milyar TL, eğitim sektörüne 19,8 milyar TL, sağlık sektörüne ise 10,4 milyar TL ayrılmıştır. Bu tablo, 2021 yılında Türkiye'nin yatırım politikasının ekonomik toparlanma, altyapı güçlendirme ve insan sermayesi alanlarına yoğunlaştığını göstermektedir.

TURKOVAC

Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi temel kaynak konumundadır ve 93,3 milyar TL'lik pay ile toplamın büyük kısmını oluşturmuştur. Bunu mahalli idarelerin 51,7 milyar TL ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin 43,5 milyar TL tutarındaki yatırımları izlemiştir. Tarım sektörüne 12 milyar TL, enerji ve ulaştırma alanlarında dış finansmanla desteklenen projelere ise 19,4 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Ayrıca KÖYDES ve SUKAP projelerine toplam 1,4 milyar TL ödenek ayrılmıştır. 2021 programı genel olarak, pandemi sonrası ekonomik canlanmayı desteklemek, altyapı yatırımlarını sürdürmek ve bölgesel kalkınmayı güçlendirmek amacıyla planlanmıştır.

✺ *2022 Yılı Yatırım Programı*

2022 Yılı Yatırım Programı, On Birinci Kalkınma Planı ve 2022–2024 Orta Vadeli Programı hedefleri çerçevesinde hazırlanmış, kamu yatırımlarının kapsamını, finansman kaynaklarını ve sektörel dağılımını detaylı biçimde düzenlemiştir. Programda toplam 3.134 proje yer almakta olup, kamu yatırım ödeneği 184,3 milyar TL olarak belirlenmiştir. Bu tutarın en büyük bölümü olan 38,6 milyar TL ulaştırma ve haberleşme sektörüne ayrılmıştır. Eğitim sektörüne 27,7 milyar TL, enerji sektörüne 18,9 milyar TL, sağlık sektörüne 15,9 milyar TL ve tarım sektörüne 19,4 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. Bu veriler, 2022 yılında kamu yatırımlarının özellikle altyapı, enerji, eğitim ve tarım alanlarında yoğunlaştığını göstermektedir.

Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi temel kaynak olarak öne çıkmış ve 126,5 milyar TL ile toplamın yaklaşık %69'unu oluşturmuştur. Bunu mahalli idarelerin 32,8 milyar TL ve KİT'lerin 25 milyar TL tutarındaki yatırımları izlemiştir. Ayrıca KÖYDES Projesi için 1,6 milyar TL, SUKAP Projesi için ise 700 milyon TL kaynak ayrılmıştır. 2022 yılı yatırım programı, ekonomik toparlanma sürecini desteklemek, üretken sektörlerde verimliliği artırmak ve bölgesel kalkınma projeleriyle sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla planlanmıştır.

✺ ***2023 Yılı Yatırım Programı***

2023 Yılı Yatırım Programı, On Birinci Kalkınma Planı ve 2023–2025 Orta Vadeli Programı hedefleri doğrultusunda hazırlanmış; kamu kaynaklarının etkin kullanımı, afet sonrası yeniden yapılanma ve üretim kapasitesinin artırılması öncelikleriyle şekillendirilmiştir. Programda toplam 3.425 proje yer almakta olup, kamu yatırım ödeneği 454,2 milyar TL olarak belirlenmiştir. Bu tutarın en büyük payı olan 171,2 milyar TL ulaştırma ve haberleşme sektörüne, 68,2 milyar TL enerjiye, 56,9 milyar TL tarıma ve 40,2 milyar TL madencilik sektörüne ayrılmıştır. Eğitim sektörü için 33,2 milyar TL, sağlık için ise 29,3 milyar TL yatırım ödeneği öngörülmüştür. Bu dağılım, 2023 yılında kamu yatırımlarının ağırlıklı olarak üretken sektörlere ve altyapı projelerine yönlendirildiğini göstermektedir.

Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi ana kaynak olarak kullanılmış, buna ek olarak mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve döner sermayeli kuruluşlar da önemli katkı sağlamıştır. 2023 yılı yatırım programında afet yönetimi, enerji arz güvenliği, dijital dönüşüm, yeşil kalkınma ve bölgesel gelişme projeleri öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Özellikle deprem sonrası konut ve altyapı projeleri için 61,1 milyar TL, çevre ve iklim değişikliğiyle mücadele için ise 45,4 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Program genelinde, sürdürülebilir kalkınma ve dirençli şehirleşme hedefleri doğrultusunda yatırım kararlarının stratejik planlama temelli bir yaklaşımla yürütülmesi amaçlanmıştır.

✺ ***2024 Yılı Yatırım Programı***

2024 Yılı Yatırım Programı, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024–2026 Orta Vadeli Programı hedefleri doğrultusunda hazırlanmış; toplam 4.075 projeyi ve kamu yatırım ödeneği olarak 1 trilyon 597 milyar TL'yi kapsamıştır. Bu tutarın en büyük bölümü olan 451 milyar TL, ulaştırma ve haberleşme sektörüne ayrılmıştır. Enerji sektörüne 273 milyar TL, eğitim sektörüne 185 milyar TL, sağlık sektörüne 146 milyar TL, tarım sektörüne ise 162 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. Bu veriler, 2024 yılı yatırım politikasının odak noktasının altyapı, enerji dönüşümü ve beşerî sermayenin güçlendirilmesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi temel kaynak olarak öne çıkmış, bunun yanı sıra Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve mahalli idarelerin katkısı da artmıştır. 2024 yılı programında, özellikle afet sonrası yeniden inşa ve kentsel dönüşüm projelerine 183 milyar TL, yeşil kalkınma ve iklim değişikliğiyle mücadele yatırımlarına ise 52 milyar TL ayrılmıştır. KÖYDES için 1,9 milyar TL ve SUKAP için 1,1 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. Genel olarak 2024 yılı yatırım stratejisi, sürdürülebilir büyüme, bölgesel kalkınma ve afetlere dirençli şehirleşmeyi destekleyen bir finansal önceliklendirme anlayışıyla şekillenmiştir.

✹ *2025 Yılı Yatırım Programı*

2025 Yılı Yatırım Programı, On İkinci Kalkınma Planı ve 2025–2027 Orta Vadeli Programı çerçevesinde hazırlanmış olup toplam 4.312 projeyi ve 3 trilyon 379 milyar TL tutarında kamu yatırım ödeneğini kapsamaktadır. Programda en yüksek payı ulaştırma ve haberleşme sektörü almış, bu alana 960 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Enerji sektörüne 515 milyar TL, eğitim sektörüne 320 milyar TL, sağlık sektörüne 210 milyar TL, tarım sektörüne ise 285 milyar TL yatırım ödeneği tahsis edilmiştir. Bu dağılım, 2025 yılında Türkiye'nin yatırım politikasının altyapı, enerji güvenliği ve beşerî sermaye alanlarında yoğunlaştığını göstermektedir.

Yatırımların finansmanında merkezi yönetim bütçesi temel kaynak olarak öne çıkmış, mahalli idarelerin yatırımları 850 milyar TL, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) yatırımları ise 420 milyar TL düzeyinde planlanmıştır. KÖYDES için 2,1 milyar TL, SUKAP için 1,4 milyar TL ödenek ayrılmıştır. Ayrıca afet ve kentsel dönüşüm projeleri için 195 milyar TL, yeşil kalkınma ve iklim değişikliği yatırımları için ise 68 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. 2025 yılı yatırım stratejisi genel olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, üretken sektörleri desteklemek ve afetlere dirençli altyapı oluşturmak hedefleri doğrultusunda kurgulanmıştır.

Ağrı'da Güneş Enerjisinin Devlet Destekli Projelerle Elektriğe Dönüşümü

Orta Vadeli Programlar

✹ *Orta Vadeli Program 2006-2008*

2006–2008 Orta Vadeli Programı, kamu mali yönetimini orta vadeli bir çerçevede planlayarak ekonomik istikrarı sürdürmeyi ve Avrupa Birliği üyelik süreciyle uyumlu bir kalkınma yapısı oluşturmayı hedeflemiştir. Programın temel amacı, büyümeyi hızlandırmak, istihdamı artırmak ve kamu mali disiplinini güçlendirmek olmuştur. Bu dönemde ortalama %5 oranında büyüme öngörülmüş, yaklaşık 1,6 milyon kişiye yeni istihdam yaratılması planlanmıştır. Genel devlet açığının GSYİH'ya oranının 2008 yılı itibarıyla %0,1'e düşürülmesi, kamu borç stokunun GSYİH'ya oranının ise %71,5'ten 63,5'e geriletilmesi hedeflenmiştir.

Makroekonomik tahminlere göre, program dönemi sonunda GSYİH'nın 422 milyar dolara, kişi başına gelirin ise 5.621 dolara ulaşması beklenmiştir. İhracatın 84,1 milyar dolardan 105,8 milyar dolara, ithalatın ise 122,6 milyar dolardan 146,8 milyar dolara çıkacağı öngörülmüştür. Cari açığın GSYİH'ya oranının %4'ten 3,1'e, enflasyonun ise %5'ten 4'e düşürülmesi planlanmıştır. Program, büyüme ve mali istikrarın yanı sıra bölgesel kalkınma, eğitim, sağlık, enerji verimliliği ve e-devlet uygulamalarına öncelik vererek sürdürülebilir kalkınma temelli bir ekonomik vizyon ortaya koymuştur.

✹ *Orta Vadeli Program 2007-2009*

2007–2009 Orta Vadeli Programı, ekonomik büyümeyi istikrarlı hale getirmeyi, kamu borç yükünü azaltmayı ve fiyat istikrarını sağlamayı hedeflemiştir. Program döneminde ortalama %7 büyüme öngörülmüş, yaklaşık 1,6 milyon yeni istihdam yaratılması planlanmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereğinin sıfırlanması hedefi korunmuş; genel devlet harcamalarının GSYİH'ya oranının %45,1'den %41,5'e, faiz harcamalarının ise %8,2'den %4,5'e düşürülmesi amaçlanmıştır. Kamu net borç stokunun GSYİH'ya oranında 14,9 puanlık azalma öngörülmüş, kamu mali disiplininin temel öncelik olduğu vurgulanmıştır.

Dış ticarette ihracatın 2009'da 120 milyar dolar, ithalatın ise 182 milyar dolar seviyesine çıkması hedeflenmiştir. Turizm gelirlerinin 2007'de 21,5 milyar dolardan 2009'da 25 milyar dolara yükselmesi beklenmiş, cari açığın GSYİH'ya oranının sabit kalması amaçlanmıştır. Enflasyon hedefi 2006 için %5, 2007 ve 2008 için %4 olarak belirlenmiştir. Program, eğitim, sağlık, enerji verimliliği, ulaştırma ve bilgi teknolojileri gibi alanlara yatırım önceliği tanımış; rekabet gücü, sosyal içerme ve bölgesel kalkınma vurgusuyla büyümenin toplumsal refahı artıracak şekilde sürdürülmesini amaçlamıştır.

✺ ***Orta Vadeli Program 2008-2010***

2008–2010 Orta Vadeli Programı, ekonomik istikrarın sürdürülmesi, enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması hedefleriyle hazırlanmıştır. Program, yıllık ortalama %5,6 büyüme öngörmüş, yaklaşık 1,4 milyon kişiye yeni istihdam yaratılmasını planlamıştır. Kamu kesimi fazlasının GSYİH'ye oranının 2010 yılında %2,3, kamu net borç stokunun ise GSYİH'e oranının 11,2 puan azaltılması hedeflenmiştir. 2007'de GSYİH'nin %43,3'ünü oluşturan genel devlet harcamalarının, faiz giderlerindeki düşüşle birlikte 2010'da %40,6 seviyesine gerilemesi planlanmıştır. Bu veriler, mali disiplinin sürdürüldüğü, büyümenin özel sektör öncülüğünde desteklendiği bir politika çerçevesine işaret etmektedir.

Dış ticarette ihracatın yıllık ortalama %11,1 artışla 137,5 milyar dolar, ithalatın ise %9,5 artışla 202 milyar dolar seviyesine ulaşması öngörülmüştür. Turizm gelirlerinin 2010 yılı itibarıyla 20,5 milyar dolar seviyesine yükselmesi beklenmiştir. Enflasyon hedefleri 2007–2009 dönemi için %4 olarak belirlenmiş, cari açığın GSYİH'ya oranının %6 civarında tutulması amaçlanmıştır. Program, özellikle enerji arz güvenliği, ulaştırma altyapısı, Ar-Ge ve bilgi teknolojileri yatırımlarına öncelik vererek rekabet gücünü artırmayı, kayıt dışı ekonomiyi azaltmayı ve beşerî sermayeyi güçlendirmeyi hedeflemiştir.

✺ ***Orta Vadeli Program 2009-2011***

2009–2011 Orta Vadeli Programı, küresel ekonomik kriz koşullarında hazırlanmış olup temel amacı, mali disiplini korurken ekonomik toparlanmayı hızlandırmak ve artırmak olmuştur. Programda 2009 yılı büyümesinin %3,7 daralma, 2010 yılında ise yeniden %3,3 büyüme olacağı öngörülmüştür. İşsizlik oranının 2011 yılı itibarıyla %12'den %10,8'e gerilemesi hedeflenmiş; kamu maliyesinde faiz dışı fazla verilerek borç stokunun kontrol altında tutulması amaçlanmıştır. Kamu borç stokunun GSYİH'ye oranının 2009'da %46,5, 2011'de ise %44,5 seviyesine düşürülmesi planlanmıştır. Bu göstergeler, krize rağmen kamu mali yönetiminde sürdürülen disiplinin ekonomik dengelenmeyi sağlamayı hedeflediğini göstermektedir.

Kocaeli Limanında Elleçlenen Yük ve Gemiler

Makroekonomik hedeflere göre, GSYİH'nin 2011 sonunda 1 trilyon 75 milyar TL seviyesine ulaşması, kişi başına gelirin ise 14 bin 200 dolar olması öngörülmüştür. İhracatın 2011'de 128 milyar dolar, ithalatın ise 182 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi planlanmıştır. Enflasyonun 2011 itibarıyla %5,9'a gerilemesi hedeflenirken, cari açığın GSYİH'ye oranının %4,4 seviyesinde tutulması amaçlanmıştır. Program, üretimi ve ihracatı artırmaya, finansal istikrarı sağlamaya ve özellikle KOBİ'leri destekleyen önlemlerle ekonomik toparlanmayı hızlandırmaya odaklanmıştır.

✹ ***Orta Vadeli Program 2010-2012***

2010–2012 Orta Vadeli Programı, küresel krizin ardından ekonomik toparlanmayı hızlandırmak, büyüme ve istihdamı kalıcı hale getirmek amacıyla hazırlanmıştır. Programda 2010 yılı büyüme oranı %3,5, 2011 yılı için %4, 2012 yılı için ise %5 olarak öngörülmüştür. İşsizlik oranının 2009'daki %14,8 seviyesinden 2012'de %13,3'e düşürülmesi hedeflenmiştir.

Kamu mali disiplininin sürdürülmesiyle, faiz dışı fazlanın GSYİH'ya oranının %0,4'ten %1,5'e, kamu borç stokunun oranının ise %47,3'ten %42,9'a gerilemesi planlanmıştır. Bu göstergeler, mali dengelerin korunarak sürdürülebilir büyümenin yeniden tesis edilmesini amaçlamıştır.

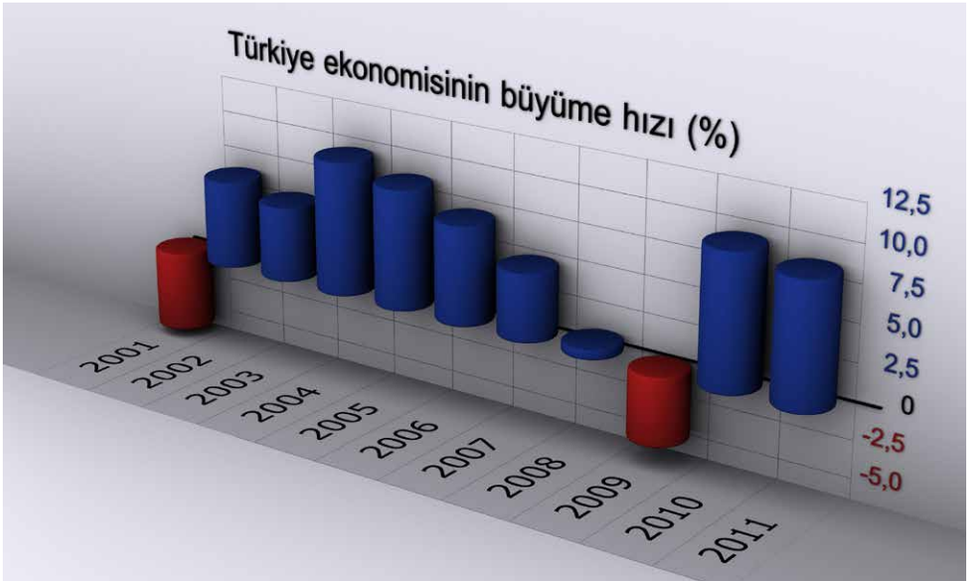

Makroekonomik hedeflere göre, GSYİH'nın 2012 yılı sonunda 1 trilyon 118 milyar TL'ye ulaşması beklenmiştir. İhracatın 2012'de 132 milyar dolar, ithalatın ise 205 milyar dolar seviyesine çıkması öngörülmüştür. Cari açığın GSYİH'ya oranının %2,8 civarında tutulması, enflasyonun ise 2012'de %4,9 seviyesine gerilemesi hedeflenmiştir. Program, üretim ve yatırımların artırılması, enerji verimliliği, Ar-Ge ve bilgi teknolojilerine dayalı dönüşümün hızlandırılması, bölgesel kalkınma ve istihdam dostu büyüme stratejileriyle ekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesini amaçlamıştır.

✹ ***Orta Vadeli Program 2011-2013***

2011–2013 Orta Vadeli Programı, küresel krizin ardından ekonomik toparlanmayı kalıcı hale getirmeyi, istihdamı artırmayı ve mali disiplini sürdürmeyi amaçlamıştır. Programda 2010 yılı büyümesinin %6,8, 2011 yılında %4,5, 2013 yılında ise %5,5 olacağı öngörülmüştür. Kamu kesimi açığının GSYİH'ye oranının %3,4'ten %1,2'ye, genel devlet borç stokunun ise %45,5'ten %36,8'e düşürülmesi hedeflenmiştir. İstihdamda üç yılda 1,1 milyon kişilik artış beklenmiş, işsizlik oranının 2013 sonunda %11,4 seviyesine gerilemesi planlanmıştır. Bu veriler, krizin etkilerinden çıkış sürecinde mali disiplinin korunarak büyümenin özel sektör öncülüğünde sürdürülmesini hedefleyen bir ekonomik çerçeve sunmuştur.

Dış ticarette ihracatın 160 milyar dolar, ithalatın ise 245 milyar dolar seviyesine ulaşması öngörülmüş; cari açığın GSYİH'ye oranının %5,3 civarında tutulması planlanmıştır. Enflasyon oranının 2011'de %5,3, 2013'te %4,9 seviyelerine gerilemesi hedeflenmiştir. Program, enerji arz güvenliğinin artırılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması, Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi ile bölgesel kalkınma farklarının azaltılmasına öncelik vermiştir. Böylece Türkiye ekonomisinin kriz sonrası dönemde sürdürülebilir büyüme, istihdam artışı ve rekabet gücü temelinde yeniden yapılanması amaçlanmıştır.

✹ *Orta Vadeli Program 2012-2014*

2012–2014 Orta Vadeli Programı, küresel krizin ardından istikrarlı büyüme sürecinin sürdürülmesini, istihdamın artırılmasını ve cari açığın azaltılmasını temel amaç olarak belirlemiştir. Programda Türkiye ekonomisinin 2012 yılında %4, 2013 ve 2014'te ise %5 oranında büyümesi öngörülmüştür. İşsizlik oranının 2014 sonunda %9,9'a, istihdam oranının ise %44,8'e ulaşması hedeflenmiştir. Kamu kesimi açığının GSYH'ya oranının 2011'deki %1 seviyesinden %0,4'e, genel devlet borç stokunun ise %39,8'den %32'ye gerilemesi planlanmıştır. Bu hedeflerle program, mali disiplin ve yapısal reformlarla istikrarı kalıcı hale getirmeyi amaçlamıştır.

Dış ticaret tarafında ihracatın 2014'te 185 milyar dolar, ithalatın ise 295 milyar dolar düzeyine ulaşması beklenmiştir. Cari açığın GSYİH'ye oranının %9,4'ten %7'ye düşürülmesi hedeflenmiş, turizm gelirlerinin ekonomiye katkısının %3,3 seviyesinde korunacağı öngörülmüştür. Enflasyonun 2012–2014 döneminde ortalama %5 civarında seyretmesi planlanırken, yatırım ortamının iyileştirilmesi, Ar-Ge destekleri, kayıt dışılıkla mücadele ve bölgesel kalkınma politikaları öncelikli reform alanları olarak tanımlanmıştır. Program, özellikle iç tasarrufların artırılması, enerji bağımlılığının azaltılması ve özel sektör yatırımlarının güçlendirilmesiyle büyümenin sürdürülebilir hale getirilmesini hedeflemiştir.

✹ *Orta Vadeli Program 2013-2015*

2013–2015 Orta Vadeli Programı, küresel ekonomideki belirsizliklere rağmen büyümenin potansiyel seviyesine ulaşmasını, istihdamın artırılmasını ve cari açığın azaltılmasını hedeflemiştir. Programda Türkiye ekonomisinin 2013 yılında %4, 2014 ve 2015 yıllarında ise %5 oranında büyümesi öngörülmüştür. İşsizlik oranının %9'dan %8,7'ye düşmesi, istihdam edilen kişi sayısının 25,7 milyondan 26,2 milyona yükselmesi planlanmıştır. Bu dönemde yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranının %16,7'ye çıkması hedeflenmiş; büyümenin temel olarak özel tüketim ve özel yatırımlar kaynaklı olması öngörülmüştür.

Dış ticarette ihracatın 149,5 milyar dolardan 187,1 milyar dolara, ithalatın ise 239,5 milyar dolardan 291,2 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. Cari işlemler açığının GSYH'ye oranının %7,3'ten %6,5'e düşürülmesi, turizm gelirlerinin ise 28,4 milyar dolara ulaşması öngörülmüştür. Enflasyonun dönem sonunda %5'e gerilemesi, kamu kesimi açığının GSYH'ye oranının %1,7'den %0,9'a düşmesi planlanmıştır. Program genel olarak mali disiplinin korunması, tasarruf oranlarının artırılması ve rekabet gücü yüksek bir üretim yapısına geçilmesi yoluyla sürdürülebilir büyüme ve makroekonomik istikrarın güçlendirilmesini amaçlamıştır.

✹ ***Orta Vadeli Program 2014-2016***

Programın makroekonomik çerçevesi, Mayıs 2013'ten bu yana uluslararası finans piyasalarında beklenen dalgalanmalar, küresel likidite koşulları ve komşu ülkelerdeki siyasi gelişmelerin yarattığı belirsizlik ortamı göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Orta Vadeli Program (OVP) hedeflerini belirlerken; küresel büyümenin kademeli olarak artacağı, ticaret ortaklarındaki büyümenin ılımlı seyredeceği, büyüme finansmanına yabancı sermayenin yeterli katkıyı sağlayacağı ve dış ticaret hadlerinde kısmi bir iyileşme yaşanacağı varsayılmıştır. Bu çerçevede, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) büyümesi 2014 yılı için %4 olarak öngörümüş; 2015 ve 2016 yıllarında ise büyüme stratejisi, yurt içi tasarruflarla finanse edilen, verimlilik artışına dayalı ve üretken alanlara odaklanan yatırımlarla desteklenmiş ve GSYH artış hızı %5 olarak hedeflenmiştir.

Dış ticaret hedeflerine göre, ihracatın 2016 sonunda 202,5 milyar dolara, ithalatın ise 305 milyar dolara ulaşması öngörülmüştür. Toplam istihdamın 27,5 milyon kişiye çıkması, kadınların iş gücüne katılım oranının %32,7'ye, toplam istihdam oranının ise %47,3'e yükselmesi planlanmıştır. Program, üretken yatırımlara yönelerek yerli tasarrufları artırmayı, dış finansman bağımlılığını azaltmayı ve yüksek katma değerli üretimi teşvik etmeyi amaçlamıştır. Böylece Türkiye ekonomisinin 2023 hedeflerine uygun biçimde sürdürülebilir büyüme, istihdam artışı ve rekabet gücü temelleri üzerinde güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

✹ ***Orta Vadeli Program 2015-2017***

2015–2017 Orta Vadeli Programı (OVP), Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşümünü hızlandırarak sürdürülebilir büyüme ve cari açığın azaltılması hedefiyle hazırlanmıştır. Programda, 2015 yılı için büyüme oranı %4, 2016 ve 2017 yılları için ise %5 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun 2015'te %6,3'e, dönem sonunda %5'e düşürülmesi, cari açığın GSYH'ye oranının %5,4'ten %5,2'ye gerilemesi hedeflenmiştir. Kamu kesimi açığının milli gelire oranının 2015'te %0,4'e düşmesi ve dönem sonunda fazla vermesi öngörülmüş; AB tanımlı genel devlet borç stokunun ise %31,8'den %28,5'e çekilmesi planlanmıştır.

Dış ticarette ihracatın 173 milyar dolardan 203 milyar dolara, ithalatın ise 258 milyar dolardan 297 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. Program sonunda 27,6 milyon kişinin istihdamda yer alması, işsizlik oranının ise %9,6'dan %9,1'e gerilemesi hedeflenmiştir. Kamu mali disiplininin korunması, tasarrufların artırılarak üretken alanlara yönlendirilmesi, vergi sisteminde doğrudan vergilerin payının yükseltilmesi ve yerli üretimi teşvik eden politikaların önceliklendirilmesi programın ana eksenini oluşturmuştur. Böylece Türkiye'nin rekabetçi, yenilikçi ve ihracat odaklı bir büyüme modeline geçişi amaçlanmıştır.

✹ *Orta Vadeli Program 2016-2018*

2016–2018 Revize Orta Vadeli Programı (OVP), küresel ekonomik belirsizlikler karşısında büyümede istikrarı sürdürmek, cari açığı azaltmak ve enflasyonu düşürmek amacıyla hazırlanmıştır. Program, 2016 yılı büyüme hedefini %4,5, 2017 ve 2018 yıllarını ise %5 olarak belirlemiştir. Enflasyonun 2016'da %7,5'e, dönem sonunda ise %5'e düşürülmesi, cari açığın GSYH'ye oranının %3,9'dan %3,5'e gerilemesi hedeflenmiştir. Kamu kesimi açığının GSYH'ye oranının %0,3, genel devlet borç stokunun ise %31,7'den %29,5'e düşmesi öngörülmüştür. Bu veriler, Türkiye ekonomisinin dengeli büyüme ve mali disiplin temelinde sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasının hedeflendiğini göstermektedir.

Dış ticaret cephesinde ihracatın 155,5 milyar dolardan 201,4 milyar dolara, ithalatın ise 210,7 milyar dolardan 273,2 milyar dolara çıkması beklenmiştir. Program dönemi boyunca 1 milyon 949 bin kişilik istihdam artışı öngörülmüş, işsizlik oranının %10,2'den %9,6'ya gerilemesi hedeflenmiştir. Enerji ithalatının 2016'da 33 milyar dolar, dönem sonunda 51,6 milyar dolar düzeyinde olacağı tahmin edilmiştir. OVP, yüksek katma değerli üretime, sanayide verimliliğe, tasarrufların artırılmasına ve Ar-Ge yatırımlarının teşvikine öncelik vermiş; özel sektör öncülüğünde, ihracat odaklı bir büyüme modelini kalıcı hale getirmeyi amaçlamıştır.

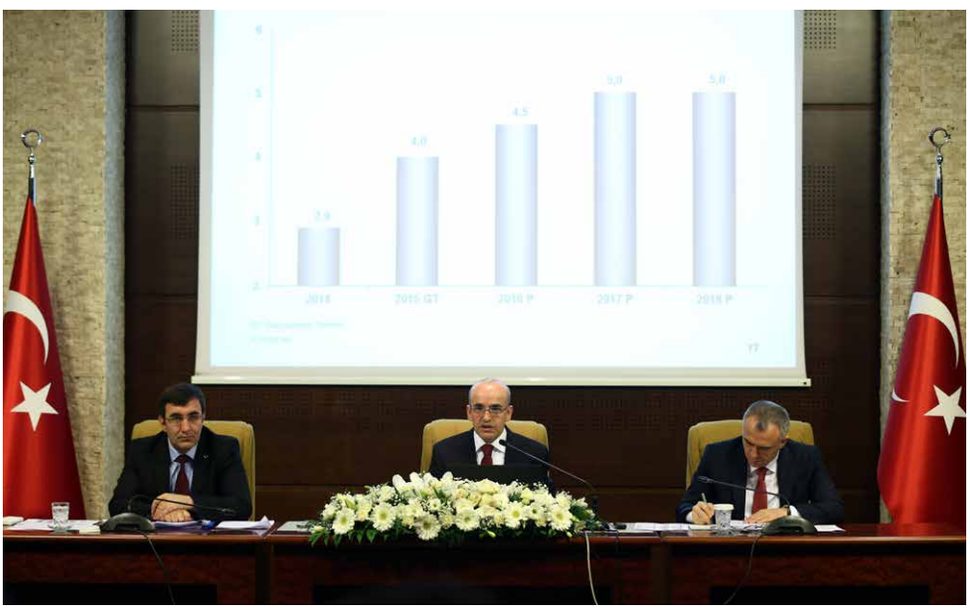

64. Hükûmet "Orta Vadeli Programı", 11 Ocak 2016

✺ *Orta Vadeli Program 2017-2019*

2017–2019 Orta Vadeli Programı, ekonomik istikrarı koruyarak büyümenin kalitesini artırmayı, cari açığı azaltmayı ve enflasyonu düşürmeyi amaçlamıştır. Programda 2017 yılı için büyüme oranı %4,4, 2018 ve 2019 yılları için ise %5 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun 2017'de %6,5, dönem sonunda ise %5 seviyesine gerilemesi hedeflenmiştir. Kamu kesimi açığının GSYH'ye oranının %1,5'ten %0,9'a, genel devlet borç stokunun oranının ise %31,9'dan %29,9'a düşürülmesi planlanmıştır. Bu göstergeler, üretken yatırımlara dayalı ve mali disiplini koruyan bir büyüme modeline geçişin amaçlandığını göstermektedir.

Dış ticaret tarafında ihracatın 153 milyar dolardan 193 milyar dolara, ithalatın ise 214 milyar dolardan 261 milyar dolara yükselmesi öngörülmüştür. Cari açığın GSYH'ye oranının %4,2'den %3,5'e düşmesi, seyahat gelirlerinin ise 23,5 milyar dolardan 27,7 milyar dolara çıkması beklenmiştir. Dönem boyunca 2,3 milyon kişilik istihdam artışı öngörülmüş, işsizlik oranının %10,5'ten %9,8'e gerilemesi hedeflenmiştir. Program, sanayide yüksek katma değerli üretimi, ihracat çeşitliliğini ve enerji bağımsızlığını ön plana çıkararak Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasını hedeflemiştir.

AB Bakanı Ömer Çelik 'Türkiye Ekonomisi ve Yeni Anayasa' Programında Konuşma Yaptı, 4 Nisan 2017

TÜRKİYE AB'NİN 2 KATINDAN FAZLA BÜYÜDÜ

AB ülkelerinin 2017 yılının ikinci çeyreğinde büyüme ortalaması %2,4 olarak gerçekleşirken, Türkiye aynı dönemde %5,1'lik büyüme oranını yakaladı

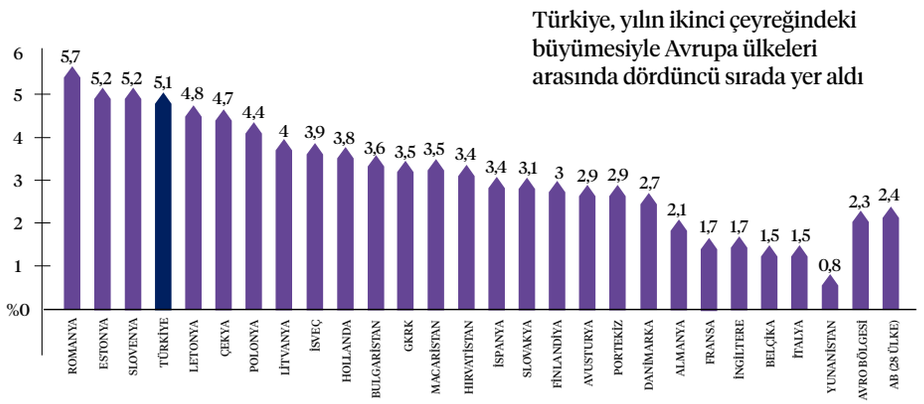

✹ *Orta Vadeli Program 2018-2020*

2018–2020 Orta Vadeli Programı (OVP), makroekonomik istikrarı koruyarak sürdürülebilir büyüme ve istihdam artışını sağlama hedefiyle hazırlanmıştır. Programda 2018 yılı büyüme oranı %5,5, enflasyon oranı ise %7 olarak öngörülmüş; dönemin sonunda enflasyonun %5 seviyesine düşürülmesi amaçlanmıştır. Kamu kesimi açığının GSYH'ye oranının %1,9'dan %1,3'e, genel yönetim borç stokunun oranının ise %28,5'ten %27,5'e gerilemesi planlanmıştır. Ekonomide dengeli büyüme hedefi doğrultusunda üretken yatırımlara öncelik verilmiş, mali disiplinin sürdürülmesi ve cari açığın %4,6'dan %3,9'a indirilmesi temel amaçlar arasında yer almıştır.

Dış ticaret tarafında ihracatın 169 milyar dolardan 195 milyar dolara, ithalatın ise 237 milyar dolardan 272 milyar dolara yükselmesi öngörülmüştür. Seyahat gelirlerinin 23 milyar dolardan 29 milyar dolara ulaşması, enerji ithalatının ise dönem sonunda 49 milyar dolar seviyesinde olması beklenmiştir. Program boyunca 3 milyon 217 bin kişilik yeni istihdam yaratılması hedeflenmiş, işsizlik oranının %10,8'den %9,6'ya düşürülmesi planlanmıştır. OVP, ihracat ve üretim odaklı, yüksek katma değerli sanayiye yönelen bir ekonomik yapıyı destekleyerek kamu harcamalarında etkinlik, vergi gelirlerinde sürdürülebilirlik ve beşerî sermaye kalitesinde artışa dayalı bir dönüşüm vizyonu ortaya koymuştur.

'Yüzen Otellerin' Rotasını Türkiye'ye Çevirdiği 'Güvenli Liman' Tercihi, 29 Mart 2025

✹ *Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program) 2019-2021*

2019–2021 Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program), ekonomik dengelenmeyi, enflasyonla mücadeleyi ve cari açığın azaltılmasını temel hedef olarak belirlemiştir. Programda 2019 yılı büyüme oranı %2,3, 2020'de %3,5, 2021'de ise %5 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun 2018'deki çift haneli seviyelerden kademeli olarak düşürülerek 2021'de %6'ya gerilemesi hedeflenmiştir. Cari açığın GSYH'ye oranının 2018'deki %4,7'den %2,6'ya, genel devlet borç stokunun oranının ise %30,4'ten %28,1'e düşürülmesi planlanmıştır. Program, mali disiplinin sürdürülmesiyle birlikte kamu harcamalarının verimliliğini artırmayı ve özel sektör öncülüğünde bir dengelenme süreci oluşturmayı amaçlamıştır.

Dış ticaret tarafında ihracatın 168 milyar dolardan 204,4 milyar dolara, ithalatın ise 223 milyar dolardan 253,5 milyar dolara yükselmesi öngörülmüştür. Cari açığın 2021 yılı sonunda 25,5 milyar dolar seviyesine gerilemesi, işsizlik oranının ise %11,3'den %10,8'e düşmesi hedeflenmiştir. Programda, "Dengelenme, Disiplin ve Değişim" teması çerçevesinde kamu tasarruflarının artırılması, yerli üretimin desteklenmesi, teknoloji yatırımlarının önceliklendirilmesi ve ihracat tabanının genişletilmesi vurgulanmıştır. Böylece 2019–2021 döneminde ekonomik yapının finansal istikrara, sürdürülebilir büyümeye ve yapısal dönüşüme dayalı bir zeminde yeniden dengelenmesi hedeflenmiştir.

✹ ***Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program) 2020-2022***

2020–2022 Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program), ekonomik dengelenmenin kalıcı hale getirilmesi, sürdürülebilir büyüme ve istihdam artışı hedefleriyle hazırlanmıştır. Programda 2020 yılı için büyüme oranı %5, enflasyon oranı %8,5, 2021 yılı için %6 ve 2022 için %4,9 olarak öngörülmüştür. Cari açığın GSYH'ye oranının 2020'de %1,2, 2021'de %0,8 seviyesine inmesi hedeflenmiştir.

Kamu kesimi açığının milli gelire oranının %2,9'dan %1,6'ya, genel yönetim borç stokunun oranının ise %32,9'dan %31,3'e gerilemesi planlanmıştır. Bu göstergeler, mali disiplinin korunmasıyla birlikte ekonomik büyümede istikrarın ve dış dengede iyileşmenin önceliklendirildiğini göstermektedir.

Dış ticaret hedeflerine göre, ihracatın 2019'daki 180,5 milyar dolardan 214 milyar dolara, ithalatın ise 210,7 milyar dolardan 243,7 milyar dolara çıkması beklenmiştir. İşsizlik oranının 2022'de %9,8'e gerilemesi, kişi başına gelirin ise 10.400 dolar seviyesine yükselmesi hedeflenmiştir.

Programda "Yeni Dengelenme, Yeni Normal ve Yeni Ekonomi" teması çerçevesinde üretim kapasitesinin artırılması, yerli sanayinin güçlendirilmesi, dijital dönüşümün hızlandırılması ve ihracat odaklı bir büyüme modeline geçiş vurgulanmıştır. Böylece, 2020–2022 döneminde ekonomik dayanıklılığı artıran, yatırım ve üretimi teşvik eden bir yapının inşası amaçlanmıştır.

Türkiye'nin 2022'de 145 Milyon Dolarlık Çiçek İhracı

✹ *Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program) 2021-2023*

2021–2023 Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program), salgın sonrası dönemde ekonomik toparlanmayı hızlandırmak, istihdamı artırmak ve fiyat istikrarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Programda 2021 yılı büyüme oranı %5,8, 2022 ve 2023 yılları için ise sırasıyla %5 ve %5,5 olarak öngörülmüştür. Cari açığın GSYH'ye oranının %3,5'ten %2,3'e, genel yönetim borç stokunun ise %39,5'ten %36,8'e düşürülmesi planlanmıştır. Bu hedefler, mali disiplinin korunarak üretim ve ihracat odaklı bir büyüme stratejisinin benimsendiğini göstermektedir.

Dış ticarette ihracatın 165,9 milyar dolardan 214 milyar dolara, ithalatın ise 210,7 milyar dolardan 243,7 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. İşsizlik oranının 2023 yılı sonunda %10,9'a gerilemesi, kişi başına gelirin ise 10.610 dolar seviyesine çıkması hedeflenmiştir. Programda "Yeni Dengelenme, Yeni Normal, Yeni Ekonomi" yaklaşımı çerçevesinde; üretim kapasitesinin güçlendirilmesi, yeşil ekonomi dönüşümü, dijitalleşme ve ihracatın çeşitlendirilmesi temel öncelikler olarak belirlenmiştir. Böylece Türkiye ekonomisinin, küresel krizlerin etkilerine dayanıklı, sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

66. Hükûmet Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak Yeni Ekonomi Programı'nda, 29 Eylül 2020

✹ *Orta Vadeli Program 2022-2024*

2022–2024 Orta Vadeli Programı (OVP), pandemi sonrası toparlanma sürecinde sürdürülebilir büyüme, fiyat istikrarı ve cari dengenin iyileştirilmesini temel amaç olarak belirlemiştir. Programda 2022 yılı büyüme oranı %5, 2023 ve 2024 yılları için ise sırasıyla %5,5 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun 2021'deki yüksek seviyelerden kademeli olarak gerileyerek 2024 sonunda %7,6'ya düşmesi hedeflenmiştir. Cari açığın GSYH'ye oranının %2,6'dan %1'e, genel yönetim borç stokunun ise %39,8'den %36,6'ya gerilemesi planlanmıştır. Bu veriler, Türkiye ekonomisinin dengeli, üretim odaklı ve dış şoklara dayanıklı bir yapıya dönüştürülmesinin hedeflendiğini göstermektedir.

Dış ticarette 2021'de 211 milyar dolar olan ihracatın program sonunda 250 milyar doların üzerine çıkması, ithalatın ise 258 milyar dolardan 290 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. İstihdamın yıllık ortalama 1 milyon 170 bin kişi artması öngörülmüş, işsizlik oranının %12,6'dan %10,9'a düşürülmesi hedeflenmiştir.

Programda ayrıca yeşil dönüşüm, dijitalleşme ve yüksek katma değerli üretim politikaları öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Kamu mali disiplininin sürdürülmesi, tasarruf oranlarının artırılması, ihracatta çeşitliliğin güçlendirilmesi ve cari dengeyi destekleyen yapısal reformların uygulanmasıyla Türkiye'nin küresel tedarik zincirindeki konumunu güçlendirmesi amaçlanmıştır.

✹ ***Orta Vadeli Program 2023-2025***

2023–2025 Orta Vadeli Programı (OVP), küresel belirsizliklerin ve enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların etkili olduğu bir dönemde ekonomik istikrarı korumayı, üretim kapasitesini artırmayı ve istihdamı güçlendirmeyi hedeflemiştir. Programda 2023 yılı büyüme oranı %5, 2024 yılı için %5,5, 2025 yılı için ise %5 olarak öngörülmüştür. Cari açığın GSYH'ye oranının 2023'te %5,9, 2025'te %2,5 düzeyine düşürülmesi, genel yönetim borç stokunun ise %34,5'ten %31,3'e gerilemesi planlanmıştır.

Dış ticarette ihracatın 255 milyar dolara, ithalatın ise 367 milyar dolara ulaşması beklenmiştir. Program döneminde 2,7 milyon kişilik yeni istihdam yaratılması öngörülmüş, işsizlik oranının 2025 yılı sonunda %9,6'ya gerilemesi hedeflenmiştir. Ayrıca, kişi başına gelirin 2023'te 12.415 dolar, 2025'te ise 14.855 dolar seviyesine çıkması planlanmıştır. OVP, "yatırım, istihdam, üretim ve ihracat" ekseninde kurgulanmış; enerji arz güvenliği, yeşil dönüşüm, dijitalleşme ve afetlere dayanıklı altyapı gibi alanlarda yapısal reformları önceliklendirmiştir. Bu çerçevede, Türkiye ekonomisinin 2025 itibarıyla sürdürülebilir, kapsayıcı ve dirençli bir büyüme patikasına yönlendirilmesi amaçlanmıştır.

Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Tarafından Düzenlenen "2024 Yılı Değerlendirmesi, 2025 Yılı Beklentileri" Toplantısında Konuşma Yaparken

✹ *Orta Vadeli Program 2024-2026*

2024–2026 Orta Vadeli Programı (OVP), küresel belirsizliklerin sürdüğü bir dönemde makroekonomik istikrarı güçlendirmek, enflasyonu kalıcı biçimde düşürmek ve üretim yapısını dönüştürmek amacıyla hazırlanmıştır. Program, 2024 için %4,0, 2025 ve 2026 için ise sırasıyla %4,5 ve %5,0 oranında büyüme hedefi koymuştur. Cari açığın GSYH'ye oranının 2023'te %4,0'ten 2026'da %2,3 seviyesine düşmesi, genel yönetim borç stokunun ise %34,5'ten %32,1'e gerilemesi hedeflenmiştir. Bu hedefler, fiyat istikrarı ile sürdürülebilir büyüme arasındaki dengeyi yeniden kurma yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Program, dış ticaret ve istihdamda da iddialı hedefler belirlemiştir. İhracatın 2024'te 267 milyar dolara, 2026'da 302 milyar dolara ulaşması; ithalatın ise aynı dönemde 372 milyar dolardan 386 milyar dolara yükselmesi beklenmiştir. İşsizlik oranının 2026'da %9,3'e gerilemesi, kişi başına gelirin 14.855 dolara çıkması öngörülmüştür. Yeşil ve dijital dönüşüm, afetlere dayanıklı kalkınma ve yatırım ortamının iyileştirilmesi temel politika eksenleri olarak öne çıkmıştır. OVP, mali disiplinin korunarak üretim, ihracat ve istihdam artışıyla Türkiye ekonomisinin 2026 itibarıyla daha dirençli, yenilikçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlamaktadır.

Kapıkule'de Alınan Tedbirlerle Artan Saatlik Tır Geçişi, 7 Kasım 2025

✹ *Orta Vadeli Program 2025-2027*

2025–2027 Orta Vadeli Programı (OVP), makroekonomik istikrarı güçlendirmek, fiyat istikrarını kalıcı biçimde sağlamak ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Programda 2025 yılı için büyüme oranı %4,5, 2026 ve 2027 yılları için ise sırasıyla %5,0 ve %5,0 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun 2025 sonunda %15,2, 2026'da %8,5 ve 2027'de %4,7 seviyesine düşmesi hedeflenmiştir. Cari açığın GSYH'ye oranının %2,3'ten %1,4'e, genel yönetim borç stokunun ise %32,1'den %30,4'e gerilemesi planlanmıştır. Bu veriler, mali disiplinin sürdürülmesi ve dezenflasyon sürecinin kararlılıkla devam ettirilmesi hedefinin altını çizmektedir.

Merkez Bankası Başkanı Dr. Fatih Karahan, Türkiye Bankalar Birliği Ödeme Sistemleri Zirvesi, İstanbul, 26 Haziran 2025

İhracatın 2025'te 285 milyar dolar, 2027'de 325 milyar dolar seviyesine çıkması; ithalatın ise 2025'te 385 milyar dolar, 2027'de 405 milyar dolar olması beklenmiştir. Programda ayrıca 2 milyon 273 bin kişilik yeni istihdam yaratılması ve işsizlik oranının %9,3'ten %8,8'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Kişi başına gelirin program sonunda 17.239 dolara ulaşması öngörülmüştür. OVP'de "üretim, yatırım, ihracat ve istihdam" eksenli bir büyüme anlayışı benimsenmiş; yeşil ve dijital dönüşüm, enerji verimliliği, afet dirençli şehirler ve teknoloji tabanlı üretim politikaları öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede program, Türkiye'nin 2027 itibarıyla düşük enflasyonlu, yüksek katma değerli ve sürdürülebilir bir büyüme patikasına yönelmesini amaçlamaktadır.

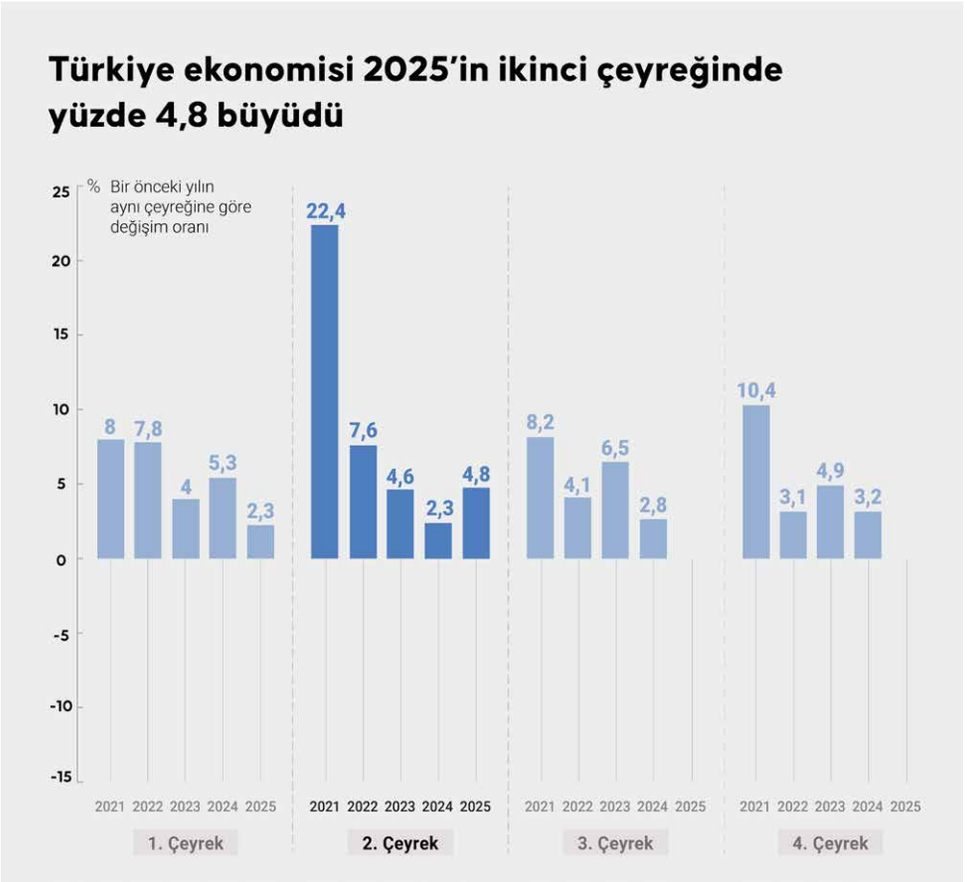

1.3.2. Diğer Stratejiler

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu

2001 yılından bu yana kamu ve özel sektör temsilcilerini (TOBB, TİM, TÜSİAD, YASED, MÜSİAD, DEİK) bir araya getiren Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK), yatırım ortamını geliştirmeye yönelik çok sayıda yapısal reformun uygulanmasına öncülük etmiş ve yatırımcılar nezdinde tanınan bir platform haline gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi sonrasında yeniden yapılandırılan Kurulun çalışma esasları 818 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile belirlenmiş olup, teknik çalışmalar sorumlu bakanlıkların koordinasyonunda yürütülmektedir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu Üyeleri

818 sayılı Karar'a göre Kurul, Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında:

- Adalet Bakanı,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı,
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı,
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı,
- Hazine ve Maliye Bakanı,
- Ticaret Bakanı,
- Sanayi ve Teknoloji Bakanı,
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanı,
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanı,
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi Başkanı,
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı,
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı,
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) Başkanı,
- Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) Başkanı,
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Başkanı,
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Başkanından oluşur.

Kurul toplantılarına gündeme göre ilgili bakanlar, kamu görevlileri, özel sektör, sivil toplum ve üniversite temsilcileri davet edilebilir. Sekretarya görevleri ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi tarafından ortaklaşa yürütülmektedir.

- ***Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu Yönlendirme Komitesi (YOİKK)***

YOİKK Yönlendirme Komitesi, 2005 yılında teknik komitelerin çalışmalarını hızlandırmak, koordinasyonu sağlamak ve öncelikleri belirlemek amacıyla kurulmuş; Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçiş sonrasında 2019'da güncellenen yapısına kavuşmuştur. Komite, çalışmalarını Sanayi ve Teknoloji Bakan Yardımcısı başkanlığında yürütmekte olup, sekretarya hizmetleri Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir.

Yönlendirme Komitesi, Sanayi ve Teknoloji Bakan Yardımcısı başkanlığında aşağıda belirtilen üyelerden oluşmaktadır:

- Adalet Bakan Yardımcısı,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcısı,
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı,
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcısı,
- Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı,
- Ticaret Bakan Yardımcısı,
- Ulaştırma ve Altyapı Bakan Yardımcısı,
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Başkan Yardımcısı,
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi Başkanlığı Başkan Yardımcısı,
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Başkanı,
- YOİKK Çalışma Grubu Başkanları,
- TOBB Genel Sekreteri,
- TİM Genel Sekreteri,
- TÜSİAD Genel Sekreteri,
- YASED Genel Sekreteri,
- MÜSİAD Genel Sekreteri,
- DEİK Genel Sekreteri.

Eylem Planları

- ***Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) 2024 Yılı Eylem Planı***

Yatırım ortamının güçlendirilmesine yönelik 2024 yılı eylemleri, yapısal dönüşümün farklı boyutlarını kapsayan sekiz ana temada kategorize edilebilir. Bu temalar, hukuki ve kurumsal düzenlemelerden dijital ve yeşil dönüşüme, finansmandan istihdama, yargı reformlarından uluslararası uyuma kadar uzanan bütüncül bir reform perspektifini yansıtmaktadır.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cevdet Yılmaz Başkanlığında Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) Toplantısı, 10 Mayıs 2024

1. Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Plan, yatırım ortamının öngörülebilirliğini ve hukuki güvenliğini artırmaya yöneliktir. Amaç; mevzuatın sadeleştirilmesi, idari süreçlerin hızlandırılması ve düzenleyici çerçevenin uluslararası standartlara yaklaştırılmasıdır. Özellikle TBMM'ye sunulacak kanun değişiklikleri, yatırımcıların karşılaştığı yapısal engellerin azaltılmasını hedeflemektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa ilişkin değişiklik ihtiyacının TBMM'ye sunulması,
- İdarenin taraf olduğu bazı uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözülmesine dair kanuni düzenleme ihtiyacının TBMM'ye sunulması,
- Yargılamaların uzamasına neden olan sorunların giderilmesini sağlayan ve elektronik tebligat usulünü genişleten şekilde Tebligat Kanunu'nda değişiklik çalışması yapılması,
- İtiraz, istinaf ve temyiz kanun yollarına başvuru sürelerinin yeknesak hale getirilmesi ve bu sürelerin tebliğden itibaren başlamasına ilişkin düzenleme çalışması yapılması,
- E-tebligat sistemini uygulayan kurumların tamamında ortak standartlarda ve aynı kalitede hizmet sunulmasının sağlanması,
- Devlet yardımlarının etki değerlendirmesi,
- Yatırım teşvik mevzuatının sadeleştirilmesi,
- Düzenleyici mevzuatla ilgili öngörülebilirliğin artırılması.

2. Dijital Dönüşüm ve Teknolojik Altyapı

Planda, dijitalleşme yoluyla yatırım süreçlerinin hızlandırılması ve teknoloji tabanlı üretimin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. 5G, fiber altyapı ve bulut teknolojileriyle dijital ekonomide rekabet gücü artırılmakta; teknoloji standartlarının ulusal düzeyde tanımlanması hedeflenmektedir. Ayrıca veri merkezleri ve inovasyon alanlarıyla dijital ekosistemin uluslararası yatırım çekme kapasitesi desteklenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Fiber altyapıların yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve finansal destek modeli oluşturulması,
- 5G ile ilgili yetkilendirme politikasının belirlenmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi,
- Büyük ölçekli bulut hizmeti sunulan veri merkezlerinin ülkeye çekilmesi için teşvik mekanizmalarının etkin kullanılması,
- Teknoloji standartlarının geliştirilmesi süreçlerinde daha etkin olunmasına yönelik ulusal bir yol haritası oluşturulması,
- WIPO Küresel İnovasyon Endeksinde ilerleme sağlanması,
- Dijital pazarlarda rekabet ortamının iyileştirilmesine yönelik mevzuat çalışması yapılması,
- AB dijital ekonomi düzenlemelerinin ülke ticaretini etkileyen boyutlarının ve atılması gereken adımların tespit edilmesi.

3. Yeşil Dönüşüm ve Sürdürülebilir Sanayi

Planda aynı zamanda Türkiye'nin yeşil ekonomi hedeflerine ulaşmasını sağlayacak karbon azaltımı, enerji verimliliği ve sanayi dönüşümüne odaklanılmıştır. Emisyon ticaret sistemi, yeşil sanayi belgelendirme ve temiz enerji yatırımlarıyla sürdürülebilir üretim teşvik edilmektedir. Ayrıca enerji ve madencilik süreçlerinde izinlerin sadeleştirilmesi, yatırım hızını artıracak düzenlemelerle desteklenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- İklim değişikliğine ilişkin kanuni düzenleme ihtiyacının TBMM'ye sunulması,
- AB düzenlemeleri ile uyumlu Türkiye'nin piyasa ve iş dinamiklerine uygun Emisyon Ticaret Sisteminin kurulması ve işler hale getirilmesi,
- Sanayide Yeşil Dönüşüm Belgelendirme Sisteminin kurulması,
- Enerji sektörüne ilişkin kamu kurumlarından alınması gereken izin/onay süreçlerinin hızlandırılması,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ek kapasitelerin kurulabilmesine imkân sağlayacak kanuni değişiklik ihtiyacının TBMM'ye sunulması,
- Madencilik yatırımlarıyla ilgili izin başvuru süreçlerinin tek noktadan yürütülmesi,
- Yeşil dönüşüm için kritik nitelikteki hammaddelerin tespit edilerek arz güvenliği politikalarının geliştirilmesi,
- Türk vergi mevzuatının karbon içerikli vergiler gözden geçirilerek düzenlenmesi.

4. Yatırım Finansmanı ve Sermaye Piyasaları

Planda, girişim sermayesi, etki yatırımı, uzun vadeli kredi ve finansman araçlarının geliştirilmesi öne çıkmaktadır. Amaç, yenilikçi yatırımların finansmana erişimini kolaylaştırmak ve sermaye piyasalarını derinleştirmektir. Kamu kaynaklarının koordinasyonu ve özel sektör katılımı ile risk paylaşımı artırılarak finansal sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Girişim sermayesi ekosisteminin sağlıklı bir şekilde büyümesi amacıyla kamu tarafından kaynak sağlanması ve koordinasyonunun yapılması,
- Etki yatırımı ekosisteminin gelişmesi ve etki yatırımlarının artırılması,
- Teknoloji start-up şirketleri için hisse bazlı uzun vadeli primlerin yaygınlaştırılması,
- Girişim Sermayesi Yatırım Fonlarına (GSYF) ilişkin yurt dışı yatırım limitinin artırılması,
- Bireysel emeklilik fonlarının girişim sermayesi fonlarına yönlendirilmesi,
- Hisseye dönüştürülebilir finansman araçlarının yaygınlaştırılması,
- Uzun vadeli yatırım kredileriyle ilgili stratejik önceliklendirme çalışması yapılması.

Girişim Sermayesi Ekosisteminin Önde Gelen İsimlerinin Buluşması

5. İş gücü, Eğitim ve Yetenek Ekosistemi

Bu grupta değerlendirilen eylemler, dijital ve yeşil dönüşümün gerektirdiği yeni becerilerin kazandırılması ve nitelikli iş gücü arzının artırılmasına yöneliktir. Mesleki eğitim ve OSB iş birlikleriyle özel sektörün ihtiyaçlarına uygun insan kaynağı yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca esnek çalışma biçimleri ve yeni istihdam modellerine ilişkin düzenlemelerle iş gücü piyasasının dinamizmi güçlendirilmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- İş gücü piyasalarının etkinliğinin artırılması amacıyla erken dönem kariyer destek uygulamalarının özel sektör iş birliğinde yaygınlaştırılması,
- Nitelikli iş gücünün ve nitelikli yatırımcıların ülke ekonomisine katkı sağlayacak sektörlerde teşebbüste bulunmasına yönelik programların geliştirilmesi,
- Çalışma biçimlerinde ortaya çıkan ihtiyaçların tespitine yönelik teknik çalışma yapılması,
- Aktif iş gücü programları yoluyla stratejik sektörlerin yatırım ortamına katkı sağlanması,
- Uzaktan, kısmi ve geçici süreli çalışma ile platform çalışması gibi yeni nesil esnek çalışma modellerine dair mevzuat değişikliklerinin belirlenmesi,
- İş gücü ihtiyacı analizinin tamamlanarak paylaşılması,
- İkiz Dönüşüm kapsamında ihtiyaç duyulan mesleklerde becerilerin belirlenmesi,
- Eğitim içerikleri ve işbaşı eğitim programlarının geliştirilmesi,
- Mesleki ve teknik öğretim kurumları ile OSB'ler arasında iş birliği protokolleri oluşturulması,
- Mesleki eğitim alanında sektörel kümelenmelerin sağlanması.

6. Yargı, Tahkim ve Uyuşmazlık Çözümü

Planda aynı zamanda yargı süreçlerinin hızlandırılması ve alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının etkinleştirilmesine yönelik eylemler yer almaktadır. Amaç, yatırımcıların hukuki güvenini artırmak ve adalet mekanizmalarının ekonomik faaliyetlerle uyumunu güçlendirmektir. Tahkim kurumlarının tanıtımı ve etkinleştirilmesiyle Türkiye'nin bölgesel bir tahkim merkezi haline gelmesi hedeflenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylem aşağıdaki gibidir:

- Hukuk yargılamasında tahkim kurumunun tanıtılması ve teşvik edilmesi ile İstanbul Tahkim Merkezinin bilinirliliğinin artırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi.

7. Uluslararası Uyum ve Dış Ticaret

Bu kategori, Türkiye'nin uluslararası ekonomik düzenlemeler ve AB mevzuatıyla uyumunu güçlendirmeye yöneliktir. Amaç, ticaretin dijitalleşmesi, gümrük süreçlerinin hızlanması ve uluslararası endekslerde ülkenin konumunun iyileştirilmesidir. Ayrıca yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi için izleme mekanizmaları ve teşvik modelleri oluşturulmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Dünya Bankası'nın yatırım kolaylığı alanındaki B-READY Endeksinde ilerleme kaydedilmesine yönelik eylem planı oluşturulması,
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi gözetiminde belirli nitelikleri haiz yatırımlar için takip mekanizması kurulması,
- Uluslararası firmaların Ortak Hizmet Merkezlerini ülkeye kazandırmak üzere kolaylaştırıcı ve teşvik edici uygulamaların hayata geçirilmesi,
- Ticari sırların korunmasına ilişkin mevzuatın AB Ticari Sır Direktifi ile uyumlu hale getirilmesi,
- AB'nin yeni Gümrük Kodu ile uyumlaştırılması çalışmalarının sürdürülmesi,
- Yeni fuar alanlarının geliştirilmesi için kamu-özel iş birliği modellerinin oluşturulması,
- Gümrük süreçlerinin iyileştirilmesi ve hızlandırılması,
- Lojistik altyapısı ve intermodal taşımacılığın geliştirilmesi,
- Dünya Bankası Lojistik Performans Endeksinde ülke sıralamasında ilerleme sağlanması.

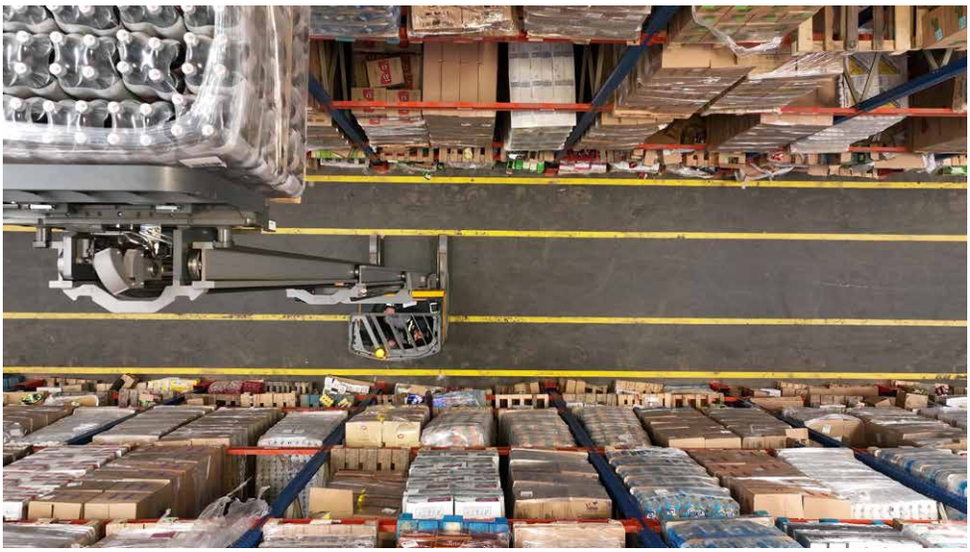

Türkiye'nin İntermodal Taşımacılıkla Bölgesel Lojistik Liderliği Potansiyeli

8. Yönetişim, Planlama ve Kurumsal Kapasite

Bu gruptaki eylemler, kamu kurumları arasında koordinasyonun artırılması ve yatırım alanlarının planlı biçimde geliştirilmesine yöneliktir. Amaç, sanayi alanlarının planlanması, altyapı finansman modellerinin güçlendirilmesi ve stratejik planlama kapasitesinin artırılmasıdır. Bu eylemler, YOİKK yapısının bütünsel işleyişini ve yatırım ortamının kurumsal sürdürülebilirliğini desteklemektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Sanayi Alanları Master Planının oluşturulması,
- Altyapısı hazır planlı sanayi alanlarının oluşturulması ve tahsisi için finansman modellerinin geliştirilmesi,
- Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri ile Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde uzaktan çalışma uygulamasının devam ettirilmesi,
- Sanayinin yeşil ve dijital dönüşümünü hızlandıracak teşvik mekanizmalarının hayata geçirilmesi.

Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) 2025 Yılı Eylem Planı

Eylem Planı, yatırım ortamının güçlendirilmesine yönelik çok boyutlu bir reform perspektifi sunmakta ve bu kapsamda yaklaşık 50'nin üzerinde eylemi hayata geçirmeyi öngörmektedir. Bu eylemler, Türkiye'nin ekonomik, dijital, çevresel ve kurumsal dönüşüm hedeflerini destekleyen somut adımlar aracılığıyla bütüncül bir gelişim sürecini ortaya koymaktadır.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cevdet Yılmaz Başkanlığında Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) Toplantısı, 29 Mayıs 2025

1. Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Plan, yatırım ortamında öngörülebilirliği artırmayı ve hukukî altyapıyı uluslararası standartlara yaklaştırmayı amaçlamaktadır. Kanun ve yönetmeliklerde yapılacak değişiklikler hem yatırımcı haklarını güçlendirmekte hem de idari süreçleri sadeleştirmektedir. Bu kapsamda, AB müktesebatıyla uyum ve kurumsal yönetim ilkeleri de geliştirilerek iş dünyasının güven temelli işleyişi desteklenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Kamu İhale Kanunu ile Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununda değişiklik yapılarak bu alanda uluslararası norm ve standartlara uyumun sağlanması,
- SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinin güncellenmesine yönelik çalışmaların yapılması,
- Nitelikli yatırımlar için yatırım ortamını iyileştiren bir düzenleme paketi hazırlanması,
- AB Ticari Sır Direktifine ulusal mevzuat uyumunun sağlanmasına yönelik teknik hazırlık çalışmalarının tamamlanması,
- AB dijital ekonomi düzenlemelerine yönelik olarak belirlenen yol haritası doğrultusunda ulusal mevzuatın geliştirilmesi,
- Elektronik imza uygulamasının etkinliğinin artırılması.

2. Dijital Dönüşüm ve Teknolojik Altyapı

Bu kategorideki amaçlar, dijital teknolojilerle desteklenen yatırım ortamını güçlendirmeye yöneliktir. Amaç; yapay zekâ, veri yönetimi, bulut bilişim ve iletişim teknolojilerinde ulusal kapasitenin artırılmasıdır. Dijital dönüşümle hem kamu süreçleri hızlanmakta hem de özel sektörün yenilikçi üretim potansiyeli desteklenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Ulusal Veri ve Bulut Bilişim Stratejilerinin oluşturulması ve veri yerelleştirmesine yönelik mevzuatın gözden geçirilmesi,
- Ulusal Yapay Zekâ Stratejisinin güncellenmesi,
- Fiber altyapıların yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve finansal destekleme modeli oluşturulması,
- 5G yetkilendirme çalışmalarının yapılması ve yerli ve milli ürün kullanımına ilişkin yükümlülüklerinin belirlenmesi,
- Şirketlerin insan kaynaklarıyla ilgili süreç ve operasyonlarında dijital uygulamaların kullanılmasına ilişkin hukuki güvence sağlanması.

3. Yeşil Dönüşüm ve Sürdürülebilir Sanayi

Yeşil dönüşüme dönük amaçlar, Türkiye'nin düşük karbon ekonomisine geçiş hedeflerini destekleyen bütüncül bir politika alanıdır. Bu eylemlerle sanayide çevreye duyarlı üretim, yenilenebilir enerji yatırımları ve karbon yönetimi ön plana çıkarılmaktadır. Aynı zamanda AB'nin sürdürülebilir ürün ve ekotasarım mevzuatıyla teknik uyum sağlanarak ihracat potansiyeli artırılmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Türkiye Yeşil Taksonomisi'nin hazırlanması,
- Türkiye Karbon Denkleştirme Sistemi'nin kurulması,
- Döngüsel ekonomi sertifikalarının teşvik edilmesi ve kamu ihalelerinde kullanılmasına yönelik çalışma yapılması,

- Yenilenebilir enerji yatırımlarında izin süreçlerinin iyileştirilmesi,
- Öz tüketime yönelik yenilenebilir enerji tesislerinin kapasite tahsislerine kolaylık sağlanması,
- İklim Kanununa bağlı olarak Türk vergi mevzuatının karbon içerikli vergiler bakımından gözden geçirilmesi,
- Yeşil Hidrojen ekosisteminin geliştirilmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesi,
- AB Sürdürülebilir Ürünler için Ekotasarım Tüzüğüne (ESPR) uyum sürecine yönelik teknik hazırlık çalışmalarının yapılması.

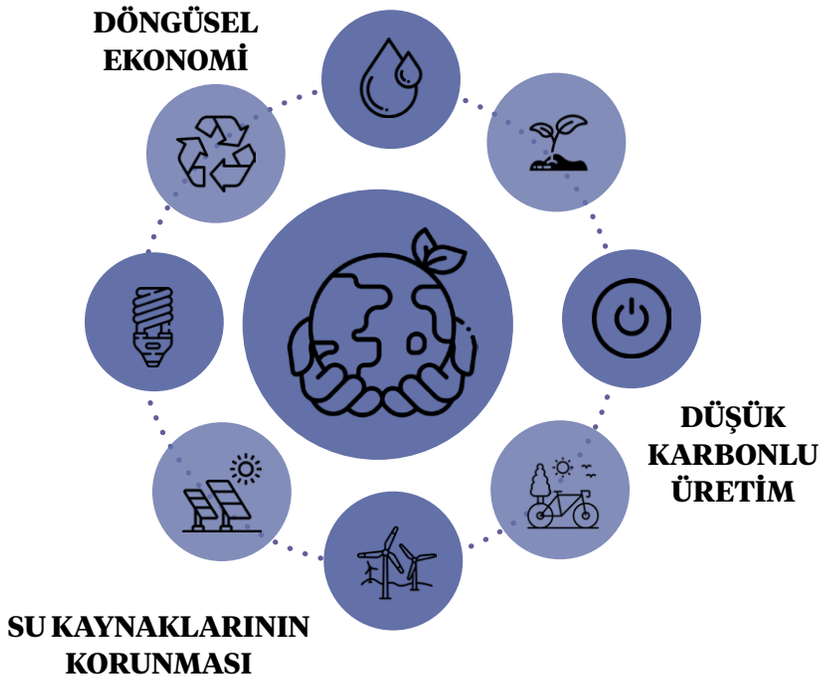

4. Yatırım Finansmanı ve Sermaye Piyasaları

Bu gruptaki eylemler, sermaye akışını çeşitlendirmek ve yatırım finansmanında derinliği artırmak üzerine kuruludur. Bankacılık, girişim sermayesi ve finansal piyasalardaki yapısal reformlar, uzun vadeli yatırımların sürdürülebilir biçimde desteklenmesini hedeflemektedir. Özellikle kalkınma bankacılığı ve ihracat finansmanı alanlarında atılan adımlar, reel sektöre güçlü bir finansal altyapı kazandırmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Türk bankalarının yurt dışındaki teminat sorunuyla ilgili olarak yurt içi tazmin mekanizmasının uluslararası normlara uygun hale getirilmesi,
- Kalkınma bankacılığının yeniden yapılandırılması ve etkinliğinin artırılması,
- İhracat finansmanının güçlendirilmesi,
- Sanayinin finansmana erişiminin kolaylaştırılması,
- Girişim Sermayesi Yatırım Fonlarından (GSYF) yatırım alan girişim şirketlerinin paylarını MKK nezdinde kaydileştirmesi.

5. İş gücü, Eğitim ve Yetenek Ekosistemi

Bu kategori, yeni nesil çalışma biçimlerine uyum sağlayan esnek, güvenli ve nitelikli bir iş gücü yapısı oluşturmayı hedefleyen eylemleri içermektedir. Dijital dönüşümün ve sanayinin ihtiyaç duyduğu yetkinlikleri kazandırmak için hem özel sektör hem kamu temelli modeller geliştirilmektedir. Ayrıca çalışma yaşamındaki hukuki belirsizliklerin giderilmesiyle iş gücü piyasasında istikrar ve güven sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Güvenceli yeni çalışma modellerinin geliştirilmesi,
- Kişisel Verilerin Korunması Kanununun AB Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) başta olmak üzere ilgili AB müktesebatına uyum sürecine yönelik teknik hazırlık çalışmalarının tamamlanması,
- Güvenceli yeni çalışma modellerinin geliştirilmesi,
- İkiz Dönüşüm kapsamında dijitalleşen iş gücü süreçlerine yönelik yeni beceri programlarının teşvik edilmesi *(bağlantılı eylem olarak GDPR uyumu bu alanda önemli görülür).*

6. Yargı, Tahkim ve Uyuşmazlık Çözümü

Yargı alanındaki eylemler, hukuki süreçlerin etkinliğini artırmayı ve yatırımcı güvenini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle bilirkişilik sistemi ve alternatif çözüm mekanizmalarıyla adalet süreçlerinin hızlandırılması öne çıkmaktadır. Böylece ekonomik faaliyetler üzerindeki bürokratik yük azaltılarak adil, hızlı ve öngörülebilir bir yargı yapısı oluşturulmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Yargıda bilirkişilik sisteminin güçlendirilmesi ve uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesi,
- Hukuk uyuşmazlıklarında alternatif çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi.

7. Uluslararası Uyum ve Dış Ticaret

Bu temada kategorileştirilebilecek eylemler, Türkiye'nin uluslararası yatırım, ticaret ve rekabet politikalarıyla uyumunu sağlamayı hedeflemektedir. AB ve Dünya Bankası endeksleriyle uyumlu reform adımları, küresel yatırımcılar için güvenli ve rekabetçi bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca lojistik, transit ticaret ve tedarik zincirlerinde yapılan düzenlemeler, ülkenin dış ticaret kapasitesini artırmaktadır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Dünya Bankası Business Ready Endeksi'nde tespit edilen iyileştirme alanları esas alınarak oluşturulan Eylem Planının uygulanması,
- Transit ticaretin desteklenmesi amacıyla mevzuatın gözden geçirilmesi,
- Lojistik merkezlerin ve iltisak hatlarının işletme, yapım ve yönetim modellerinin geliştirilmesine yönelik mevzuat hazırlıklarının tamamlanması.

8. Yönetişim, Planlama ve Kurumsal Kapasite

Bu alan, yatırım alanlarının planlanması ve sanayi altyapısının güçlendirilmesine odaklanır. Kamu ve özel sektör arasında koordinasyonu güçlendirerek üretim, enerji ve bölgesel kalkınma politikalarında stratejik planlama kapasitesi artırılmaktadır. Böylece ulusal ölçekte sürdürülebilir, dengeli ve kapsayıcı bir sanayi ekosistemi oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek eylemler şunlardır:

- Ulusal Sanayi Alanları Master Planı doğrultusunda sanayi alanlarının genişletilmesi,
- Enerji İhtisas Endüstri Bölgelerinin faaliyete geçirilmesi,
- Sektörel sanayi yol haritalarının güncellenmesi,
- Yerel Kalkınma Hamlesi Teşvik Programı kapsamında çağrı yayınlanması ve taleplerin değerlendirilmesi.

Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi (2024-2028)

Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisini hazırlayan Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Türkiye'nin yatırım potansiyelini dünyaya tanıtmak ve yatırımcılara süreç boyunca rehberlik etmekle görevli tek resmî kuruluştur. Doğrudan Cumhurbaşkanına bağlı olarak faaliyet gösteren Ofis, ülke ekonomisine katkı sağlayacak, teknoloji odaklı ve nitelikli istihdam yaratan yatırımları teşvik eder. Bu kapsamda sürdürülebilir büyümeyi destekleyen, yüksek katma değerli sektörlerdeki projelere öncelik vererek yatırım süreçlerini yatırımcılar adına kolaylaştırır ve hızlandırır.

Strateji, küresel ekonomik düzenin yeniden şekillendiği bir dönemde Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nitelikli doğrudan yatırımları ülkeye çekmek için hazırlanmış bir yol haritasıdır. Uluslararası doğrudan yatırımlar (UDY), teknolojik dönüşüm, sürdürülebilir büyüme ve küresel rekabet gücü açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin güçlü üretim altyapısı, nitelikli iş gücü ve stratejik coğrafi konumuyla, küresel tedarik zincirleri içinde yatırımcılar için cazip bir merkez haline gelmiştir.

Stratejinin hazırlanma sürecinde veri temelli, katılımcı ve sürdürülebilir kalkınma odaklı bir yaklaşım benimsendiği ifade edilmektedir. Küresel ve bölgesel UDY eğilimleri, paydaş anketleri, akademik analizler ve uluslararası uzman görüşleri temel alınarak oluşturulan bu belge, Türkiye'nin UDY ekosistemini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Pandemi sonrası dönemde artan jeopolitik gerilimlerin ve tedarik zinciri kırılmalarının, Türkiye gibi ülkeler için yeni fırsatlar yaratması, rekabetin daha da yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Strateji, bu fırsatları değerlendirerek Türkiye'yi yatırım dostu, yüksek katma değerli üretim üssü haline getirmeyi hedeflemektedir.

- ***Stratejiye Yön Veren 10 Temel Bulgu***

- Küresel UDY akımlarında yaşanan durgunluğa rağmen Türkiye'nin bulunduğu bölgeye yönelen yatırımlar artmaktadır.
- Türkiye'nin bölgesine yönelen "katma değeri yüksek hizmet sektörü yatırımları" artış eğilimindedir.
- "Yeşil dönüşüm" ve "sürdürülebilirlik" kavramları, küresel UDY akımlarının en önemli belirleyicileri haline gelmiştir.
- Küresel değer zincirleri "yakından tedarik" ve "dost ülkelerden tedarik" anlayışlarıyla yeniden şekillenmekte ve UDY akımlarını etkilemektedir.
- Dijitalleşme, küresel UDY akımlarını dönüştüren en önemli olgulardan biridir.
- Ticaret ve teknoloji savaşlarıyla yükselen "korumacılık" UDY akımları üzerinde etkili olmaktadır.
- Mega projelerin UDY akımlarındaki payı artmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu bölge, bu yatırımların yöneldiği öncü destinasyonlardan biridir.
- Türkiye, bölgesinin en fazla UDY çeken ekonomilerinden biridir. Özellikle "gıda-tarım" ve "imalat" projeleri ile "genişleme" türü yatırımlarda bölgesinin lider ülkesidir.
- Türkiye'nin yetkin bir üretim ve ihracat üssü olmasında ülkede faaliyet gösteren uluslararası yatırımcıların kritik bir rolü bulunmaktadır.
- Teknoloji girişimlerine yapılan yatırımlar, küresel UDY akımlarının önemli bir bileşeni olmaya başlamıştır.

Türkiye'nin uzun vadeli kalkınma vizyonu doğrultusunda, ülkenin ekonomik gelişimini hızlandıracak ve sürdürülebilir büyümeye katkı sağlayacak yatırımlar "nitelikli uluslararası doğrudan yatırımlar (UDY)" olarak tanımlanmaktadır. Bu yatırımlar, yalnızca sermaye akışı yaratmakla kalmayıp aynı zamanda teknoloji transferi, yenilik kapasitesinin artışı, ihracat potansiyeli ve nitelikli istihdam gibi alanlarda da ekonomik yapıya kalıcı katkı sağlamayı hedefler. Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi kapsamında, küresel ekonomi ve yatırım gündeminin öncelikli alanlarıyla uyumlu sekiz farklı "Nitelikli UDY Profili" belirlenmiştir. Bunlar; iklim dostu yatırımlar, dijital yatırımlar, küresel tedarik zinciri odaklı yatırımlar, bilgi yoğun yatırımlar, nitelikli istihdam sağlayan yatırımlar, katma değerli hizmet yatırımları, nitelikli finansal yatırımlar ve bölgesel kalkınmayı destekleyen yatırımlardır. Bu profiller, Türkiye'nin uluslararası yatırım ekosisteminde rekabet gücünü artırarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına hizmet etmektedir.

Türkiye UDY Stratejisinin Temel Hedefi ve Politika Alanları

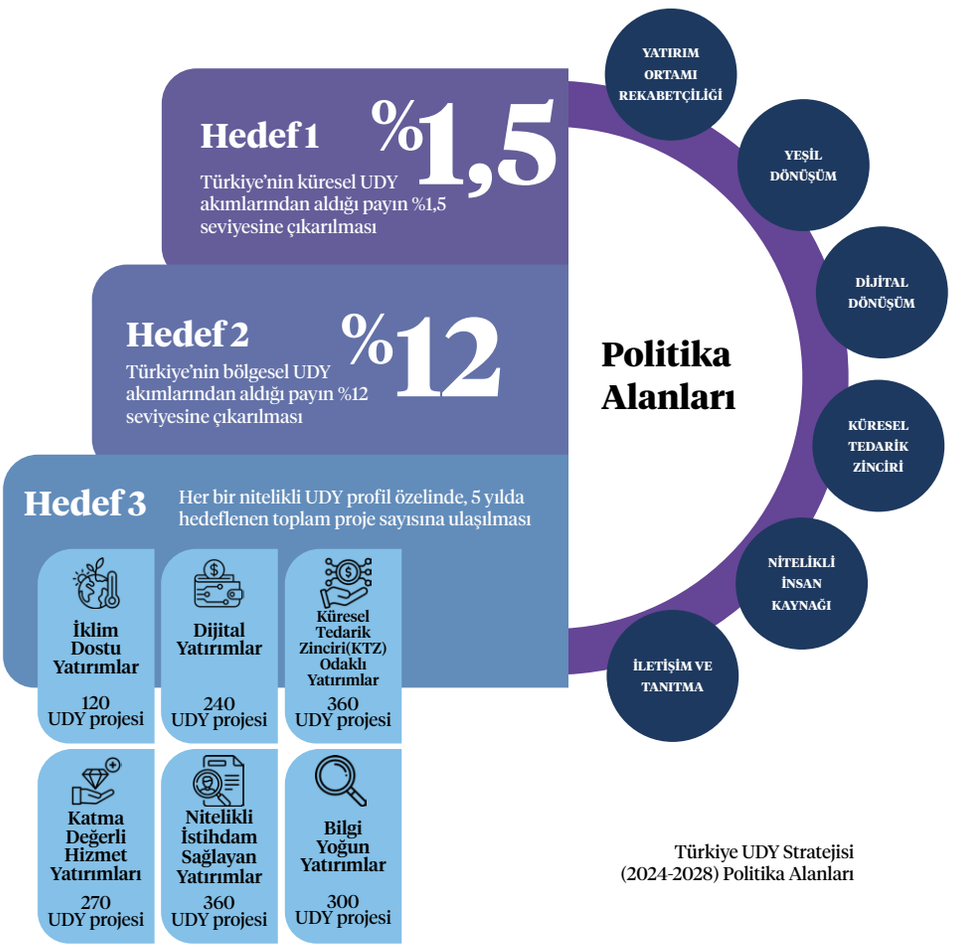

Türkiye UDY Stratejisi (2024-2028) Politika Alanları

Küresel doğrudan yatırım (UDY) akımları, 2008 Küresel Finans Krizi'nden bu yana 2015–2016 yıllarındaki birleşme ve satın alma hareketleri dışında genel olarak durağan seyretmiştir. Covid-19 pandemisiyle 2020'de son 15 yılın en düşük seviyesine gerileyen yatırımlar, 2021'de geçici bir toparlanma yaşamış ancak küresel enflasyon ve jeopolitik gerilimler nedeniyle yeniden zayıflamıştır. Pandemi sonrası yeniden şekillenen tedarik zincirleri ve artan sıfırdan yatırım projeleri, özellikle yeşil ve dijital dönüşüm eğilimleriyle desteklenerek küresel yatırım gündeminde belirgin bir canlanma yaratmıştır.

Küresel UDY, Birleşme & Satın Alma ve Sıfırdan Yatırım Tutarları

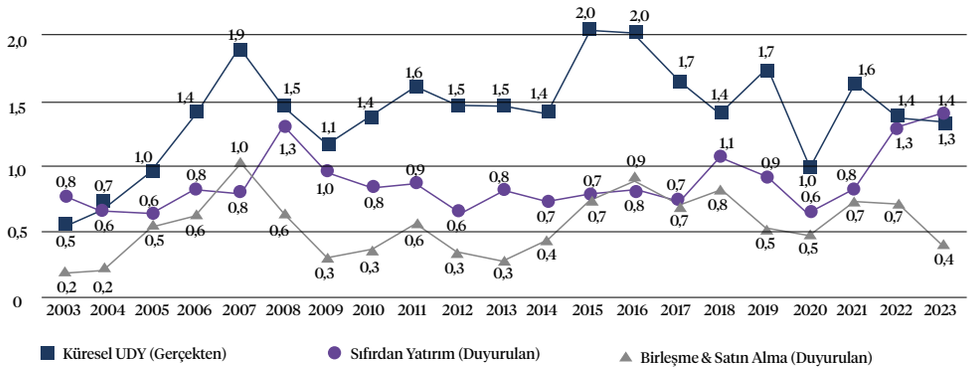

Kaynak: UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu 2024

Son yıllarda, küresel doğrudan yatırım (UDY) akımlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dağılımında önemli bir değişim yaşanmıştır. 2020 itibarıyla gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeleri ilk kez geride bırakmıştır. 2015 sonrasında küresel yatırım hacmi daralmasına rağmen bu ülkelere yönelen UDY akımları artmaya devam etmiş, pandemi döneminde fark daha da belirginleşmiştir. Böylece, gelişmekte olan ekonomiler küresel yatırım çekiminde ağırlık kazanan yeni merkezler haline gelmiştir.

Küresel UDY'nin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Göre Dağılımı (%)

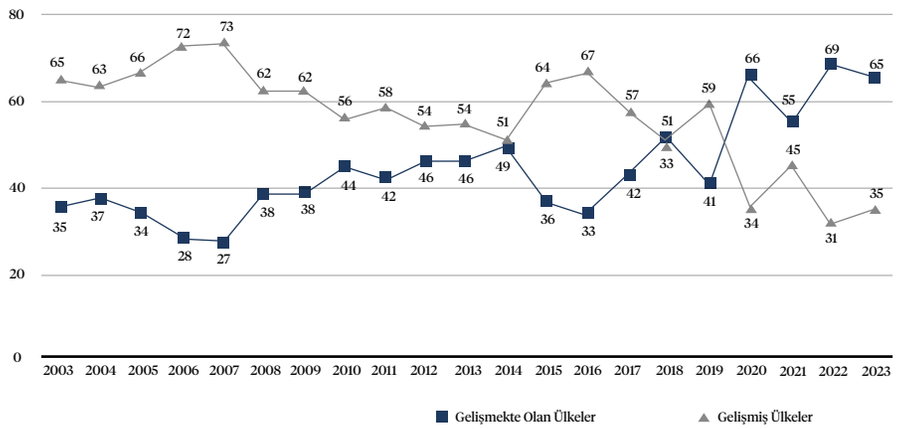

** Küresel UDY akımları, ülkelerin merkez bankalarından elde edilen verilere dayanarak fiilen gerçekleşmiş para transferleri üzerinden hesaplanmaktadır. Buna karşılık, birleşme ve satın alma ile sıfırdan yatırımlarda ise yatırımcı şirketlerin duyurduğu planlanan yatırım tutarları esas alınır. Bu nedenle, birleşme ve satın alma ile sıfırdan yatırımların toplamı, küresel UDY akımlarının toplamına eşit değildir.*

Stratejik konumuyla Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölge, küresel doğrudan yatırımlar açısından öne çıkan merkezlerden biridir. Uluslararası yatırımcılar yeni projelerini değerlendirirken Türkiye'yi genellikle bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırmaktadır. 2008 küresel krizi sonrasında bölgenin UDY payı azalsa da 2016'dan itibaren artış eğilimine girilmiş; yatırımlar 2015'teki 67,4 milyar dolardan 2023'te 178,3 milyar dolara çıkarak yaklaşık 2,6 kat büyümüştür.

Bölgeye Gelen UDY'den Alınan Pay (2004-2023) (Yatırım Tutarına Göre)

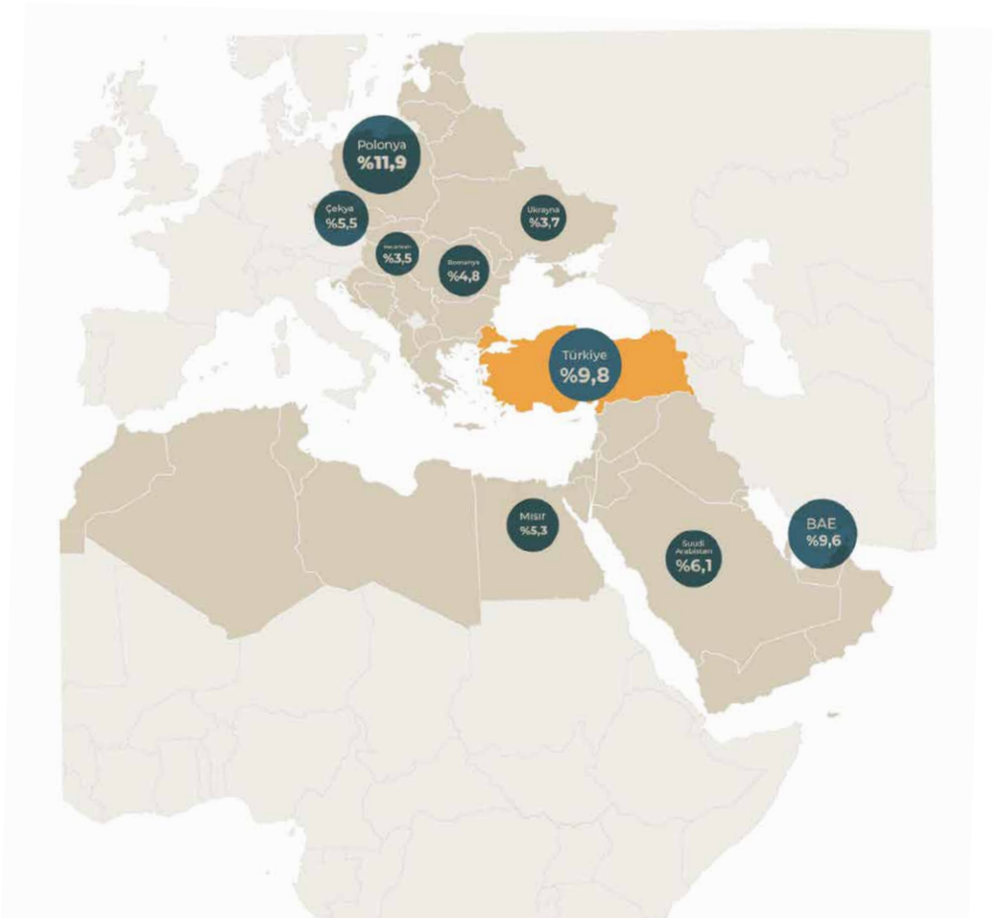

Türkiye, bölgesindeki en önemli doğrudan yatırım (UDY) merkezlerinden biridir. Son yirmi yılda (2004–2023) 261 milyar dolar tutarında UDY çekerek %9,8'lik pazar payı ile bölgedeki en fazla yatırım alan ikinci ülke konumuna ulaşmıştır. Bu performans, Türkiye'nin stratejik konumunu, güçlü üretim altyapısını ve uluslararası yatırımcılar için sunduğu cazip fırsatları açık biçimde ortaya koymaktadır.

- ***Küresel UDY Akımlarını Etkileyen 8 Temel Eğilim:***
- Küresel tedarik zincirleri yeniden şekillenmektedir,
- Tersine küreselleşme ve korumacılık eğilimleri güçlenmektedir,
- Küresel makroekonomik gelişmelerdeki belirsizlikler artmaktadır,
- Küresel düzlemde ekonomik ve politik ayrılıklar derinleşmektedir,
- İklim değişikliği ve çevresel sürdürülebilirlik dönüştürücü bir rol oynamaktadır,
- Dijital dönüşüm hızlanmaktadır,
- Bölgesel ve ulusal sanayi politikaları ağırlık kazanmaktadır,
- Yeni teknolojiler ve nitelikli hizmet girdileri imalat sanayiini dönüştürmektedir.

Stratejide ortaya konan hedeflere ulaşmak için yatırım gündemini etkileyen küresel eğilimler ve uluslararası yatırımcıların yer seçim kriterleri göz önünde bulundurularak 6 temel politika alanı belirlenmiştir:

- Yatırım Ortamı Rekabetçiliği,
- Yeşil Dönüşüm,
- Dijital Dönüşüm,
- Küresel Tedarik Zinciri,
- Nitelikli İnsan Kaynağı,
- İletişim ve Tanıtma.

Yatırım Ortamı Rekabetçiliği

1.1 Türkiye ekonomisinin ikiz (yeşil ve dijital) dönüşümünü destekleyecek nitelikli UDY projelerinin çekilebilmesi için yatırımcılara sunulan teşvik mekanizmalarının etkinliği artırılacaktır.

1.2 Nitelikli UDY profillerinin ihtiyaç duyduğu yatırım yerlerinin çevresel ve sosyal etkiler ile lojistik gereksinimler de dikkate alınarak geliştirilmesi, dijital ortamlarda sunulması ve arazi tahsis süreçlerinin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

1.3 Teknoloji girişimciliği ekosisteminin geliştirilmesi amacıyla gerekli fiziksel, hukuki ve dijital altyapı güçlendirilecek, alternatif ve yenilikçi finansman imkânlarının artırılması sağlanacaktır.

1.4 Nitelikli UDY projelerinin hızla hayata geçmesini teminen bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması, dijitalleştirilmesi ve maliyetlerin azaltılması sağlanacaktır.

1.5 İş ve yatırım ortamında düzenleyici çerçeve iyileştirilerek yatırımcı güveni, öngörülebilirlik ve istikrar artırılacaktır.

1.6 Türkiye'deki uluslararası yatırımcıların faaliyetlerinin derinleştirilmesi, Ar-Ge ve tasarım gibi daha katma değerli alanlara yöneltilmesi ve genişleme türü yatırımların artırılması için çalışmalar yürütülecektir.

Yeşil Dönüşüm

2.1 Yenilenebilir enerji üretiminin artırılması, iklim ve çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılması ve yatırımcıların yeşil enerjiye erişiminin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

2.2 Türkiye'nin yeşil dönüşüm sürecini destekleyecek nitelikli UDY projelerinin çekilebilmesi için döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik odaklı yatırım ortamı iyileştirme çalışmaları yürütülecektir.

2.3 Başta Avrupa Yeşil Mutabakatı olmak üzere Türkiye'nin yeşil dönüşüm sürecini destekleyecek uluslararası standartlar ve düzenlemeler takip edilerek üretim ve ticarete yönelik gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.

2.4 Nitelikli UDY projelerini çekmek amacıyla düşük emisyonlu ve dijital üretim teknikleriyle bütünleşik, çevre dostu politikalar hayata geçirilecektir.

2.5 Enerji verimliliği ve tasarruf potansiyeli yüksek teknolojik yatırımların Türkiye'ye çekilebilmesi için uygun yatırım ortamı sağlanacaktır.

2.6 Türkiye'de yeşil finansmanın gelişimini sağlayacak ve ekosistemi güçlendirecek çalışmalar yürütülecektir.

Dijital Dönüşüm

3.1 Türkiye'nin dijital dönüşüm sürecini destekleyecek uluslararası standartlar, veri politikaları ve yasal düzenlemeler takip edilerek üretim ve ticarete yönelik gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.

3.2 Nitelikli UDY projelerinin Türkiye'ye kazandırılması ile Türkiye'nin fiziksel dijital altyapısı güçlendirilecektir.

3.3 5G ve ötesi yeni nesil iletişim teknolojileri, nesnelerin interneti, yapay zekâ, büyük veri, kuantum, siber güvenlik, blok zincir, akıllı ulaşım, artırılmış gerçeklik gibi gelişen teknoloji alanlarında ekosistemin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Küresel Tedarik Zinciri

4.1 Türkiye'nin küresel değer zincirlerine entegrasyonunun güçlendirilmesi için yeşil ve dijital dönüşüm alanında uluslararası ticaret politikalarına uyum seviyesi artırılacaktır.

4.2 Türkiye'de ve dünya ticaretinde yaşanan ekonomik gelişmeler göz önünde bulundurularak Türkiye'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı anlaşmaların (Gümrük Birliği, serbest ticaret anlaşmaları, çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları vb.) güncellenmesine ve yeni anlaşmaların hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

4.3 Türkiye'nin küresel değer zincirlerindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla tüm ulaşım modlarında lojistik kabiliyetleri ve altyapısı çevre ve yeşil dönüşüm hassasiyeti dikkate alınarak geliştirilecektir.

4.4 Türkiye'deki mevcut uluslararası yatırımcılar ile yerel tedarikçi firmaların iş birlikleri geliştirilerek yerel firmaların küresel değer zincirlerine entegrasyonu artırılacaktır.

4.5 Gümrük işlemlerinde etkinlik ve verimliliğin artırılması amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılacak, gümrük hizmetleri yeşil ve dijital dönüşüme uygun bir yapıya kavuşturulacaktır.

4.6 İmalat sektöründeki katma değeri artırmaya yönelik Ar-Ge, Ür-Ge, tasarım, tedarik zinciri yönetimi, dağıtım ve bakım-onarım gibi nitelikli hizmet girdilerinin payının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Nitelikli İnsan Kaynağı

5.1 Türkiye'nin ikiz dönüşümü çerçevesinde ihtiyaç duyduğu nitelikli beşeri sermayenin geliştirilmesi sağlanacak ve geleceğin mesleklerinin ortaya çıkardığı yeni çalışma modellerine uygun mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

5.2 STEM (fen, teknoloji, mühendislik ve matematik) alanlarında eğitim ve istihdamın artırılmasını sağlayacak programlar geliştirilecek ve nitelikli UDY profillerinin ihtiyaç duyduğu yetkin Ar-Ge personelinin yetiştirilmesi sağlanacaktır.

5.3 Nitelikli UDY profillerinin ihtiyaç duyduğu insan kaynağının mesleğe özgü yabancı dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

5.4 Nitelikli UDY profillerinin ihtiyaç duyduğu teknik insan kaynağının yetiştirilmesi amacıyla mesleki eğitim kalitesinin ve itibarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacak; mesleki ve teknik eğitim alan bireylerin iş gücü piyasasına geçişleri kolaylaştırılacaktır.

5.5 Türkiye'nin insan kaynakları alanında uluslararası görünürlüğünün artırılması, yurtdışındaki nitelikli insan kaynağının ülkeye çekilmesi ve mevcut yeteneklerin elde tutulması için hedef odaklı çalışmalar yürütülecektir.

5.6 Iş gücüne dâhil olmayan nüfusun ekonomide aktif hale gelmesi amacıyla kadın ve gençler başta olmak üzere iş gücüne katılımın teşvik edilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

İletişim ve Tanıtma

6.1 360 derece iletişim yaklaşımı benimsenerek yatırım diplomasisi, uluslararası kampanyalar ve medya ilişkileri vb. gibi araçlarla Türkiye'nin yatırım ortamı aktif bir şekilde tanıtılacaktır.

6.2 "Invest in Türkiye" markasının güçlendirilmesine ve hedef kitlelere yönelik etkili mesajların "Türkiye Yüzyılı, Yatırımın Yüzyılı" vizyonuna uygun şekilde geliştirilmesine ve etkili iletişimin yapılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

6.3 Türkiye'deki yatırım fırsatlarını tanıtan özelleştirilmiş içerikler, materyaller, hedef kitleye yönelik etkinlikler ve dijital kampanyalar yoluyla nitelikli UDY profilleri özelinde tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.

6.4 Strateji kapsamında tanımlanan nitelikli UDY profillerine uygun hedef yatırımcılar belirlenerek bu yatırımcılara yönelik yatırım çekme faaliyetleri yürütülecektir.

6.5 Ulusal ve uluslararası tüm paydaşlarla stratejik iletişim çerçevesinde iş birlikleri geliştirilerek Türkiye'nin iletişim ve tanıtma faaliyetleri güçlendirilecektir.

1.4. Uluslararası Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Türkiye, 21. yüzyılın başından itibaren küresel ekonomiye entegrasyon sürecini hızlandırarak dış ticaretini kalkınma stratejisinin merkezine yerleştirmiştir. 2000 yılında yaklaşık 88 milyar dolar seviyesinde olan dış ticaret hacmi, 2023 yılı itibarıyla 622 milyar dolara ulaşmış; ihracat 255 milyar dolar, ithalat ise 367 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte ihracatın GSYH içindeki payı %12'den %30'un üzerine çıkarken, Türkiye üretim odaklı büyüme modelini dış pazarlara erişim, yatırım akışı ve teknoloji iş birliği üzerinden yeniden tanımlamıştır.

Dış ekonomik ilişkiler bu dönemde çok katmanlı bir kurumsal yapıya dönüşmüştür. Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen çalışmalar, sadece mal ve hizmet ticaretine değil; yatırım, lojistik, dijital ticaret, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilir finansman gibi yeni nesil politika alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Bu dönüşüm, Türkiye'nin uluslararası ekonomik ilişkilerini "bölgesel pazar genişlemesi" anlayışından çıkarıp sistematik ekonomik diplomasi ve stratejik ortaklık yönetimi boyutuna taşımıştır.

Stratejik Eksenler:

Ticari Diplomasi ve Kurumsal Temaslar:

Türkiye, 2010'lu yıllardan itibaren ticari diplomasiyi dış politikanın asli unsuru haline getirmiştir. KEK (Karma Ekonomik Komisyon) ve JETCO (Ortak Ekonomik ve Ticari Komite) mekanizmaları, hükümetler arası zirveler ve ticaret müşavirlikleri aracılığıyla 150'nin üzerinde ülkede aktif ekonomik temsil sağlanmakta; bu diplomatik ağ sayesinde uluslararası pazarlarda kalıcı ticari iş birlikleri tesis edilmektedir.

Öne çıkan aşamalar:

- Serbest Ticaret ve Tercihli Anlaşmalar Ağı:

1996'daki AB Gümrük Birliği düzenlemesi temel alınarak, 2000 sonrası dönemde çok taraflı STA ve TTA politikası geliştirilmiştir. 2025 yılı itibarıyla Türkiye'nin yürürlükte 24 ülke/ülke grubu ile STA'sı, 4'ü ikili bazda 2'si çok taraflı olmak üzere 6 Tercihli Ticaret Anlaşması ve 4 yeni STA/TTA müzakere süreci, Birleşik Krallık ile STA güncelleme süreci ve Pakistan ve Özbekistan ile TTA güncelleme süreci bulunmaktadır. Bu ağ, toplam dış ticaretin yaklaşık %50'sini kapsamaktadır.

- Avrupa Birliği ile Derinleşen Ekonomik Entegrasyon:

Avrupa Birliği (AB), Türkiye'nin en büyük ticaret ve yatırım ortağı olmaya devam etmektedir. 2025 yılı sonu itibarıyla Türkiye-AB ticaret hacmi yaklaşık 210 milyar avro seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık %42'si Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Modernizasyon, dijitalleşme ve yeşil dönüşüm eksenlerinde şekillenen yeni ekonomik dönemde, Türkiye'nin Avrupa tedarik zincirlerine yüksek katma değerli üretim, teknoloji odaklı sanayi ve sürdürülebilir üretim süreçleri aracılığıyla entegrasyonu giderek güçlenmektedir.

- Yeşil Dönüşüm ve Sürdürülebilir Rekabet:

2021'de yürürlüğe giren Yeşil Mutabakat Eylem Planı, Türkiye'nin dış ticaret stratejisini çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleştirmiştir. SKDM (Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması) ve ETS (Emisyon Ticaret Sistemi) hazırlıkları, yeşil finansman mekanizmaları ve döngüsel ekonomi uygulamaları, Türkiye'yi düşük karbonlu ve döngüsel üretim modeline geçişte öncü bölgesel aktör konumuna taşımaktadır.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı

1.4.1. Ticari Diplomasi Faaliyetleri

Ticari diplomasi, ülkelerin dış politika araçlarını ekonomik hedeflerle bütünleştiren stratejik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Küresel üretim, yatırım ve ticaret ağlarının yeniden şekillenmesiyle birlikte ticari diplomasi, devletlerin uluslararası konumlarını güçlendiren temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Türkiye, bu doğrultuda dış ekonomik ilişkilerini geliştirmek, uluslararası pazarlarda etkinliğini artırmak ve sürdürülebilir ticari ortaklıklar kurmak amacıyla çok yönlü bir strateji izlemektedir.

Bu yaklaşım, geleneksel mal ve hizmet ticareti sınırlarını aşarak yatırım ilişkileri, bölgesel iş birlikleri, teknoloji transferi ve tedarik zinciri dayanıklılığı gibi unsurları kapsamaktadır. Temel amaç; diplomatik kanalları ekonomik büyüme ile desteklemek, rekabetçi kapasiteyi yükseltmek ve küresel ekonomiye entegrasyonu derinleştirmektir.

Ticari diplomasinin öncelikli hedefleri üç ana başlık altında toplanmaktadır:

- **Ekonomik etki alanını genişletmek**: Türk ihracatçılarının ve yatırımcılarının küresel pazarlarda daha güçlü bir konuma ulaşmasını sağlamak, pazar erişimini çeşitlendirmek ve dış ticarette istikrarlı artış elde etmek.
- **Kurumsal iş birliklerini güçlendirmek**: Devletler arasında kalıcı ekonomik mekanizmalar oluşturarak uzun vadeli ticaret, yatırım ve teknoloji ortaklıklarını teşvik etmek.
- **Tedarik zinciri dayanıklılığını artırmak**: Bölgesel ve küresel piyasalardaki dalgalanmalara karşı üretim ve lojistik ağlarını güçlendirmek, ticaretin sürekliliğini güvence altına almak.

Türkiye'nin ticari diplomasi faaliyetleri 2000'li yıllardan itibaren kurumsal bir yapıya kavuşmuş; 2010'lu yıllarda uluslararası iş forumları, yatırım heyetleri ve Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantılarıyla kapsamlı hale gelmiştir. 2019 yılı sonrasında ise Ticaret Bakanlığı'nın kurumsal yeniden yapılanmasıyla birlikte bu faaliyetler daha sistematik bir diplomasi ağına dönüşmüş, KEK ve Ortak Ekonomik ve Ticaret Komiteleri (JETCO) mekanizmalarının etkinliği arttırılmıştır.

Türkiye-Kırgızistan 12. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı, Bişkek, 18 Eylül 2025

Bu hedefler, kamu kurumları, özel sektör, ihracatçı birlikleri ve ticaret müşavirliklerinden oluşan çok katmanlı bir diplomasi ağıyla yürütülmektedir. Başlıca araçlar arasında Karma Ekonomik Komisyon (KEK) ve Ortak Ekonomik ve Ticaret Komiteleri (JETCO) toplantılarının yanı sıra hükümetler arası zirveler, iş forumları, ticaret heyetleri, fuarlar ve yatırım tanıtım etkinlikleri de bulunmaktadır.

Ticaretin dijitalleşmesi ve idari süreçlerin sadeleştirilmesine yönelik uygulamalar da diplomatik faaliyetlerin etkinliğini artırmaktadır. TEKİZ (Ticari ve Ekonomik İlişkiler Koordinasyon ve İzleme Platformu) bu dönüşümün somut örneklerinden biridir. Afrika, Latin Amerika, Orta Asya ve Körfez ülkelerine yönelik açılımlar Türkiye'nin ticari diplomasi coğrafyasını genişletmiştir.

Türkiye; G20, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi çok taraflı platformlarda da aktif ekonomik temsiliyet yürütmektedir. Bu çerçevede Afrika, Orta Asya, Latin Amerika ve Avrupa'daki partner ülkelerle enerji, ulaştırma, turizm, madencilik ve dijital dönüşüm gibi alanlarda çok sektörlü iş birliği anlaşmaları gerçekleştirmiştir. JETCO mekanizması ise bu çerçevede yeni nesil bir model olarak hizmet ticareti, yeşil dönüşüm, KOBİ destekleri ve dijital ticaret başlıklarını kapsamıştır.

Türkiye-Azerbaycan 11. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı, Ankara, 2 Şubat 2024

2025'te Roma'da düzenlenen Türkiye–İtalya Hükümetlerarası Zirvesi, ticaret hacmini 40 milyar dolara çıkarma hedefiyle öne çıkarken 2024'te Yunanistan ile gerçekleştirilen KEK temasları iki ülke arasında sürdürülebilir ekonomik iş birliğinin zeminini oluşturmuştur.

Yurt dışı ticaret müşavirlikleri ve ateşelikleri bu sistemin sahadaki taşıyıcı unsurları olmuştur. 115 ülkede faaliyet gösteren müşavirlikler, ihracatçılara mevzuat, yatırım ve pazar erişimi konularında doğrudan bilgi sağlamaktadır. Yıllık çok sayıda heyet ziyareti, fuar ve forum aracılığıyla oluşturulan temaslar kalıcı iş birliklerine dönüşmektedir.

Sonuç olarak ticari diplomasi, kısa vadeli ticaret artışlarının ötesinde uzun vadeli ortaklıkların ve sürdürülebilir büyümenin teminatı haline gelmiştir. KEK ve JETCO toplantılarının düzenli işleyişi, müşavirlik ağının etkinliği ticari diplomasiyi Türkiye'nin ekonomik vizyonunun stratejik bir bileşeni konumuna taşımıştır.

2010–2018 | Avrupa, Orta Asya, Afrika | KEK | İş Forumları

Bu dönem, Türkiye'nin ticari diplomasisini kurumsallaştırdığı ve bölgesel açılım politikalarını somut iş birliklerine dönüştürdüğü bir evre olmuştur:

- Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantıları 2010 sonrasında 40'tan fazla ülkeyle enerji, ulaştırma, tarım ve madencilik sektörlerini kapsayan çok yönlü ekonomik platformlar olma niteliğini güçlendirmiştir. Bu toplantılar, ikili ticaretin artırılmasının ötesinde, yatırım, lojistik ve teknoloji paylaşımı alanlarında kalıcı mekanizmalar tesis etmiştir.
- Türkiye'nin 2000'li yılların başında başlattığı "Afrika Açılımı" politikası bu dönemde kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

2018 yılına gelindiğinde 31 Afrika ülkesinde ticaret müşavirliği faaliyete geçmiş; Addis Ababa, Abuja, Nairobi ve Johannesburg gibi merkezlerde düzenlenen iş forumları, Türk özel sektörünün sahadaki görünürlüğünü güçlendirmiştir. 2015 İstanbul Afrika İş Forumu ve 2018 Addis Ababa Ticaret Heyeti Programı, bu sürecin somut örnekleri arasında yer almıştır. Afrika'da ulaştırma, enerji, tarım ve inşaat sektörlerinde yürütülen ortak projeler, kıta geneline yayılan ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmuştur.

"Afrika Açılımı" Politikası çerçevesinde Afrika Birliği ile koordinasyon halinde Afrika ülkelerinin Ekonomi ve Yatırım Bakanlarının, bölgesel ekonomik örgütlerin üst düzey temsilcilerinin ve özel sektör temsilcilerinin katılımlarıyla 2016 yılında İstanbul'da Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu (TABEF) düzenlenmiş, Forum gelenekselleşerek ikincisi 2018 yılında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye-Afrika İş ve Ekonomi Forumu, İstanbul, 16-17 Ekim 2025

- Latin Amerika ve Asya açılımları da aynı dönemde ivme kazanmıştır.
- 2016 yılında başlatılan Latin Amerika Eylem Planı çerçevesinde sekiz ülke ile ticaret ve yatırım temasları yürütülmüş, belirli ülkeler nezdinde daha önce başlatılan STA müzakerelerine devam edilmiştir. Asya'da ise Orta Asya ülkeleriyle ulaştırma koridorları, lojistik merkezleri ve dijital gümrük sistemlerinin uyumlaştırılması hedeflenmiştir.
- Bu dönemde Türkiye ayrıca çok taraflı platformlarda da ticari diplomasi etkinliğini artırmıştır.
- İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) bünyesinde yürütülen Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimî Komitesi (İSEDAK) aracılığıyla ticaret, tarım, ulaştırma, maliye, yoksullukla mücadele, turizm ve dijital dönüşüm konularında çok sayıda ortak proje yürütülmüştür. İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Tercihli Ticaret Sistemi hukuken yürürlüğe girmiştir.
- Benzer çalışmalar D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Karadeniz Ekonomik İş Birliği (KEİ) Teşkilatı çatısı altında da yürütülmüş, bu teşkilatlarda Türkiye, başta ticaret, ulaştırma ve enerji alanları olmak üzere koordinatör ülke görevini üstlenmiş ve çalışmalara öncülük etmiştir.

Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı (D-8) Dokuzuncu Zirvesi, 20 Ekim 2017

- G20 ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) toplantılarında ticaretin serbestleştirilmesi, teknik mevzuat uyumu ve yatırım akışlarının kolaylaştırılması başlıklarında aktif katkı sunulmuştur.

Sonuç olarak 2010–2018 dönemi, Türkiye'nin ticari diplomaside çok taraflı zeminde kurumsal kapasite kazandığı, yeni pazarlara yönelik stratejik açılımları sahaya taşıdığı ve özel sektör–kamu iş birliği modelini kalıcı hale getirdiği bir evre olarak öne çıkmıştır.

2019-2025 | Afrika | JETCO | TABEF

2019 yılı, Türkiye'nin ticari diplomaside kurumsal hızlanma yaşadığı ve Afrika açılımının ikinci aşamasına geçtiği bir dönem olmuştur. Ticaret Bakanlığı'nın yeniden yapılanmasıyla dış ekonomik ilişkiler tek çatı altında toplanmış; KEK toplantılarının yürütülmesi için bakanlıklar arası koordinasyon sistemi oluşturulmuştur. Her ülke için sorumlu eş başkanlık ve takip birimi belirlenmiş, böylece KEK süreçleri operasyonel olmaktan çıkarak kurumsal bir takvime bağlanmıştır.

Afrika kıtasında 50'nin üzerinde ülkeyle aktif KEK süreci başlatılmış; ulaştırma, enerji, tarım ve madencilik sektörleri öncelikli iş birliği alanları olarak belirlenmiştir. Bu toplantılarda hazırlanan eylem planları, yatırım ve ticaretin artırılmasının yanı sıra üretim, altyapı ve lojistik projelerinin geliştirilmesini hedeflemiştir. Özellikle Doğu Afrika ülkelerinde yürütülen enerji ve ulaşım projeleri, Türk firmalarının bölgedeki etkinliğini artırmıştır.

Bu ağ, yerel mevzuat, yatırım fırsatları ve pazar dinamikleri hakkında doğrudan veri sağlayarak saha geri bildiriminin merkezde değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca her KEK toplantısı sonrasında imzalanan tutanakların uygulanma düzeyini ölçmek için "eylem planı izleme mekanizması" kurulmuş, sonuç raporları Ticaret Bakanlığı'nın koordinasyon biriminde toplanmıştır. Bu uygulamalar, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki ekonomik diplomasisini dönemsel projelerden çıkararak sürekli ve izlenebilir bir kurumsal modele dönüştürmüştür.

KEK Platformuna alternatif oluşturması açısından Afrika ülkeleriyle JETCO mekanizması tahsis edilmesi için çalışmalar başlatılmış, bu çerçevede, Tanzanya, Libya, Güney Afrika ve Angola ile JETCO mekanizması kurulmasına ilişkin Ortak Deklarasyon imzalanmıştır.

Ayrıca Afrika Açılım Politikası kapsamında 2 yılda bir düzenlenmesi kararlaştırılan TABEF etkinliğinin üçüncüsü 2021 yılında Covid-19 pandemisi nedeniyle çevrimiçi olarak, dördüncü ve beşincisi ise 2023 ve 2025 yıllarında kıta ülkelerinin üst düzey katılımlarıyla tekrar İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

D-8 Ticaret Bakanları Konseyi Toplantısı

2020 | Polonya, Macaristan, Körfez ülkeleri | JETCO | Ticari Görüşmeler

2020 yılı, Türkiye'nin ticari diplomaside "yeni nesil iş birliği modelleri"ne geçtiği dönem olmuştur. Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmasını tamamlayıcı nitelikteki Ortak Ekonomik ve Ticaret Komiteleri (JETCO), bu yıldan itibaren sistematik biçimde uygulanmaya başlanmıştır. İlk uygulamalar Polonya, Macaristan ve Körfez ülkeleri (Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar) ile gerçekleştirilmiştir. JETCO toplantılarında hizmet ticareti, dijitalleşme, KOBİ iş birliği, yeşil dönüşüm ve kadın girişimciliği başlıkları ele alınmıştır. Bu görüşmeler, klasik mal ticaretinin ötesine geçerek sürdürülebilir ve teknoloji odaklı iş birliği alanlarını kapsayan yeni bir diplomasi zeminini oluşturmuştur. Her toplantı sonucunda hazırlanan ortak eylem planları, taraf ülkeler arasında hizmet ve yatırım alanlarında karşılıklı tanıma, mevzuat uyumu ve dijital ticaret standartlarının belirlenmesini hedeflemiştir.

Aynı yıl devreye alınan TEKİZ (Ticari ve Ekonomik İlişkiler Koordinasyon ve İzleme Platformu) ve Kâğıtsız Gümrük uygulamaları, JETCO süreçleriyle eşgüdümlü biçimde ilerlemiştir. Bu sayede diplomatik görüşmelerle idari dijitalleşme politikaları arasında doğrudan bir eşgüdüm sağlanmıştır. E-belge sistemi, mal hareketlerinin yanı sıra hizmet ihracatında da veri akışını hızlandırarak dış ticarette zaman ve maliyet tasarrufu yaratmıştır.

Ticaret Bakanı Mehmet Muş ve Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto Arasında Türkiye-Macaristan Ortak Ekonomi ve Ticaret Komisyonu (JETCO) Kurucu Deklarasyonu İmza Töreni, 19 Nisan 2022

2020 yılı JETCO temasları ayrıca Türkiye'nin dış ticaret diplomasisinde yeşil dönüşüm kavramının ilk kez müzakere düzeyinde ele alındığı yıl olmuştur. Enerji verimliliği, çevre dostu üretim ve karbon düzenleme politikalarının gündeme alınması, sonraki dönemde geliştirilecek Yeşil Mutabakat uyum çalışmalarına zemin hazırlamıştır.

Bu kapsamda JETCO mekanizması hem dijital hem çevresel boyutları içeren çok katmanlı ekonomik diplomasinin önemli bir aracı haline gelmiştir.

2021–2022 | Türk Devletleri Teşkilatı Ülkeleri | Bölgesel İş Birliği ve Lojistik Girişimleri

2021–2022 dönemi, Türkiye'nin bölgesel ekonomik diplomaside entegrasyon odaklı yeni bir aşamaya geçtiği dönem olmuştur. Bu yıllarda Türk Konseyi, "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)" adıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuş ve bölgesel iş birliği alanlarında somut adımlar atılmıştır. Türkiye, TDT bünyesindeki Ekonomik İş Birliği Bakanlar Toplantısı ve Ulaştırma Bakanları Konferansı süreçlerinde aktif rol üstlenmiştir.

TDT çatısı altında yürütülen çalışmalar üç ana eksen üzerinde ilerlemiştir:

(1) ulaştırma ve lojistik entegrasyonu,

(2) dijital gümrük sistemleri ve ticaretin kolaylaştırılması,

(3) yeşil ekonomi ve enerji iş birliği.

Bu eksenler doğrultusunda 2021 İstanbul Zirvesi'nde kabul edilen "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" ekonomik entegrasyonun çerçevesini belirlemiş, 2022 Bişkek Ekonomi Bakanları Toplantısı'nda ise "Ortak Dijital Gümrük Projesi" ve "Yeşil Ulaştırma Koridorları Bildirisi" imzalanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, Türkiye öncülüğünde "Türk Yatırım Fonu" ve "Türk Ticaret ve Sanayi Odası" hazırlıkları hız kazanmıştır. Söz konusu projeler, Türk dünyasında sermaye ve üretim akışını kolaylaştırmayı, ortak yatırım ortamını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Ticaret Bakanları Toplantısı

Türk Devletleri Teşkilatı 12. Buluşması, 6-7 Ekim 2025

2021–2022 döneminde Türkiye'nin koordinatörlüğünde oluşturulan çalışma grupları, dijital gümrük ve tek pencere sistemlerinin uyumlaştırılması yönünde teknik çalışmalar yürütmüştür. Zengezur Koridoru, Hazar Geçişli Orta Koridor ve Bakü–Tiflis–Kars demiryolu hattı gibi ulaştırma projeleri, Türk Devletleri arasında ticaretin hızlandırılmasını hedefleyen stratejik bağlantılar olarak öne çıkmıştır.

Bu süreçte Türk Devletleri Teşkilatı ekonomik platformu, Türkiye'nin dış ticaret diplomasisinin bölgesel boyutunu güçlendirmiş; lojistik, enerji ve dijital dönüşüm alanlarında ortak hareket kapasitesinin artırılmasına katkı sağlamıştır. TDT'nin bu yıllarda kazandığı kurumsal derinlik, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki ekonomik etkisini kalıcı hale getiren en önemli gelişmelerden biri olmuştur.

2023 | Latin Amerika | Ticaret ve Yatırım Misyonları

2023 yılı, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesine yönelik ticari diplomasi faaliyetlerinde ikinci genişleme evresi olmuştur. 2016'da başlatılan "Latin Amerika ve Karayipler ile Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geliştirilmesi Eylem Planı" bu dönemde yenilenmiş, bölgeye yönelik pazar çeşitlendirme ve yatırım teşviki politikaları yeniden önceliklendirilmiştir.

- Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda düzenlenen Latin Amerika Yatırım Misyonları kapsamında, Brezilya, Şili, Kolombiya ve Meksika'da iş forumları ve ikili iş görüşmeleri (B2B) gerçekleştirilmiş, bölge ülkeleriyle karşılıklı yatırım fırsatları değerlendirilmiştir.
- Yürütülen çalışmaların odağında gıda işleme, yenilenebilir enerji, inşaat malzemeleri ve savunma sanayi gibi sektörler yer almıştır.

Bu faaliyetler, hem Türk ihracatçılarının bölgesel pazarlara erişimini kolaylaştırmış hem de Latin Amerika'daki kamu kurumlarıyla ticaret mevzuatı, gümrük süreçleri ve yatırım koruma konularında karşılıklı bilgi paylaşımını sağlamıştır.

2023 yılı itibarıyla Latin Amerika bölgesine yönelik ticaret ve yatırım politikaları, Türkiye'nin Pazar çeşitlendirme stratejisinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Bu dönemde yürütülen misyon faaliyetleri, bölgedeki ekonomik varlığın kalıcı hale getirilmesi için gerekli Pazar analizleri ve iş birliği ağlarının temellerini oluşturmuştur.

2024 | Yunanistan | KEK Temasları ve İş Forumu Girişimleri

2 Şubat 2024 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-Yunanistan Karma Ekonomi Komisyon (KEK) VI. Dönem Toplantısı ve beraberinde gerçekleştirilen İş Forumu toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında ticaretin kolaylaştırılması, gümrük süreçlerinin sadeleştirilmesi, ulaştırma ve enerji alanlarındaki konular istişare edilmiştir. Ayrıca, iki ülke özel sektörleri arasındaki bağ kuvvetlendirilmeye çalışılmış, ortak yatırım alanlarının tespiti yönünde teknik çalışmalar yürütülmüştür.

Tüm bu temaslar, Doğu Akdeniz bölgesinde ticari diplomasiye dayalı istikrarlı bir iş birliği modelinin yeniden tesis edilmesine katkı sağlamıştır.

2024 | Afrika ve Körfez Ülkeleri | Ticaret Müşavirliği Ağı Genişlemesi

2024 yılı, ticaret müşavirlikleri ağının yeniden yapılandırıldığı ve Afrika ile Körfez bölgelerinde yeni açılışların yapıldığı dönem olmuştur. Bölgesel kapsama alanı genişlemiş; müşavirlikler aracılığıyla pazar araştırması, yerel mevzuat danışmanlığı ve yatırım rehberliği hizmetleri güçlendirilmiştir. Afrika genelinde Ticaret Müşavirliği sayısı 31'e ulaşmış, Gine, Benin, Somali, Burkina Faso, Ruanda gibi ülkelerde yeni temsilcilikler faaliyete geçmiştir.

Bu süreç, Bakanlığın "merkez–saha koordinasyonu" modeliyle uyumlu biçimde yürütülmüş; Müşavirlikler Yönetim Bilgi Sistemi (MBS) ve TEKİZ üzerinden dijital raporlama ile politika geliştirme süreçleri sahadan gelen veriyle desteklenmiştir.

Sonuç olarak müşavirlik ağı, Türkiye'nin Afrika ve Körfez bölgelerindeki ekonomik diplomasisini güçlendiren, pazar araştırması ve mevzuat danışmanlığı kapasitesi yüksek bir yapıya dönüşmüştür.

2025 (Ocak) | Birleşik Krallık – Hollanda | JETCO Protokolleri

2025 yılı başında Türkiye ile Hollanda arasında 5. Dönem JETCO Protokolü İstanbul'da imzalanmıştır. Protokol; hizmet ticareti, KOBİ iş birliği, yatırım kolaylıkları, yeşil dönüşüm ve dijital ekonomi alanlarını kapsamaktadır.

Aynı dönemde Birleşik Krallık ile yürütülen JETCO temasları ise 2021'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması'nın modernizasyon süreciyle eşgüdüm içinde devam etmektedir.

Her iki ülke ile yürütülen bu temaslar, Türkiye'nin JETCO mekanizmasını sadece ticaretin değil, sürdürülebilir kalkınma ve dijital dönüşümün diplomatik platformu haline getirme hedefini yansıtmaktadır.

Bu süreç, Türkiye'nin Avrupa pazarlarındaki ticari varlığını yeşil dönüşüm hedefleriyle uyumlu biçimde derinleştirmesine katkı sağlamıştır.

2025 (Nisan) | İtalya | Hükümetlerarası Zirve ve İş Forumu

29 Nisan 2025'te Roma'da gerçekleştirilen Türkiye–İtalya Hükümetlerarası Zirvesi'nde iki ülke arasındaki ticaret hacmini 40 milyar dolar seviyesine çıkarma hedefi dile getirilmiştir.

Zirvede sanayi, enerji, ulaştırma ve savunma alanlarında iş birliği mutabakatları ele alınmış, yeşil dönüşüm ve dijital ekonomi başlıklarında teknoloji ortaklıklarının geliştirilmesi gündeme gelmiştir.

Zirveye paralel düzenlenen Türkiye–İtalya İş Forumu, özel sektör düzeyinde ortak yatırım ve tedarik zinciri iş birliğini teşvik etmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Ticaret Müzakereleri Komitesi 3. Bakanlar Toplantısı

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve İtalya Başbakanı Giorgia Meloni Türkiye-İtalya 4.Hükümetlerarası Zirvesi'nde, Roma, 29 Nisan 2025

Bu zirve, Türkiye'nin Avrupa'daki ekonomik diplomasi ağında stratejik ortaklık anlayışını güçlendiren en üst düzey girişim olarak kayda geçmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Meloni başkanlığındaki bu zirvede, ikili ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine taşıyan ve somut iş birliklerini derinleştiren adımlar atılmıştır. Zirvenin en önemli çıktısı, mevcut 30 milyar doları aşan ikili ticaret hacmi hedefinin 40 milyar dolara yükseltilmesi kararı olmuştur. Zirvede Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ihtiyacı vurgulanmış ve Türkiye'nin Avrupa'daki stratejik rolü pekiştirilmiştir.

Türkiye'nin Ticari Diplomasi Faaliyetleri

Yıl / Dönem	Ülke / Bölge	Faaliyet Türü / Mekanizma	Temel İçerik ve Çıktı
2010–2018	Avrupa, Orta Asya, Afrika	KEK / İş Forumları/ JETCO	Enerji, ulaştırma ve tarım odaklı çok taraflı iş birliği platformları kurulmuş; Afrika Açılımı ve Latin Amerika temaslarıyla yeni pazar arayışları kurumsallaşmıştır.
2019	Afrika	KEK Toplantıları	Bakanlık yapılanması sonrası KEK toplantıları gerçekleştirilmiş ve Ticari Müşavirlik ağı genişletilmiştir
2020	Polonya, Macaristan, Körfez ülkeleri	JETCO / Ticari Görüşmeler	Hizmet ticareti, dijitalleşme ve KOBİ iş birliği başlıklarında ortak eylem planları hazırlanmış; TEKİZ ve kâğıtsız işlemler uygulamaları devreye alınmıştır.
2021–2022	Türk Devletleri Teşkilatı Ülkeleri	Bölgesel İş birliği / Lojistik Girişimleri	Türk Dünyası 2040 Vizyonu kapsamında ulaştırma koridorları, dijital gümrük sistemleri ve yeşil ekonomi iş birlikleri geliştirilmiştir.
2023	Latin Amerika	Ticaret ve Yatırım Misyonları	Brezilya, Şili ve Meksika'da B2B görüşmeleriyle yeni pazar fırsatları belirlenmiştir.
2024	Yunanistan	KEK Toplantısı ve İş Forumu	Ticaretin kolaylaştırılması, gümrük süreçlerinin sadeleştirilmesi ve yatırım alanlarının belirlenmesi konularında mutabakat sağlanmıştır.
2024	Afrika- Körfez Ülkeleri	Ticaret Müşavirliği Ağı Genişlemesi	Yeni müşavirlikler açılmış; pazar araştırması ve mevzuat danışmanlığı kapasitesi güçlendirilmiştir.
2025 (Ocak)	Birleşik Krallık – Hollanda	JETCO Protokolleri	Hizmet ticareti, KOBİ iş birliği, yatırım kolaylıkları ve yeşil dönüşüm konularında protokoller hazırlanmıştır.
2025 (Nisan)	İtalya	Hükümetler arası Zirve ve İş Forumu	Roma Zirvesi'nde 40 milyar avroluk ticaret hedefi açıklanmış; sanayi, enerji ve savunma alanlarında mutabakatlar imzalanmıştır.

1.4.2. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve Tercihli Ticaret Anlaşmaları (TTA)

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve Tercihli Ticaret Anlaşmaları (TTA), ülkeler arasında mal ve hizmet ticaretini serbestleştirerek ekonomik ilişkileri kalıcı ve öngörülebilir bir yapıya kavuşturan uluslararası hukuki düzenlemelerdir. Bu anlaşmalar, dış ticaretin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlayan ve Türkiye'nin ekonomik diplomasisinin temel araçlarından biri haline gelen kurumsal mekanizmalardır.

STA'lar, taraf ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılmasını, tarife dışı engellerin azaltılmasını ve yatırım ile hizmet ticaretinin kolaylaştırılmasını öngörür. Bu anlaşmalar yalnızca ticareti değil, aynı zamanda üretim ve yatırım ekosistemlerini de dönüştürür. TTA'lar ise belirli ürün gruplarında karşılıklı gümrük indirimi sağlayarak ticareti artırmayı amaçlayan, kapsamı daha sınırlı fakat etkisi yüksek düzenlemelerdir.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile yürürlükteki Gümrük Birliği'nin yanı sıra AB dışındaki ülkelerle yaptığı STA ve TTA'lar sayesinde ihracatçılarının üçüncü pazarlarda rekabet gücünü korumasını, yeni pazarlara erişimini ve tedarik zincirlerine entegrasyonunu sağlamaktadır. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin üretim ve ihracat odaklı büyüme modelinde yapısal bir rol oynamaktadır.

Mevcut Durum

2025 yılı itibarıyla Türkiye'nin 24 ülke veya ülke grubuyla yürürlükte Serbest Ticaret Anlaşması (STA) bulunmaktadır. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin dış ticaretinde coğrafi dengeyi koruma ve ihracatı çeşitlendirme politikalarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

Lübnan, Sudan ve Ukrayna ile onay süreci devam eden STA'lar söz konusu iken Tercihli Ticaret Anlaşmaları (TTA) kapsamında ise Türkiye; İran (2015), Azerbaycan (2021; 1 Temmuz 2024 ek protokolü yürürlükte), Pakistan (1 Mayıs 2023) ve Özbekistan (1 Temmuz 2023) ile belirli ürünlerde karşılıklı gümrük indirimi uygulamaktadır. Maldivler ile 2024 yılında imzalanan TTA'nın "**ülkemizdeki iç onay işlemleri**" tamamlanmıştır. Ayrıca Cezayir ile Endonezya TTA müzakereleri sürmektedir. Bu anlaşmalar, özellikle tarım ve sanayi ürünlerinde karşılıklı rekabet avantajı sağlamaktadır.

STA'lar ve TTA'lar, Türkiye'nin dış ticaretinde pazar çeşitliliğini artırma, yatırım akışını destekleme ve üretim zincirlerine entegrasyonu derinleştirme hedeflerinin temel dayanaklarından biridir. Uzak Ülkeler Stratejisi kapsamında Asya-Pasifik, Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika bölgeleriyle yeni STA girişimleri yürütülmektedir.

Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Girişimleri

Yıl / Dönem	Ülke / Bölge	Anlaşma Türü	Temel İçerik ve Çıktı
2011-2022	Japonya, Ukrayna	STA Müzakereleri	Yeni nesil STA müzakereleri başlatılmış; hizmet ticareti, yatırım kolaylığı ve dijital ticaret alanlarını kapsayacak şekilde teknik hazırlık süreçleri yürütülmüştür. Ukrayna ile bir STA akdedilmesine dönük müzakereler 2011 yılında başlatılmış olup, STA 3 Şubat 2022 yılında imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğü için Türkiye'deki iç onay süreçleri tamamlanmış olup Ukrayna tarafının iç onay sürecini tamamlaması beklenmektedir.
2020	Birleşik Krallık	STA (Post-Brexit)	29 Aralık 2020'de imzalanan anlaşma 1 Ocak 2021'de yürürlüğe girmiştir; Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biriyle ticari ilişkileri güvence altına almıştır.
2021–2022	Gürcistan, Malezya, Mısır, Fas	STA Güncelleme Süreçleri	Yürürlükteki anlaşmaların kapsamı genişletilerek hizmetler ve yatırım, başlıkları dahil edilmiş ve/veya tarım ürünü tavizleri genişletilmiştir.
2022–2023	Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	CEPA (Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması)	1 Eylül 2023'te yürürlüğe giren anlaşma; Körfez bölgesinde yatırım, enerji, lojistik ve dijital ekonomi alanlarında derin ekonomik entegrasyon sağlamıştır.
2023	İran, Pakistan, Özbekistan	TTA (Tercihli Ticaret Anlaşmaları)	Karşılıklı gümrük indirimi uygulamaları öngörülmüştür. İran ve Özbekistan'da önemli bir hacim artışı gerçekleşmemiştir.
2024–2025	Birleşik Krallık	STA Güncellemesi	Mevcut STA'nın hizmetler, yatırım ve e-ticaret alanlarını kapsayacak şekilde modernleştirilmesi yönünde müzakereler başlatılmıştır.

Son Yıllarda İmzalanan ve Müzakere Edilen Anlaşmalar

2019 sonrası dönemde Türkiye, STA ağını genişletme ve mevcut anlaşmaları güncelleme sürecine hız vermiştir.

- Birleşik Krallık ile STA, 29 Aralık 2020'de imzalanmış, 1 Ocak 2021'den itibaren tercihli olarak uygulanmaya başlamış ve 20 Nisan 2021 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir. Brexit sonrasında Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biriyle ilişkilerini güvence altına alan bu anlaşma, 2024–2025 döneminde ilave tarım ürünlerinde pazara giriş, hizmet ticareti, yatırım ve dijital ekonomi gibi birçok alanı kapsayacak şekilde güncellenmektedir.

- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (CEPA), 1 Eylül 2023 tarihinde yürürlüğe girmiştir. CEPA, Körfez bölgesinde yatırım, enerji, lojistik, yeşil teknoloji ve dijital ekonomi alanlarında derin ekonomik entegrasyonu sağlamaktadır.
- Güncelleme Süreçleri: Mısır, Fas ve Gürcistan ile yürürlükteki STA'ların ve İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret Anlaşması (ECOTA) ile D-8 Tercihli Ticaret Anlaşmasının (D-8 TTA) güncelleme veya modernizasyon çalışmaları sürmektedir. Bu süreçlerde tarım, hizmetler, menşe kuralları, yeşil ekonomi, e-ticaret ve/veya yatırım koruma başlıkları eklenebilmekte veya güncellenebilmektedir.
- Yeni Müzakereler: Japonya ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ile yeni nesil STA müzakereleri devam etmektedir. Birleşik Krallık ile mevcut STA'nın modernizasyonu 2024 yılında başlatılmıştır. Endonezya ile TTA müzakerelerine ilişkin kapsam belirleme çalışmaları yürütülmektedir.

Tüm bu süreçler, Türkiye'nin STA ağını dinamik ve sürekli güncellenen bir yapı haline getirmektedir. Bu anlaşmalar, mal ticaretinin yanı sıra hizmet, yatırım ve dijital dönüşüm eksenlerinde de Türkiye'nin dış ekonomik entegrasyonunu derinleştirmektedir.

STA ve TTA Politikalarının Stratejik Öncelikleri

Türkiye, STA ve TTA politikalarını yalnızca ticaret hacmini artırmak için değil; aynı zamanda yeşil dönüşüm, dijitalleşme ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi hedefleri doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu çerçevede:

- STA'ların kapsamına yeşil ekonomi, dijital ticaret ve yatırım koruma unsurlarının eklenmesi,
- AB'ye bağımlılığın azaltılarak ihracatın coğrafi olarak dengelenmesi,
- Hizmet ticareti anlaşmaları (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması – GATS) ile STA'ların birbirini tamamlayan yapıda uygulanması, öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.

Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen bu politika çerçevesinde Türkiye, yalnızca bölgesel bir üretim merkezi değil, aynı zamanda küresel değer zincirlerinde aktif bir ticaret aktörü haline gelmektedir.

Dönemsel STA ve TTA Kronolojisi (2011–2025)

2011–2020 | Japonya, Ukrayna | STA Müzakereleri | Yeni nesil STA müzakereleri başlatılmış; hizmet ticareti, yatırım kolaylığı ve dijital ticaret alanlarını kapsayacak şekilde teknik hazırlık süreçleri yürütülmüştür.

2020 | Birleşik Krallık | STA (Post-Brexit) | 29 Aralık 2020'de imzalanan anlaşma 1 Ocak 2021'de tercihli uygulamaya geçmiş, 20 Nisan 2021'de yürürlüğe girmiştir; Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biriyle ticari ilişkileri güvence altına almıştır.

2021–2022 | Mısır, Fas, Gürcistan, Malezya | STA Güncelleme Süreçleri | Yürürlükteki anlaşmaların kapsamı genişletilmiş, bazı ülkelerle (Mısır ve Fas hariç) hizmetler, yatırım veya e-ticaret başlıkları dâhil edilmiştir.

2022–2023 | Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) | CEPA (Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması) | 1 Eylül 2023'te yürürlüğe giren anlaşma, Körfez bölgesinde yatırım, enerji, lojistik ve dijital ekonomi alanlarında derin ekonomik entegrasyon sağlamıştır.

2023 | İran, Pakistan, Özbekistan, Azerbaycan | TTA (Tercihli Ticaret Anlaşmaları) | Karşılıklı gümrük indirimi uygulamaları genişletilmiş.

2023 | Morityus STA tarım tavizlerini genişleten protokol 2023 yılı Haziran ayında imzalanmıştır. Protokolün onay işlemleri devam etmektedir.

2024–2025 | Birleşik Krallık | STA Güncellemesi | 2024–2025 döneminde mevcut STA'nın ilave tarım ürünlerinde pazara giriş, hizmet ticareti, yatırım ve dijital ekonomi gibi birçok alanı kapsayacak şekilde modernleştirilmesi yönünde müzakereler başlatılmıştır.

2024–2025 | Japonya, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) | STA Müzakereleri | Yeni pazar açılımları ve sürdürülebilir tedarik zincirlerine yönelik Serbest Ticaret Anlaşması (STA) müzakereleri devam etmektedir. Özbekistan mevcut TTA'nın güncellenmesine dönük müzakereler başlatılmış ve sürdürülmüştür. Azerbaycan ile TTA'nın STA'ya dönüştürülmesine dönük ön temaslar sürdürülmüştür. Özbekistan ile mevcut TTA'nın güncellenmesine dönük müzakereler başlatılmış ve sürdürülmüştür. Azerbaycan ile TTA'nın STA'ya dönüştürülmesine dönük ön temaslar sürdürülmüştür.

2024 | Maldivler ile TTA 4 Kasım 2024 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşmanın ülkemizdeki iç onay süreçleri tamamlanmıştır.

Netice itibarıyla, STA ve TTA politikaları Türkiye'nin küresel ticaret mimarisiyle bütünleşmesinde stratejik bir araç işlevi görmektedir. Bu anlaşmalar, yalnızca ihracat artışı değil, aynı zamanda üretim, yatırım ve teknoloji transferi açısından kalıcı iş birliği zeminleri oluşturarak Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme vizyonunu desteklemektedir.

1.4.3. Avrupa Birliği ile Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Avrupa Birliği (AB), Türkiye'nin dış ticaretinde en kapsamlı ve köklü ekonomik ortaklık alanını oluşturmaktadır. Türkiye–AB ekonomik ilişkileri, 1996 yılında yürürlüğe giren 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilen Gümrük Birliği temelinde şekillenmiştir. Bu düzenleme, sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinde serbest ticareti esas alarak Türkiye'nin üretim kapasitesinin gelişmesinde ve Avrupa tedarik zincirlerine entegrasyonunda belirleyici rol oynamıştır.

Gümrük Birliği; malların serbest dolaşımı, gümrük vergilerinin kaldırılması, ortak gümrük tarifesinin uygulanması ve teknik mevzuatın uyumlaştırılmasını içeren kapsamlı bir ekonomik çerçeve sunmaktadır. Bu sistem, Türk firmalarına Avrupa iç pazarına doğrudan erişim sağlarken, Avrupalı üreticiler için Türkiye'yi bölgesel üretim ve yatırım merkezi konumuna taşımıştır. Böylece Gümrük Birliği, yalnızca ticari bir düzenleme değil, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik modernizasyonunun ve ihracata dayalı sanayileşme sürecinin temel kurumsal dayanaklarından biri olmuştur.

Türkiye–AB Ticaret Hacmi ve Ekonomik Etkileşim

2025 yılı sonu itibarıyla Türkiye-AB ticaret hacmi yaklaşık 210 milyar avro seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık %43'ü, ithalatının ise %32'ni AB ülkeleriyle gerçekleştirilmektedir. Otomotiv, makine, tekstil, kimya ve elektrikli cihazlar Türkiye'nin AB'ye yönelik başlıca ihracat kalemlerini oluştururken; enerji, makine, kimyasal ürünler ve yüksek teknoloji bileşenleri ithalat kalemleri arasında yer almaktadır. AB, Türkiye'nin en büyük doğrudan yatırım kaynağı olmayı sürdürmektedir. Türkiye'deki toplam yatırım stokunun yaklaşık %59'u AB'den gelmiş, Türkiye'nin dışa yaptığı yatırımların ise yaklaşık %57'si AB ülkelerine yönelmiştir. Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa ve İspanya önde gelen yatırımcı ülkeler arasında yer almakta; yatırımlar özellikle sanayi, finans, enerji, ulaştırma ve yenilenebilir enerji sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yatırım ilişkileri, iki taraf arasında uzun vadeli ekonomik ortaklıkların ve teknolojik iş birliklerinin gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Gümrük Birliği'nin Modernizasyon Süreci

Gümrük Birliği'nin modernizasyon süreci, mevcut işleyişi kurumsal çerçevede iyileştirmenin yanı sıra, hizmetler ve e-ticaret gibi yeni alanlara yayarak ticari ilişkileri stratejik olarak derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Modernizasyon çalışmaları kapsamında:

- Hizmetler, kamu alımları ve e-ticaretin kapsama dâhil edilmesi,
- Tarım ürünlerinde 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilmiş olan tercihli rejimin genişletilmesi,
- Uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- Ticari süreçlerin dijitalleşmesi ve idari yüklerin azaltılması,
- Tedarik zinciri güvenliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Ticaret Bakanlığı, Avrupa Komisyonu ile teknik diyalog sürecini sürdürmekte olup, müzakerelerin başlatılması için AB Konseyi onayı beklenmektedir. Bu sürecin tamamlanması, Türkiye–AB ekonomik ortaklığının 21. yüzyılın yeni ticaret dinamiklerine uyum sağlamasını mümkün kılmaktadır.

2024 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen ilk Türkiye–AB Yüksek Düzeyli Ticaret Diyaloğu (YDTD) Toplantısı, bu sürecin kurumsal bir çerçeveye kavuşturulması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu diyalog mekanizmasının her yıl düzenli olarak toplanması ve yılda iki kez üst düzey çalışma grubu toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır. Toplantı sonrasında yayımlanan ortak açıklamada, ticari engellerin aşılması, yeşil ve dijital dönüşüm konularında iş birliğinin derinleştirilmesi ve karşılıklı ekonomik güvenliğin güçlendirilmesi yönünde irade teyit edilmiştir. Türkiye-AB YDTD ikinci toplantısı ise 2025 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, taraflar Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik teknik istişarelerin Yeşil Mutabakat, dijital ticaret, hizmetler ve kamu alımları alanlarını kapsayacak şekilde sürdürülmesi konusunda mutabakata varmıştır.

Dijital Ticaret, Gümrük İş Birliği ve Teknik Mevzuat Uyumları

Dijital ekonomi, Türkiye–AB ticaret ilişkilerinin yeni boyutunu oluşturmuştur. "Tek Pencere Sistemi" ve "Kâğıtsız Gümrük Uygulamaları" sayesinde dış ticaret işlemleri hızlandırılmış; veri paylaşımı, tedarik zinciri güvenliği ve elektronik belge yönetimi alanlarında AB sistemleriyle tam uyum sağlanmıştır.

Periyodik olarak bir araya gelen "Ticaretin Kolaylaştırılması Komitesi" ve "Gümrük İş Birliği Komitesi" aracılığıyla, teknik engellerin kaldırılması, ürün güvenliği ve uygunluk değerlendirmesi konularında ortak standartların uygulanması sağlanmıştır. Bu mekanizmalar, Türk ürünlerinin Avrupa pazarında rekabet avantajını korumasına katkı sunmuştur.

Türkiye, özellikle makine, elektrikli cihazlar, kimya ve gıda sektörlerinde AB mevzuatıyla yüksek düzeyde uyum sağlarken bu uyum süreciyle ürün güvenliği, çevresel standartlar ve dijital tedarik zinciri yönetiminde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Stratejik Öncelikler ve Gelecek Vizyonu

Türkiye–AB ticari ve ekonomik ilişkileri, yalnızca mevcut ticaret hacmiyle değil aynı zamanda geleceğe dönük dönüşüm potansiyeliyle stratejik önem taşımaktadır. Modernizasyon süreciyle birlikte:

- Hizmetler, kamu alımları ve e-ticarette pazar entegrasyonunun sağlanması,
- Dijital ticaretin ve veri paylaşım altyapısının geliştirilmesi,
- Yeşil dönüşüm süreçlerinin tamamlanması,
- Teknik engellerin azaltılması ve tedarik zinciri güvenliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç itibarıyla, Gümrük Birliği'nin modernizasyonu, Yeşil Mutabakat uyumu ve dijitalleşme süreçleri birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye–AB ekonomik ortaklığı gelecekte daha adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya dönüşme potansiyeline sahiptir. Türkiye, bu süreci 2053 karbon nötr hedefiyle uyumlu biçimde yöneterek Avrupa ekonomisiyle tam entegrasyona dayalı uzun vadeli bir kalkınma vizyonunu güçlendirmektedir.

Avrupa Ekonomisiyle Tam Entegrasyona Dayalı Uzun Vadeli Bir Kalkınma Vizyonu Çalışmaları

Yıl / Dönem	Temel Alan / Süreç	Faaliyet veya Gelişme	Temel Çıktı ve Sonuç
2019–2020	Gümrük Birliği Modernizasyonu	Teknik istişare süreçleri yeniden başlatılmış; kapsamın tarım, hizmetler ve kamu alımlarını içerecek şekilde genişletilmesi yönünde mutabakat hazırlanmıştır.	Gümrük Birliği'nin kapsam dışı sektörler için revizyon çerçevesi oluşturulmuştur.
2021–2022	Yeşil Mutabakat Uyum Çalışmaları	AB'nin Yeşil Mutabakat politikası doğrultusunda Türkiye'de Yeşil Mutabakat Eylem Planı yürürlüğe girmiş; yeşil dönüşüm kapsamında Türkiye'nin politikalarının koordinasyonu sağlanmıştır.	Yeşil Mutabakat Eylem Planı
2023	Yeşil Mutabakat Finansmanı ve Sürdürülebilir Üretim	AB ve uluslararası finans kuruluşlarıyla iş birliği projeleri başlatılmış; enerji verimliliği ve temiz üretim yatırımlarına finansman sağlanmıştır.	Yeşil dönüşüm yatırımlarında EIB ve Dünya Bankası destekli fonlar devreye alınmıştır.
2023–2024	Dijital Ticaret ve Gümrük İşbirliği	"Tek Pencere Sistemi" ve "Kâğıtsız Gümrük" uygulamaları AB sistemleriyle uyumlu hale getirilmiştir.	Tedarik zinciri güvenliği, veri paylaşımı ve e-belge süreçlerinde dijital entegrasyon sağlanmıştır.
2024	AB Yüksek Düzeyli Ticaret Diyaloğu (I. Toplantı – Brüksel)	Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı ve AB Komisyonu Başkan Yardımcısı başkanlığında ilk toplantı yapılmıştır.	Gümrük Birliği modernizasyonu, yeşil ve dijital dönüşüm konularında ilerleme kaydedilmiş; yıllık diyalog mekanizması kurulmuştur.
2025	AB ile Yüksek Düzeyli Ticaret Diyaloğu (II. Toplantı – Ankara)	Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı ve AB Komisyonu Ticaret ve Ekonomik Güvenlik Komisyoneri Başkanlığında ikinci toplantı yapılmıştır.	Gümrük Birliği modernizasyonu ve başlıca iş birliği konuları olan yeşil dönüşüm, dijital ticaret, ticaret politikası önlemleri ve kamu alımları başlıklarında ilerlemeler kaydedilmiştir.

1.4.4. Dünya Ticaret Ögütü

Türkiye, 17 Ekim 1952'den itibaren taraf olduğu Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) devamı olarak, Uruguay Turu müzakereleri sonucunda kabul edilen Marakeş Anlaşması ile 26 Mart 1995 tarihinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Kuruluş süreci kapsamında Türkiye, GATT (Mal Ticareti), GATS (Hizmet Ticareti), TRIPS (Fikri Mülkiyet Hakları), TBT (Ticarette Teknik Engeller), SPS (Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri) ve Tarım Anlaşması gibi çok sayıda DTÖ Anlaşmasının tarafı olmuştur.

Türkiye, DTÖ'de gelişmekte olan ülke statüsüyle temsil edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü müktesebatı, GATT döneminden gelen temel ilkeler üzerine inşa edilen ve çeşitli anlaşmaları da kapsayan kurallar bütünüdür. İşaret edilen müktesebat Türkiye'nin ticaret politikalarının oluşturulması ve uygulanması açısından bağlayıcı bir özellik taşımaktadır. Ulusal müktesebatımız açısından da dikkate alınması gereken temel ilkeler aşağıda özetlenmektedir:

- Üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayrım yapmamasını ifade eden En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (Most Favoured Nation, Non-Discrimination),
- İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayrım yapılmamasını öngören Ulusal Muamele Kuralı (National Treatment),
- DTÖ üyesi ülkelerin DTÖ'ye konsolide taviz listesinde yer verdikleri tarife oranlarının ithalatta uygulanabilecek azami vergi düzeyini temsil etmesi ve ülkelerin bu oranları "bağlı oranlar (bound rates)" aşmamasını hükme bağlayan gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi.

DTÖ'nün kuruluşunun ardından devam eden müzakere turları sonucunda imzalanan ilk çok taraflı anlaşma, 3-7 Aralık 2013 tarihlerinde Bali'de gerçekleştirilen 9. Bakanlar Konferansı'nda gümrük işlemleri ve ticaret bürokrasisinin basitleştirilerek hızlandırılmasını öngören "Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması"dır. Türkiye tarafından anlaşmaya yönelik "Kabul Belgesi" 16 Mart 2016 tarihinde DTÖ Genel Direktörüne tevdi edilmiştir. Anlaşma, 22 Şubat 2017 tarihinde yürürlüğe girmiş ve DTÖ'nün kurucu anlaşmasına mal ticareti başlığı altında eklenmiştir.

17 Haziran 2022 tarihinde düzenlenen 12. Bakanlar Konferansı'nda (MC12) kabul edilen DTÖ Balıkçılık Sübvansiyonları Anlaşması Türkiye'de 8 Kasım 2023 tarihli Resmî Gazete'de yer alan 7791 sayısı Cumhurbaşkanı Kararı ile "Dünya Ticaret Örgütünü Kuran Marakeş Anlaşmasını Tadil Eden Protokol ve Protokolün Eki Balıkçılık Sübvansiyonları Antlaşması" ismiyle onaylanmıştır. Üye ülkelerin üçte ikisinin imzalamasıyla anlaşma 15 Eylül 2025 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Anlaşmazlıkların Halli

DTÖ'de anlaşmazlıkların halli, kurallara dayalı ve bağlayıcı bir mekanizma çerçevesinde yürütülmektedir. DTÖ anlaşmalarının uygulanması ve yorumlanmasına yönelik devletler arası ticari uyuşmazlıklarda öncelikle istişare süreci işletilmekte, sonuç alınamaması halinde panel kurulmakta ve panel kararları temyiz edilebilmektedir. Nihai kararlar, Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO) tarafından onaylanarak üye devletler açısından bağlayıcı hale gelmektedir. Karara uymayan ülkelere karşı sınırlı ölçüde yaptırım (tavizlerin askıya alınması) uygulanabilmektedir. Ancak 2019'dan bu yana Temyiz Organı'na yeni üye atanamaması sebebiyle Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması tıkanmış durumdadır. Zira panel kararlarını uygulamaktan imtina eden ülkeler, temyiz sürecini işleterek davaların sonuçsuz kalmasını sağlayabilmektedir. Bu durum, çok taraflı sistemin etkinliğine ciddi ölçüde zarar vermektedir. Türkiye, DTÖ anlaşmalarından kaynaklanan hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasından etkin bir şekilde yararlanmaktadır. Bugüne kadar Türkiye tarafından başlatılan altı uyuşmazlık çözüm süreci ülkemiz lehine sonuçlanmıştır.

1.4.5. Çok Taraflı Kalkınma Bankaları ile İlişkiler (2002-2025)

Türkiye küresel ve bölgesel güç olma yolunda, Çok Taraflı Kalkınma Bankalarında nüfuzunu artırmak ve bu kuruluşların finansman imkânlarından azami ölçüde faydalanılması amacıyla aktif rol üstlenmektedir. Bu kapsamda Türkiye, küresel ve bölgesel düzeyde kalkınma faaliyetleri yürüten Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının aktif üyesidir.

Üyesi olunan Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının Direktörler Kurulu ve Guvernörler Kurulu Toplantılarına düzenli olarak iştirak edilmekte, ulusal çıkarların yansıtılması amacıyla toplantılarda aktif bir rol üstlenilmekte ve alınan önemli kararlarda Türkiye'nin söz sahibi olması sağlanmak ve finansman imkânlarından azami ölçüde faydalanılması için girişimlerde bulunulmaktadır.

Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının üye ülkelerindeki yatırımlarının yönlendirilmesine zemin teşkil eden Ülke Stratejilerinin yürütülen Kalkınma Planları ile uyumlu olması adına etkin diyalog yürütülürken Ülke Stratejilerinde, Türkiye tarafından öncelik verilen sektörler ve çalışma alanları öne çıkarılmaktadır.

Sektörler ve çalışma alanlarına ilişkin çalışmalar dışında Türkiye bankacılıkta da önemli roller üstlenmektedir. Bu kapsamda üç büyük kurucu ortağından biri olunan Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'nda (KTKB) başkanlık pozisyonu 1998 yılından bu yana 19 yıl üstlenilmiş olup, hâlihazırda Banka Başkanlığı Türkiye tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye KTKB yönetiminde etkin söz sahibi olmakta ve Banka kaynaklarından azami ölçüde yararlanmaktadır.

2008 yılında faaliyetlerine başlayan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın (ECOBANK) kurucu başkanlığı da Türkiye tarafından üstlenilmiştir.

2011 yılında Türkiye liderliğinde Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) Direktörler Kurulu'nda Ülke Grubu oluşturulmasına ilişkin müzakereler yürütülmüş ve Türkiye'nin daimî Direktörlüğü üstlendiği Ülke Grubu oluşturulmuştur. Türkiye, söz konusu Ülke Grubunu etkin şekilde temsil etmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AAYB) Direktörler Kurulu'nda Direktörlük görevi Pakistan ile birlikte dönüşümlü yürütülmektedir.

Türkiye'nin İran ve Pakistan ile birlikte kurucu üyesi olduğu ECOBANK, 2008 yılında İstanbul'da faaliyetlerine başlamıştır. ECOBANK, merkezi İstanbul'da olan ilk Çok Taraflı Kalkınma Bankasıdır. Yine, Türkiye 2016 yılında kurulan AAYB'nin kurucu üyesi olmuştur. 2023 yılında ise, Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri tarafından Türk Yatırım Fonu (TYF) İstanbul merkezli olarak kurulmuştur.

Çok taraflı kalkınma yardımları için Çok Taraflı Kalkınma Bankaları ile iş birliği kuvvetlendirilmiştir.

2002 yılından bu yana uluslararası kuruluşların sermaye artırımlarının tamamına eksiksiz iştirak edilerek, ülkenin görünürlüğü ve oy gücü korunmuş ve söz konusu kuruluşların bölgesel ve küresel kalkınma faaliyetlerine destek olunmuştur.

Türkiye Afrika Kalkınma Bankası'na ve Afrika Kalkınma Fonu'na (AfKF) 2013 yılında üye olmuş, AfKF'nin ve Asya Kalkınma Fonunun az gelişmiş ülkelerdeki faaliyetlerini desteklemeye devam etmiştir. Bu kapsamda söz konusu fonların kaynak artırımlarının tamamına katılım sağlanmıştır.

Türk Yatırım Fonu Guvernörler Kurulu Açılış Toplantısı, İstanbul, 18 Mayıs 2024

2018 yılında EBRD nezdinde Türkiye tarafından 25 milyon Avro tutarında bir donör fonu oluşturulmuştur. Fon ile EBRD'nin Türkiye ve EBRD ülke grubumuzdaki ülkelerde (Romanya, Azerbaycan, Kırgızistan ve Moldova) yapacağı projelerinin teknik destek ve yatırım hibesi gibi bileşenleri karşılanmaktadır. Donör Fonu, Türkiye'nin belirlediği önceliklere göre tasarlanmış ve finansmanı tamamıyla Türkiye tarafından üstlenilmiştir. Söz konusu fon, üyesi olunan bir Çok Taraflı Kalkınma Bankası nezdinde oluşturulan ilk ikili iş birliği fonudur.

Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının bazı Yıllık Toplantılarına Türkiye tarafından ev sahipliği yapılarak Türkiye'nin bölgesinde önemli bir çekim merkezi olduğu teyit edilmiştir. Bu kapsamda:

- Finans ve iş dünyasından yaklaşık 3.500 katılımcıyla AKB 2005 Yıllık Toplantısı ilk kez İstanbul'da düzenlenmiştir,
- Finans ve iş dünyasından yaklaşık 2.500 katılımcıyla EBRD 2013 Yıllık Toplantısı ilk kez İstanbul'da gerçekleştirilmiştir,
- KTKB'nin 2010, 2019 ve 2024 Yıllık Toplantılarına İstanbul'da ev sahipliği yapılmıştır,
- TYF Guvernörler Kurulu Açılış Toplantısı 2024 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir,
- Uluslararası Para Fonu (IMF) – Dünya Bankası Yıllık Toplantıları 2009 yılında ilk kez İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının, Türkiye'de ülke ofisi veya bölgesel ofis açmaları sağlanmış ve Türkiye'nin bölgesel ekonomik rolü güçlendirilmiştir.

Bu kapsamda, EBRD ve İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile uluslararası anlaşmalar müzakere edilerek imzalanarak yürürlüğe sokulmuş ve bu bankaların hem Ankara'da hem de İstanbul'da ofis açmaları sağlanmıştır.

Dünya Bankası kuruluşlarından olan ve özel sektöre finansman sağlayan Uluslararası Finansman Kurumu (IFC), Vaşington dışında kurulan ilk bölgesel operasyon merkezi 2010 yılında İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Böylece Türkiye'nin IFC nezdinde etkinliği artmış ve özel sektörümüze sağlanan dış finansmanın büyüklüğünde ilerleme kaydedilmiştir.

Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının uygun koşullu finansman imkânlarından kamu ve özel sektörümüzün azami ölçüde faydalanabilmesini teminen, Türkiye'nin üyesi olduğu EBRD ve AKB'de kredi kullanıcı statüye geçilmiştir.

Türkiye'nin 1991 yılında kurucu üyesi olduğu EBRD'de üyelik statüsü 2008 yılında donör statüsünden kredi kullanıcı statüsüne çevrilmiştir.

Türkiye böylece EBRD'den 2009-2024 döneminde özel sektöre yaklaşık 22 milyar Avro kaynak sağlamıştır. EBRD, bu dönemde finansman desteğinin yanı sıra özel sektöre sağladığı teknik destek aracılığı ile Türkiye'de yüksek katma değerli yatırımların gerçekleşmesinde rol oynamıştır. Türkiye'nin yatırım cazibesinin bir göstergesi olarak, 2020-2024 döneminde EBRD nezdinde finansman hacmi bakımından ilk sırada yer almıştır.

Bununla birlikte, AKB Guvernörler Kurulu'nda 2024 yılında alınan karar ile Türkiye'nin AKB'de üyelik statüsü, kredi kullanıcı bölgesel üye olarak değiştirilmiştir.

Kararlı bir şekilde yürütülen ekonomi diplomasisi ve Türkiye'nin yüksek yatırım potansiyeli sayesinde, Çok Taraflı Kalkınma Bankalarından kaynak kullanımında üst sıralarda yer alınmaktadır.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasında 9,4 milyar dolarlık aktif portföy büyüklüğü ile Türkiye, tüm üyeler arasında birinci sıradaki yerini korumaktadır.

Ayrıca Türkiye Dünya Bankası, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve İslam Kalkınma Bankasında küresel düzeyde en yüksek aktif portföye sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye ile Dünya Bankası arasındaki iş birliği, uzun yıllara dayanan köklü bir geçmişe sahip olup her geçen dönemde daha da güç kazanmış ve bu iş birliği, Türkiye'nin kalkınma vizyonunu destekleyecek şekilde kararlılıkla sürdürülmüştür.

Hazineve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasının (EBRD) Yıllık Toplantıları Kapsamında 'Türkiye'nin Ekonomik Dönüşümü ve Büyüyen Yatırım Potansiyeli' Başlıklı Oturumda, Londra, 14 Mayıs 2025

Türkiye'nin Dünya Bankası ile iş birliği ve Dünya Bankası kuruluşları nezdinde etkinliği geçtiğimiz 20 yıldan günümüze artarak devam etmektedir.

Dünya Bankası ile Türkiye arasında mali ve teknik iş birliğinin çerçevesini oluşturan 2024-2028 mali yıllarına yönelik Ülke İşbirliği Çerçevesi (Country Partnership Framework - CPF), 9 Nisan 2024 tarihinde Banka İcra Direktörleri Kurulunda kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Yeni Ülke İşbirliği Çerçevesinin ilk üç yılında (2024-2026 mali yılları) Dünya Bankası, devam etmekte olan 17 milyar ABD dolarlık Türkiye programına ek olarak, önümüzdeki üç yıl içinde toplamda 18 milyar ABD doları tutarında finansman sağlamayı taahhüt etmiş ve böylece Türkiye'ye yönelik finansman desteğini 35 milyar ABD dolarına çıkarmıştır.

Türkiye'nin Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulunda temsili; Avusturya, Belçika, Çekya, Macaristan, Kosova, Lüksemburg, Slovakya ve Slovenya ile birlikte yer aldığı Ülke Grubu ile sağlanmaktadır. Türkiye, tarihinde ilk defa olmak üzere 2020-2024 yılları arası dönemde Dünya Bankası nezdinde İcra Direktörü pozisyonunda temsil edilmiştir.

1.4.6. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ve BM ile İlişkiler

Türkiye, başta OECD ve BM olmak üzere uluslararası kuruluşlarca yürütülen ekonomik çalışmalara aktif katkı sağlamaktadır.

OECD Ekonomi ve Kalkınmayı İnceleme Komitesi (EDRC) iki yılda bir üye ülkelerin ekonomik durumlarına (makroekonomik görünüm, yapısal reformlar, mali sürdürülebilirlik vb.) ilişkin Ülke İnceleme Raporları yayımlamaktadır. Bu raporlar, politika yapıcılar için rehber niteliğinde olması ve ülkelerin ekonomik görünümleri ile ilgili piyasaya detaylı veri sağlaması açısından önem taşımaktadır. Daha önceki yıllarda yayımlanan raporlarda olduğu gibi, en son 2025 yılında Türkiye İnceleme Raporunun yayımlanma sürecinde de OECD ile iş birliği halinde çalışılmıştır.

65. Hükûmet Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek, Paris'te Düzenlenen Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) Bakanlar Konseyi Toplantısında, Paris, 1 Haziran 2016

Her yıl gerçekleştirilen ve Bakanlar düzeyinde katılım sağlanan OECD Bakanlar Konseyi Toplantısı (MCM) ile ilgili ulusal hazırlık ve koordinasyon çalışmaları Hazine ve Maliye Bakanlığınca yürütülmekte ve anılan toplantıda Türkiye'nin temsili sağlanmaktadır.

BM çerçevesinde uluslararası kalkınmanın finansmanı konusu Hazine ve Maliye Bakanlığınca takip edilmektedir. Ayrıca 4. Uluslararası Kalkınmanın Finansmanı Konferansı kapsamında yayımlanan Sonuç Belgesine Türkiye'nin görüşlerinin yansıtılması yönünde çalışmalar yürütülmüştür.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İtalya'nın Başkenti Roma'da Düzenlenen G20 Liderler Zirvesi Sonrasında, Zirvenin Sonuçlarını Değerlendirdiği Basın Toplantısını Düzenlerken, Roma, 31 Ekim 2021

Türkiye küresel finansal kriz sonrası IMF'nin kaynak artırımına katkı sağlamıştır. 2012 yılında G20 platformu kapsamında IMF kaynaklarının artırılması konusu gündeme gelmiş ve G20 ülkelerinin büyük çoğunluğu bu doğrultuda taahhütlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye adına; IMF'nin esas kaynaklarının olası bir küresel ya da bölgesel kriz sırasında Fon kaynakları tutarının belirli bir düzeyin altına inmesi ve kaynak talebini karşılamakta yetersiz kalması durumunda kullanılmak üzere 5 milyar ABD Doları tutarında kaynak sağlama taahhüdü verilmiştir. 2021 yılından itibaren 2,154 milyar ABD doları olarak güncellenen Türkiye'nin kaynak taahhüdü hala geçerliliğini korumaktadır.

IMF borçları 2013 yılı Mayıs ayında tamamen ödenmiştir. 2005 yılında yapılan son Stand-By Düzenlemesi'nin ödemelerinin 2013 yılı Mayıs ayında sonra ermesinin ardından, IMF ile Türkiye arasındaki "program" ilişkisi sona ermiştir. Bu kapsamda IMF ile ilişkilerin odağı, artık üyelikten kaynaklanan işlemler ile küresel ekonomik işlerliğin devamı ve iyileştirilmesine destek alanlarına kaymıştır.

Türkiye'nin IMF nezdindeki oy gücü ve temsili artmıştır. Türkiye 2012 yılından itibaren IMF'de İcra Direktörlüğü ve Vekilliği pozisyonlarını üstlenmeye başlamıştır.

IMF içerisindeki kota dağılımı, üye ülkelerin dünya ekonomisi içerisindeki göreli konumlarını yansıtmaktadır. Bu kapsamda, 14. Genel Kota Gözden Geçirmesi'nin 2016 yılında yürürlüğe girmesiyle IMF'de Türkiye'nin kotası, 4.658,6 milyon SDR'ye (Special Drawing Rights) yükselmiş, Türkiye'nin IMF nezdindeki oy gücü %0,61'den %0,95 seviyesine ulaşmıştır. Türkiye bu kota ile IMF'de en yüksek oy gücüne sahip üye sıralamasında 32. sıradan 20. sıraya yükselmiştir.

Temsil açısından ise, Türkiye, IMF İcra Direktörleri Kurulu'nda hâlihazırda Avusturya, Macaristan, Çekya, Slovakya, Slovenya, Belarus ve Kosova ile birlikte temsil edilmektedir. 2012 yılında kurulan bu grupta Türkiye en yüksek oy gücüne sahip ülke olarak yer almakta olup, IMF'de ilk defa İcra Direktörlüğü ve Vekilliği düzeyinde temsil almıştır.

2022 yılında güncellenen anlaşma ile Türkiye'nin temsili daha da güçlenmiştir. Türkiye grupta her iki yıllık dönemlerde değişmekle beraber, İcra Direktörlüğü ve Vekilliği pozisyonlarını üstlenmektedir. Türkiye, on yıllık anlaşma dönemi boyunca grupta her dönemde 2 temsilci ile temsil edilme imkânı olan tek ülke konumundadır.

2015 yılında Türkiye G20 dönem başkanlığını yürütmüştür. Türkiye dönem başkanlığı G20 açısından birçok ilke vesile olmuştur. G20 tarihinde terör konusunda ilk defa bağımsız bir bildirge çıkarılmış, mülteciler ve göç konusu yine ilk defa G20 bildirgesinde yer almıştır. Ayrıca, KOBİ'lerin sorunlarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamak üzere bir özel sektör girişimi olan Dünya KOBİ Forumu kurulmuştur. G20'nin kapsayıcılığını artırmak üzere Kadın 20 (Women 20) grubu da G20 çerçevesine dâhil edilmiştir.

1.4.7. Yeşil Dönüşüm

Küresel ölçekte artan çevresel baskılar, enerji verimliliği gereksinimleri ve karbon salınımlarının azaltılmasına yönelik politikalar, ekonomik sistemlerde köklü bir dönüşümü zorunlu hale getirmiştir. Bu dönüşüm, üretim ve ticaretin çevreyle uyumlu, sürdürülebilir bir modele yönelmesini ifade etmektedir.

Türkiye açısından yeşil dönüşüm, yalnızca çevresel bir politika değil sanayi, enerji, ulaştırma, finans ve dış ticaretin bütünleşik biçimde yeniden yapılandırılmasını gerektiren stratejik bir süreçtir. Bu yaklaşım, ekonomik büyümeyi düşük karbonlu üretimle destekleyen, rekabetçi ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'nin Uyum Süreci

Avrupa Birliği, 2050 yılına kadar "karbon nötr kıta" olma hedefi doğrultusunda Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) politikasını hayata geçirmiştir. Bu politika dört ana eksen üzerine kuruludur:

- Avrupa İklim Yasası – 2050 karbon nötr hedefini yasal hale getirmiştir,
- Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) – İthalat aşamasında karbon fiyatlamasını zorunlu kılmaktadır,
- Döngüsel Ekonomi Eylem Planı – Kaynak verimliliğini ve atık yönetimini geliştirmektedir,
- Yeşil Finansman – Yeşil dönüşüm yatırımlarının finanse edilmesi önceliklendirilmektedir.

Türkiye, bu dönüşümün dış ticaret ve üretim sistemine etkilerini öngörerek 16 Temmuz 2021 tarihinde Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nı yürürlüğe koymuştur. Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen Eylem Planı kapsamında; sınırda karbon düzenlemeleri, döngüsel ekonomi, yeşil finansman, temiz enerji, sürdürülebilir ulaşım ve tarım, teknolojik dönüşüm ve inovasyon başlıklarında 50'yi aşkın strateji, eylem planı ve benzeri politika belgesi hazırlanmıştır. Yeni ihtiyaç ve öncelikler doğrultusunda güncelleme çalışmaları sürdürülen Yeşil Mutabakat Eylem Planı çerçevesinde, Türkiye'nin yeşil dönüşüm süreci kararlılıkla devam ettirilecektir.

Bu çerçevede oluşturulan Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu Bakan Yardımcıları düzeyinde toplanmakta, Türkiye'nin yeşil dönüşüm politikalarında, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamaktadır. Türkiye, bu itibarla yeşil dönüşümü yalnızca çevre politikası değil aynı zamanda ticari diplomasi ve uluslararası rekabet politikasının bir unsuru olarak ele almaktadır.

Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM)

Avrupa Birliği, karbon yoğun ürünlerin ithalatında üretim sürecinde oluşan emisyonların fiyatlandırılmasını öngören SKDM'yi 2023 yılında yürürlüğe koymuştur. 1 Ekim 2023 itibarıyla raporlama yükümlülüğü başlamış, mekanizma, 1 Ocak 2026 tarihinde mali yükümlülükler itibariyla uygulanmaya başlanmıştır.

İlk aşamada demir–çelik, çimento, alüminyum, gübre, elektrik ve hidrojen sektörlerini kapsayan sistemin, ürün ve emisyon kapsamının genişletilmesi öngörülmektedir. AB'nin payı 2025 yılında %47,8 olmuştur. Dolayısıyla SKDM kapsamında ihracatçıların AB pazarına girişte karşılaşacakları emisyon maliyetlerinin azaltılması ve karbonsuzlaşma çabalarının desteklenmesi Türkiye için yalnızca çevresel değil, ekonomik sürdürülebilirlik açısından da stratejik öneme sahiptir.

Diğer yandan Türkiye, Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) mevzuat hazırlıklarını sürdürürken sanayi tesislerinin karbon salımlarını ölçme, raporlama ve doğrulama süreçleri için gerekli dijital altyapıyı oluşturmaktadır. ETS'nin 2026 ve 2027 yıllarını kapsayan pilot dönemle birlikte kademeli olarak devreye alınması planlanmaktadır.

Ticaret Bakanlığı tarafından 1 Ocak 2027 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen en önemli ticaret partnerlerimizden Birleşik Krallık SKDM'ye ilişkin süreç de gözetilerek, SKDM kapsamında sektörler bazında bilgilendirme ve rehberlik faaliyetleri yürütülmekte; ihracatçıların karbon yönetimi, raporlama ve karbonsuzlaşma süreçlerine hazırlanması sağlanmaktadır. Ayrıca, SKDM'nin ülkemizin Gümrük Birliği'nden kaynaklanan haklarına olumsuz yansımalarının önlenmesi amacıyla Avrupa Komisyonu ile temaslar teknik ve üst düzeyde sürdürülmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen teknik çalışmalar ile ise, işletmelerin karbon ayak izini azaltacak yeni üretim metodolojileri ve teknolojilerine geçişi desteklenmektedir.

Yeşil Finansman, Ar-Ge ve Döngüsel Ekonomi Yaklaşımı

Yeşil dönüşümün finansal sürdürülebilirliği, ulusal ve uluslararası kaynakların etkin kullanımıyla mümkündür. Türkiye, düşük karbonlu üretimi desteklemek için yeşil tahvil, sürdürülebilir kredi, karbon sertifikası ve yeşil yatırım fonları gibi araçları yaygınlaştırmaktadır.

Bu kapsamda, KOSGEB, TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan hibe ve destek programları; Eximbank, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşların sağladığı uygun faizli krediler; önemli finansman kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu araçlar, işletmelerin enerji verimliliği yatırımlarını, döngüsel ekonomi uygulamalarını ve karbon azaltım projelerini hayata geçirmesini kolaylaştırarak, yeşil dönüşümün reel sektörde kalıcı etkiler yaratmasını hedeflemektedir.

Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Kapasitesindeki Sürekli Artış ve Sürdürülebilir Dönüşüm İvmesi, Uşak, 22 Haziran 2026

Sürdürülebilir Finans Taksonomisi çalışmaları halen devam etmekte olup, AB Taksonomisi ile uyumlu bir ulusal sınıflandırma sistemi oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede, Ticaret Bakanlığı tarafından ihracatçı firmaların, Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında kurumsal sürdürülebilirlik odaklı dönüşümlerini sağlayabilmeleri için Responsible® Programı adı altında Yeşil Mutabakata Uyum Projesi desteği sağlanmaktadır. Destek kapsamında, şirketlerce alınan danışmanlık hizmeti giderleri Ticaret Bakanlığı tarafından desteklenmekte, şirketlerin yeşil dönüşüm için mevcut durum analizinin yapılması, bu durumun iyileştirilmesine yönelik yol haritasının belirlenmesi, izleme ve doğrulamanın yapılması, şirketlerin ulusal ve uluslararası fonlara erişimlerinin kolaylaştırılması sağlanmaktadır.

Döngüsel ekonomi ilkeleri, atık üretimini en aza indirerek hammadde bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda Türkiye, AB'nin döngüsel ekonomi mevzuatlarına uyum sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu doğrultuda, sektörlerin yeşil dönüşüm hedefleriyle uyumlu üretim, tasarım ve tedarik süreçlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmekte olup, Türkiye'nin rekabet gücünün korunması için döngüsel ekonomi düzenlemelerine uyum faaliyetlerinin önümüzdeki dönemde hız kazanması beklenmektedir.

Stratejik Öncelikler ve 2030–2053 Vizyonu

Türkiye'nin yeşil dönüşüm politikası beş ana eksende ilerlemektedir:

- Karbon yönetimi ve SKDM kapsamında karbonsuzlaşma çabalarının güçlendirilmesi,
- Yeşil finansman ve yatırım ekosisteminin genişletilmesi,
- Döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin artırılması,
- Yeşil Ar-Ge ve dijitalleşmenin yaygınlaştırılması,
- Kurumsal koordinasyon ve uluslararası uyumun güçlendirilmesi.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın çalışmaları kapsamında ihracatçıların rekabetçiliğinin korunması, Ulusal ETS'nin uygulanması, sanayinin yeşil dönüşüm çabalarının yaygınlaştırılması, yeşil enerjinin payının artırılması ve yeşil finansmana erişimin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

Bu politikaların hayata geçirilmesiyle Türkiye, 2053 karbon nötr hedefiyle uyumlu biçimde küresel tedarik zincirlerinde "karbonsuz üretici ülke" konumunu güçlendirecek ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyumunu ileri bir seviyeye taşıyacaktır. sağlayacaktır. Netice itibarıyla yeşil dönüşüm, Türkiye'nin uluslararası ticaret yapısını yeniden tanımlayan, üretim kalitesini artıran ve çevreyle uyumlu büyüme modelini kalıcı hale getiren stratejik bir kalkınma sürecidir.

Türkiye'nin Yeşil Dönüşüm Politikası Aşamaları

Yıl / Dönem	Temel Politika / Alan	Faaliyet veya Düzenleme	Temel Çıktı ve Sonuç
2021	Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın Yayımlanması	Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" yürürlüğe girdi.	Karbon düzenlemeleri, yeşil finansman, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir üretim alanlarında 9 ana hedef ve 32 eylem belirlenmiştir.
2021	Yeşil Mutabakat Çalışma Grubunun Kurulması	Kamu kurumları, özel sektör ve STK'lar arasında koordinasyonu sağlamak üzere Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu kuruldu.	Yeşil dönüşüm politikalarının izlenebilirliği ve kurumsal koordinasyonu güçlendirilmiştir.
2023	Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) Raporlama Dönemi	AB SKDM kapsamında karbon emisyonu raporlama yükümlülüğü başlamıştır.	SKDM kapsamındaki sektörler için Sektörleri SKDM Uygulama Rehberleri hazırlanmış ayrıca raporlama yükümlülüklerine ilişkin olarak ihracatçı firmalar bilgilendirilmiştir.
2025	İklim Kanunu	İklim değişikliği ile mücadele hedeflerine yönelik olarak Ulusal Emisyon Ticareti sisteminin tesis edilmesi amaçlanmıştır.	ETS'nin 2026 yılında pilot dönem olarak devreye alınması hedeflenmiştir.
2023–2025	Yeşil Finansman ve Taksonomi Çalışmaları	Sürdürülebilir Finans Taksonomisi çalışmaları tamamlanma aşamasına gelmiştir; yeşil tahvil ve kredi mekanizmaları yaygınlaştırılmıştır.	Yeşil yatırımlar için ulusal sınıflandırma sistemi AB Taksonomisi ile uyumlu hale getirilmektedir.
2024–2025	Responsible Programı (Yeşil Mutabakata Uyum Desteği)	Firmaların AB Yeşil Mutabakatına uyum çerçevesinde alacakları danışmanlık hizmetleri desteklenmektedir.	Firmaların AB pazarındaki ihracat paylarının korunması ve daha da arttırılması amaçlanmakta ve Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum sürecine katkı sağlanmaktadır.

"2025 yılı Temmuz ayında ise 25 milyar dolar ile Cumhuriyet tarihimizin en yüksek aylık mal ihracatını gerçekleştirdik. Dış ticaret açığı son 9 ayın en düşük seviyesine indi. 2002'de yılda 36 milyar dolar ihracat yapan Türkiye'yi böyle aldık. Sadece bir ayda 25 milyar dolar ihracat yapan bir ülke haline getirdik. Ocak-Temmuz ihracatına bakıldığında da %5,2'lik artışla 7 ayda 156,4 milyar dolara ulaştık."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
38'inci DEİK Olağan Mali Genel Kurulu,
4'üncü Ustalara Saygı Ödül Töreni,
8 Ağustos 2025

2. Bölüm

Ekonomik Görünüm

Türkiye, dünyanın en büyük ekonomileri listesinde üst basamaklara hızla tırmanan, ihracatta ürün ve ülke çeşitliliğini giderek artıran, katma değerli, teknoloji-yoğun üretimde önemli mesafe kat eden, ekonomisine her geçen gün artan güvenle yatırımcıların ilgi odağında olan bir ülke konumundadır.

Türkiye'nin orta vadede verimliliği ve rekabet gücümüzü artıracak yapısal reformları hayata geçirerek sürdürülebilir yüksek büyüme ve daha adil bir gelir dağılımı ile yüksek gelirli ülkeler arasında kendini konumlandırma vizyonu bulunmaktadır.

Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesini geliştirmek, yeşil ve dijital ekonomiye geçiş odağında teknolojik dönüşümü sağlamak, beşerî sermayeyi güçlendirmek, iş gücü piyasasını daha da etkinleştirmek, yatırım ortamını iyileştirmek ve kayıt dışılığı azaltmak son çeyrek yüzyılda sağlanan kazanımları kalıcı hale getirecek yapısal reformların temel ekseninde yer almaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, İstanbul Finans Merkezi'nde Dünya Gazetesi'nin Düzenlediği 'Ekonomi Zirvesi'nde Yaptığı Konuşmadan, 31 Ekim 2025

2.1. Makroekonomik Görünüm

2002 yılında cari fiyatlarla dünyanın 21'inci, satın alma gücü paritesine göre (SAGP) ise 16'ncı büyük ekonomisi olan Türkiye, 2025 yılında cari fiyatlarla 16'ncı, SAGP'ye göre 11'nci sıradadır.

2002-2025 döneminde ortalama büyüme %5,3 olarak gerçekleşmiştir. Olumsuz küresel ve bölgesel gelişmelere rağmen 2024 yılında %3,3 büyüme kaydetmiştir. 2025 yılında büyüme % 3,6 olarak gerçekleşmiştir. 1925-2025 ortalama büyümesi 4,7; 2002-2025 ortalama büyümesi 5,3. 2025 yılında milli gelir 1.596 artış 6,7 kat olmuştur.

Ortalama Büyüme (%)

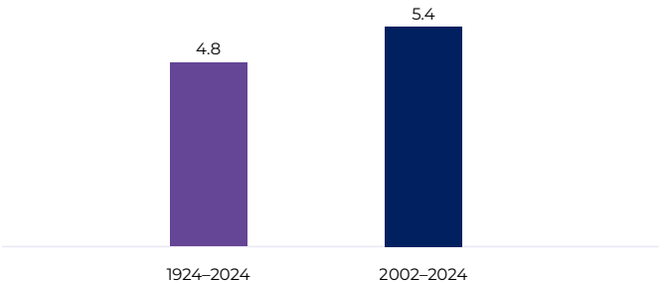

Kaynak: TÜİK

2025 yılında ise 1,6 trilyon dolara ulaşmıştır.

Milli Gelir (Cari Fiyatlarla, Milyar Dolar)

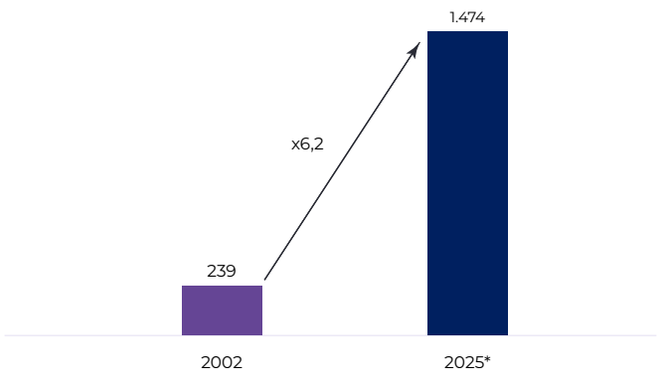

Kaynak: TÜİK

(*) 2025 yılı ilk yarı itibarıyla yıllıklandırılmıştır.

Kişi başına düşen milli gelir 2002 yılında 3 bin 616 dolar iken, 2025 yılında 18 bin 40 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2025 yılı verisi 18.040 ve 2002'ye göre artış 5 kat olmuştur.

Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)

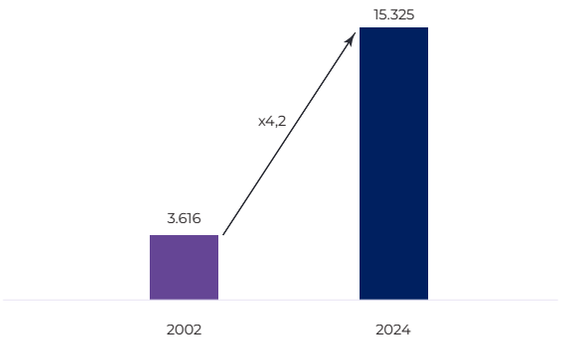

Kaynak: TÜİK

2005 yılında istihdam 19,4 milyon kişi iken 2025 yılında 32,5 milyon kişiye ulaşmış olup 13,2 milyon ilave istihdam sağlanmıştır. 2005-2025 döneminde yıllık ortalama istihdam artışı 660 bin kişi olmuştur. 2025 yılında işsizlik oranı %8,4 ile 2012 yılından beri en düşük seviyesinde gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı 2005 yılındaki %21,3 seviyesinden 2025 yılında %36,1'e yükselmiştir. 2025 yılı mevsimsel düzeltilmiş ortalama istihdam 32,5 milyon kişidir. Bu nedenle grafiğin güncellenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İstihdam (Milyon Kişi)

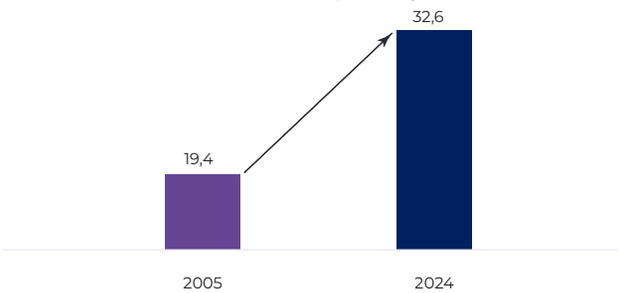

Kaynak: TÜİK

2025 yılı mevsimsel düzeltilmiş ortalama kadın işgücüne katılım oranı yüzde 36,1'dir. Bu nedenle grafiğin güncellenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Kadın İş gücüne Katılım Oranı (%)

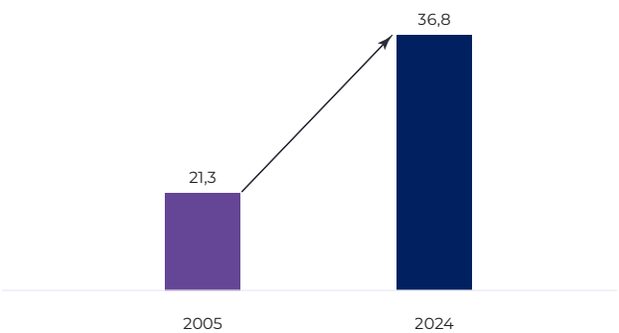

Kaynak: TÜİK

Düzceli Kadınların Kadın Emeği Merkezi Aracılığıyla Kurduğu Girişimler

Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımındaki iyileşmeyi gösteren Gini katsayısı, 2006 yılında 0,428 iken, 2025 yılında 0,410 seviyesine gerilemiştir. Bu iyileşmenin bir diğer somut kanıtı, en yüksek gelire sahip %10'luk grubun (P90) kullanılabilir gelirden aldığı payın, en düşük gelire sahip %10'luk grubun (P10) aldığı paya oranıdır (P90/P10). Bu oran, 2006'da 17,7 iken, 2025 yılında 12,9 seviyesine gerileyerek, gelir eşitsizliğinin önemli ölçüde azaldığını gözler önüne sermektedir.

Medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan göreli yoksulluk oranı 2006 yılındaki %18,6 seviyesinden 2025 yılında %13'e gerilemiştir.

En Yüksek Gelire Sahip %10'luk Grubun Kullanılabilir Gelirden Aldığı Payın En Düşük Gelire Sahip %10'luk Grubun Aldığı Paya Oranı (P90/P10): %12,9'dur.

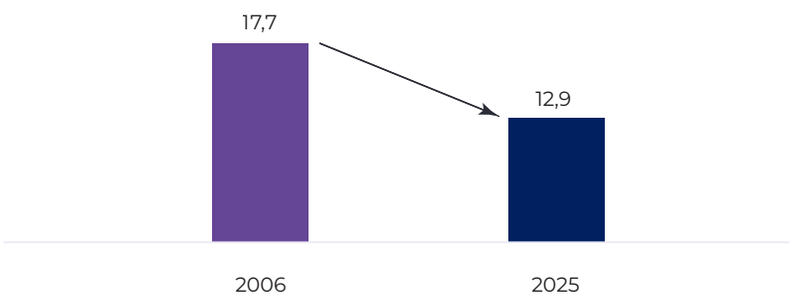

Kaynak: TÜİK

Medyan Gelirin Yüzde 50'sine Göre Yoksulluk Oranı(%)

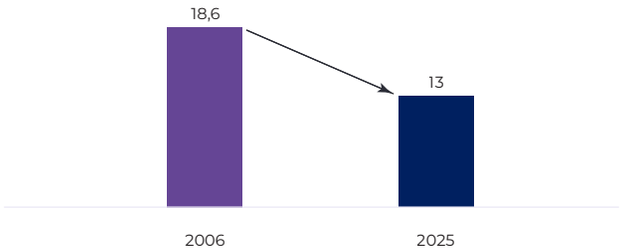

Kaynak: TÜİK

İnsani Gelişme Endeksi'nde 2002 yılında 172 ülke arasında 86. sırada yer alan Türkiye, 2023 yılında 193 ülke arasında 51. sıraya yükselerek "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisinde yer almıştır.

İnsani Gelişme Endeksi Türkiye Sıralaması

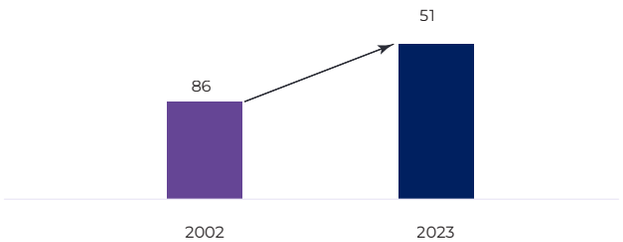

Kaynak: UNDP

İhracat 2025 yılında 273,3 milyar dolar ile tarihi yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu seviye 2002 yılındaki ihracatın 7,6 katıdır.

Yıllar İçinde İhracat

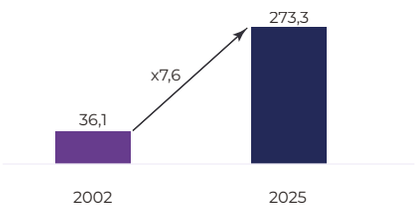

Yıllar İçinde Karşılama Oranı

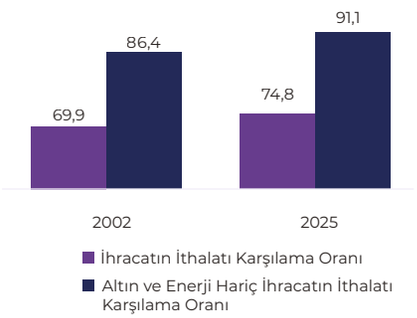

Kaynak: TÜİK

İhracatın ithalatı karşılama oranı 2002 yılında %69,9 iken, 2025 yılında %74,8 gerçekleşmiştir.Altın ve enerji hariç İhracatın ithalatı karşılama oranı 2002 yılında %86,4 iken 2025 yılında %91,1'e yükselmiştir.

2002 yılında 1 milyar doların üzerinde ihracat yapılan ürün sayısı 9, ülke sayısı 8 iken 2025 yıllında 1 milyar doların üzerinde ihracat yapılan ürün sayısı 53, ülke sayısı 51 olmuştur.

Ürün Sayısı

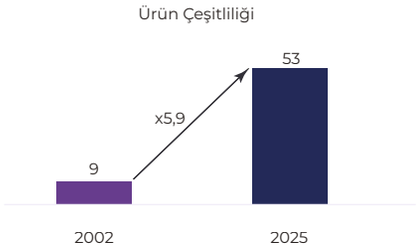

Ülke Sayısı

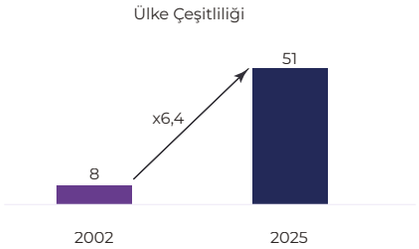

Kaynak: TÜİK

2002 yılında %0,55 olan Türkiye'nin dünya ihracatından aldığı pay, 2024 yılında %1,07'ye ulaşmıştır.

Türkiye'nin Dünya İhracatından Aldığı Pay (%)

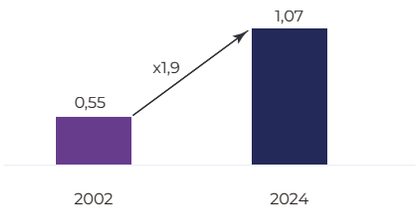

Kaynak: TÜİK, Dünya Ticaret Örgütü

İleri ve orta-ileri teknolojili ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2002 yılında %30,4 iken, 2025 yılında %43,5'e ulaşmıştır.

Türkiye'nin İhracatında İleri ve Orta-İleri Teknolojili Ürünlerin Payı (%)

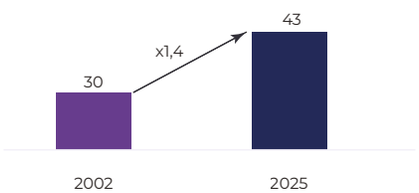

Kaynak: TÜİK

1975-2001 döneminde 14 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım girişleri 2002-2025 döneminde 20,7 katına çıkarak 289 milyar dolara ulaşmıştır.

Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (Milyar Dolar)

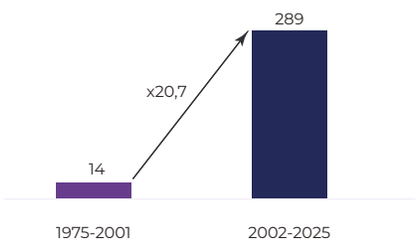

Kaynak: TCMB

Türkiye'nin Hizmet İhracatı ve İthalatı

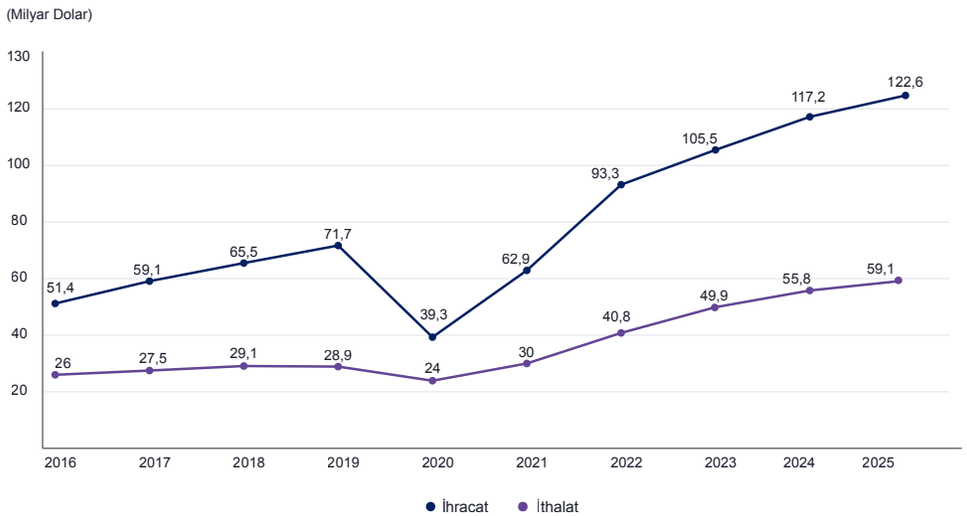

Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Hizmet ihracatı 2024 yılında 117,2 milyar dolarken 2025 yılında %4,6 oranında artarak 122,6 milyar dolar olmuştur. Hizmet ithalatı ise 2024 yılında 55,8 milyar dolarken 2024 yılında %5,9 artarak 59,1 milyar dolar olmuştur.

Turizm Geliri ve Ziyaretçi Sayısı

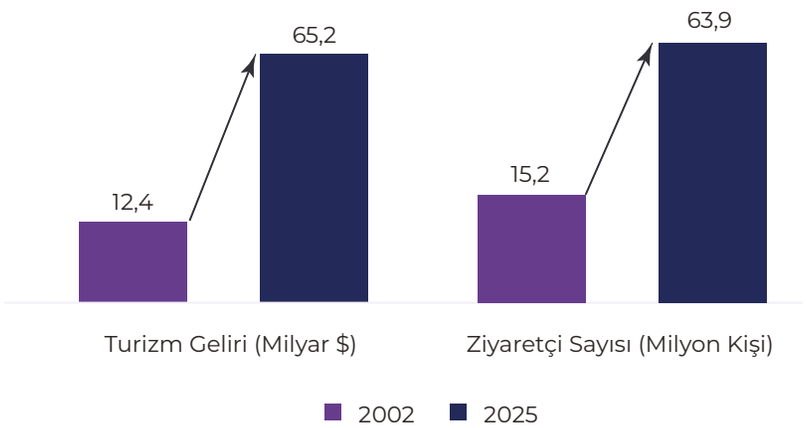

Kaynak: TÜİK

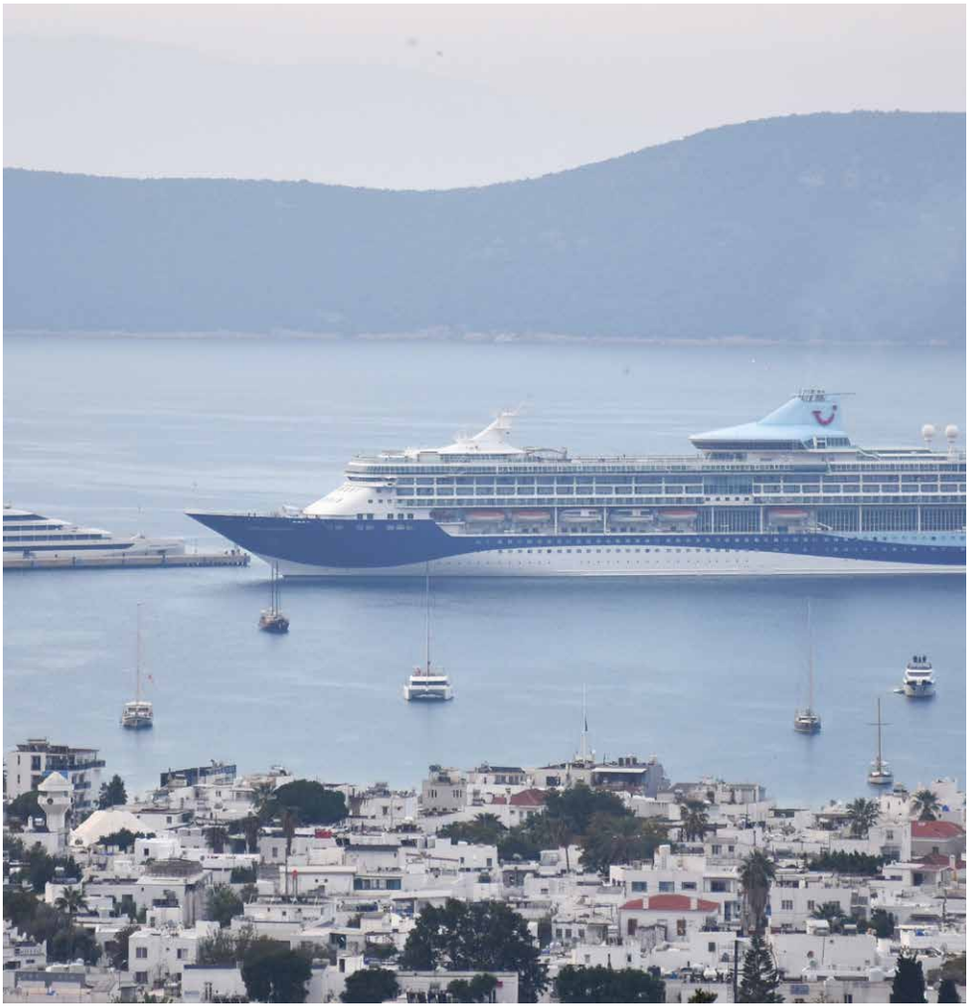

Bodrum'a Gelen Kruvaziyer

2002 yılında 28,1 milyar dolar olan TCMB brüt rezervleriyse 2025 yıl sonu itibarıyla 184 milyar dolar ile tarihi yüksek seviyesine ulaşmıştır.

TCMB Brüt Rezervler (Milyar Dolar)

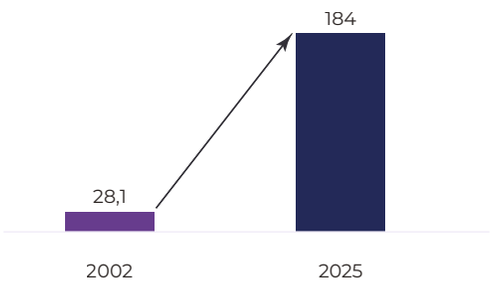

Kaynak: TCMB

2.2. Kamu Maliyesi

2002 yılına kadar olumsuz seyreden ve Türkiye'nin gelişiminin ve ekonomik büyümesinin önüne sekte vuran kamu maliyesi alanındaki gelişmeler, 2002 yılından itibaren mali disiplinin öncelendiği politikalara önem verilmesi sayesinde, ülkenin uzun dönem makroekonomik istikrarına en büyük katkıyı sağlayan alanlardan birine dönüşmüştür.

Kamu hizmetlerinin genişletilerek toplumun daha geniş kesimlerine yayıldığı ve hizmet kalitesinin sürekli iyileştirildiği bu dönemde, bütçe disiplininin korunması uzun vadeli bir politika tercihi olarak korunmuştur.

Böylece öngörülemeyen küresel, jeopolitik ya da doğal afet kaynaklı olumsuz gelişmelerde dahi vatandaşların her daim yanında olunmaya devam edilebilmiştir.

Orta ve uzun vadede uygulanmasına devam edilecek kamu maliyesi alanındaki temel ilke, sürdürülebilir bütçe dengesinin korunmasıdır. Bu sayede, ülke ekonomisinin uzun dönemli kapasitesine yönelik hizmet ve desteklerin kesintisiz sunulması hedeflenmektedir.

2002 yılı itibarıyla başlayan kamu maliyesinde reform çalışmaları 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile vücut bulmuştur. Kamu mali yönetimi alanını düzenleyen temel düzenleme olan 5018 sayılı Kanun, 2003 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak aşamalı olarak uygulamaya konmuş ve 2006 yılında tüm hükümleriyle beraber yürürlüğe girmiştir.

5018 sayılı Kanun ile;

- Avrupa Birliği uygulamalarına ve uluslararası standartlara uygun, etkin ve hesap verebilir ve vatandaş odaklı bir kamu mali yönetim sistemi oluşturulmuştur. Kamu idarelerinin kanunlara ve diğer düzenlemelere uygun faaliyet göstermesini, kamu gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerinin ekonomik, etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesini, her türlü mali karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesini, karar oluşturmak ve izlemek için zamanında ve güvenilir bilgi edinilmesini, kontrol ve denetim faaliyetlerinin nesnel risk yönetim analizlerine göre belirlenmiş en riskli alanlar üzerinde yoğunlaşmasını sağlayacak bir kamu iç kontrol sistemi oluşturulmuştur.

- Bu yeni anlayışla, orta vadeli harcama çerçevesi, performans esaslı program bütçeleme ve stratejik yönetim araçları mali sisteme kazandırılmıştır. Ayrıca, bütçe içi ve bütçe dışı fon uygulamaları kaldırılarak bütçe birliği sağlanmıştır.

- Mali yönetimde saydamlık ve hesap verebilirliği sağlamaya yönelik olarak karar ve yönetim sorumluluğuna sahip olanların, idarelerinin amaçları, stratejileri, değerleri, taahhütleri ve yıllık performansları konusunda her mali yılbaşında kamuoyunu bilgilendirmeleri hüküm altına alınmıştır.

- 6085 sayılı Sayıştay Kanunuyla kamuda hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık esasları çerçevesinde güçlü bir dış denetim yapısı oluşturulmuş ve dış denetimin kapsamı genişletilerek uluslararası standartlar çerçevesinde yeniden kurgulanmıştır.

- Kamu ihale sistemini uluslararası uygulamalarla uyumlu hale getirilerek, kamu alımlarında rekabet, saydamlık, hesap verilebilirlik ve verimlilik artırılmıştır. Ayrıca, hayata geçirilen e- ihale uygulamaları ile ihalelerde şeffaflık ve adil rekabeti güçlendirmiş ve yerli üretimi destekleyici adımlar atılmıştır.

- Kamu mali yönetiminde dijital dönüşümü ön plana alınmış, bütünleşik kamu mali yönetim bilişim sistemi projesi ile mali işlemlerin günün koşullarına uygun, hızlı ve elektronik bir şekilde yapılmasını sağlayarak çağdaş bir bilişim sistemi altyapısı hayata geçirilmiştir. Vatandaşlarımızın kamu e-fatura, e-teminat, e-tahsilat gibi dijital platformlardan işlem yapabilmesi sayesinde kaynak ve zaman tasarrufuna önemli katkılar sağlanmıştır.

- Tek hazine kurumlar hesabı uygulamaya koyularak kamu kaynaklarının bütüncül bir şekilde yönetilmesi ve kamu nakit yönetiminde etkinliği sağlanmıştır.

Uygulanan güçlü politikalarla mali disiplin kalıcı hale getirilmiş, bütçe açıkları ve borç yükü tedrici olarak düşürülmüştür. Bu sayede elde edilen mali alanın vatandaşlara hizmet olarak dönmesini sağlanmıştır. Bütçenin faiz yükü azaltılarak, faize harcanmayan kaynaklar eğitime, sağlığa, sosyal kesimlere ve Türkiye'nin büyüme potansiyeline katkı sağlayacak yatırım alanlarına aktarılmıştır. Bütçe faiz bütçesi olmaktan çıkarılarak gerçek anlamda bir hizmet bütçesi haline getirilmiştir.

Uluslararası İyi Uygulamalar Çerçevesinde 5018 Sayılı Kanunla Türk Kamu Mali Yönetim Sistemine Getirilen Saydamlık, Hesap Verebilirlik ve Stratejik Yönetim Araçları

Kamu idareleri, program bütçeye uygun olarak yürütecekleri faaliyetler ile bunların kaynak ihtiyacını, amaç, hedef ve performans göstergelerini içeren idare performans programları hazırlamaktadır. Performans programları; kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı programı, orta vadeli program, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı, idarelerin stratejik planları ile program yapısına uyumlu şekilde ve performans esasına dayalı olarak hazırlanan bütçe teklifleri ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmakta ayrıca her yıl Ocak ayı sonuna kadar kamuoyuna açıklanarak, ilgili idarenin internet sitesinde yayımlanmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından ilgili kamu idaresi için uygun görülen performans göstergeleri, kuruluşların bütçelerinde yer almakta ve performans denetimleri bu göstergeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Kamu idareleri, bütçelerini, stratejik planlarını ve performans programlarını izlemek ve değerlendirmek amacıyla nesnel, sistematik ve düzenli olarak veri toplamakta ve analiz etmekte, izleme ve değerlendirme sonuçlarını idare faaliyet raporlarında göstermektedir. İdare faaliyet raporları, ilgili idare hakkındaki genel bilgilerle birlikte; kullanılan kaynakları, bütçe hedef ve gerçekleşmeleri ile meydana gelen sapmaların nedenlerini, varlık ve yükümlülükleri ile yardım yapılan birlik, kurum ve kuruluşların faaliyetlerine ilişkin bilgileri de kapsayan malî bilgileri; stratejik plan ve performans programı uyarınca yürütülen faaliyetleri ve performans bilgilerini içerecek şekilde düzenlenmektedir. İdare faaliyet raporları, ilgili olduğu mali yılı izleyen yıl içerisinde kamuoyuna açıklanmakta, birer örneği konsolide edilerek raporlanması amacıyla ilgisine göre Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ve birer örneği de idare faaliyet raporlarında yer alan bilgilerin denetim sonuçları ile karşılaştırılması ve kamuoyuna açıklanan mali bilgiler ile performans bilgilerinin doğruluğuna güvence verilmesi amacıyla Sayıştay'a gönderilmektedir. Bu kapsamda; bir yönetim ve kontrol aracı olarak iç kontrol güvence beyanları idare faaliyet raporlarının ekinde yer almaktadır.

Kamu idarelerine ait mali istatistiklerin zamanında, doğru ve kapsayıcı olarak kamuoyunun bilgisine sunulmasıdır. Bu kapsamda, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler, Hazine ve Maliye Bakanlığınca aylık olarak hazırlanarak kamuoyuna açıklanmaktadır. Sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idarelere ait malî istatistikler ile merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler Hazine ve Maliye Bakanlığınca birleştirilerek, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler elde edilmekte ve üçer aylık dönemler itibarıyla açıklanmakta ve kamuoyuna sunulmaktadır.

Stratejik yönetim perspektifi, 5018 sayılı Kanunla Türk kamu mali yönetim sistemine entegre edilen unsurlardan bir diğeridir. Kamu idareleri bu kapsamda; kalkınma planları, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalar, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde idarenin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren ve katılımcı yöntemlerle hazırlanan stratejik planlar belirlemekte ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Sayıştay'a ve kamuoyunun bilgisine sunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hakkı Susmaz 'Kamu Yönetiminde Etkin Denetim Semineri'nde bir konuşma yaptı, 10 Haziran 2025.

Mali yönetimde, stratejik planlama ile bütçeleme süreci bütünleşik durumdadır. Bu çerçevede idareler, bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini; stratejik planlarına, yıllık amaç ve hedefleri ile performans göstergelerine dayandırmak zorundadırlar. Stratejik planlar yoluyla bütçeler ile plan ve politikalar arasında bağlantı güçlendirilmektedir.

Uluslararası iyi uygulama örnekleri çerçevesinde Türk kamu mali yönetim sistemine kazandırılan bir başka mali yönetim aracı, çok yıllı bütçeleme anlayışıdır. Bu kapsamda, merkezi yönetim bütçe kanunu yılı ve izleyen iki yılın gelir ve gider tahminlerini içermekte ve idare bütçeleri, stratejik planlar dikkate alınarak izleyen iki yılın bütçe tahminleriyle birlikte görüşülmekte ve değerlendirilmektedir. Kamu mali yönetimi alanında uluslararası kabul gören uygulama araçlarından birisi olan orta vadeli harcama perspektifi, Türk kamu mali yönetiminde Orta Vadeli Programlar aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Çok yıllı bütçe anlayışını destekleyen bu araç; kalkınma planları, stratejik planlar ve genel ekonomik koşulların gerekleri doğrultusunda makro politikaları, ilkeleri, hedef ve gösterge niteliğindeki temel ekonomik büyüklükleri, gelecek üç yıla ilişkin toplam gelir ve gider tahminlerini, bütçe dengesi ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içermektedir.

Sonuç olarak, faiz giderlerinin millî gelire oranı ve kamu maliyesi üzerindeki faiz yükü, 2002 yılından günümüze ciddi ölçüde azalmıştır. 2002 yılında, faiz giderlerinin millî gelire oranı %14,3 olarak gerçekleşmişken, bu oran 2025 yılında %3,3 olarak gerçekleşmiştir. Faiz giderlerinin bütçe içerisindeki payı ise 2002 yılındaki 43,2 seviyesinden, 2025 yılında %14,0 seviyesine inmiştir. Bütçedeki faiz yükü ciddi oranda azaltılarak, eğitime, sağlığa, yatırımlara, toplumun ihtiyaç sahibi kesimlerini hedefleyen sosyal yardımlara ve savunma ve güvenlik alanında çağ atlatan harcamalara daha fazla kaynak ayrılabilmiş, ülke ekonomisinin öncelikleri ile vatandaşların refahı desteklenebilmiştir.

Faiz Giderleri (GSHY'ye oran, %)

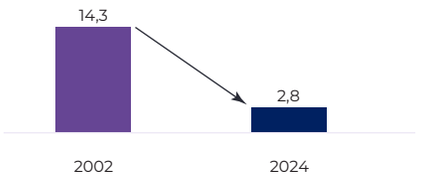

Faiz Giderlerinin Bütçe İçindeki Payı (%)

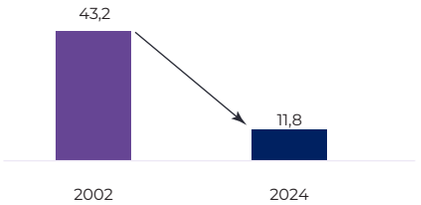

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK

Toplanan vergi gelirlerinden faiz harcamalarına ayrılan pay azalmıştır.

2002 yılında elde edilen her 100 lira vergi gelirinin 85,7 lirası faiz harcamalarını finanse etmiştir. 2025 yılında ise elde edilen her 100 lira vergi gelirinin yalnızca 18,6 lirası faiz harcamaları için kullanılmıştır.

Vergi gelirlerinden faiz harcamalarına ayrılan pay düşürülerek, kaynaklar vatandaşlara yönelik hizmetlere aktarılmıştır.

Vergi Gelirlerinden Faize Ödenen Tutar (%)

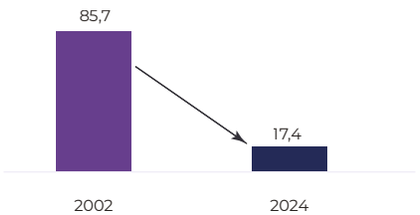

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Bütçe Disiplinine Öncelik Verilmesi ve Zorlu Koşullarda Hizmet İçin Mali Alan Açılması

2002 yılında %11,1 olan bütçe açığının milli gelire oranı, 2025 yılında %2,9 olarak gerçekleşmiştir.

Bu süre zarfında, 2020-2022 döneminde COVID-19 salgınının beraberinde getirdiği zorluklar tecrübe edilmiş, salgın henüz tam anlamıyla sona ermeden 2022 yılında patlak veren jeopolitik gerginlikler ve aynı dönemde küresel ölçekte de etkisi hissedilen enflasyonist baskıyla yüz yüze gelinmiş ve 2023 yılında yaşanan asrın felaketi Kahramanmaraş Depremi tüm ülkeyi derin üzüntüye sevk etmiştir.

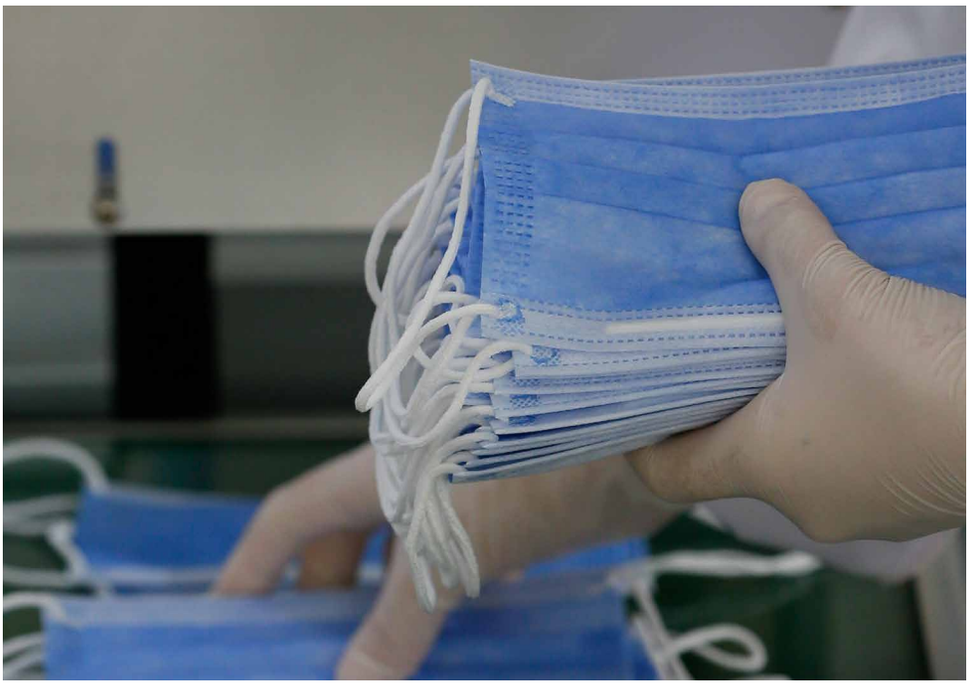

Hazır Giyimin Pandemi Döneminde Medikal Tekstile Yönelişi, 17 Eylül 2020

İçinden geçilen bu zorlu dönemlerde, yaraların sarılmasına, ekonominin kalkındırılmasına ve sosyal kesimlerin desteklenmesine yönelik olarak bütçeden destekler verilmiş, vergisel teşvikler uygulanmıştır. 2023-2025 dönemindeki deprem harcamaları, Strateji ve Bütçe Başkanlığının 2026 tarihli Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu'nda 3,6 trilyon TL ve 91,5 milyar dolar olarak yer almıştır.

Kahramanmaraş Merkezli 6 Şubat 2023 Depremlerinden Etkilenen Bölgelerdeki İnşa Çalışmaları, 3 Eylül 2025

Bahse konu tüm harcamalara ve vergisel teşviklere rağmen, bütçe açığının milli gelire oranı söz konusu dönemde sürdürülebilir seviyede tutulmuştur.

2002 yılından başlayarak uygulamaya alınan politikalar aracılığıyla orta ve uzun vadede bütçe disiplini temin edilebilmiş, böylece bütçede gerektiğinde kullanılabilecek mali bir alan oluşturulmuştur.

Söz konusu mali alan, Covid-19 salgını ya da yaşanan doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda ihtiyaç sahibi toplum kesimlerine ve ülke ekonomisine destek verilmesi, üretimin sürekliliği sağlanarak mümkün kılınmıştır.

Merkezi Yönetim Bütçe Açığı (GSYH'ye Oran, %)

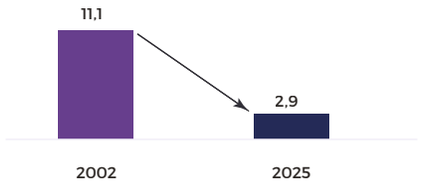

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK

2.3. Kamu Finansmanı

Borç Stokunun GSYH'ye Oranı ve Piyasa Değişkenlerine Karşı Duyarlılığının Önemli Ölçüde Azaltılması

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun çerçevesinde 2003 yılından bu yana kararlılıkla yürütülen ve orta vadeli bir bakış açısı ile oluşturulan stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikaları neticesinde borç stokunun GSYH'ye oranı ve borç stokunun diğer makroekonomik değişkenlere olan duyarlılığı önemli ölçüde azaltılmıştır.

2002 yılında %71,2 olan AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH'ye oranı 2025 yılı 2. çeyreği itibarıyla %24,1'e gerilemiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli Hatay'da yapımı tamamlanan Kemalpaşa caddesinin açılışında, 27 Aralık 2025.

AB Tanımlı Borç Stoku (GSYH'ye Oran, %)

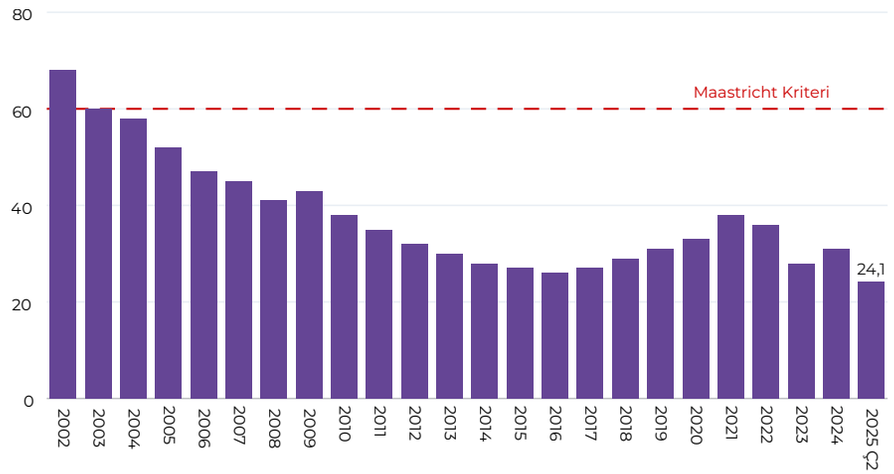

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK

AB üyesi ülkelerde ise bu oran 2024 itibarıyla ortalama %81 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Türkiye, AB üyesi ülkeler ile karşılaştırıldığında genel yönetim borç stoku açısından en az borçlu ülkeler arasındadır.

AB tanımlı genel yönetim borç stoku için gerçekleştirilen duyarlılık analizi sonuçlarına göre 2024 yılı sonu itibarıyla, TL'deki %5 değer kaybı, borç stokunun GSYH'ye olan oranını 0,6 puan; borçlanma faizlerindeki 500 baz puanlık artış borç stokunun GSYH'ye olan oranını 0,6 puan ve büyüme oranındaki 2 puan azalış ise borç stokunun GSYH'ye olan oranını 0,5 puan artırmaktadır. Uygulanan stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikaları neticesinde söz konusu oranlar 2002 yılına göre önemli ölçüde gerileme kaydetmiştir.

AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stokunun GSYH'ye Oranındaki Değişim

	2002	2024
TL'nin %5 değer kaybı/kazancı	+ / - 2,0 puan	+ / - 0,6 puan
TL faiz seviyesinde 500 baz puanlık değişim	+ / - 1,4 puan	+ / - 0,6 puan
GSYH büyümesinde 2 puanlık değişim	+ / - 1,3 puan	+ / - 0,5 puan

Yatırımcı Tabanının Genişletilmesi ve Finansal Araçların Çeşitlendirilmesi Amacıyla Yapılan Çalışmalar

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun kapsamında 2012 yılında ilk defa yurt içi piyasalarda kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. 2013 yılından itibaren düzenli olarak kira sertifikası ihraçlarına devam edilmiştir. Ayrıca 2016 yılı sonunda TÜFE'ye endeksli kira sertifikası ihracı gerçekleştirilirken, 2025 yılında TLREFK'ye (Türk Lirası Gecelik Referans Faiz Oranı – Konsolide) endeksli kira sertifikası ihracına başlanmıştır.

Yastık altında bulunan altınların ekonomiye kazandırılması, sermaye piyasalarının gelişimine katkıda bulunulması, yurt içi tasarrufların artırılması amacıyla 2017 yılı Ekim ayından itibaren altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikası ihracı yapılmaktadır. Bu çerçevede, bireysel yatırımcılardan 2017 yılında 2,5 ton, 2018 yılında 4,2 ton ve 2019 yılında 1,5 ton altın toplanmıştır. Kurumsal yatırımcılardan ise 2019 yılında 80,8 ton, 2020 yılında 113,7 ton, 2021 yılında 141,6 ton, 2022 yılında 49,2 ton, 2024 yılında 131,8 ve 2025 yılında 52,1 ton altın toplanmıştır. Bu kapsamda, toplam altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikası ihraç tutarı 577,4 tona ulaşmıştır.

Borsa İstanbul (BİST) Ofisinin Genel Görünümü, 27 Ağustos 2025

Diğer taraftan, döviz tasarruflarının finansal sisteme kazandırılması amacıyla 2010 yılından sonra 2018 yılında yurt içi piyasada döviz cinsi borçlanmalara tekrar başlanmıştır. Bu kapsamda, 2025 yılı Ekim ayı itibarıyla toplamda yaklaşık 12,7 milyar avro ve 38,6 milyar ABD doları tutarında ihraç gerçekleştirilmiştir.

Benzer şekilde, Borsa İstanbul tarafından oluşturulan ve çeşitli finansal araçların fiyatlanmasında kullanılabilecek Türk Lirası Gecelik Referans Faiz

Oranı (TLREF) baz alınarak TLREF'e Endeksli Devlet Tahvili ihraçlarına ilk olarak 2020 yılında başlanmıştır. Bu çerçevede, geçtiğimiz 5 yıllık dönemde (2020 yılında 37,4 milyar TL, 2021 yılında 50,4 milyar TL ve 2022 yılında 9,7 milyar TL, 2023 yılında 172,5 milyar TL, 2024 yılında 382,9 milyar TL 2025 yılı Ekim ayı itibarıyla 564,8 milyar TL) yaklaşık toplam 1,2 trilyon TL tutarında ihraç gerçekleştirilmiştir.

Tek Hazine Kurumlar Hesabı Uygulaması ile Hazine Nakit Rezervinin Güçlendirilmesi

2018 yılında Hazine nakit yönetiminde etkinliği sağlamak amacıyla kamu maliyesindeki en önemli reformlardan biri olan Tek Hazine Kurumlar Hesabı (THKH) uygulaması yürürlüğe konulmuştur.

THKH uygulamasının genişletilmesi faaliyetleri çerçevesinde uygulama kapsamındaki kamu idaresi sayısı 350'ye ulaşmıştır. Bu sayede, 250 milyar TL'nin üzerinde kaynak Hazine hesaplarında toplanmış; 150 milyar TL'nin üzerinde nema geliri elde edilerek merkezi yönetim bütçesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca, THKH'de toplanan bakiye, herhangi bir maliyete katlanılmaksızın kısa vadeli finansman imkânı sunarak Hazinenin borçlanma maliyetlerinin düşürülmesine olanak sağlamıştır.

2.4. Gelir Politikaları ve Düzenlemeleri

Gelir politikaları, para ve maliye politikaları ile eşgüdüm içerisinde oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda mali disiplini odağa alan bir bakış açısıyla bütçenin sürdürülebilir ve sağlıklı kaynaklarla finanse edilmesine önem verilerek kamu gelirlerinin kalitesi artırılmıştır.

Etkin, basit ve adil bir vergi sistemi oluşturularak ekonominin büyüme potansiyelinin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda temel vergi kanunları birçok açıdan kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiş ve ikincil mevzuatta sadeleştirme çalışmaları yürütülmüştür.

Türk ekonomisinin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılması hedefleri ile uyumlu; yatırımı, üretimi, istihdamı, ihracatı güçlü bir şekilde teşvik eden mekanizmaları geliştirilmiştir.

Ayrıca kurumsal yapı gözden geçirilerek vergi idaresi yeniden yapılandırılmış, vergi tahsilatında etkinlik artırılarak kayıt dışılıkla mücadelede önemli bir mesafe kat edilmiştir.

✹ ***Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılması:***

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI

2005 yılında kurulan Gelir İdaresi Başkanlığı, gelir politikasını adalet ve tarafsızlık içinde uygulamak, vergi ve diğer gelirleri en az maliyetle toplamak ve mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak gibi temel amaçlarla faaliyette bulunmakla görevlendirilmiştir. Başkanlık, bu görevleri yerine getirirken aynı zamanda mükellef haklarını gözeterek yüksek kalitede hizmet sunmak suretiyle, mükelleflerin yükümlülüklerini kolayca yerine getirmeleri için gerekli tüm tedbirleri almak üzere faaliyette bulunmaktadır.

- Gelir İdaresi Başkanlığı'nın kuruluşu ile taşrada oluşan ikili yapı sonlandırılmıştır. 81 ilde Gelir İdaresine bağlı defterdarlıklar kurularak Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın taşra hizmetleri de bu çatı altına toplanmıştır. Bu sayede kamu kaynaklarının etkili ve verimli kullanılması sağlanmıştır.

- Örgütlenmede ihtisaslaşmayı esas alan bir yaklaşım benimsenmiştir. İhtiyaç görülen illerde katma değer vergisi üzerinde ihtisaslaşmış vergi dairelerinde konunun uzmanı kadrolar ile daha hızlı ve kolay hizmet sunulmaya başlanmıştır.

Vergi Sisteminde Önemli Yapısal Düzenlemeler

Vergi mevzuatının basit, anlaşılır ve kolay uygulanabilir olmasını sağlamak üzere;

- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ilga edilerek, çağın ve Türkiye'nin uzun dönemli stratejik hedeflerinin gereklerine uyumlu olarak adil bir rekabet ortamı sağlayan, büyümeyi destekleyen, mükelleflerin gönüllü uyumunu gözeten, vergi güvenliğini güçlendiren, geniş tabanlı, kolay uygulanabilir ve yenilikçi bir anlayışla düzenlenen 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu yürürlüğe koyulmuştur.

- Menkul sermaye iratları ile menkul kıymetlerden elde edilen kazanç ve iratlar için 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren tevkifat esasına dayalı oldukça basit bir vergileme rejimini benimsenmiştir.

- Vergi mevzuatı uygulamasının daha sade ve anlaşılabilir olması amacıyla dağınık bir yapıda olan birçok tebliğ, vergi türleri itibarıyla tek tebliğ haline getirilerek, konu bazlı tasniflerle kullanım kolaylığı sağlanmıştır.

Uyumlu Mükellefi Teşvik Eden Düzenlemeler

- Beyannamelerini kanuni süresinde veren, vergilerini süresinde ödeyen gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yıllık beyannamelerinde tahakkuk eden gelir veya kurumlar vergisinin %5'i kadar vergi indirimi

imkânı sağlanmıştır (2018).

- Vergi politikaları ile büyüme ve sosyal adalet ilkeleri ekseninde yatırım, istihdam, üretim, ihracat ve rekabet ortamı güçlü bir şekilde desteklenmiştir.

- Uygulanmakta olan teşvik sistemi Türkiye Yüzyılı Kalkınma Hamlesi, Sektörel Teşvik Sistemi Uygulamaları ve Bölgesel Teşvikler ana başlıkları altında yenilenerek bölgelere, konulara ve yatırımlara farklı yoğunlukta teşvikler sağlanmıştır.

Bu kapsamda yapılmakta olan yatırımların türüne göre; KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta prim desteği, yatırım yeri tahsisi, Hazine Taşınmazlarının bedelsiz devri, enerji tüketim harcamalarının karşılanması, nitelikli personel desteği sağlanması gibi birçok destek ve teşvik sunulmaktadır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Başkanlığındaki Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Danışma Kurulu Toplantısı, Ankara, 30 Ekim 2009

- Teşvik sisteminin en önemli unsuru olan "yatırım indirimi istisnası" müessesesi yenilenerek "İndirimli kurumlar vergisi" uygulaması getirilmiştir (2009).

Daha önce uygulanan "Yatırım indirimi istisnası" müessesesi kaldırılarak bölge, yatırım türü, yatırım konusu ve yatırım büyüklüğü gibi seçici özellikleriyle yatırımlara farklı vergi indirimi ve yatırıma katkı oranı uygulamasına imkân veren yeni bir uygulama getirilmiştir.

2016 yılında ise bu müessese içerisinde hak kazanılan indirime endeksleme uygulaması getirilerek yatırımcıya sağlanan teşvikler daha da artırılmıştır.

Ayrıca, proje bazlı yatırımlarda sağlanan teşviklerle özellikli yatırımların daha yüksek oranda desteklenmesi sağlanmıştır.

- Ülke ekonomisini katma değer zincirinde daha yukarı taşımak için Ar-Ge faaliyetleri ve Ar-Ge faaliyetlerinin ticarileştirilmesine yönelik başta gelir ve kurumlar vergisi ile katma değer vergisi olmak üzere birçok vergisel destek sunulmuştur.
- Sanayi sicil belgesi sahibi kurumların, üretim faaliyetinden elde ettikleri kazançlarına uygulanacak kurumlar vergisi oranı 1 puan indirilmiştir (2022).
- İhracat yapan kurumların münhasıran ihracattan elde ettikleri kazançlarına 1 puan indirimli olarak uygulanan kurumlar vergisi oranının, 5 puan indirimli uygulanması sağlanmıştır (2023).
- Katma değer vergisi iadelerinde uygulamaya alınan birçok sistem ile iade süreleri kısaltılmıştır.
- Sektör ayrımı yapılmaksızın imal ettikleri malları doğrudan ihraç eden imalatçıların KDV iadelerini çok daha kolay almalarının önü açılmıştır.

Türkiye'nin Teknoloji ve İnovasyon Üssü Bilişim Vadisi, Kocaeli, 2025

- Teknoloji geliştirme bölgelerinde yazılım faaliyetleri KDV istisnası ile desteklenmiştir.

- 5 yıl boyunca indirim yoluyla giderilemeyen devreden katma değer vergisi tutarlarının gider yazılabilmesine imkân sağlanarak devreden KDV konusunda önemli bir adım atılmıştır (2024).
- Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince hizmet ihracından elde edilen kazançlara uygulanan indirim oranı, kazancın tamamının Türkiye'ye transferi koşulu ile %50'den %80'e çıkarılmıştır. (2023)
- Gerçek kişilerin, sermayesinin en az %50'sine sahip oldukları, yurt dışındaki kurumlardan elde ettikleri kâr paylarının yarısını ülkeye getirmeleri koşuluyla bu gelirleri vergiden istisna edilmiştir (2023).
- Kurumlar, ödenmiş sermayesinin en az %50'sine sahip oldukları yurt dışındaki kurumlardan elde ettikleri kâr paylarının Türkiye'ye getirilmesi koşuluyla, söz konusu kâr paylarının %50'sini kurumlar vergisinden istisna edebilir. Bu istisna uygulamasında, kâr payının elde edildiği yurt dışı kurumun vergi yükü taşıyıp taşımadığına bakılmaz. (2023)

Vergide Adaletin Güçlendirilmesi

Vergi adaletinin güçlendirilmesi amacıyla son yıllarda çok önemli düzenlemeler hayata geçirilmiştir.

- Asgari ücretin vergi dışı bırakılması:

  2008 yılında uygulamaya alınan Asgari Geçim İndirimi uygulaması ile neredeyse sıfırlanan asgari ücret üzerindeki gelir vergisi yükü, 2022 yılında yapılan önemli düzenleme ile tamamen kaldırılmıştır.

2022 yılından bu yana asgari ücretten gelir ve damga vergisi alınmamıştır. Bunun yanında, asgari ücret üzerinde ücret alanların ücretlerinin asgari ücrete isabet eden kısmı da gelir ve damga vergisinden istisna edilmiştir.

Asgari Ücret Üzerindeki Gelir Vergisi Yükü (%)

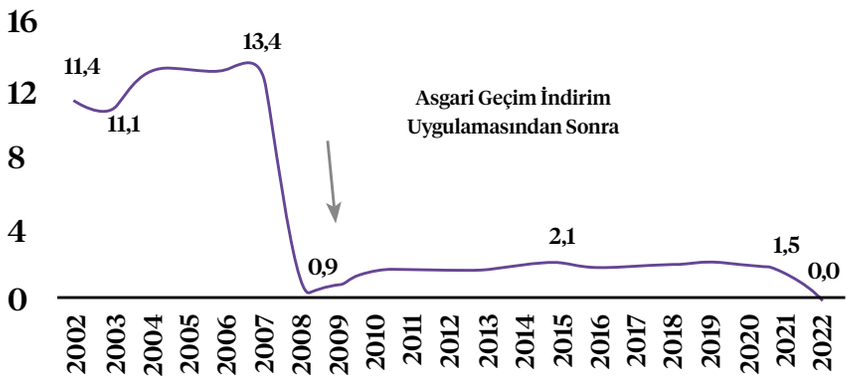

Yalnızca 2026 yılında ise bu kapsamda vazgeçilecek verginin toplamda 1 trilyon 92 milyar TL'ye ulaşacağı öngörülmektedir. Bu tutar tek başına toplam vergi harcamasının üçte birini oluşturmaktadır.

- Gıda maddelerine uygulanan KDV oranı %1'e indirilmiştir.
- Sermaye üzerindeki vergiler artırılmıştır.
  - Banka ve finans sektöründen, Yap İşlet ve Devret Modeli ile Kamu Özel İşbirliği Projeleri kapsamında elde edilen kazançlardan %5 oranında daha fazla kurumlar vergisi alınmıştır. (2023)
  - Çok uluslu şirketlere %15 asgari kurumlar vergisi getirilmiştir. (2024)
  - Yurt içi asgari kurumlar vergisi düzenlemesi yapılmış olup, böylece teşvik, istisna ve indirimler nedeniyle ödenecek vergisi bulunmayan şirketlerden de asgari %10 kurumlar vergisi alınmıştır. (2024)
- Şirketlerin vergi matrahlarını etkileyen giderlerde kısıtlamaya gidilerek, bazı istisna ve muafiyetler daraltılmıştır.
  - Gelir ve kurumlar vergisi matrahını etkileyen; binek otomobillerin giderleri ve amortismanlarına (2019), öz kaynak kullanımını teşvik etmek amacıyla kullanılan kredilerin faiz giderlerine kısıtlama getirilmiştir. (2021)
  - Sermaye artışlarında süresiz olarak uygulanan nakdi sermaye indirimi beş yıl süre ile sınırlandırılmıştır. (2022)

- Yurt dışında ihracat, inşaat, onarma, montaj ve taşımacılık faaliyetlerinde bulunan mükelleflere tanınan hasılatın binde beşi oranındaki götürü gider uygulaması kaldırılmıştır. (2023)
- Taşınmaz satış kazançları için sağlanmış bulunan kurumlar vergisi ve KDV istisnasını kaldırılmıştır. (2023)
- Şirketlerin yatırım fonlarından elde ettikleri kazançlara uygulanan kurumlar vergisi istisnasını kaldırılmıştır. (2023)
- Şirketlerin iştirak hissesi satış kazancı istisnası %50'ye düşürülmüştür. (2024)
- Yatırım fon ve ortaklıklarına tanınan kazanç istisnasını, gayrimenkul kazançlarının %50'sinin kâr olarak dağıtılması şartına bağlanmıştır. (2024)
- Yenilenen teşvik sistemi kapsamında, indirimli kurumlar vergisinde indirim hakkının kullanılabileceği dönem, ilk hesap döneminden itibaren en fazla 10 hesap dönemi olarak sınırlandırılmış; buna ek olarak, kurumlar vergisi indirim oranı da %60 olarak belirlenmiştir. (2025)
- 1 Ağustos 2025 tarihinden itibaren yapılacak ücret ödemelerine uygulanmak üzere, 4961, 5746 ve 6550 sayılı Kanunlar kapsamında Ar-Ge, tasarım ve destek personeline yönelik sağlanan teşvik ve istisnalara konu edilebilecek azami ücret tutarı, aylık brüt asgari ücretin 40 katı ile sınırlandırılmıştır. (2025)

- 1963 yılında vergi sistemine giren ve 61 yıldır uygulanan uzlaşma müessesesinde önemli bir değişiklik yapılarak vergi asılları uzlaşma kapsamından çıkarılmıştır. (2024)

- Kadınların çalışma hayatına katılmasını kolaylaştırıcı ve teşvik edici düzenlemeler yapılmıştır.
  - Aile ve iş yaşantısının dengesinin kurulması amacıyla önemli düzenlemeler yapılmış, kreş faaliyetleri desteklenmiştir. Buna göre; özel kreş ve gündüz bakımevlerinin işletilmesinden elde edilen kazançlar beş yıl boyunca gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmiştir (2004).
  - Ücretlilere yapılan kreş desteği ödemeleri vergiden istisna tutulmuştur.
  - Kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin iş yerinde verilmediği durumlarda, her bir çocuk için asgarî ücretin aylık brüt tutarının yarısına (2026 yılı için 16.515 TL) kadarlık ücret gelirlerinden gelir vergisi alınmamıştır. (2018)
- Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini hızlı, doğru ve kolay yerine getirebilmeleri için elektronik uygulamalar yaygınlaştırılarak yükümlülükleri konusunda etkin bir bilgilendirme yapılmıştır.
- e-Vergicilik uygulamaları ile bir yandan mükelleflerin uyum maliyetleri azaltılırken diğer yandan kamu kaynaklarının etkili ve verimli kullanımı sağlanmıştır.
- Bu kapsamda elektronik fatura, elektronik arşiv, elektronik irsaliye, elektronik defter, elektronik dekont, elektronik sigorta poliçesi, elektronik sigorta komisyon gider belgesi, elektronik bilet ve benzeri uygulamaları mükelleflerin istifadesine sunulmuştur.
- Artık mükellefler bu belgelerini kâğıt ortamında düzenlemekten kurtulmuş ve böylece milyarlarca adet belge elektronik ortamda düzenlenerek kâğıt, toner vb. masrafları önemli derecede azaltılmıştır.

- ***e-Beyanname***

2004 yılında beyannamelerin %98,75'i kâğıt ortamında alınmaktaydı. Geliştirilen uygulamalar ve mevzuat düzenlemeleri ile 2025 yılsonu itibarıyla kâğıt beyanname alınma oranı %0,1, elektronik beyanname oranı %99,9 olmuştur.

✹ ***e-Defter Uygulaması***

Elektronik Defter (e-Defter) Uygulaması ile Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu kapsamında kâğıt üzerinde tutulması zorunlu olan defterlerin elektronik ortamda tutulması, muhafaza ve ibraz edilebilmesi ile açılış ve kapanışlarına ilişkin tasdik işlemlerinin elektronik ortamda yapılması imkânı sağlanmıştır. Bu defterlerin değişmezliği ve bütünlüğü garanti altına alınmıştır. 2025 yılı itibarıyla e-Defter mükellef sayısı 2 milyon 190 bine ulaşmıştır.

✹ ***Defter Beyan Sistemi***

1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla kullanıma açılan Defter Beyan Sistemi ile daha küçük ölçekte faaliyet gösteren; serbest meslek erbabı, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ile basit usule tabi olan mükelleflerin kayıtlarının elektronik ortamda tutulmasına, defterlerinin elektronik olarak oluşturulmasına, saklanmasına, vergi beyannameleri, bildirim ve dilekçelerin elektronik olarak verilebilmesine imkân tanınmıştır.

✹ ***Elektronik Belge (e-Belge) Uygulamaları***

2025 yılında 13,8 milyar adet belge (e-fatura, e-arşiv fatura ve e-serbest meslek makbuzu) elektronik ortamda e-Belge uygulamaları ile düzenlenmiştir. Bu uygulamalardan yararlanan sayısı 2,7 milyona ulaşmıştır.

✹ ***e-Tebligat***

Mükelleflere vergi kanunları kapsamında tebliği zorunlu olan belgelerin elektronik ortamda daha hızlı ve güvenli bir şekilde tebliğine imkân sağlayan e-Tebligat Sistemi 2016 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Sistem yoluyla hiçbir ücret alınmadan bugüne kadar 253 milyon adet tebliğ evrakı elektronik oramda tebliğ edilmiştir. Bu kapsamda posta masrafı, kâğıt, toner, yazıcı vb. kaynaklardan toplam 21,8 (reel olarak 51,8 milyar) milyar lira tasarruf sağlanmıştır. Sistemin aktif kullanıcı sayısı 2025 yılı itibarıyla 12,7 milyona ulaşmıştır.

Sistemin aktif kullanıcı sayısı 2025 yılı itibarıyla 12,4 milyona ulaşmıştır.

✺ *e-Yoklama*

leştirilmesi amacıyla "Elektronik Yoklama" projesi hayata geçirilmiştir. e-Yoklama Sistemi ile yoklama ve denetim faaliyetleri klasik yoklama anlayışının dışında, mobil cihazlar ile elektronik olarak yerine getirilmekte, yoklamalarda görüntü alınmakta ve yoklama sonuçları anlık merkezi sisteme intikal ettirilmektedir.

2025 yılında 4,2 milyon yoklama e-Yoklama sistemi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

✺ *Hazır Beyan Sistemi*

1 Mart 2016 tarihinden bu yana gelirleri sadece ücret, gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı ile diğer kazanç ve iratlardan veya bunların birkaçından veyahut tamamından ibaret olan gelir vergisi mükelleflerinin bu gelirlerine ilişkin beyannameleri Hazır Beyan Sistemi ile önceden hazırlanarak mükelleflerin onayına sunulmaktadır.

2024 yılında Hazır Beyan Sistemi üzerinden yaklaşık 2 milyon 422 bin adet gelir vergisi beyannamesi alınmıştır. Bu beyanlar üzerine 81 milyar 576 milyon TL vergi tahakkuk ettirilmiştir.

Mükellef Odaklı ve Dijitalleşmiş "Geleceğin Vergi Daireleri"

Vergisel işlemlerin elektronik ortamda yapılabilmesi amacıyla hizmete sunulan İnternet Vergi Dairesi ile İnteraktif Vergi Dairesindeki tüm işlemler Dijital Vergi Dairesi çatısı altında toplanmıştır. 7 Ekim 2023 tarihi itibarıyla dijital.gib.gov.tr internet sayfası üzerinden hizmete açılan Dijital Vergi Dairesi (DVD), tek kapı tüm işlemler özelliği ile 208 adet hizmeti vatandaşların kullanımına sunmuştur. Bu sayede, artık birçok işlem vergi dairelerine fiziki olarak gitmeye gerek kalmadan elektronik sistemler üzerinden kolayca sonuçlandırılabilmektedir.

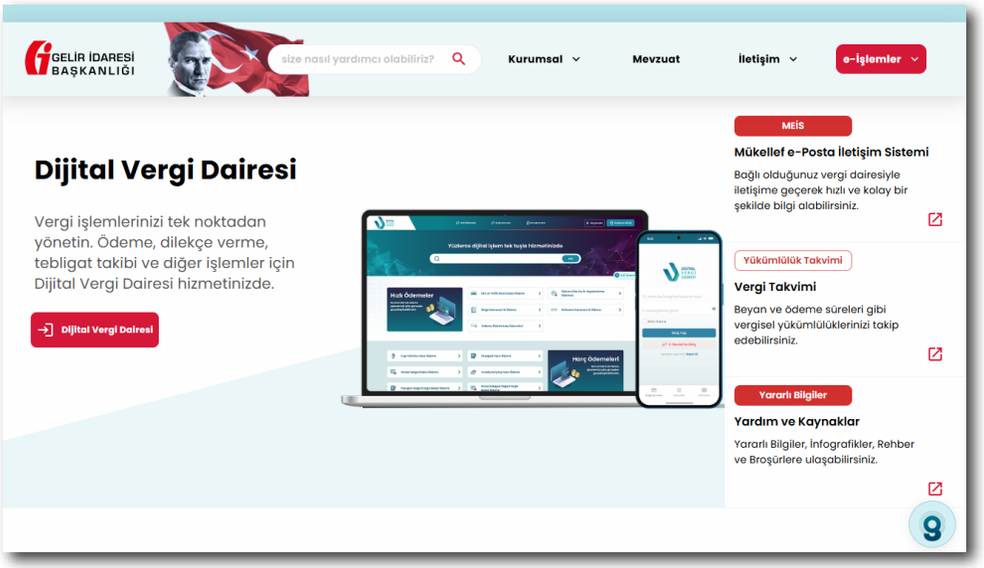

Mükelleflerin vergisel yükümlülükleri ve hakları konusunda tam ve zamanında bilgilendirmek amacıyla birçok uygulama hayata geçirilmiştir.

Kamuda ilk çağrı merkezleri arasında olan Vergi İletişim Merkezi (VİMER-189) 2007 yılı sonu itibarıyla hizmete açılmıştır. Vergi İletişim Merkezi'nde vergi ile ilgili konulara ilişkin danışmanlık hizmeti sunulmakta ve sorulara en kısa sürede cevap verilmektedir. Ayrıca vergi kayıp ve kaçağı konusunda ihbar bildirimleri alınarak, mükelleflere borçları ile ilgili bilgilendirme yapılmaktadır.

Bilgilendirme ve yönlendirme kabiliyetlerine sahip, yapay zekâ destekli, makine öğrenmesi esası ile çalışan 7/24 hizmet verebilme kapasitesine sahip bir uygulama olan Dijital Vergi Asistanı (GİBİ) 2023 yılında kullanıma sunulmuştur. GİBİ, kullanıcıların genel nitelikli, kişiye ve duruma özel olmayan mevzuat sorularını cevaplamakta ve gerekli hizmetlere yönlendirmeler yapabilmektedir.

Vergi konusunda hazırlanan rehber ve broşürler, hak ve yükümlülükler konusunda e-Posta, SMS ve sosyal medya kanalları üzerinden yapılan bildirimler ile mükelleflerin en doğru bilgiye zamanında ulaşmaları sağlanmaktadır.

Tüm dünyayı etkisi altına alan salgın dönemi başta olmak üzere, yaşanan deprem, yangın ve sel gibi doğal afetlerde her zaman vatandaşların yanında olunarak vergisel yükümlülükleri ertelenmiştir. Olağanüstü dönemlerde zarar gören vatandaşların yanında olunmuştur.

Gelirler politikası para politikası ile eşgüdümlü şekilde uygulanarak gerekli görülen durumlarda geçici oran indirimleri, istisna düzenlemeleri ve yapılandırma kanunları ile vatandaşların olağanüstü koşulları en az zarar ile atlatmalarına imkân sağlanmıştır.

Vergi sistemi ile çevre dostu yeşil vergileme güçlü bir şekilde desteklenmektedir.

- Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak sahibi olunan veya kiralanan konutlarda kurulan tesislerde, elektrik üretimi yapan ve ihtiyaç fazlasını satan gerçek kişiler, vergiden muaf esnaf kapsamına alınmıştır (azami 50 kW'a kadar, 50 kW dâhil).
- Isı yalıtımı ve enerji tasarrufu sağlamaya yönelik faaliyetler, gelir ve damga vergileri ile teşvik edilmiştir.
- Konvansiyonel araçlara göre elektrikli araçlar ÖTV ve MTV uygulamalarında daha düşük oranlarda vergilendirilmiştir.

Avrupa Yeşil Mutabakat süreci ve 2053 yılı sıfır karbon emisyonu hedefine yönelik olarak tamamen Türkiye'de gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetleri sonucunda Türkiye'de elektrik motorlu taşıtların üretilmesini teşvik etmek amacıyla önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Rüzgâr Türbinleri, İzmir

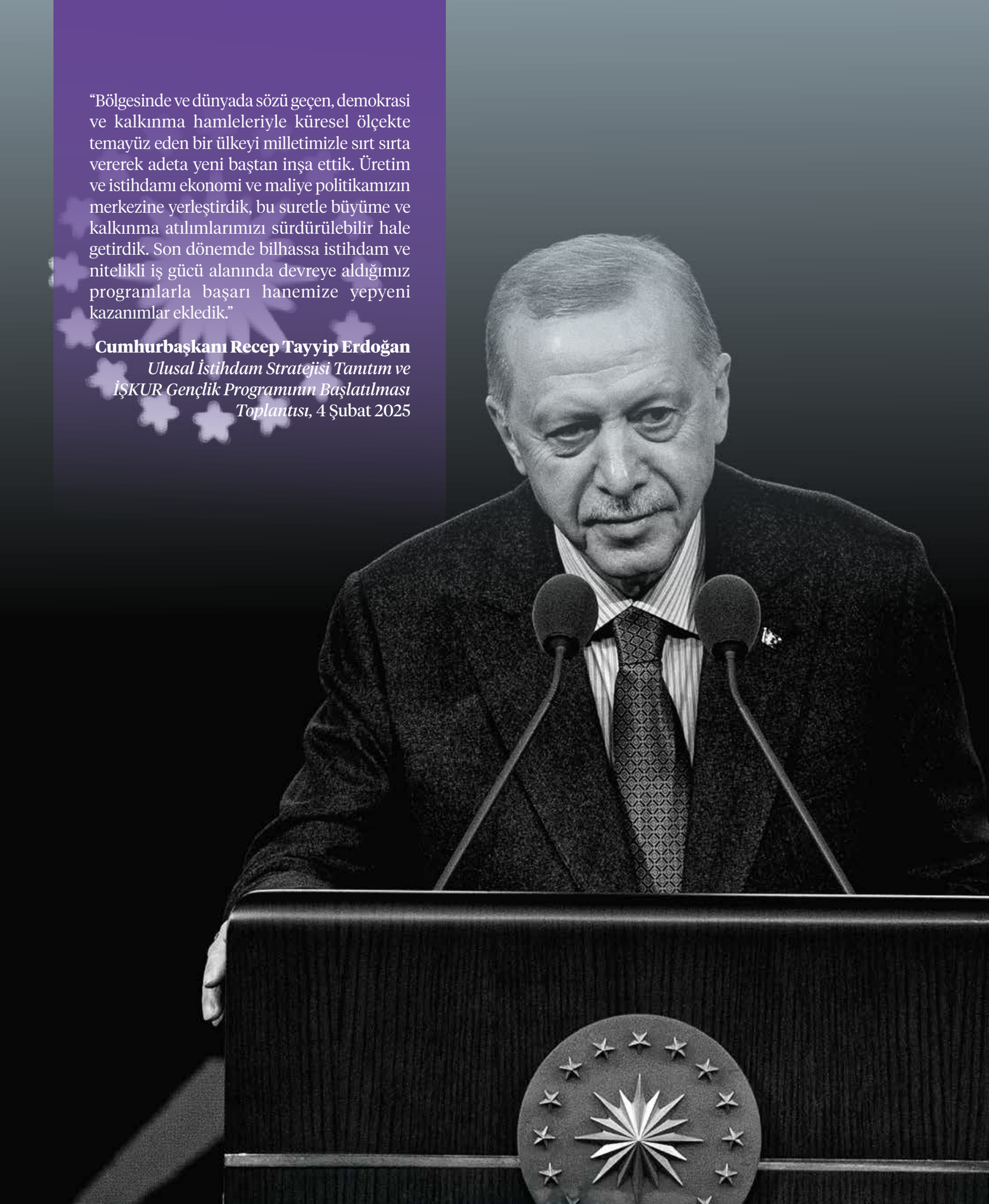

"Bölgesinde ve dünyada sözü geçen, demokrasi ve kalkınma hamleleriyle küresel ölçekte temayüz eden bir ülkeyi milletimizle sırt sırta vererek adeta yeni baştan inşa ettik. Üretim ve istihdamı ekonomi ve maliye politikamızın merkezine yerleştirdik, bu suretle büyüme ve kalkınma atılımlarımızı sürdürülebilir hale getirdik. Son dönemde bilhassa istihdam ve nitelikli iş gücü alanında devreye aldığımız programlarla başarı hanemize yepyeni kazanımlar ekledik."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
Ulusal İstihdam Stratejisi Tanıtım ve İŞKUR Gençlik Programının Başlatılması Toplantısı, 4 Şubat 2025

ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ 2025 - 2028

3. Bölüm

Kalkınma Altyapısının Güçlendirilmesi

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme, sosyal kapsayıcılık ve çevresel sürdürülebilirliğin bir arada kullanılmasında kritik rol oynayan temel unsurlardan biri de güçlü ve kapsamlı bir altyapıdır. Ulaştırma, enerji, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi temel altyapı hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği, bir ülkenin küresel rekabet gücünü, yatırım çekme kapasitesini ve vatandaşlarının yaşam kalitesini doğrudan etkiler.

3.1. Altyapı ve Mega Projeler

2002 yılından sonra Türkiye'de hayata geçirilen önemli altyapı ve mega projeler arasında birçok farklı alandan örnekler bulunmaktadır.

İstanbul-İzmir Otoyolu, Menemen- Çiğli- Aliağa- Çandarlı Otoyolu, Kuzey Marmara Otoyolu, Malkara-Çanakkale Otoyolu, Ankara- Niğde Otoyolu gibi projelerle şehirler arasındaki bağlantılar güçlendirilmiştir. Ayrıca Malatya-Hekimhan-16.bölge hududu yolu ile Türkiye'deki karayolu ağının kuzey- güney aksında bölünmüş yol bütünlüğünün oluşturulmasına katkı sağlanmıştır. Diyarbakır Güneybatı Çevre Yolu ile Güneybatı Çevre Yolu'nun 13 km'lik Kuzeybatı Çevre Yolu'na entegre edilmesiyle kullanıcılara konforlu ulaşım imkânı sağlamıştır. Osmangazi Köprüsü, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Çanakkale 1915 Köprüsü, Avrasya Tüneli, Ayvacık- Küçükkuyu yolu Assos ve Troya tünelleri gibi mega projelerle coğrafi engeller aşılmıştır.

Osmangazi Köprüsü

Kuzey Marmara Otoyolu

Yavuz Sultan Selim Köprüsü

Ankara-Eskişehir, Ankara-Konya, Ankara-İstanbul gibi hatlar hizmete girerek şehirlerarası yolcu taşımacılığında önemli bir değişim yaşanmıştır. İstanbul Boğazı altından geçen demiryolu tüneli projesi olan Marmaray, Asya ve Avrupa yakalarını demiryoluyla birbirine bağlamıştır. Ayrıca Sabiha Gökçen Havalimanı raylı sistem bağlantısı (Tavşantepe-Sabiha Gökçen havalimanı) ve Gaziray Projesi ile kent içi ulaşım sağlanmıştır. Kars- Tiflis-Bakü İpek Demiryolu projesi ile Türkiye; Asya ile Avrupa arasındaki demiryolu taşımacılığında kilit bir rol üstlenmiştir.

Küresel havacılık sektöründe Türkiye'nin konumunu güçlendiren en önemli mega projelerden biri olan İstanbul Havalimanı hayata geçirilmiştir. Ayrıca Amasya Merzifon Havalimanı, Rize-Artvin Havalimanı, Ordu-Giresun Havalimanı, Tokat Havalimanı önemli havayolu projeleri arasındadır. Filyos Limanı ve Karasu Limanı büyük ölçekli liman projeleri arasındadır. TÜRKSAT 5a ve 5b ve e-devlet kapısı önemli haberleşme projeleri arasındadır.

3.2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

2003 yılından günümüze Türkiye'de bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün güçlendirilmesi, ülkenin dijital dönüşümünde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yapılan yatırımlarla bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayat standartlarını yükselten kolaylıklarından her vatandaşımızın faydalanmasını sağlayan faaliyetler amaçlanmaktadır.

Mobil ve geniş bant altyapısının yaygınlaştırılması, internet erişiminin hane halkları ve bireyler nezdinde artırılmasında kritik rol oynamıştır. Türkiye'de 3G hizmetleri 2009 yılından itibaren sunulmaya başlanmış ve mobil abone sayısı hızla artarak 4.5G hizmetlerinin sunulmaya başladığı 2016 yılı Mart ayı sonuna kadar 65,9 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. 1 Nisan 2016 tarihinde hayata geçen 4.5G hizmeti kullanıcılar tarafından hızla benimsenmiştir. Yapılan altyapı yatırımlarıyla internet erişiminde çevirmeli bağlantıdan geniş bant internete geçiş yapılmış, böylece 56 Kbit/sn bağlantı dönemi tarih olup, 1000 Mbit/sn bağlantı hızı verilir hale gelmiştir.

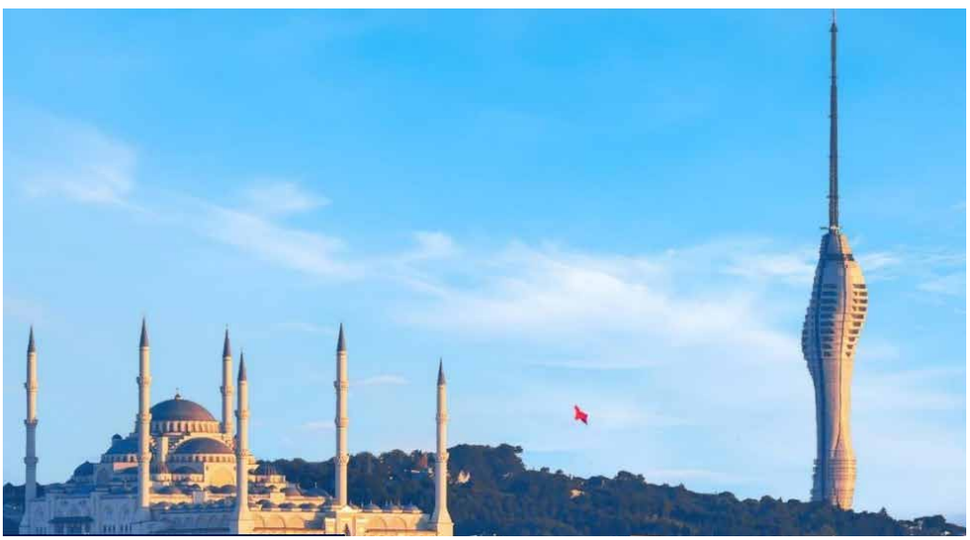

Çamlıca Kulesi

3.3. Enerji

Türkiye'nin kalkınma perspektifi kapsamında enerji talebini arttıran faktörler arasında sanayileşmenin hızlanması, nüfus artışı, deniz aşırı ticaretin yaygınlaşması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve teknolojinin gelişmesi sayılabilir. Türkiye'nin 2022 yılı toplam nihai enerji tüketimi 2000 yılına göre %96 oranında artış göstermiştir. Bina ve hizmet sektörü, toplam nihai enerji tüketiminde %32,6 ile en yüksek paya sahip olmuştur. Sanayi sektöründe tüketilen enerjinin payı %31,6, ulaştırma sektörünün payı %25,5 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2022 döneminde sanayi sektörünün nihai enerji tüketimi yıllık bazda ortalama %2,3, bina ve hizmet sektörünün nihai enerji tüketimi %3,2, ulaştırma sektörünün nihai enerji tüketimi ise %4,4 oranında artış göstermiştir. Toplam nihai enerji tüketiminin yıllık bazda ortalama artış oranı ise %3,1 olarak gerçekleşmiştir (Enerji Verimliliği 2030 Stratejisi ve II. Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2024-2030). Yenilenebilir enerji kaynaklarının (Güneş, Rüzgâr, Jeotermal) kurulu güçteki payı önemli ölçüde artmıştır. Özellikle Rüzgâr Enerjisi Santralleri (RES) ve Güneş Enerjisi Santralleri (GES) hızlı bir gelişim göstermiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) verilerine göre, 2022 yılında elektrik üretiminin, %34,6'sı kömürden, %22,9'u doğal gazdan, %20,3'ü hidrolik enerjiden, %10,6'sı rüzgârdan, %5,1'i güneşten, %3,4'ü jeotermal enerjiden ve %3'ü diğer kaynaklardan elde edilmiştir. 2017'den itibaren uygulanan politikalarla yerli kaynakların (linyit, hidrolik, yenilenebilir) kullanımının maksimize edilmesi hedeflenmiştir.

Türksat 3A

Yusufeli Barajı, Artvin

2017-2023 arasını kapsayan I. Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı uygulama döneminde 10 eylem altında yapılan çalışmalar ile enerji sektöründe enerji tasarrufu sağlanmış ve şu gelişmeler öne çıkmıştır:

- Elektrik dağıtımında kayıpların azaltılmasına yönelik gerçekleştirilen şebeke yatırımları, kaçak elektrik kullanımıyla mücadele, dağıtık üretimin yaygınlaştırılması vb. çalışmalarla 2016 yılında %13,42 olan kayıp oranı 2022 yılı itibarıyla %11'in altına düşürülmüştür.
- Genel aydınlatma tesislerinde LED armatür kurulmasına yönelik uygulamalar başlamış ve elektrik dağıtım şirketleri tarafından 80.000'den fazla LED uygulaması yapılmıştır.
- Talep tarafı katılımına yönelik mevzuat altyapısı tamamlanarak esnek veya kaydırılabilir yükü olan elektrik tüketicilerinin yan hizmetler ve dengeleme güç piyasalarına oyuncu olarak katılabilmeleri sağlanmıştır.

- Milli Akıllı Sayaç Sistemleri Projesi çerçevesinde ilk saha kurulumları Samsun'da gerçekleştirilmiştir.
- Elektrik faturalarında tüketiciye kıyaslanabilir ve daha detaylı bir fatura bilgisinin sunulması amacıyla yapılan düzenlemelerle, günlük enerji tüketim ortalaması ve cari yıl ile bir önceki takvim yılı gibi geçmiş dönem tüketim bilgilerine erişim imkânı sunulmuştur.
- Kurulu gücü 20 MW ve üzeri olan termik santrallerin atık ısılarının öncelikle bölgesel ısıtma sistemlerinde değerlendirmelerine yönelik etüt yapma yükümlülükleri getirilmiştir. Elektrik Üretim Anonim Şirketi'ne bağlı termik ve hidrolik santrallerde kapsamlı enerji etütleri yapılarak verimlilik artırıcı projeler geliştirilmiştir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'de elektrik enerjisi üretim santrali sayısı, 2023 yılı Mart ayı sonu itibarıyla 11.845'e (lisanssız santraller dâhil) yükselmiştir. Mevcut santrallerin 751 adedi hidroelektrik, 67 adedi kömür, 361 adedi rüzgâr, 63 adedi jeotermal, 346 adedi doğal gaz, 9.767 adedi güneş, 490 adedi ise diğer kaynaklı santrallerdir. Ayrıca, 4.800 MWe kapasiteli Akkuyu Nükleer Santralinin yapım çalışmaları devam etmektedir.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali'ndeki Devam Eden Çalışmalar, Mersin

TÜİK Verilerine Göre, Enerji Sektöründe Aylık Ortalama Ücretli Çalışan Sayısı

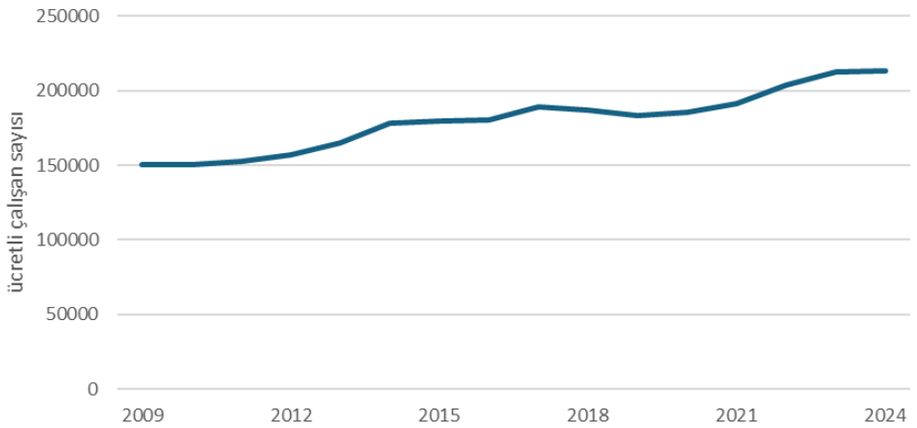

Kaynak: TÜİK

Türkiye Elektrik İletişim A.Ş. verilerine göre, Türkiye'nin elektrik üretiminde kurulu gücünün 2024 yılında 116.265,1 MW olduğu görülmektedir.

2014 ve 2024 Yılları İçin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kurulu Gücü **(Birim: MW)**

	Kömür	Sıvı Yakıtlar	Doğal Gaz	Yenilenebilir +Atık+Atık Isı	Çok Yakıtlı	Hidrolik	Jeotermal	Rüzgar	Güneş	Toplam
2014	14.813,9	594,9	18.724,4	299,1	7.369,4	23.643,2	404,9	3.629,7	40,2	69.519,8
%	21,31	0,86	26,93	0,43	10,60	34,01	0,58	5,2	0,1	100,0
2024	21.221,3	135,4	20.577,8	2.416,9	4.874,3	32.203,0	1.733,5	12.870,8	20.232,1	116.265,1
%	18,25	0,12	17,70	2,08	4,19	27,70	1,49	11,1	17,4	100,0

Kaynak: TEİAŞ

Dış ticaret açığını azaltmak amacıyla elektrik üretimi için yerli kaynakların kullanımını artırmak Türkiye'nin enerji politikasının ana hedefidir. 2024 yılının ilk 6 ayında toplam üretim içerisinde yerli kaynakların payı %66'ya ulaşırken ithal kaynakların payı ise %34'e gerilemiştir.

Sosyal Destekler ve Teşvikler

233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 35'inci maddesi uyarınca enerji ve maden sektöründeki görevlendirme uygulamaları ile vatandaşların desteklenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu desteklere ilişkin detaylara aşağıda yer verilmiştir.

Enerji Alanında Tüketicilere Sağlanan Destekler

2021 yılından itibaren gelir düzeyine bakılmaksızın hanehalkı ve KOBİ doğal gaz tüketicilerinin, 2022 yılından itibaren ise hanehalkı elektrik tüketicilerinin faturaları sübvanse edilmektedir.

Hanehalkı tüketicilerinin doğal gaz faturaları 2021 yılında %85, 2022 yılında %79, 2023 yılında %70, 2024 yılında %65, 2025 yılı ilk 7 ayında ise %65 oranında sübvanse edilmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Filyos Türkiye Petrolleri Limanı'nda 'Karadeniz Doğal Gazı Devreye Alma Töreni'nde

Hanehalkı tüketicilerinin elektrik faturaları ise 2022 yılında %55, 2023 yılında %55, 2024 yılında %60, 2025 yılı ilk 7 ayında ise %55 oranında sübvanse edilmiştir.

2021-2025 Enerji Sübvansiyon Oranları (%)

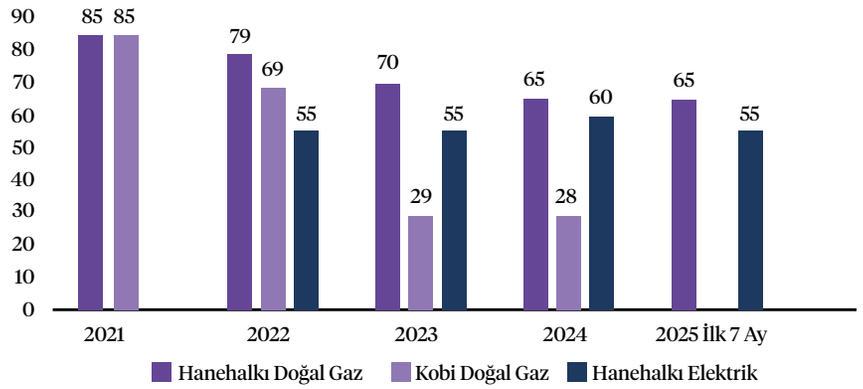

2021-2025 döneminde elektrik ve doğal gaz sübvansiyonları kapsamında tahsis edilen bütçe ve bütçeden yapılan aktarımlara ilişkin detaylar aşağıda sunulmaktadır.

Elektrik Sübvansiyonları (Milyar TL)

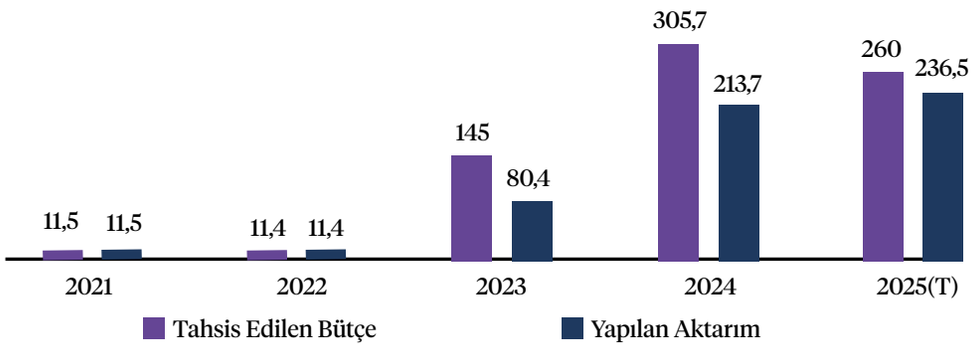

İhtiyaç Sahibi Ailelere Kömür Yardımı

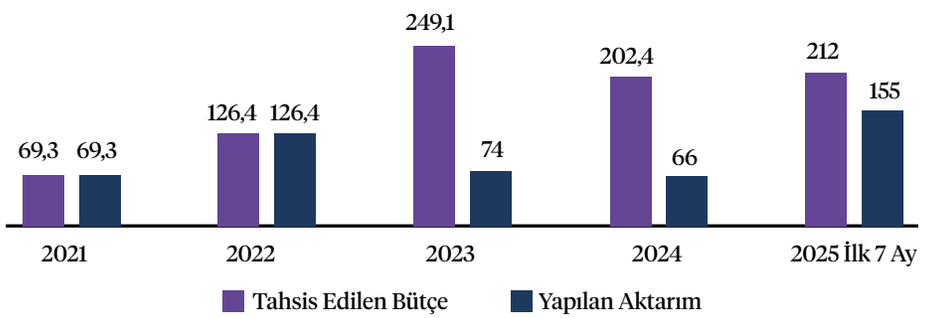

2002 yılından 2019 yılına kadar çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararları 2019 yılından günümüze kadar ise çıkarılan Cumhurbaşkanı Kararlarına dayanılarak ihtiyaç sahibi ailelerin ısınma ihtiyaçlarının karşılanmasını teminen Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Türkiye Taşkömürü Kurumu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları vasıtasıyla kömür yardımı yapılmaktadır.

Ailelere Yapılan Kömür Yardımı

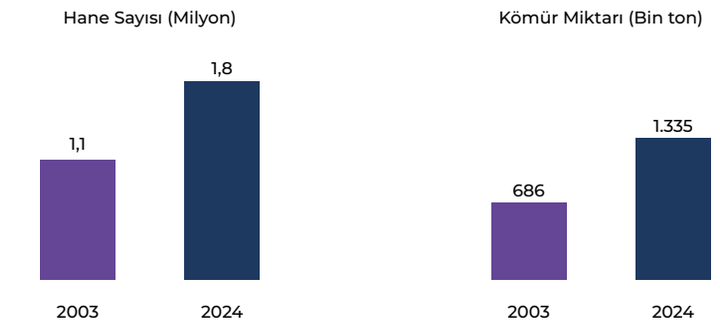

Bu kapsamda, 2020-2024 arası dönemde her yıl ortalama 1,8 milyon aileye hane başı ortalama 0,85 ton kömür dağıtımı yapılmıştır. 2025 yılında da ortalama 2 milyon haneye yaklaşık 1,2 milyon ton kömür dağıtılması öngörülmüştür.

3.4. Madencilik

Madencilik sektörü tüm sanayiler için kaynak yaratan bir sektördür. Madencilik sektörü faaliyetlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) içindeki payı düzenli bir şekilde artış göstermiştir.

Madencilik Sektörünün GSYH İçindeki Payı (%)

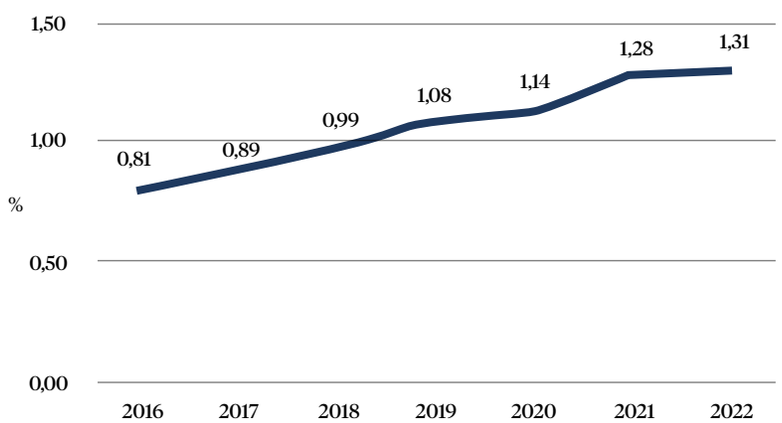

TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2024

Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) verilerine göre, Türkiye'nin 2021 yılı tüvenan maden üretimi yaklaşık 813 milyon tondur. Üretimin yaklaşık %69'u çimento ve inşaat malzemeleri, %12,5'i endüstriyel hammaddeler, %11,5'i kömür, %4,7'si metalik cevher, konsantre ve kıymetli metaller, %2,3'ü ise doğal taşlardır.

Türkiye'de bulunan toplam 7.543 maden işletmesinin %62'si 1-9 kişi, %0.17'si ise 1.000 kişi ve daha fazla işçi çalıştırmaktadır.

Gabar'daki Petrol Keşfi

Madencilik Sektöründe Çalışan İşçi Sayısı

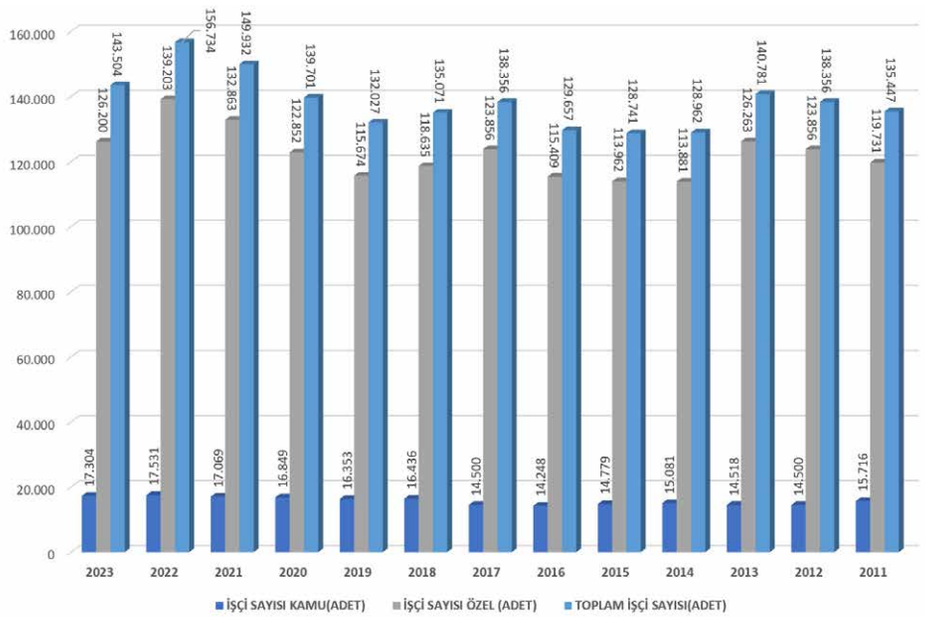

Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü

Madencilik sektörü ihracatı 2018 yılında 3,4 milyar dolar iken 2022 yılında 4,6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (On İkinci Kalkınma Planı, 2024-2028 Maden Politikaları).

Madencilik Sektörü İhracatı

	2018	2019	2020	2021	2022
İhracat(milyar dolar) (cari fiyatlarla)	3,4	3,2	2,9	4,1	4,6
Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8

Kaynak: On İkinci Kalkınma Planı, 2024-2028 Maden Politikaları

3.5. Ulaştırma, Lojistik ve Havacılık

2002 yılı sonu itibarıyla 1.714 km olan "Otoyol (km)" ağı Kasım 2022 tarihi itibarıyla 3.633 km'ye ulaşmıştır. Ülke genelinde bölünmüş yol uzunluğu önemli ölçüde artırılmıştır. Karayolları ağında 3.633 km otoyol, 30.961 km devlet yolu ve 34.131 km il yolu olmak üzere toplam 68.725 km yol bulunmaktadır. Bu yol ağının 28.816 km'si bölünmüş yoldur. Bu durum, seyahat süresini kısaltmış, trafik güvenliğini artırmış ve bölgesel erişilebilirliği iyileştirmiştir. Hedeflenen bölünmüş yol ağının büyük bir kısmı tamamlanmıştır. Yap-İşlet-Devret modeli başta olmak üzere, yeni otoyol projeleri hayata geçirilmiştir.

2003 ve sonrasında yüksek hızlı tren hatlarının inşasına hız verilmiştir. Yeni demiryolu yapımlarının yanı sıra mevcut hatların sinyalli ve elektrikli hale getirilmesi gibi modernizasyon yatırımlarına önem verilmiş ve yol yenileme seferberliği başlatılmıştır. Üretim merkezlerinin, organize sanayi bölgelerinin demiryollarıyla limanlara bağlanması ve kombine taşımacılığın geliştirilmesine öncelik verilmiştir.

Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı

2003 ve sonrasındaki yatırımlarla hizmet veren havalimanı sayısında artış yaşanmıştır. Yeni havalimanları ve artan kapasite ile birlikte havayolu taşımacılığında önemli bir büyüme kaydedilmiştir. 2003 yılında 34,4 milyon (iç hat ve dış hat) olan yolcu trafiği, 2022 yılı Kasım ayında 161 milyona ulaşmıştır. 2003 yılından bugüne sürdürülen başarılı politikalar ve uygulamalar sonucunda, havayolu şirketlerinin uçak sayısı %262, koltuk kapasitesi %299, kargo kapasitesi %784 artmış, yurt içinde ve yurt dışında uçulan nokta sayısı 398'e ulaşmıştır. 2003 yılı sonunda Türkiye'de faaliyet gösteren sivil havacılık işletmeleri bünyesinde; 162 adet uçak, 131 adet hava taksi, 34 adet balon, 162 adet genel havacılık işletmelerinde kullanılan ve 137 adet zirai ilaçlama işletmelerinde kullanılan toplam 626 hava aracı bulunuyorken, 2022 yılı Eylül ayı itibarıyla 586 adet uçak, 174 adet hava taksi, 405 adet balon, 481 adet genel havacılık işletmelerinde kullanılan ve 18 adet çok hafif hava aracı ile toplam 1.664 hava aracı bulunmuştur. 2003 yılında sektörde yaklaşık 65.000 çalışan istihdam edilirken, bu sayı 2021 yılı sonu itibariyle 253.885'e ulaşmıştır. Havayolu sektörü cirosu, 2003 yılında 3,06 milyar TL iken 2021 yılında 272,6 milyar TL'ye ulaşmıştır.

İstanbul Havalimanı

2003 yılı ve sonrasında limanların elleçleme kapasitelerinin artırılması için yatırımlar yapılmış, liman modernizasyonu ve özelleştirme süreçleri hızlanmıştır. Türkiye limanlarında elleçlenen yük miktarı 2003 yılında yaklaşık 190 milyon ton iken, 2021 yılında %176 artarak 526 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında ise Eylül ayı itibarıyla 408.8 milyon ton yük elleçlenmiştir. Türkiye limanlarında elleçlenen transit yük miktarı 2004 yılında yaklaşık 5,8 milyon ton iken, 2021 yılında %1244 artarak 78 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı Eylül ayı itibarıyla ise 60.6 milyon ton transit yük elleçlenmiştir. Ayrıca kara ve demiryolu bağlantılarını güçlendirecek kuru limanların geliştirilmesi planlanmıştır. Yurt içi taşımacılıkta denizyolu payının artırılması hedeflenmiştir.

Mersin Limanı

2003 yılı ve sonrasında lojistik sektörü, havacılık ve diğer ulaşım modlarındaki (karayolu, demiryolu, denizyolu) yatırımların ve dış ticaret hacminin artışına paralel olarak büyümüştür. Sektörün büyümesi, özellikle uluslararası taşımacılık, depolama ve tedarik zinciri yönetimi hizmetlerindeki artan taleple ivme kazanmıştır. Lojistik merkezlerin kurulması, demiryolu taşımacılığına yapılan yatırımların artması (özellikle yük taşımacılığında) ve liman kapasitelerinin geliştirilmesi sektörün gelişimine katkı sağlamıştır. Sektörün rekabet gücünü artırmak ve uluslararası standartlara uyum sağlamak amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır. Havayolu sektörünün büyümesiyle birlikte kargo taşıma kapasitesinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır.

“G-20 üyesi olarak cari fiyatlarla dünyanın en büyük 17’nci ekonomisiyiz. 2024 yılı satın alma gücü paritesine göre 12’nci sıradayız. İnşallah bu sene 11’inci sıraya yükseleceğiz. 23 yılda yıllık ortalama %5,4 oranında büyüme kaydettik. 2002’de 238 milyar dolar olan millî gelirimizi 2024 yılında 1,5 trilyon dolar sınırına getirdik. Kişi başına düşen millî gelirimiz, 3 bin 608 dolarken 2024 yılında 14 bin 751 dolara ulaştı. 2025 yılı ikinci çeyreğinde kişi başı millî gelir 17 bin dolara yaklaştı. Merkez Bankası rezervimiz 27 milyar dolardı, bugün 189,7 milyar dolar. 36 milyar dolar olan ihracatımız bugün 270 milyar doları zorluyor.”

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye-Afrika 5. İş ve Ekonomi Forumu
17 Ekim 2025

4. Bölüm

Finansal Büyüme ve Yatırımlarda Artış

4.1. Büyüyen Bankacılık Sistemi

Günümüzde Türkiye finans sisteminin güçlü ve sürdürülebilir bir yapıya sahip olduğu göze çarpmaktadır. Sektör uluslararası piyasaları takip etmekte, olumlu olumsuz tüm gelişmelere hızla cevap verebilmektedir. Teknolojinin finans sektöründe kullanımı uluslararası standartlardadır. Dijital bankacılık ağı güçlü alt yapısıyla yaygınlaşmış, bankacılık hizmetleri hızlanmış ve kolaylaşmıştır. 2002 sonrasında yeniden yapılandırılmış sistem zaman içerisinde Küresel Finansal Kriz, Covid-19 Pandemisi, Rusya-Ukrayna Savaşı, Asrın Felaketi gibi çok büyük risklerle karşı karşıya kalmıştır. Sektör bütün bu riskleri mali pozisyonu bozmayacak biçimde yönetmeyi bilmiş, Türkiye'nin ekonomik seferberliğine katkıda bulunmuştur.

4.1.1. 2002 Öncesi Bankacılık Sistemin Zayıflığı ve Krizler

Türkiye ekonomisi, doksanlı yıllar boyunca bankacılık ve finans alanında derin krizlere sebep olan sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Makroekonomik koşullardan ve ülke siyasetinden doğrudan etkilenen sektörün yapısal sorunları doksanlı yıllar boyunca çözülememiştir. Bu yüzden bankacılık sektörü sağlıklı bir ekonomi içindeki aracılık rolünden gittikçe uzaklaşmıştır. 1990 yılında krediler bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin %47'sini oluştururken, 2000 yılında bu oran %33'e kadar gerilemiştir. Bankaların kredi/mevduat oranlarına bakıldığında da sorunun büyüklüğü anlaşılabilir. 1990 yılında bankaların kredi/mevduat oranı %84 iken, 2000 yılında bu rakam %51'e düşmüştür. Dünya ile kıyaslandığında Türkiye'de kredilerin GSMH'ye oranı emsal ülkelerden geri kalmıştır. Bu yatırımcının sisteme olan güveninin iyice azalmasına neden olmuştur. Güven azalması sistemin para bulmasını zorlaştırmıştır. Kamunun yüksek faizle borç toplaması, özel kesiminin finans kaynaklarına ulaşmasını güçleştirmiştir. Kaynaklara ulaşmada yaşanan zorluklar, faiz sarmalı sorununu büsbütün derinleştirmiştir.

Aşağıdaki grafiğe bakıldığında 2002 öncesinde kredilerin aktif içinde düşük olduğu göze çarpmaktadır. Tablo 2002 öncesinde bankacılık sektörünün asli fonksiyonunu yerine getiremediğini açık biçimde göstermektedir. Haziran 2025 itibarıyla Türk bankacılık sektörünün toplam kredi tutarı 19.555 milyar TL'dir. Yine Haziran 2025 rakamları ile bankaların toplam mevduatı ise 22.914 TL'dir. Belirtmek gerekir ki mevduat ve kredi tutarı arasında bir denge mevcuttur. Bu denge, yapısal reformların sektörün dayanıklılığını ve gücünü nasıl artırdığının açık bir göstergesidir.

Aktif Kompozisyonu

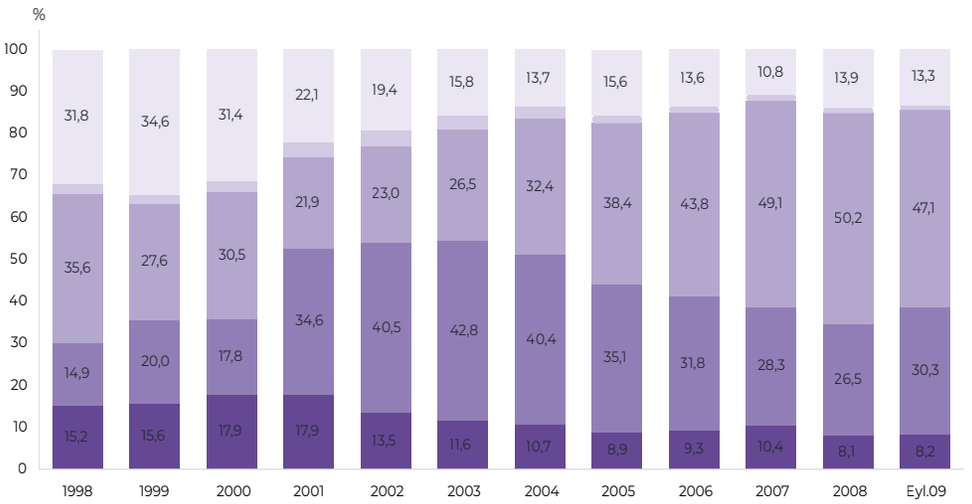

Kaynak: BDDK

2002 öncesinde bankacılık sektörünün asli fonksiyonunu yerine getirememesinde yapısal sorunların önemi büyüktür. Bunları çözecek güçlü bir siyasi iradenin olmaması, koalisyon hükümetlerinin iç çatışmaları sorunları daha da derinleştirmiştir. Kamu bankalarının siyasi hesaplarla, ekonomik rasyonalite gözetilmeden yönetilmesi mali dengelerinin bozulmasına yol açmıştır. Görev zararları artan kamu bankaları finansman ihtiyaçlarını piyasadan yüksek faizle borçlanarak kapatmışlar, bunun sonucunda finansal sektörün istikrarsızlığına sebep olmuşlardır.

Doksanlı yıllar boyunca bankaları olası risklerden koruyacak kurumsal yönetim uygulamaları hayata geçirilememiştir. Bankaların denetim ve gözetim mekanizmaları zayıf kalmıştır. Bunlara ilaveten bankacılık sistemine dâhil olmanın görece kolay, sistemden çıkışın zor oluşu suiistimallere yol açmıştır. Banka sahibi olmak isteyenlerde aranılacak niteliklere, lisans verilirken yeterince özen gösterilmemesi yeterliliği taşımayanların da sisteme dâhil olmasını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle, mali bünyesi bozulanlar lisanslarının iptali zor olduğu için sistem dışına alınamamıştır. Sistem emniyet mekanizmalarını zamanında işletememiştir.

2000'li yılların başında bankalar faizlerin düşeceği beklentisi içine girmişlerdir. Bu bankaları faizli kaynaklara bağlı kalmamak için alternatif arayışlara sevk etmiştir. Kurun enflasyon hedefleri doğrultusunda önceden açıklanmış olması yabancı para cinsinden kaynakları, Türk lirası cinsinden kaynaklara göre avantajlı yapmıştır. Böylece bankacılık sektörünün yabancı para açığı büyümüştür. Bankalar likidite, faiz ve kur risklerine açık hale gelmişlerdir. 2002 öncesi Türk bankacılık sistemlerinin sorunlarını şu başlıklar altında toparlayabiliriz:

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısının bulunması,
- Piyasa gereklerine uygun çalışmayan bankaların sistem içindeki payının yüksekliği,
- Banka bilançolarının aktif kalitesinin zayıflığı,
- Piyasa risklerine karşı aşırı duyarlı ve kırılgan bankacılık yapısı,
- İç kontrolün yetersiz oluşu,
- Risk ve kurumsal yönetim, saydamlık ve piyasa disiplini eksikliği.

Bütün bu yapısal sorunlarla iki binli yılların başına kadar gelen sistem Kasım 2000 ve Şubat 2001 kriziyle çökmüştür.

Esnafın Dönemin Hükûmet Politikalarına İlişkin Uygulamaları ve Ekonomik Krizi Protesto Amaçlı Yürüyüşü, Mersin, 11 Nisan 2001

- Bankaların yabancı para girişine dayalı genişlemeleri dış kaynakların azalmasıyla sürdürülemez olmuştur. Döviz karşısındaki bu açık pozisyon bankaları likidite kriziyle karşı karşıya bırakmıştır. Likidite krizini çözmek için kısa vadeli faiz oranları yükseltilmiş ancak sonuç alınamamıştır. Bunlara bir ekonomik gidişat nedeniyle, güveni zayıflayan yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etmek istemesi eklenince piyasalar altüst olmuştur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) endeksindeki düşüşe bakmak, bu dönemdeki resmin net bir şekilde görülmesini sağlamıştır. Endeks krizin iyice derinleştiği aylar boyunca düşüş eğiliminde olmuştur. Tablo yatırımcının endişe ve panik içinde hareket ettiğini göstermektedir.

İMKB Ulusal 100 Endeksi

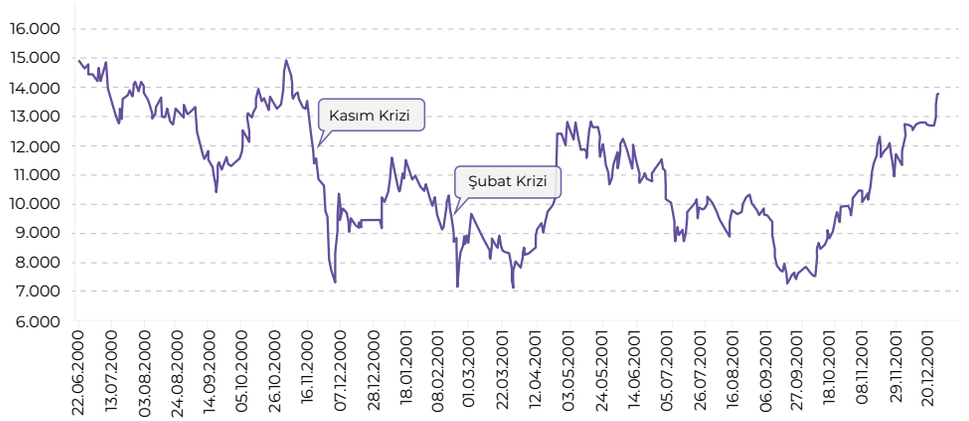

Kaynak: İMKB

Kısa vadeli faizlerin artması neticesinde menkul kıymet fiyatları keskin biçimde düşmüştür. Bu dönemde paniğe kapılan bankaların yoğun biçimde menkul kıymet satışına başlamaları kâğıtların arzının ikincil piyasalara düşmesine sebep olmuştur. Böylece değerleri daha da düşmüş, portföylerinde kâğıt bulunduran bankaların likidite ihtiyacı artmıştır. Piyasayı rahatlatacak likidite girişi olmadığı, para politikası etkin biçimde yönetilemediği için döviz çıkışları da devam etmiştir. Bankaların paraya ihtiyaçlarının artması gecelik faizlerin dört binlere kadar fırlamasına neden olmuştur. Bu kaos ortamında, bankaların bile birbirlerini güvenmedikleri görülmüş, yatırımcı için kriz büsbütün derinleşmiştir. Dövize olan talebin artmasıyla Merkez Bankası rezervlerinden satış yapılmış ancak panik durdurulamamıştır.

TCMB Gecelik Faiz Oranları

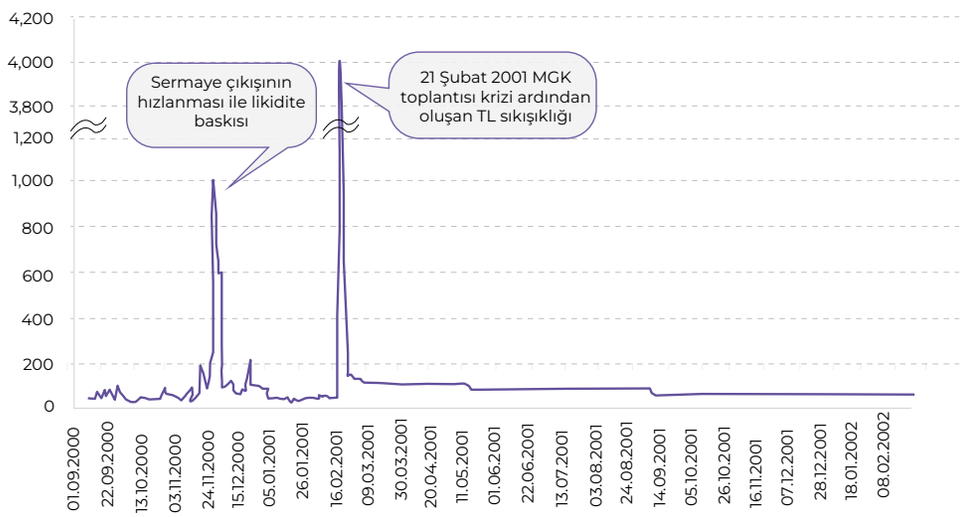

Kaynak: TCMB

2002 öncesinde yaşanan bu krizler, güvenin sarsıldığı bir ekonomik sistemin sürdürülemez olduğunu göstermiştir. Zayıf siyasi irade, geciken yapısal önlemler en sonunda güveni tümüyle ortadan kaldırmıştır. Sonuçta sistemi olası bir krizden korumaya dönük hiçbir emniyet mekanizması işe yaramamıştır. Nitekim krizde, Merkez Bankası'nın piyasaya döviz satmasına rağmen normalleşme sağlanamamıştır.

Bilanço yapıları bozulan pek çok banka TMSF'ye devredilmiştir. Mali durumları krizle daha da kötüleşen bu bankalara alıcı çıkmamıştır. Bunları etkin biçimde yönetip piyasa mekanizması içinde çözüm aramak iradesi de ortaya konamamıştır. Sonuç hayli vahim görünen aşağıdaki tablodur.

Faaliyet İzni Kaldırılan ve TMSF'ye Devredilen Bankalar

	Banka	Devir Nedeni	Devir Tarihi	Aktifler Milyon TL	Aktifler %	Personel Adet	Personel %	Devir Zararı Milyon dolar
1	Türk Ticaret Bankası A.Ş.	3182 B.K. 64/2	06.Kas.97	677	0.6	3,664	2.1	778
2	Bank Ekspres A.Ş.	3182 B.K.1, 5, 64 Fon Yön.12. Mad.	12.Ara.98	311	0.3	629	0.4	435
3	Interbank A.Ş.	3182 B.K. 64/2	07.Oca.99	1,112	1.1	1,320	0.8	1,269
4	Egebank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	21.Ara.99	795	0.8	1,990	1.2	1,220
5	Yurtbank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	21.Ara.99	403	0.3	563	0.3	656
6	Yaşarbank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	21.Ara.99	823	0.8	1,626	1.1	1,149
7	Esbank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	21.Ara.99	948	0.9	1,898	1.1	1,113
8	Sümerbank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	21.Ara.99	447	0.4	1,407	0.8	470
9	Kıbrıs Kredi İstanbul Şub.	4389 B.K. 14/3 ve 16/1	27.Eyl.00	1	0	22	0	0
10	Bank Kapital T.A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	27.Eki.00	89	0.1	538	0.3	393
11	Etibank A.Ş.	4389 B.K. 14/3 ve 14/4	27.Eki.00	826	0.8	2,035	1.2	698
12	Demirbank T.A.Ş.	4389 B.K. 14/3	06.Ara.00	2503	2.3	4,225	2.4	648
13	Park Yatırım A.Ş.	4389 B.K. 14/3	06.Ara.00					
14	İhlas Finans Kurumu	4389 B.K. 20/6	10.Şub.01					
15	Ulusal Bank A.Ş.	4389 B.K.14/3	28.Şub.01	312	0.3	251	0.1	524
16	İktisatBankası T.A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	15.Mar.01	685	0.7	1,339	0.8	1954
17	T. Emlak Bankası A.Ş.	4684 Sayılı Kanun ve BDDK 5508	03–09.Tem.01	3,684	3.5	10,000	5.8	
18	Kentbank A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	09.Tem.01	899	0.9	1,766	0.6	681
19	EGS Bank A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	09.Tem.01	505	0.5	1,004	0.6	545
20	Bayındırbank A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	09.Tem.01	259	0.2	486	0.3	116
21	Sitebank A.Ş.	4389 B.K.14/3	09.Tem.01	25	0	97	0.1	53
22	Tariş Bank A.Ş.	4389 B.K.14/3	09.Tem.01	0	0	526	0.4	74
23	Toprakbank A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	30.Kas.01	3,541	3.2	2,458	1.7	880
24	Pamukbank T.A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve14/4	19.Haz.02	4,942	1.9	4,040	3.2	3,618
25	T. İmar Bankası T.A.Ş.	4389 B.K.14/3 ve16/1	03.Tem.03	1,158	0.5	1,521	1.2	5,933
Genel Toplam (Emlak Bankası hariç)				**21,378**	**15,5**	**33,405**	**21**	**23,205**

Kaynak: BBDK

4.1.2. Güçlü Finansal Sisteme Geçiş

Türkiye 2002 sonrasında tam anlamıyla ekonomik ve siyasi bir seferberliğin içine girmiştir. Doksanlı yıllar boyunca krizlerle boğuşan; parasını, zamanını ve emeğini israf eden ekonomi hızlıca toparlanmıştır. 2001 krizini izleyen dönemde reel bazda iyice küçülmüş olan bankacılık sektörünü yeniden ayağa kaldırmak için adımlar atılmıştır. Ekonomik ve siyasal olarak atılan olumlu adımların etkisi kısa sürede görülmüş, yeniden yapılandırma sürecine giren bankacılık sektörü ayağa kalkmıştır. 2004-2007 dönemi güçlü ekonomik büyümenin de etkisiyle, bankacılık sektörünün reel bilanço büyümesi GSYH'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Ekonomide istikrarın sağlanması, enflasyonun düşmesi piyasalara yeniden güven ortamının hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu güven ortamının gelişmesine bağlı olarak yabancı yatırıcıların doğrudan yatırımları artmıştır. 2002-2007 döneminde yabancı yatırımcı Türkiye finans piyasasına büyük bir ilgi göstermiştir. Sermaye girişinin hızlanması, ekonomik istikrarın sağlanması ile birlikte TL, döviz birimleri karşısında reel olarak değer kazanmıştır.

2002 sonrasında sistemin kendi içinde kriz üretmemesi, dışarıdan kaynaklı krizlere de hazırlıklı olunması için bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Yeniden yapılandırmada bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, sektörün faaliyetlerini düzenleyen mevzuat ve uygulamaların uluslararası ölçülere uygun olması gözetilmiştir. Bankaların risk yönetim anlayışları geliştirilmiş, kamusal denetim ve gözetimin etkinliği artırılmıştır. Böylece Türkiye finans sektörü kendi potansiyelini etkin biçimde kullanabilmeye başlamıştır. Türkiye finans piyasasının güvenilir ve gelişmeye açık yapısı, yabancı yatırımcı için onu cazip hale getirmiştir.

Bankalar 2002 sonrasında atılan adımlarla aracılık işlevlerini yeniden sağlıklı biçimde yerine getirmeye başlamışlardır. Bu dönemde bankalar menkul kıymet portföylerini azaltmışlar, özel sektöre ve bireylere kredi kullandırarak ekonomik gelişmeye katkı sağlamışlardır. Bankacılık sektörünün önemli göstergelerinden biri olan mevduatın krediye dönüşme oranı 2002 sonrasında artış göstermiştir. Aralık 2001'de mevduatın krediye dönüşme oranı %35 iken, bu oran 2007 itibarıyla %80 civarına ulaşmıştır. Bankalar faiz sarmalından kurtulmalarıyla beraber ile aracılık faaliyetlerini daha sağlıklı biçimde yürütebilmişlerdir.

Kısa Vadeli Faiz Oranları

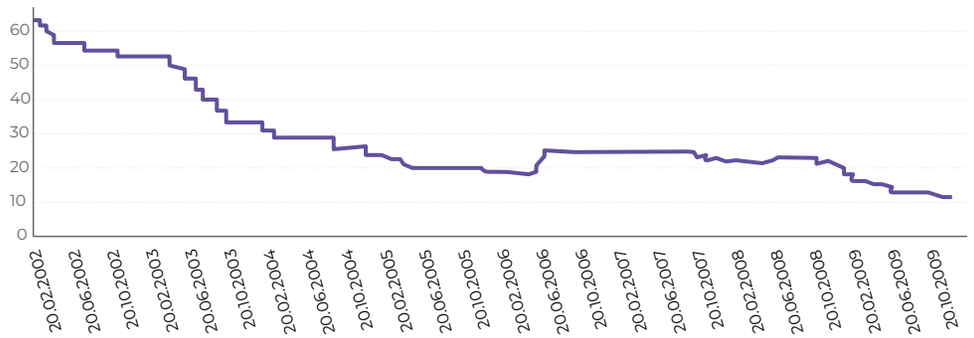

Kaynak: TCMB

2001 krizi, Türkiye ekonomisi ve finansal sistem üzerinde çok ciddi bir tahribata neden olmuştur. Ekonomi, reel olarak %9; dolar bazında ise %25 oranında daralma göstermiştir. Yeniden ayağa kalkmak için sistemin emniyet mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmiştir. Yapısal reformlar vakit kaybetmeden hayata geçirilmiş; BDDK, bağımsız bir denetim ve gözetim otoritesi olarak finansal sistemin sağlıklı ve istikrarlı biçimde işlemesine önemli katkı sağlamıştır. Finansal Yeniden Yapılandırma Anlaşması (İstanbul Yaklaşımı) uygulanarak borçların yönetilebilirliği kolaylaştırılmıştır. Bankacılık sektöründe denetim süreçlerine önem verilmiş, risk bazlı denetim anlayışına geçilmiş ve Basel-II unsurlarının (risk yönetimi, kurumsal yönetişim, muhasebe ve bilgi sistemleri vb.) tesisi için düzenlemeler yapılmıştır. Hızla hayata geçirilen ve kararlılıkla sürdürülen bu reformlar, finansal piyasaların istikrara kavuşmasında belirleyici rol oynamıştır.

Operasyonel Göstergeler

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.09
Banka Sayısı	75	81	79	63	54	50	48	51	50	50	49	49
Şube Sayısı	7.740	8.104	8.298	7.386	6.160	6.029	6.440	6.240	6.911	7.700	8.768	9.428
Banka Kartı Sayısı[1]				35,1	40	43,1	48,2	54	55,5	61	63,1	
Kredi Kartı Sayısı[1]				15,7	19,9	26,7	30	32,4	37,3	43,4	43,8	
Personel Sayısı[2]	166,5	174	171,7	139,0	129,6	129,5	138,4	138,6	151,0	167,8	182,7	182,2
Toplam Aktif Payı[3]	44,1	46,3	47,8	54,4	57,4	59,0	58,1	61,4	60,9	59,8	60,1	60,5
Toplam Aktif Payı	67,6	67,5	69,2	79,5	80,8	82,3	84,0	82,9	83,5	82,5	82,8	83,4
Küresel Sermaye Payı %	5,6	7,1	3,4	3,0	3,3	3,0	3,5	6,3	13,1	14,0	17,0	16,1

Kaynak: BDDK, 2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dâhil edilmiştir.

[1] Milyon Adet.
[2] Bin Adet.
[3] İlk 5 banka için.
[4] İlk 10 banka için.

Bankacılık Sektörü Temel Bilanço Göstergeleri

Milyar TL	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.09
Toplam Aktifler	36,8	72,1	104,1	173,4	212,7	249,7	306,4	406,9	499,7	581,6	732,5	798,4
Krediler	13,1	19,9	31,8	38,0	49,0	66,2	99,3	156,4	219,0	285,6	367,4	375,7
MDP	5,5	14,4	18,5	60	86,1	106,8	123,7	143,0	158,9	164,7	194,0	241,5
İşt., B. ve B. Kon. Edi. Ort.	0,6	1,7	4,2	6,6	8,7	9,2	11,8	11,1	9,2	10,9	10,3	12,1
Sabit Kıymetler	0,9	1,6	2,5	6,0	7,7	8,3	8,5	7,7	7,4	7,9	9,6	9,7
Mevduat	21,8	43,4	58,9	110,4	188,0	155,3	191,1	251,5	307,6	356,9	454,6	488,9
Yurtd. Sağ. Fonlar[3]	2,5	3,2	3,8	2,8	11	17	22	36	49	61	62	58
Özkaynaklar	3,3	4,2	7,2	18,3	25,7	35,5	46,0	54,7	59,5	75,8	86,4	105,4
Dönem Kârı	0,8	-0,3	-3,1	-10,5	2,9	5,6	6,5	6,0	11,4	14,9	13,4	15,7
Bilanço Dışı İşlemler	32,6	74,4	105,0	87,5	75,3	107,2	527,6	206,0	277,4	385,5	476,0	638,6

Kaynak: BDDK

2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dâhil edilmiştir.

[1] ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dâhil edilmiştir.

[2] 2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dâhil edilmemiştir.

[3] Milyar Dolar

Merkez Bankası'nın para piyasalarındaki aracılık faaliyetlerine son verilmiştir. Piyasanın ihtiyaç duyduğu güven ortamının yeniden tesis edilmesi, ekonomik istikrarın temel koşullarından birisi olmuştur. Kamu bankalarının etkin yönetimi, bütçe disiplininin sağlanması ve fiyat istikrarına yönelik tedbirlerin uygulanması gibi piyasa ekonomisinin sağlıklı biçimde işlemesine yönelik olarak atılan adımlar, bankacılık sektörüne dinamik ve sürdürülebilir bir yapı kazandırmıştır. Türkiye, 2002 sonrasında hayata geçirdiği yapısal reformlarla, kriz döneminin belirsizliklerinden istikrara ve büyümeye uzanan bir dönüşüm hikâyesi yazmıştır. Bu süreç, yalnızca iç piyasada güvenin yeniden tesisiyle sınırlı kalmamış; uluslararası yatırımcıların da dikkatini çeken, örnek gösterilen bir ekonomik başarı modeline dönüşmüştür.

Ekonomik sistemin altyapısını güçlendirmeye yönelik bir diğer kapsamlı bir reform adımı olarak, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 2003 yılında kabul edilmiştir. Bu kanunla kamunun mali yönetimi ve denetimi yeniden düzenlenmiştir. Analitik bütçeleme teknikleri ve denetçiler için performans denetim anlayışı gibi yeni uygulamalarla kamu harcamalarının kontrolü artırılmıştır. Bu kapsamda 2004 yılında yürürlüğe giren Kamu Yöneticileri için Ahlaki Görev ve Uygulama Esaslarına İlişkin Kanunu da unutmamak gereklidir. Türkiye, 2002 sonrasında, 1990'lı yıllar boyunca kaybedilen zamanı telafi etmek amacıyla kapsamlı ve yoğun bir reform sürecine girmiştir.

2002-2005 yılları arasında örtülü enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır. Ancak açık enflasyon hedeflemesine geçilmesi için gereken çalışmalar da sürdürülmüştür. 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Kısa vadeli faiz oranı, enflasyon beklentilerinde politika aracı olmak işlevine sahiptir. Bu oran Para Politikası Kurulu tarafından belirlenmektedir. Sistemin emniyetli biçimde işleyebilmesi için Merkez Bankası, BDDK, TMSF, Para Politikası Kurulu, SPK gibi tüm kurum ve kuruluşlar koordineli biçimde çalışmışlardır. Rakamlara bakıldığında iyileşme hemen fark edilmektedir. 1991-2001 döneminde ortalama olarak büyüme %2.8, enflasyon %75.9 iken; 2002-2007 döneminde büyüme %6.8'e yükselmiş, enflasyon %13.9'a düşmüştür.

Yalnızca sistemin yeniden yapılandırılmasına odaklanılmamış, uzun süredir çözüm bekleyen önemli bir sorun da çözüme kavuşturulmuştur. Yukarıdaki tablo, mali dengeleri bozularak fona devredilen çok sayıda bankanın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bankaların yeniden yapılandırılması ve kamu alacaklarının etkin biçimde tahsil edilmesi konusunda, 2005 yılından itibaren kayda değer ilerleme sağlanmıştır.

TMSF'ye devredilmiş bankalar için yürütülen çözümleme faaliyetleri devam ettirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen gelirlerin %70'ini banka hâkim ortaklarından yapılan tahsilatlar oluşturmuştur. Fonun devraldığı bankalardan 4 tanesinin doğrudan, 6 tanesinin birleştirmek suretiyle satışı sağlanmıştır. Fondaki 1 banka, kamu bankası ile birleştirilmiş; 8 banka da geçiş bankasına devredilerek çözümleme işlemleri tamamlanmıştır. TMSF'ye devredilen bankalar ile ilgili çözüm süresinin ortalama 14 ay gibi kısa bir zaman dilimi olduğunun altına da çizmek gereklidir. Sistemin sorun çözme kapasitesinin artışını göstermesi bakamından bu süre dikkat çekicidir.

Güçlü bir siyasi irade sergilenmesi, yerinde ve zamanında atılan tesisi, hukuki alt yapının tesisi sektörü kısa sürede sağlam bir yapıya kavuşturmuştur. Sektörün güçlendirilmesi için atılan bazı adımları aşağıdaki başlıklar altında sayabiliriz:

- Bankaların şube denetimleri sıkılaştırılmıştır,
- BDDK'nın yerinde denetim yapan murakıplarının sayısı artırılmış, denetim kapsam ve etkinliği geliştirilmiştir,
- Yapılan mevzuat değişikliği ile bankalarda bilgi işlem denetimine geçilmiştir,
- İç sistemler ve kurumsal yönetime ilişkin tedbirler geliştirilmiş, şeffaflık ve hesap verilebilirlik artırılmıştır,
- Mevzuatta değişiklik yapılmış, bankacılık lisansı verme konusundaki kurallar sıkılaştırılmıştır,
- Kıyı bankacılığı yapan bankaların kontrolü ve denetimi için daha etkin uygulamalar getirilmiştir.

Düzenlemede Yeni Yaklaşımın Çerçevesi

Yeni Yaklaşım	Öğeler
İyi Düzenleme	Düzenlemelerin paydaşlarla istişare içerisinde, kamuoyunu bilgilendirmek suretiyle ve etki analizleri yapılarak gerçekleştirilmesi
Esnek Düzenleyici Çerçeve	Prensip bazlı düzenleme ilkesinin mümkün olduğunca benimsenmesi (Muhasebe, risk, kurumsal yönetim gibi)
Etkinliğin Artırılması	BDDK düzenlemelerinin tüm unsurlarıyla uygulamaya konulması
Kapsam Genişlemesi	BDDK denetimine tabi kuruluş, piyasa ve araçlarda düzenlenmemiş alan bırakılmamasının yanında düzenleme yakınsamasının da sağlanması. (Ticari bankalar ve katılım bankaları yanında banka dışı finansal kuruluşlar, bağımsız denetim kuruluşları, derecelendirme ve değerleme kuruluşlarının da BDDK denetimi altına girmesi)
Küresel Uyumluluk	Uluslararası ilke ve standartlarla uyumlu, düzenleme arbitrajına yol açmayan mevzuatın oluşturulmasının sağlanması

Kaynak: 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmî Gazete

Türkiye'nin 2002 sonrasındaki ekonomi stratejisi, canlı dönemlerde düzenlemelerin sıkılaştırılması yoluyla birikim yapılmasına yönelik olmuştur. Böylece kriz dönemlerinde ekonomik aktörleri rahatlatılmasına yönelik tedbirler alınmış ve sistemin krizin etkilerinden kolayca sıyrılması sağlanmıştır. Bu çerçevede 2002-2005 tarihleri arasında İstanbul Yaklaşımı yürütülmüş; 221 adet büyük, 101 adedi küçük ölçekli olmak üzere 322 firmaya ait 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır. Kredi yeniden yapılandırmaları sayesinde firmaların piyasa içinde toparlanmaları ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri mümkün kılınmıştır.

İstanbul Yaklaşımı Uygulama Sonuçları

Kapsama Alınan Firmaların Sektörel Dağılımı (Adet)	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**Toplam**
Diğer İmalat ve Yöneticilik Faaliyetleri	14	31	6	0	51
Tekstil ve Tekstil Ürünleri	26	12	4	0	42
Gıda ve Hayvansal Ürünler	27	11	2	0	40
Turizm ve Eğlence	10	15	0	0	25
Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	19	3	0	2	24
Metal Ürünleri ve İşlenmiş Metal	18	4	0	0	22
İnşaat	11	8	2	0	21
Finansal Kiralama, Aracılık ve Diğer Finansal Hizmetler	17	1	0	0	18
Diğer Sektörler	69	15	2	2	88
Toplam	211	100	16	4	331
Kapsama Alınan Firmalara İlişkin Temel Büyüklükler					
Gösterge	2002	2003	2004	2005	Toplam
Toplam İstihdam (Adet)	30.679	15.892	1.507	342	48.420
Toplam İhracat Hacmi (Milyon ABD Doları)	656	110	20	12.104	798
Toplam Ciro Hacmi (Milyon TL)	2.271	702	1.116	5	3.094
Aktif Toplamı (Milyon TL)	6.574	1.004	18.187	53.151	7.818
Anlaşması Bağlılanan Firmalar (Adet)					
Büyük Ölçekli Firmalar	(5 Grup) 68	(19 Grup) 116	(2 Grup) 21	(4 Grup) 16	(30 Grup) 221
Küçük Ölçekli Firmalar	16	56	29	0	101
Toplam	84	172	50	16	322
Yeniden Yapılandırılan Borç Tutarı (Milyon ABD Doları)					
Kategori	2002	2003	2004	2005	Toplam
Büyük Ölçekli Firmalar	3.113	1.832	1.117	311	5.374
Küçük Ölçekli Firmalar	227	337	83	0	647
Toplam	**3.340**	**2.169**	**201**	**311**	**6.021**

Kaynak: TBB

Kredi stoklarının genişlemesine paralel olarak, ekonomik faaliyet hızlı ve istikrarlı şekilde büyümüştür. Banka aktiflerinde bilhassa kredilerin payı yükselmiş olmasına rağmen risk düşük seviyede seyretmiştir. Tüketici kredileri büyük ölçüde artmasına rağmen takiplerin düştüğü, borçlanmanın ekonomik rasyonalite içerisinde sürdürüldüğü görülmüştür. Toplam kredi stoğuna bakıldığında takipteki kredilerin payı 2001 yılında %21.3 gibi çok yüksek bir orana çıkmıştır. Bu oran, 2002-2007 döneminde yeniden yapılanma politikalarının sonucu olarak gerilemiştir. 2007 yılının Aralık ayı itibarıyla takipteki kredi oranı %3.6'ya düşmüştür.

Bir yandan bankaların tahsili güçleşen alacakları varlık yönetim şirketlerine devredilerek tahsilat süreçleri etkinleştirilmiş; diğer yandan bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Özel bankalar 2004 yılında 714 milyon lira sermaye artırımına gitmişlerdir. Sektörün teknolojik altyapısı geliştirilmiş, iş yapma kültüründe önemli değişiklikler yapılmıştır. Sadece maddi sermayenin değil beşerî sermayenin iyileştirilmesi hususuna da büyük önem verilmiştir. Bu dönemde bankaların kurumsal anlamda geliştiği, paydaşlara hesap verilebilirliğin arttığı görülmüştür. Rekabetçi piyasa şartlarında ayakta kalabilen, risk ve maliyet analizlerini yapabilen yepyeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır.

Sermaye Yeterlik Rasyosu (%)

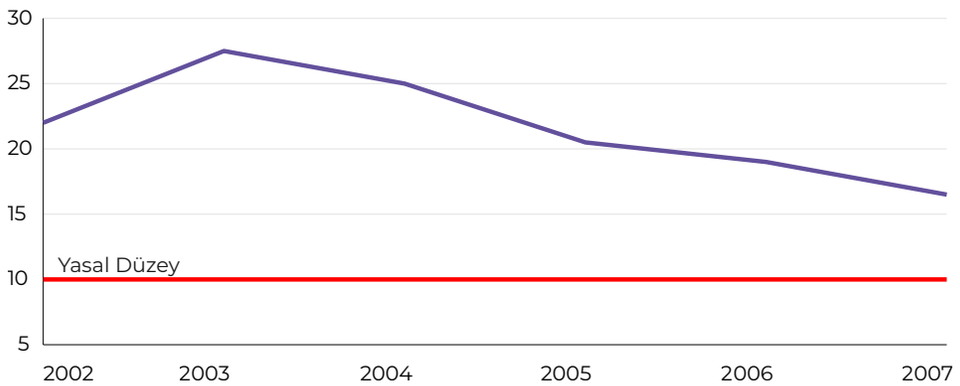

Kaynak: BDDK

2005 yılında kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sistemin hukuki altyapısı sağlam bir zemine oturmuştur.

5411 sayılı Bankacılık Kanununun Öngördüğü Temel Amaçlar

- Finansal piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması,
- Finansal hizmetlerden yararlanan bireysel müşterilerin haklarının gözetilmesi,
- BDDK'nın kurumsal yapısının, görev ve sorumluluklarının piyasa ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek bir yapıya kavuşturulması,
- Bankaların, finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının BDDK bünyesinde toplanması,
- Kanun kapsamındaki kuruluşların yönetim ve organizasyon yapılarının duyarlı, esnek ve diyalog tabanlı hâle getirilmesi,

Ekonomik ve Siyasi Gelişmeleri Hassasiyetle Takip Eden İMKB, 3 Ekim 2005

- Kurumsal yönetim ilkeleri hayata geçirilerek iyi yönetimin hâkim kılınması,
- Türk bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesi,
- Kurum içi ve kurum dışı denetim ve gözetim unsurlarının bütünleştirilmesi,
- Kuruluş ve faaliyet izinlerinin ihtiyatlı denetimin bir parçası hâline getirilmesi,
- Finansal piyasaların değişen koşullarına cevap verebilecek yeterli esneklikte bir denetim ve gözetim sistemi ile düzenleme yapısının oluşturulması,
- Finansal sistemin tarafları arasında şeffaflık ve eşitlik gibi genel ilkelerin gözetilmesi,
- Finansal piyasalarda güven ve istikrarın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Finansal piyasalarda risk doğurucu gelişmelerin öngörülebilmesi,
- Bankacılık sektöründe işlem ve aracılık maliyetlerinin azaltılması,
- Kurumun strateji ve politikalarının finansal piyasalara ilişkin yol haritalarının izlerini taşıması,
- Kurumun ilgili merciler ile bilgi paylaşımının belirli esaslar üzerine inşa edilmesi.

Ekonominin genelinde olduğu gibi bankacılık sektöründe de kaydedilen bu ivme, Türkiye finans piyasasını ilgi odağı haline getirmiştir. Bankacılık sektörü, 2002-2007 arasında kurdan kaynaklanan riskleri başarılı bir biçimde yönetebilmiştir. Bunda şüphesiz ki sistemin yapısal sorunlarının giderilmesi etkili olmuştur. Piyasalar istikrar kazandığı gibi bankaların risk yönetim anlayışları da gelişmiş, böylece kur kaynaklı riskler daha kolay bertaraf edilmiştir.

Ekonomideki olumlu gelişmeler ve finans piyasasının yeniden canlanması, İMKB'de işlem gören finans kurumlarının değerini artırmıştır. İMKB'de işlem gören finansal kurumların değeri 2003 yılında 7.3 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2007 yılında bu oran 117 milyar dolar ile rekor bir seviyeye ulaşmıştır.

Sektörün büyümeye dönük yüksek potansiyeli yabancı yatırımcının ilgisini cezbetmiştir. Yabancı yatırımcı ilgisinin 2004 yılından somut yatırımlara dönüştüğü gözlemlenmiştir. 2005 yılında 3 adet, 2006 yılında 4 adet, 2007 yılında ise 3 adet olmak üzere toplam 10 bankanın çoğunluk hisseleri yabancı yatırımcılarca satın alınmıştır. Toplam öz kaynaklar içinde yabancı sermayenin payı Haziran 2005'te %5 iken, 2007 yılında %24'e çıkmıştır. 2025 Haziran ayı

itibarıyla Türk Bankacılık Sektöründe 28 yabancı banka faaliyet göstermektedir.

2004-2007 yılları arasında bilanço dışı döviz pozisyon fazlasıyla, bilanço içi açığı önemli ölçüde dengelenmiştir. Mayıs-Haziran 2006 ve Ağustos 2007 döneminde uluslararası piyasa kaynaklı kur dalgalanmalarından Türkiye piyasası korunmuştur. Sektör, 2002-2007 arasında faiz gelirlerinde ve faiz dışı gelirlerde artış sağlamıştır. Bu yıllar arasında faiz gelirleri yılda ortalama %10, faiz giderleri %7 oranında artmıştır. Faiz dışı gelirlerde ise %20 oranında bir artış yaşanmıştır. Dönem net kârı yıllık bazda %35 artış göstermiş, 2007 itibarıyla 15 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Banka hisse senetleri Aralık 2007'de İMKB hisse senedi piyasasının toplam değerinin %44'ünü, işlem hacminin ise %47'sini oluşturmuştur. Bu rakamlar, sektöre yönelik yatırımcı ilgisinin arttığını ve piyasa güveninin tam olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2007 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkileyen finansal kriz, güçlü bir yapıya sahip olan Türk bankacılık sisteminde ciddi bir sarsıntıya yol açmamıştır. Krizin ardından tüm ekonomilerde daralma gerçekleşmiş, Türkiye ise bu daralmadan en hızlı çıkan ülke olmuştur. 2010 yılında %%8.5 olarak gerçekleşen büyüme oranı, 2011'de %9'a yaklaşmıştır. Küresel krizin etkileri hızla geride bırakılmış, 2010-2013 döneminde bankacılık sektörü büyümeye devam etmiştir. Bankacılık sektörünün büyüklüğünün GSYH'ya oranı artmıştır. 2008-2013 yılları arasında aktiflerin GSYH'ya oranı %65'ten, %95'e çıkmıştır. Güçlü ekonomik büyüme kredi artışlarıyla desteklenmiştir.

Toplam Aktiflerin GSYH'ya Oranı (%)

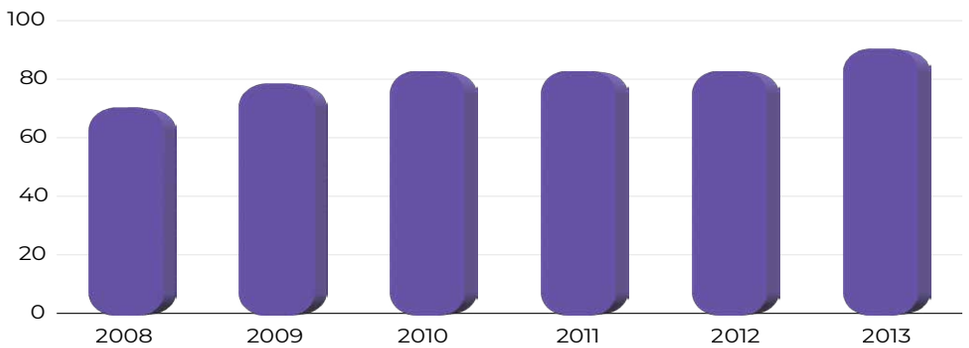

Kaynak: BDDK

2008-2013 yılları arasında banka şubelerinin sayısı 3.864 artmış ve 11.986 olmuştur. Bu yıllarda personel sayısı 46.000'den fazla artarak 214.226'ya yükselmiştir. Büyümenin sağlıklı ve sürdürülebilir biçimde sağlandığı, bankaların bilançoları incelendiğinde de göze çarpmaktadır. Bankacılık sektörünün aktifleri, 2008-2013 yılları arasında büyümüştür.

Aralık 2007 itibarıyla 581 milyar TL seviyesinde olan banka aktifleri, 2013 itibarıyla 1.7 trilyon seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde krediler 287 milyar TL'den 1.1 trilyona TL'ye ulaşmıştır. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı artarak %49'dan %61'e yükselmiştir. Bankaların menkul kıymet portföylerinde devlet iç borçlanma senetlerinin payı azalmıştır. Piyasanın kendi dengesini kurduğu ve borç-alacak ilişkilerinin piyasa içinde yürütüldüğü açık biçimde görülebilir.

Bilanço Yapısı (Milyar TL, %)

Gösterge	2007	2013	Pay (2007, %)	Pay (2013, %)
Likit Değerler	78	267	13	15
Menkul Değerler	165	287	28	17
Krediler	287	1.054	49	61
Duran Aktifler	19	36	3	2
Mevduat	357	946	61	55
Mevduat Dışı Kay.	103	457	18	26
Özkaynaklar	76	194	13	11
Diğer Pasifler	37	120	6	7
Aktif / Pasif	581	1.732	100	100

Kaynak: BDDK

Bankaların finansal piyasa içindeki aracılık işlevlerini yerine getirmeye devam ettikleri, bu bilanço yapısından da açıkça izlenebilir. Bankaların kredi miktarları bu dönemde de artmıştır. Sağlıklı ve sürdürülebilir kredi artışı, mevduat dışı fonlanma olanaklarının da kullanılmasıyla bankalar ekonomik büyümeye katkı sağlamışlardır. Bunlar, bireysel ve kurumsal kredilerden oluşmuştur. 2013 yılı itibarıyla bireysel kredilerin oranı %33, kurumsal kredilerin oranı ise %67 şeklinde gerçekleşmiştir.

Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı (%)

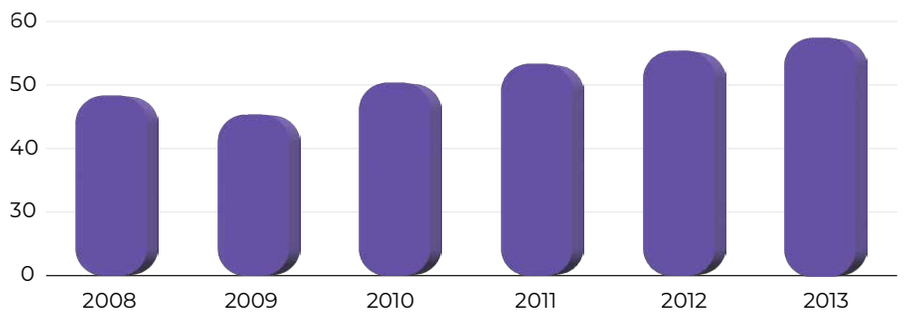

Kaynak: BDDK

Bankalar bu büyüme esnasında mali pozisyonlarını da ciddi şekilde güçlendirmişlerdir. Bankaların sermaye yeterlilik rasyosu 2013'te 15.28 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran BDDK tarafından belirlenen hedef sermaye yeterlilik rasyosu %12'nin üzerindedir. Güçlü sermaye yapılarıyla bankalar dış piyasa kaynaklı ciddi krizlerinden kendilerini korumuşlardır.

Sermaye Yeterlik Rasyosu (Yüzde)

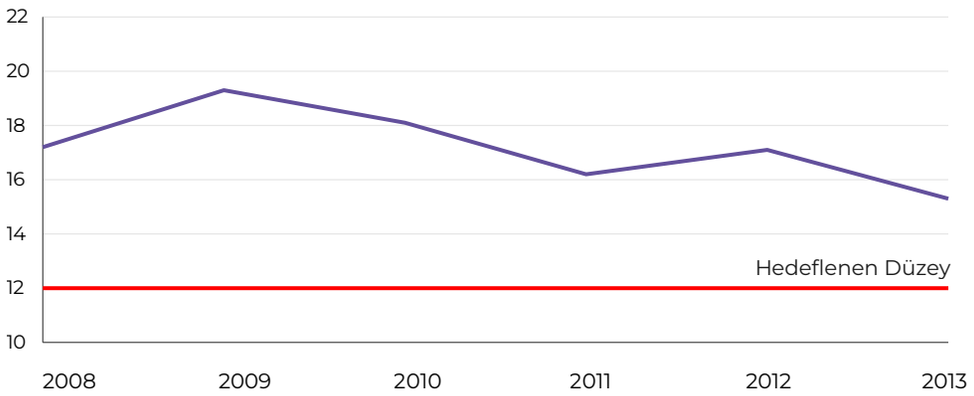

Kaynak: BDDK

2008 yılında küresel krizin etkisiyle %3.8 olarak gerçekleşen takipteki krediler, kredi hacmi büyümesine rağmen, 2013 yılında %2.8'e düşmüştür. Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir finansman sağlamada ne kadar yol kat ettiği, küresel krizin etkilerine rağmen görülebilir. Bu rakamlar 2002 öncesiyle kıyaslanmayacak derecede güçlü bir piyasa sahip olunduğunu göstermektedir. Bankacılık net kârı, Aralık 2013 itibarıyla yılda ortalama %14 artarak, 25 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu büyüme, bankaların finansal değerlerine de yansımıştır. Banka ve finansal kurumlarının değerleri 2008 yılında 45 milyar dolar iken, 2013 yılında 67 milyon dolara çıkmıştır.

"Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Finans" Temasıyla Düzenlenen Uluslararası Finansal Sistemler Forumu, 11 Eylül 2013

4.1.3. Sağlam ve Sürdürülebilir Finansal Sistem

Küresel finansal kriz sonrasında dünya piyasalarında önemli değişimler yaşanmıştır. ABD varlık alımlarını azaltmış, düşük faiz politikasını terk etmiştir. Türkiye bu dönemde iç ve dış talebi dengelemek, enflasyonist baskıyı azaltmak, ihracatı artırmak için tedbirler almıştır. 2014-2022 yıllarında büyüme trendi kontrollü biçimde sürmüştür. 2020 yılında Covid-19 Pandemisi nedeniyle, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik faaliyetler yavaşlamıştır. Bu sebeple hedeflenen büyüme oranlarına ulaşılamamıştır. Ancak Pandeminin olumsuz etkilerinin azalmasıyla ekonomi yine büyüme trendine girmiştir. 2020-2021 büyüme oranı hedeflenenin üzerinde gerçekleşmiş, Türkiye Pandemiden en çabuk ve en hızlı çıkan ülkeler arasında yer almıştır.

Yatırım, üretim ve ihracat odaklı, istihdamı destekleyen politikalarla büyüme oranı yüksek seyretmiş, işsizlik gerilemiştir. Kişi başına düşen gelirde, Pandeminin yarattığı olumsuz havanın dağılmaya başlamasından sonra artış yaşanmıştır.

Kişi Başına Gelir (Bin Dolar)

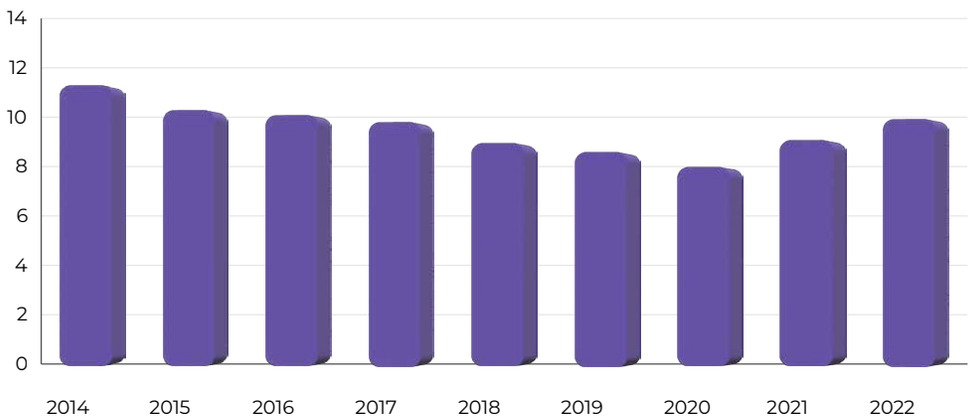

Kaynak: TÜİK

Küresel salgının etkisiyle dünya ekonomisi 2020 yılında %2.8 küçülmüştür. Küresel ticaret hacminde 2020 yılında %7.8 oranında düşüş yaşanmıştır. Emtia fiyatları ise %11 civarında gerilemiştir. Sağlık önlemleri ve ekonomik tedbirler sayesinde 2021 yılında ekonomik ve toplumsal olumsuzluklar görece hafiflemiştir. Küresel ekonomi ve ticaret hacminde yeniden büyüme kaydedilmiştir.

Bankacılık sektörünün, reel sektörün ve hane halkının Covid-19 salgınının negatif etkilerinden en az düzeyde etkilenmesi için proaktif kararlar alınmıştır.

Covid-19 salgınının bireyler ve firmalar üzerindeki olumsuz etkilerini ve finansal piyasalardaki dalgalanmaları önlemek amacıyla, bankaların özkaynakları, sermaye yeterlilikleri, döviz pozisyonları, verdikleri krediler ve finansal sektörü etkileyebilecek diğer alanlarda proaktif tedbirler alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye, pandemi sürecinde yalnızca sağlık önlemleriyle yetinmemiş; aynı zamanda ekonomik tedbirler de uygulayarak salgının olumsuz etkilerini sınırlamayı hedeflemiştir. Maliye politikası ve ekonomik istikrar programı çerçevesinde, vergi ertelemeleri ve indirimleri yapılmış, düşük gelirlilere gelir desteğinde bulunulmuştur. Ödeme sistemlerinin sağlıklı biçimde işlemesini sağlayacak adımlar atılmıştır. Ekonomi, genişleyici maliye ve kredi politikası ile desteklenmiştir. Finans piyasaları açısından değerlendirildiğinde bu dönemde şu gelişmeler yaşanmıştır:

- Ödeme sistemleri kesintisiz çalıştırılmış, yükümlüler karşılıklı olarak edimlerini yerine getirmişlerdir,
- Hizmet kanallarının açık tutulmasıyla, gelişmiş olan dijital kanallar sayesinde bankacılık faaliyetleri sağlıklı biçimde sürdürülmüştür,
- İhracat artmaya devam etmiştir,
- Yurt içi ve yurt dışı toplam SWAP hacmi 62 milyar dolara ulaşmıştır,
- Bankacılık sektörü kredi miktarı artış göstermiş, kredilerin GSYH'ye oranı 12 puan artarak %74'e yükselmiştir,
- Kredi artışını finanse için TCMB ek kaynak sağlamış, repo ve SWAP işlemler yoluyla kullanılan fonlama maliyetini artırmıştır.

Covid-19 Pandemisi sonrası toparlanan uluslararası piyasaları, Rusya-Ukrayna Savaşı olumsuz biçimde etkilemiştir. 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile tedarik zincirinde bozulma yaşanmış ve ticaret durma noktasına gelmiştir. Savaşın etkisiyle petrol fiyatları 45 ile 140 dolar arasında esneklik göstermiştir. Savaşın piyasalardaki yarattığı dalgalanma öngörülebilirliği önemli ölçüde azalmıştır. Buna rağmen Türk bankacılık sistemi güçlü yapısını korumaya devam etmiştir. Sermaye yeterlilik rasyosu, bu dönemde de yasal düzeyin üzerinde seyretmiştir. Aralık 2022 itibarıyla bankacılıkta dönem net kârı yılda ortalama %43 artarak, 433 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye Yeterlik Rasyosu (%)

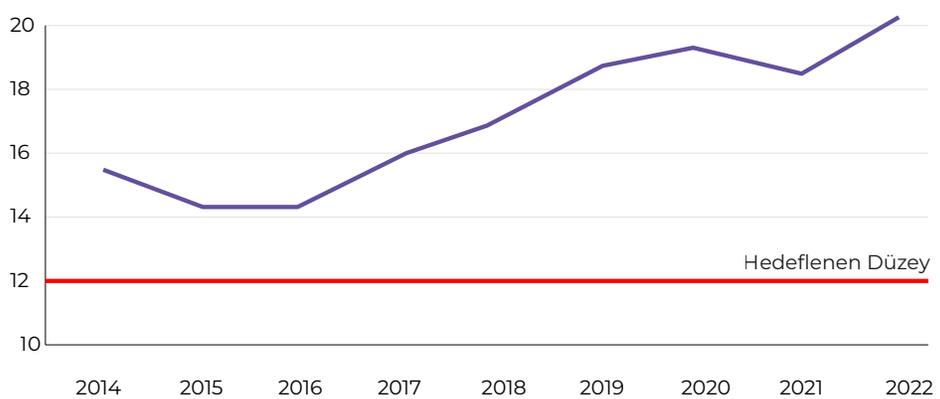

Kaynak: BDDK

Türkiye 6-7 Şubat 2023 tarihlerinde Asrın Felaketi ile karşı karşıya kalmıştır. Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen, 11 ilde yıkıma sebep olan bu büyük depremlerde pek çok vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Deprem sonrasında hızlı biçimde arama kurtarma faaliyetlerine başlanmış, bir yandan da bölgedeki hayatın normale dönmesi için siyasi ve ekonomik tedbirler alınmıştır. Asrın Felaketinin Türkiye ekonomisine maliyeti 100 milyar dolar civarında olmuştur. Millî gelir ve büyüme hızı rakamlarından kontrol edildiğinde depremin en çok sanayi sektörünü etkilediği görülmüştür.

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremin hanehalkı ve ticari firmalar ile bankalar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak önlemler alınmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa'da meydana gelen deprem felaketi nedeniyle depremden etkilenen bireylerin ve firmaların daha da olumsuz sonuçlara maruz kalmamalarını teminen bankaların ve finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin kullandırdıkları krediler ile bankaların özkaynakları, sermaye yeterlilikleri ve finansal sektörü etkileyebilecek diğer konularda proaktif tedbirler alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

TBB Yönetim Kurulu 6 Şubat 2023 tarihinde toplantı yapmış, BDDK ile koordinasyon içinde hareket ederek aşağıdaki önlemleri almıştır:

- Banka müşterileri talep ettikleri takdirde vadesi gelmiş borçlar ile gelecek altı ay içinde vadesi gelecek borçları 6 ay ertelenmiştir,
- Borçların ödenmesinde veya ihtiyacı olanlara finansman sağlanmasında müşteri özelinde değerlendirme yapılmış ve kolaylıklar sağlanmıştır,
- Bölgede yaşayan, işyeri bulunan veya şubelerde hesabı olan müşterilerin kredi risk, kredi ödeme, senet ve çek işlemlerine ilişkin bildirimlerin, Risk Merkezi mücbir hâl düzenlemesi çerçevesinde yapılması için tavsiye kararı verilmiştir.

Bölgede faaliyet gösteren banka şubelerinin %73'ü ATM'lerin ise %34'ü hizmet dışı kalmıştır. Bunun için hızlıca harekete geçilmiş, depremi izleyen ilk hafta içerisinde bölgenin hemen her yerinde en az bir kanalla bankacılık işlemleri yapılabilir olmuştur. Depremden sonra yaklaşık üç ay içinde fiziki şubeler ve konteyner şubeler aracılığıyla deprem öncesinde olduğu gibi bankacılık hizmetlerine devam edilmiştir.

Hatay'daki Konteyner Şube Hizmeti, 20 Mart 2023

TBB Yönetim Kurulu 14 Şubat 2023 tarihinde bir toplantı daha gerçekleştirmiş, depremden en çok etkilenen beş il ve iki ilçe için aşağıdaki tavsiye kararlarını almıştır:

- Bölgedeki kredi borçları ve gayri nakdi kredi komisyonları altı süreyle faizsiz olarak ötelenmesi,
- Kayıp/zayi POS cihazları için herhangi bir ücret talep edilmemesi,
- Bankacılık hizmet komisyonu ve POS ücreti alınmaması.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çerçevesinde haciz, bloke ve tahsilat işlemleri durdurulmuştur. BDDK, deprem felaketinden sonra vatandaşların borçlarına yönelik esneklik getirmek amacıyla ilave önlemler içeren kararlar yayınlamıştır. Bu kararlar ile felaketten etkilen vatandaşların borçları için kolaylıklar sağlanmıştır. Bankacılık sektörü deprem sonrasında risk yönetimi anlamında ciddi bir sınav vermiştir. Çünkü 2022 yılı sonu itibarıyla bankacılık sektörü içindeki nakdi kredi hacminin %9.4'ü depremden etkilen bölgelerce kullanılmıştır. Ekonomik aktiviteyi sağlıklı biçimde sürdürebilmek için gerekli adımların atılmasıyla bankacılık sektörü bu büyük sorunun üstesinden gelebilmiştir. Ayrıca bölgenin yeniden yapılandırılmasını aracılık faaliyetlerini başarıyla yürütmüştür.

Dönem Net Kârı (Zararı)

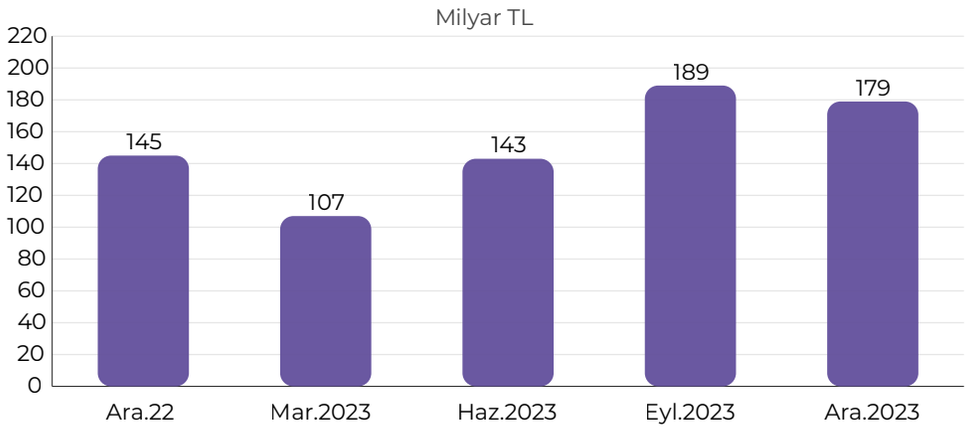

Kaynak: BDDK

2023 dönemi kârlılık tablosu incelendiğinde sektörün depremin etkisinden hızlıca sıyrıldığı göze çarpmıştır. 2002 yılından bu yana hızla güçlenen sektör, oturmuş altyapısıyla olası risklere karşı hazırlıklı olmuştur. Sürdürülebilir finans anlayışı çerçevesinde, yerinde ve zamanda yapılan denetimler bilanço yapısını güçlendirmiştir. Böylece finansal aracılık hizmetlerini etkili biçimde yerine getirmiştir. Bu kapsamda Türk bankacılığında ödeme sistemlerindeki gelişmelerden de söz etmek gereklidir.

TCMB'nin sahipliğinde ve onun işletimiyle yürütülen sistem 2002 öncesi yalnızca EFT hizmeti veriyordu. 7 Aralık 2012 tarihinde ödeme sistemlerine PÖS (Perakende Ödeme Sistemi) dâhil edilmiştir. PÖS, EFT sisteminin %98'ini içeren düşük tutarlı ödemelerin işlendiği yeni bir sistemdir. İhS (İhale Sistemi) ise 30 Eylül 2012'de devreye alınmıştır. Merkez Bankası tarafından yapılan ihale akışlarının, kıymet transferi içermeyen bilgi mesajlarının iletildiği sistemdir. Bankacılık alanındaki operasyonel riskleri en aza indirmek için devreye konulmuştur. Menkul kıymetlerin saklanmasını, bankalar arası transfer ve mutabakatın yapılmasını sağlayan ikinci nesil EMKT (Elektronik Menkul Kıymet Transferi) 12 Temmuz 2013 tarihinde faaliyete geçmiştir.

FAST (Fonların Anlık ve Sürekli Transferi) Sistemi ise 8 Ocak 2021 tarihinde hizmete açılmıştır. EFT'den bağımsız bu sistem aracılığıyla hızlı biçimde para transferi gerçekleştirilebilmektedir. TCMB, bunların dışında Menkul Kıymet Mutabakat Hizmetleri aracılığıyla katılımcılarına hizmet vermekte, bankacılık işlemlerinin sağlıklı biçimde sürdürülmesi için çalışmaktadır.

Bugüne gelindiğinde Bankacılık sektörü, 2001 krizi sonrasında kapsamlı Yeniden Yapılandırma Programı, sorunlu bankalarının tasfiyesi/satışı, sektöre sermaye enjeksiyonu, "İstanbul Yaklaşımı" ile kurumsal borçların yeniden yapılandırılmasıyla güçlenmiştir.

2008 küresel krizi göreli sınırlı etkiyle atlatılırken, 2018 kur şoku ve 2020 pandemi döneminde uygulanan kredi politikaları ve çeşitli düzenlemeler yoluyla finansal istikrar korunmuştur.

Türk bankacılık sektörü, uluslararası iyi uygulamalara ve standartlara güçlü uyumuyla öne çıkmaktadır. Basel Standartlarına uyumlu düzenleme çerçevesi ile küresel ölçekte karşılaştırılabilir ve şeffaf yapısı, sektörün hem küresel sermaye çekebilmesine hem de şoklara karşı dayanıklılığına temel oluşturmuştur.

Bankacılık sektörü, Türkiye ekonomisinin büyüyen ve gelişen dinamikleri içinde önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır. BDDK verileri doğrultusunda Haziran 2025 itibarıyla toplam aktiflerine göre sektör içindeki bankaların %85'i mevduat bankası, %6'sı kalkınma ve yatırım bankası, %9'u ise katılım bankasıdır. Bunların içinde yabancı bankaların oranı %24'tür. Türk bankacılığın aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı 2024 yılı sonu itibarıyla 0.75 olarak gerçekleşmiştir. 2000'li yıllardan başlayarak Haziran 2025'e kadar bankaların toplam aktif büyüklüklerindeki artış aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Sektör aktifleri 40 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Bankacılık sektörü toplam aktifleri 2025 Haziran itibarıyla yaklaşık 40 trilyon TL düzeyine ulaşmıştır.

Dönemler İtibariyle Toplam Aktifler

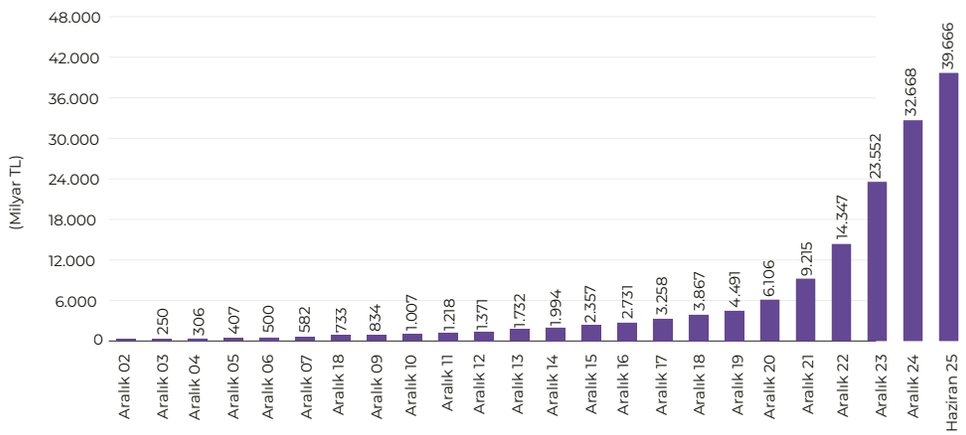

Toplam Aktifler

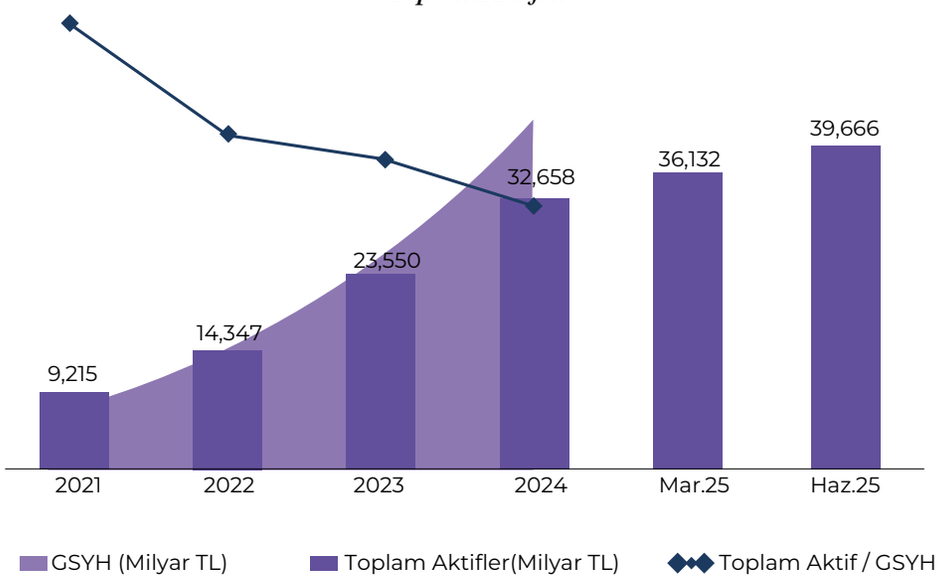

Kaynak: BDDK

GSYH'nin yaklaşık %76'sı büyüklüğündeki bankacılık sektörü, sağlıklı, dinamik ve güçlü yapısının yanı sıra büyüme ve derinleşme potansiyeli ile fırsatlara olanak sağlamaktadır.

Türk bankacılık sektörü aktifleri/GSYH oranı, 2001 krizi sonrası %55 seviyelerindeyken, kriz sonrası yeniden yapılandırma ve büyüme ile finansal derinleşmede önemli ilerlemeler kaydedilmiş olup, 2015-2020 yılları arasında bu oran %100'ün üzerine çıkmıştır. Devam eden yıllarda ekonomik dalgalanmalara rağmen finansal aracılık fonksiyonunu yerine getirmeye devam eden bankacılık sektörünün GSYH içindeki payının günümüz seviyesi, bankacılık sektörünün büyük ve güçlü kaldığını; ayrıca finansal derinleşme açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bankacılık Sektörü Toplam Aktif/GSYH (%)

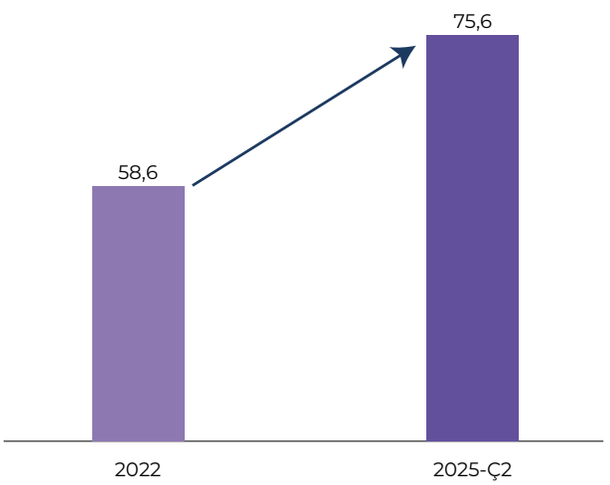

Kaynak: TÜİK, BDDK

2001 krizi sonrası bankacılık sektörü, kısa sürede esas faaliyetlerine dönerek reel sektör yatırımlarını ve tüketimin finansmanını artırırken sağlıklı finansal yapısını da korumayı başarmıştır.

2001 bankacılık krizi sonrası, bankacılık sektöründe menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payı %40, kredilerin payı ise %20 iken gelinen aşama itibarıyla kredilerin payı yaklaşık %50'ye ulaşmış; böylece kamu borçlanmasının ağırlıkta olduğu, krize karşı savunmacı bir bankacılık sisteminden ana faaliyetini yerine getiren bir sisteme geçiş sağlanmıştır.

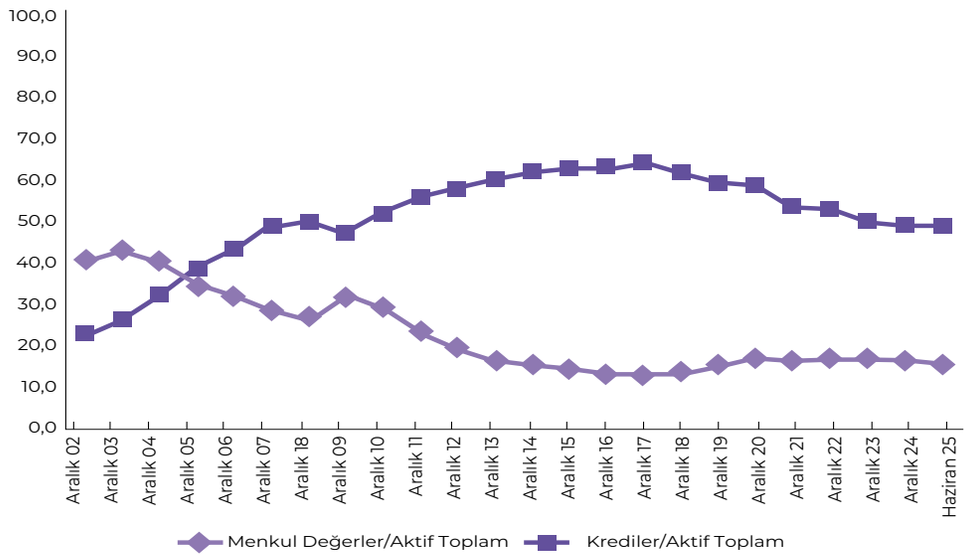

Bilanço kalemleri incelendiğinde, krediler ile mevduat arasında bir denge olduğu göze çarpmaktadır. 2025 Haziran itibarıyla bankaların toplam kredi büyüklüğü 19.555 milyar TL'ye, toplam mevduat büyüklüğü ise 22.914 TL'ye ulaşmıştır.

Bilanço Kalemleri

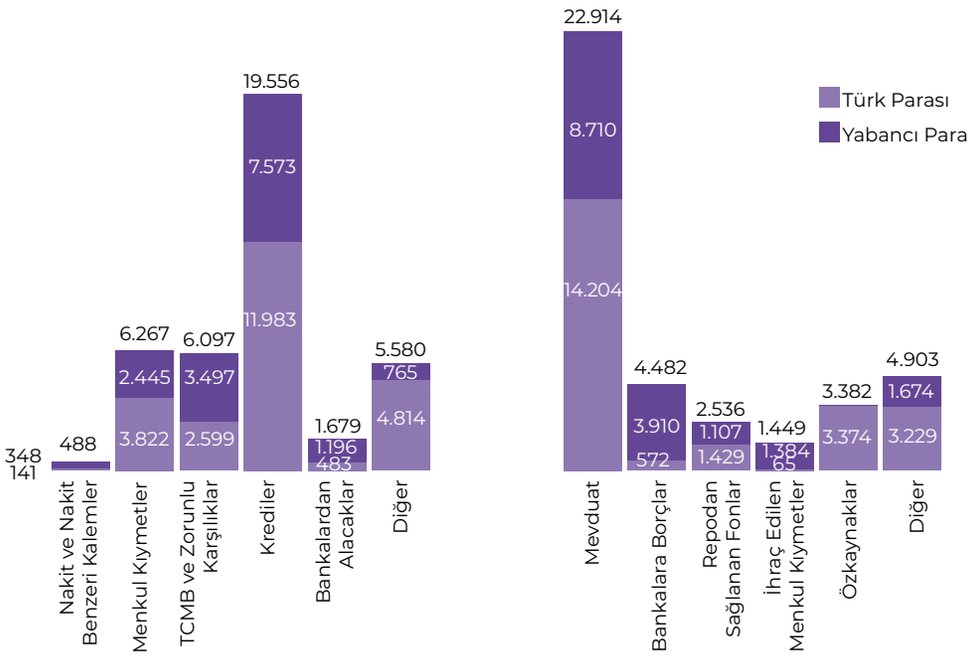

Kaynak: BDDK

Sektörün gücünü gösteren bir başka veri olan sermaye yeterlilik oranı bakımından da çok iyi bir tablo söz konusudur. Haziran 2025 dönemi itibarıyla özel ve yerli bankaların sermaye yeterliliği standart oranları sırasıyla %18.28 ve %19.67 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar sektör ortalamasının üzerindedir.

Sermaye Yeterliliği Standart Oranı (%)

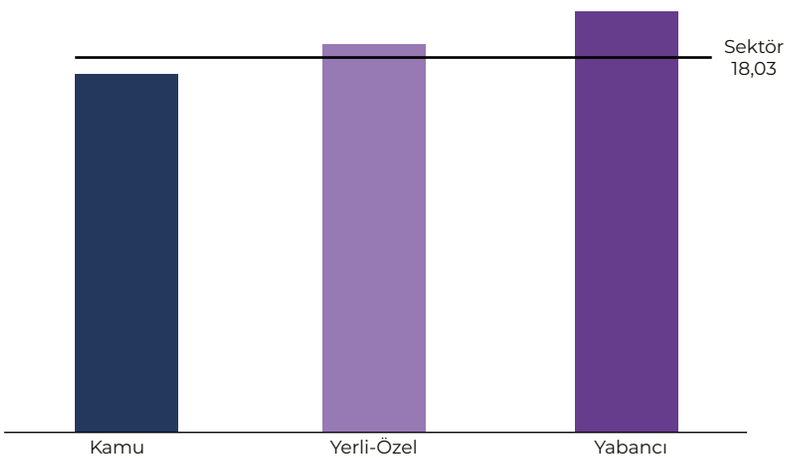

Kaynak: BDDK

Bankacılık sektörünün 2025 yılının 2. çeyreğinde dönem net kârı 207 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir kalkınma göstergeleri bakımından bankacılık sektörünün değerlendirilmesi yapıldığında şunlar söylenebilir: 2024 yılsonu itibarıyla yetişkin başına ticari banka sayısı 16'dır. Yetişkin başına ATM sayısı ise 76 olarak gerçekleşmiştir. 2024 sonu itibarıyla 15 yaş üzeri erkeklerin %95.7'sinin, kadınların ise %82'sinin mevduat veya katılım fonu hesabı vardır. Bu rakam Türkiye'de finansal sisteme katılımı göstermesi bakımından önemlidir.

Bankacılık sektöründe kriz sonrası büyüme ve finansal derinleşmeye paralel olarak şubeleşme ve personel sayısı hızla artarak istihdamı desteklerken, 2016 sonrasında sektörde şube ve personel sayısı sınırlı ölçüde azalma göstermiş ve bu süreç verimlilik, dijitalleşme ve uzmanlaşma dönüşümünü beraberinde getirmiştir.

2001 kriziyle birlikte bazı bankaların kapanması neticesinde şube ve personel sayısında yaşanan gerilemenin ardından, sağlanan ekonomik büyüme ve finansal derinleşme süreci bankacılık sektöründe yeniden şubeleşme eğilimini güçlendirmiştir. 2015 yılında sektör en yüksek şube (12 bin) ve çalışan (218 bin) sayısına ulaşmıştır. 2016 sonrasında ise dijitalleşme, mobil bankacılık ve maliyet avantajları şube sayılarını azaltırken, personel başına düşen aktif büyüklüğü ve müşteri sayısı artarak verimlilik ve karlılık artışı sağlanmıştır.

Ayrıca Türkiye, dijital bankacılık kullanım oranında Avrupa'nın en üst sıralarında konumlanmıştır. Sektörde çok daha uzmanlaşmış personel profiliyle "nicelikten niteliğe" geçiş stratejisi ön plana çıkmıştır.

Bankaların Personel ve Şube Sayıları

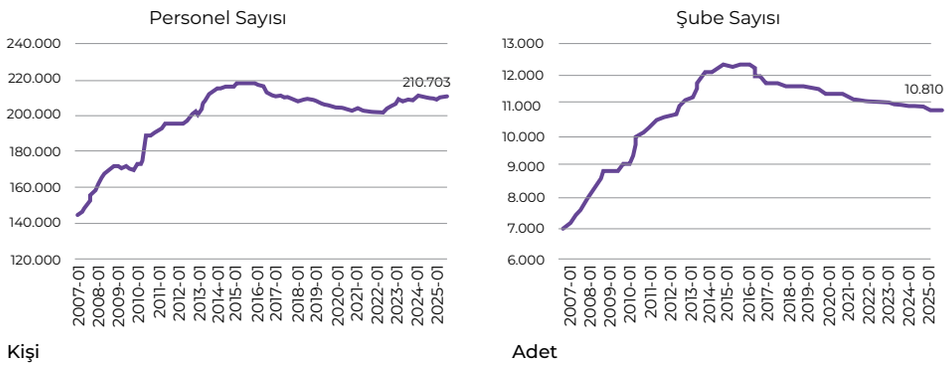

Ağustos 2025 dönemi itibarıyla Türk Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 41.886.646 TL olarak gerçekleşmiştir. 2024 yıl sonuna göre sektörün aktif toplamı %28.3, krediler toplamı %28.5, menkul değerler toplamı %28.2 olarak artmıştır. Yine bu dönemde kredilerin takibe dönme oranı %2.22 gibi düşük bir seviyede seyretmiştir. Sektörün kaydettiği ivme geleceğe güvenle bakılmasını sağlamıştır.

Makroihtiyati politikalar, etkin risk yönetimi yaklaşımları, kredi portföyündeki çeşitlilik ve teminat uygulamaları sayesinde kredilerin takibe dönüşüm oranı tarihsel olarak en düşük düzeylerinde gerçekleşmiş ve sorunlu kredi oluşumu kontrol altında tutulmuştur.

2001 krizi öncesi dönemde bankacılık sektöründe kredilerin takibe dönüşüm oranı oldukça yüksek seviyelerdeyken, sonrasında yaşanan aktif büyüme ve ekonomik toparlanma ile oran hızla düşüş göstermiş olup son dönemlerde ise tarihsel ortalamaların oldukça altında seyretmektedir. Bu durum, bankacılık sektörünün yüksek aktif kalitesini vurgularken, reel sektör ve hanehalkının finansal sağlığının da bir göstergesi niteliğindedir.

Takibe Dönüşüm Oranı (%)

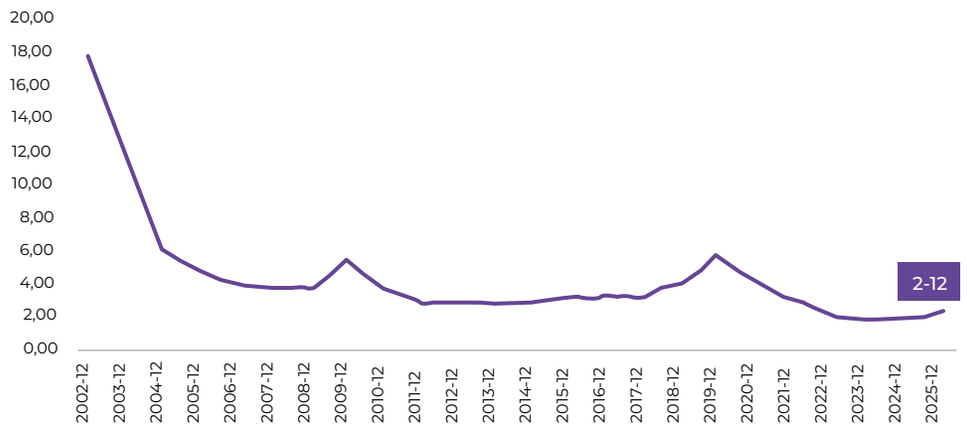

Kredi hacmindeki artış ekonomik büyümeyi desteklerken, ticari ve bireysel kredilerdeki çeşitlilik ile reel sektör ve hanehalkının finansal sisteme erişimi derinleşmiş, devlet destekli programlarla krizlere karşı dayanıklılık artırılmıştır.

Bankacılık sektöründe 2001 krizi sonrası kontrollü büyümeye başlayan krediler, sonraki dönemlerde hızla artarken ekonomik büyüme ve düşük faiz ortamı bu büyümeyi desteklemiştir. Özellikle KOBİ'lere ve büyük işletmelere yönelik ticari kredi hacmindeki önemli artışlar reel sektör fonlamasında büyük rol oynamıştır. Benzer şekilde tüketici ve konut kredileri de ön plana çıkarak hane halkını desteklemiştir.

Krediler ve Ticari Kredilerin Toplam Krediler İçindeki Payı (%)

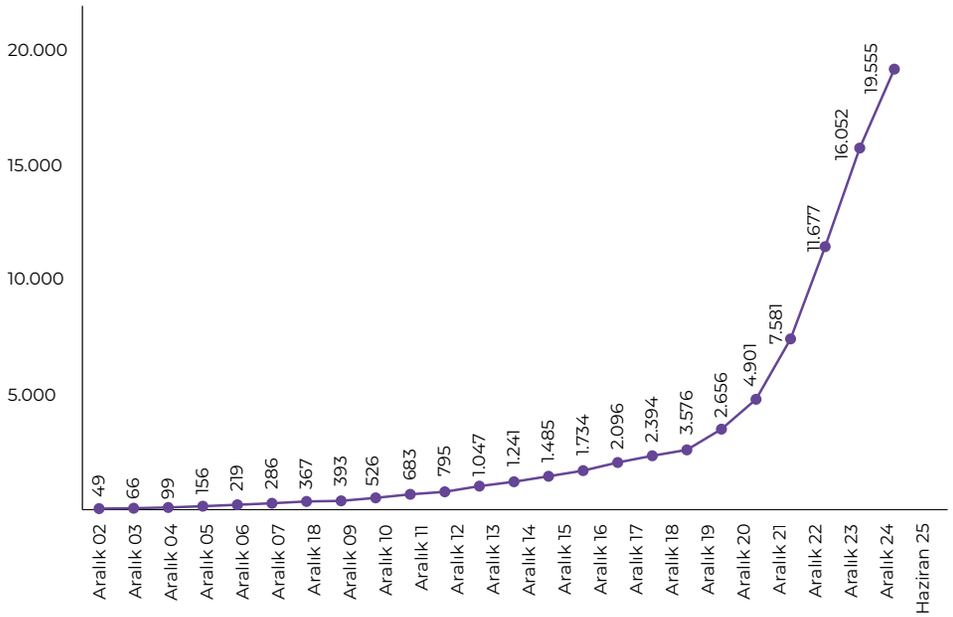

Krediler Ticari Kredilerin Toplam Krediler İçindeki Payı (%)

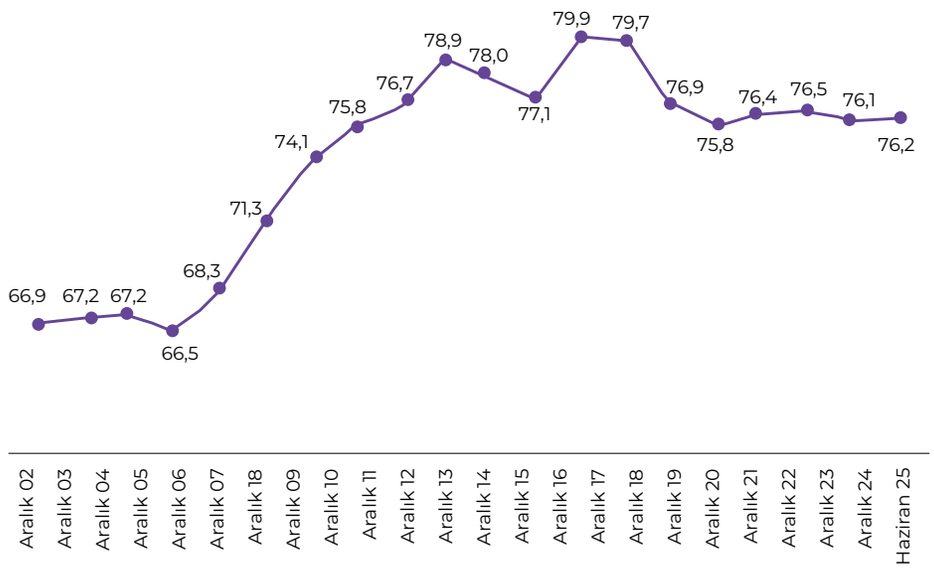

Bankacılık sistemine dâhil olan müşteri sayısı artmakta ve tasarruf ve tüketim araçları yaygınlaşmaktadır.

- Bankacılık ürünlerine erişim arttıkça, yaygınlaşan kredi kartı kullanımı ve diğer dijital ödeme altyapılarının gelişmesi finansal hizmetlerin kapsayıcılığı ve yaygınlığını artırırken komisyon ve faiz gelirleri de artarak bankaların kârlılığını desteklemiştir. Haziran 2025 itibarıyla toplam kredi kartı müşteri sayısı yaklaşık 39 milyon kişidir.

Kredi Kartı Müşteri Sayıları

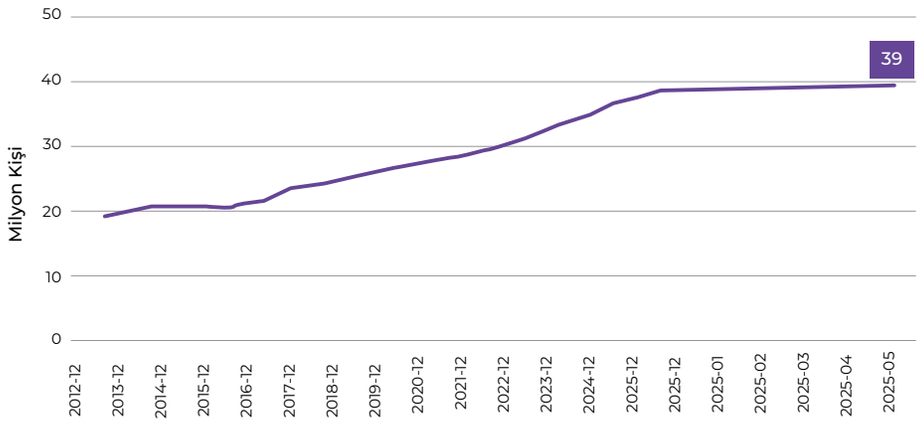

Mevduatın toplam fonlama içindeki yüksek payı, sektörde kredi büyümesinin sağlıklı ve sürdürülebilir olmasını sağlamıştır.

Türkiye'de mevduat hacmi 2001 yılı sonrasında istikrarlı şekilde büyürken, kriz ve ekonomik dalgalanmalara rağmen güçlü kalmıştır. İstikrarlı mevduat tabanı, bankaların kredi verme kapasitesini desteklerken, finansal istikrar ve ekonomide para arzı yönetimi için avantaj sağlamaktadır.

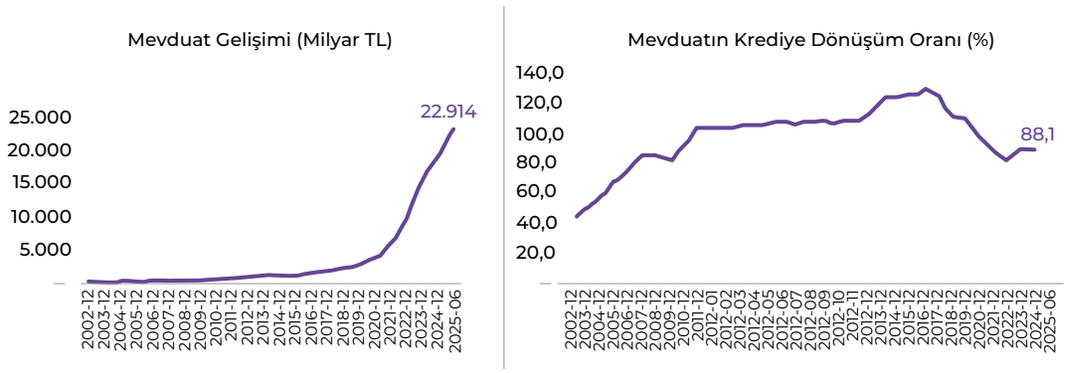

Sektörün yurt dışı borç gelişimi, Türkiye'nin küresel finans piyasalarıyla güçlü entegrasyonunu ortaya koymaktadır.

Türkiye bankacılık sektörü, 2000 yılı sonrası dönemde yurt dışı fonlama imkânlarını etkili şekilde kullanmış, zaman zaman maliyetler yükselse de sektör dış borçlarını büyük ölçüde çevirebilme kabiliyetini göstermiştir.

Yurt Dışı Borçlar Gelişimi (Milyar USD)

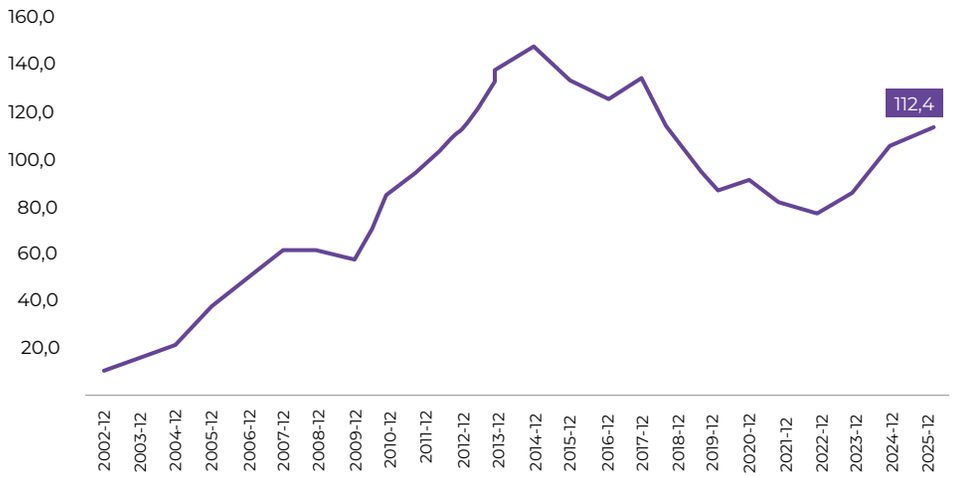

Son 20 yılda Türk bankacılık sektörünün en güçlü yanlarından biri sermaye yeterliliği olmuştur.

Kriz sonrası yeniden yapılandırma sürecinde bankaların sermaye tabanı güçlendirilmiştir. Türk bankacılık sektörü, sermaye yeterliliği açısından gelişmekte olan ülkeler arasında en sağlam bankacılık yapılarından birine sahip olup sektör hem 2008 küresel krizinde hem de pandemi ve deprem gibi stres dönemlerinde dahi SYR (Sermaye Yeterliliği Rasyosu) açısından yüksek seviyelerde kalmayı başarabilmiştir.

Sermaye Yeterliliği Rasyosunun Gelişimi (%)

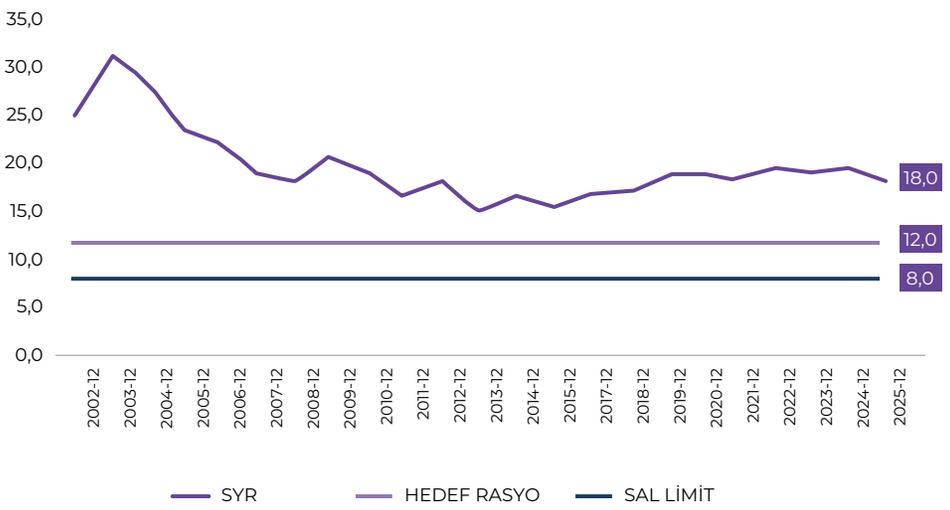

Finans sektöründe kuruluş sayılarının ve çeşitliliğinin artması, finans sistemini daha derin, rekabetçi ve müşteri odaklı hale getirmektedir.

Haziran 2015 döneminde Türkiye'de banka sayısı 52 iken, geçen on yıllık sürede banka sayısı 67'ye yükselmiştir. Aynı şekilde, son on yılda katılım bankası sayısı 4 adet artarak 9'a yükselmiştir. 2022 yılı itibarıyla Türkiye'de mevduat ve katılım bankası türünde dijital banka kurulmasına izin verilmiş olup Haziran 2025 itibarıyla 2 adedi katılım bankası türünde olmak üzere toplam 5 adet dijital banka bulunmaktadır. Ayrıca Haziran 2025 itibarıyla, 48 adet faktoring şirketi, 20 adet finansal kiralama şirketi, 24 adet finansman şirketi, 28 adet varlık yönetim şirketi ve 7 adet tasarruf finansman şirketi bulunmaktadır.

BDDK tarafından bankacılık sektöründe güven ve istikrarın güçlendirilmesine, etkinliğin artırılmasına ve sektörün kapsayıcı ve sürdürülebilir gelişimine yönelik olarak 2002-2025 döneminde yürütülen başlıca faaliyetler aşağıda sıralanmıştır.

✺ ***Reel sektör borçlarının yeniden yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı) programı hayata geçirilmiştir.***

2000-2001 ekonomik krizi nedeniyle, bankalara ve diğer mali kuruluşlara olan kredi borçlarını ödeyemeyen firmalara, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için kredi borçlarını yeniden yapılandırma ve gerekirse ek kaynak sağlama imkânı veren Finansal Yeniden Yapılandırma Programı (FYYP), kamuoyunda bilinen adıyla İstanbul Yaklaşımı uygulanmıştır. İstanbul Yaklaşımı ile ekonomide katma değer yaratan ve finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların fon yaratma kabiliyetleri de dikkate alınarak, mali kesime olan borçlarını ödeyebilmelerini temin etmek ve bu yolla finans kurumlarının bilançolarında iyileşme sağlamak amacıyla taraflar arasında (gönüllülük esasına dayalı) bir uzlaşı platformunun oluşturulması amaçlanmıştır. İstanbul Yaklaşımı'nda Haziran 2002-Haziran 2005 döneminde çoğunluğu büyük ölçekli olan toplam 322 adet firmaya ait 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır. İstanbul Yaklaşımı beklentileri büyük ölçüde karşılamış ve başarılı bir yeniden yapılandırma deneyimi olmuştur.

✺ ***KOBİ'lerin finansal borçlarının yeniden yapılandırılmasını sağlayan Anadolu Yaklaşımı hayata geçirilmiştir.***

İstanbul Yaklaşımı'na benzer bir uygulama 2007 yılında küçük ve orta büyüklükteki firmalar için uygulamaya konulmuştur. 2007-2009 dönemindeki uygulama çerçevesinde toplam 2.779 kişinin istihdamını sağlayan 120 adet küçük ve orta büyüklükte firma, yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır. Kapsama alınan firmalar başta gıda ve tekstil sektörleri olmak üzere imalat sanayiinde yoğunlaşmıştır. Bu firmalardan 105 tanesi ile borç yeniden yapılandırma anlaşması düzenlenmiş, toplam 201 milyon TL tutarındaki borç yeniden yapılandırılmıştır.

✺ ***5411 sayılı Bankacılık Kanunu hayata geçirilmiştir.***

Dünyada oluşan yeni finansal mimari, güven ortamının tesis edilmesini, finansal serbestleşmenin tamamlanmasını, finansal piyasalarda rekabetin sağlanmasını, etkin ve risk odaklı denetime geçilmesini ve iyi yönetim ilkelerinin yerleştirilmesini zorunlu kılmıştır. 2005 yılında yasalaşan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile finansal istikrarın sağlanması, sektörün geliştirilmesi, denetim, uygulama ve düzenleme çerçevesinin güçlendirilmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve kurumsal kabiliyetin güçlendirilmesi için yeni bir finansal yapı öngörülmüştür. Kanun ile, özel finans kurumları katılım bankaları olarak isimlendirilmiş; BDDK'ya bireysel müşterilerin haklarının korunmasına, bankalara ilave olarak finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin ve bunlara destek hizmeti sağlayan kuruluşların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının gerçekleştirilmesine, finansal piyasaların değişen koşullarına cevap verebilecek yeterli esneklikte bir denetim ve gözetim sistemi ile düzenleme yapısının oluşturulmasına yönelik görev ve yetkiler verilmiştir.

✺ ***Bankacılık sektörü muhasebe ve bağımsız denetim uygulamalarının uluslararası standartlar ile uyumunu sağlayacak düzenlemeler 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.***

Ulusal muhasebe ve bağımsız denetim standartları hazırlanıp yürürlüğe konuluncaya kadar uluslararası muhasebe ve bağımsız denetim standartları ile uyumlu düzenlemeler yayımlanmıştır. Böylece banka finansal raporlarının uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu bir şekilde hazırlanması, yayımlanması ve uluslararası bağımsız denetim standartları ile Avrupa Birliği direktiflerine uygun bağımsız denetimden geçmesi sağlanmıştır.

✺ ***5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu yasalaşmıştır.***

2006 yılında yasalaşan Kanun ile kartlı ödemeler sisteminin sağlıklı gelişimini teminen, ana kavramlar, tarafların hak, yükümlülük ve sorumlulukları, kartların kullanımına ilişkin genel işlem şartları, kredi kartı limiti, hesap özeti, kartın haksız kullanımı ve sigortalanması, sözleşme şartları, faiz hesaplaması, sistemde yer alan kuruluşların denetiminin genel çerçevesi, Kanun kapsamındaki kuruluşların ve ilgili kamu kuruluşlarının kendi aralarındaki bilgi alışverişinin esasları, ispat yükü, şikâyet ve itirazlar ile ilgili suçlar ve cezalara ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

✺ ***BDDK, Basel Bankacılık Denetim Komitesine Türkiye'yi temsilen üye olmuştur.***

Gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoritelerinden yetkililerin katılımıyla 1975 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements-BIS) bünyesinde kurulan ve bankacılık gözetimi ve denetimi alanında uluslararası platformda faaliyet gösteren Basel Bankacılık Denetim Komitesi'ne (Basel Committee on Banking Supervision-BCBS) Türkiye'yi temsilen BDDK 25/05/2009 tarihinde üye olmuştur. Söz konusu üyelik çevresinde, bankacılık sektörünün etkin risk yönetimi ve piyasa disiplininin güçlendirilmesi ile denetim standartlarının oluşturulması yönünde yürütülen uluslararası çalışmalara katılım sağlanarak bu çalışmalarda söz sahibi olunması sağlanmıştır.

✺ ***6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu yasalaşmıştır.***

2012 yılında yasalaşan Kanun ile, Türkiye'de kurulu finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin kuruluş ve çalışma esasları ile finansal kiralama, faktoring ve finansman sözleşmelerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Kanunda, tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak "Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Birliği" kurulması öngörülmüş, finansal kiralama işlemi tanımı uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmiş, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin finansal kuruluş oldukları ve mali sistemin önemli bir parçasını oluşturdukları vurgulanmış, kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin yasal altyapı ile etkin bir gözetim ve denetim sistemi oluşturulmuştur. Kanun ile banka dışı mali sektörün gelişimine imkân verecek, rekabet eşitliğini sağlayacak ve sektöre ilişkin önyargıları bertaraf edecek düzenleyici hükümler getirilerek, şirketlerin etkin ve sağlıklı işleyen bir sistem içerisinde faaliyette bulunmaları sağlanmıştır.

6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununda 2021 yılı Mart ayında değişiklik yapılarak, tasarruf finansman şirketlerinin kuruluş ve çalışma esasları ile tasarruf finansman sözleşmelerinin esasları bu Kanun kapsamına alınmıştır.

Ziraat Bankası

✺ ***Uluslararası bankacılık standardı olan Basel III'e geçiş sağlanmıştır.***

2008 yılındaki küresel finansal kriz sonrasında bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya dönüştürülmesi amacıyla Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından yayımlanan Basel III Standardı kapsamında özkaynak, sermaye yeterliliği, likidite karşılama oranı, kaldıraç ve sermaye tamponlarına ilişkin düzenlemeler hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Böylece bankacılık sektörünün mali yapısı, olası ekonomik krizlere karşı daha sağlam bir yapıya kavuşturulmuştur.

✺ ***Türk bankacılık sektörü sermaye yeterliliği mevzuatının, Avrupa Birliği mevzuatına eşdeğer olduğu kabul edilmiştir.***

Avrupa Komisyonu'nun kabul ettiği 2016/2358 sayılı Uygulama Kararı ile; bankacılık sektörümüzün sermaye yeterliliğine yönelik düzenleyici ve denetleyici çerçevesinin Avrupa Birliği mevzuatı ile eşdeğer olduğu kabul edilmiştir. Böylece, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, Türkiye'de yerleşik kuruluşlara kullandırdıkları krediler kendi sermaye yeterliliği hesaplamalarında daha düşük risk ağırlıklarıyla dikkate alınmakta ve bu uygulama her iki taraf için olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

✺ ***Finansal tüketici şikâyet sistemi kurulmuştur.***

Finansal tüketicilerin şikâyetlerini BDDK'ya kolaylıkla ve hızlı bir şekilde ulaştırabilmesini teminen kurulan e-şikâyet sistemi ve finansal tüketicilerin hak arama yolları bakımından bilgilendirilmesi amacıyla oluşturulan Çağrı Merkezi, 2014 yılında faaliyete geçmiştir.

✺ ***Bankaların IFRS 9 metodolojisine göre (beklenen kredi zararı esası) kredi riski zararlarını kayıtlarına yansıtmalarını zorunlu kılan ve kredilerin güncel uluslararası iyi uygulamalarla uyumlu olarak niteliklerine göre sınıflandırılmasına ilişkin esasları belirleyen düzenleme yapılmıştır.***

2008 finansal krizi, kredi riski zararlarının yetersiz düzeyde ve gecikmiş olarak finansal tablolara yansıtılmasının sakıncalarını ortaya koymuştur. Bu tecrübelerden hareketle, kredi zararlarının beklenen kredi zararı esasına göre finansal tablolara yansıtılmasına ilişkin standart oluşturma çalışmaları yapılarak, 2014 yılında beklenen kredi zararı esasını içeren uluslararası muhasebe standardı olan IFRS 9 yayımlanmış, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu da TFRS 9 olarak bahse konu standardı yayımlamıştır. 2016 yılı Haziran ayında yürürlüğe giren Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile 2018 yılı itibarıyla bankalar için beklenen kredi zararı esasının uygulanması zorunlu tutulmuştur.

✹ ***Finansal Yeniden Yapılandırma için Kanuni çerçeve oluşturulmuştur.***

Reel sektörün finansal sorunlarının çözümlenmesi, ekonomi için katma değer yaratan ancak finansal güçlük yaşayan firmaların ödeme gücü kazandırılmak suretiyle mali kesime olan yükümlülüklerini yerine getirebilmelerinin sağlanması ve istihdama katkıda bulunmaya devam etmelerine imkân verilmesini teminen Temmuz 2019'da 5411 sayılı Bankacılık Kanununa eklenen Geçici 32'nci madde ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları düzenlenmiştir.

66. Hükûmet'in Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın Yeni Ekonomi Programı 2020–2022 Lansmanındaki Konuşması, 30 Eylül 2019

✹ ***Kalkınma ve yatırım bankalarınca faizsiz yöntemlerle gerçekleştirilebilecek faaliyetler düzenleme altına alınmıştır.***

2020 yılı Şubat ayında 5411 sayılı Bankacılık Kanununa eklenen hüküm ile kalkınma ve yatırım bankalarınca faizsiz yöntemlerle gerçekleştirilebilecek faaliyetleri düzenleme yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna verilmiş olup buna ilişkin alt düzenleme yapılmıştır.

✺ ***Finansal piyasalarda manipülasyon ve yanıltıcı işlemlerin engellenmesine ilişkin kanuni düzenleme yapılmıştır.***

2020 yılı Şubat ayında 5411 sayılı Bankacılık Kanununa eklenen madde ile bankalar tarafından; finansal piyasalarda yapay arz, talep veya döviz kuru dâhil fiyat oluşumunu sağlamak amaçlı işlem ve uygulamaların yapılması, internet ortamı dâhil farklı araçlarla gerçeğe aykırı veya yanıltıcı bilgilerin yayılması, tasarruf sahiplerinin gerçeğe aykırı veya yanıltıcı şekilde yönlendirilmesi ya da bu amaçları sağlamaya yönelik benzer işlem ve uygulamaların neler olduğunun ve yaptırımın belirlenmesine ilişkin olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna yetki verilmiş olup buna ilişkin alt düzenleme yapılmıştır.

✺ ***Müşteri sırrının çerçevesi belirlenmiş ve müşteri sırrının paylaşımına ve aktarımına ilişkin düzenleme yapılmıştır.***

Şubat 2020 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanununa eklenen hüküm ile bankacılık faaliyetlerine özgü olarak bankalarla müşteri ilişkisi kurulduktan sonra oluşan gerçek ve tüzel kişilere ait verilerin müşteri sırrı olacağı hüküm altına alınmış ve müşteri sırrının paylaşılması ve aktarılmasına ilişkin istisnai haller yönetmelik ile açıklığa kavuşturulmuş olup buna ilişkin alt düzenleme hazırlanmıştır.

✺ ***Sistemik önemli bankaların önlem planlarını oluşturmaları sağlanmıştır.***

Şubat 2020 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanununa eklenen hüküm ile uluslararası standartlara paralel olarak sistemik önemli bankalara her yıl önlem planı hazırlama yükümlülüğü getirilmiş ve buna ilişkin alt düzenleme hazırlanmıştır.

✺ ***Bankacılık sektörünün aktif kalitesini iyileştirmeye yönelik adımlar atılmıştır.***

Kredi yaşam döngüsü projesi hayata geçirilerek sorunlu alacakların çözümünde mevcut stokların azaltılması ve yeni sorunlu alacak oluşumunun engellenmesi için düzenleme değişiklikleri yapılmış ve yeni düzenlemeler yürürlüğe konulmuş; finansal ve operasyonel yeniden yapılandırmaya ilişkin sektör standardı oluşturulmuş, varlık yönetim şirketlerinin kurumsallıklarını ve etkinliklerini artırıcı tedbirler alınmış, tahsili gecikmiş alacakların aktiften silinmesine yönelik kolaylaştırıcı düzenleme değişiklikleri yapılmıştır.

✺ ***Sadece dijital kanallar üzerinden hizmet veren dijital bankalara ve inovatif iş modellerine imkân sağlayan servis bankacılığına yönelik düzenleme altyapısı oluşturulmuştur.***

Dijital bankacılık, finansal ürünlere erişimin, finansal kapsayıcılığın ve finansal teknoloji alanındaki yatırımların artırılması ve daha düşük maliyetlerle bankacılık faaliyetlerinin sunulabilmesi sayesinde daha rekabetçi ve müşteri

dostu fiyatlamalarla ürün ve hizmet verilmesine imkân sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bahse konu hususlardan hareketle hazırlanan, "Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik" 2022 yılı Ocak ayı itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile sadece dijital kanallar üzerinden hizmet veren şubesiz bankaların faaliyet esasları ve bankacılık hizmetlerinin finansal teknoloji şirketleri ve diğer işletmelere bir servis modeli olarak sunulabilmesine ilişkin şartlar belirlenmiştir.

✺ ***Bankaların bir müşteri ya da gruba kullandıracakları kredilerin sınırları uluslararası bankacılık mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir.***

Kredi sınırlarına ilişkin mevzuat, ilgili Basel Standardı kapsamında gözden geçirilerek 21 Aralık 2023 tarihinde Risk Gruplarının Belirlenmesine ve Kredi Sınırlarına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır.

✺ ***"Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı (2022-2025)" yayımlanarak bankacılık sektöründe yeşil dönüşüme ilişkin temel stratejik amaçlar ortaya konulmuştur.***

Sürdürülebilir ekonomiye geçiş sürecinin finansmanının sağlanması, yurtdışındaki fonlara erişim imkanının arttırılması ve iklimle ilgili risklerin yönetimi gibi konularda bankacılık sektörü kritik bir role sahiptir. Bankacılık sektörü, başta BDDK olmak üzere ilgili kamu otoriteleri ile diyalog ve iş birliği içerisinde, son 10 yıllık dönemde sürdürülebilir finans akışlarını çekmeye yönelik pek çok iyi uygulama geliştirmiş, hatırı sayılır bir deneyim ve teknik kapasite oluşturmuştur. BDDK tarafından yayımlanan "Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı (2022-2025)" kapsamında bankacılık sektöründe sürdürülebilirlikle bağlantılı risk ve fırsatların etkili bir şekilde yönetilmesi, yeşil finansman imkanlarının geliştirilmesi ve ilgili taraflar arasında iş birliğinin geliştirilmesi temel stratejik amaçlar olarak ortaya konulmuş, bu amaçlara yönelik faaliyetler belirlenmiştir.

✺ ***Bankaların sürdürülebilir ekonomiye katkısına yönelik önemli bir performans göstergesi olan Yeşil Varlık Oranına ilişkin düzenleme yapılmıştır.***

Yeşil dönüşüme katkı sağlayacak ekonomik faaliyetlerin tanımlanmasını ve bu suretle finansal kuruluşların bu alana sağladıkları finansmanın ölçülüp izlenebilmesini amaçlayan "Bankaların Yeşil Varlık Oranı Hesaplaması Hakkında Tebliğ" 2025 yılı Nisan ayında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği tarafından da kredi kuruluşlarına yönelik birincil performans göstergesi olarak kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuş olan "Yeşil Varlık Oranı", kredi kuruluşlarının yeşil ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş sürecine katkısının nesnel, tutarlı ve karşılaştırılabilir bir şekilde ölçülerek izlenmesi amacıyla geliştirilmiş bir performans göstergesidir.

✺ ***Bankaların iklimle bağlantılı finansal risklerinin yönetimine ilişkin ilkeler belirlenmiştir.***

Basel Bankacılık Denetim Komitesinin 2022 yılında aynı konuda yayımladığı ilkeler ışığında BDDK tarafından hazırlanan "İklimle Bağlantılı Finansal Risklerin Yönetimine İlişkin Rehber" 2025 yılı Temmuz ayı itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Rehber, bankaların karşılaşabilecekleri iklimle ilgili finansal riskleri etkili bir şekilde yönetmeleri için gerekli politika, süreç ve faaliyetlerin yanı sıra, bu alandaki görev ve sorumluluklara ilişkin iyi uygulamaları belirlemektedir.

✺ ***2016 ve 2024 yıllarında yürütülen Düzenleme Tutarlılığı Değerlendirme Programı (RCAP) kapsamında Türkiye bankacılık düzenlemeleri Basel Standartları ile "tam uyumlu" bulunmuştur.***

Türkiye, bankacılık mevzuatı uluslararası düzeyde kabul görmüş ilke ve standartlara tam uyumlu ülkelerden biridir. 2016 yılında tamamlanan RCAP (Regulatory Consistency Assessment Programme) süreci sonucunda Türkiye bankacılık mevzuatı, uluslararası Basel Standartlarına tam uyumlu bulunmuştur. Bu anlamda Türkiye, tüm standartlara tam uyumlu bulunan az sayıdaki G-20 ülkesinden birisi olmayı başarmıştır. Kredi yoğunlaşma riskinin ölçülmesi/büyük kredilerin sınırlandırılması ve likidite riskinin ölçülmesi/net istikrarlı fonlama oranı konularındaki bankacılık düzenlemeleri ise 2024 yılının Eylül ayında başlayan yeni bir RCAP sürecinden geçmiştir. Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya ve İsveç'in yer aldığı Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri "çoğunlukla uyumlu" olarak değerlendirilirken, Türkiye'nin düzenlemeleri ise bir kez daha uluslararası standartlarla "tam uyumlu" bulunmuştur.

✺ ***Katılım finans sektörünün geliştirilmesine yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır.***

Katılım bankalarının yanı sıra finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri ile varlık yönetim şirketlerinin katılım esaslı faaliyet gösterebilmelerini ve katılım unvanını kullanmalarını sağlayacak düzenlemeler Ağustos 2025 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

✺ ***Kartlı ödemelerde temassız işlem limiti yükseltilmek suretiyle ödeme işlemlerinde hız ve etkinlik artırılmıştır.***

Ekonomik koşullardaki gelişmeler dikkate alınarak temassız işlem limitleri zaman zaman gözden geçirilmiş, son olarak 750 TL olan temassız işlem limiti 1 Temmuz 2024 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 1.500 TL'ye çıkarılarak ödemelerin hızlanması sağlanmıştır.

✺ ***Bankacılık işlemlerinde kâğıt kullanımının azaltılmasını teminen sektör ve ilgili kuruluşlar nezdinde yönlendirme yapılmıştır.***

Sürdürülebilir bankacılığın desteklenmesi amacıyla; harcama, nakit ödeme ve alacak belgelerini kâğıt ortamında almak istemeyen kart hamillerinin ve üye işyerlerinin bu yöndeki tercihlerinin, banka şubeleri veya elektronik bankacılık hizmetleri dağıtım kanalları ya da kalıcı veri saklayıcısı üzerinden alınması ve bu tercihlerini iptal etmek istemeleri durumunda yine bu kanallar üzerinden taleplerini iletebilmelerinin sağlanması hususunda 2023 yılında bankalara ve Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.'ye talimat verilmiştir.

Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in Türkiye'nin ATM Merkezi Projesi Tanıtımındaki Konuşması, 10 Ekim 2024

✺ ***Uzaktan kimlik tespiti yöntemlerine ve elektronik ortamda sözleşme ilişkisi kurulmasına yönelik düzenlemeler yapılmak suretiyle bankacılık sektöründe ve banka dışı mali sektörde etkinlik, kapsayıcılık ve hizmet sürdürülebilirliği desteklenmiştir.***

Bankalarca Kullanılacak Uzaktan Kimlik Tespiti Yöntemlerine ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik, 1 Mayıs 2021 tarihinde ve Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketlerince Kullanılacak Uzaktan Kimlik Tespiti Yöntemlerine ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik, 11 Şubat 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece, şube bağımlılığının azaltılması (maliyet tasarrufu, hizmet hızında artış), dijital kapsayıcılığın artırılması (bankacılık erişiminin genişlemesi, özellikle coğrafi engellerin azaltılması), pandemi benzeri durumlarda hizmet sürdürülebilirliğinin sağlanması ve yurtdışında yerleşik vatandaşlara uzaktan kimlik tespiti ile YUVAM Hesabı açılabilmesi amaçlanmıştır.

✺ ***Bankaların bilgi sistemlerine ve elektronik bankacılık hizmetlerine yönelik düzenleme yapılmak suretiyle sektörde dijital teknolojilerin etkili ve güvenli kullanımı desteklenmiştir.***

Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 1 Temmuz 2020 tarihinde yürürlüğe girmiş olup Yönetmelik ile siber güvenlik altyapısının güçlendirilmesi (dolandırıcılık ve sistem kaynaklı zararların azaltılması), yerli teknolojinin teşvik edilmesi (yerli bilişim sektörünün ve bu alandaki yatırımın ve istihdamın geliştirilmesi), açık bankacılığın adaptasyonu (verimin artırılması ve inovatif finansal ürünlerin desteklenmesi) ve dijital bankacılığın yaygınlaştırılması (maliyetlerin azaltılması, erişimin ve rekabetin artırılması) amaçlanmıştır.

Banka dışı finans sektörünün rakamları değerlendirildiğinde de Türkiye'nin finans sisteminin potansiyelinin yüksek olduğu görülür. Sigorta şirketlerinin aktif büyüklüğü, 2025 yılının ilk yarısında 2.9 trilyona ulaşmıştır. Türkiye Sigorta Birliği'nin verilerine göre bu dönemde %56 artış kaydetmiştir. Sektör yine aynı dönemde öz sermayesini de %58 artırarak gücünü pekiştirmiştir. Sektör, kârlılık ve öz sermayesindeki artış ile yatırımcı güvenini pekiştirmiştir. Ayrıca bilanço gücünün yanında prim üretimini de artırarak ekonomik gelişmeye katkı sağlamıştır. Sektörün prim üretimi 2025 yılında önceki yıla göre %51 artarak, 576.3 milyar TL olmuştur. Sigortacılık sektörü finansal istikrara hizmet etmeye devam etmektedir.

İstanbul Finans Merkezi Açılışı, 17 Nisan 2023

2008-2022 dönemi ele alınırsa Finansal Kiralama şirketlerinin %57, Factoring şirketlerinin %113 büyüdükleri görülür. Finansman şirketlerinin ortalama büyümesi ise %100 civarında gerçekleşmiştir.

Varlık yönetim şirketleri ise 2020-2022 yılları arasında aktif büyüklüklerini %82 oranında arttırmıştır. 2025 yedinci dönem itibarıyla BDDK verilerine göre banka dışı finans kuruluşlarının aktif büyüklükleri şu şekilde gerçekleşmiştir: Finansal Kiralama şirketlerinin aktif büyüklüğü 451.292 milyon TL olmuştur. Bu şirketlerin dönem net kârı 14.867 milyon TL'dir. Faktoring şirketleri ise 378.419 milyon TL aktif büyüklüğe ulaşmışlardır. Factoring şirketlerinin net kârı 17.383 milyon TL'dir. Tüketici Finansman şirketlerinin aktif büyüklüğü 257.983 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu şirketler bu dönem içinde 7.491 milyon TL kâr elde etmişlerdir.

Türkiye, 17 Nisan 2023 tarihinde İstanbul Finans Merkezi'nin açılmasıyla bankacılık ve finans alanında çok önemli bir adım atmıştır. Bu büyük proje ile üç kıtanın buluşma noktasında yer alan İstanbul'un küresel bir finans merkezine dönüşmesi hedeflenmiştir. Uluslararası piyasalarla entegre, etkin bir finans merkezinin İstanbul'da kurulabilmesi sektörün itibarının göstergesidir. Merkez, Türkiye ekonomisinin büyümesine katkı sağlamakta, uluslararası piyasada etkinliklerini sürdürmekte ve yerli ve yabancı tüm aktörleri bir araya getirmektedir. İstanbul Finans Merkezi, ağırlığı batıdan doğuya doğru kayan finans sektörünü bünyesinde toplamaya devam etmektedir.

İstanbul Finans Merkezi

4.2. Finans ve Sermaye Piyasaları

4.2.1. Girişimcilik Ekosisteminin Desteklenmesi Faaliyetleri

Finansmana erişimde zorluk yaşayan girişimlerin finansmana erişimlerini kolaylaştırmak ve girişim sermayesi yatırımlarını teşvik etmek suretiyle girişimcilik ekosisteminin gelişimini desteklemek amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığınca çeşitli destek programları hayata geçirilmiştir.

Bu kapsamda 4749 sayılı Kanunun ek 1'inci madde ile Bakanlık, üst fon ve fonlara kaynak aktarımı konusunda yetkili kılınmış ve ekosistemde öncü rol üstlenerek yenilikçi ve yüksek büyüme potansiyeline sahip sektörlere yatırım yapılmasını sağlamak üzere çeşitli sermaye kaynak transfer mekanizmalarını uygulamaya koymuştur.

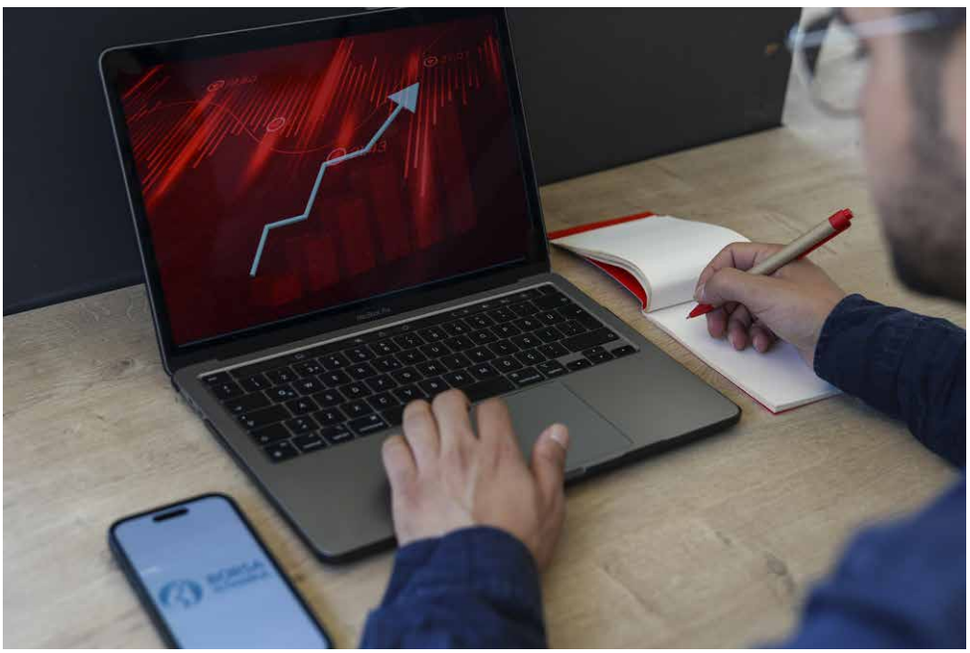

Ayrıca, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 253'üncü maddesi ile yüksek risk içermesi nedeniyle finansmana erişimde sıkıntı yaşayan başlangıç veya büyüme aşamasındaki girişimler için finansal bir araç olan bireysel katılım sermayesinin desteklenmesi amacıyla söz konusu işletmelere sermaye aktarmak suretiyle yatırım yapan lisanslı bireysel katılım yatırımcılarına Bireysel Katılım Sermayesi Sistemi kapsamında vergi desteğinden yararlanma imkânı getirilmiştir.

Bu itibarla, girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi ve desteklenmesi faaliyetleri kapsamında Bakanlık tarafından Üst Fonlara ve Girişim Sermayesi Fonlarına Kaynak Aktarım faaliyetleri ile Bireysel Katılım Sermayesine (BKS), ilişkin faaliyetler yürütülmektedir.

Böylelikle hem ulusal hem de uluslararası iş birlikleri aracılığıyla girişimcilik ekosistemine ivme kazandırılarak ekonomik büyümeye katkı sağlanmaktadır.

Üst Fonlara Kaynak Aktarımı Uygulaması

4749 sayılı Kanun'un ek 1'inci maddesine istinaden üst fonlara kaynak aktarımına ilişkin genel esas ve usulleri belirleyen Bakanlar Kurulu Kararı eki "Üst Fonlara Kaynak Aktarımına İlişkin Karar" 14 Mart 2014 tarihli ve 28941 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu kapsamda, geleneksel sektörlerin yanı sıra yenilikçi ve teknoloji odaklı hızlı büyüme potansiyeline sahip işletmelere yönelik sermaye yatırımlarını desteklemek amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığının girişimleriyle 2015 yılında Avrupa Yatırım Fonu tarafından kurulan ve toplam büyüklüğü 200 milyon avro olan Türk Büyüme ve İnovasyon Fonuna (TGIF) Bakanlık tarafından 60 milyon avro taahhütte bulunularak Fonun yatırımcısı olunmuştur. Diğer yatırımcılar ise Fonun danışmanı konumundaki EIF (Avrupa Yatırım Fonu), KOSGEB (Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) ve TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.)'dir.

Ekosistemden alınan olumlu geri dönüşler neticesinde, üst fon mekanizması aracılığıyla girişim sermayesi fonlarını desteklemeye devam etmek amacıyla Bakanlık desteğiyle Türkiye Kalkınma Fonu bünyesinde 10 Temmuz 2024 tarihinde 50 milyon ABD doları büyüklüğüne sahip Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası (TKYB) Üst Fonu kurulmuştur. Bakanlık, Fonun ana yatırımcısı konumunda olup Fonun yönetimi Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir.

TKYB Üst Fonu ile Türkiye'nin teknolojik gelişimi ve katma değerli büyüme stratejisine katkı sağlayacak sektörler ve teknolojik alanlarda faaliyet gösteren şirketlere yatırım yapacak girişim sermayesi fonlarına kaynak aktarılması ve özellikle kalkınma planları ile Orta Vadeli Program gibi politika metinlerinde önceliklendirilen sektörlere yatırım yapacak girişim sermayesi fonlarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Girişim Sermayesi Fonları Kaynak Aktarımı

Türkiye'de girişimcilik ekosisteminin gelişiminin desteklenmesi, finansman ihtiyacı olan başlangıç ve erken aşama şirketlere uzun vadeli finansman sağlanması, özkaynak finansmanı gibi alternatif finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması amacıyla 4749 sayılı Kanun'un 1'inci maddesine istinaden 2018 yılında yürürlüğe konulan 2018/11662 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki 'Girişim Sermayesi Fonlarına Kaynak Aktarımına İlişkin Karar' ile girişim sermayesi fonlarına kaynak aktarımına ilişkin genel usul ve esaslar belirlenmiştir.

Bu kapsamda, Girişim Sermayesi Fonlarına Kaynak Aktarımı düzenlemesi çerçevesinde ilk uygulama olarak, 2018 yılında Hazine ve Maliye Bakanlığı ile TÜBİTAK arasında Tech-InvesTR Programı'nın yürütülmesine ilişkin iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Program kapsamında Bakanlık yurt dışında kurulu üç ve Türkiye'de kurulu iki olmak üzere toplam beş girişim sermayesi fonu ile protokoller imzalayarak söz konusu fonlarda yatırımcı olmuştur.

Bakanlıkça uygulamaya alınan üst fon ve girişim sermayesi fonlarına kaynak aktarım mekanizmaları; katma değeri yüksek mal ve hizmet üreten işletmelerin dolaylı olarak desteklenmesine, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılmasına, girişim sermayesi ekosisteminin ihtiyaç duyduğu ivme temin edilerek ekosistem içerisinde kaldıraç etkisi oluşturulmasına imkân sağlamakta ve ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır.

Bireysel Katılım Sermayesi (BKS)

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 253'üncü maddesi ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun geçici 82'nci maddesi ile Bireysel Katılım Sermayesi (BKS) Sistemine ilişkin yasal bir çerçeve çizilmiş, finansmana erişimde sıkıntı yaşayan özellikle erken aşama küçük ölçekli girişimlerin desteklenmesini teşvik etmek amacıyla söz konusu işletmelere sermaye aktarmak suretiyle yatırım yapan lisanslı bireysel katılım yatırımcılarına vergi desteğinden yararlanma imkânı getirilmiştir.

Faaliyetleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik ile belirlenen usul ve esaslar kapsamında yürütülen BKS sisteminin uygulaması; bireysel katılım yatırımcısı (BKY) ağı akreditasyonu, BKY lisanslama ile yatırım ve vergi desteği süreçlerini içermektedir.

Bakanlık girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi, BKY ağlarının kurumsal bir yapıya kavuşturulması, ekosistem içerisinde iş birliğinin artırılması ve bu kapsamda gerçekleştirilecek faaliyetlerin izlenmesi ve denetlenmesi amacıyla sistemde yer almak isteyen BKY ağlarını 5'er yıllık sürelerle akredite etmektedir. Bu kapsamda Sistemde aktif 14 akredite ağ bulunmakta olup, bu ağlardan 8 tanesi İstanbul, 2 tanesi Antalya, 1'er tanesi ise İzmir, Kayseri, Ankara ve Bursa merkezli olarak faaliyet göstermektedir.

Yönetmelikte belirtilen lisans alma kriterlerine haiz BKY'ler Bakanlıkça uygun bulunması durumunda 5 yıllık sürelerle lisans sahibi olabilmektedirler. Bu itibarla, 2013 yılından 28 Ağustos 2025 tarihine kadar toplam 1172 lisans verilmiş olup, aktif lisans sayısı 635'tir.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 82'nci maddesi kapsamında tam mükellef gerçek kişiler Yönetmelikte yer alan şartları sağlayan şirketlere yapmış oldukları yatırıma ait iştirak hisselerini en az iki tam yıl elde tutmaları kaydıyla, bu yatırımın %75'ini, ilgili şirket Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ya da KOSGEB gibi kurumlardan destek aldıysa %100'ünü beyana tabi kazanç ve

iratlardan indirim konusu yaparak vergi desteğinden faydalanabilmektedirler. İlgili kanun hükmü kapsamında yıllık olarak indirim konusu yapabilecekleri azami tutar 2.5 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, bugüne kadar BKS sistemi üzerinden 265 BKY tarafından 99 yatırım için ve toplam 67.725.161 TL tutarında sermaye girişim şirketlerine aktarılmıştır.

4.2.2. Sermaye Piyasalarının Uluslararası Standartlarla Uyumu

Sermaye Piyasalarının uluslararası standartlarla uyumlu gelişiminin sağlanması ve böylelikle reel sektörün sermaye piyasaları üzerinden etkin finansman temin etmesi amacıyla piyasalara ilişkin hukuki ve teknik altyapı, sermaye piyasası araçlarının çeşitlendirilmesi ve yatırımcı menfaatlerinin korunması amacıyla pek çok adım atılmıştır.

Özellikle 2012 yılında yayımlanan 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve akabinde hayata geçirilen ikincil düzenlemelerle sermaye piyasaları genel bir reform geçirmiş, AB standartlarıyla uyumlu araç, piyasa ve altyapı oluşumu konusunda önemli bir aşama kaydedilmiştir. İzleyen dönemde, mevcut yatırım araçların etkinliğinin artırılması, yeni araçların piyasalara kazandırılması ve yatırımcıların korunmasına yönelik tedbirlerin güçlendirilmesi, sermaye piyasası kurumlarının gerek sermaye gerekse operasyonel ve dijital yapılarının güçlendirilmesi ile başta yeşil dönüşüm ve dijitalleşme temaları olmak üzere küresel piyasa eğilimleri ve düzenleme çerçeveleri ile uyumlu düzenlemeler yapılmasına devam edilmiştir.

Yeni Piyasa, Pazar ve Platformlar, Güçlenmiş Piyasa Altyapısı

Yeni piyasa, pazar ve platformlar, güçlenmiş piyasa altyapısı oluşturmak için yapılan çalışmalar şunlardır:

- Menkul kıymetlerde kaydileştirme tamamlanmıştır. Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) bünyesinde müşteri bazında saklamaya geçilmiştir.
- Borsa İstanbul A.Ş. bünyesinde, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası birleştirilerek, yenilenmiş teknik altyapı ile faaliyete geçilmiştir.
- Tarım ürünlerinin işlem göreceği ürün ihtisas borsalarının çeşitlendirerek aktif bir biçimde faaliyete geçirilmesi amacı kapsamında, belirli tarımsal ürünlerin ve lisanslı depo işletmecisi tarafından çıkarılan elektronik sertifikaların (Elektronik Ürün Senedi) işlem göreceği Türkiye Ürün İhtisas Borsası (TÜRİB), Ticaret Bakanlığı izni ile faaliyete geçmiştir.
- Borsa İstanbul'da Swap Piyasası faaliyet geçmiştir.

- Şirketlerin döviz ve kur risklerini takip etmek amacıyla borsa ve tezgâh üstü türev işlemlere ilişkin verilerin, AB düzenlemelerine uyumlu şekilde, merkezi olarak Veri Depolama Kuruluşunca (MKK) toplanarak yetkili kurumların veri ihtiyaçlarına hizmet edecek altyapı oluşturulmuştur.
- Takasbank'ın merkezi karşı taraf olarak faaliyet göstermesine ilişkin düzenleme ve teknik altyapı tamamlanmıştır.
- Sermaye piyasası araçlarının uluslararası işlemlerde teminat olarak kullanımının kolaylaştırılması ve uluslararası piyasalarla entegrasyonunun güçlendirilmesi hedefi çerçevesinde, yabancı merkezi saklama kuruluşlarının Merkezî Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK) nezdinde toplu (omnibus) hesap açarak münhasıran yurtdışında yerleşik hak sahiplerine ait sermaye piyasası araçlarının toplu olarak izlenmesine imkân tanınmıştır.
- 2015 yılında faaliyete geçen yatırım fonu katılma paylarının alınıp satıldığı TEFAS platformuna benzer şekilde, emeklilik yatırım fonu katılma paylarının tek platform üzerinden alınıp satılmasına imkân veren BEFAS, 2021 yılında Takasbank bünyesinde faaliyete geçmiştir.
- Yatırımcıların sermaye piyasasındaki yatırım seçeneklerini çeşitlendirebilmesi için Borsa İstanbul'da işlem gören Kira Sertifikası, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Pay Senedi ve Gayrimenkul Yatırım Fonu ile yeşil ve sürdürülebilir araçlar ile kitle fonlaması sistemine ilişkin bilgilere erişimi kolaylaştırmak amacıyla kurulan Gayrimenkule Dayalı ve Gelişen Finansal Araçlar Bilgi Sistemi (GEFAS), MKK bünyesinde faaliyete geçmiştir.

- Gelişme potansiyeli bulunan iş fikirlerinin hayata geçirilmesi amacıyla, Borsa İstanbul Pay Piyasasında işlem görebilecek büyüklükte olmayan ortaklıkların, payları halka arz edilmeden önce belirli büyüklüğe ulaşmalarını sağlamak üzere, sermaye artırımı yoluyla ihraç edilecek paylarının halka arz edilmeksizin nitelikli yatırımcılara satışına yönelik Girişim Sermayesi Pazarı, Borsa İstanbul bünyesinde hayata geçirilmiştir.

67. Hükûmet Hazine ve Maliye Bakanı Nureddin Nebati'nin 2. Finansın Geleceği Zirvesi Açılışındaki Konuşması, 31 Ekim 2022

Yatırım Araçlarının Çeşitlendirilmesi ve Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Düzenlemeler

Yatırım araçlarının çeşitlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına yönelik düzenlemeler şunlardır:

- Kurulan Bireysel Emeklilik Sistemi kapsamında emeklilik yatırım fonları faaliyete geçmiştir.
- Sermaye piyasaları üzerinden yatırım ve finansmanın artırılmasına yönelik çeşitli ürün ve araçlar geliştirilmiştir;
  - Borsa yatırım fonları,
  - Varlığa veya İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler ile Teminatlı Menkul Kıymetler,
  - Faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde sermaye piyasası yatırımlarına imkân sağlayan kira sertifikaları (Sukuk),

- Girişim sermayesi yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları ile gayrimenkul yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları,
- Gayrimenkul sertifikaları,
- Büyüme, rekabet ve istihdam potansiyeli taşıyan başlangıç aşamasındaki üretim ve teknoloji şirketlerinin sermaye piyasası mevzuatına tabi olmadan fon toplayabilmesine imkân sağlayan paya ve borçlanmaya dayalı kitle fonlaması,
- Kamu hizmeti niteliği taşıyan, altyapı, ulaşım, enerji, haberleşme, sağlık vb. alanlardaki projelerin sermaye piyasaları yoluyla finanse edilmesini sağlayacak olarak Projeye Dayalı Menkul Kıymet (PDMK) uygulaması,
- Yeşil ve sürdürülebilir borçlanma aracı ve kira sertifikaları,
- Borsa İstanbul Pay Piyasasında kurulan Emtia Pazarında işlem görecek kıymetli madene dayalı emtia sertifikaları.

- Özel sektör borçlanma araçları piyasasına işlerlik kazandırılmıştır.
- Gayrimenkul yatırım fonlarının, konut üretiminde finansman katkısı sağlayabilmeleri amacıyla Proje Gayrimenkul Yatırım Fonlarına ilişkin düzenleme hayata geçirilmiştir.
- Girişim sermayesi ekosisteminin güçlendirilmesi amacıyla girişim sermayesi yatırım fonlarına (GSYF) ilişkin mevzuat piyasa ihtiyaçları ve güncel gelişmelere uygun olarak revize edilmiştir. Bireysel emeklilik fonlarının GSYF'lere yapacakları asgari yatırım oranları yükseltilmiştir. GSYF'lerin yurtdışında yapabilecekleri yatırımlar, henüz kurulmamış olan bir girişim şirketine ortak olma hakkı tanıyan sözleşmelerle ileri vadede yatırım yapılabilmesi, doğrudan yatırım yapmak yerine riskin dağıtılmasına imkân sağlayan yeni bir sisteme geçilmesi ve şemsiye fon yapısı sayesinde katılma paylarının tek bir içtüzükle kurulabilmesi sayesinde yeni fonların kuruluş süreçlerinin kısaltılması konuları düzenlenmiştir.
- Kripto varlık hizmet sağlayıcılara ilişkin esasların düzenlenmesine yönelik Sermaye Piyasası Kanun değişikliği ile kripto varlık hizmet sağlayıcılar, kripto varlık platformlarının faaliyetleri, kripto varlıkların saklanması, Türkiye'de yerleşik kişilerin kripto varlık platformları nezdinde yapılabilen kripto varlık alım satım ve transfer işlemleri, kripto varlık hizmet sağlayıcıların kurulmaları ve faaliyet göstermeleri için Sermaye Piyasası Kurulundan izin almaları, bunların faaliyetleri sırasında uymaları gereken ilke ve esasların Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılması konuları düzenlenmiştir. 2025 yılı Mart ayında yürürlüğe giren ikincil düzenlemeler çerçevesinde, kripto varlık hizmet sağlayıcıların yetkilendirilmesine yönelik inceleme süreçlerine başlanmıştır.

Bu dönemde gerçekleştirilen reformlarla piyasa büyüklüklerinde önemli gelişmeler izlenmiştir. 2002-2025 yılları arasında, 2025 yılı Ağustos ayı itibarıyla, payları Borsa İstanbul'da işlem gören şirket sayısı 288'den 586'ya, pay piyasasında işlem gören şirketlerin toplam piyasa değeri 56 milyar TL'den 13 trilyon TL'ye yükselmiştir.

Borsa İstanbul Pay Piyasası

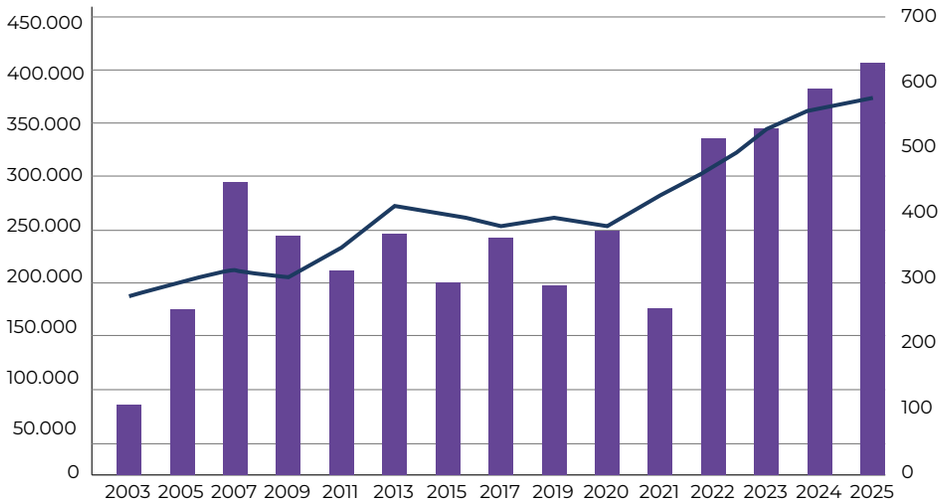

	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon ABD Doları)	69.003	162,814	288,761	235,996	201,924	237,641	190,153	233,368	186,662	240,269	163,737	332,003	341,159	380,465	406,572
İşlem Gören Şirket Sayısı	298	316	332	332	368	424	416	399	412	394	446	483	539	572	586

Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon ABD Doları) — İşlem Gören Şirket Sayısı

2002 yılında ihraç gerçekleştirilmeyen yurt içi özel sektör borçlanma araçları ve kira sertifikası piyasasının aktif hale getirilmesi ile 2025 yılı Temmuz itibarıyla özel sektör borçlanma araçlarının piyasa değeri 558 milyar TL'ye yükselmiştir.

Özel Sektör Borçlanma Araçlarının Piyasa Değeri (Milyon TL)

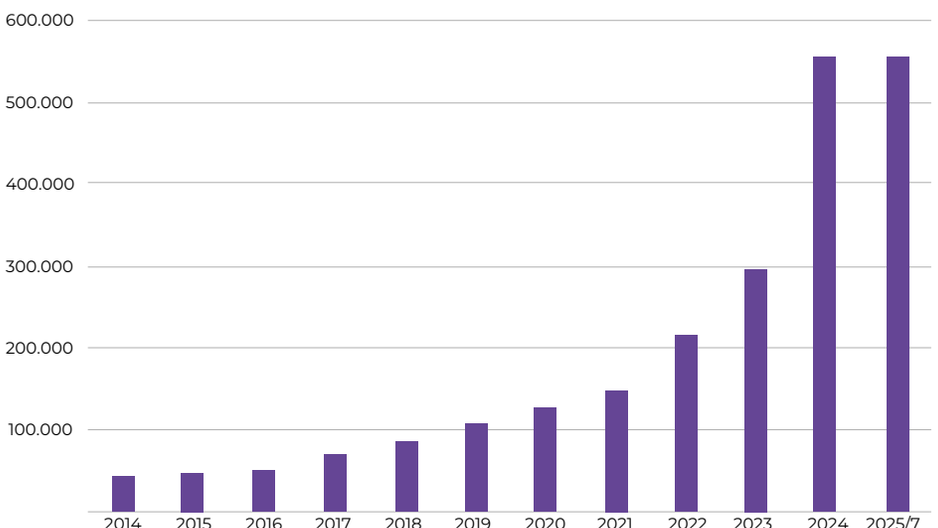

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025/7
Seri	44.815	50.640	53.303	72.741	88.753	111.406	129.642	151.074	216.112	300.851	439.392	558.222

Ayrıca, bu dönemde menkul kıymet yatırım fonlarının portföy büyüklüğü 9 milyar TL'den 6 trilyon TL'ye çıkmıştır. 2003 yılında hayata geçirilen Bireysel Emeklilik Sistemi bünyesinde, emeklilik yatırım fonlarının portföy büyüklüğü 1,5 trilyon TL'ye yükselirken, emeklilik fonlarının katılımcı sayısı da 15,5 milyona ulaşmıştır.

Yatırım Fonlarının Portföy Büyüklüğü (Milyon ABD Doları)

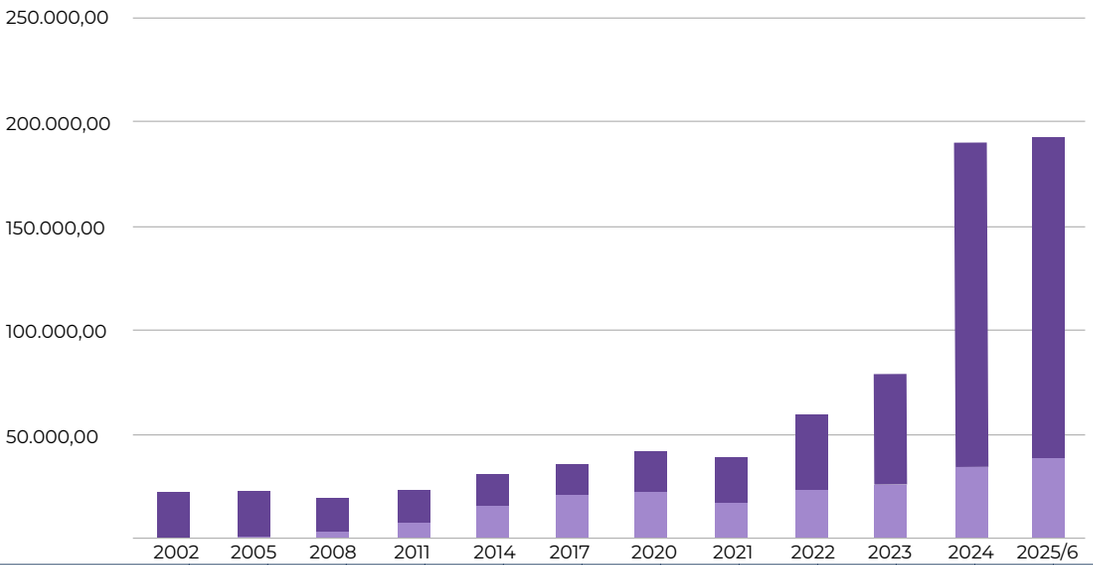

Menkul Kıymet Yatırım Fonu	5.718	21.872	15.768	15.905	14.327	14.317	17.317	20.061	36.333	52.210	154.030	153.516
Emeklilik Yatırım Fonu	-	902.00	3.973,00	7.550,00	16.244,0	21.085	22.982	18.310	23.429	25.860	35.071	39.135

Yatırımcıların Korunması ve Piyasa Disiplininin Güçlendirilmesine Yönelik Düzenlemeler

Yatırımcıların korunması ve piyasa disiplininin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler şunlardır:

- Sermaye Piyasası Kurulu koordinatörlüğünde geliştirilen ve MKK bünyesinde işletilen Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) ile halka açık şirketler ve sermaye piyasası kurumlarının bilgi ve raporlamaları yatırımcılara tek kaynaktan erişilebilir hale getirilmiştir.
- Halka açık şirket genel kurul toplantılarının elektronik ortamda yapılmasını sağlayan Elektronik Genel Kurul Sistemi (e-GKS), MKK bünyesinde faaliyete geçmiştir.
- Yatırımcıların korunmasına yönelik olarak AB standartlarında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır:
  - Halka açık şirketlerin kurumsal yönetimi,
  - Önemli nitelikteki işlemler ve ayrılma hakkı,
  - Pay alım teklifleri,

- Ortaklıktan çıkarma ve satma hakları,
- Kamuyu aydınlatma yükümlülükleri,
- Yatırımcı sınıflandırması ve buna göre yatırımcılara sunulabilecek araç ve hizmetler ile bilgilendirme yükümlülükleri,
- Kurumsal yatırımcı portföylerinin yönetimi ve saklanmasına ilişkin düzenlemeler,
- Sermaye piyasası suçları ve düzenleme ihlallerine karşı etkin ve caydırıcı denetim ve ceza uygulamaları.

- Siber güvenlikle ilgili olarak, sermaye piyasası kurumları, halka açık şirketler, borsalar ve öz düzenleyici kuruluşların bilgi sistemlerinin işletimine ve denetimine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.
- Borçlanma aracı sahiplerinin haklarının korunmasına yönelik olarak borçlanma aracı sahipleri genel kurulu düzenlemesi yapılmıştır.
- Halka açık ortaklıkların çevresel, sosyal, kurumsal yönetim çalışmalarını yürütürken açıklamaları beklenen temel ilkelerin (Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi) menfaat sahipleriyle paylaşılabilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- Sermaye piyasalarında mülkiyet hakkı güvencesini sağlamak için zaman aşımı nedeniyle Yatırımcı Tazmin Merkezi'ne devredilen yatırım hesaplarının hak sahiplerine iade edilmesi imkânı getirilmiştir.
- Özellikle Covid-19 salgınının finansal hizmet sunumunda dijitalleşmenin önemini ortaya koyması sonucunda, yatırım hizmetlerinin aksamadan sunulması ve yatırımcıların hizmetlere kolay ve güvenli bir şekilde ulaşabilmesi amacıyla, yapılan düzenleme ile aracı kurum ve portföy yönetim şirketlerine uzaktan müşteri edinimi imkânı getirilmiştir.
- Covid-19 salgını ve 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremleri gibi Türkiye ekonomisi ve piyasalarında sarsıcı etkiye neden olan durumlarda, piyasalarda fiyat istikrarı ve güvenin korunmasına yönelik olarak, açığa satış, kredili işlemler, pay geri alımları ve sermaye yeterliliği gibi konularda geçici düzenlemelerin yapılması ve bu dönemlerde piyasalar gözetiminin güçlendirilmesi yoluyla yatırımcılar üzerindeki olumsuz etkiler sınırlandırılmıştır.
- Özellikle 2020 yılından itibaren artış gösteren ilk halka arzlarda, satış ve dağıtım süreçlerinin şeffaf ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesi ile halka arz sonrası fiyat istikrarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

- Kurumsal yatırımcıların yatırım yaptıkları şirketlerin yönetiminde daha etkin rol oynayarak, şirketlerde kurumsal yönetim uygulamalarının ve disiplinin güçlendirilmesi, ilgili tüm paydaşlar için uzun vadede değer yaratılması ile ekonomi, çevre ve toplum için sürdürülebilir nitelikte fayda sağlanması amaçlarıyla, "uy ya da açıkla" esasıyla uygulanacak Sorumlu Yönetim İlkeleri belirlenmiştir.

- Halkın finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi, daha bilinçli yatırım kararlarının alınması sayesinde yatırımcı kayıplarının önüne geçilmesi ve finansal piyasalarda etkin büyüme sağlanması amacıyla SPK tarafından hazırlanan Finansal Okuryazarlık Platformu, 22 Mayıs 2024 tarihinde https://finansalokuryazarlik.spl.com.tr/ adresi üzerinden kullanıma açılmıştır. Platform kapsamında, bütçe, bankacılık, kredi, yatırım, borsa ve kripto varlıklar başlıklarında eğitimler ücretsiz olarak kullanıma sunulmuştur. Ayrıca, 2025/9 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 22 Mayıs "Finansal Okuryazarlık Günü" olarak ilan edilerek, SPK koordinatör Kurum olarak belirlenmiştir. Finansal Okuryazarlık Platformunu takiben çeşitli kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile finansal eğitim konusunda imzalanan protokoller doğrultusunda farklı ihtiyaçlara uygun eğitim etkinlikleri düzenlenmesine devam edilmiştir. Finansal Okuryazarlık Platformuna kişi doğrulamasıyla 40 milyonun üzerinde erişim sağlanmış olup, 2025 sonuna kadar bu sayının 50 milyon olması hedeflenmektedir. Ayrıca, gerek Türkiye Finansal Okuryazarlık Seferberliği kapsamında gerekse imzalanan protokoller gereğince düzenlenen faaliyetler sonucunda 2025 Haziran itibariyle 30 binin üzerinde kişiye yüz yüze eğitim verilmiş olup, bu sayının yıl sonuna kadar 50 bine ulaşması hedeflenmektedir.

Yatırımcı Sayıları

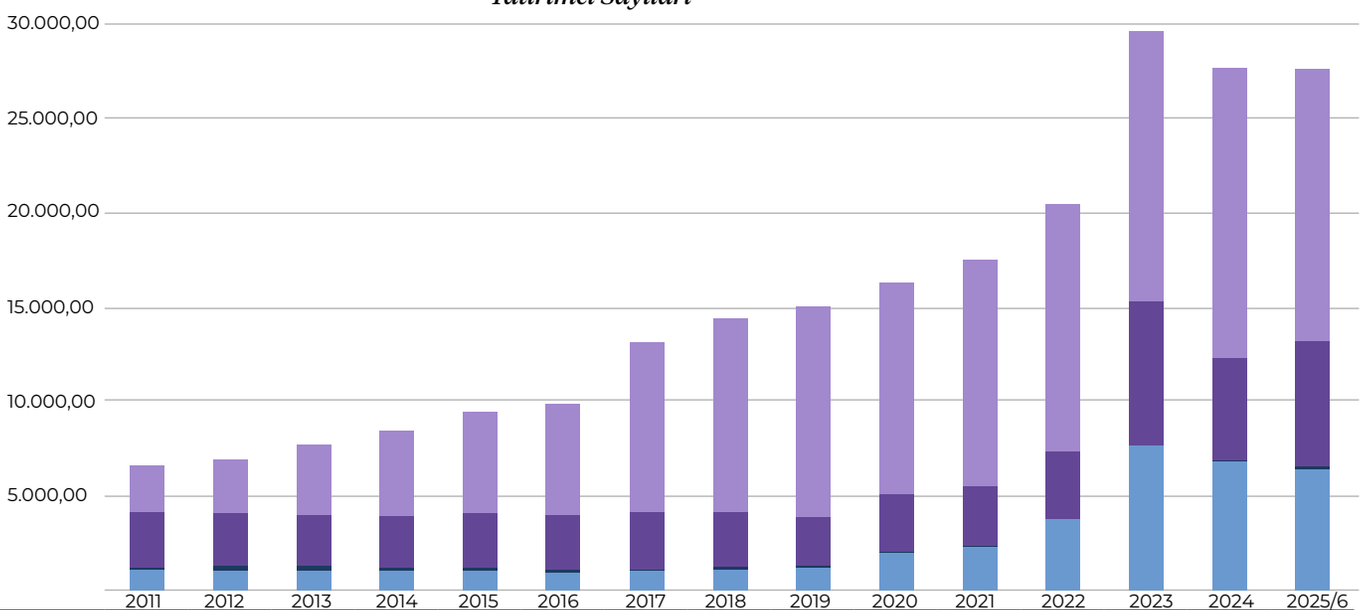

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025/6
Emeklilik Fonu	2.375,594	2.784,890	3.679,707	4.476,611	5.283,408	5.813,285	8.854,249	10.162,420	10.737,978	11.131,283	11.821,648	13.012,456	14.212,711	15.138,550	15.466,947
Yatırım Fonu	2.961,206	2.810,015	2.768,108	2.753,087	2.917,780	2.918,622	3.004,035	2.873,442	2.996,871	3.074,739	3.179,599	3.557,181	7.643,862	5.413,773	5.553,537
Özel Sektör Borçlanma Aracı	118.629	193.618	166.558	137.825	136.756	97.476	82.487	78.333	66.451	55.853	47.181	40.943	46.138	47.896	46.827
Pay Senedi	1.097,786	1.088,566	1.110.408	1.075,368	1.059,313	1.040,794	1.090,903	1.178,919	1.203,438	1.988,940	2.355.070	3.783.487	7.643,862	6.839,739	6.476,045

“Ülkemiz son 23 yılda kalkınmada, teknolojide, savunma sanayiinde elde ettiği başarılarla küresel güç dengelerinde söz sahibi bir ülke oldu. Savunma paradigmalarını değiştiren insansız hava araçlarımız göğsümüzü kabartıyor. Beşinci nesil savaş uçağımız KAAN gökyüzüyle buluştu. İlk yerli elektrikli ve akıllı otomobilimiz TOGG yollarda.”

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
2030 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi Tanıtım Toplantısı
26 Mart 2025

5. Bölüm

Artan Sanayileşme

Türkiye, küresel düzeyde yaşanan gelişmeler paralelinde sanayi alanında önemli atılımlar gerçekleştirerek uluslararası rekabet gücünü artırmıştır. Bu süreci yönlendirmek amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2030 Sanayi ve Teknoloji Strateji Belgesi'ni hayata geçirmiştir. Millî Teknoloji Hamlesi vizyonu çerçevesinde şekillenen bu strateji; yerli üretim kapasitesinin güçlendirilmesini, stratejik sektörlerde kendi kendine yeterliliğin sağlanmasını ve ileri teknolojilerde öncü konuma gelinmesini hedeflemektedir. 5 ana amaç, 20 makro hedef ve 100 stratejiden oluşan belge, Türkiye'yi yeşil ve dijital dönüşümünü tamamlamış, inovasyon odaklı ve yüksek katma değer üreten bir sanayi ekosistemine dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

21. yüzyılın başından itibaren Türkiye, sanayi ve teknoloji alanında kaydettiği ilerlemelerle üretim temelli kalkınma modelinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu dönemde Ar-Ge, yenilikçilik ve girişimcilik altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmiş, katma değerli üretim kapasitesi artırılmış ve teknoloji geliştirme kabiliyeti güçlendirilmiştir. Uygulanan teşvik sisteminin de katkısıyla ülke, uluslararası bir üretim merkezi haline gelmiş ve küresel entegrasyonu derinleşmiştir.

Millî Teknoloji Hamlesi'nin temelini oluşturan stratejik özerklik ve teknolojik bağımsızlık hedefleri, güçlü bir üretim altyapısını gerektirmektedir. Türkiye, küresel ekonomideki önemli konumunu korurken, yaşanan uluslararası krizlere rağmen uzun vadeli istikrarlı büyüme performansını sürdürmüştür. 1998-2010 döneminde imalat sanayinin GSYİH içindeki payında gözlemlenen gerileme, tersine dönmüş ve 2023'te bu oran %19,4 seviyesine ulaşmıştır. Sanayi istihdamı 1998'de %22 iken 2006'da %27'ye yükselmiş ve bu düzeyini korumuştur. İmalat sanayinde iş gücü verimliliği, pandemi sonrası dönemde ortalamanın üzerinde artış göstermiş ve genel verimlilik artışına önemli katkı sağlamıştır.

Türkiye, uyguladığı yerli üretim odaklı sanayi politikaları sayesinde sanayileşmesini etkili şekilde yönetmiştir. Yeşil ve dijital dönüşümü destekleyen, küresel entegrasyonu ve dayanıklılığı artıran aktif politikalar, sanayinin ekonomideki payının korunmasını ve genişlemesini sağlamıştır. Bu kapsamda izlenen strateji hem sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hem de stratejik özerklik ve teknolojik bağımsızlık hedeflerinin gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Türkiye, küresel rekabet gücünü artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için sanayileşme politikalarını kararlılıkla uygulamaya devam etmektedir.

İmalat Sanayii Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı (%3 Yıllık Hareketli Ortalama)

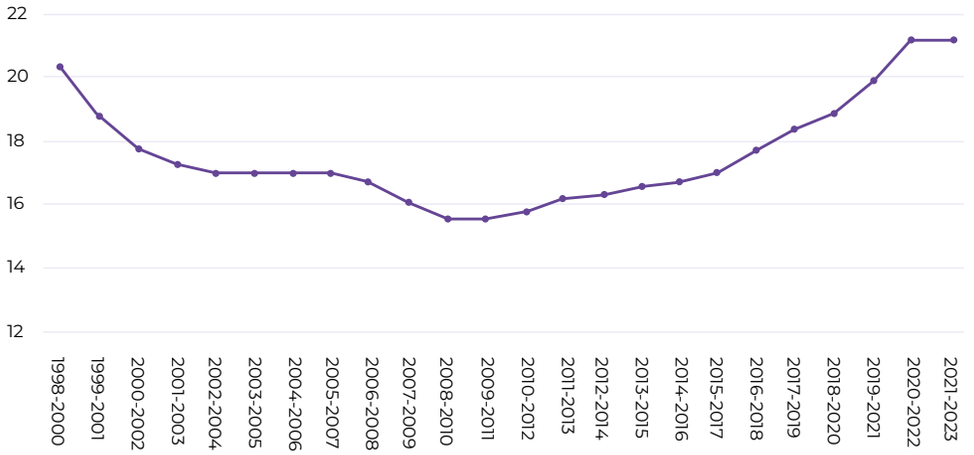

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri

5.1. Makine

2019-2022 döneminde sabit sermaye yatırımları pandeminin de etkisiyle ortalama %0,5 gibi oldukça sınırlı bir artış kaydetmiştir. Ancak 2019 yılı verileri hariç tutulduğunda, bu oranın %5,2'ye kadar yükseldiği görülmüştür. Söz konusu dönemde makine ve teçhizat yatırımlarının istikrarlı bir şekilde artışını sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

Rekabet gücü, yüksek katma değerli üretim ve sürdürülebilir büyüme açısından hayati önem taşıyan makine ve teçhizat yatırımları, ekonominin uzun vadeli büyüme potansiyelini belirleyen temel unsurlardan biridir. Türkiye'nin mevcut potansiyel büyüme oranını yükseltebilmesi ve küresel değer zincirlerinde daha üst sıralara tırmanabilmesi için, üretkenlik artışı sağlayacak alanlara yönelik yatırımların artırılması gerekmektedir.

Makine imalatı, Türkiye ekonomisinin büyümesine katkı sağlayarak sektörler arasında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Sektör özellikle ara ürün üretme kapasitesi ve kimyasal, inşaat, otomotiv, enerji, tekstil, tarım ve madencilik gibi diğer sektörlere girdi sağlayarak Türkiye'deki imalat sanayinin gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye makine imalatı sektörü, araştırma ve geliştirme çalışmaları (ülkede her yıl 39.000'in üzerinde mühendis mezun olmaktadır) ile sağladığı yüksek katkıyla ön plana çıkmaktadır.

Sahada, yani uygulamada güçlü ve hızlı olunması gereken bu dönemde sektör kuruluşları Türkiye Makina Federasyonu (MAKFED) 32 üye derneğiyle, Makina İhracatçıları Birliği (MAİB) ve TOBB Türkiye Makine ve Teçhizatı Meclisi, Türkiye'yi temsil ettikleri uluslararası kuruluşlardan sağladıkları sinerji ile karar alıcı çevrelere arayüz olmakla birlikte sektörü belirlenen hedefler doğrultusunda ilerletme kararlılığındadır.

Türkiye'nin makine sektöründeki rekabet gücü, girdi maliyetlerinin düşük seviyede seyretmesi ile güçlü imkânlar sunmaktadır. Girdi maliyetleri; rekabetçi iş gücü maliyetleri, makul fiyatlı ve güvenilir enerji kaynakları ile ülkenin jeostratejik konumuna bağlı olarak önemli lojistik öncelikler içermektedir. Olanaklar arasında ise nitelikli iş gücü, cazip yatırım teşvikleri, yenilikçi odaklı altyapı, güçlü tedarik tabanı ve yerel kümeler bulunmaktadır.

Türkiye makine sektörüne ait bazı önemli veriler ve rakamlar şu şekildedir:

- Türkiye makine sektöründe 2024 yılında gelirini dört kat artırarak 45 milyar ABD doları düzeyine çıkarmış ve iş gücünü iki katına çıkartarak 500.000'e yükseltmiştir.
- Türkiye'nin ihracatı son 5 yılda %25 oranında artarak 2025 yılında 25,9 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. (84.fasıl makine ve aksamları)
- Sektördeki ihracat/ithalat oranı 2025 yılında %62,24 olmuştur.
- 2025 yılında gerçekleşen 25,9 milyar dolar değerindeki makine ve aksamları sektör ihracatımızın %21,12 'sini Almanya ve ABD pazarı oluşturmuştur. ABD, İtalya, Romanya, Mısır, BAE ve Fas ise ihracat pazarlarımızda ilk 20'de yer alan ve 2024'e göre %10'un üzerinde ihracat artışı gerçekleştirdiğimiz ülkelerdir.
- Makine sektörünün (84.fasıl) toplam ithalatı 2025 yılında 41,6 milyar dolar olmuştur.
- Türkiye'nin 2025 yılı tarım makineleri ihracatı 1,2 milyar dolar gerçekleşmiştir. (MAKFED GTİP'lerine göre)
- Türkiye'nin 2025 yılında inşaat ve madencilik makineleri ihracatı 1,9 milyar dolar gerçekleşmiştir. (MAKFED GTİP'lerine göre)
- 2025 yılı iklimlendirme sektör ihracatı 7,3 milyar dolar (TİM verileri)ABD dolarına erişen toplam ihracat değeriyle güçlü bir endüstriyel merkez olarak öne çıkmaktadır. Sektör aynı zamanda panel radyatörler, kazanlar ve klima santralleri (AHU) için Avrupa'nın üretim üssü olarak da işlev görmektedir.
- 2025 yılında yük kaldırma taşıma ve istifleme makineleri ihracatı 792 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. (MAKFED GTİP'lerine göre)

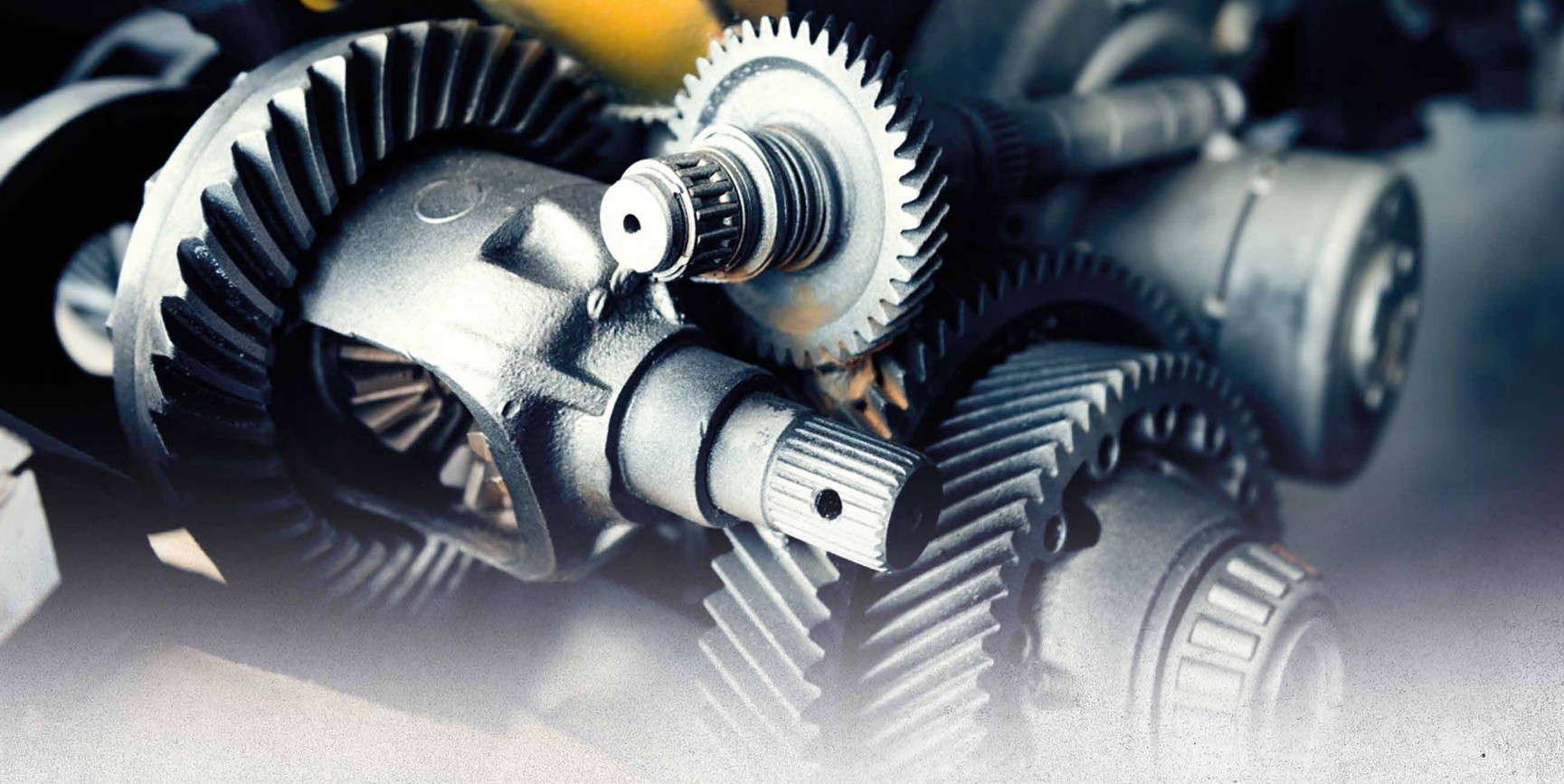

45 Milyar ABD Doları
Türk makine sektörünün 2023 yılında elde ettiği toplam gelir.

500.000
Türk makine sektöründe çalışan kişi sayısı.

29,8 milyar ABD doları
Türk makine sektörünün 2024 yılı toplam ihracat değeri.

200+
Türk makine ürünlerinin ihraç edildiği ülke sayısı.

DE | GB| FR | IT
Türk makine sektörünün başlıca ihracat pazarları.

21.000+
Türk makine sektöründe faaliyet gösteren yerli ve uluslararası şirketlerin

3,6 milyar ABD dolar
Türk tarım makineleri pazarının 2022 yılında ulaştığı değer.

7,1 milyar ABD doları
Türk ısıtma, havalandırma ve iklimlendirme pazarının 2024 yılı

Üs
Türkiye, Avrupa'nın klima santralleri üretim üssü konumundadır.

On Birinci Kalkınma Planı'nda belirlenen ileri teknoloji alanlarına yönelik yol haritalarının oluşturulması, altyapı hazırlıklarının tamamlanması, uzman insan gücünün yetiştirilmesi ve toplumsal ilginin bu alanlara yönlendirilmesi gibi tedbirler stratejik önemini korumaktadır. Bu kapsamda, "Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı" aracılığıyla teknoloji tabanlı yerlileştirmeye yönelik önemli projeler hayata geçirilmiştir. Özellikle eklemeli imalat, sensör teknolojileri, robotik ve otomasyon sistemleri gibi makine sektörünün ihtiyaç duyduğu kritik teknolojilerin belirlenmesi ve bu alanlarda yoğunlaşılması büyük önem taşımaktadır.

Sektörel önceliklendirme stratejisi çerçevesinde, verimlilik artışını destekleyen teknolojik yenilenmenin hızlandırılması ve imalat sanayiinde yapısal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, istikrarlı ekonomik büyümenin itici gücü olarak değerlendirilen makine sektörü, On İkinci Kalkınma Planı'nda da öncelikli sektörler arasında yer alarak desteklenmeye devam edilmektedir.

Makine Sektöründe Gelişmeler (2024-2025)

	2024	2025
İhracat (Milyar Dolar)	25,5	25,9
İthalat (Milyar Dolar)	39,5	41,6

Türkiye'de faaliyet gösteren makine sektörü, kayıtlı 17 binden fazla işletmeden oluşmaktadır. Sektör, 2022 yılında doğrudan yaklaşık 300 bin kişiye istihdam sağlayarak önemli bir istihdam kapasitesi yaratmıştır. Makine imalat sektörünün ekonomide yarattığı katma değerde dikkat çekici bir artış gözlemlenmekte olup, 2022 yılında bu değer 195,13 milyar TL'ye ulaşmış ve imalat sanayii içindeki payı %8,59 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörel yoğunlaşma açısından bakıldığında, makine imalatının yaklaşık %80'i İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Kocaeli ve Bursa gibi sanayinin gelişmiş olduğu büyük şehirlerde gerçekleşmektedir. Bu durum, sektörün bölgesel dağılımında belirgin bir coğrafi konsantrasyon olduğunu göstermektedir.

Türkiye ekonomisinde makine sektörü, yatırım malları üretimi yoluyla ülkenin üretim kapasitesini doğrudan şekillendiren stratejik bir role sahiptir. Sanayinin çeşitli alanlarında kullanılan makineler, üretim hızını artıran, verimliliği yükselten ve kalite standartlarını iyileştiren temel bileşenler olarak öne çıkmaktadır.

TÜİK'in 2023 verilerine göre, makine imalat sanayinde faaliyet gösteren 22.422 iş yeri bulunmakta ve bu iş yerleri 317.239 kişiye istihdam sağlamaktadır. Sektörün kapasite kullanım düzeyi incelendiğinde, 2009-2023 dönemini kapsayan verilerde 2023 yılı itibarıyla kapasite kullanım oranının %75,2 seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Makine Sektörü Kapasite Kullanım Oranı (2009-2022, %)

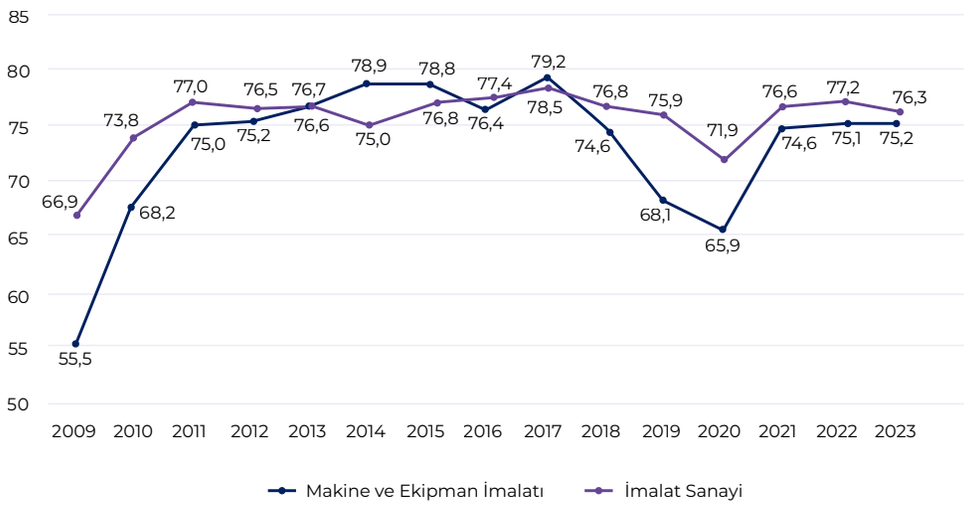

Kaynak: TCMB

Türkiye'de makine sektörünün katma değer performansı incelendiğinde, 2019-2023 döneminde kayda değer bir büyüme gözlemlenmektedir. 2019 yılında 30,8 milyar TL olarak gerçekleşen sektör katma değeri, 2023 yılı itibarıyla 263,5 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Bu veri, söz konusu dört yıllık dönemde makine sektörü katma değerinde yaklaşık 8,5 katlık önemli bir artış yaşandığını göstermektedir.

Makine Sektörü Katma Değeri (2019-2023, TL)

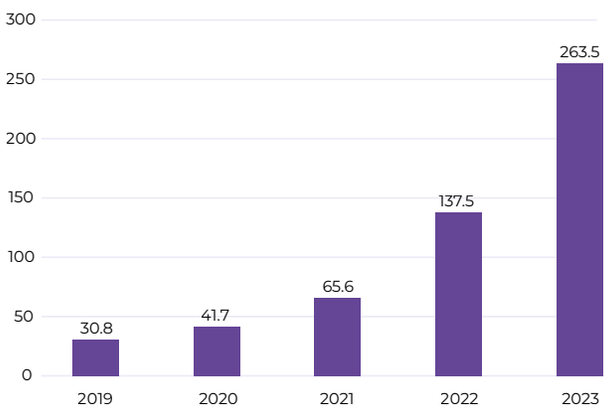

Kaynak: TÜİK

Özetle, makine sektörü Türkiye ekonomisi için çok yönlü stratejik öneme sahiptir. Yüksek katma değer üretimi, teknolojik gelişmeyi teşvik eden yapısı, geniş yan sanayi ağı, yatırım maliyetlerini düşürme potansiyeli, nitelikli istihdam olanakları ve dış ticaret açığını azaltıcı etkisiyle sektör, ekonomide tetikleyici bir rol üstlenmektedir.

Küresel entegrasyonunu büyük ölçüde tamamlayan sektör, gelişmiş ve gelişmekte olan pazarların neredeyse tamamına ihracat yaparak uluslararası rekabet gücünü kanıtlamıştır. Sadece imalat sanayii için değil; inşaat, tarım, gıda ve madencilik gibi sektörler için de temel girdi sağlayıcı konumundadır. NACE (Avrupa Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiksel Sınıflandırması)'de 21 alt başlıkta yer alan sektör, üretim süreçlerinin verimliliğini doğrudan etkilemekte ve sanayinin dijital dönüşümünde merkezi bir konumda bulunmaktadır.

2023 yılı verileri, sektörün performansını açıkça ortaya koymaktadır:

- 25,3 milyar dolar ihracat (toplam ihracatın %9,9'u),
- %61,7 ithalat karşılama oranı,
- 22.422 işletme ve 317.239 istihdam,
- 866 milyar TL üretim değeri,
- 9 milyar TL Ar-Ge harcaması.

Büyük ölçüde KOBİ'lerden oluşan ve Marmara, İç Anadolu ile Ege bölgelerinde yoğunlaşan sektör, 2013 yılından beri sürekli büyüme trendini sürdürmekte ve sürdürülebilir bir gelişim sergilemektedir.

5.2. Kimya

Kimya sektörü, petrol, doğal gaz, hava, su, mineraller ve metaller gibi temel hammaddeleri işleyerek 70.000'den fazla farklı ürün elde edilen, yüksek katma değer yaratan stratejik bir alandır. Bu ürünler sanayi, tarım, sağlık, enerji ve inşaat gibi çeşitli sektörlerde temel girdi olarak kullanılmakta olup, kimya sektörü dolayısıyla neredeyse tüm ekonomik faaliyetlere doğrudan veya dolaylı katkıda bulunmaktadır.

Sektör üretiminin yaklaşık %77'si başta kimya sanayisi olmak üzere diğer sektörlerde ara malı olarak değerlendirilmektedir. Bu özelliğiyle kimya sektörü, ülkelerin sanayi altyapısının gelişimi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından kilit öneme sahiptir.

NACE sınıflandırmasında 24 alt başlıkta yer alan kimya sektörü, temizlik ürünleri, boya, kozmetik ve ilaç gibi tüketim mallarının yanı sıra; tarım sektörü için gübre ve tarım ilaçları, imalat sanayi için organik ve inorganik kimyasallar, laboratuvar kimyasalları ve termoplastikler gibi çok çeşitli ürünler üretmektedir.

%25
Türkiye ve çevresindeki pazarların küresel petrokimya tüketimindeki payı.

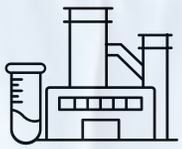

2. ve 6.
Türkiye, plastik üretiminde Avrupa'da 2'nci, dünyada ise 6'ncı sırada yer almaktadır.

4.
Türkiye'nin Avrupa ambalaj pazarındaki sıralaması.

5.
Türkiye'nin Avrupa'nın boya üretimindeki sıralaması.

5.
Türkiye Avrupa'nın en büyük kâğıt peçete ve hijyen ürünleri pazarıdır.

5.
Türkiye Avrupa'nın en büyük kauçuk ürünleri pazarıdır.

10.
Türkiye'nin küresel gübre tüketimindeki sıralaması.

3.
Türkiye'nin net küresel petrokimya ithalatındaki sıralaması.

1.
Türkiye'nin küresel polipropilen ithalatındaki sıralaması.

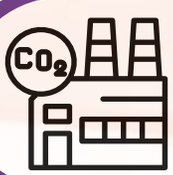

2.
Türkiye'nin Net Karbon Siyahı ithalatında dünyadaki sıralaması.

Türkiye'de kimya sektörünün 2023 yılı performansı şu şekilde özetlenebilir:

- 29.811 işletme ve 437.950 istihdam,
- 31,9 milyar dolar ihracat (toplam ihracatın %11,7'si),
- %55 ithalat karşılama oranı,
- 1,8 trilyon TL üretim değeri,
- 10 milyar TL Ar-Ge harcaması.

Sektör, 2013 yılından bu yana süregelen üretim ve katma değer artışıyla sürdürülebilir bir büyüme trendi sergilemektedir.

Türk kimya endüstrisi; petrokimya, sabun, deterjan, gübre, ilaç, boya-vernik, sentetik elyaf ve soda üretimi yapan tesislerden oluşan ve çeşitlilik gösteren bir yapıya sahiptir. Sektörde küçük ve orta ölçekli işletmelerin yanı sıra büyük ölçekli yerli firmalar ve çok uluslu şirketler de faaliyet göstermektedir.

Son yirmi yılda küresel kimyasal ürün satışları dört katın üzerinde bir artış kaydetmiş olup, bu büyümenin %80'inden fazlası gelişmekte olan ekonomilerden gelmiştir. Türkiye'deki kimyasal ürün satışları da bu küresel eğilime paralel bir seyir izlemiştir. Dinamik iç pazarı ve rekabetçi üretim maliyetleriyle Türkiye, kimya sektörü yatırımcıları için cazip bir merkez konumundadır. Nitekim Türkiye, son on yılda uluslararası doğrudan yatırım akışında dünyada 7. sırada yer almıştır.

Türkiye, bu ticari firma isimlerini çıkaralım boykot firmalar da var araralarında küresel kimya devlerinin bölgesel üretim, yönetim ve ihracat üssü haline gelmiştir. Ülkenin otomotiv, tarım, tekstil ve inşaat gibi tüketici endüstrilerindeki güçlü performansı, kimya sektörü için önemli bir talep kaynağı oluşturmaktadır. Önümüzdeki 20 yılda planlanan 6,5 milyon konutluk kentsel dönüşüm projesi, inşaat sektörünü kimya endüstrisi için en hızlı büyüyen pazarlardan biri haline getirmektedir.

Plastik endüstrisi, petrokimya ürünlerindeki kapasite-tüketim açığı ve savunma-havacılık sektörlerindeki büyüme, kimya sektörü için önemli yatırım fırsatları sunmaktadır. Coğrafi dağılım açısından kimya sanayi ağırlıklı olarak Marmara (İstanbul, Kocaeli, Sakarya), Ege (İzmir) ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

TÜİK 2023 verilerine göre sektörde 29.811 iş yeri bulunmakta ve bu iş yerleri 437.950 kişiye istihdam sağlamaktadır. Türkiye, gelişen ekonomisi, nitelikli iş gücü ve yatırımcı dostu mevzuatıyla kimya sektörü için uzun vadeli kârlı bir operasyon merkezi olma potansiyelini sürdürmektedir.

Kimya Sektörü Kapasite Kullanım Oranı

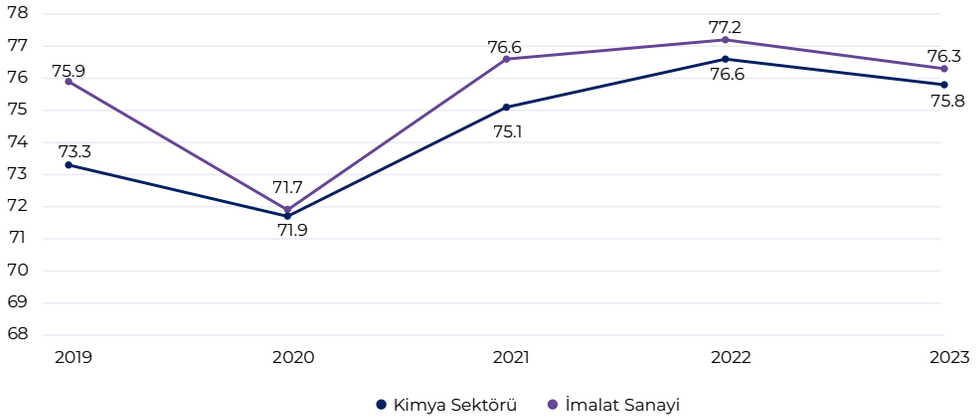

Kaynak: TÜİK

Kimya sektörünün 2019-2023 dönemine ilişkin ciro gelişimi incelendiğinde, istikrarlı bir büyüme eğilimi gözlemlenmektedir. Aşağıdaki grafikte sunulan verilere göre, sektör cirosu 2023 yılı itibarıyla 1,935 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu değer, son beş yıllık dönemde sektörün sürekli ve düzenli bir artış trendi sergilediğini ortaya koymaktadır.

Kimya Sektörü Cirosu (2019-2023, Milyar TL)

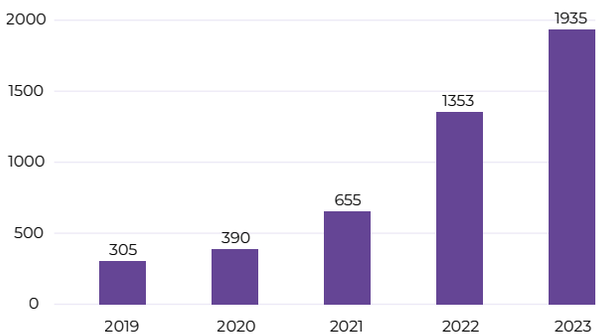

Kaynak: TÜİK

Kimya sektörünün sanayi üretim endeksi verileri, 2015-2023 döneminde kayda değer bir performans sergilediğini göstermektedir. İlgili grafiğe göre, sektörün üretim endeksi 2023 yılı sonu itibarıyla 2015 yılına kıyasla %60 oranında artış gerçekleştirmiştir.

Bu büyüme eğilimi, sektörün üretim değerlerine de yansımış olup, 2013 yılında 98 milyar TL olan üretim değerinin 2023 yılında 1.774 milyar TL seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Kimya Sektörü Üretim Endeksi (2015-2023)

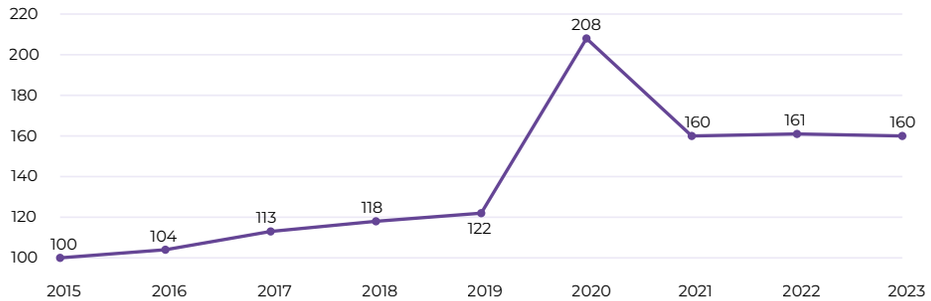

Kaynak: TÜİK

5.3. Otomotiv Sektörü

Otomotiv endüstrisi, ülke ekonomileri için giderek daha stratejik hale gelen ve sürekli evrim geçiren dinamik bir sektördür. Sektördeki yoğun rekabet ortamı, verimlilik artışı, kaynak kullanımında etkinlik ve teknik organizasyon gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Ar-Ge yatırımları, kalite yönetimi, tedarik zinciri iş birlikleri, nitelikli insan kaynağı, esnek üretim sistemleri ve pazarlama stratejileri rekabet avantajı yaratan temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye otomotiv sanayisi, sahip olduğu yüksek üretim kapasitesi ve ekonomiye katkısıyla imalat sanayinin lokomotif sektörleri arasında yer almaktadır. Gelişmiş pazarlarda çevre ve güvenlik standartlarının yükselmesi ve tüketici tercihlerinin değişmesi, sektörde teknolojik dönüşümü hızlandırmaktadır. Türkiye'nin en önemli otomotiv ihracat pazarı konumundaki Avrupa Birliği, bu dönüşümün en belirgin yaşandığı bölgedir.

Küresel elektrikli ve hibrit araç eğilimi Türkiye'de de karşılık bulmakta, bu alanda kamu-özel sektör iş birliğiyle önemli adımlar atılmaktadır. TOGG tarafından başlatılan yerli elektrikli araç üretimi ve şarj altyapısı yatırımları, bu yöndeki çabaların somut göstergeleridir.

2023 Yılı Sektör Performansına bakılacak olursa;

- Küresel üretim: 93,5 milyon adet (%10 artış)
- Türkiye üretimi: 1,53 milyon adet (%9 artış) - Dünyada 13. sırada
- 6.390 işletme (imalat sanayinin %1,49'u)
- 245.900 istihdam (imalat sanayinin %4,87'si)
- 1.408 milyar TL ciro (imalat sanayinin %8,59'u)
- %80,52 kapasite kullanım oranı (sektör ortalamasının üzerinde)

2025 yılı verileri:

- 41,5 milyar dolar ihracat (Türkiye toplam ihracatının %15,1'i)
- İhracat dağılımı: Ana sanayi (%60,19, Yan sanayi %39,81)
- En fazla ihracat: Almanya (6,7 milyar dolar)
- En fazla ithalat: Almanya (10,5 milyar dolar)

ODMD (Otomotiv Distribütörleri ve Mobilite Derneği) verilerinin gösterdiği üzere, TOGG, 2024 yılında Türkiye elektrikli otomobil pazarında lider konuma ulaşmıştır. Şirket, yıl boyunca gerçekleştirdiği 30 bin 93 adetlik satışla, kendisine en yakın rakibiyle arasında 18 bin 559 adetlik bir fark oluşturmuştur. Bu performans, TOGG'un sektördeki pazar payını %30 seviyesine taşımış ve yaklaşık olarak satılan her üç elektrikli araçtan birinin TOGG markasını taşıdığını göstermiştir.

Öte yandan, 2025 yılında piyasaya sürülen ve 623 kilometreye varan menzili ile dikkat çeken yeni T10F modelinin, markanın sektördeki konumunu daha da güçlendirmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin küresel otomotiv üretimi sıralamasındaki konumu incelendiğinde, 2019 yılında 1,4 milyon adet üretimle 14. sırada yer alan ülkenin, 2021 yılında 13. sıraya yükseldiği görülmektedir. Türkiye 2023 yılında da bu konumunu korurken, otomobil ve ticari araç üretiminde 2022 yılına kıyasla %9'luk bir büyüme kaydetmiştir.

1990'lı yılların başında otomobil talebindeki yıllık %25'lik istikrarlı artış hem ana sanayide hem de yan sanayide yoğun yatırımları tetiklemiştir. Kapasite artışının yanı sıra, rekabet gücünü sürdürmek amacıyla teknoloji yenileme, yeni model geliştirme ve Ar-Ge çalışmaları bu dönemde önemli ölçüde hız kazanmıştır. Gerçekleştirilen yatırımlar neticesinde, motorlu taşıt üretim kapasitesi 2022 yılı itibarıyla 2 milyon adet sınırını aşmıştır.

Otomotiv sektörü, son on yıllık dönemde üretim kapasitesini yaklaşık 1,3 kat artırarak 1.608.087 adetten 2.057.961 adede çıkarmıştır (OSD (Otomotiv Sanayii Derneği) verilerine göre). Bu gelişmeler ışığında kapasite kullanım oranlarının önemi daha da belirginleşmektedir. Nitekim sektörün kapasite kullanım oranı 2019 yılındaki %80,12 seviyesinden 2023 yılı itibarıyla %80,52'ye ulaşmıştır.

Otomotiv Sektörü Kapasite Kullanım Oranı (2019-2023 %)

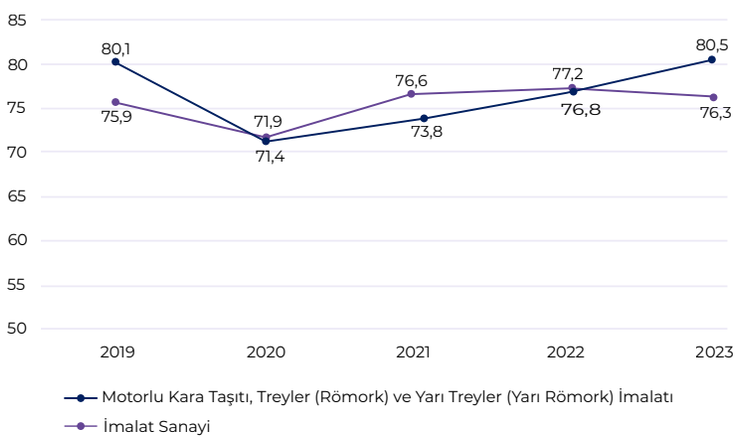

Kaynak: TCMB

20 milyar ABD doları
2000 yılından bu yana küresel markaların Türk otomotiv endüstrisine yaptığı toplam yatırım tutarı.

1,4 milyon
2024 yılında Türkiye'de üretilen araç sayısı.

2.
2024 yılında Türkiye'nin Avrupa ticari araç üretimindeki sıralaması.

4.
2024 yılında Türkiye'nin Avrupa otomotiv üretimindeki sıralaması.

12.
2024 yılında Türkiye'nin küresel otomotiv üretimindeki sıralaması.

%75
2024 yılında Türkiye'deki OEM'lerin ortalama ihracat oranı.

%6
2002-2024 yılları arasında Türkiye araç pazarındaki yıllık bileşik büyüme oranı.

En büyük 50 küresel tedarikçinin 30'dan çoğunun Türkiye'de üretim tesisi bulunuyor.

530+
Türkiye'deki A sınıfı tedarikçilerin sayısı.

167
Türkiye'de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca akredite edilmiş Ar-Ge ve tasarım merkezlerinin sayısı.

Otomotiv sektörünün ciro performansı incelendiğinde, 2023 yılında 1.408,1 milyar TL'lik bir değere ulaşıldığı ve bu rakamın son beş yıllık dönemde istikrarlı bir artış eğilimine işaret ettiği görülmektedir. TÜİK tarafından açıklanan verilere göre, 2023 yılı otomotiv sanayi üretim endeksi değerleri aylık bazda 123,5 ile 175,5 aralığında dalgalanma göstermiştir. Sektörün üretim endeksi, 2023 yılı sonu itibarıyla 2015 yılına kıyasla 1,6 katın üzerinde bir artış kaydetmiştir.

Otomotiv Sektörü Sanayi Üretim Endeksi Durumu (2023, 2015=100)

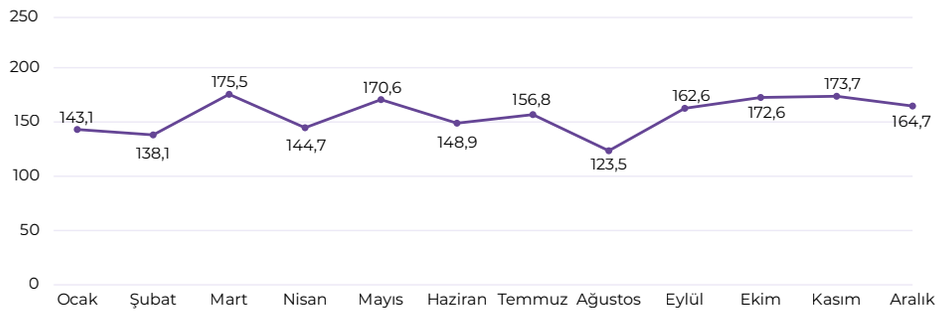

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de otomotiv pazarı 2023 yılında önemli bir büyüme kaydetmiştir. 2022 yılında 827.163 adet olan toplam pazar büyüklüğü, 2023'te %55,2'lik kayda değer bir artışla 1.283.952 adede ulaşmıştır. Aynı dönemde üretim performansı incelendiğinde ise, 2022'deki 1.402.189 adetlik üretimin %8,8 artış göstererek 2023'te 1.525.963 adet seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Otomotiv sektöründe üretilen pek çok ürün uluslararası ticarete konu olmaktadır. 2025 yılında 36,8 milyar dolar ithalata karşılık 36,7 milyar dolar ihracat gerçekleşmiştir. 87. fasıl kapsamında Türkiye otomotiv sektörü ihracatı, %68,30'luk pay ile ana sanayi ürünleri ağırlıklı bir yapı sergilemekte olup başta otomobil ve ticari araç üretimi olmak üzere önemli bir ihracat kapasitesine sahiptir.

Otomotiv Sektörü Ana ve Yan Sanayi İhracat Dağılımı (2023, %)

Toplam Ana Sanayi	60,54
Otobüs	5,00
Midibüs - Minibüs	0,96
Otomobil	30,63
Kamyon - Kamyonet	15,82
Römork - Yarı Römork	2,18
Çekici	4,28
Tarım Traktörü	1,66
Toplam Yan Sanayi	**39,46**
İç ve Dış Lastik	4,83
Emniyet Camı	0,74
Motor	0,71
Akümülatör	1,35
Diğer Aksam ve Parçalar	31,83
Toplam	**100**

Kaynak: OSD

Otomotiv sanayisinde faaliyet gösteren işletme sayısı 2023 yılında 6.390 olarak kaydedilmiş olup, bu rakam 2022 yılına kıyasla %7,3'lük bir artışa işaret etmektedir.

Otomotiv Sektörü Girişim Sayısı (2019-2023, Adet)

	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2022 (%) Değişim
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	4.910	5.130	5.559	5.955	6.390	7,3
İmalat Sanayi (Toplam)	403.018	409.482	444.030	464.797	461.644	-0,68
(%) Pay	1,22	1,25	1,25	1,28	1,49	-

Kaynak: TÜİK

Otomotiv endüstrisi, tedarik zincirinin farklı halkalarında doğrudan ve dolaylı olarak önemli istihdam olanakları yaratan stratejik bir sektördür. Gelişmiş otomotiv sanayisine sahip ülkelerde, uluslararası düzeyde sürdürülebilir rekabet gücü için üretim ve yönetim süreçlerinde nitelikli insan kaynağının varlığı hayati önem taşımaktadır.

Türkiye'de 2023 yılı motorlu kara taşıtları imalat sektörü istihdamı 245.900 kişi olarak gerçekleşmiş ve bu rakam, toplam imalat sanayi istihdamının %4,87'sine karşılık gelmiştir.

İstihdam/Ücretli Çalışan Sayısı (2019-2023, Adet)

	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2022 (%) Değişim
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	186.228	192.867	211.182	227.721	245.900	7,98
İmalat Sanayi (Toplam)	4.133.611	4.084.281	4.308.474	5.000.191	5.051.468	1,02
Pay (%)	4,56	4,48	4,48	4,55	4,87	-

Kaynak: TÜİK

Türkiye otomotiv sanayisi, 2023 yılında üretim, ihracat, istihdam ve Ar-Ge performansı açısından kayda değer bir başarı sergilemiştir. Küresel jeopolitik gelişmelerin yarattığı olumsuz koşullara rağmen, Türkiye dünya otomotiv üretim sıralamasındaki konumunu koruyarak sektördeki istikrarını kanıtlamıştır. Avrupa ve küresel pazarda güçlü bir konum elde eden Türkiye otomotiv sanayisi, kapasitesi, ihracat performansı ve rekabet avantajlarıyla dikkat çekmektedir.

Son dönemdeki yatırımlar, altyapı iyileştirmeleri ve devlet teşvikleri, sektörün büyümesine önemli katkı sağlamaktadır. Yıllık 1,5 milyon araç üretim kapasitesiyle Türkiye, Avrupa'nın önde gelen üreticileri arasında yer almakta ve özellikle hafif ticari araç segmentinde uzmanlaşmaktadır.

Elektrikli ve hibrit araçlara geçiş süreci, Türkiye için önemli fırsatlar barındırmaktadır. TOGG gibi yerli elektrikli araç girişimleri, Türkiye'nin bu küresel dönüşümde aktif rol oynmasına büyük katkı vermiştir. Ancak sektör, küresel tedarik zinciri sorunları, yarı iletken krizi ve artan lojistik maliyetleri gibi zorluklarla da karşı karşıyadır. Bu tür küresel şoklara karşı direnci artırmak için yerli tedarik zincirinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Özetle, Türkiye otomotiv sanayisi güçlü üretim altyapısı, rekabetçi iş gücü ve coğrafi konumu sayesinde büyümesini sürdürürken; küresel dönüşüme uyum sağlamak için Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarının artırılması, sürdürülebilir üretim yaklaşımlarının benimsenmesi ve uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.

5.4. Savunma Sanayii

Türk savunma ve havacılık sanayii, son on yılda gerçekleştirdiği önemli dönüşümle dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden biri haline gelmiştir. Küresel ölçekte rekabet edebilen ürün portföyü ve uluslararası projelerde üstlendiği kritik rollerle Türk şirketleri, nitelikli insan kaynağı ve ileri teknoloji altyapısı sayesinde çeşitli ülkelere özelleştirilmiş çözümler sunabilmektedir.

Sektörün gelişim sürecinde, uluslararası iş birlikleri ve ortak üretim modelleri önemli bir rol oynamıştır. Bu yaklaşım, MİLGEM savaş gemisi, ALTAY tankı, ATAK helikopterleri ve insansız hava araçları gibi önemli projelerin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Edinilen deneyimle birlikte Türkiye, ANKA İHA, HÜRKUŞ eğitim uçağı, GÖKTÜRK uyduları ve millî savaş uçağı gibi özgün projeler geliştirmeye başlamıştır.

Türkiye'de Savunma Sanayiindeki veriler özetle aşağıda verilmiştir:

- 2024 savunma bütçesi: 25 milyar ABD doları (dünyada 17. sırada),
- Sektör iş hacmi: 15,1 milyar ABD doları (son 10 yılda 3 katın üzerinde artış),
- Faaliyet gösteren şirket sayısı: 3.500'ün üzerinde,
- İhracat 2025 yılında 10 milyar 54 milyon dolar,
- Sipariş stoğu: 20,1 milyar ABD doları,
- Proje portföyü: 100 milyar ABD dolarını aşan 1.100'ün üzerinde proje.

Sivil Havacılıkta Büyüme rakamları özetle aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir:

- Yolcu sayısı: 34 milyon (2004) - 230,2 milyon (2024),
- Filo büyüklüğü: 162 (2003) - 729 (2024),
- Sivil uçak sayısı: 626 (2004) - 2.002 (2024),
- Sektör hacmi: 2,2 milyar ABD doları - 29,7 milyar ABD doları.

İstanbul Havalimanı, günlük ortalama uçuş sayısıyla Avrupa'nın en yoğun, yıllık 200 milyon yolcu kapasitesi ve 350'den fazla destinasyona uçuş imkânıyla da dünyanın en büyük havalimanları arasında yer almaktadır.

Türk savunma ve havacılık sektörünün ihracat performansı, 2002-2024 döneminde olağanüstü bir büyüme kaydetmiştir. 10,54 milyar dolara ulaşarak yaklaşık 41 katlık bir artış gerçekleştirmiştir. Bu dikkat çekici büyüme, sektörün küresel pazarda elde ettiği rekabet gücünü ve uluslararasılaşma başarısını açıkça ortaya koymuştur.

Türk savunma ve havacılık sektörünün cirosu, 2024 yılı sonu itibarıyla 15 milyar ABD doları seviyesine ulaşarak kayda değer bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu rakam, sektörün toplam büyüklüğünü yansıtan önemli bir gösterge olup, firmaların savunma ve havacılık alanındaki tüm satışlarını kapsamaktadır. Söz konusu değer, sektör cirosunda 15 katlık bir artışa işaret etmektedir.

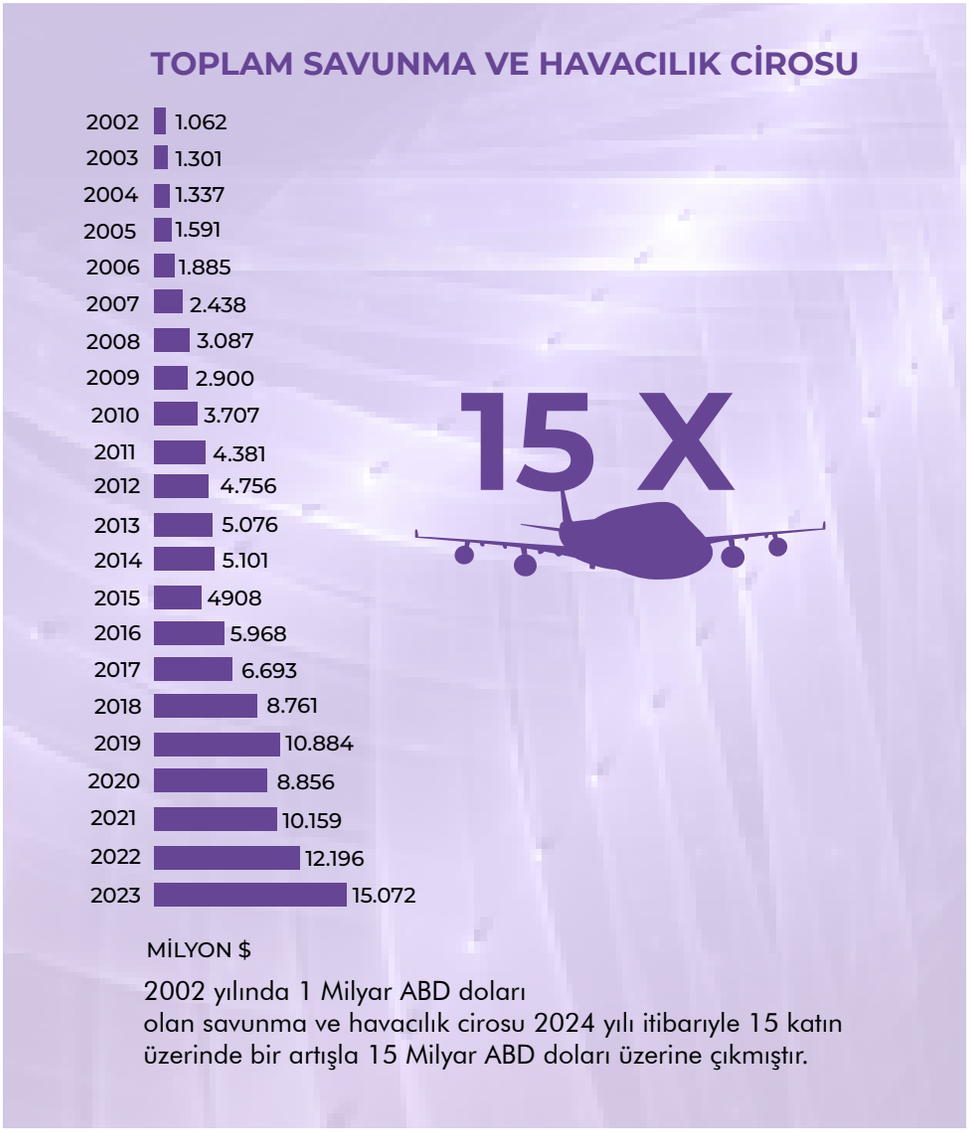

Türkiye'nin savunma projeleri portföyü, 2002-2024 döneminde olağanüstü bir büyüme sergilemiştir. 2002 yılında yürütülen 62 savunma projesi, 2024 yılı itibarıyla 1.100'ün üzerine çıkarak yaklaşık 17 katlık bir artış gerçekleştirmiştir. Bu dikkat çekici artış, Türk savunma sanayisinin proje yönetim kapasitesi ve teknolojik yetkinliğindeki gelişimin somut bir göstergesidir.

Türkiye'nin savunma sanayisinin kurumsal altyapısı, 1985 yılında 3238 sayılı kanunla Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (SAGEB) kurulmasıyla şekillenmeye başlamıştır. 1989'da Savunma Sanayii Müsteşarlığı'na dönüştürülen kurum, 2017'de Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış ve 2018'de 703 sayılı KHK ile Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) adını alarak son halini almıştır. Bu yapısal dönüşüm, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon sürecini daha da hızlandırmıştır.

Bu veriler, Türk savunma sanayiinin son yirmi iki yılda kaydettiği olağanüstü dönüşümü ve küresel savunma pazarında elde ettiği rekabet gücünü açıkça ortaya koymaktadır.

Türk savunma sanayisinde yerli üretim oranı, 2002 yılında %20 seviyelerindeyken, Millî Teknoloji Hamlesi kapsamında gerçekleştirilen atılımlar sayesinde günümüzde %80'in üzerine çıkarak kayda değer bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu gelişme, sektörün dışa bağımlılıktan yerli ve millî üretim kapasitesine geçiş sürecindeki başarısını açıkça göstermektedir.

Verilerler Türk Savunma Sanayii 2024

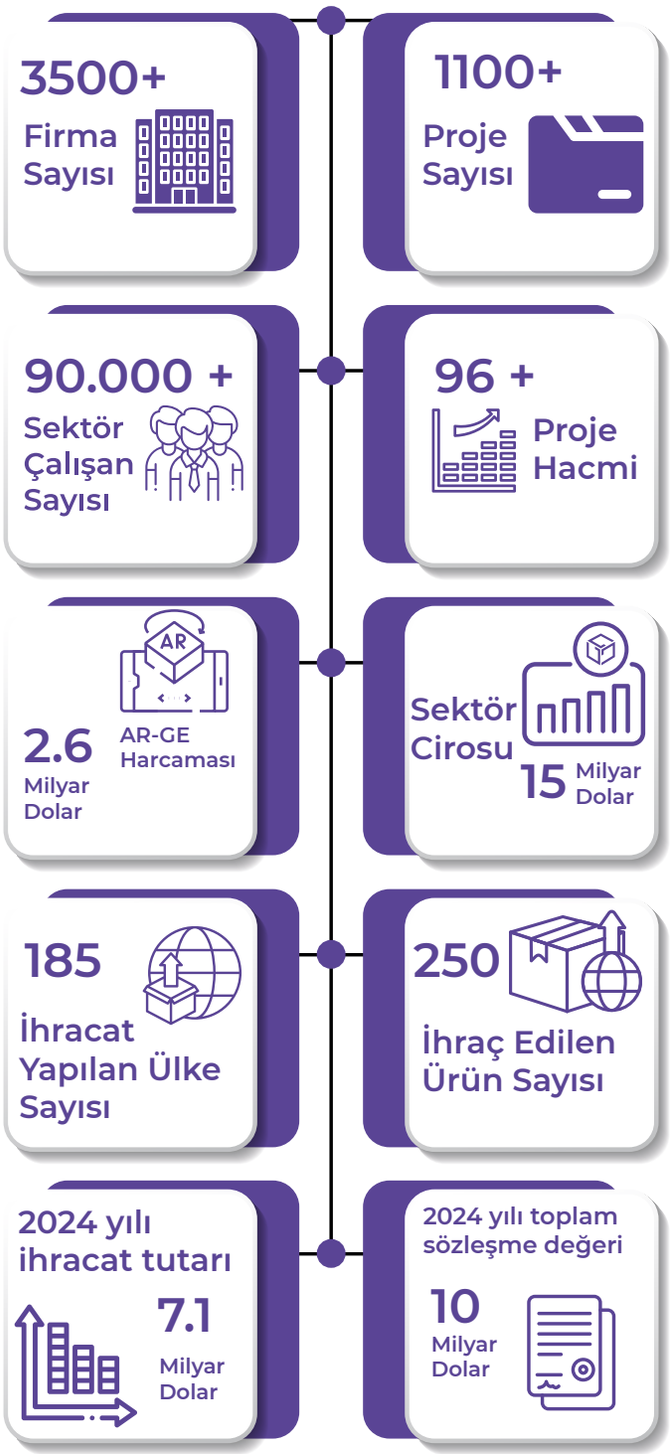

Millî Teknoloji Hamlesi vizyonu doğrultusunda gerçekleştirilen savunma sanayii atılımları, Türkiye'nin bu alandaki kabiliyetlerini güçlendirirken, sektör firmalarının uzmanlık alanlarına göre projelerde yer almalarına imkân sağlamıştır. Bu süreçte, savunma sanayiinde iş birliği kültürü önemli ölçüde gelişmiş ve proaktif çözümler üreten farklı ölçeklerde firmalar ile kurumlar ortaya çıkarmıştır.

Türk Havacılık Savunma Sektörü verilerine bakıldığında, bu sektörün altın çağını yaşadığı görülmektedir.

Bayraktar KIZILELMA

2022 yılında ilk uçuşunu başarıyla gerçekleştiren Bayraktar KIZILELMA, jet motorlu insansız savaş uçağı olarak tasarlanmıştır. Yüksek manevra kabiliyeti, düşük radar izi ve yaklaşık 1,5 ton faydalı yük taşıma kapasitesiyle Türkiye'nin beşinci nesil insansız savaş uçağı teknolojisindeki liderlik konumunu simgelemektedir. Baykar tarafından millî ve özgün kaynaklarla geliştirilmesi sürdürülen Bayraktar KIZILELMA muharip insansız uçak sisteminin, geleceğin muharebe konseptlerine yön vermesi öngörülmektedir. Kısa pistli gemilerden kalkış ve iniş yapabilme kabiliyetine sahip olacak şekilde tasarlanan sistem, gövde içinde taşıyacağı mühimmatlarla belirlenen hedeflere etkin taarruz gerçekleştirebilecektir. Türkiye'nin ilk savaş gemisi olan TCG Anadolu savaş gemisine de kalkış ve iniş yapabilecek özelliğiyle de KIZILELMA uluslararası havacılık sektöründe dikkatleri üzerine çekmektedir.

TCG Anadolu

TUSAŞ'ın beşinci nesil savaş uçağı KAAN, 2024 yılında gerçekleştirdiği başarılı ilk prototip uçuşuyla Türk savunma havacılığının iddialı projelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Düşük radar görünürlüğü, süpersonik hız kabiliyeti ve yapay zekâ destekli aviyonik sistemleriyle donatılan KAAN, Türkiye'nin savunma havacılığındaki teknolojik bağımsızlığının sembolik temsilcisi konumundadır.

KAAN projesiyle birlikte, yeni nesil muharip uçaklarda kritik öneme sahip olan düşük gözlemlenebilirlik, dâhili silah yuvası, gelişmiş manevra kabiliyeti, artırılmış durumsal farkındalık ve sensör füzyonu gibi ileri teknoloji alanlarında kazanılacak yetkinlikler, Türkiye'yi beşinci nesil savaş uçağı üretebilen ABD, Rusya ve Çin gibi sayılı ülkeler arasına sokmuştur. Bu durum, ülkenin savunma havacılığındaki teknolojik olgunluk seviyesini ve küresel arenadaki konumunu güçlendirmektedir.

Türk havacılık ve savunma sanayii, küresel arenada giderek artan bir etki ve tanınırlık kazanmaktadır. Flight Global'ın 2024 yılında "Dünyanın En İyi 20 Havacılık Şirketi" arasında gösterdiği TUSAŞ, aynı yıl 98 milyar lira net satış hasılatına ulaşarak Türkiye'nin 11. büyük sanayi kuruluşu olmuştur. Şirket, Körfez, Asya ve Afrika ülkeleriyle imzaladığı teknoloji transferi ve ortak üretim anlaşmalarıyla Türkiye'nin küresel havacılık pazarındaki varlığını güçlendirmektedir.

TUSAŞ'ın ihracat başarısı, 15 ülkeyle yapılan 21 ayrı sözleşme kapsamında somutlaşmıştır. Bu kapsamda 5 adet HÜRKUŞ temel eğitim uçağı, 12 adet ATAK taarruz helikopteri, 75 adet ANKA ve AKSUNGUR İHA dost ve müttefik ülkelere teslim edilmiştir.

Baykar ise geliştirdiği insansız hava araçlarıyla Türk savunma sanayiinin öncü kuruluşları arasında yerini almıştır. 2014'te ilk uçuşunu gerçekleştiren Bayraktar TB2, 27 saati aşan uçuş süresi, 150 kilogram faydalı yük kapasitesi ve 150 kilometrelik kontrol menziliyle dünya çapında en çok tercih edilen hafif sınıf SİHA olmuştur. 1 milyon saati aşan uçuş süresine ulaşan Bayraktar TB2, Türk güvenlik birimlerinin yanı sıra Katar, Ukrayna, Azerbaycan gibi ülkelerin envanterinde aktif görev yapmaktadır.

BAYKAR'ın ağır sınıf taarruz İHA'sı Bayraktar AKINCI ise uydu bağlantılı uzun menzil operasyon yeteneği ve 1350 kilogram faydalı yük kapasitesiyle dikkat çekmektedir. SOM seyir füzesi gibi stratejik mühimmatları taşıyabilen AKINCI, Türkiye'nin insansız sistemlerle stratejik taarruz kabiliyetini önemli ölçüde artırmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ASELSAN Gölbaşı Yerleşkesi'nde düzenlenen "Çelik Kubbe Teslimatları Töreni"nde

Türkiye'nin Çelik Kubbe savunma mimarisi, yalnızca savunma odaklı olmayıp aynı zamanda tehditlerin tespiti ve etkisiz hale getirilmesi için çeşitli ulusal sistemleri entegre eden kapsamlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu kapsamda, MAM serisi mühimmatların yanı sıra OMTAS, UMTAS ve KARAOK gibi tanksavar sistemleri, TRLG 122/230 ve İHA-122/230 gibi güdümlü roketler ile TAYFUN, AKYA, ÇAKIR, ATMACA ve SOM gibi stratejik silah sistemleri, Türkiye'nin sahadaki caydırıcılık gücünü önemli ölçüde artırmaktadır.

Buna ek olarak, hava platformlarına karşı angajman kabiliyetini geliştiren GÖKTUĞ füze sistemi ve alçak irtifa tehditlerine karşı tasarlanan SUNGUR gibi sistemler, Türkiye'nin operasyonel yetenek yelpazesini genişleterek çok katmanlı bir savunma anlayışını desteklemektedir. Bu entegre yapı hem savunma hem de karşı saldırı kapasitelerini bir arada bulundurarak ülkenin güvenlik ihtiyaçlarına kapsamlı bir çözüm sunmaktadır.

Türkiye, savunma sanayindeki kapsamlı dönüşüm programına paralel olarak uzay ve uydu teknolojileri alanında da stratejik yatırımlarını artırmıştır. TÜRKSAT haberleşme uyduları, GÖKTÜRK gözlem ve keşif uyduları ile diğer yerli uydu projeleri, ülkenin uzay alanındaki teknolojik bağımsızlığını pekiştiren önemli adımlar olarak öne çıkmaktadır. Bu girişimler hem askerî hem de sivil uydu ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyerek ulusal savunma stratejisinin ayrılmaz bir bileşeni haline gelmiştir.

Bu kapsamlı gelişmeler ışığında, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı olarak Aralık 2018'de Türkiye Uzay Ajansı kurulmuştur. 23 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile hayata geçirilen ajans, uzay ve havacılık bilimi ile teknolojilerine yönelik orta ve uzun vadeli hedefleri belirlemek, temel ilke ve öncelikleri saptamak, performans kriterlerini oluşturmak ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını planlamakla görevlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan "T625 GÖKBEY Helikopter Teslimat Töreni"nde

Savunma sanayiinin geleceği açısından TEKNOFEST de kritik bir rol üstlenmektedir. Teknoloji ve İnovasyon Fuarı (TEKNOFEST), toplumun her kesiminde yenilikçi teknolojilere ve Millî Teknoloji Hamlesi'ne olan ilgiyi artırmayı hedefleyen Türkiye'nin en büyük havacılık, uzay ve teknoloji festivalidir. Çok sayıda savunma sanayi kuruluşunun paydaşlığıyla düzenlenen bu etkinlik, gençlerin savunma sanayisine yönelik yenilikçi projeler geliştirmesine imkân tanımakta ve bu projeleri sergilemeleri için bir platform oluşturmaktadır.

TEKNOFEST, düzenlediği teknik yarışmalarla öğrencileri araştırma projeleri aracılığıyla teknoloji üretimine katkıda bulunmaya teşvik etmekte; üniversiteler, teknoloji firmaları ve kamu kurumları arasında güçlü bir iş birliği ağı tesis etmektedir. Ar-Ge projeleri, teknoloji transferi süreçleri ve teknokentlerle kurulan ortaklıklar, yerli ve millî üretimin desteklenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu kapsamlı çabalar, Türkiye'nin savunma kabiliyetlerini güçlendirerek ulusal güvenliğe katkı sağlamakta, aynı zamanda savunma sanayi ihracatını artırarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktadır. Küresel ölçekte savunma sistemleri üretme kapasitesi, Türkiye'yi uluslararası savunma pazarında etkin bir aktör konumuna getirmektedir.

Teknofest'e Katılan T129 Atak Taarruz Helikopteri Gösteri Uçuşu

2002-2024 döneminde Türk savunma sanayi, gösterdiği performansla ekonomi-politik açıdan kayda değer bir ilerleme kaydetmiştir. Elde edilen somut göstergeler, sektörün mevcut potansiyelini ve gelecek büyüme dinamiklerini ortaya koyarken, aynı zamanda ulusal ekonomiye sağlayacağı katkıların önemine de işaret etmektedir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin savunma sanayii alanında küresel arenada edindiği konumu pekiştirmekte ve sektörün gelecek vaat eden profilini net bir şekilde yansıtmaktadır.

“Son 23 yılda sağlık alanında gerçekten büyük bir dönüşüme imza attık. Dünyada örnek alınan, birçok ülkenin gelip incelediği modern bir sağlık altyapısını ülkemize kazandırdık. Aile hekimiyle, polikliniğiyle, hastanesiyle, en ileri teknolojili her türlü aracı gereciyle 23 sene öncesine göre hayal dahi edilemeyen bir seviyedeyiz.”

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
Bağcılar Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi’nin açılışı
19 Nisan 2025

6. Bölüm

Sağlık ve Yaşam

6.1. Yaşam Bilimleri ve Sağlık Endüstrisi

Sağlık sektörü, bireylerin ve toplumların refahının en önemli belirleyicilerinden biridir. Tıbbi cihazlardan ilaçlara, gıda takviyelerinden sağlık turizmine uzanan geniş bir alanı kapsayan sektörde yaşanan yenilikler, yalnızca Türkiye'nin değil, dünya ekonomisinin de geleceğine de biçim vermektedir.

324,6 milyar TL – 2,57 milyon kutu

Aralık 2024 itibarıyla Türkiye tıbbi ilaç pazarının hacmi

2,3 milyar ABD doları

2023 yılında Türkiye tıbbi ilaç ihracatı hacmi

73

Ağustos 2025 itibarıyla Türkiye tıbbi ilaç sektöründeki akredite Ar-Ge merkezi sayısı

2.420

2024 yılı itibarıyla Türkiye tıbbi ilaç sektörünün Ar-Ge alanında çalışan sayısı

%1.485,4

2015-2023 yılları arasında Türkiye tıbbi ilaç sektörü Ar-Ge harcamasındaki büyüme oranı.

Sağlık sektörü ile bu sektörle bağlantılı endüstrilerin Türkiye'de stratejik öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bu endüstrilerin sosyal ve ekonomik etkileri dikkate alındığında, bu stratejik önem daha da ön plana çıkmaktadır. Türkiye, Sağlık Bakanlığı tarafından 2004 yılında uygulamaya başlanılan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlık reformları konusundaki kararlılığını ispatlamıştır. Söz konusu reformlar, ülkenin sağlık sisteminde önemli ilerlemeler sağlamış, Ar-Ge yatırımları ve sağlık sektöründeki yeniliklere yapılan yatırımlarla da desteklenmiştir.

Türkiye ilaç sektörün ilişkin önemli rakamsal veriler şunlardır:

- Türkiye'de ilaç sektörü 2024 yılı için %53,8'lik büyüme göstererek 324,6 milyar TL'ye yükselmiş ve aynı yıl içerisinde birim satışlar da 2,57 milyar olmuştur.
- Sektöre yaklaşık 820 şirket hizmet etmektedir. 2024 yılı sonu itibarıyla, en yüksek uluslararası standartları karşılayan 109 ilaç ve radyofarmasötik üretim tesisi, 13 hammadde üretim tesisi ile 6 bitkisel takviye ve diyet gıdası üretim tesisi bulunmaktadır.
- 109 üretim tesisinden 23'ü uluslararası şirketlerden oluşmaktadır.
- Hammadde üretim tesisinden 13 ünden 3'ü çok uluslu şirketlere aittir.
- İlaç endüstrisinde 50.000'in üzerinde kişi istihdam edilmekte, bu endüstri 14.300'den fazla ürün imal etmektedir.

- Biyoteknolojik ürünler 2024 yılı içerisinde, 40 milyon birim üzerinden 60,9 milyar TL değer ile reçeteli ürünlerin %18,8'ini oluşturmuştur.
- Biyobenzer ilaç pazarı 2024 yılında %18,9 oranında büyüyerek toplam 60,9 milyar TL'ye ulaşmıştır.
- Biyobenzer ilaç pazarı da %45,7 büyüme ile 7,23 milyar TL olmuştur.
- 2017 yılında ilaç ihracatımız 974 milyon ABD dolar iken, 2025 yılında %147'lik yüksek bir artışla 2,4 milyar ABD dolarına seviyesine çıkmıştır.
- Türkiye ilaç üreticileri, AB, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesi ve BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkelerini de içeren 186'dan fazla ülkeye ihracat yapmıştır.

Sektördeki mevzuat AB normlarına uyumlu hale getirilmiştir. Türkiye tıbbi cihaz sektörüne ilişkin bazı önemli veriler ve rakamlar şu şekildedir:

- Türkiye tıbbi cihaz pazarının değeri, 2024 yılında 4,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.
- Pazarın 2022-2027 yılları arasında TL bazında yılda %57 oranında büyümesi hedeflenmektedir.
- Sağlık kampüsü projeleri, sektördeki artan talebi önümüzdeki birkaç yıl içinde karşılayacaktır.
- Gelişen sağlık turizmi sektöründe 2025 yılında 1.398.580 sağlık turisti sayısıyla Türk ekonomisine toplam katkı 3 milyar dolara ulaşmıştır.
- Ayrıca maddenin tümüyle yeniden gözden geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Zira TÜİK turizm verilerine göre söz konusu rakam 2025 yılı için yıllık rakamdır.

Sağlık Turisti Sayısı (TÜİK)

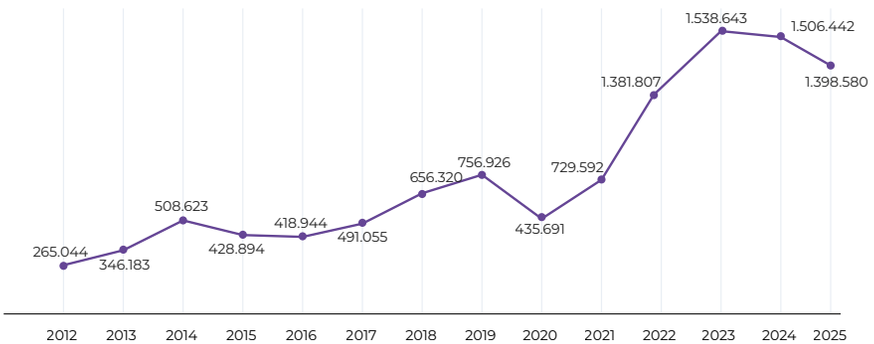

Sağlık Hizmeti İhracatı (TÜİK) (Bin Dolar)

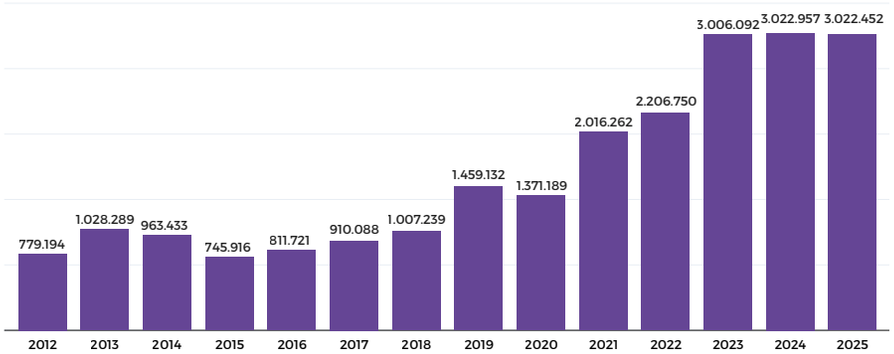

Getirisi, kârlılığı ve sürdürülebilirliği gibi özelliklerinin yanı sıra sağlık turizmi, Türkiye'nin medikal sektörünün durumu ve gelişmiş potansiyeli de göz önüne alındığında Türkiye için hedef sektördür.

Ticaret Bakanlığınca, hizmet ihracatının katma değerinin yükseltilmesi amacıyla 2012 yılından itibaren uygulanmakta olan hizmet sektörü destek programları kapsamında sağlık turizmi sektörü de desteklenmektedir.

2012 yılından bu yana sağlık turizmine ilişkin TÜİK verileri yukarıdaki grafiklerde sunulmuş olup 2025 Sağlık turizm geliri: 3 milyar dolar 2025 Sağlık ve tedavi amaçlı gelen ziyaretçi sayısı: 1.398.580 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Heal in Türkiye" Sağlık Turizmi Portalı

Sağlık seyahatlerinin hızla yaygınlaştığı günümüz dünyasında, küresel rekabetten sıyrılmak adına ülke markası yaratmak ve bu markayı öne çıkarmak, sağlık gibi hassas bir alanda devlet güvencesini sağlık turistlerine hissettirmek ve sunulan hizmetleri doğru ve etkin bir şekilde anlatmak oldukça büyük önem kazanmıştır.

2022 yılında "Hizmet İhracatının Tanımlanması, Sınıflandırılması ve Desteklenmesi Hakkında Cumhurbaşkanı Kararı" ile hayata geçirilen, Ticaret Bakanlığı destekleri ve Hizmet İhracatçıları Birliği (HİB) koordinasyonunda hayata geçirilen "Heal in Türkiye Sağlık Hizmeti İhracatı Portalı" bütün sağlık turizmi sektörünün ve sektör ihracatçılarının tanıtımını, hizmet kalitesinin iyileştirilmesini, Türkiye'nin diğer turistik değerlerinin tanıtımını ve bir sağlık turistinin ihtiyaç duyabileceği bütün bilgileri tek bir platformda sunmayı amaçlayan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin sağlık turizmi sektöründeki markasının ve bu markaya bağlı bir tanıtım stratejisinin görünür yüzü olan bu portal ile Türkiye'nin sektördeki ayrıcalıklarını "Heal in Türkiye" konseptiyle yapılacak uluslararası tanıtım ve pazarlama etkinlikleriyle öne çıkarılması hedeflenmektedir.

Günümüz dünyasında bireyler, günlük yaşamlarında sık sık sağlıkla ilgili konularda bir karar verme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna ilişkin olarak sağlık okuryazarlığı, kişisel yaşam biçimini ve yaşam koşullarını değiştirerek kişisel sağlığı ve toplum sağlığını iyileştirmek amacıyla harekete geçmek için bir bilgi, kişisel beceri ve güven düzeyine ulaşılmasıdır. Sağlık okuryazarlığı, toplum katılımının sağlanmasında, davranışsal risk etmenlerinin ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizliklerin azaltılmasında en önemli anahtarlardan birisidir. Sağlık okuryazarlığının Türkiye'de artmasıyla beraber son yıllarda sağlık hizmetlerine olan müracaat, hastane ve hastanelere yapılan kişi başı başvuru sayılarında da artış görülmüştür.

Hastane Sayısı (2002-2023)

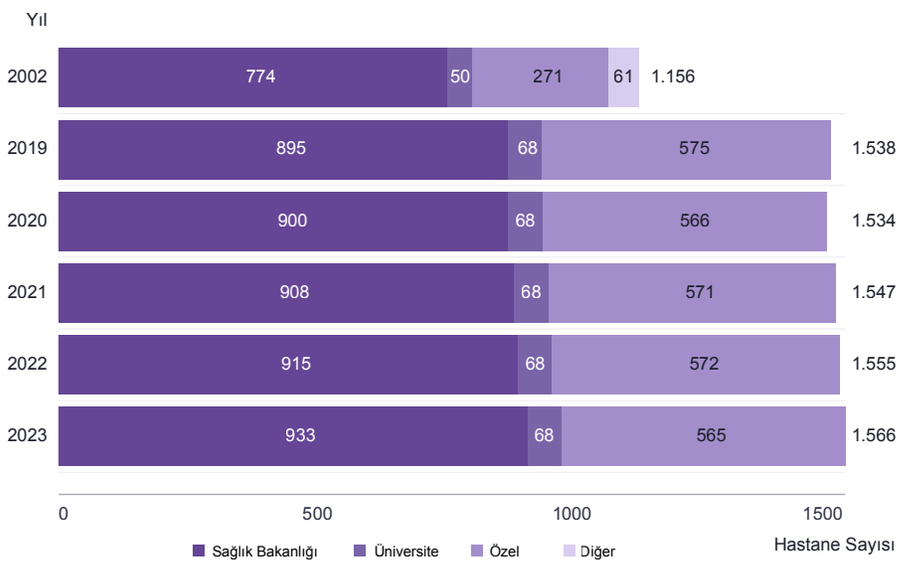

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Bu talep artışı, istihdam edilen hekim sayılarına da aşağıda görüldüğü üzere yansımaktadır.

Antalya Şehir Hastanesi ve Bağlantı Yolları Açılış Töreni, 2 Mart 2024

Yıllara ve Sektörlere Göre Hastane Yatağı Sayısı (2002-2023, Adet)

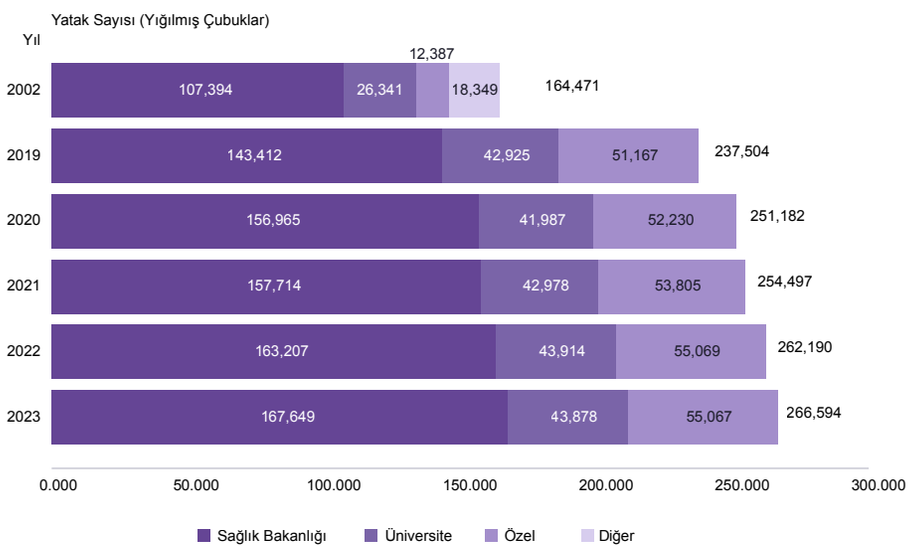

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

2023 yılında, Türkiye'nin 19. sırada olduğu küresel ilaç pazarının değeri 1,6 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır.

Türkiye'nin sağlık turizmi ‘HealthTürkiye’ çatı markası ile taçlandı

Türkiye Yüzyılı vizyonu kapsamında, hayata geçirilen "HealthTürkiye" ile uluslararası sağlık hizmetleri dünyaya tanıtılacak, tüm reklam çalışmalarında bu çatı markaya yer verilecek

Health Türkiye
HEART OF HEALTH.

Türkiye'nin sağlık turizmi geliri *(Yıllık)*

1 MİLYAR DOLAR+

Sağlık turizmi kapsamında Türkiye’yi ziyaret eden kişi sayısı

1 MİLYON

HealthTürkiye web portalı

WWW.HEALTHTURKIYE.COM

Türkiye'nin sağlık hizmetleri **4 dilde** tanıtılacak (İngilizce, Fransızca, Rusça, Arapça)

EN RU
FR AR

Türkiye'nin sağlık turizmi alanında **merkez ülke** konumuna getirilmesi hedefleniyor

---

Türkiye’de son 5 yılda birçok önemli operasyon başarıyla gerçekleştirildi

- **60 BİN** ORGAN VE DOKU NAKLİ
- **500 BİN** MİKRO CERRAHİ İŞLEM
- **200 BİN** TÜP BEBEK İŞLEMİ
- YAKLAŞIK **3 MİLYON** KALP VE DAMAR AMELİYATI

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde oluşturulan Türk Tıp Dünyası Kurultayı'nda Türkiye'deki uluslararası sağlık hizmetlerini tüm dünyaya tanıtmak ve sağlık turizmine daha ileri seviyelere taşımak amacıyla "HealthTürkiye" markasının lansmanı 31 Ekim 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Sağlık Bakanlığı öncülüğü ve Turizm Bakanlığı'nın stratejik ortaklığı ile oluşturulan "HealthTürkiye" markası, Türkiye'nin sağlık turizmindeki küresel yüzü haline gelmiştir. Markanın dünyaya açılan dijital kapısı olan HealthTürkiye Web Portali (www.healthturkiye.com), bugün ulaştığı yüksek ziyaretçi sayısı ile Türkiye'ye sağlık hizmeti almak için gelmek isteyen uluslararası ziyaretçilere önemli bir yol haritası sunmaktadır. Türkiye'nin bu alandaki kararlılığının somut bir yansıması olarak, sağlık ve tıbbi sebeplerle Türkiye'ye gelen turist sayısı 2003 ve 2024 yılları arasında dikkat çekici bir artışla kaydedilmiştir. Bu istikrarlı yükseliş, Türkiye'nin küresel bir sağlık üssü olma hedefini ileriye taşımıştır. Bu kapsamda TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre 2024 yılındaki sağlık turisti sayısı 2003 sağlık turist sayısını katlayarak üstüne çıkmıştır. Türkiye yıllar itibari ile sağlık turist sayısında sürekli artış sağlayabilmiştir. Özellikle 2020 Covid-19 pandemisi sonrasındaki sağlık alt yapısındaki reformlarla daha fazla hastaya sağlık hizmeti götürebilme kapasitesine ulaşmıştır.

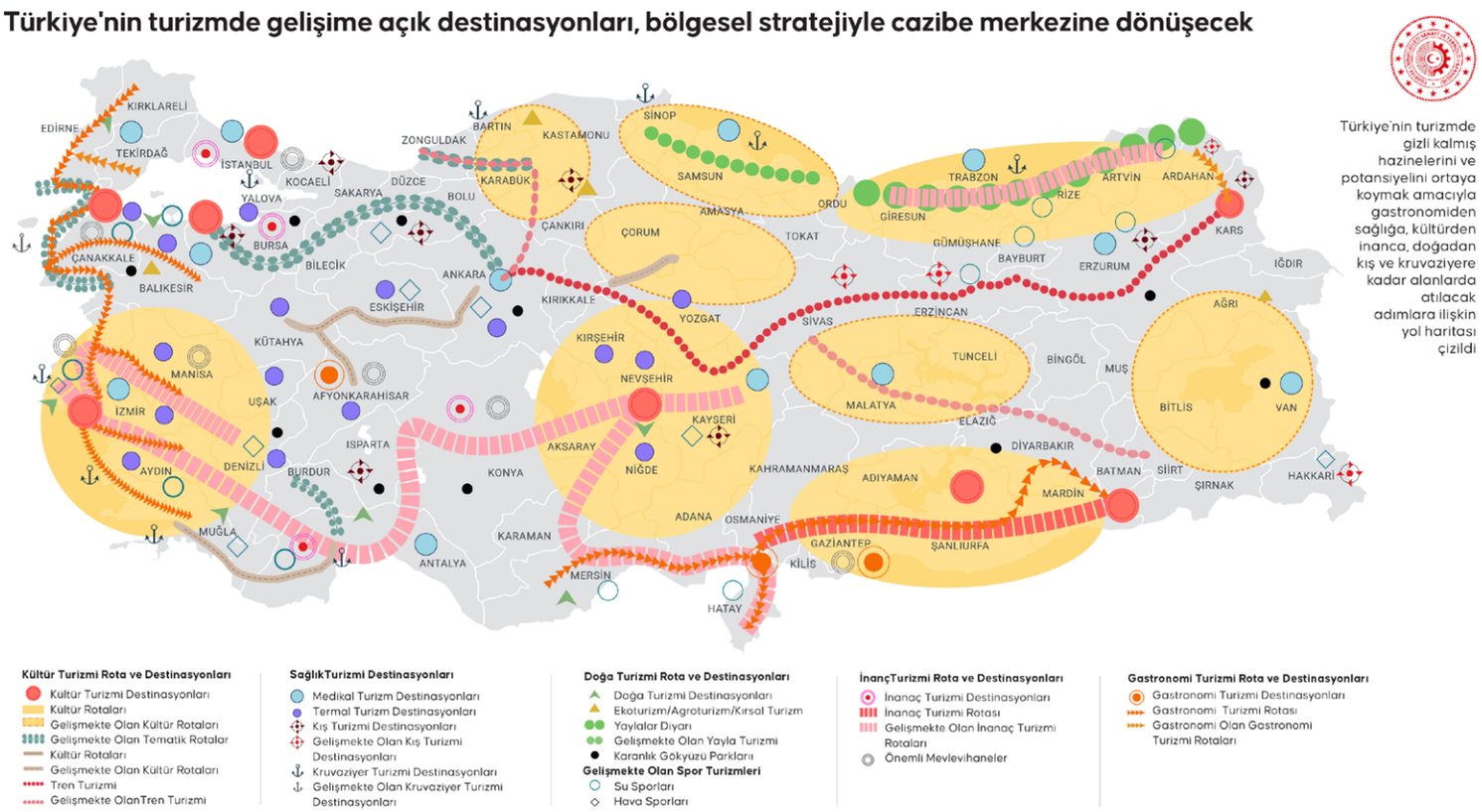

Türkiye'nin Sağlık Turizmi Haritası

Sağlık Harcamaları ile İlgili Göstergeler, 1999-2023

Yıl	Toplam sağlık harcaması (Milyon TL)	Kişi başına sağlık harcaması (TL)	Toplam sağlık harcamasının GSYH'ya oranı (%)	Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı (%)	Özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık
1999	4 985	79	4.6	61.1	38.9
2000	8 248	128	4.8	62.9	37.1
2001	12 396	190	5.0	68.1	31.9
2002	18 774	284	5.2	70.7	29.3
2003	24 279	363	5.1	71.9	28.1
2004	30 021	444	5.2	71.2	28.8
2005	35 359	517	5.2	67.8	32.2
2006	44 069	636	5.5	68.3	31.7
2007	50 904	726	5.7	67.8	32.2
2008	57 740	813	5.8	73.0	27.0
2009	57 911	804	5.8	81.0	19.0
2010	61 678	843	5.3	78.6	21.4
2011	68 607	924	4.9	79.6	20.4
2012	74 189	987	4.7	79.2	20.8
2013	84 390	1 108	4.6	78.5	21.5
2014	94 750	1 228	4.6	77.4	22.6
2015	104 568	1 337	4.4	78.5	21.5
2016	119 756	1 511	4.6	78.5	21.5
2017	140 647	1 751	4.5	78.0	22.0
2018	165 234	2 030	4.4	77.5	22.5
2019	201 031	2 434	4.7	78.0	22.0
2020	249 932	2 997	5.0	79.2	20.8
2021	353 941	4 206	4.9	79.2	20.8
2022	606 385	7 141	4.0	76.4	23.6
2023	1 244 237	14 582	4.7	77.5	22.5

TÜİK tarafından yayınlanan 1999-2023 yılları arasındaki sağlık harcamaları ile ilgili göstergelere bakıldığında, 2003 yılında kişi başına düşen sağlık harcaması 363 TL iken bu rakamın 2023 yılında 14.582 TL'ye çıktığı görülmektedir. Bu artış, sağlık altyapısının güçlendirilmesi, modern tıbbi teknolojilerin yaygınlaştırılması ve kapsayıcı sağlık sisteminin oluşturulması sayesinde Türkiye'nin toplum sağlığını önceleyen bir politika izlediğini ortaya koymaktadır.

6.2. Tarım ve Orman Politikaları

6.2.1. Tarım ve Orman Politikalarının Türkiye'nin Ekonomi Seferberliğindeki Stratejik Rolü

Üretimden Kalkınmaya Uzanan Bir Seferberlik

Türkiye Cumhuriyeti, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ekonomik büyümeyi yeniden tanımlamış; sadece sanayi, hizmet veya finans sektörleri üzerinden değil, toprağa, suya ve ormana dayalı üretim ekonomisini stratejik bir kalkınma modeli olarak merkeze almıştır. Bu yaklaşım, küresel ekonomik kırılmaların, pandemi ve iklim krizinin belirlediği yeni dünya düzeninde, Türkiye'ye gıda ve kaynak güvenliği üzerinden stratejik üstünlük sağlamıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Tarımın ana vatanı Anadolu'dur" ifadesi, bu dönüşümün yalnızca ekonomik değil, kültürel ve tarihsel temellerine işaret eder. Anadolu'nun bereketli toprakları, kadim sulama kültürü ve tarım geleneği, bugün modern teknolojiyle birleşerek Türkiye'nin ekonomik seferberlik doktrininin asli dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Sivas'ta Son 20 Yıldaki Yüzde 30'luk Ormanlık Alan Artışı

"Yeşil Vatan" söylemi ise bu stratejinin çevresel boyutunu tanımlar; kalkınma, doğanın tahribi pahasına değil, doğayla uyumlu üretim anlayışıyla

gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda 2002 sonrasında başlatılan seferberlik; üretim kapasitesini artırmak, kırsal gelirleri güçlendirmek, orman ve su kaynaklarını korumak, çevreyle dost üretim modellerini yaygınlaştırmak gibi çok boyutlu hedefler içermektedir.

Türkiye'nin tarımsal üretimde, ormancılıkta ve su yönetiminde attığı adımlar, aslında bir millî dayanıklılık programının parçasıdır. Çünkü ekonomik bağımsızlık, sadece sanayi üretimiyle değil, kendi kendine yeterlilikle de ölçülür. Bu anlayışla Türkiye hem gıda krizlerinin hem enerji ve su arz güvenliği tehditlerinin küresel ölçekte yükseldiği bir dönemde, üretim kabiliyetini stratejik güvenlik unsuruna dönüştürmüştür.

Tarım sektörü, istihdamın yaklaşık %17'sini, millî gelirin %6'sını, ihracatın ise %10'unu oluşturarak ülke ekonomisinde istikrar sağlayan temel bir sütun hâline gelmiştir. Kırsal bölgelerde yaşayan milyonlarca vatandaş için tarım ve orman, sadece gelir kaynağı değil, aynı zamanda toplumsal aidiyetin ve ulusal bütünlüğün simgesidir.

Elâzığ'da Devlet Destekli Seralarda Yetiştirilen Tescilli Keban Biberi

Ekonomi seferberliği vizyonu, bu nedenle salt ekonomik değil, sosyal ve çevresel bir seferberlik anlamına da gelir. Türkiye'nin tarım, orman ve su politikaları, ulusal planlama sisteminin merkezine yerleştirilmiş; Kalkınma Planları, Orta Vadeli Programlar ve Bakanlık Stratejik Planlarıyla kurumsal düzeyde güvence altına alınmıştır.

Bu kurumsal çerçeve, üretim planlamasında "bütüncül yaklaşım" ilkesini esas alır. Toprak, su ve orman yönetimi ayrı sektörler olarak değil, birbirini

tamamlayan entegre bir ekosistem olarak ele alınır. Bu nedenle günümüzde tarım politikaları artık yalnızca üretimi artırmayı değil, aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini, kırsal istihdamın güçlendirilmesini ve iklim değişikliğine uyumu da kapsar.

Bu vizyonun temel amacı, Türkiye'nin ekonomik egemenliğini tabandan güçlendirmek; gıda, su ve enerji güvenliğini eş zamanlı temin etmektir. "Ekonomi Seferberliği" kavramı bu çerçevede, ulusal üretim kapasitesinin yeniden yapılandırılması, iç kaynakların etkinleştirilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması anlamına gelir.

Dolayısıyla, tarım ve orman politikaları artık sadece bir bakanlık faaliyet alanı değil; ülke savunması kadar stratejik bir mesele, ekonomik istikrarın temel direği ve sosyal refahın taşıyıcısı konumundadır.

Türkiye'nin tarımsal üretimden ormancılığa uzanan bu seferberlik hamlesi, ülkenin yeşil kalkınma ekonomisinin omurgasını oluşturmaktadır.

Tarımsal Üretim, Rekabet Gücü ve İhracat

Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren tarım sektörünü "yeniden millî stratejik alan" olarak konumlandırmış; verimlilik, rekabet ve sürdürülebilirlik temelinde bir dönüşüm süreci başlatmıştır.

2002–2024 döneminde tarımsal üretimde kaydedilen %40'lık artış, yalnızca miktar artışı değil, kalite ve çeşitlilik bakımından da niteliksel bir sıçramayı temsil etmektedir. Türkiye bugün 136,8 milyon tonluk bitkisel üretim kapasitesiyle, Avrupa'nın önde gelen üreticilerindendir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2023 yılı verilerine göre, Türkiye sebze ve meyve üretiminde dünya genelinde dördüncü sırada bulunmaktadır. Ülke, fındık, kiraz, incir, kayısı, ayva ve keçiboynuzu üretiminde lider konumda yer alırken; salatalık ve vişne üretiminde ikinci, mandarin, şeftali, elma, domates ve zeytin üretiminde ise üçüncü sıradadır. Bu veriler, Türkiye'nin özellikle meyve ve sebze üretiminde uluslararası arenada güçlü bir oyuncu olduğunu ortaya koymaktadır.

Devletten Alınan Fidan Desteğiyle Kurulan Bir Elma Bahçesi, Adıyaman

Biçerdöverlerde Dane Kaybını Önlemeye Yönelik Denetimler, Erzurum

Tarımsal gayrisafi hasılanın 2024 yılında 74 milyar dolara ulaşması, sektörü yalnızca gıda tedarikçisi değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin motoru hâline getirmiştir. 200'den fazla ülkeye 32,6 milyar dolar değerinde tarım ve gıda ihracatı yapılmakta; net ihracatçı konum korunmaktadır.

Türkiye'nin ihracat başarısı, geleneksel ürünlerin ötesine geçmiştir. Son yıllarda fındık, kuru meyve, zeytinyağı, narenciye ve hububat gibi ürünlerin yanı sıra; organik tarım, tıbbi aromatik bitkiler, katma değerli işlenmiş gıdalar ve coğrafi işaretli ürünler de ihracatta pay sahibi olmuştur.

Bu ihracat başarısının ardında üç temel unsur yer alır:

- **Üretim altyapısının modernizasyonu:** Tarımsal mekanizasyon oranı %80'in üzerine çıkmış, dijital üretim planlama sistemleri kurulmuştur.
- **Destekleme politikalarının hedefe yönelik yeniden tasarımı:** 2023 itibarıyla 22 farklı ürün grubunda destek ödemeleri çevresel ve performans kriterleriyle uyumlu hâle getirilmiştir.
- **Pazar ve markalaşma stratejileri:** Lisanslı depoculuk, sözleşmeli üretim, ürün borsaları ve coğrafi işaretli ürün stratejileri, küçük üreticilerin de ulusal pazara entegre olmasını sağlamıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, DEİK 38. Olağan Mali Genel Kurulu ve Ustalara Saygı Ödül Töreni'nde, 8 Ağustos 2025

Ormancılık alanında yürütülen "Yeşil Vatan Seferberliği" ise en az tarım kadar stratejik bir başarı öyküsüdür. Son 23 yılda 7 milyardan fazla tohum ve fidan toprakla buluşturularak orman varlığı 23,4 milyon hektara çıkarılmıştır. Bu süreçte Türkiye, Avrupa'da orman alanını en fazla artıran ülkelerden biri olmuştur.

Orman ürünleri sanayisi, mobilya, kâğıt, biyokütle enerjisi ve reçine gibi katma değerli alanlarda ihracatın yeni motorlarından biri hâline gelmiştir. 2024 itibarıyla orman ürünleri ihracatı 7,8 milyar dolar seviyesini aşmıştır.

Yangınla mücadelede, coğrafi bilgi sistemleri (CBS), insansız hava araçları (İHA) ve yerli üretim yangın söndürme teknolojileriyle teknoloji tabanlı orman yönetimi dönemi başlamıştır. Bu sistemler yalnızca yangınları erken tespit etmekle kalmamakta; risk analizleriyle gelecekteki tehditleri de öngörmektedir.

Türkiye, tarım ve orman alanında aynı anda hem üretim gücünü hem doğal sermayesini büyütebilen ender ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu başarı, "sürdürülebilir kalkınma–ekonomik büyüme" dengesinin politik düzeyde yönetilebildiğinin somut göstergesidir.

Gelecekte hedef, tarımsal üretimi katma değerli ürünlere yönlendirmek, su ve enerji verimliliğini artırmak, dijitalleşme yoluyla üretim zincirini rekabetçi bir yapıya dönüştürmektir.

Kırsal Kalkınma, Kadın ve Genç İstihdamı

Türkiye'nin ekonomik seferberliğinde kırsal kalkınma, sürdürülebilir büyümenin ve toplumsal adaletin en temel bileşenlerinden biridir. Tarım, kırsal nüfusun hem gelir hem kimlik kaynağıdır; dolayısıyla kırsal alanın güçlendirilmesi, yalnızca üretim kapasitesinin değil, ulusal birliğin ve sosyal istikrarın da korunması anlamına gelmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı öncülüğünde geliştirilen kırsal kalkınma politikaları, son yirmi yılda köyden kente tek yönlü göç dinamiğini tersine çevirmeyi hedeflemiştir. Bu politikalar, üretimi ekonomik bir faaliyet olmanın ötesine taşıyarak, kırsalda yaşam kalitesini artıran çok boyutlu bir dönüşüm stratejisine dönüştürülmüştür.

2002–2024 döneminde IPARD ve ulusal destek programları aracılığıyla 370 milyar TL'nin üzerinde yatırım gerçekleştirilmiştir. IPARD I, II ve III programları kapsamında bugüne kadar 26.095 projeye toplamda 95,4 milyar TL tutarında hibe desteği sağlanmıştır. Bu desteklerle birlikte yaklaşık 203 milyar TL değerinde yatırım hayata geçirilmiş, söz konusu projeler aracılığıyla 105.747 kişiye istihdam imkânı yaratılmıştır. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın kırsal kalkınmaya yönelik bileşeni olan IPARD Programı çerçevesinde, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından yürütülen projelerde gençler ve kadın girişimcilere öncelik tanınarak, bu grupların desteklerden daha etkin biçimde yararlanmaları sağlanmıştır.

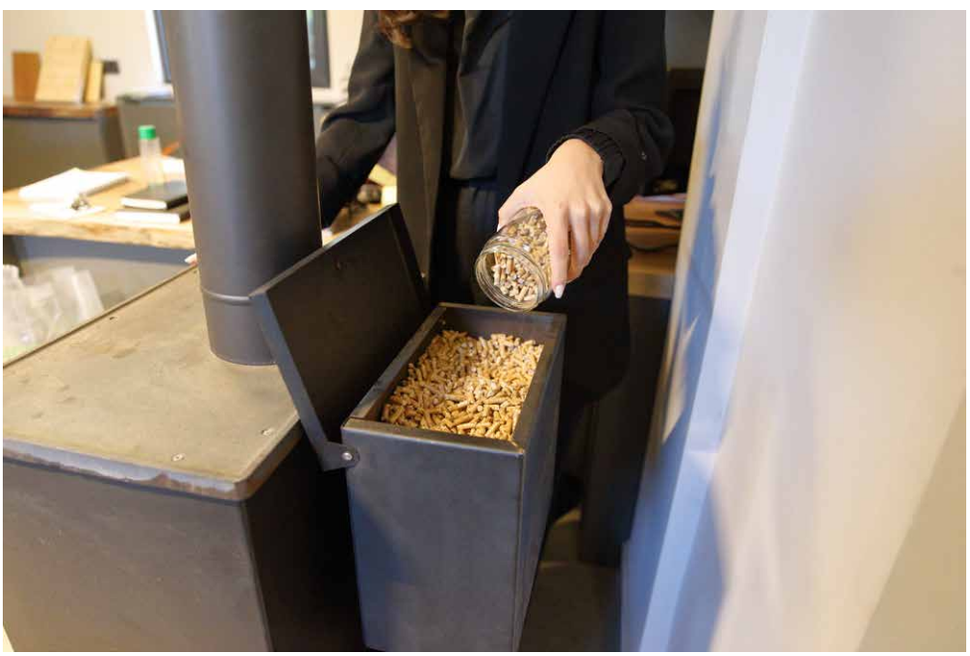

Çorum'da TKDK Destekli Pelet Tesisinde Ahşap Atıkların Ekonomiye Kazandırılması

Kadınların üretim süreçlerine aktif katılımı, kırsal ekonomide yeniden dengeleyici bir rol oynamaktadır. "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor" Projesi; bilgiye erişim, finansal destek ve teknoloji kullanımı konularında kadın üreticilerin kapasitesini artırmış, tarımda toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde somut ilerlemeler sağlamıştır.

Benzer biçimde "Genç Çiftçi Projesi" ve "Tarımda Genç Girişimci Programı" aracılığıyla, genç nüfusun tarıma ilgisi yeniden canlandırılmıştır. Bu programlar, tarımı "geleneksel meslek" statüsünden çıkarıp, yenilikçi ve teknolojik bir sektör kimliğine taşımıştır.

Kırsal kalkınma stratejileri aynı zamanda yerinde kalkınma ilkesini temel alır. "Yerinde Üretim, Yerinde Refah" anlayışıyla, kırsal nüfusun kendi bölgesinde üretim ve yaşamını sürdürebilmesi için ulaşım, internet altyapısı, sağlık ve eğitim hizmetleri güçlendirilmiştir. Böylece kırsal alan, artık yalnızca üretim yapılan bir coğrafya değil, yaşam kalitesi artan bir toplumsal merkez hâline gelmiştir.

Bu dönüşüm, yalnızca ekonomik göstergelerde değil; kültürel süreklilikte de karşılık bulmuştur. Kırsal yaşam biçimi, geleneksel üretim bilgisiyle modern teknolojinin birleştiği bir toplumsal model hâline gelmiş; Türkiye'nin kültürel mirası üretim sürecinin ayrılmaz parçası olmuştur.

Kırsal kalkınma politikalarının bundan sonraki dönemde de "bölgesel stratejiler" temelinde ilerlemesi öngörülmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı, kalkınma ajanslarıyla birlikte her bölge için agro-ekolojik üretim planları hazırlamakta; su, toprak ve iklim verileriyle uyumlu ürün desenleri belirlemektedir. Bu planlama hem ekonomik verimliliği hem ekolojik dengeyi güvence altına almaktadır.

Çiftçilere Vergisel ve Finansal Destekler

- Çiftçilere vergisel kolaylıklar,
- Yem ve gübrede KDV'nin kaldırılması (2016),
- Traktör, biçerdöver, ilaçlama, süt sağma makineleri gibi makinaların teslimlerinde indirimli KDV oranının belirlenmesi (2008,2022),
- Çiftçilere yapılan destek ödemelerinden gelir vergisi kesintisinin kaldırılması ve geçmişte yapılan ödemelerin iade edilmesi (2021),
- Tarımsal sulama sistemleri ve tarımsal abonelere yapılan elektrik teslimlerinde indirimli KDV oranı belirlenmesi (2008, 2022).

Devlet Desteğiyle Kurulan Bir İşletme, Sivas

✺ *Çiftçilere Uygun Maliyetli Finansman Desteği*

2004 yılından bu yana Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla, 2023 yılından itibaren ise Ziraat Katılım Bankası'nın da dâhil olmasıyla birlikte, üreticilere Hazine faiz/kâr payı destekli kredi/finansman imkânı sunulmaktadır. 2025 yılı için toplam 160 milyar TL ödenek ayrılmış olup Temmuz ayı sonu itibarıyla üreticilere yönelik faiz/kâr payı desteği 107 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Kullandırılan kredilere/finansmana ilişkin faiz/kâr payının ortalama %70'i Hazine tarafından karşılanmaktadır.

Çiftçilere Sunulan Faiz/Kâr Payı Desteği

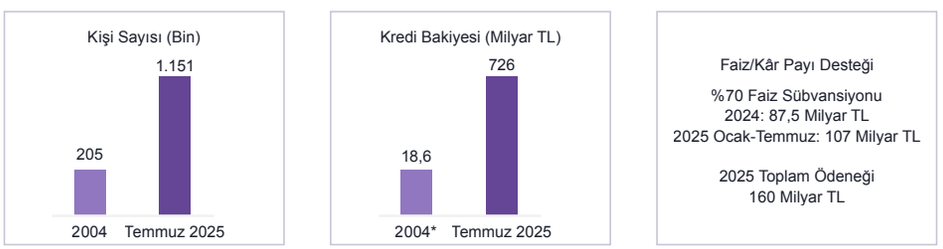

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Not: Ziraat Katılım Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri dâhil, (*) 2004 verileri deflatör ile güncellenmiştir.

✹ ***Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM)***

Türkiye için stratejik önemi haiz bulunan tarım sektörünü tehdit eden risklerin teminat altına alınabilmesi ve üreticilerin gelir kayıplarının önlenmesi amacıyla devlet destekli tarım sigortaları mekanizması devreye sokulmuş ve bu kapsamdaki risklerin teminat alınması ve oluşacak hasarlarda tazminatın tek merkezden ödenmesi amaçlarına yönelik olarak 2006 yılında Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) kurulmuştur.

Bölgesel Kalkınma

Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikaları, tarımsal üretim ile kırsal refah arasındaki dengesizliği azaltmak ve bölgesel potansiyeli harekete geçirmek amacıyla kurgulanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve sonrasında Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda geliştirilen GAP, DAP, DOKAP ve KUDAKA projeleri, Türkiye'nin "yerinde kalkınma" vizyonunun en somut örnekleridir.

Devlet Destekli Tarım Ürünlerinde Artan Çeşitlilik, Ağrı

✺ ***GAP – Güneydoğu Anadolu Projesi***

Türkiye'nin en kapsamlı entegre kalkınma hamlesi olan GAP, 9 ilde (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) uygulanmaktadır.

1970'li yıllarda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi odaklı başlayan proje, 1989 GAP Master Planı ile sanayi, eğitim, sağlık, altyapı ve istihdam bileşenlerini kapsayan bütünleşik bir modele dönüşmüştür.

Proje alanı, Türkiye yüzölçümünün %10,8'ine, nüfusun %10'una denk gelmekte; 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1,8 milyon hektarlık sulama yatırımı içermektedir. Toplam kurulu güç 7.476 MW, yıllık enerji üretimi ise 27 milyar kWh olarak planlanmıştır. GAP bölgesi yatırımları son 20 yılda ülke içi toplam yatırımlarının 15'sine yakınlaşmıştır ve 7 milyarı aşan proje desteği sağlanmıştır. Bölgenin ihracatı 2000 yılına kıyasla %28 artarak 503,5 milyon dolardan 14 milyar dolara yükselmiştir. GAP ile bölgede planlanan 22 barajın 18'ini yapımı ve 19 hidrolik santral ile sulama şebekesinin ise 14'ü tamamlanmıştır.

✺ ***DAP – Doğu Anadolu Projesi***

DAP, 15 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van ve Sivas) kapsamaktadır.

Doğu Anadolu Projesi'nin (DAP) temel hedefi, kapsadığı illerde gerçekleştirilecek yatırımları destekleyici nitelikte araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme ve eşgüdüm çalışmalarını yürütmektir. Bu doğrultuda, bölgenin kalkınma sürecinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında; bölgenin sosyoekonomik potansiyelinin harekete geçirilmesi, tarımsal üretimden altyapı yatırımlarına, eğitimden istihdama kadar geniş bir yelpazede gelişim alanlarının desteklenmesi hedeflenmektedir.

Pasinler Ovası'nda Ata Tohumla Yetiştirilen Lahana Üretimi

✺ ***Konya Ovası Projesi (KOP)***

Bölge Kalkınma İdaresi, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde önemli bir yapı olarak 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. İdarenin temel amacı, bölgenin sahip olduğu potansiyeli daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek kalkınma sürecini hızlandırmaktır.

KOP İdaresi; kamu yatırımlarının koordinasyonunu sağlamak, eylem planları geliştirmek, kurumlar arası uyumu güçlendirmek ve yatırımların takibini yapmak gibi görevler üstlenmektedir. Aynı zamanda bölgesel planlamalara katkı sunmak, kalkınma ajanslarıyla iş birliği içerisinde araştırma ve etüt faaliyetleri yürütmek ve yenilikçi destek mekanizmaları geliştirmek de sorumluluk alanına dâhildir.

Konya, Karaman, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kırıkkale ve Yozgat illerini kapsayan KOP Bölgesi, tarihsel mirasını günümüzün kalkınma dinamikleriyle harmanlayarak tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde dengeli bir gelişme yaklaşımı benimsemektedir. Katılımcı ve insan odaklı bir kalkınma anlayışıyla hareket eden KOP, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel kalkınmayı da desteklemektedir.

✺ ***DOKAP – Doğu Karadeniz Projesi***

Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP BKİ), 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2011 yılında kurulmuş, 2012 yılında Giresun merkezli olarak faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikaları doğrultusunda stratejik bir konumda yer alan DOKAP, bölgenin sosyoekonomik yapısını güçlendirmeye yönelik çok yönlü planlama ve uygulama süreçlerini yürütmektedir.

Başlangıçta 8 ili kapsayan görev alanı, sonraki yıllarda Tokat, Amasya ve Çorum'un da eklenmesiyle 11 ile çıkarılmış ve böylece DOKAP, Karadeniz'in yanı sıra İç Anadolu'ya uzanan geniş bir ekonomik hinterlanda ulaşmıştır.

DOKAP'ın temel hedefi, bölge illerinde sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayacak yatırımların planlanması ve eşgüdümünü gerçekleştirmektir. Bu çerçevede başta tarımsal üretimin artırılması, kırsal altyapının iyileştirilmesi, katma değerli ürünlerin desteklenmesi, kırsal turizm ve alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi gibi alanlarda önemli projeler yürütülmektedir.

Ayrıca, beşerî sermayenin güçlendirilmesi, girişimciliğin desteklenmesi ve bölgenin sanayi altyapısının geliştirilmesi gibi ekonomik kalkınmayı doğrudan etkileyen başlıklarda da faaliyet gösterilmektedir. Bu yatırımlar, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmakla kalmayıp, Karadeniz Bölgesi'ni ekonomik olarak daha rekabetçi ve üretken bir yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır.

DOKAP, ekonomik büyüme hedeflerini kültürel miras, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal kalkınma ile bütüncül bir şekilde ele alarak hem bölgenin hem de Türkiye'nin kalkınma vizyonuna katkı sunmaktadır.

Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığınca Uygulanan Kırsal Gelir Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi Projesi

- ***KUDAKA – Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı***

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin (Erzurum, Erzincan, Bayburt) sürdürülebilir kalkınmasını ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel yönleriyle desteklemek amacıyla kurulmuştur. Ajans, özellikle tarım ve hayvancılık sektörlerinde bölgenin kalkınmasına önemli katkılar sunmaktadır.

KUDAKA, yalnızca finansman sağlamakla kalmamış, aynı zamanda şunları sağlamıştır:

- Teşvik belgesi temini, yatırım yeri tahsisi, ücretsiz danışmanlık ve proje hazırlama desteği gibi hizmetlerle yatırımcıların yanında yer almıştır.
- Erzincan Tarıma Dayalı İhtisas OSB ve çeşitli havza kurullarında aktif rol alarak yerel ve bölgesel ölçekli kalkınma politikalarının uygulanmasına doğrudan katkı sunmuştur.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, TKDK, KOSGEB gibi kamu kurumlarının teşvik ve destek programları hakkında planlı bilgilendirme faaliyetleri yürütmüştür.
- 2024-2028 TRA1 Bölge Planı kapsamında "Tarımsal ve Kırsal Dönüşüm" stratejik öncelik olarak belirlenmiş, bu kapsamda 4 hedef ve çeşitli tedbirler ile projeler geliştirilmiştir.

KUDAKA'nın çalışmaları, bölgede katma değeri yüksek tarımsal üretimi destekleyerek ekonomik kalkınmayı hızlandırmakta, aynı zamanda kırsal nüfusun refahını ve istihdam olanaklarını artırmaktadır.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), TRA1 Bölgesi'nde tarım ve hayvancılığı kalkınmanın merkezine alarak 2010–2024 yılları arasında çok sayıda stratejik yatırım, destek programı ve araştırma raporuyla bölgesel kalkınmayı desteklemiştir. Ajansın çalışmaları, doğrudan ekonomik çıktı ve yatırım verileriyle dikkat çekmektedir:

- Bayburt Tarım Yerleşkesi Projesi (2016):
  - Destek tutarı: 4,5 milyon TL
  - Toplam bütçe: 9,83 milyon TL
- Erzincan Tarıma Dayalı İhtisas Besi OSB Projesi (2021):
  - Jeotermal sera ve Sera OSB projeleri desteklenmiştir.
- Tarım-Turizm-Sanayi ve KOBİ Mali Destek Programları kapsamında:
  - 2000-2024 yılları arası toplam 72 proje desteklenmiş, 210.819.087 TL destek sağlanmıştır.
  - Proje toplam bütçesi: 370.806.752 TL
- Coğrafi işaretleme ve ürün markalaşması çalışmaları desteklenmiş; Erzincan elması, armudu, Saruç gibi ürünler için tescil süreçlerine katkı verilmiştir.
- Erzincan'da süt ürünleri üretim tesisi ve soğuk zincir altyapısı projelerine destek sağlanmış; lavantalı bal, organik meyve suyu, kurutulmuş sebze-meyve gibi yenilikçi tarım ürünleri teşvik edilmiştir.

6.2.2. Kriz Yönetimi, Dayanıklılık ve Gıda Güvencesi

Küresel salgınlar, kuraklık ve doğal afetler, Türkiye'ye gıda güvenliğinin stratejik bir alan olduğunu göstermiştir. Bu farkındalık, tarım politikalarının kriz yönetimi ve dayanıklılık perspektifiyle yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir.

Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM), bu çerçevenin temel ayağıdır. 2024 yılı sonu itibarıyla sistem kapsamında 3.261.191 poliçe düzenlenmiş, üreticilere toplamda 10,9 milyar TL'yi aşkın hasar ödemesi yapılmıştır. Kuraklık, dolu, sel, fırtına, hastalık ve fiyat dalgalanmalarına karşı koruma mekanizmaları geliştirilmiştir.

TARSİM'in dijitalleşmesiyle birlikte hasar tespiti süreçleri hızlanmış; uydu görüntüleri, meteorolojik analizler ve dron verileriyle hasar tespit doğruluğu artırılmıştır. Bu sayede tazmin süreçleri haftalar yerine günlerle ölçülür hâle gelmiştir.

Bunun yanı sıra, ulusal afet ve kuraklık erken uyarı sistemleri devreye alınmıştır. Bu sistem, 81 ilde kurulu 6.000 sensör istasyonuyla toprak nemi, sıcaklık ve yağış verilerini anlık izlemekte, risk haritalarını üretmektedir.

Gıda arz güvenliği, kriz yönetimi sisteminin ikinci temel boyutudur. TMO'nun stratejik stok politikası, pandemi ve savaş dönemlerinde piyasa istikrarını sağlamıştır. Türkiye, 2020–2022 arasında gıda tedarik zincirinde kesinti yaşamayan nadir ülkelerden biri olmuştur.

Bu süreç, üretim güvenliği ile sosyal güvenlik politikalarının entegre edilmesi gerektiğini de göstermiştir. Gelir desteği, kırsal sosyal yardımlar ve afet sonrası yeniden üretim hibeleri, tarımsal dayanıklılığı artıran sosyal araçlar olarak tasarlanmıştır.

Gıda güvenliği politikaları aynı zamanda dış ticaret stratejisiyle de bütünleşmiştir. Türkiye, kendi üretimini korurken dışa bağımlılığı azaltmak için stratejik ürünlerde ithalat kontrolleri uygulamakta; aynı zamanda bölgesel ihracat ağlarını genişletmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye, krizlere karşı çevik, dirençli ve sürdürülebilir bir tarım ekonomisi oluşturmayı başarmıştır. Bu sistemin merkezinde; erken uyarı, sigorta, stok planlaması, sosyal destek ve teknoloji temelli risk yönetimi yer almaktadır.

“Hedefimiz, büyük ve güçlü Türkiye’dir. Misyonumuz, Türkiye Yüzyılı’nın tüm ihtişamıyla inşasıdır. Pusulamız, bizi biz yapan kadim değerlerimizdir.”

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
Teşkilat Akademisi Liderlik Okulu Kamp Programı,
02 Temmuz 2025

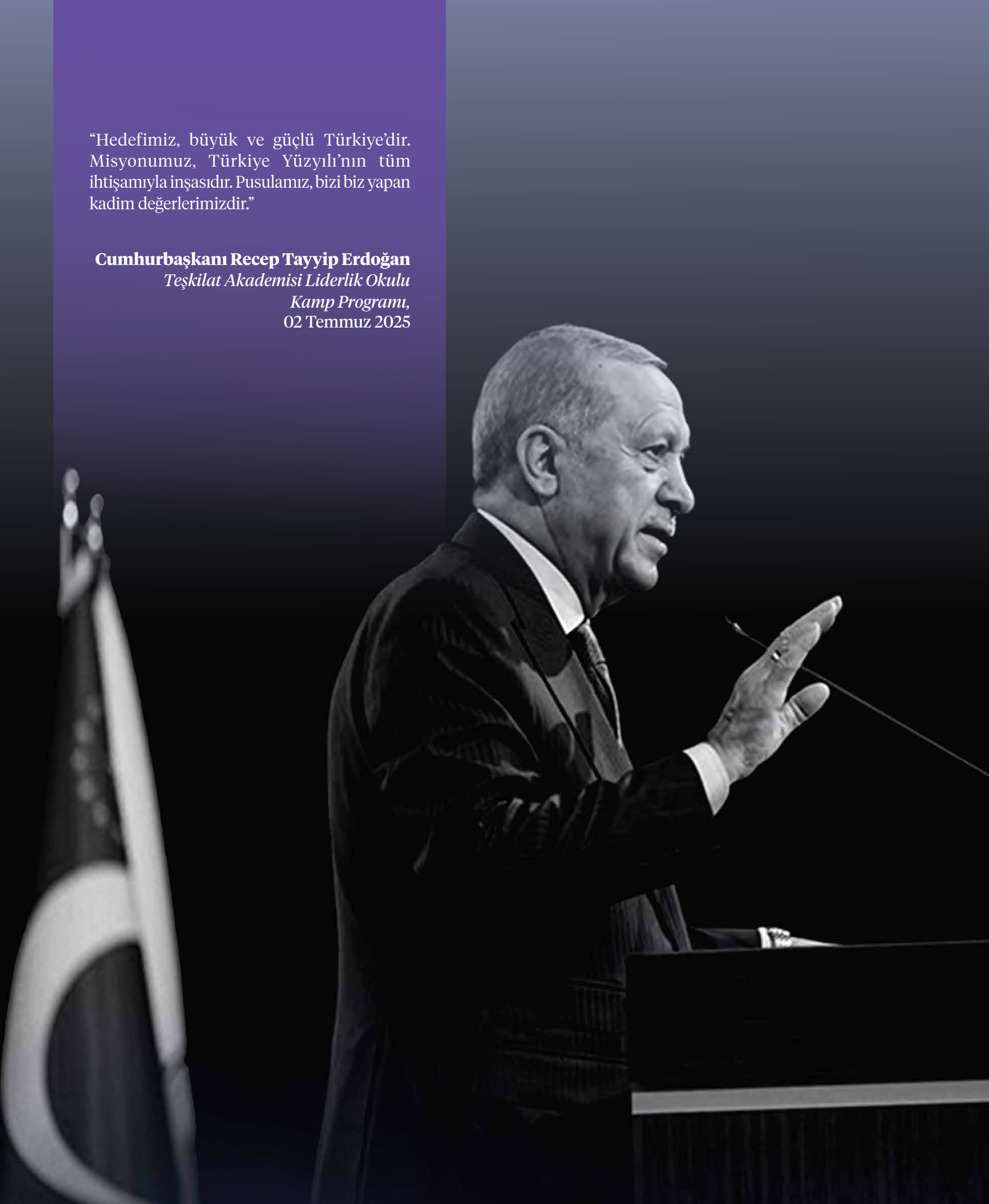

7. Bölüm

Diğer Sektörlerdeki Gelişmeler

7.1. İnşaat ve Gayrimenkul

7.1.1. İnşaat ve Gayrimenkul Sektörünün Küresel Ekonomideki Yeri ve Önemi

İnşaat ve gayrimenkul sektörü, bir ekonominin yalnızca fiziki altyapısını şekillendiren bir alan değil, aynı zamanda büyümenin, sürdürülebilirliğin, istihdamın, toplumsal refahın ve kalkınmanın en temel bileşenlerinden birisidir. Konutlar, köprüler, yollar, havalimanları, hastaneler, fabrikalar, iş yerleri gibi temel altyapı projelerinden oluşan inşaat sektörü, gelişmişliğin en somut göstergelerinden birisi olarak ülke ekonomilerinin fiziki iskeletini inşa eden bir nitelik arz etmektedir. Bu itibarla inşaat ve gayrimenkul sektöründeki nitelik ve nicelik artışı genellikle ekonomik gelişmişliğin de göstergelerinden birisi olarak kabul edilir.

İnşaat sektörünün dünya çapında ekonomiler üzerindeki en somut işlevlerinden birisi, ekonomik büyümeyi doğrudan etkileme potansiyeli olarak öne çıkmaktadır. Küresel ölçekte bakıldığında, inşaat sektörü ve bağlı sektörlerin dünya GSYH'sindeki payı yaklaşık %13 oranındadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran altyapı projelerine olan talep dolayısıyla daha yüksek düzeylere çıkabilmektedir. Artan nüfusun konut taleplerinin karşılanması, sanayileşmeye bağlı yapılaşma talepleri, ulaşım projeleri, enerji santrallerinin inşası vd. birçok inşaat projesi, ekonomik büyüme çerçevesinde milyarlarca dolarlık doğrudan yatırım ve istihdam anlamına gelmektedir.

Emek-yoğun bir sektör olmasından dolayı inşaat sektörünün yarattığı istihdam olanakları birçok alanda kendisini hissettirmektedir. Sektör, mimar ve mühendis gibi nitelikli iş gücünün yanı sıra usta, kalifiye işçi ve nitelikli olmayan iş gücüne kadar geniş bir yelpazede milyonlarca kişiye iş olanağı sunmaktadır. Küresel iş gücünün %7 ila 10'unun çalıştığı tahmin edilen inşaat sektörü, bu yönüyle sosyal refahın artmasında, gelir dağılımının dengelenmesinde ve yoksulluğun azaltılmasında da büyük bir rol oynamaktadır.

İnşaat ve gayrimenkul sektörünün bir diğer önemli özelliği de çarpan etkisi oldukça yüksek bir sektör olmasıdır. Tahminlere göre inşaat ve gayrimenkul sektörü, kendisinin yanı sıra 250'ye yakın alt sektörde hareketlilik sağlamakta ve ekonomik büyümenin en önemli desteklerinden birisini temin etmektedir. Çimento, demir-çelik, seramik, boya, cam, makine ve ekipman gibi çok sayıda imalat sanayi kolunda talebin artmasını sağlamanın yanı sıra, lojistik, finans, sigorta ve danışmanlık gibi hizmet sektörlerine de canlılık getirir. Bu yönüyle inşaat ve gayrimenkul küresel ekonomi içerisinde salt tamamlayıcı bir parça olarak değil, kimi dönemlerde ekonominin lokomotifi fonksiyonunu üstlenen bir sektör olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkeler bazında rekabet gücünün artmasını, toplumsal refahın ve yaşam kalitesinin yükselmesini sağlayan en temel unsurlardan birisinin altyapı olması göz önünde bulundurulduğunda, inşaat ve gayrimenkul sektörünün önemi çok daha iyi anlaşılır.

7.1.2. Türkiye'nin Ekonomik Kalkınmasında İnşaat ve Gayrimenkul Sektörünün Payı

Küresel ekonomide olduğu gibi Türkiye ekonomisinin de temel direklerinden birisi inşaat ve gayrimenkul sektörüdür. 2002 yılından günümüze kadar olan süreçte sektörün geçirdiği dönüşüm ve bu dönüşümün Türkiye ekonomisine yaptığı doğrudan veya dolaylı reel katkılar birçok diğer alanda tecrübe edilen ekonomik gelişmenin arkasında yatan önemli sebeplerden birisi olmuştur. Tıpkı küresel ekonomide olduğu gibi Türkiye özelinde inşaat ve gayrimenkul sektörünün, ekonomik büyüme, istihdam, sanayi üretimi ve finans piyasaları üzerinde doğrudan etkileri olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bankacılık sektörünün toplam kredi portföyünün önemli bir bölümü konut ve inşaat kredilerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, inşaat sektöründeki istikrarlı ve sürdürülebilir ilerleme sadece reel ekonominin değil aynı zamanda finansal istikrarın da önemli bir bileşeni haline gelmektedir.

Diğer taraftan, konut, ofis, alışveriş merkezleri, otel, kamu binaları, otoyol, köprü, havalimanı, enerji santralleri vd. birçok projelerle sektör, Türkiye'yi hem yerli hem yabancı yatırımcılar için bir cazibe merkezine dönüştürmektedir.

Bunun yanı sıra büyük altyapı projelerinin inşası için kurulan uluslararası ortaklık ve iş birlikleri vesilesiyle Türkiye önemli teknolojilerin transferinde ve sermaye birikiminde avantaj sağlamıştır. Sektörün son çeyrek asırlık dönemdeki bir diğer etkisiyse, yukarıda bahsi geçen büyük altyapı projeleri vasıtasıyla lojistik ve ticaret yolları açısından Türkiye'yi bölgesel ve küresel ticaretin kavşak noktası haline getirmesi, rekabet gücünü hiç olmadığı kadar artırması ve ekonomik kalkınmayı daha sürdürülebilir ve dayanıklı hale getirmesidir.

Makroekonomik göstergeler incelendiğinde inşaat ve gayrimenkul sektörünün Türkiye ekonomisine katkıları açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. GSYH ve istihdam olanaklarından vergi gelirlerinin artmasına, sanayi üretiminden para piyasalarında meydana getirdiği canlılığa kadar sektör, geniş bir çeşitlilikte ekonomiye önemli katkılar sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir. TÜİK verilerine göre inşaat sektörünün GSYH içindeki payı %5 ila %9 arasında değişmektedir.

Türkiye ekonomisi özelinde inşaat ve gayrimenkul sektörünün istihdama olan katkısı, sektörün en önemli sosyal fonksiyonlarından birisi olarak görülmektedir. Güncel istatistikler incelendiğinde Türkiye'deki iş gücünün %6,6'lık bölümünün inşaat sektöründe çalıştığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle inşaat sektörü, 2 milyon 162 bin kişiye doğrudan iş imkânı sağlamaktadır. İnşaat ve gayrimenkul sektörünün dolaylı olarak etki ettiği diğer sektörler de göz önünde bulundurulduğunda söz konusu oranın çok daha yukarıya çıkacağını söylemek mümkündür. Zira inşaat projelerindeki canlılık ve artışın kısa sürede istihdam rakamlarına pozitif olarak yansıdığı bilinmektedir.

Diğer taraftan inşaat ve gayrimenkul sektörü kamu maliyesi adına da önemli bir gelir kaynağı olmayı sürdürmektedir. Özellikle vergi gelirlerinde sağladığı artışla sektör, bütçe üzerinde pozitif etkileri olan önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra imalat sanayiine olan tetikleyici etkisiyle sektör, çimento, inşaat demiri, seramik, cam gibi en temel inşaat malzemelerinde Türkiye'yi dünyanın en önde gelen üreticileri ve ihracatçıları arasına sokmuştur. Bu bakımdan, inşaat sektörüne bağlı sanayi kolları, Türkiye'nin üretim ve teknolojik gelişim noktasındaki potansiyelini daha fazla artırmasına olanak sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir.

Türk inşaat sektörü, yalnızca ulusal sınırlar içerisinde değil, 2000'lerin başından itibaren yakaladığı ivmeyle uluslararası alanda da birçok başarı elde etmiş, küresel bir marka seviyesine çıkmıştır. Türk müteahhitlik firmaları dünyanın en rekabetçi ortamlarında son derece önemli projeleri üstlenerek başarıyla yürütmüştür. ABD merkezli uluslararası inşaat sektörü dergisi "Engineering News-Record" tarafından her yıl yayınlanan "Dünyanın En Büyük 250 Uluslararası Müteahhidi" listesinde Türkiye, uzun yıllardır istikrarlı bir biçimde Çin'in ardından ikinci sırada yer almaktadır. Güncel rakamlar itibarıyla Türk şirketleri, dünyanın 138 ülkesinde 557,9 milyar dolar değerinde 12 bin 838 müteahhitlik projesi üstlenniş, ayrıca 138 farklı ülkede 3,8 milyar dolar değerinde 3 bin 150 uluslararası teknik müşavirlik projesini hayata geçirmişlerdir.

Küresel İnşaat Sektöründe Türk Şirketler

Engineering News-Record tarafından her yıl yayınlanan **"Dünyanın En Büyük 250 Uluslararası Müteahhidi"** listesinde Türkiye, uzun yıllardır istikrarlı bir biçimde Çin'in ardından ikinci sırada yer almaktadır.

Türk şirketleri dünyanın **138** ülkesinde **557,9 milyar** doların üzerinde **12 bin 674 müteahhitlik** projesi üstlenmiş,

138 farklı ülkede 3,8 milyar dolar değerinde **3 bin 150** uluslararası teknik müşavirlik projesini hayata geçirmiştir.

Yurt dışı müteahhitlik faaliyetleri Türkiye ekonomisine önemli bir döviz girdisi sağlayarak ödemeler dengesinin üzerinde son derece olumlu etkiler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de üretilen inşaat malzemelerinin yurt dışında yüklenilen projelerde kullanılması ihracat üzerinde de pozitif etkiler oluşturmaya matuftur. Uluslararası alanda kazanılan tecrübe ve prestijle birlikte Türkiye, bir yandan inşaat sektörünün daha fazla gelişmesine tanıklık ederken diğer taraftan "yumuşak gücünü" artırmaya devam etmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de İnşaat ve Gayrimenkul Sektörü

İnşaat ve gayrimenkul sektörü **250'ye yakın alt sektörü** hareketlendiriyor

Küresel GSYH'de İnşaat ve Bağlı **Sektörlerin Payı %13**

Türkiye'de TÜİK verilerine göre inşaat sektörünün GSYH içindeki **payı %5 ila %9 arasında** değişmekte

Küresel İşgücünün **%7 ila %10'u inşaat sektöründe** çalışıyor

Türkiye'deki İşgücünün **%6,6'sı inşaat sektöründe** çalışıyor (2 milyon 162 bin kişi)

7.1.3. Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmanın Lokomotiflerinden Birisi Olarak İnşaat ve Gayrimenkul Sektörü

İnşaat ve gayrimenkul sektörleri, 2002 yılından itibaren hayata geçirilen proaktif ve halk odaklı politikalar sayesinde Türkiye ekonomisinin lideri ve en dinamik gücü haline gelmiş, vatandaşların refahını artıran, güvenli bir yatırım limanı ve modern yaşam alanlarının merkezi olarak öne çıkmıştır. 2002'den bu yana geçen 23 yıllık istikrarlı dönemde Türk inşaat ve gayrimenkul sektörü tarihi başarılar elde etmiştir.

2002 yılından itibaren Türkiye, güçlü siyasi irade ve ekonomik istikrarla inşaat ve gayrimenkul sektöründe de adeta bir "altın çağ" yaşamaya başlamıştır. Atılan planlı ve kararlı adımlar neticesinde sektör, planlı büyüme ve refah artışından, sosyal konut devrimine, kentsel dönüşüm hamlelerinden konut erişimine, uluslararası doğrudan yatırımlardan Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir ticaret üssü olmasına kadar birçok alanda başarılı bir performans sergilemektedir.

Öte yandan Türkiye, inşaat sektöründeki güçlenen kapasitesi, büyüyen ticari ve sınai üretimi sayesinde gayrimenkul yatırımları için de oldukça geniş fırsatlar sunmaktadır. Güncel istatistikler incelendiğinde, 2024 yılında Türkiye'de gayrimenkulün toplam uluslararası doğrudan yatırımlar içerisindeki payı %25 seviyesinde; 2,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin emlak piyasasında satılan toplam konut sayısı 2024 yılında 1,5 milyon adettir.

Özellikle son yıllarda yapımı tamamlanan Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Avrasya Tüneli, İstanbul Havalimanı, Osmangazi Köprüsü gibi mega projeler ve yürütülen kentsel dönüşüm faaliyetleri neticesinde, Türkiye yalnızca ulusal değil aynı zamanda uluslararası düzeyde bir gayrimenkul sektörüne sahip olmuştur.

7.1.4. Stratejik Projeler

2002 yılından itibaren yapılan planlı ve programlı yatırımlarla, inşaat ve gayrimenkul sektörü, Türkiye'yi geleceğe taşıyacak olan mega projelerin büyük bir hızla hayata geçirilmesine çok büyük katkılar sağlamıştır. Dünya ölçeğindeki muadilleriyle kıyaslandığında projelendirilme ve teslim süresi oldukça kısa olan İstanbul Havalimanı, Yavuz Sultan Selim, Çanakkale 1915 ve Osmangazi köprüleri, Avrasya Tüneli, otoyol ağları gibi mega projeler son 23 yılda Türkiye'nin çağ atlamasına olanak sağlamıştır. Türk inşaat sektörü, bu mega projelerle gücünü ve kabiliyetini tüm dünyaya göstermiştir.

Ankara-Niğde Otoyolu

Lojistik ve Ulaşımda Altın Çağ

2002 yılında
1.714 km olan otoyol uzunluğu, **2024** yılı sonu itibarıyla **3.796** km'ye

2002'de
6.101 km uzunluğundaki bölünmüş yol uzunluğu **2024** itibarıyla **23.805** km'ye,

2002 yılında
sayısı **5168**, uzunluğu ise **210 bin 968** metre olan köprülerin **2024'te** sayısı **8.189,** uzunluğu ise **516 bin 194** metreye,

Devlet ve il yolları
üzerindeki tünellerin sayıları **449'a,** uzunlukları ise toplam **618 bin 903** km'ye çıkarılmıştır.

1915 Çanakkale Köprüsü

Yavuz Sultan Selim Köprüsü

Ankara-Sivas YHT Hattı

İstanbul Havalimanı Kule

İstanbul Havalimanı

Diğer taraftan söz konusu süre zarfında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, Türkiye'nin özellikle büyük şehirlerindeki kronik sorunları azaltmış, ülke genelinde riskli yapılar planlı bir şekilde yenilenerek güvenli, estetik ve yaşanabilir şehirlerin inşa edilmesine öncülük etmiştir. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) hamlesiyle Türkiye son çeyrek asırda tüm dünyada sosyal konut üretimi konusunda örnek bir ülke konumuna gelmiş, milyonlarca Türk vatandaşı ev sahibi olma hayaline TOKİ ile kavuşmuştur. Güncel verilere göre TOKİ tarafından şimdiye kadar 1 milyon 740 bin sosyal konut inşa edilmiş, 280 bin sosyal konutun inşaatı çalışmaları da devam etmektedir.

2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler nedeniyle evleri hasar alan depremzedelerin barınma ihtiyacına TOKİ aracılığıyla çok kısa sürede cevap verilmiş, depremden etkilenen 11 ilde 650 bin konutluk bir seferberlik başlatılmıştır. Eylül 2025 tarihi itibarıyla 300 bininci konutun anahtarı depremzedelere teslim edilmiş ve deprem bölgesindeki her 3 hak sahibinden 2'si yeni yuvasına kavuşturulmuştur. Diğer bir ifadeyle 1 milyondan fazla kişi güvenli evlerine yerleştirilmiştir. Yapımı devam eden 150 bin konutun bitirilmesiyle birlikte 2025 yılı sonuna kadar deprem bölgesinde toplam 453 bin bağımsız bölümün tamamlanması planlanmaktadır.

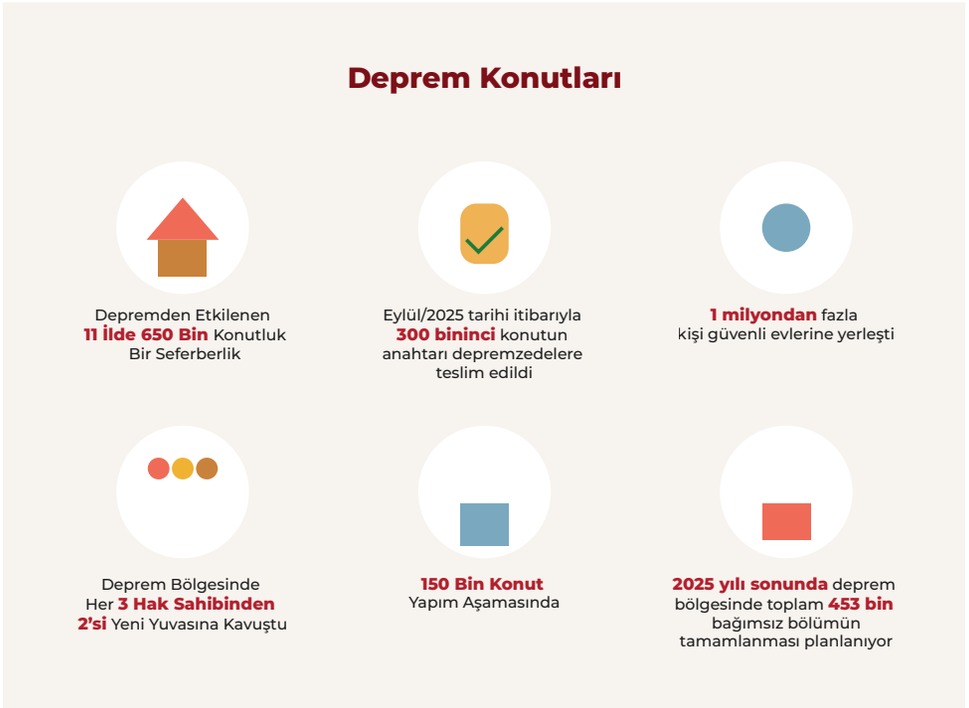

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "300 Bininci Afet Konutu Kura Çekimi ve Anahtar Teslimi Töreni"nde

TOKİ Deprem Konutları

TOKİ Deprem Konutları

Bunların yanı sıra TOKİ son dönemde nüfusun taleplerine cevap verecek girişimlerin de arkasında yer alarak inşaat ve gayrimenkul sektöründe yeniliklerin ve gelişmenin öncülerinden birisi olmaya devam etmektedir. Bu kapsamda piyasa rayiç bedelinin altında kiraya verilecek olan "kiralık sosyal konut projeleri" İstanbul'da ilk defa uygulamaya konacaktır. Ayrıca konut edinmeyi kolaylaştıran TOKİ ve Emlak Konut GYO ortaklığıyla İstanbul'da hayata geçirilen Gayrimenkul Sertifikası, Türkiye'de inşaat ve gayrimenkul sektörüne yeni bir dinamizm katacaktır.

TOKİ Damlakent Projesi

7.1.4. Türkiye Yüzyılı'nda İnşaat ve Gayrimenkul Sektörü Vizyonu

Türkiye Yüzyılı, inşaat ve gayrimenkul sektörünün de yeni başarılara imza attığı bir kalkınma dönemi yaşamaktadır. Başta deprem bölgesinin tamamen imarı ve büyükşehirler olmak üzere tüm şehirlerin kentsel dönüşümle afetlere dirençli hale getirilmesi, kamu ve özel sektör iş birliğiyle yeni altyapı projeleri, teknoloji üsleri ve çevre dostu akıllı şehirlerin inşası planlı bir şekilde devam etmektedir.

İnşaat sektörü, sahip olduğu tecrübe, teknolojik kapasite ve nitelikli insan gücüyle Türkiye'nin 2053 ve 2071 vizyonlarına ulaşmasında öncü rol oynamayı sürdürecektir. 2002'den 2025'e uzanan 23 yıllık dönem, Türkiye inşaat ve gayrimenkul sektörü için kesintisiz bir başarı, büyüme ve kalkınma dönemidir. Halkın refahını artırmayı hedefleyen sosyal konut hamlelerinden, Türkiye'ye çağ atlatan mega altyapı projelerine; şehirleri modernleştiren kentsel dönüşüm hamlelerinden, afetler sonrası gösterilen anında ve güçlü reaksiyona kadar her alanda büyük başarılara imza atılmıştır. Proaktif, vizyoner ve insan odaklı hükümet politikaları sayesinde sektör, her dönemde gücüne güç katmaya ve Türkiye'nin kalkınma hedeflerinin en büyük destekçisi olmaya ve "Türkiye Yüzyılı"nın inşasında öncü rolünü sürdürmeye devam edecektir.

7.2. İş Hizmetleri Sektörü

İş hizmetleri sektörü, nihai tüketiciye değil, organizasyonlara, kamu kurumlarına ve diğer işletmelere ara malı veya hizmet olarak sunulan faaliyetlerin bütünü anlamına gelmektedir. Söz konusu sektör dâhilinde danışmanlık hizmetleri, mühendislik ve mimarlık, fuarcılık, muhasebe, tanıtım ve reklamcılık, piyasa araştırmaları, teknik test, çağrı merkezleri gibi geniş bir yelpazede yer alan hizmetler yer almaktadır. Bilhassa bilginin yoğun olduğu ve uzmanlık gerektiren diğer iş hizmetleri, bir ülke ekonomisi için yenilikçi vizyonun sürdürülmesi, verimliliğin artırılması, rekabet gücünün üst seviyede tutulması için son derece önemli bir ağırlığa sahiptir.

İş hizmetleri sektörünün kalitesi, uzmanlık gerektiren faaliyetlerin daha etkin ve düşük maliyetle gerçekleştirilmesini sağlayarak diğer sektörlerin verimliliğine katkı sunar ve yeni teknolojilerin, iş modellerinin ekonomik sisteme dâhil edilmesi ve yaygınlaşması açısından bir kanal işlevi görür. Ayrıca sektör, genel itibarıyla yüksek eğitimli ve nitelikli iş gücüne sağladığı istihdam olanakları açısından ekonomide katma değer üretilmesini sağlar. Bunun yanı sıra iş hizmetleri sektörü aynı zamanda bir ihracat sektörüdür.

Ekonomilerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen önemli bir parametre olarak değerlendirilen iş hizmetleri sektörünün kalitesi, Türkiye'nin ekonomik seferberliği açısından da büyük bir ehemmiyet taşımaktadır.

Türkiye, genç ve dinamik nüfusu, stratejik coğrafi konumu, artan eğitim seviyesi ve gelişen teknolojik altyapısı ile iş hizmetleri sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir. Hükümet programlarında hizmet ihracatının artırılmasına yönelik hedefler, bu potansiyelin hayata geçirilmesi için politik bir iradenin de varlığını göstermektedir. Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın kavşak noktası olarak konumlanan Türkiye, iş hizmetleri sektörü kapsamında 2000'li yılların başından itibaren büyük bir potansiyel inşa etmiştir.

Türkiye özellikle mühendislik ve mimarlık danışmanlığı, teknik test ve çağrı merkezleri, denetim ve muhasebe, hukuk müşavirliği gibi birçok alanda uzmanlık ve deneyim sahibi bir ülke durumundadır. Bu itibarla Türkiye ekonomisi için iş hizmetleri sektörü salt bir hizmet kolu olmanın yanı sıra sürdürülebilir kalkınmanın, büyümenin ve yapısal dönüşümün temel taşlarından birisidir. İş hizmetleri sektörü, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler ile idari ve destek hizmetleri gibi sınıflandırmalar çerçevesinde GSYH'ye ve büyümeye giderek artan bir oranda katkı sağlamakta ve ekonomiye ivme kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle üniversite mezunları ve diğer nitelikli iş gücü için istihdam olanakları sağlamakta, yazılım, dijital pazarlama, çağrı merkezleri, danışmanlık gibi iş kollarında beşerî sermayenin etkin bir şekilde kullanımına imkân tanımaktadır. Sektör ayrıca Türkiye'nin yetenek havuzundan ve potansiyelinden faydalanmak amacıyla hizmet merkezleri ve

operasyon ofisleri kuran uluslararası şirketler vasıtasıyla Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımlar çekilmesini sağlamakta, diğer sektörlerle (imalat sanayi, tarım, finans, turizm vd.) bağlantıları sayesinde küresel rekabet gücünün sürdürülmesinde rol oynamaktadır.

İş hizmetleri sektöründe Türkiye inşaat ve mühendislik alanlarında da büyük bir aktör konumundadır. Türk inşaat firmaları, özellikle Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Türki Cumhuriyetlerde büyük altyapı ve üstyapı projelerinde teknik müşavirlik hizmetleri de sunmaktadır.

Türkiye, Avrupa dillerine hâkim genç nüfusu ve maliyet avantajı sayesinde Avrupa ülkeleri için önemli bir çağrı merkezi ve operasyon üssü haline gelmiştir. Türkiye'de çağrı merkezi sektörünün pazar değeri istikrarlı bir şekilde yükselmekte ve milyarlarca TL'lik bir meblağa ulaşmakta ve sektör dâhilinde yüzbinlerce kişi istihdam edilmektedir.

Türkiye ayrıca iş kurma kolaylığı açısından da dünya sıralamasında yukarılara doğru tırmanmaktadır. Dünya Bankası tarafından 2004 yılından bu yana düzenli bir şekilde hazırlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde (Doing Business Index) Türkiye son yıllarda 17 basamak yükselmiş, Türkiye'nin 2002'den bu yana uyguladığı reformlar işe başlama, inşaat izinlerinin alınması, kredi temini, dış ticaret, sözleşmelerin icrası, tapu kaydı, şirket tasfiyesi, elektrik temini, küçük yatırımcıların korunması ve vergi ödemesi gibi hususları daha verimli ve kolay hale getirmiş ve 2019 yılında ilk kez en fazla reform yaparak iyileşme gösteren ilk 10 ülke arasında yer almıştır.

Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Süreci

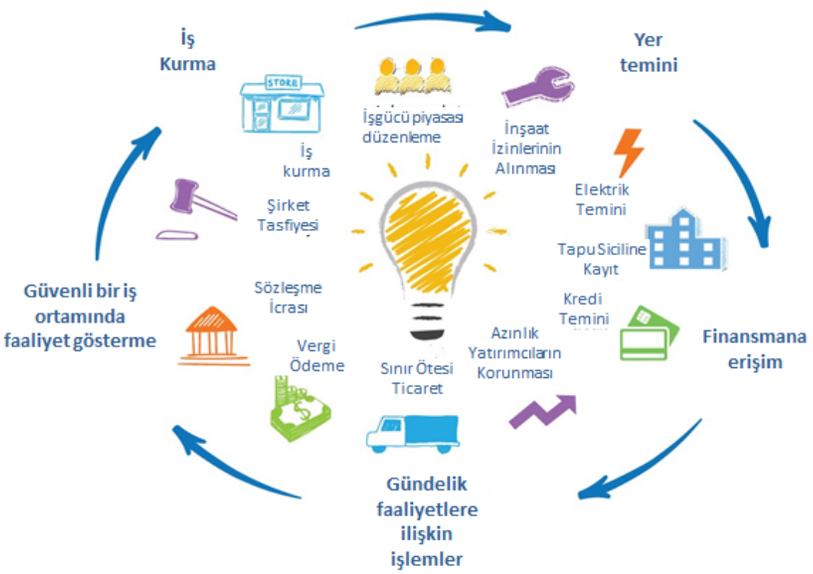

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye, planlı e-dönüşüm sürecinin bir parçası olarak özellikle MERSİS (Merkezi Sicil Kayıt Sistemi) gibi bilgi sistemlerini hayata geçirmek suretiyle iş hizmetleri alanında bir yandan şirket ve ticari işletmelerin kayıt, değişiklik, terkin işlemlerini kolaylaştırmış diğer taraftan tüm tüzel kişilikler ve diğer ekonomik birimleri tekil numara ile tek sistemde birleştirmiş ve ihtiyaç duyulan bilgilerin tek noktadan temin edilmesini sağlamıştır.

2002-2025 dönemi incelendiğinde, Türkiye'de iş hizmetleri sektörünün GSYH, istihdam ve ihracat gelirleri açısından istikrarlı ve güçlü bir büyüme performansı sergilediği görülmektedir. Sektör, Türkiye ekonomisinin daha yüksek katma değerli, teknoloji odaklı ve rekabetçi bir yapıya bürünmesinde stratejik bir role sahiptir. Önümüzdeki dönemde, beşerî sermayeye yatırım yapılması ve sektöre yönelik devlet teşviklerinin artırılmasıyla Türkiye'nin küresel iş hizmetleri pazarındaki payının daha da yukarılara çıkması beklenmektedir.

7.3. Turizm Sektörü

Turizm sektörü, 21. yüzyılda küresel ekonominin en dinamik ve en hızlı büyüyen endüstrilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sadece bir ekonomik faaliyet olmanın ötesinde turizm, kültürel alışverişi teşvik eden, uluslararası ilişkileri güçlendiren ve sosyo-ekonomik kalkınmayı tetikleyen çok yönlü bir olgudur. Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü 2024 yılı verileri incelendiğinde dünya genelinde 1,4 milyarın üzerinde turist hareketliliği gerçekleşerek bir önceki yıla göre %11 oranında artış yaşanmıştır. Söz konusu hareketlilik neticesinde 2024 yılı içerisinde küresel olarak 1,6 trilyon doların üzerinde turizm geliri oluşmuştur. 2025 yılında uluslararası turist hareketliliğinin önceki yıla göre %3 ila %5 arasında artış göstermesi tahmin edilmektedir.

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) gibi uluslararası kuruluşların raporlarına göre turizm, küresel GSYH'nin ve toplam küresel istihdamın yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, 2024'te turizm, küresel GSYH'ye 10,9 trilyon dolar katkı sağlamış ve 357 milyon işi desteklemiştir. 2019 yılında yaşanan pandemi nedeniyle tüm dünyada yavaşlayan turizm sektörü son birkaç yıl içerisinde etkisini tekrar artırmış ve artırmaya devam etmektedir. Bu itibarla, sektör gerek küresel ekonomi için gerekse ulusal ekonomiler için son derece stratejik bir önemi haizdir.

Turizm sektörünün önemi yarattığı doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkilerle ölçülmektedir. Turizmin, konaklama, yeme-içme, ulaştırma ve rekreasyon gibi doğrudan etkilerinin yanı sıra sektöre mal ve hizmet sağlayan tedarikçi endüstrilerde meydana getirdiği dolaylı etkiler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sektör dâhilinde doğrudan ya da dolaylı olarak çalışanların gelirleri de ekonomiye büyük bir etki yapabilmekte ve söz konusu uyarılmış etkiler neticesinde turizm sektörünün ekonomik değeri çarpan etkisiyle katlanarak artmaktadır.

Ülke ekonomileri için turizmin en önemli faydalarından bir diğeri büyük miktarda döviz girdisi sağlayabilmesi ve dış ticaret açığının dengelenmesine yardımcı olmasıdır. Ayrıca turizm, uluslararası ilişkilerde barış ortamının sürdürülmesi, kültürel varlıklar ve geleneklerin korunması, yerel ekonomileri canlandırarak yoksulluğu ve eşitsizliği azaltması gibi konularda da önemli katkılar sağlayan bir sektör olarak öne çıkmaktadır.
Türkiye Cumhuriyeti, coğrafi konumu, kültürel ve tarihi zenginliği, doğal güzellikleri, rekabetçi fiyat seviyesi ve üst düzey konaklama altyapısı sayesinde küresel turizm piyasasındaki en önemli aktörler arasında yer almaktadır. 2000'li yılların hemen başından itibaren turizm alanında gerçekleştirilen yatırım ve teşvikler, sektörün büyümesinde önemli bir paya sahiptir. Yapılan planlı yatırımlar ve geliştirilen stratejiler doğrultusunda Türkiye, 2002 yılındaki 15.214.514 ziyaretçi sayısı 2025 yılı itibarıyla, 63.917.057 ziyaretçi sayısına ulaşmıştır.

Kumburnu Plajı, Muğla

Türkiye, sahip olduğu zengin coğrafi çeşitlilik, köklü kültürel miras ve gelişmiş turizm altyapısı sayesinde son yıllarda turizm alanında önemli bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Türk turizm sektörü, turizm olanaklarını yılın 12 ayına yayan bir strateji ve planlama doğrultusunda olanaklarını çeşitlendirmiştir. Geleneksel anlayışın ötesine geçen Türkiye, farklı turizm türlerinde gösterdiği güçlü performansla uluslararası ölçekte rekabet gücünü artırmış, yılın her döneminde turist çekebilen bir destinasyon kimliğine kavuşmuştur:

- Sağlık ve termal turizmi alanında Türkiye, sahip olduğu doğal kaynak zenginliği, modern sağlık tesisleri ve uygun maliyetli hizmet kalitesiyle dikkat çekmektedir. Kaplıca merkezleri, rehabilitasyon tesisleri ve medikal turizmdeki profesyonel hizmet anlayışı, Türkiye'yi Avrupa ve Orta Doğu'dan gelen ziyaretçiler için cazip bir merkez haline getirmiştir. Teknolojik sağlık altyapısı ve personel kalitesi ile markalaşmış sağlık turizminde 1,4 milyon sağlık turisti ile 3 milyar dolar hizmet ihracatı sağlanmıştır.
- Kış turizmi alanında Erciyes, Uludağ, Palandöken ve Kartalkaya gibi merkezlerde yapılan yatırımlar, Türkiye'yi dört mevsim turizm yapılabilen bir ülke konumuna taşımıştır.
- Yayla turizmi, özellikle Karadeniz Bölgesi'nin doğal dokusu ve otantik kültürüyle birleşerek son yıllarda yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

Kümbet Yaylası, Giresun

- Mağara turizmi açısından da Türkiye, jeolojik oluşumların zenginliğiyle dikkat çekerken, Karain, Damlataş, Dupnisa gibi mağaralar turistik çekim merkezlerine dönüşmüştür.
- Av turizmi, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde düzenlenen faaliyetlerle doğa ve spor tutkunlarına alternatif bir deneyim sunmaktadır.
- Kongre turizmi, Türkiye'nin ulaşım olanakları, modern tesisleri ve konaklama kapasitesiyle birleşerek uluslararası organizasyonların tercih ettiği bir alan haline gelmiştir. Türkiye, son 20 yılda G20, B20, BM Dünya İnsani Zirvesi, İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantıları ve NATO toplantıları gibi sayısız uluslararası etkinliğe ev sahipliği yapmıştır.
- Golf turizmi ise özellikle Antalya-Belek bölgesinde dünya standartlarında tesislerle gelişmiş, Türkiye'nin marka değerini yükseltmiştir.
- Yat turizmi, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki marinalar, doğal koylar ve hizmet kalitesiyle her yıl binlerce yatçıyı Türkiye kıyılarına çekmektedir.
- İnanç turizmi bakımından Anadolu, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle büyük bir zenginliğe sahiptir. İslam dini başta olmak üzere Hıristiyanlık ve diğer inançlara ait birçok kutsal mekânın bulunduğu Türkiye, bu alanda da güçlü bir çekim merkezidir.
- Hava sporları ve doğa sporları turizmi, Kapadokya, Ölüdeniz, Kaçkarlar ve Munzur gibi merkezlerde gelişerek adrenalin tutkunlarını cezbetmektedir.
- Kruvaziyer turizmi, son yıllarda artan liman kapasitesi ve hizmet kalitesiyle yeniden yükseliş trendine girmiştir.
- Gastronomi turizmi ise Türkiye'nin köklü mutfak kültürünü dünyaya tanıtan en güçlü alanlardan biri olmuştur. Bölgesel lezzetlerin uluslararası tanıtımı, coğrafi işaretli ürünlerin artışı ve gastronomi festivalleri, Türkiye'nin kültürel tanıtımına büyük katkı sağlamaktadır.

UNESCO Gastronomi Şehri Gaziantep'te Üretilen Baklavalar

Geniş bir kültürel çeşitliliğe ve zengin bir tarihi mirasa sahip Türkiye, son yıllarda yapılan restorasyon ve kazı çalışmalarıyla da dünya turizmi açısından dikkat çekmiş ve çekmeye devam etmektedir. 2002 yılında 6 bin 812 olan tescilli sit alanı sayısı günümüz itibarıyla 24 binin üzerine çıkarılmıştır.

Türkiye'de turizm sektörünün yükselişinde müze çalışmaları çerçevesinde uygulanan plan ve programlar da önemli bir etken olarak görülmektedir. Günümüz itibarıyla Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak 216 müze ve 144 düzenlenmiş ören yeri bulunmaktadır.

Göbeklitepe, Şanlıurfa

- Son yıllarda gerçekleştirilen restorasyon ve konservasyon çalışmaları da turizm sektörü için destinasyon çeşitliliğini artıran bir etki yaratmaktadır. Yabancı turistlerin Türkiye'deki en popüler duraklarından birisi olan İstanbul'da 550'ye yakın tarihi yapı depreme dayanıklı bir şekilde restore edilmiştir.
- Anadolu'nun hemen her bölgesinde son 20 yıldır hayata geçirilen benzer çalışmalarla Göbeklitepe gibi tarihin sıfır noktası sayılan keşifler, antik kentler ve arkeolojik bulgular Türkiye'nin turizm sektörü için değer üretmeye devam etmektedir.

Söz konusu çalışmaların da katkısıyla ilk kez 1994 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne iletilen geçici liste sürekli olarak güncellenmiş ve Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası listesindeki varlıklarının sayısını 22'ye yükselmiştir.

Tüm bu gelişmeler, turizm sektörü çerçevesinde Türkiye'nin sadece bir tatil ülkesi değil, aynı zamanda çok yönlü bir turizm destinasyonu olduğunu açıkça göstermektedir. Turizmde çeşitliliği, sürdürülebilirliği ve kaliteyi merkeze alan vizyonuyla Türkiye turizm sektöründe geleceğe güvenle ilerlemekte; dünya turizminde güçlü, saygın ve kalıcı bir yer edinmektedir.

Türkiye'nin Dünya Mirasları

Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde 22 miras alanı bulunuyor

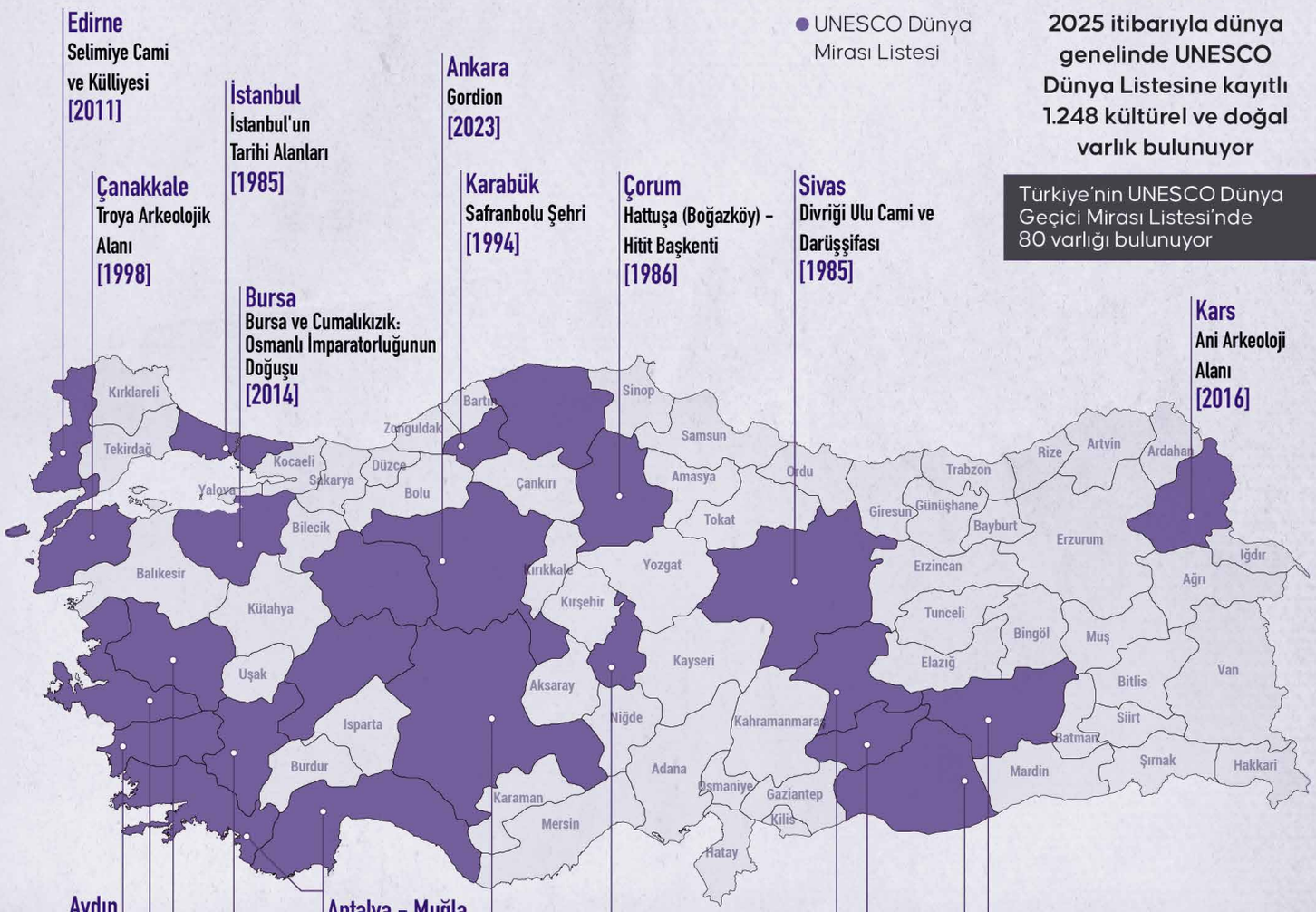

2025 itibarıyla dünya genelinde UNESCO Dünya Listesine kayıtlı 1.248 kültürel ve doğal varlık bulunuyor

Türkiye'nin UNESCO Dünya Geçici Mirası Listesi'nde 80 varlığı bulunuyor

17.07.2025 Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO

Türkiye'nin turizm sektöründe uyguladığı stratejilerin başarısında birçok alanda ortaya konan yatırımların etkisi de oldukça büyüktür. Havalimanları, hızlı tren yolları, otoyollar, limanlar vd. ulaştırma yatırımları ile altyapı çalışmaları ticarette olduğu gibi turizmde de Türkiye'nin erişilebilirliğini kolaylaştırıp cazibesini artırmıştır.

Bunun yanı sıra daha önce güvenlik sorunları nedeniyle dezavantajlı bir konumda olan bölgeler, alınan tedbirler ve uygulanan etkili güvenlik politikalarıyla turizme açılmış, özellikle doğu ve güneydoğu bölgesinde daha önce atıl kalan birçok destinasyon turizm açısından cazibe merkezi olmaya başlamıştır.

Söz konusu çalışmaların ve uygulanan stratejilerin neticesinde Türkiye, pandeminin neden olduğu yavaşlamadan hemen önce 2019 yılını küresel eğilimlerle uyumlu şekilde rekorlar yılı olarak kayda geçirmiş, söz konusu yıl içerisinde toplam 51,8 milyon kişi Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 38,9 milyar dolar turizm geliri elde etmiştir. Bunun yanı sıra turizm sektörü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de önemli bir istihdam kapısı olarak ekonomik sürdürülebilirlik açısından son derece kritik bir işlev üstlenmeyi sürdürmektedir. Türkiye'de turizmle ilgili ölçümlenen son verilere göre sektörün doğrudan ve dolaylı olarak yaklaşık olarak yaklaşık 3.2 milyonluk bir iş gücünü desteklediği tahmin edilmektedir.

Pandemi etkisiyle küresel ölçekte yaşanan yavaşlamanın ardından Türk turizm sektörü hızla pandemi öncesi dönem seviyesine gelmeye başlamıştır. Küresel istatistikler incelendiğinde Türkiye, ziyaretçi sayıları bakımından turizmde 2021 ve 2022 yıllarında dünya genelinde 4'üncü, 2023'te 5'inci ve 2024 yılında tekrar 4'üncü sırada yer almıştır. Türkiye'nin turizm sektöründe istikrarlı bir şekilde sürdürdüğü gelişmenin, 2024 ve 2025 istatistikleri karşılaştırıldığında devam ettiği görülmektedir.

Kumburnu ile Belcekız Plajları, Muğla

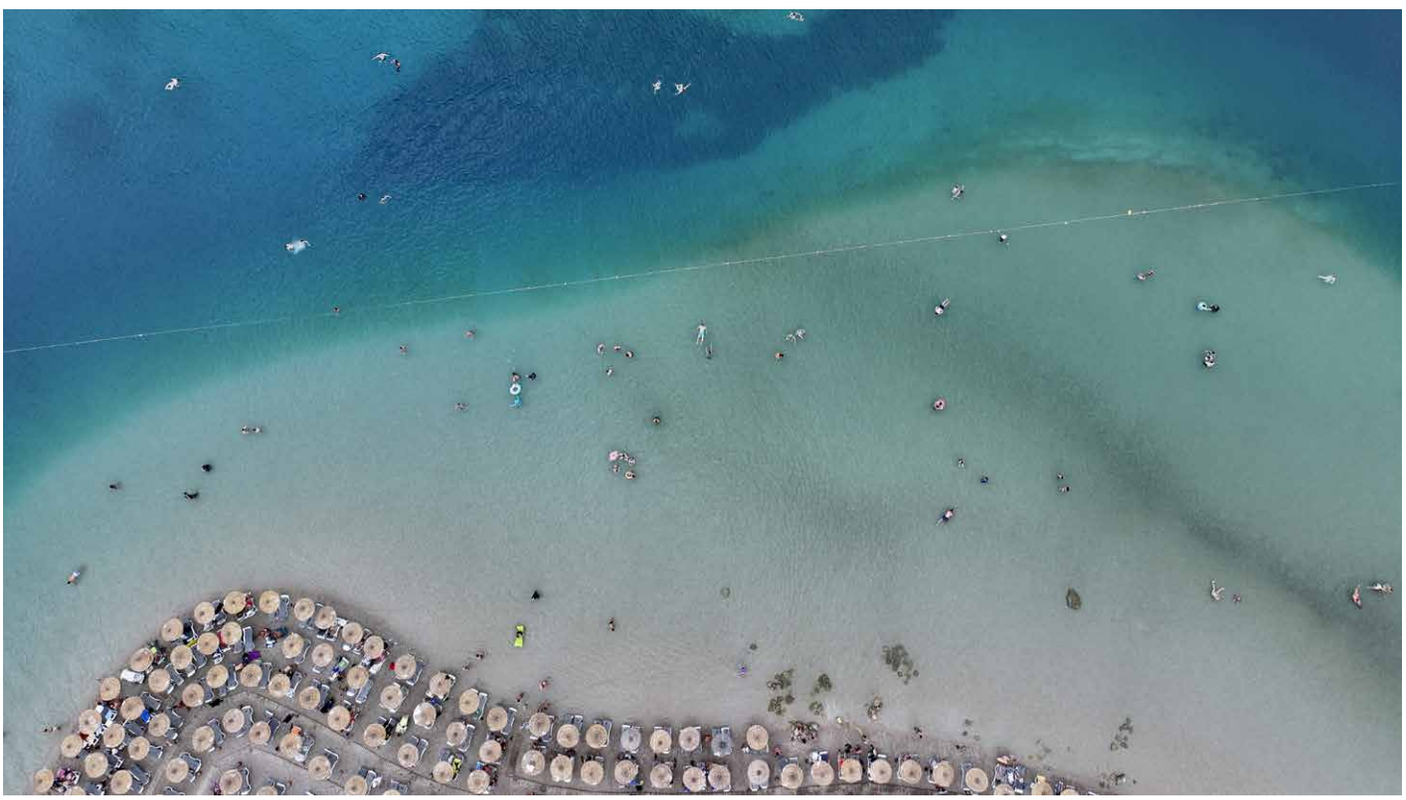

2025 yılı rakamları incelendiğinde Türkiye'ye gelen toplam ziyaretçi sayısı 63 milyon 917 bin ve yıllık turizm geliri 65,2 milyar dolar (TÜİK) olarak kaydedilmiştir. 2025 yılı henüz tamamlanmamasına rağmen yılın ilk altı ayında 26 milyon 389 bin ziyaretçi ve 25,8 milyar dolarlık gelirle Cumhuriyet tarihinin en yüksek 6 aylık turizm geliri rekoru kırılmış, Ocak-Eylül arası dönemde toplam ziyaretçi sayısı 49 milyon 992 bin 520 kişi olarak gerçekleşmiş; çeyrek dönem verilerine göre yıllık turizm gelirleri açısından bir önceki yıla göre %4,4'lük bir artış beklenmektedir.

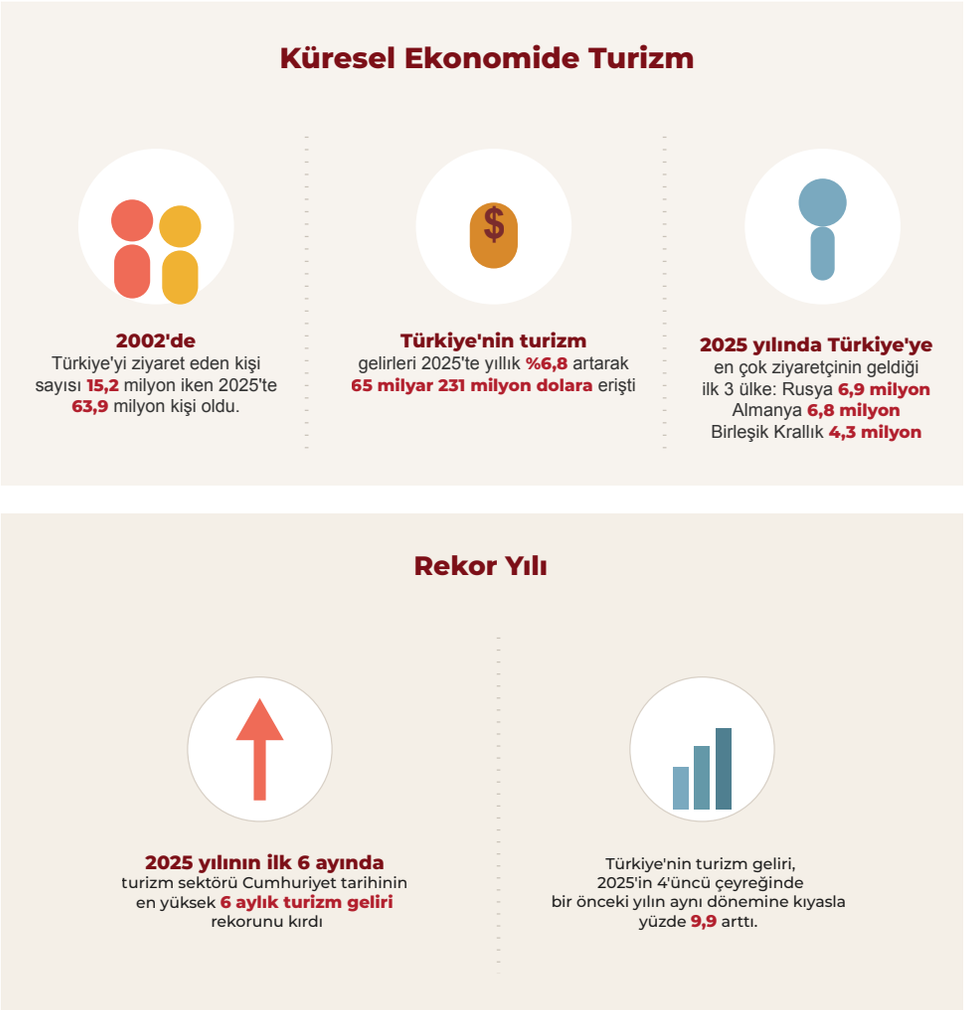

Bu çerçevede turizm sektörünün Türkiye ekonomisi için lokomotif sektörlerden birisi olduğu görülmektedir. Sektörün yarattığı milyarlarca dolarlık gelir, yalnızca doğrudan bir döviz girdisi sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda dış ticaret açığının dengelenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Turizmin konaklamadan ulaşıma, gıdadan inşaata kadar 50'den fazla sektörü besleyen çarpan etkisi, ekonomik büyümeyi tetiklemekte ve geniş bir istihdam alanı oluşturarak sosyal refaha katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin turizmde uyguladığı çeşitlendirme ve sürdürülebilirlik odaklı politikalar, sektörü mevsimsel dalgalanmalara karşı daha dirençli hale getirirken, ekonomik istikrara ve küresel rekabet gücüne uzun vadeli ve stratejik bir katkı sunmaktadır.

7.4. E-Ticaret

Küresel ekonominin en hızlı büyüyen sektörü olan e-ticaret, internet aracılığıyla gerçekleştirilen mal ve hizmet alım satımıdır. Teknik anlamda ilk e-ticaret internetin ortaya çıkmasıyla 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. Stanford Üniversitesi'ndeki öğrenciler Arpanet hesapları ve okulun yapay zekâ laboratuvarını kullanarak Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde okuyan öğrencilere satış yapmıştır. Bununla birlikte günümüzdeki anlamıyla gerçekleştirilen ilk e-ticaret, bir yiyecek firmasının 1994 yılında internet üzerinden pizza satışı gerçekleştirmesiyle başlamıştır. İnternetin yaygınlaşmasıyla e-ticaret, küçük ve niş marketlerdeki alışverişlerden bugün modern ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve gün geçtikçe önemi artan bir sektör halini almıştır.

Küresel ekonomik sistem içerisinde e-ticaret pazar hacminin, 2024'teki 4,49 trilyon dolarlık seviyeden 2025'te 5,06 trilyon dolar seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu artışın geçmiş yıllarda olduğu gibi, internet ve akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması, dijital ödeme sistemlerinin kolay ve uygun hale gelmesi ve ticaret piyasasının giderek küreselleşmesi gibi sebeplerle daha da hızlanacağı öngörülmektedir.

E-ticaret sektörü, "işletmeden tüketiciye" (B2C:Business-to-Consumer), "işletmeden işletmeye" (B2B: Business-to-Business) ve "tüketiciden tüketiciye" (C2C: Consumer-to-consumer) olmak üzere temel olarak üç iş modeli çerçevesinde işlev görmektedir. Sektör, kapasite ve potansiyelindeki artışı söz konusu modellerin hız, esneklik ve verimlilik esasında işlemesine borçludur. Yiyecek, ev eşyası, elektronik, otomotiv, sağlık, eğlence, seyahat ve ulaşım gibi neredeyse tüm sektörlerde e-ticaret son yıllarda modern ekonomik sistemin merkezine doğru yerleşmekte, gerek ulusal gerekse uluslararası ticaretin en önemli olgularından birisi haline gelmektedir. E-ticaretin önümüzdeki süreçte hızla etkisini artıracağına ilişkin yapılan tahminler, ulusal ekonomilerin e-ticaret konusunu önemle ele almaları gerektiğini ve bu alanda stratejik yatırımlar ve teşvikler sunmalarını salık vermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, son yıllarda iddialı bir aktör olarak küresel e-ticaret arenasında yer edinmeye başlamıştır. Türkiye menşeli e-ticaret platformlarının son yıllarda güçlenmesi ve e-ticaret alışverişlerinin artmasına paralel olarak sektörde hızlı bir şekilde büyüme kaydetmiştir.

Bunun yanı sıra bilişim altyapısıyla doğrudan ilişkili bir husus olması göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin e-ticaret konusundaki potansiyeli de sektördeki ivmelenme üzerinde pay sahibidir. Özellikle son 5 yılda bilgi ve iletişim sektörü Türkiye'de TL bazında %59 oranında büyümüş, sektörde aktif şirket sayısı 11 bin 700'ün, çalışan sayısı ise 246 bin kişinin üzerine çıkmış ve 2024 yılı verilerine göre akıllı telefon kullananların nüfusa oranı %70 olarak ölçümlenmiştir.

Bu verilerle uyumlu şekilde, 2019-2024 arasındaki 5 yıllık döneme bakıldığında Türkiye'de e-ticaret hacminin istikrarlı ve güçlü bir şekilde yükseldiği görülmektedir. 2024 yılında Türkiye'nin genel e-ticaret hacmi %61,7 oranında artarak 3 trilyon TL'ye; perakende e-ticaret hacmi ise bir önceki yıla göre %63,7 artarak 1,6 trilyon TL'ye erişmiştir. 2019'dan günümüze bakıldığında genel e-ticaret hacminin yıllık büyüme oranı %85,66 gibi oldukça yüksek bir artış olarak kayıtlara geçmiştir.

Genel ve Perakende E-Ticaret Hacminin Yıllara Göre Değişimi (Milyar TL)

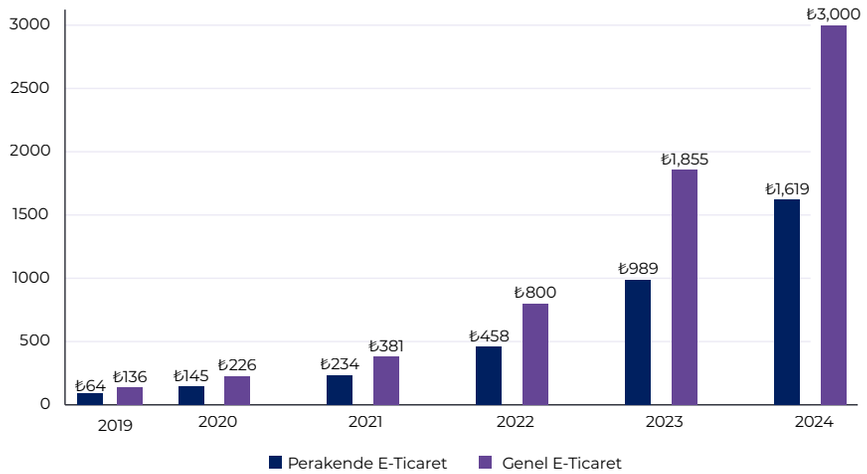

İşlem sayılarına göre incelendiğinde aynı dönem aralığında genel e-ticaret işlem sayısı ise 5,91 milyar adet, perakende e-ticaret işlemleri ise bir önceki yıla kıyasla %10,1 artış göstererek 1,85 milyar adet olarak gerçekleşmiştir.

Genel ve Perakende E-Ticaret İşlem Sayısının Yıllara Göre Değişimi (Milyar Adet)

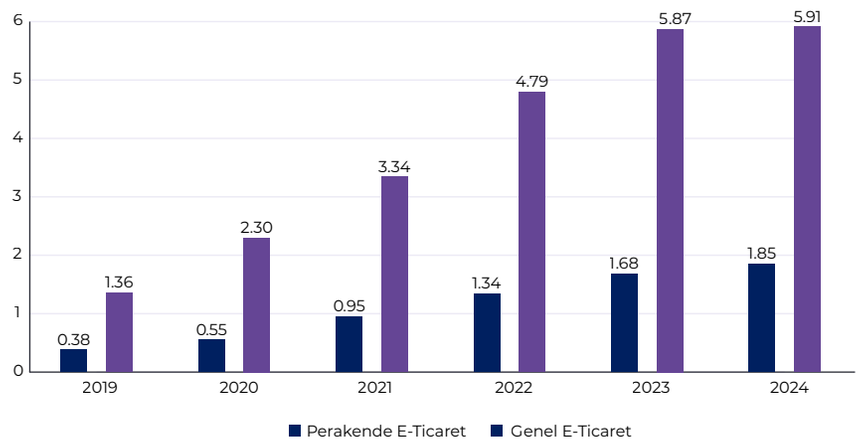

2024 yılı verilerine göre TÜİK tarafından 43 trilyon 410 milyar 514 milyon TL olarak açıklanan Türkiye GSYH'si içinde e-ticaretin payı %6,5 olarak hesaplanmıştır.

E-Ticaretin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı (%)

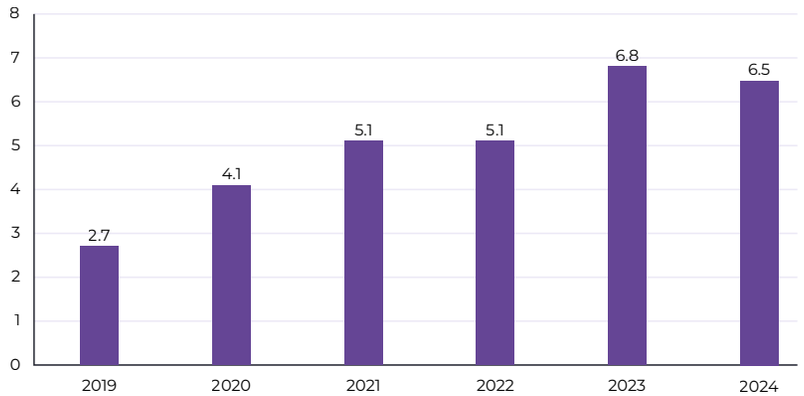

2024 yılında Türkiye'de e-ticaretin genel ticaret içerisindeki payı ise %19,1 olarak gerçekleşmiştir.

E-Ticaretin Genel Ticarete Oranı

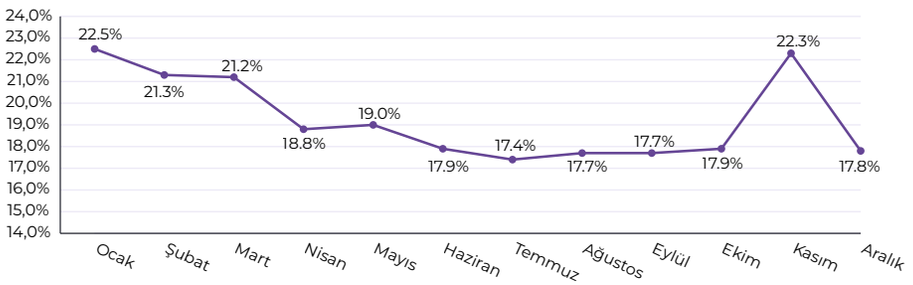

2023-2024 yılları incelendiğinde, Türkiye'de e-ticaret faaliyeti gerçekleştiren kayıtlı işletmelerin sayısı 559.412'den 600.800'e yükselmiştir.

Yıl Bazında E-Ticaret Faaliyetinde Bulunan İşletme Sayıları (2023-2024)

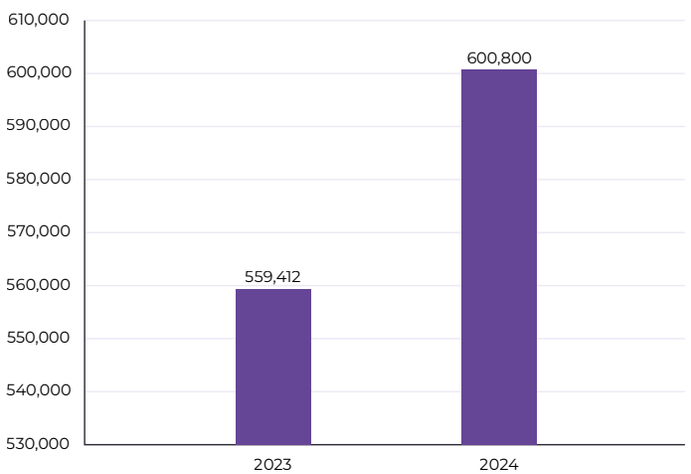

Tüm bu veriler, e-ticaret kapsamında Türkiye'nin son yıllarda geçirdiği dönüşümü ve sektörün Türkiye ekonomisi içerisindeki giderek artan önemini göstermektedir. Sektör ayrıca yarattığı yeni istihdam olanakları, küresel ekonomik sistemdeki gelişmelere uyum sağlama ve inovasyon kapasitesinin artırılması konusunda önem arz etmektedir. Son derece rekabetçi bir sektör olan e-ticaret sektöründe Türkiye, genç, dinamik ve dijital ekosistemle entegrasyonunu hızla sürdüren nüfusu sayesinde yükselen bir aktör konumundadır. Bu doğrultuda Türkiye, ekonomik seferberliğinin önemli bir parçası olarak girişimcilere e-ticaret konusunda birçok teşvik ve destek sunmakta, yasal düzenlemeler hayata geçirmekte ve eğitim programları düzenlemektedir.

E-Ticaret Bilgi Platformu ve E-Ticaret Akademisi

Türkiye'nin proaktif ve vizyoner e-ticaret stratejisi çerçevesinde Ticaret Bakanlığı tarafından E-Ticaret Bilgi Platformu kurulmuştur. Söz konusu platform bünyesinde E-Ticaret Akademisi, e-ticaret sektöründe faaliyet gösteren ve göstermek isteyenlere yönelik ücretsiz eğitim programları düzenlemektedir.

E-Ticaret Akademisi Eğitimleri

- E-Ticarete Giriş
- E-Ticaret Temel Kavramlar
- Sayılarla Dünyada E-Ticaret
- ETBİS Kayıt
- E-Ticarette Başarının ve Başarısızlığın Anahtarları
- Sayılarla Türkiye'de E-Ticaret
- E-Ticaret Mevzuatı
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve Genel Veri Koruma Düzenlemesi (GDPR)

E-Ticaret Sitesinin Kurulumu

- E-Ticaret Sitesinin Fonksiyonları ve Kullanıcı Deneyimi Açısından Dikkat Edilmesi Gerekenler
- Ana Sayfanın Kurgulanması
- Kategori Sayfalarının Kurgulanması
- Ürün Detay Sayfalarının Kurgulanması
- Ödeme Sayfasının Kurgulanması

- Yardımcı Sayfaların Kurgulanması
- E-Ticaret Sitesinin Kuruluşunda Olmazsa Olmazlar ve Proje Planının Yapılması
- E-Ticaret Sitesinde Yapılacak Entegrasyonlar
- Ödeme Entegrasyonu
- Lojistik Entegrasyonu
- ERP Entegrasyonu
- CRM Entegrasyonu
- E-Fatura Entegrasyonu
- Yönetici Paneli İşletimi
- Mobil Uyumluluk
- Siber Güvenlik ve EVSSL
- Domain ve Hosting Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Tedarikçi Yönetimi

- Kargo Entegrasyonları
- Lojistik Altyapısı Kurulumu
- Lojistik Stratejisinin Kurgulanması
- Stok Yönetim Sistemi
- Tedarikçi Yönetimi
- Satın Alma Süreçleri
- XML Entegrasyonu
- Ödeme Altyapısının Kurulumu

Dijital Pazarlama ve Satış

- Arama Motoru Optimizasyonu
- Dijital Pazarlama ve Satış
- Doğru Fiyatlandırma
- Dönüşüm Optimizasyonu
- E-Ticaret Hedef Kitle Analizi

- E-Ticaret Kampanya Yönetimi
- Influencer Marketing
- Sosyal Medya Pazarlaması
- Stratejik İçerik Yönetimi
- Tüketiciyi Anlamak (Design Thinking)
- Ürün Kategorisinin Belirlenmesi

Müşteri Hizmetleri Yönetimi

- İptal ve İade Süreç Yönetimi
- Müşteri Memnuniyeti Değerlendirme
- Müşteri Hizmetleri Yapısının Kurgulanması
- Müşteri Hizmetleri Yönetimi Giriş
- Çağrı Merkezi Yönetimi
- Chatbot Kurgusunun Yapılması

Pazaryerlerinde Satış

- Doğru Fiyatlandırma
- Evrak Süreçleri
- Müşteri Memnuniyetini Artırma Yöntemleri
- Pazaryeri Mağaza Açma
- Pazaryeri Satış Kanalının Belirlenmesi
- Pazaryerlerinde Satış Giriş
- Reklam Kampanyaları Oluşturulması
- Sipariş Operasyonu
- Ürün Sergilemede Dikkat Edilmesi Gerekenler

E-İhracatta Temel Bilgiler

- E-İhracat Devlet Teşvikleri
- E-İhracat Nedir
- E-İhracat Yapılacak Sitede Olmazsa Olmazlar
- E-İhracatta Temel Bilgiler Giriş

- Global İçerik Yönetimi
- Global Lojistik Süreçleri
- Global Marketing
- Hedef Pazar Analizi ve Seçimi
- Mevcut Durum Analizi Eksikliklerin Belirlenmesi
- Ülke ve Sektör Raporları
- Yurt dışı Şirket Kurulumu Lokalizasyon
- Global Ödeme Süreçleri

E-Ticaret Bilgi Sistemi (ETBİS)

Türkiye'nin e-ticaret alanında attığı önemli adımlardan biri olan Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (ETBİS), dijital ekonominin sağlıklı, şeffaf ve güvenli bir şekilde gelişmesini amaçlayan stratejik bir girişimdir. 2017 yılında kurulan bu sistem, e-ticaret yapan işletmeleri kayıt altına alarak kayıt dışılığı önlemekte, tüketici güvenini artırmakta ve sektörün istatistiki olarak izlenmesini mümkün kılmaktadır.

ETBİS sayesinde vatandaşlar, e-ticaret sitelerinin MERSİS numarası, ticaret unvanı ve iletişim bilgileri gibi doğrulanmış bilgilere kolayca ulaşabilmekte, böylece dolandırıcılık riski azalmakta ve dijital ticarette şeffaflık sağlanmaktadır. Ayrıca sistem, sınır ötesi ticaret, ödeme yöntemleri, lojistik ve ürün bilgileri gibi verileri düzenli olarak toplayarak kamu kurumlarının doğru politika geliştirmesine olanak tanımaktadır. Tüm bu yönleriyle ETBİS, Türkiye'nin e-ticaret ekosisteminde güven altyapısını güçlendirmekte, dijitalleşme sürecini hızlandırmakta ve küresel dijital ekonomide rekabet gücünü artırmaktadır.

Anlaşılacağı üzere Türkiye, devletin stratejik destekleri, teşvik mekanizmaları ve eğitim programları sayesinde e-ticaret alanında sağlam bir altyapı kurmuş; ETBİS, E-Ticaret Akademisi ve E-İhracat Destekleri gibi uygulamalarla dijital ticaretin güvenli, şeffaf ve sürdürülebilir gelişimini teminat altına almıştır.

Türkiye, e-ticarette sadece iç pazarda değil, küresel pazarlarda da güçlü bir aktör olma yolunda ilerlemekte; yenilikçi, girişimciliği destekleyen yapısı, genç ve teknolojiye hâkim nüfusu ile dijital ekonominin geleceğinde söz sahibi olmayı hedeflemektedir.

Bu kapsamdaki çalışmaların bir parçası olarak;

- 2020 yılında yayımlanan 7223 sayılı Kanun ve devamında güncellenen ikincil mevzuat ile Türkiye'nin ürün güvenliği sistemi güncelliğini koruyarak AB'ye eşdeğer şekilde yürütülmektedir. Söz konusu çalışmalar, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Dijital Ürün Güvenliği gibi alanlardaki faaliyetlerle derinleştirilmeye devam edilmektedir. Bu vizyonun güçlü bir halkası olan "E-Ticarette Ürün Güvenliği" Projesi ile e-platformlar üzerinde denetim kapasitesi arttırılmakta, tüketici farkındalığı güçlendirilerek Türkiye'nin dijital çağda ürün güvenliği sistemi bir adım ileri taşınmaktadır. 9 Eylül 2024 tarihi itibari ile başlamış olan proje;
  - Elektronik ticaret ortamı kullanıcılarının ürün güvenliğine ilişkin farkındalıklarının artırılması,
  - Elektronik ticaret denetimlerinde etkin bir koordinasyon sağlanması,
  - Elektronik ortamda piyasaya sunulan ürünlerin teknik düzenlemesine uygun olup olmadığının tespiti,
  - Elektronik ticarette piyasa gözetimi ve denetimini (PGD) mümkün kılan bir yazılımın geliştirilmesi,
  - Elektronik ticaret ortamının disiplin altına alınmasını hedeflemektedir.

Sınır Ötesi E-Ticarette Basitleştirilmiş Gümrük Uygulamaları

- İhracatın ve küresel ticaretteki payın artırılmasına yönelik hedefler doğrultusunda sınır ötesi e-ticaret eşyasının Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi ile hızlı bir şekilde ihracatının yapılabilmesini teminen e-ticaretin talep ettiği hız ve rekabet koşulları gereklilikleri göz önünde bulundurularak Türkiye'den sınır ötesi e-ticaret yapan ve yapmak isteyen ticaret erbabının bilgilendirilmesi ve doğru yönlendirilmesi amacıyla *E-İhracat Pazarları ve Ülke Gümrük Uygulamaları Rehberi,* Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır.
- Türkiye'den yapılan mikro ihracatı tabana yayarak küresel sınır ötesi e-ticaretteki payın artırılması amacıyla, Türk vatandaşlarının bilgilendirilmesini teminen *Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kanada* ve *Meksika* pazarına ilişkin olarak vergi uygulamaları, gümrük işlemleri ve anılan ülkelere seyahat edecek girişimcilerin dikkat etmeleri gereken hususlar kapsamında yolcu muafiyetlerine ilişkin bilgi içeren mini *Ülke Gümrük Uygulamaları Rehberleri* hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır.

- Mikro ihracat kapsamında değeri 15.000 Avroyu, ağırlığı brüt 300 kilogramı geçmeyen eşyanın Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi (BGB) kapsamında operatör hızlı kargo firmaları ve posta idaresi tarafından beyanı mümkün bulunmaktadır. Bu uygulama ile ihracatçıya aşağıda sayılan avantajlar sunulmaktadır:
- Gümrük müşaviri ve vekâletname aranmaksızın eşyanın beyanı operatör tarafından gümrük işlemleri için herhangi bir hizmet bedeli almaksızın tamamlanmaktadır.
- Mikro ihracatta hızlı gümrükleme ve teslimat ile ihracatçıya uluslararası rekabet avantajı sağlanmakta, zaman ve parasal maliyetler azalmaktadır.
- İhracatçı birliğine üyelik zorunluluğu aranmamakta ve nispi aidat alınmamaktadır.
- İhracatçıya karayolu veya havayolu taşıma modu alternatifi sunularak zaman ve maliyet planlaması doğrultusunda seçim yapabilmesine imkân sağlanmaktadır.
- Ardiye ücreti alınmamaktadır.
- BGB ile yapılan bedelli ihracat, KDV iadesi ve ihracat kazancının %50'sinin gelir vergisinden muaf tutulması uygulaması kapsamındadır.
- Sınır ötesi e-ihracatın tabana yayılması, KOBİ'lerimiz, esnaf ve sanatkârlarımız, çiftçilerimiz ve kadın girişimcilerimizin ürettikleri ürünleri mikro ihracat kapsamında kolay bir şekilde beyan edebilmeleri için ihracat BGB'de 12'li GTİP yerine 6'lı GTİP kullanılması yönünde değişiklik yapılmıştır.

Yurtiçi Aktarım Merkezleri Projesi

- Dünya genelinde e-ihracatın toplam ihracat içindeki payının artışına paralel olarak, söz konusu artıştan Türkiye'nin daha fazla pay elde edebilmesi ve Dünya örneklerinden yola çıkılarak İstanbul Havalimanının uluslararası kargo taşımacılığında hub noktası olarak belirlenmesi hedefi çerçevesinde, gerek serbest dolaşımda olup ihraç edilecek eşyanın gerekse yurt dışından gelip üçüncü ülkelere aktarılacak eşyanın konsolide edilerek sevkini mümkün kılacak yeni bir gümrük pratiğine dayalı aktarma merkezleri oluşturulması ve bu merkezlerden yurt dışı edilecek eşyanın gümrük işlemlerinin belirlenmesine yönelik olarak kapsamlı bir çalışma yürütülmektedir.

- Bu çalışma ile;
  - Dünya'da gelişen ve büyüyen e-ticaret pazarında kendi ihracatçımıza rekabet gücü de sağlayacak şekilde işlemleri hızlandırıcı bir gümrük ve lojistik altyapısı kurmak,
  - Kargo konsolidasyonu sayesinde düşecek olan taşıma maliyetleri ile ihracatçımızın maliyetlerini düşürmek,
  - Artan küresel e-ticaret hacmi nedeniyle ihtiyaç duyulan transit kargo depolama çözümlerine cevap verecek şekilde İstanbul'u bir kargo hub merkezi haline getirmek,
  - Türkiye'nin hizmet ihracatından aldığı payı arttırmak

amaçlanmaktadır.

E-Faturadan BGB Verilmesi Projesi:

- BGB ile e-fatura arasında da entegrasyon sağlanarak, e-faturada BGB'de bulunan veri alanlarına yer verilmesi ve düzenlenecek e-faturada yer alan bilgilerin BGB sistemine aktarılması suretiyle beyanname oluşturulabilmesi böylece mikro ihracat işlemlerinin kolaylaştırılması amaçlanmakta olup yazılım geliştirme çalışmaları devam etmektedir.

E-İrsaliyeye İstinaden İhracat BGB Verilebilmesi:

- Türkiye'de faaliyet gösteren pazaryerleri üzerinden satışı gerçekleştirilen mikro ihracat eşyasının, e-ticaretin gerektirdiği hızlı teslimat hedefine uygun olarak, pazaryerince düzenlenen e-irsaliyeye istinaden operatöre teslimi ve operatör tarafından beyanı sağlanarak eşyanın yurt dışı edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Gümrük Yönetmeliğinin ihracat rejiminde basitleştirilmiş usul ve eksik beyana ilişkin 152 nci, 153 üncü ve 158 inci maddelerinde, 25.05.2022 tarihli ve 31846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gümrük Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile düzenleme yapılmış olup yazılım geliştirme çalışmaları devam etmektedir.
- 2023'te Ankara E-İhracat Zirvesi, 2024'te İstanbul Küresel E-İhracat Zirvesi ve E-İhracat Arama Konferansı düzenlenmiş, bu etkinliklerde binlerce katılımcı küresel ve bölgesel pazaryeri temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Zirvelerde çok sayıda panel ve sunum gerçekleştirilmiş, yüzlerce işletmeler arası görüşme yapılmıştır. Bu organizasyonların yanı sıra, İstanbul Küresel Zirvesi kapsamında önde gelen çevrimiçi pazaryerleriyle alım heyeti görüşmeleri yürütülmüş; 11–18 Mayıs 2024 tarihlerinde Çin'in Pekin, Şanghay ve Hangzhou şehirlerine, 13–18 Ekim 2024 tarihlerinde Hindistan'ın Yeni Delhi ve Bangalor şehirlerine sektörel ticaret heyetleri düzenlenmiştir. Ayrıca, 8–12 Nisan 2025 tarihlerinde Brezilya'nın São Paulo kentinde gerçekleştirilen heyet ile Latin Amerika'nın en büyük e-ticaret pazarında Türk firmalarının iş birlikleri güçlendirilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de e-ticaretin büyümesi ve bu alanda gerçekleştirilen destekleyici çalışmalar Türkiye ekonomisinin üretim, istihdam, ihracat ve marka değeri açısından yeni fırsatlar yakalamasına zemin hazırlamakta; dijital çağa uyum sürecini hızlandırarak küresel rekabet gücünü pekiştirmekte ve Türkiye Yüzyılı yolunda ekonomik seferberliğin en önemli parçalarından birisi olarak görülmektedir.

"2025'in ilk yarısında yıllık büyümemiz %3,6 olarak gerçekleşti. Millî gelirimiz yıllıklandırılmış bazda 1,5 trilyon dolara yaklaştı. Nereden nereye? Durmak yok, yola devam. Üretim cephesinde zirai dona bağlı olarak daralan tarım sektörü hariç tüm sektörlerde katma değer artışı oldu. İmalat sanayimiz son 12 çeyreğin en yüksek performansını sergiledi. İşsizlik oranımız 28 aydır tek haneli seviyelerde. Bütün bunları umut verici rakamlar olarak görüyoruz. Ama bu süreçte reel sektörümüzün talep ve beklentilerine de kulaklarımızı asla tıkamıyoruz. Şunu açıkça ifade etmek isterim ki yaşanan her türlü sıkıntının, her türlü ihtiyacın, karşılaşılan her türlü zorluğun farkındayız. Ekonomik istikrar programımıza halel getirmeden, bu talepleri karşılamaya büyük önem veriyoruz. Hükûmet ve siyaset kurumu olarak asli görevimiz sorunlara çözüm bulmaktır. 23 yıldır hep bunu yaptık, bundan sonra da çözüm üreten biz olacağız."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
AK Parti Ekonomi İşleri Başkanlığı Eğitim Programı
14 Ekim 2025

8. Bölüm

Ekonomik İstikrar İçin Destekler ve Tedbirler

8.1. İhracata Yönelik Destekler

Son 23 sene içinde Türkiye'nin dış ticaretinin geliştirilmesine yönelik uygulanan politikalar sayesinde, 2002 yılında 36,1 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracat, 2024 yılında 261,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve küresel ihracattan alınan pay %1,07'ye yükselmiştir. Bu ivmelenme 2025 yılında da kaldığı yerden devam etmektedir. Bu yılın Ocak-Ağustos döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre %4,3 oranında artarak 178,1 milyar dolara yükselmiştir.

2002 yılında 33 bin 523 firma ihracat gerçekleştirirken, 2023 yılında bu rakam 139 bin 636 firmaya ulaşmıştır. 2024 yılında ise ihracatçı firma sayısı 180 bin 396 olmuştur. 2025 yılı 1 Ocak-31 Ağustos itibarıyla yaklaşık 150 bin firma ihracat gerçekleştirmiştir.

2024 yılı Türkiye açısından önemli ekonomik başarılarla dolu bir yıl olmuştur. Yatırım, istihdam, üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi sayesinde ekonomi %3,3 oranında büyümüş; bu büyümenin 1,0 puanlık kısmı doğrudan net ihracat katkısıyla sağlanmıştır.

Mal ihracatına yönelik olarak, 2002-2010 yılları arasında 3,7 milyar lira, 2011-2025 (31.12.2025 tarihi itibarıyla) döneminde 72,4 milyar TL olmak üzere, 2002-2025 (31.12.2025 tarihi itibarıyla) döneminde toplam 76,1 milyar TL destek ödemesi gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, 2025 yılı 31.12.2025 tarihi itibarıyla 25,5 milyar TL ödeme gerçekleştirilmiştir.

Geleneksel mal ihracatına ek olarak hizmet ihracatı, ülkelerin döviz girdileri açısından önemli bir alan haline gelmiştir. Hizmetler sektörü günümüzde küresel ticaretin ve ekonominin en dinamik alanlarından birini oluşturmaktadır. Dijitalleşmede yaşanan gelişmeler, hizmetlerin sınır ötesi dolaşımını hızlandırmış ve ekonomilere yüksek katma değer sağlamıştır. Hizmetler sektörü ulusal ekonomilerde başlı başına büyüme ve istihdamın temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu çerçevede, hizmet ihracatının artırılması Türkiye'nin rekabet gücünü yükseltmekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma noktasında önemli katkılar sunmaktadır.

2002 yılında 14 milyar dolar olarak gerçekleşen hizmet ihracatı, 2025 yılında 8,7 katına çıkarak 122,6 milyar dolara ulaşmış ve 2024 yılı itibariyle küresel hizmet ihracatından aldığı pay %1,32'ye yükselerek Türkiye dünyada en çok hizmet ihraç eden ülkeler sıralamasında 21. sırada yer almıştır. 2024 yılında sağlanan hizmet ticareti fazlası da 61,4 milyar dolara yükselerek makro ekonomik göstergelerde hizmetlerin konumunu güçlendirmiştir. Türkiye, 2024 yılı itibariyle 61,4 milyar dolar hizmet ticareti fazlası ile dünyada en yüksek pozitif hizmet dengesine sahip beşinci ülke olmuştur. Hizmet ihracatında 2024 yılında sağlanan bu başarı 2025 yılında da südürülmüştür. 2025 yılında Türkiye'nin hizmet ihracatı bir önceki yıla göre %4,6 artışla 1226 milyar dolara ulaşırken hizmet ticareti fazlası 63,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Nitekim, 2024 yılında turizm hizmetlerinde 62,2 milyon ziyaretçi ile 61 milyar dolar hizmet ihracatı gerçekleştirilmiş ve yabancı ziyaretçi sayısı bakımından dünyada dördüncü sıraya ulaşılmış; lojistik ve taşımacılık hizmetlerinde 41 milyar dolar hizmet ihracatı ile dünyada onuncu sıraya yerleşilmiştir. Fuarcılık hizmetlerinin de dâhil olduğu diğer iş hizmetlerinde 7 milyar dolar hizmet ihracatına ulaşılırken; Türkiye fuar alanı büyüklüğünde dünyada dokuzuncu, Avrupa'da altıncı sıraya yükselmiştir. Küresel ticareti her yönüyle etkileyen bilişim ve yazılım sektöründe 5,3 milyar dolar hizmet ihracatına ulaşılırken Türk dizilerinin ihracatı ile Türkiye'nin uluslararası alanda tanıtımına önemli katkı sağlayan dizi film sektöründe 609 milyon hizmet ihracatı ile dünyada ilk beş içerik üreticisi ihracatçısı ülkeden biri konumuna gelinmiştir. Teknolojik sağlık altyapısı ve personel kalitesi ile markalaşmış sağlık turizminde 1,5 milyon sağlık turisti ile 3 milyar dolar hizmet ihracatı sağlanmıştır. Türkiye'nin yumuşak güç diplomasi alanlarından biri olan eğitim hizmetlerinde ise 337 bin yabancı öğrenci ile 2,9 milyar dolar hizmet ihracatı sağlanmış ve uluslararası öğrenci sayısında Türkiye dünyada ilk 10'da yer almıştır.

Hizmet sektörlerimizin 2024 yılındaki başarıları 2025 yılında da sürmüştür. 2025 yılında turizm hizmetlerinde 63,9 milyon ziyaretçi ile 65,2 milyar dolar hizmet ihracatı gerçekleştirilmiştir. Lojistik ve taşımacılık hizmetlerinde 42,4 milyar dolar hizmet ihracatı geliri elde edilmiştir. Diğer iş hizmetleri ihracatımız 6,2 milyar dolar olarak gerçekleşirken bilişim ve yazılım hizmetleri ihracatımız 6,5 milyar dolara yükselmiştir. Sağlık turizminde 1,4 milyon sağlık turisti ile 3 milyar dolar hizmet ihracatı düzeyi korunurken eğitim hizmetleri ihracatı yaklaşık 3,2 milyar dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin tarihsel olarak önemli bir deneyim ve güce ulaştığı yurt dışı müteahhitlik sektöründe 1972 yılından bugüne toplam 138 ülkede 12.838 proje ile toplam 557,9 milyar dolarlık proje büyüklüğü ulaşılmış ve dünyada en büyük müteahhitlik firmaları arasındaki firma sayısı bakımından dünyada ikinci sıraya ulaşılmıştır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) 32. Genel Kurulu ve İhracatın Şampiyonları Ödül Töreni

Anılan sektörlerde sağlanan söz konusu başarılar, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde hizmet ihracatında küresel konumunu daha ileri taşıyacağını göstermektedir. Ticaret Bakanlığı tarafından hizmet ihracatının artırılması, hizmet sektörlerinin gelişmesi ve küresel rekabet avantajlarını koruyabilmelerini teminen 2012 yılından 2025 sonuna kadar toplam 21 milyar TL destek sağlanmıştır. 2026 yılında ise 12 milyar TL olan hizmet sektörleri destek bütçesinin 1,2 milyar TL'lik kısmı Şubat ayı itibarıyla hizmet ihracatçılarına ödenmiştir. 2012 yılında hizmet ihracatı desteklerinden yararlanan firma sayısı 32 iken, 2026 yılı şubat ayı itibarıyla bu sayı 3 binin üzerine çıkmıştır.

2025 yılına ihracatta daha yüksek hedeflere ulaşma kararlılığı ve stratejik bir vizyonla girilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin dış ticaret potansiyelini güçlendirmeyi amaçlayan 2025 Yılı İhracat Eylem Planı kamuoyuyla paylaşılmış ve uygulamaya alınmıştır. Plan; ihracat destek mekanizmalarının geliştirilmesi, ticari diplomasinin derinleştirilmesi, gümrük süreçlerinin sadeleştirilmesi ve ihracatın finansmanına yönelik yenilikçi çözümler gibi başlıklar altında toplam 77 somut eylemi içermektedir. 2025 yılının ilk altı ayında söz konusu eylemlerin uygulanmasında öngörülen aşamalara başarıyla ulaşılmış olup, süreç planlandığı şekilde sürdürülmektedir.

8.1.1. Mal İhracatına Yönelik Destekler

Fuar Destekleri

Ticaret Bakanlığı tarafından 2002-2024 yılları arasında firmaların yurt dışı fuarlara katılımını teşvik etmek amacıyla 4.994 yurt dışı fuar organizasyonu ve 41.629 bireysel fuar katılımı desteklenerek firmaların yeni ihracat bağlantıları kurması sağlanmıştır. Bu süreçte 2017-2023 yılları arasında 316 yurt içi fuara da destek verilmiştir. 2025 yılının ağustos ayı sonu itibarıyla, Bakanlık tarafından belirlenen 1.650 adetlik bireysel fuar hedefi aşılmış ve 1.691 fuara bireysel katılım destek kapsamına alınmıştır. Aynı dönemde 293 yurt dışı fuar organizasyonu ve 64 yurt içi fuar da desteklenmiş olup, yıl sonuna kadar bu sayıların sırasıyla 330 ve 65'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.

2024 Yılı İhracat Rakamlarının Açıklanması Programı, İstanbul, 3 Ocak 2025

Türkiye, Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda bugüne kadar birçok EXPO'ya katılım sağlamıştır. EXPO 2015 Milano'da "Geleceğin Gıdası İçin Tarihin İrdelenmesi", EXPO 2017 Astana'da "Sürdürülebilir Enerji için Global Sinerji", EXPO 2019 Pekin'de "Geleceği Yeşil ile Kucakla" ve EXPO 2020 Dubai'de "Medeniyetlerin Başlangıç Noktasından Geleceği Yaratmak" temalarıyla pavilyonlarımız sergilenmiştir. EXPO 2023 Doha'da ise Türkiye'nin tanıtımı en etkin şekilde yapılmış ve AIPH Ödülü kazanılmıştır. Hâlihazırda 13 Nisan-13 Ekim 2025 tarihleri arasında düzenlenen EXPO 2025 Osaka'ya katılım gösterilmiş olup; 23 Nisan'da Milli Gün kutlamaları, 12-18 Mayıs'ta Kapadokya tanıtım haftası, 19 Ağustos'ta Türkiye-Japonya ilişkilerinin 101. yılı paneli, 30 Ağustos'ta Erguvan Ensemble konseri gerçekleştirilmiştir. EXPO 2027 Belgrad'a Türkiye'nin katılımının sağlanmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Ticaret Bakanlığı tarafından hizmetler sektörüne yönelik olarak da desteklenen yurt dışı fuarlarda hizmet ihracatçılarının yurt dışı pazarlara açılmaları ve kalıcı hale gelmeleri desteklenmektedir. Söz konusu hedefler kapsamında; 2025 yılında Ağustos ayı sonu itibarıyla toplam 78 ülkede 564 bireysel katılımı desteklenen yurt dışı fuar ve toplam 26 ülkede 38 milli katılım organizasyonu destek kapsamına alınmıştır.

Ticaret ve Alım Heyetleri

Ticaret Bakanlığı, farklı sektörlerde faaliyet gösteren ihracatçı firmaların, iş birliği kuruluşlarının ve sektör temsilcilerinin hedef ülkelere giderek pazar araştırması yaptıkları ve potansiyel ihracat alanlarını değerlendirdikleri sektörel ticaret heyetleriyle yeni ihracat potansiyelinin artırılmasını sağlarken hem firmaların hem de Türkiye'nin sektörel bağlantılarını kuvvetlendirmektedir. İhracat kapasitesini artırmak için ayrıca, yurt dışından belirli sektörlerdeki alıcıların Türkiye'ye gelerek ihracatçılarla doğrudan temaslarda bulunduğu sektörel alım heyetleri sayesinde de benzer şekilde Türk firmalarının ihracatı artırılmakta ve yurt dışındaki talebi doğrudan karşılamaya yönelik adımlar atılmaktadır.

Ticaret Bakanlığı tarafından 2002-2024 yılları arasında firmaların yurt dışındaki pazar potansiyelinden yararlanabilmesi için 282 Genel Ticaret Heyeti, 1.746 Sektörel Ticaret Heyeti ve 115 Sanal Sektörel Ticaret Heyeti düzenlenmiştir. Bu çalışmalar, firmaların yabancı iş ortaklarıyla yeni ihracat bağlantıları kurmasına olanak sağlamıştır. 2025 yılının ağustos ayı sonu itibarıyla ise 160 programla 1.749 yerli firma, 6.359 yabancı firmayla 20.536 iş görüşmesi yapmıştır. Bu programlar, ihracatın artırılmasına yönelik kritik adımlardan birini oluşturmaktadır.

Ticaret Bakanlığı tarafından 2002-2024 yılları arasında ihracatçı firmaların yeni bağlantılar kurmasını sağlamak amacıyla 1.043 Genel Alım Heyeti ve 408 Sektörel Alım Heyeti düzenlenmiştir. Bu destekler, ihracatın artırılmasına önemli katkılar sağlamıştır. 2025 yılının ağustos ayı sonu itibarıyla ise 37 sektörel ve 3 özel nitelikli alım heyeti düzenlenmiştir. Yıl sonuna kadar bu sayıların sırasıyla 70 ve 15'e çıkarılması hedeflenmektedir.

31 Aralık 2025 itibarıyla 247 şirket 270 markasıyla TURQUALITY®, 136 firmanın 143 markası Marka Destek Programı olmak üzere toplamda 380 Firmanın 413 Markaya ulaşan bu program, Türkiye'nin küresel markalar yaratma hedefine stratejik bir katkı sağlamaktadır.

Markalaşma ve Tasarım Destekleri

Türkiye'nin uluslararası alanda markalaşmasını hedefleyen Marka ve TURQUALITY® Destek Programı, temelleri 2003 yılında atılan ve 2005'te genişletilerek şirketlere sadece finansal destek sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kurumsal dönüşümü de teşvik eden vizyoner bir girişimdir. Bu program, şirketlerin pazarlama, satış ve satış sonrası süreçlerini desteklemenin yanı sıra yönetim, bilişim ve sürdürülebilirlik gibi alanlarda danışmanlık hizmetlerine de destek sunmaktadır. Uluslararası fuar katılımları, yurt dışı birim kiraları, pazar araştırması ve marka tescili gibi birçok masrafı da kapsayan program, finansal desteklerin yanı sıra TURQUALITY® Yönetici Geliştirme Programı gibi finansal olmayan desteklerle de insan kaynağını geliştirmektedir. 31 Ağustos 2025 tarihi itibarıyla 234 şirket ve 254 markasıyla TURQUALITY®, 117 şirket ve 124 markasıyla da Marka Destek Programı olmak üzere toplamda 347 şirket ve 378 markaya ulaşan bu program, Türkiye'nin küresel markalar yaratma hedefine stratejik bir katkı sağlamaktadır.

E-İhracat Destekleri

2025 yıl sonu itibarıyla 11'i E-İhracat Konsorsiyumu olmak üzere toplam 348 yararlanıcı e-ihracat destekleri kapsamına alınmış, bu firmaların yaptığı 793 ön onay ve 1420 ödeme başvurusu onaylanmıştır. Ocak 2023 – Ağustos 2025 döneminde e-ihracatçılara yaklaşık 1,1 milyar TL ödeme yapılmış; süreçleri desteklemek amacıyla "E-İhracat Destekleri Rehberi" güncellenmiş, "E-İhracat Pazarları ve Ülke Gümrük Uygulamaları Rehberi" yayımlanmış ve ayrıca 28 pazaryeri ile sosyal medya/arama motoru kılavuzu hazırlanmıştır.

WORLDEF İstanbul 2024'Te Perakende ve E-Ticaret Temsilcilerinin Buluşması, 7 Haziran 2024

2023'te Ankara E-İhracat Zirvesi, 2024'te İstanbul Küresel E-İhracat Zirvesi ve E-İhracat Arama Konferansı düzenlenmiş, bu etkinliklerde binlerce katılımcı küresel ve bölgesel pazaryeri temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Zirvelerde çok sayıda panel ve sunum gerçekleştirilmiş, yüzlerce B2B görüşme yapılmıştır. Bu organizasyonların yanı sıra, İstanbul Küresel Zirvesi kapsamında Amazon, Shopee, Nykaa ve Wayfair gibi önde gelen pazaryerleriyle alım heyeti

görüşmeleri yürütülmüş; 11–18 Mayıs 2024 tarihlerinde Çin'in Pekin, Şanghay ve Hangzhou şehirlerine, 13–18 Ekim 2024 tarihlerinde Hindistan'ın Yeni Delhi ve Bangalor şehirlerine sektörel ticaret heyetleri düzenlenmiştir. Ayrıca, 8–12 Nisan 2025 tarihlerinde Brezilya'nın São Paulo kentinde gerçekleştirilen heyet ile Latin Amerika'nın en büyük e-ticaret pazarında Türk firmalarının iş birlikleri güçlendirilmiştir.

Küresel Tedarik Zinciri (KTZ) Desteği

Ticaret Bakanlığı tarafından 2017 yılında hayata geçirilen Küresel Tedarik Zinciri (KTZ) Yetkinlik Projesi, firmaların üretim ve ihracat kapasitelerini artırmaya yönelik birçok giderini desteklemektedir. Proje kapsamında ürün geliştirme, test ve analiz, kalite kontrol, makine-ekipman alımları, yazılım, eğitim, danışmanlık, akredite kurumlardan alınan sertifikasyon ve yurt dışı depo kira ile depolama giderleri %50 oranında desteklenmektedir. KTZ desteği kapsamında 2017'den bu yana 254 firma desteklenmiş, bu firmalar yalnızca 2025 yılı itibarıyla 4,9 milyar dolar tutarında ihracat gerçekleştirmiştir. Öte yandan, Türk Eximbank ve Türk Ticaret Bankası iş birliğiyle geliştirilen Prefinansman Modeli sayesinde ihracatçılar, sağlanan destekleri daha etkin finanse edebilmekte ve böylece mekanizmanın verimliliği artırılmaktadır.

UR-GE Proje Desteği

Türkiye, otomotiv, savunma, makine ve elektronik sektörlerindeki güçlü yan sanayisi sayesinde küresel tedarik zincirlerine entegrasyon açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu çerçevede Türkiye'de kümelenme stratejisi çerçevesinde şirketler ortak satın alma ve pazarlama faaliyetleriyle uzmanlara ve kaynaklara daha kolay erişim sağlamakta, bilgi paylaşımı ve öğrenme artmakta, güven ortamı oluşmakta ve ilişkiler güçlenmektedir. Böylece firmalar arasındaki etkileşim rekabetçi avantajlar yaratmakta ve bölge ekonomisi gelişmektedir.

Bu yaklaşımın somut bir uygulaması olarak Ticaret Bakanlığı tarafından 2010 yılından itibaren yürütülen UR-GE (Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi) Proje Desteği, kümelenme ve proje temelli yaklaşımı esas almakta olup iş birliği kuruluşlarının üyeleri için ihtiyaç analizi, eğitim, danışmanlık, istihdam, küme tanıtımı, yurtdışı pazarlama, alım heyeti ve sanal pazarlama faaliyetlerini entegre bir şekilde sunan kapsamlı bir destek sistemidir. UR GE desteği ile henüz ihracat yapmaya başlamamış firmaların ihracatla tanışarak düzenli ihracatçı olabilmeleri ve mevcut ihracatçıların ise küresel pazarlardaki gelişmelere adapte olmasına yönelik yetkinlikler kazanmaları amaçlanmaktadır.

Yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik odaklı UR-GE projeleri içerisinde yer alan firmaların yeşil ve dijital dönüşüm, yalın üretim, verimlilik ve kurumsal sürdürülebilirlik gibi alanlardaki eğitim ve danışmanlık faaliyetleri de bu kapsamda desteklenebilmektedir.

UR-GE projeleri belirli amaç, kapsam, süre ve bütçe ile planlanmakta; KOBİ'lerin fizibilite odaklı, proje temelli çalışmaları teşvik edilmekte ve sürdürülebilir ihracat artışı için tabana yayılma, yerel kalkınma ve istihdam hedeflenmektedir. İş birliği kuruluşları koordinasyonunda yürütülen projeler sayesinde firmalar ihracata yönlendirilmekte, proje kültürü kazanmakta ve ortak vizyon geliştirerek strateji oluşturabilmektedir. Son 15 yılda yaklaşık 18.000 KOBİ, 737 UR-GE projesine katılmış; bu projeler farklı sektörlerden firmaların iş birliği içinde rekabet ettiği kümeler oluşturmuş ve KOBİ'lerin bireysel başvuru yerine iş birliği kuruluşları üzerinden desteklenmesiyle bürokrasi yükü azaltılmıştır.

Pazara Giriş Belgesi Desteği

Şirketler tarafından çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlanabilmesini teminen akredite edilmiş kurum ve/veya kuruluşlardan alınan yurt dışı pazara giriş belgelerine yönelik giderlerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Şirketlerin pazara giriş belgeleri ile ruhsatlandırma ve kayıt işlemlerine ilişkin giderleri %50 oranında ve 2026 yılı itibarıyla şirket başına yıllık 19.728.672'ye kadar desteklenmektedir.

Yeşil Mutabakata Uyum Projesi Desteği Responsible® Programı

Ticaret Bakanlığı tarafından ihracatçı firmaların, Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında kurumsal sürdürülebilirlik odaklı dönüşümlerini sağlayabilmeleri için farkındalığın oluşturulması, mevcut durum analizinin yapılması, bu durumun iyileştirilmesine yönelik yol haritasının belirlenmesi, izleme ve doğrulamanın yapılması, şirketlerin ulusal ve uluslararası fonlara erişimlerinin kolaylaştırılması, tüketici ve üreticide farkındalık yaratılması amacıyla "Responsible®" Programı hayata geçirilmiştir.

Responsible® Programı adı altında uygulanmakta olan Yeşil Mutabakata Uyum Projesi Desteği'nin bu hedefleri doğrultusunda şirketlerce alınan danışmanlık hizmeti giderleri, 5 yıl süresince, %50 oranında ve toplamda 17.640.256 liraya kadar Ticaret Bakanlığı tarafından desteklenmektedir.

Proje üç fazdan oluşmakta olup; sürdürülebilirlik yol haritasının oluşturulması danışmanlığı (Faz 1), sürdürülebilirlik yol haritasında yer alan projelerin teknik ve finansal fizibilitesine yönelik uygulama danışmanlığı (Faz 2) ile izleme ve doğrulama danışmanlığı (Faz 3) olarak uygulanmaktadır. İlaveten, sürdürülebilirlik yol haritasında yer alan bir ihtiyaca yönelik olmak kaydıyla, şirketlerin kurumsal altyapı oluşturmaya yönelik sürdürülebilirlik ve bilişim danışmanlığı harcamaları ile sürdürülebilirlik raporunun hazırlanmasına dair danışmanlık ve eğitim giderleri de desteklenmektedir.

Öte yandan, destek kapsamına alınan şirketler içinde, Ticaret Bakanlığı tarafından belirli yetkinlik seviyesinin üzerinde olduğu tespit edilen şirketlere 5 yıl süreyle "Responsible ®" markası kullanım izni verilmesi yönünde çalışmalar devam etmektedir.

8.1.2. Hizmetler Sektörüne Münhasır Destekler

Ticaret Bakanlığı, hizmet sektörlerinin ihracata yönelik faaliyetlerini 2012 yılından bugüne desteklemektedir. 2012 yılında desteklenen hizmet sektörü sayısı 4 iken bugün yükselen ihracatına paralel olarak 15 ana sektörde hizmet ihracatçılarının yanında olmaya devam edilmektedir. 27 Şubat 2026 tarihinde yayımlanan 10962 sayılı Hizmet İhracatının Tanımlanması, Sınıflandırılması ve Hizmet Sektörlerinin Desteklenmesi Hakkında Karar ile oluşturulan "hizmet sektörleri atılım programı da" ile lojistik ve taşımacılık, bilişim ve yazılım, fuarcılık ve kongre turizmi, kültürel ve kreatif endüstriler, danışmanlık, dijital aracılık, uygunluk değerlendirme, müteahhitlik, sağlık ve spor turizmi, eğitim hizmetleri, finansal teknolojiler ve teknik müşavirlik hizmetleri desteklenmektedir. Bu programla; ihracata hazırlık, uluslararası piyasalarda rekabet avantajı kazanılması, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, yurt dışı pazarlara erişim, pazarda tutundurma ve pazar payının artırılması hedeflenmektedir.

Bakanlığımızca bilişim sektörünün ihracatının artırılması amacıyla uygulanan destek programları kapsamında bilişim ve yazılım sektöründe faaliyet gösteren hizmet ihracatçılarına bugüne kadar 8,9 milyar TL ödeme yapılmıştır. Yurt Dışı Lojistik Dağıtım Ağları Destek Programı ise Türkiye'nin ihracatının etkin ve kapsamlı akışını sağlamak, ihracatçıların uluslararası tedarik ve dağıtım zincirlerine daha hızlı ve rekabetçi fiyatlarla nüfuz etmelerini temin etmek ve önemli pazarlardaki ihracat performansını istikrarlı kılacak altyapı olanaklarını oluşturmak üzere lojistik ve taşımacılık sektörünün kullanımına sunulmuştur. Destek mekanizmasıyla yurt dışında ilk kez kurulacak tesislerin ve uçtan uca tüm lojistik süreçlerin yönetilmesini teminen, bu tesisler ile entegre çalışacak dağıtım ağı, cep depoları ve bu ağın işletilmesine yönelik kurulum, bakım, bilişim sistemleri, teknik donanım ve dekorasyon, yatırım, ruhsat ve izin ile bunlarla ilgili hukuki danışmanlık giderleri desteklenmektedir. Türkiye'nin ihracat kapasitesini çok yönlü destekleyen YLDA programı destekleri kapsamında firmalara bugüne kadar 683 milyon TL ödenmiştir.

Tek bir sektörün farklılaşan ihtiyaçlarına yönelik hazırlanan bir diğer destek ise 2014/10 Sayılı Teknik Müşavirlik Hizmetlerine Sağlanacak Devlet Yardımları Hakkında Karar olup teknik müşavirlik firmalarının yurt dışında gerçekleştirdikleri hizmetlerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Teknik müşavirlik firmalarına bugüne kadar yaklaşık 774 milyon TL destek sağlanmıştır.

Hizmet Sektörleri Markalaşma Programı çatısı altında Türkiye'nin uluslararası alanda markalaşmasını hedefleyen Marka ve TURQUALITY® Destek Programı, hizmet ihracatçısı firmaların kurumsal kapasitelerini geliştirmelerine yönelik olarak sunulan mali desteklerle aynı zamanda firmaların süreçlerini uçtan uca inceleyen iyileştiren bir yapı inşa etmiştir. Hizmet ihracatçılarının pazara girişlerinden yurt dışı pazarlarda tutunmalarına ve sürekli ihracatçı firma konumuna gelmelerine yönelik olarak kurgulanmış destek unsurlarıyla hem finansal iyileşme hem de insan kaynağı gelişimi hedeflenmektedir. 5 Mart 2026 tarihi itibarıyla 32 Marka Destek Programı, 40 TURQUALITY® Destek Programı ve 50 E- TURQUALITY® Destek Programı firması ile toplam 122 markaya ulaşan hizmet sektörleri markalaşma programları, Türkiye'nin hizmetler sektöründe küresel markalar yaratma hedefine kritik bir katkı sunmaktadır. Hizmet sektörleri marka ve TURQUALITY® destek programlarında yer alan 9 farklı sektördeki firmalara bugüne kadar 4,4 milyar TL destek ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Hizmet ihracatçısı firmaların, ihracata yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler ile ilgili olarak, reklam, tanıtım ve pazarlama desteğinden yurt dışı birim desteğine; istihdam desteğinden acente komisyon desteğine kadar birçok farklı başlıkta ve farklılaşan ihtiyaçlara yönelik destekler sunulmaktadır. Diğer taraftan, eğitim sektörüne özel uluslararası sıralama desteği, sağlık turizmine özel uluslararası sağlık turisti ulaşım desteği, bilişim sektörüne özel platform komisyon desteği, lojistik ve taşımacılık sektörüne özel YLDA kurulum ve işletme desteği, dizi/film sektörüne özel dublaj ve altyazı desteği, fuarcılık sektörüne yönelik yurt içi etkinlik organizasyon desteği, teknik müşavirlik sektörüne yönelik proje desteği gibi; farklı sektörlerin ihtiyaçlarına yönelik destekler de hizmet desteklerinde yer almaktadır.

8.1.3. İhracatın Finansmanına Yönelik Destekler

Eximbank ve İhracatı Geliştirme A.Ş. Destekleri

27 Şubat 2026 tarihli ve 33181 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "10962 sayılı Hizmet İhracatının Tanımlanması, Sınıflandırılması ve Hizmet Sektörlerinin Desteklenmesi Hakkında Cumhurbaşkanı Kararı" ile hizmet sektörlerine yönelik olarak ilk defa yürürlüğe konulan Sürdürülebilirlik Programı ile lojistik ve taşımacılık, hava yolu yolcu taşımacılığı, ulaştırma altyapı, dijital aracılık, eğitim hizmetleri, finansal teknolojiler, fuarcılık ve kongre turizmi, gastronomi, konaklama, kültürel ve kreatif endüstriler ile teknik müşavirlik sektörlerindeki yararlanıcıların sürdürülebilirliğe yönelik faaliyet ve harcamaları desteklenmektedir. Bu program ile; hızla değişen dünyada, ticarete de yön veren trendlerin hizmet ihracatçılarımız tarafından aynı hızla yakalanmasını teminen hizmet sektörlerinin ekonomik, çevresel, sosyal ve yönetişim boyutlarıyla sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Türk Eximbank, bu amaçlara yönelik olarak ihracatçıları, imalatçı-ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları, döviz kazandırıcı hizmet sunan firmaları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli nakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir. Türk Eximbank'ın, gelişmiş birçok ülkenin resmi destekli ihracat kredi kuruluşlarından farklı olarak kredi, garanti ve sigorta işlemlerini aynı çatı altında toplamış olması, ihracatçı firmalara verilen hizmetlerde bir bütünlük oluşturulmasına imkân tanımaktadır.

Banka'nın hisselerinin tamamı Hazine'ye aittir. Türk Eximbank 2024 yılında en güncel teknolojik altyapı ile donatılmış olan yeni hizmet binasına geçmiştir. Bu sayede Banka'nın faaliyetleri kapsamında ihracatçıların talepleri daha etkin ve çevik bir şekilde karşılanmaktadır. Türk Eximbank'ın faaliyetlerinin çerçevesi yıllık programlar ile çizilmektedir. Programlar, Yüksek Danışma ve Kredileri Yönlendirme Kurulu kararı ile yürürlüğe girmektedir.

Türk Eximbank İstanbul'da bulunan Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra,

- 3 Bölge Müdürlüğü (İç Anadolu, Marmara ve Ege),
- 24 Şube (İstanbul Avrupa Yakası, İstanbul Odakule, İstanbul İkitelli OSB, İstanbul Merkez Şube, İstanbul Maltepe, İstanbul Tuzla, Gaziantep, İzmir, Denizli, Bursa, Kayseri, Konya, Ankara, Antalya, Adana, Gebze, Çorlu, Manisa, Mersin, Eskişehir, Trabzon, Kahramanmaraş, İskenderun ve Diyarbakır),
- 8 adet İrtibat Ofisi bulunmaktadır (Samsun, Aydın, Erzurum, Malatya, Kocaeli, Isparta, Balıkesir ve Şanlıurfa).

Türk Eximbank İhracat Destek Hizmetleri Merkezi ile ihracatçıların soru, görüş ve önerilerine en kısa sürede yazılı veya sözlü yanıt sunmaktadır.

Türk Eximbank'ın Türk ihracat sektörüne sağladığı destekler temel olarak üç başlığa ayrılmaktadır. Mal ve hizmet ihracatçısı firmalara sağlanan kısa ve orta/uzun vadeli krediler, ihracatçılarımızın alıcılarına sağlanan alıcı kredileri ile ihracatçıların gerek yurt dışı ve gerekse yurt içi alıcılarına yaptıkları vadeli satışların tahsilat riskini bertaraf etmek amacıyla sağlanan alacak sigortası temel faaliyet alanlarıdır. Banka'nın bu üç ana destek unsuru kapsamda ihracatçıların ihtiyaçlarına göre farklılaştırılmış ürünleri bulunmaktadır. Türk Eximbank'ın 2002 yılı itibarıyla sağladığı destek tutarları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

EXIMBANK Destek Tutarları (Milyar USD)

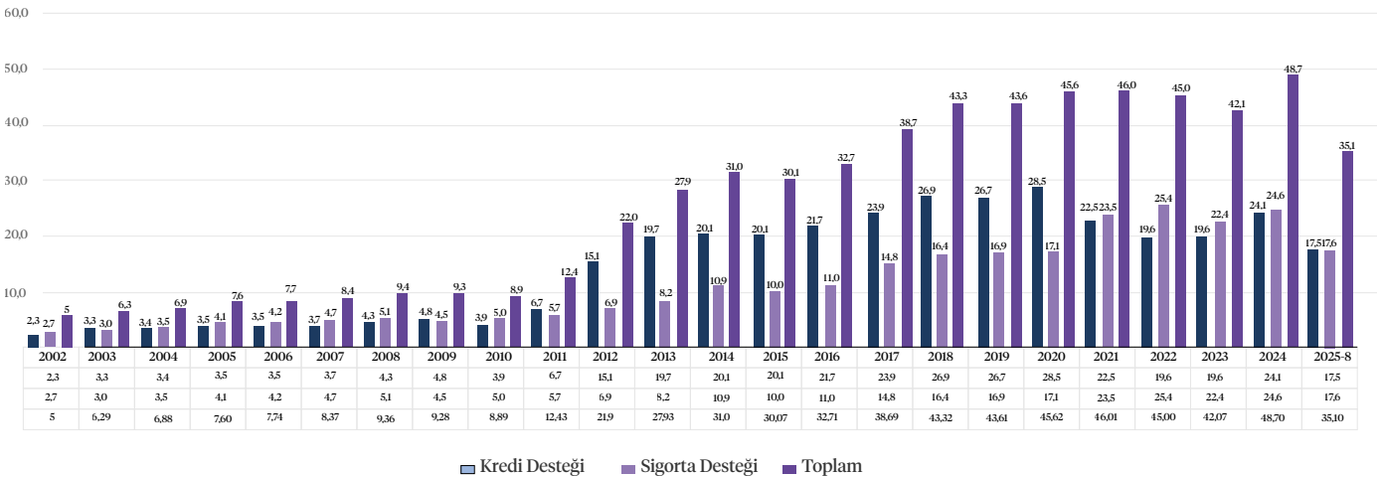

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025-8
Kredi Desteği	2,3	3,3	3,4	3,5	3,5	3,7	4,3	4,8	3,9	6,7	15,1	19,7	20,1	20,1	21,7	23,9	26,9	26,7	28,5	22,5	19,6	19,6	24,1	17,5
Sigorta Desteği	2,7	3,0	3,5	4,1	4,2	4,7	5,1	4,5	5,0	5,7	6,9	8,2	10,9	10,0	11,0	14,8	16,4	16,9	17,1	23,5	25,4	22,4	24,6	17,6
Toplam	5	6,29	6,88	7,60	7,74	8,37	9,36	9,28	8,89	12,43	21,9	27,93	31,0	30,07	32,71	38,69	43,32	43,61	45,62	46,01	45,00	42,07	48,70	35,10

2002 yılında Türk Eximbank'ın kullandırdığı kısa vadeli TL ve döviz kredilerinin tutarı 2,2 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır.

Türk Eximbank artan ürün ve hizmet çeşitliliği ile Türkiye'nin ihracatına 2025 yılı ilk 8 ayda 17,5 milyar doları nakdi kredi ve 17,6 milyar doları sigorta/garanti imkânı olmak üzere toplam 35,1 milyar dolar destek sağlanmıştır.

Türk Eximbank'ın tabana yayılma stratejisi ile aktif çalışılan ihracatçı firma sayısı 18.553'e ulaşırken KOBİ'lere verilen özel önem çerçevesinde çalışılan ihracatçı firmalar içerisinde KOBİ'lerin oranı %83 olmuştur. KOBİ'lere özel Banka kaynaklı, 720 güne kadar vadeli döviz kredilerinde 0,50, orta ve uzun vadeli kredilerde ise 0,75 oranında faiz indirimi imkânı bulunmaktadır.

Bilanço aktiflerinde kredilerin payı %90'a ulaşmıştır. Bu oran, Banka kaynaklarının ihracat sektörüne etkin bir şekilde aktarıldığını göstermektedir.

Türk Eximbank ihracatçılarının küresel rekabet ortamında daha güçlü bir şekilde yer almaları ve ihracatlarını artırmalarını sağlamak amacıyla çalışmalarına kararlılıkla devam etmektedir.

İhracatı Geliştirme A.Ş.

İhracatı Geliştirme Anonim Şirketi (İGE), ihracatçıların ihtiyaç duydukları ancak teminat yetersizliği sebebiyle ulaşamadıkları finansmana erişimi kolaylaştırmak amacıyla kurulan bir kefalet kuruluşudur.

İGE A.Ş. 2021 yılında, ihracatçıların en büyük sorunu olan kredide kefalet sorununun ortadan kaldırılması, teminat yetersizliği nedeniyle çeşitli kredi ve destek imkânlarından yeterince yararlanamayan ihracatçılarımızın krediye erişimlerinin kefalet suretiyle sağlanması ve bu sayede ihracatçılarımızın krediye erişim maliyetinin düşmesi ve ihracatın tabana yayılması amaçlarıyla kurulmuştur.

Kredi garanti ve kefalet uygulamaları yoluyla mal ve hizmet ihraç edenlerin her türlü finansman ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlamak ve her türlü finansmana erişim imkânlarını genişletmek, desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla gerçek kişi veya tüzel kişiler lehine, münhasıran ihracat kredileri için kefalet vermek üzere ve sadece ihracatçıların erişimine açık olmak üzere TİM ile Eximbank'ın öz kaynaklarıyla 2021 yılının Ekim ayında kurulan ve Aralık ayında 61 ihracatçı birliğinin ortaklığıyla sermaye yapısı güçlendirilen İGE A.Ş. 2022 yılı Mart ayı itibarıyla faaliyete geçmiştir.

Şirketin 2022 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilen Genel Kurul toplantısında, 20 bankanın Şirkete hissedar olması ile İGE A.Ş.'nin sermaye yapısı güçlendirilmiş olup, hâlihazırda İhracatçı Birliklerinin %78,44; Bankaların %12; TİM'in %4,56; Eximbank'ın %5 oranında Şirket ortaklığı bulunmaktadır.

31.12.2025 tarihi itibarıyla İGE A.Ş. tarafından ihracatçılarımızın 227.721.043.758 TL tutarındaki kredisine 199.315.271.175 TL değerinde kefalet sağlanmıştır.

8.2. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri

Türkiye, Ticaret Bakanlığı aracılığıyla 2000'li yılların başında sadece 50 ülke ve 62 merkezde toplam 84 kadro ile temsil edilirken, bugün geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Ticaret Bakanlığı, 119 ülke 180 merkezde mukim toplam 270 kişilik kadrosuyla en geniş yurt dışı teşkilatına sahip ikinci Bakanlık olup hâlihazırda 115 ülke 170 merkezde 235 Ticaret Müşaviri/Ataşesi fiilen görev yapmaktadır.

Ticaret Bakanlığınca dış temsilciliklere iletilen firma taleplerinin, başvuru ve cevaplanma süreçlerinin merkezi bir sistemde tutulmasını sağlamak amacıyla oluşturulan "Müşavire Danışın" uygulaması geliştirilmiştir. Uygulama üzerinden gelen talepler ilgili Ticaret Müşavirliğine veya Ataşeliğe doğrudan yönlendirilerek en kısa sürede cevaplandırılmakta olup uygulamaya kayıtlı aktif kullanıcı sayısı 64.867 seviyesine ulaşmıştır. Uygulamanın hayata geçirildiği 2 Ocak 2020 tarihinden itibaren toplam 2.183.868 firma talebi yanıtlanmıştır.

Diğer taraftan, Ticaret Bakanlığı uhdesinde Ticaret Müşavirleri/Ataşeleri tarafından elde edilen ticari bilgiler, görev yapılan ülkenin dış ticaret istatistikleri, mevzuat değişiklikleri gibi konular ile ithalat talepleri ve ihale bilgilerinin yer alacağı; aynı zamanda firmaların taleplerini iletebilecekleri "Mobil Uygulama" çalışmaları devam etmektedir.

Yine Ticaret Bakanlığınca ihracatçıların ticaret müşavirleriyle sanal ortamda bir araya getirilen "Ticaret Müşavirlerimizle Elektronik Sohbetler" etkinlikleri, tüm iş dünyasına açık olarak ve geniş katılımla gerçekleştirilmektedir. 2020 yılından itibaren 109 potansiyel ihraç pazarına yönelik düzenlenen 244 toplantıya yaklaşık 45.067 firma temsilcisi tarafından katılım sağlanmıştır.

Ayrıca, yurt dışı görev sürelerini tamamlayarak Ticaret Bakanlığı merkez teşkilatında göreve başlayan Ticaret Müşavirleri/Ataşeleri edindikleri bilgi ve tecrübeleri firmalar ile paylaşmaları amacıyla Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda ve İhracatçı Birliklerinin organizasyonunda "Birebir Görüşme Etkinlikleri" organize edilmektedir. 2023 yılından itibaren düzenlenen 23 etkinliğe 1.243 firma tarafından katılım sağlanmış olup 5.307 adet ikili görüşme gerçekleştirilmiştir.

Diğer taraftan, ihracatımız açısından önem arz eden sektörlere yönelik olarak 245 adet Pazar Araştırması Raporu Ticaret Müşavirleri ve Ateşeler tarafından hazırlanarak Bakanlığın web sayfası aracılığıyla iş dünyasının istifadesine sunulmuştur.. Bu kapsamda, 2023 yılı (Haziran-Aralık) döneminde 11 fiziki (964 katılım) ve 10 çevrimiçi (18.256 katılım) eğitim programı gerçekleştirilmiş olup toplam 21 eğitim programına 19.220 kişi katılım sağlamıştır. 2024 yılı itibarıyla Bakanlık tarafından toplam 12 fiziki (2.584 katılım) ve 54 çevrimiçi (26.225 katılım) eğitim programı gerçekleştirilmiş olup bahsi geçen 66 eğitim programına 28.809 kişi katılım sağlamıştır. Ayrıca, 2025 yılında ise 13 fiziki (1.220 katılım) ve 53 çevrim içi (29.013 katılım) eğitim programı gerçekleştirilmiş olup bahsi geçen 66 eğitim programına 30.233 kişi katılım

İhracatçılarımızın bilgi birikimi ve becerisinin artırılmasına yönelik olarak, başta ihracat mevzuatı ve ihracatçılara yönelik destek mekanizmaları olmak üzere uluslararası ticaret mevzuatı, gümrük ve lojistik işlemleri, yurt dışı pazar araştırması, pazarlama ve satış gibi ihracatı ilgilendiren konularda halihazırda düzenlenen eğitimlerin daha kurumsal bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla İhracat Akademisi kurulmuştur.

Bu kapsamda, 4 Kasım 2024 tarihinde Ankara Üniversitesi ile 13 Şubat 2025 tarihinde ise Marmara Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi ile İhracat Akademisi Eğitim Hizmetleri Anonim Şirketi arasında bir iş birliği protokolü imzalanmıştır. 27 Şubat 2025 tarihinde Ticaret Bakanının teşrifleriyle İstanbul'da İhracat Akademisi açılış programı gerçekleştirilmiş ve 1 Mart 2025 tarihinde Marmara Üniversitesinde derslere başlanmıştır. 15 Mart 2025 tarihinde ise Ankara Üniversitesi'nde Ticaret Bakan Yardımcısı Ö. Volkan AĞAR ve Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necdet ÜNÜVAR'ın teşrifleriyle İhracat Akademisinin Ankara Programının açılışı gerçekleştirilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu ile imzalanan çatı protokol çerçevesinde; 21 Nisan 2025 tarihinde KTO Karatay Üniversitesi, 22 Mayıs 2025 tarihinde Erciyes Üniversitesi, 16 Temmuz 2025 tarihinde Kocaeli Üniversitesi, 24 Temmuz 2025 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 23 Eylül 2025 tarihinde Gaziantep Üniversitesi ve Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri, 21 Ekim 2025 tarihinde Uludağ Üniversitesi ve Uludağ İhracatçı Birlikleri, 6 Kasım 2025 tarihinde TOBB ETÜ, 17 Aralık 2025 tarihinde Çukurova Üniversitesi ve Adana Sanayi Odası, 23 Aralık 2025 tarihinde İstanbul Ticaret Üniversitesi ve İstanbul Ticaret Odası ile İhracat Akademisi Arasında Eğitim İş Birliği Protokolleri imzalanmıştır.

Bu doğrultuda, 2025 yılı içerisinde Marmara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Konya KTO Karatay Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesinde başlayan ve ihracatı tüm süreçleriyle ele alan İhracat Uzmanlığı Eğitim Programları aynı yıl içerisinde tamamlanmış olup, 2025 yılı Kasım ayında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde ve Aralık ayında Gaziantep Üniversitesinde başlayan eğitim programları 2026 yılında tamamlanacaktır. Bununla birlikte, 2026 yılında Bursa, Ankara, Adana ve İstanbul'da başlaması planlanan eğitim programları için hazırlık çalışmaları yürütülmüştür.

Diğer taraftan; TURQUALITY® programının tüm süreçlerinin yer aldığı TURQUALITY® uzmanı eğitim programı İhracat Akademisi bünyesinde 30 Haziran-4 Temmuz 2025 tarihleri arasında Ankara Üniversitesi ATAUM Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Eğitimi tamamlayan katılımcılara yapılan sınav sonuçlarına bağlı olarak başarı veya katılım belgesi düzenlenmiş ve iletilmiştir. Katılımcılardan gelen yoğun talep üzerine TURQUALITY® uzmanı eğitim programı İhracat Akademisi bünyesinde 4-8 Kasım 2025 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

2025 yılında tamamlanan eğitim programlarına toplamda 691 kişi katılım sağlamıştır.

8.3. İhracatta Pazar Çeşitlendirme Stratejileri

8.3.1. İhracatta Hedef Ülkeler Stratejisi

İhracatçıların alternatif pazarlara yönlendirilmesi ve rekabet gücümüzün artırılması amacıyla Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında, 2000-2023 döneminde iki yıllık periyotlarla, 2023'ten itibaren ise küresel ticaretteki hızlı değişimlere uyum sağlamak üzere yıllık olarak "Hedef Ülkeler" belirlenmektedir. 5973 sayılı İhracat Destekleri Hakkında Karar'ın 29. maddesi çerçevesinde, bu ülkelere yönelik giderlere ilave destek sağlanmaktadır. Hedef ülkelerin tespitinde makroekonomik göstergeler, büyüme-pay matrisi ve pazar çeşitlendirmesi verileri dikkate alınmakta ve Uzak Ülkeler Stratejisi ile İslam İşbirliği Teşkilatı Üyeleri ile İhracatı Geliştirme Stratejisi kapsamındaki ülkelerin hepsi hedef ülke listesine eklenmektedir. Bu kapsamda 2026 yılı için 60 hedef ülke belirlenmiştir.

8.3.2. Uzak Ülkeler Stratejisi

Türkiye'nin ihracatının coğrafi dağılımına bakıldığında, geleneksel pazarların dış ticaret hacminde büyük bir yer tuttuğu, ihracatın üçte ikisinin daha çok yakın ülkelere gerçekleştirildiği ve Türkiye'nin ortalama ihracat menzilinin dünya ortalamasının altında yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede, Ticaret Bakanlığı tarafından dış ticaret açığının fazla olduğu, geleneksel pazarların dışında kalan uzak ve büyük pazarlardan Türkiye'nin daha fazla pay almasını sağlamak üzere Uzak Ülkeler Stratejisi oluşturulmuştur.

Strateji kapsamında, dünya ekonomisinden %64 pay alan, ortalama menzili 8 bin 500 kilometre olan 18 ülke (Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, Japonya, Kanada, Malezya, Meksika, Nijerya, Pakistan, Şili, Tayland, Vietnam) Ticaret Bakanlığınca yapılan analizler neticesinde ticaretin geliştirilmesine yönelik hedef ülkeler olarak belirlenmiştir.

Uzak Ülkeler Stratejisi ile 2018–2020 ortalaması 20 milyar dolar olan ihracatın 2028'e kadar 50 milyar dolara çıkarılması öngörülmektedir. Finans, lojistik, tanıtım, standardizasyon ve diplomasi alanlarını kapsayan 328 eylem planlı şekilde yürütülmektedir.

Uzak Ülkeler Stratejisi, ihracatın geleneksel ürün-pazar yapısını bir ileri faza taşıyarak yeni-ürün ve yeni pazar çeşitliliğine odaklanılarak hazırlanmış olup ihracatı artırma hedefinin yanı sıra, Türk ürün ve hizmetlerinin küresel ölçekte tanınırlığının geliştirilmesi, Türkiye'nin küresel değer zincirlerindeki yerinin kuvvetlendirilmesini de hedeflemektedir.

Strateji kapsamında, ABD ve Çin'e yönelik eyalet/bölge bazlı ihracat potansiyeli raporları tamamlanmış, ABD'de son dönemdeki korumacı tedbirler karşısında pazar payını korumak için ilave eylemler geliştirilmiştir. Ayrıca 23 Şubat 2024 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile destek mekanizmaları güncellenmiş, Uzak Ülkeler ve İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) üyesi ülkeler için tanıtım faaliyetlerine yeni teşvikler getirilmiştir.

Strateji kapsamındaki 18 ülkeye yönelik olarak, destek programlarından yararlanan şirketler için hedef ülkelere 20 puan ilave, hedef ülkelere hedef sektörlerde olması durumunda 25 puan ilave destek verilecektir. E-ihracata yönelik belirlenecek hedef ülkelerde ise ilave 20 puan destek verilebilecektir.

8.3.3. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile İhracatı Geliştirme Stratejisi

Geleneksel pazarlarla ilişkiler güçlendirilirken Körfez ülkeleri ve diğer İİT ülkelerine yönelik İslam İşbirliği Teşkilatı Üyeleri ile İhracatı Geliştirme Stratejisi 2024 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu strateji ile İİT ülkelerinin ihracattaki payının 2028 yılına kadar %27'den %30'a çıkarılması hedeflenmektedir. İlk aşamada Azerbaycan, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır, Pakistan, Fas, Endonezya ve Nijerya'nın da aralarında bulunduğu 21 ülke odak ülke olarak belirlenmiş, söz konusu ülkeler için ticaret heyetleri, fuarlar ve tanıtım faaliyetleri hızlandırılmıştır.

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesinin (İSEDAK) Devreye Aldığı Kudüs Programı, 1-4 Kasım 2025

8.4. İthalata Yönelik Önlemler

Ticaret Bakanlığı tarafından ithalatı azaltmak amacıyla yatırım, üretim ve ihracat zincirini destekleyen ithalat politikaları uygulanmaktadır. Bu amaçla, yerli üreticileri ithalattan kaynaklanan haksız rekabet ve zarara karşı korumak amacıyla ithalat politikası araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Yerli sanayinin ihtiyaçlarına göre, sektörden gelen talepler, iç ve dış piyasa gelişmeleri, yatırım ortamının iyileştirilmesi, uluslararası ve ikili düzeydeki ilişkiler dikkate alınarak, öngörülebilirlik ve şeffaflık prensipleri çerçevesinde ithalatta gümrük vergileri belirlenmektedir.

Bu kapsamda, yerli üreticilerin rekabet gücünün arttırılması amacıyla, (AB ve STA imzalanan ülkeler hariç olmak üzere) hâlihazırda 4.562 farklı Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunda İlave Gümrük Vergisi uygulaması bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra, Damping ve Sübvansiyonlu İthalata Karşı Önlemler, Korunma Önlemleri, Önlemlerin Etkisiz Kılınmasına Karşı Önlemler, Gözetim ve Kayda Alma uygulamaları şeklindeki ithalat politikası araçları gerektiği şekilde uygulanmakta olup uluslararası hukuk çerçevesinde, farklı ülkelerce Türkiye menşeli ürünlere yönelik başlatılan soruşturmalara karşı ihracatçıların hak ve menfaatleri savunulmaktadır.

- 149 adet kesin ve 1 adet geçici anti-damping ve sübvansiyona karşı önlem,
- 8 üründe tüm ülkelere yönelik korunma önlemi, 1 üründe geçici korunma önlemi ve 3 üründe İran'a karşı olmak üzere toplam 12 adet korunma önlemi,
- 18 ürün grubunda 45 ülkeye karşı 118 adet önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı önlem,
- 184 adet gözetim uygulamasına yönelik düzenleme bulunmaktadır.

2025 yılında gerçekleşen toplam ithalat 365,5 milyar dolar olup, Ticaret Politikası Savunma Araçları ve İlave Gümrük Vergisi kapsamındaki genel ithalat 95 milyar dolardır ve ithalatın %26'sını kapsamaktadır.

8.5. Ürün Güvenliği Uygulamaları

Türkiye'de ürün güvenliği sisteminin temelleri, Türkiye'nin 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'ne ve Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği'ne katılmasıyla atılmıştır. Bu adımlar, ürün güvenliği mevzuatının köklü dönüşümüne zemin hazırlamıştır.

1997'de başlayan AB ile mevzuat uyum süreci ve Gümrük Birliği kapsamında, Türkiye AB'nin ürünlere ilişkin kurallar sistemini kendi iç hukuk sistemine dâhil etme kararı almıştır. Bu doğrultuda, 97/9196 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında kurumların hangi teknik düzenlemeleri uyumlaştıracakları tespit edilmiş ve söz konusu uyum kapsamında ürün güvenliğine ilişkin yatay mevzuatın koordinasyonu görevi Ticaret Bakanlığı'na verilmiştir.

Kalite altyapısının ilk ayağı 1999'da Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK)'ın kurulmasıyla başlarken 2001 yılında yürürlüğe giren 4703 sayılı Kanun ile ürün güvenliği sisteminin yasal zemini oluşmuştur. 2002 yılından itibaren kalite altyapısı sisteminin kuralları ikincil mevzuat ile netleştirilmiş ve birçok Avrupa Birliği projesiyle kurumsal kapasitede gelişim sağlanmıştır.

Avrupa'nın ithalat denetimi yaklaşımları Türkiye'ye aktarılırken, 2002–2012 yılları arasında yürütülen kalite altyapısı projeleriyle CE işareti, uygunluk değerlendirme ve akreditasyon konularında farkındalık artırılmıştır. Bu süreçte, Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nün Avrupa standardizasyon kuruluşlarına üyeliği ve TÜRKAK'ın uluslararası tanınırlığı desteklenmiştir.

2004 yılından itibaren insan, bitki, hayvan sağlığı ile tüketicinin ve çevrenin korunması ve güvensiz, hastalık yapıcı, tehlikeli ürünlerin ülkeye girmesine engel olunması amacıyla Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen ithalatta ürün güvenliği denetimleri, hâlihazırda oyuncaklardan takı ürünlerine, telefonlardan tıbbi cihazlara, iş makinalarından araç parçalarına, kişisel koruyucu donanımlardan tekstil ürünlerine, yapı malzemelerinden elektronik aletlere kadar 14 farklı ürün grubunda TAREKS üzerinden yürütülmektedir.

AB Yeni Yaklaşım Mevzuatı gereği CE İşareti taşıması gereken ürünlerden yüksek riskli olanları, piyasaya arz edilmeden önce test ve muayene etme işlemini yüklenen onaylanmış kuruluşların görevlendirmeleri, ilgili yetkili kuruluş tarafından, Avrupa Komisyonuna bildirimi ise Ticaret Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda 2006'da ilk ulusal onaylanmış Kuruluş atandı; aynı yıl, Uygunluk Değerlendirmesi Kuruluşları Derneği kurulmuştur.

Türkiye, AB'nin ürüne CE işareti iliştirilmesi gereken yeni yaklaşım direktiflerinin neredeyse tamamını uyumlaştırmış, 16 direktif kapsamında 67 onaylanmış kuruluş, 2 teknik değerlendirme kuruluşu ve 6 tanınmış üçüncü taraf kuruluşu atamıştır.

2010 yılında Dış Ticarette Risk Esaslı Kontrol Sistemi (TAREKS) devreye alınmış ve dış ticarette dijital dönüşüm başlamıştır. CE işareti dâhil tüm denetim süreçleri elektronik ortama taşınmıştır.

Pek çok sanayi ürününün ithalatındaki ürün güvenliği denetimleri ile tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatındaki ticari kalite denetimlerinin 2011 yılından bugüne dek elektronik ortamda ve risk esaslı olarak Dış Ticarette Risk Esaslı Kontrol Sistemi (TAREKS) üzerinden gerçekleştirilmektedir. TAREKS'in kullanılmaya başlanmasının ardından geçen 14 yıllık sürede, başta veri tabanı, risk analizi yapısı, raporlama ve kullanıcı ara yüzü olmak üzere birçok alanda yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, TAREKS risk analizinin yapay zekâ makine öğrenmesi destekli skor bazlı bir yapıya kavuşması, yeni risk analizi ile uyumlu veri tabanı ve iş zekası raporlama yapısının kurulması, resimden metin okuyan optik karakter tanıma ve doğal dil işleme teknolojilerinin sisteme entegre edilmesi ve tüm bunların modern ve kullanıcı dostu bir ara yüz ile kullanıcıya sunulması için 2023 yılı Ekim ayında bir yenileme projesi başlatılmış ve proje kapsamında yapılan çalışma ve yenilikler, çağının ilerisinde bir anlayışla tasarlanan ve ithalat denetimlerinde firmaların başvurularını dijital olarak iletmesine imkan sağlayan, e-imza tabanlı yeni TAREKS'in lansmanı ile kamuoyuna sunulmuştur.

2014'te, iç piyasadaki denetimlerin veri altyapısı da kurularak Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi Bilgi Sistemi (PGDBİS) platformu devreye alınmıştır.

Türkiye'de dokuz farklı kamu kuruluşu tarafından yürütülen ve Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilen Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi (PGD) faaliyetleri kapsamında PGD kuruluşlarınca yürütülen denetimlere ait sayısal verilerin değerlendirilmesi ve denetimlerin etkinliğinin ölçülmesi amacıyla hazırlanan "Piyasa Gözetimi ve Denetimi Raporu" 2009 yılından itibaren her yıl kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Ticarette Teknik Engeller (TTE) Anlaşması kapsamında Ticaret Bakanlığı, Bilgi ve Bildirim Merkezi görevini yürütmektedir. Bakanlık bu görevi yürütürken üreticiler, ihracatçılar, odalar, sivil toplum örgütleri, diğer kamu kurum ve kuruluşları ve ticaret müşavirlikleri ile koordinasyon halinde diğer üye ülkelerin ticareti etkileme potansiyeline sahip teknik düzenlemelerini TTE Anlaşması bağlamında değerlendirmekte, Türkiye'nin ihracatı önünde teknik engel oluşturma potansiyeli bulunan muhtelif mevzuat taslakları ve uygulamaları resmi olarak DTÖ TTE Komitesi gündemine getirmekte ve ikili düzeyde temaslar yoluyla muhatap ülkeler nezdinde çözüme ulaşılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca, diğer üye ülkelerin Türkiye'nin uygulamalarına karşı getirdiği itirazlar cevaplanarak DTÖ ilkeleri TTE Anlaşması hükümleri çerçevesinde Türkiye'nin ticari çıkarları korunmaktadır.

Ticaret Bakanlığı, ihracatçıların hedef ülke pazarlarına girişinin kolaylaştırılması, karşılaştıkları engellerin çözümüne yönelik gerek DTÖ gerekse bölgesel ve ikili alanda sonuç alınmasını kolaylaştıracak mekanizmaların tesisi ve ihracatçıların, ticarette teknik engellerle ilgili bilgilendirmelerini sağlayacak bir platform oluşturmak amacıyla 2006 yılında Ticarette Teknik Engeller internet sitesini kurmuş, site 2025 yılında revize ederek https://teknikengel.ticaret.gov.tr/ adresinden erişime açmıştır. Ticarette Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçıların ticarette teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır.

Buna ek olarak, 2016 yılından bu yana ticarette teknik engeller konusunda Bakanlık tarafından ihracatçılara yönelik fiziksel ve çevrimiçi olarak bilgilendirme seminerleri gerçekleştirilmektedir.

2020 yılında yayımlanan 7223 sayılı Kanun ve devamında güncellenen ikincil mevzuat ile Türkiye'nin ürün güvenliği sistemi güncelliğini koruyarak AB'ye eşdeğer şekilde yürütülmektedir. Bugün, Ticaret Bakanlığı çalışmalarını Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Dijital Ürün Güvenliği gibi alanlardaki faaliyetleriyle derinleştirmeye devam etmektedir.

Bu vizyonun güçlü bir halkası olan "E-Ticarette Ürün Güvenliği" Projesi ile e-platformlar üzerinde denetim kapasitesi arttırılmakta, tüketici farkındalığı güçlendirilerek Türkiye'nin dijital çağda ürün güvenliği sistemi bir adım ileri taşınmaktadır. Proje, 9 Eylül 2024 tarihi itibari ile başlamış olup, 2 yıl süreli proje ile elektronik ticaret ortamı kullanıcılarının ürün güvenliğine ilişkin farkındalıklarının artırılması, elektronik ticaret denetimlerinde etkin bir koordinasyon sağlanması, elektronik ortamda piyasaya sunulan ürünlerin teknik düzenlemesine uygun olup olmadığının tespiti, elektronik ticarette piyasa gözetimi ve denetimini (PGD) mümkün kılan bir yazılımın geliştirilmesi ile elektronik ticaret ortamının da disiplin altına alınması hedeflenmektedir.

Türkiye'nin ihracatının sürekli artışını sağlamak hedefi ihraç edilen ürünlerin kalitesi, güvenliği ve yurt dışı pazarlardaki güçlü imajına bağlıdır.

Bu kapsamda, Ticaret Bakanlığı 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanununa uygun üretim ve denetimle, Türk Malı İmajının yurt dışında da en yüksek seviyeye gelmesini sağlamaktadır. Bakanlık bu çerçevede, güvensiz ve alıcıyı yanıltıcı şekilde mal ihraç ederek Türk malı imajına zarar verenlere Kanunda öngörülen yaptırımları uygulamaktadır.

Türkiye'de ürün güvenliği konusundaki bilincin arttırılması, ürün güvenliği denetimi yapan kamu kurumları arasında iş birliğini ve koordinasyonu güçlendirmek amacıyla her yıl Ürün Güvenliği Haftası düzenlenmektedir. 2025 yılında "Elektronik Ticarette Ürün Güvenliği" temasıyla 9-11 Temmuz tarihlerinde düzenlenen Ürün Güvenliği Haftası kapsamında İstanbul'da hem tüketicilere hem de elektronik ticaret platformlarına yönelik seminerler düzenlenmiştir.

Ürün Güvenliği Haftası Açılış Konferansı, 9 Temmuz 2025

8.6. Serbest Bölgeler

Türkiye'deki ilk serbest bölge örnekleri 1985 yılında kurularak 1987 yılında faaliyete geçirilen Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri olmuştur. 1985'te Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleriyle kamu kaynakları kullanılarak hayata geçirilen ilk serbest bölge uygulamalarının başarılı sonuçlar vermesinin ardından bugün ülke çapındaki 19 adet serbest bölge Türkiye'nin yatırım ve ihracatına ivme kazandırmaya devam etmektedir.

15 Haziran 1985 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun amaçları arasında yer alan "ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek" hususu kapsamında, serbest bölgeler bir yandan ihracata dayalı büyüme politika araçlarından biri olarak kullanılırken öte yandan ihracatın etkin bir şekilde artırılabilmesi için gerekli olan girdilerin ucuz ve sürekli bir şekilde teminini de sağlamaktadır.

Diğer taraftan 25 Kasım 2008 tarihinde kabul edilen 5810 sayılı "Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile "ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek" hususu serbest bölgelerin amaçları arasından çıkarılarak, serbest bölge amaçları; "ihracata yönelik yatırımı ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek" olarak belirlenmiştir. Böylece, serbest bölgelerin yurt içine satıştan ziyade ihracatı hedefleyen araçlar haline getirilmesine yönelik yasal altyapı oluşturulmuştur.

Bu itibarla, bahsi geçen mevzuat değişikliği doğrultusunda, serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmaların ihracata yönlendirilmesi için Bakanlıkça gerekli çalışmalar titizlikle yürütülmüş ve bu çalışmalar doğrultusunda, 2024 yıl sonu itibarıyla, serbest bölgelerden yapılan satışlar içerisindeki ihracat payı %74'e yükselmiştir.

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 5'inci maddesine göre yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler faaliyet ruhsatı almak üzere Ticaret Bakanlığı'na başvuruda bulunabilmektedir.

İhracata yönelik üretim ve yatırımı teşvik etmek ve uluslararası yatırımlar için uygun bir yatırım alanı alternatifi sunmak için kurulan serbest bölgelerde çeşitli vergisel teşvikler uygulanmaktadır.

Münhasıran üretici kullanıcılara yönelik olarak; firmaların serbest bölgede imal ettikleri ürünlerin yurt dışına satışından elde ettikleri kazançları, gelir vergisi ve kurumlar vergisinden müstesnadır. Ayrıca bu firmaların serbest bölgelerde imal ettikleri ürünlerin FOB (Free On Board – Gemi Bordasında Teslim) bedelinin en az %85'ini yurt dışına ihraç etmeleri kaydıyla personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır.

Serbest bölgelerde faaliyette bulunan tüm kullanıcılara yönelik olarak ise kullanıcıların faaliyet gösterdiği binalar (kiraya verilmemek şartıyla) emlak vergisinden muaftır. Tüm kullanıcılar tarafından serbest bölgelerde verilen hizmetler ile serbest bölgelere veya bu bölgelerden yapılan ihraç amaçlı yük taşıma işleri KDV'den istisnadır.

Ayrıca serbest bölge faaliyetleriyle ilgili olarak yapılan işlemler ve düzenlenen kâğıtlar damga vergisi ve harçlardan istisnadır. Serbest bölgelerde, bakım, onarım, montaj, demontaj, elleçleme, ayrıştırma, ambalajlama, etiketleme, test etme, depolama hizmeti alanlarında faaliyette bulunan ve hizmetin tamamını yurt dışına veren hizmet işletmelerinin kazançları gelir vergisi ve kurumlar vergisinden istisnadır.

Ticaret Bakanlığı Ege Serbest Bölgesi

Yatırımcı kullanıcıların faaliyet ruhsatı süresi, üretim faaliyeti için 45 yıl, diğer faaliyet konuları için ise 30 yıldır. Kiracı kullanıcıların Faaliyet Ruhsatı süresi üretim faaliyeti için 20 yıl, diğer faaliyet konuları için 15 yıldır.

Ayrıca İhtisas Serbest Bölgelerinde faaliyet gösterecek kullanıcılara yönelik olarak kira ve istihdam destekleri ile Bölge Kurucu ve İşletici firmalara verilecek faiz/kâr payı desteği uygulamalarına ilişkin 2635 sayılı İhtisas Serbest Bölgelerinde Sağlanacak Destekler Hakkında Cumhurbaşkanı Kararı 9 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2024 yıl sonu verilerine göre serbest bölgelerin ihracatının yaklaşık dörtte birini tek başına (2,9 milyar dolar) gerçekleştirirken; benzer biçimde, serbest bölgelerde çalışanların yine dörtte birine (yaklaşık 25 bin kişi) tek başına istihdam sağlayan Ege Serbest Bölgesi, ihracatının ve sağladığı istihdamın yüksekliğiyle tüm serbest bölgeler arasında öne çıkmaktadır.

8.7. Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılmasına Yönelik Faaliyetler

Gümrük İdareleri, "yasal ticareti kolaylaştırmak ve yasal olmayan ticareti önleyerek ticaret erbabının yerine getirme zorunluluğu bulunan gümrük işlemlerini basitleştirmek suretiyle, dış ticaret süreçlerindeki zaman ve maliyet kayıplarının önüne geçilmesi" bilinciyle hareket etmekte; bu doğrultuda çok sayıda yeniliği hayata geçirerek teknolojik yatırımları artırmaktadır. Gümrük süreçlerinin elektronikleştirilmesi ve ticaretin kolaylaştırılması birbirini destekleyen süreçler olup dijitalleşme ile gümrük işlemlerinin basitleşmesi, bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltırken, aynı zamanda ticaretin akışkanlığına dolayısıyla Türk ticaretin global pazarda rekabet gücüne katkı sağlamaktadır.

8.7.1.Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi

Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi (BGB) sisteminin altyapısı 2009 yılında oluşturulmuştur. O tarihten bu yana "e-ticaret" başlığı altında uluslararası örgütler ve ülke örnekleri yakından izlenerek, ortaya çıkan ihtiyaçlara hızla cevap verebilmek amacıyla gerekli yenilikler yapılmaktadır. Çalışmalar, posta idaresi ve hızlı kargo firmaları başta olmak üzere e-ticaret platformları, meslek örgütleri ve diğer paydaşlarla periyodik iş birliği içinde yürütülmektedir. Ticaret Bakanlığı, sınır ötesi e-ticaret ekosistemi içinde mevzuat altyapısının oluşturulması, BGB'nin yeniliklere uygun hale getirilmesi için teknik iş akışlarının belirlenmesi ve dolaylı temsil yetkisi gibi konularda koordinasyon sağlama gibi kritik görevleri yürütmektedir. BGB sistemi, uluslararası örgütler nezdinde başarılı bir örnek ülke uygulaması olarak incelenmekte ve tanıtılarak Türkiye'nin imajına katkıda bulunmaktadır.

İhracat yönlü BGB uygulaması, ihracatçılara mikro ihracat kapsamındaki eşyanın siparişinin ardından hızlı gümrükleme ve teslimat imkânı sunmaktadır. Bu sistem, sağladığı avantajlar nedeniyle küresel düzeyde faaliyet gösteren firmalar ve e-pazaryerleri tarafından yoğun ilgi görmektedir.

Mikro ihracat kapsamında, değeri 15.000 Avro'yu, brüt ağırlığı 300 kilogramı geçmeyen eşyanın hızlı kargo firmaları ve posta idaresi tarafından BGB ile beyanı mümkündür. İhracatçılara sunulan başlıca avantajlar şunlardır:

- Gümrük müşaviri ve vekâletname aranmaksızın eşyanın beyanı, operatör tarafından ve herhangi bir hizmet bedeli alınmaksızın tamamlanmaktadır.
- Hızlı gümrükleme ve teslimat ile ihracatçıya uluslararası rekabet avantajı sağlanmakta, zaman ve parasal maliyetler azalmaktadır.
- İhracatçı birliğine üyelik zorunluluğu aranmamakta ve nispi aidat alınmamaktadır.
- İhracatçıya karayolu veya havayolu taşıma modu alternatifi sunularak zaman ve maliyet planlamasına uygun seçim yapabilme imkânı sağlanmaktadır.
- Ardiye ücreti alınmamaktadır.
- BGB ile yapılan bedelli ihracat, KDV iadesi ve ihracat kazancının %50'sinin gelir vergisinden muaf tutulması uygulaması kapsamına alınmıştır.

Bu avantajlara ek olarak, 1 Mart 2025 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan tebliğ değişikliği ile 1 Temmuz 2025 tarihi itibarıyla BGB'de ihracat eşyası için eşya kodu alanına asgari altılı tarife alt pozisyonu girilmesi zorunluluğu getirilmiş, bu sayede mikro ihracat gümrük işlemlerinin daha kolay ve hızlı yapılması amaçlanmıştır.

İhracatın ve küresel ticaretteki payın artırılması hedefleri doğrultusunda, sınır ötesi e-ticaret eşyasının BGB ile hızlı ihracatının sağlanmasını teminen, ticaret erbabını bilgilendirmek amacıyla E-İhracat Pazarları ve Ülke Gümrük Uygulamaları Rehberi hazırlanmıştır. Ayrıca, ürünlerin yurt dışına en az maliyetle ve en hızlı şekilde nasıl ihraç edileceğinin öğrenilebilmesi için Mikro İhracat Gümrük Rehberi yayımlanmıştır.

Mikro ihracatın tabana yayılması ve küresel payın artırılması amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri (2 farklı rehber), Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kanada ve Meksika pazarlarına ilişkin vergi uygulamaları, gümrük işlemleri ve yolcu muafiyetleri hakkında bilgi içeren mini Ülke Gümrük Uygulamaları Rehberleri hazırlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır.

8.7.2. Bireysel İthalatın Olumsuz Etkilerini Bertaraf Etmeye Yönelik Faaliyetler

Son dönemde sınır ötesi e-ticaret platformlarından satın alınarak ülkemize giren ürünlere, Türkiye'nin ürün güvenliği kriterlerine uygunluğu ve gerekli teknik düzenlemelere uyumu noktasında 2025 yılı son çeyreğinde incelemeler yapılmış ve vatandaşın güvenli ve sağlığa uygun ürünlere ulaşımını temin edecek ilave tedbirler alınması ihtiyacının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda uluslararası gelişmeler doğrultusunda ve ürün güvenliği ile ilgili ortaya çıkan riskleri bertaraf etmek üzere, 07.01.2026 tarihli 33130 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4458 Sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar ile gerçek kişiler adına gelen kıymeti 30 Avro'ya kadar ticari miktar ve mahiyet arz etmeyen eşyanın Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi ile ithalatı sonlandırılarak bu ürünlerin artık mevzuatın genel hükümlerine göre normal ithalat prosedürleri çerçevesinde ith6 Şubat 2026 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, yurt dışı e-ticaret platformları üzerinden satışı yapılan tüm ürünler bakımından, sipariş edilen eşyanın değerine bakılmaksızın "Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi" uygulamasına son verilmiştir. Söz konusu tedbir politikası, yalnızca sınır ötesi e-ticaret kapsamı Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi uygulamasını kaldırmakta olup e-ticaret alışverişlerine konu eşyanın normal usulde ithalat işlemlerine tabi olmak şartıyla ithaline bir sınırlama getirmemektedir.

Diğer taraftan, karar kapsamında, vatandaşın tedavi ve sağlık nedeniyle, sağlık kurumu raporu veya doktor reçetesine istinaden kullanmaları gereken ilaç ve takviye edici gıdalara ulaşmalarının engellenmemesini teminen, kıymeti 1.500 Avro'yu geçmemek üzere posta ve hızlı kargo taşımacılığı yoluyla muafiyet hükümleri kapsamında getirilerek basitleştirilmiş gümrük işlemlerine tabi tutulmasına da imkân sağlanmıştır.

Ayrıca, inceleme, test ve analiz eşyası, üretici ve ihracatçı firmaların ihtiyaç duyduğu numunelik eşya ve modeller, kitap ve benzeri basılı yayınlar, diplomatik eşya, yolcu eşyası, eğitim, bilim ve analiz eşyası gibi eşyanın Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamesi ile ithal edilebilmesi uygulamalarına da devam edilmektedir.

8.7.3. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS)

Ticaret politikalarında gümrük süreçlerinin hızlı, kolay, etkin ve izlenir hale getirilmesi önceliklidir. Bu doğrultudaki en kapsamlı çalışma, uluslararası adı Authorized Economic Operator (AEO) olan Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS)'dür. YYS özünde, Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) önderliğinde geliştirilmiş, küresel tedarik zinciri güvenliğini sağlarken ticaret hacmini aksatmamayı hedefleyen bir araçtır. Gümrük idareleri ve özel sektör arasında karşılıklı güven esasına dayanan YYS, güvenilirliğini kanıtlamış, gerekli güvenlik önlemlerini alabilecek kapasitedeki aktörlere ayrıcalıklı muamele sunarak gümrük prosedürlerinin hızlı ve sorunsuz işlemesini amaçlamaktadır.

YYS, ilk olarak ABD, Güney Kore, Japonya gibi ülkeler tarafından uygulanmış ve Türkiye de 2013 yılında sistem devreye alınarak küresel tedarik zinciri güvenliğine katkı sağlayan ilk ülkeler arasında yerini almıştır.

YYS, 12. Kalkınma Planı'nın ihracatın çeşitlendirilmesi, tedarik zinciri verimliliğinin artırılması ve gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması gibi stratejik hedeflerine katkı sağlamaktadır. Bu statü, firmalara mali, idari ve operasyonel açıdan belirli standartları karşılayarak gümrük süreçlerinde özel kolaylıklar sağlamakta, ticarette bürokratik yükleri azaltmakta ve lojistik hızı artırmaktadır. Gümrük kapılarında işlem sürelerinin kısalmasıyla nakliye ve depolama gibi maliyet kalemlerinde azalma meydana gelmekte, bu da firmaların gelir artışı ve uluslararası pazarlara erişimine doğrudan katkıda bulunmaktadır. YYS sahibi firmalar, Türkiye'nin ihracat hacminin artırılması ve küresel rekabet gücünün yükseltilmesi yolunda önemli bir rol üstlenmektedir.

YYS sahibi olmak, başlangıçta bir hazırlık ve denetim süreci gerektirse de uzun vadede hızlanan gümrük işlemleri ve azalan lojistik maliyetler sayesinde önemli getiriler sunmaktadır.

8.7.4. YYS Kapsamındaki Basitleştirmeler

YYS kapsamında yer alan izinli alıcı ve yerinde gümrükleme yetkileri, gümrük işlemlerinin izin sahiplerinin tesislerinde gerçekleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu yetkiler, depolama sahası kullanımını ve gümrükle ilgili operasyonel iş yükünü minimize ederek iş gücü ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Örneğin, izinli alıcı yetkisine sahip bir taşıyıcı firma, transit rejimine tabi eşyayı varış gümrük müdürlüğü yerine kendi tesisinde ulaştırarak transit işlemlerini burada sonlandırmaktadır.

İhracatı kolaylaştırıcı faaliyetlerin artan önemi göz önüne alındığında, ihracatta yerinde gümrükleme izni öne çıkmaktadır. Bu uygulama sayesinde, ihracat eşyasının gümrük işlemleri firmaların kendi tesislerinde tamamlanmakta, eşya iç gümrük idaresine getirilmeden doğrudan sınır gümrük idaresine sevk edilebilmektedir. Gerekli muayene işlemleri de firma tesislerinde gerçekleştirilmektedir. Şu an için 72 firma bu uygulamaya sahiptir ve uygulamanın daha geniş bir katılımla sürdürülebilir olması hedeflenmektedir.

YYS kapsamında gerçekleştirilen karşılıklı tanıma anlaşmaları ile ülkeler arasında YYS sahibi firmaların tanınması ve sağlanan kolaylıkların taraf ülkelerde de uygulanması sağlanmaktadır. 2014'te Güney Kore ile imzalanan anlaşma, YYS sahibi firmalara öncelikli işlem ve basitleştirilmiş prosedürler gibi avantajlar sunmuştur. 2022 yılında başlatılan çalışmalar neticesinde ülkemiz ile Birleşik Krallık arasında Yetkilendirilmiş Yükümlülerin Karşılıklı Tanınması Anlaşması müzakereleri çerçevesinde mevzuat karşılaştırma ve karşılıklı firma ziyaretlerinin ardından, karşılıklı tanıma anlaşması imzalanmıştır. Diğer taraftan Avrupa Birliği Konseyi, 4 Aralık 2025 tarihinde Council Decision (EU) 2025/2516 sayılı kararıyla, Gümrük İşbirliği Komitesine Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü programlarının karşılıklı tanınmasına yönelik süreci resmi onaylayan karar alınmasına dair olumlu tutum göstermektedir. Söz konusu karar 11.12.2025 tarihinde Avrupa Birliği'nin Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Onaylanan karşılıklı tanıma anlaşmasının düzenlenecek ilk Gümrük İşbirliği Komitesinde imzalanmasını müteakip yürürlüğe girmesi beklenilmektedir.

8.7.5. YYS İstatistikleri

2013 yılında 5 firma ile başlayan YYS uygulaması, dinamik yapısından dolayı sürekli gelişmiş sürekli gelişmiştir. 2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planında 2028 yılı sonu için Bakanlığın YYS firma sayısı hedefi 770 olarak belirlenmiş iken halihazırda 809 firma Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası almaya hak kazanmış olup söz konusu hedefe ulaşılmıştır. 2025 yılında kıymete göre Türkiye geneli ihracatın yaklaşık %30'u, ithalatın ise %38'i YYS firmaları tarafından gerçekleştirilmiştir

Yıllara Göre YYS Sahibi Firma Sayıları

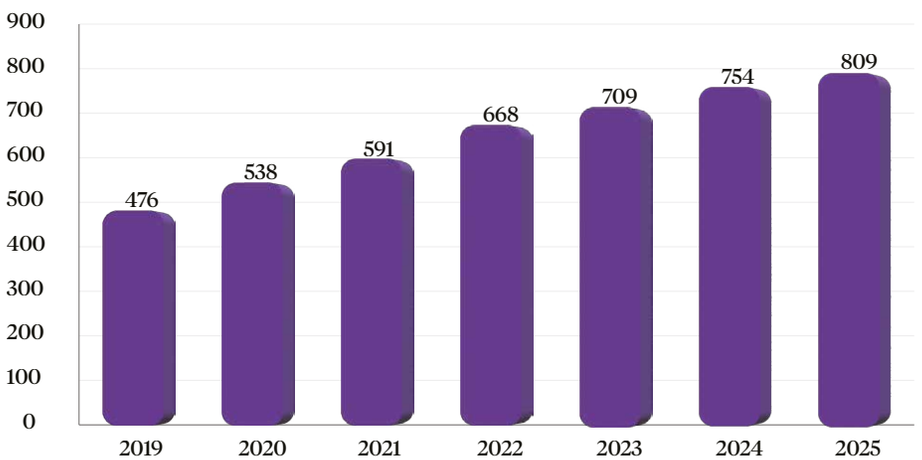

Yıllara Göre Artış Oranı (%): 2019-2020: 13.03% 2020-2021: 9.85% 2021-2022: 13.03% 2022-2023: 6.14% 2023-2024: 6.35% 2024-2024: 4.24%

YYS sahibi firmaların yaklaşık %85'i imalatçı ve/veya ithalat-ihracat firmalarından, %11'i kamu kurumlarından ve %4'ü lojistik firmalarından oluşmaktadır.

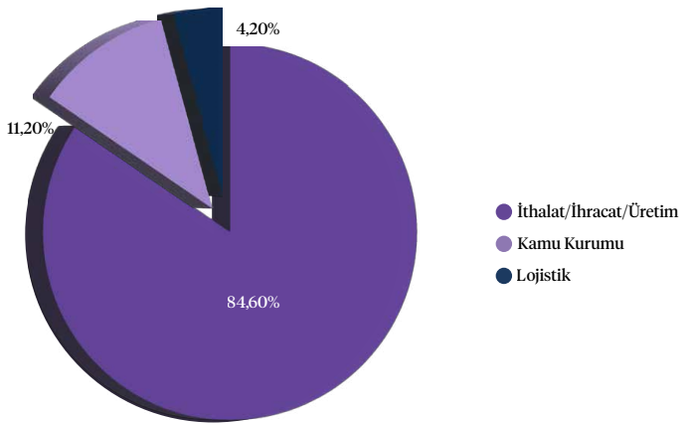

YYS Firmalarının Türkiye'ye Göre Dağılımı

8.7.6. Tek Pencere Sistemi (TPS)

Dış ticaret işlemlerinde farklı kamu kurumlarınca yapılan kontroller, lisanslar ve izinler, gümrük işlemleri sırasında gümrük idaresi tarafından kontrol edilmektedir. Tek Pencere Sistemi (TPS), gümrük işlemleri için istenen bu belge ve izinlerin tek bir noktadan temin edilmesini ve gümrük süreçlerinin tek bir başvuru üzerinden yürütülüp tamamlanmasını sağlayan elektronik bir platformdur. TPS ile kırtasiyeciliğin azaltılması yoluyla ticaretin kolaylaştırılması ve ithalat/ihracat kontrollerindeki etkinliğin artırılması amaçlanmaktadır.

TPS sayesinde:

- Farklı kurumlarca düzenlenen belge, kontrol ve izinler ile bunlara ilişkin başvurular standart hale getirilmiştir.
- Ticaret erbabı, gümrük işlemleriyle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına başvurusunu tek ve standart bir şekilde yaparak başvurunun durumunu izleyebilir hale gelmiştir.
- Belgeler; gümrük idaresi, belge veren kurumlar ve ticaret erbabı tarafından sistem üzerinden görülebilmektedir.
- Belgeler veya izinler kapsamında kişilere tanınan limitlerden düşüm işlemleri, artık bilgisayar sistemi tarafından otomatik olarak yapılabilmekte ve kalan kullanılabilir bakiyeler tüm paydaşlar tarafından görülebilmektedir.

- Ticaret erbabına ek bir yük getirmeden, gümrük işlemlerinde kullanılan belgelerin daha hızlı ve etkin bir şekilde kontrolü, izlenmesi ve olası usulsüzlüklerin önüne geçilmesi sağlanmıştır.
- Ticaret erbabı, gereken belgeler için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına kendi ofisinden başvuru yapma ve sonuçları takip etme olanağına kavuşmuştur. Elektronik ortamda düzenlenen belgelere hızlıca ulaşılabilmesi sayesinde kâğıt ortamında belge gönderilmesi beklenmeden gümrük işlemleri yapılabilmektedir.
- TPS, firmalara gümrük iş ve süreçlerini daha hızlı ve düşük maliyetle yürütme imkânı sunarak uluslararası rekabet gücünü artırmaktadır.

Elektronik ortamda üretilen, kayıtlarla ilişkilendirilen ve otomatik kontrol edilen izinler sayesinde, insan faktöründen kaynaklanan hatalar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Tüm izin belgeleri sadece elektronik ortamda üretilip güvenli sistemler üzerinde işlem gördüğünden, sahte belge hazırlamak ve kullanmak imkânsız hale gelmiştir.

Artık bir marka haline gelen TPS kapsamında işlem gören 190 adet belge ile birlikte, dış ticarete konu olan eşya için gerekli tüm bilgi ve belgelerin tek bir başvuru noktasında sunulması amacıyla gümrük işlemlerinde kullanılan toplam 221 adet belge elektronik ortama alınmıştır.

8.7.7. Konteyner ve Liman Takip Sistemi (KLTS)

Konteyner ve Liman Takip Sistemi (KLTS), ülkeye giriş ve çıkış yapan konteynerlere ilişkin bilgilerin elektronik ortamda kayıt altına alınmasını, gümrük idaresi, liman işletmesi ve acenteler arasında elektronik bilgi paylaşımını ve limanlardaki konteyner/eşya hareketlerinin elektronik ortamda takibini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Sistem, 1 Aralık 2016 itibarıyla tüm gümrük idarelerinde Konteyner Kayıt ve Takip Formu'nun elektronik ortamda verilmesiyle başlamış olup, hâlihazırda konteyner trafiğinin %94'üne tekabül eden toplam 25 limanda uygulanmaktadır.

Mersin Uluslararası Limanı

KLTS aracılığıyla, deniz yolu ile gelen eşya için, liman işletmesinden gelen tahliye verilerinin geçici depolama yeri giriş verisi olarak kabul edilmesi ve giriş işlemlerinin memur tarafından başkaca bir işleme gerek kalmaksızın otomatik olarak yapılması uygulaması, sistemin uygulandığı tüm deniz limanlarında 31 Mart 2023 tarihi itibarıyla devreye alınmıştır. Bu uygulama, taşıtın tamamen boşaltılması beklenmeksizin boşaltılan eşyanın geçici depolama yerine alınması ve rejim beyanının verilebilmesi sürecini hızlandırarak konteyner tedarik ve liman süreçlerinde etkinliğin artırılmasını ve elektronik veri değişimi yoluyla işlem güvenliğinin yükseltilmesini hedeflemektedir.

8.7.8. Liman Kapı Otomasyon Projesi

Liman sahasına giriş yapan kara taşıtlarının bilgilerinin ve görüntülerinin taşıtın sahaya girmesinden önce liman işletmesi tarafından gümrük sistemlerine iletilmesinin yanısıra, söz konusu taşıtların liman işletmesi tarafından liman girişinin yapılması ile eş anlı olarak KLTS - İç Gümrük-Liman Giriş Çıkış Programında giriş kayıt işleminin otomatik olarak gerçekleştirilmesi amacıyla başlatılan "Liman Kapı Otomasyon Sistemi" projesi pilot bölge olarak 24.02.2025 tarihinde Mersin Gümrük Müdürlüğü denetiminde faaliyet gösteren Mersin Uluslararası Limanında uygulamaya alınmıştır.

Böylelikle, liman sahasına gelen araçlara ilişkin görüntülerin memurlar tarafından anlık olarak takip edilmesi ve taşıtın liman giriş noktasına gelişine kadar yapılacak analizlerde riskli olabilecek taşıtların da daha erken safhada tespit edilebilmesi sağlanarak liman sahasına girişlerdeki araç geçiş sürelerinin hızlandırılması ve sıkışıklığın önlenmesi sağlanabilecektir. Ayrıca, sistem ile birlikte limana giriş yapan tüm araçların farklı açılardan çekilmiş fotoğraflarının arşivlenmesi sayesinde liman giriş işlemlerinde takip edilebilirliğin artması ve geriye dönük denetimlerin daha etkin yapılabilmesi hedeflenmektedir.

Diğer taraftan, liman işletmelerinin gerekli teknolojik ve altyapı hazırlıklarını tamamlamaları halinde bir takvim dahilinde uygulamanın diğer limanlarda da yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

8.7.9. Liman Tek Pencere Sistemi (LTP)

Liman işlemlerinin daha hızlı, güvenli ve kolay bir şekilde yürütülmesi amacıyla Ticaret Bakanlığı koordinesinde yürütülen Liman Tek Pencere Projesi (LTP) ile gemi acenteleri tarafından geminin geliş ve çıkışından önce ve sonra limanlarda işlem yapan tüm kamu kurumlarına yapılan bildirimlerin tek bir veri tabanından girilerek beyanda bulunulması ve işlemlerin sonucunun LTP üzerinden görüntülenmesi sağlanmıştır. Sistem ile acentelerce tek bir veri tabanından veri girişi yapılması ve farklı kurumlarca yapılan kontrollerin tek bir noktadan görüntülenebilmesi sayesinde bürokratik işlemler azaltılmış ve kâğıt ortamında belge ibrazı ortadan kaldırılmıştır. Sistem, 16 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla tüm gümrük idarelerinde devreye alınmıştır.

8.7.10. Gümrük Eşya Takip ve Analitik Performans Programı (GET-APP)

Gümrük Eşya Takip ve Analitik Performans Programı (GET-APP), ithalatı veya ihracatı başlatılan eşyanın gümrük işlemlerinin takibine imkân sağlayan bir uygulamadır. Kullanıcılar bu uygulama ile belirli bir takvim dönemi içindeki ithalat ve ihracat sürecine ait işlemleri izleyebilmektedir. GET-APP uygulamasının geliştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında, 2024 yılında mikro ihracatçılarımızın Basitleştirilmiş Gümrük Beyannamelerinde (BGB) göndericisi/ihracatçısı oldukları eşyaya ilişkin ihtiyaç duydukları bilgilere erişebilmelerini sağlamak amacıyla BGB kapsamındaki detaylı verilerini Bakanlığımız GET-APP programı üzerinden sorgulayabilmeleri sağlanmıştır. Diğer taraftan mikro ihracatçılarımızın ihracat rakamlarının değerlendirilmesinde ihtiyaç duydukları BGB ve Detaylı Beyan kapsamı e-ihracat verilerini aylık ve yıllık olarak GET-APP programı üzerinden sorgulayabilmeleri amacıyla hazırlanan GET-APP E-Ticaret sorgusuna yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

8.7.11. BİLGE Gümrük Platformu

Eşyanın gümrük sahasına girişinden çıkışına kadar tüm gümrük işlemlerinin gerçek zamanlı olarak bilgisayar ortamında yürütülmesini sağlayan BİLGE Sistemi ve elektronik gümrük uygulamaları, modern çağın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, daha kullanıcı dostu olacak biçimde geliştirilmektedir.

Bu kapsamda başlatılan "BİLGE Gümrük Platformu" ile gümrük işlemlerinde kullanılan mevcut elektronik uygulamaların, idareye verilen dilekçeler ve idarece düzenlenen müzekkereler de dâhil olmak üzere tek bir platform çatısı altında birleştirilmesi amaçlanmaktadır. Gümrük işlemlerinin tek bir erişim noktası üzerinden, internet erişimi olan her yerden, kağıtsız ortamda hızlı, kolay ve güvenli bir şekilde yürütüleceği BİLGE Gümrük Platformu'na aynı zamanda e-Devlet kapısı üzerinden de erişim sağlanması planlanmaktadır. Ayrıca, geliştirilen mobil uygulamalar sayesinde gümrük süreçlerinin tüm paydaşlarca mobil cihazlar ile kolay bir şekilde takip edilebilir hale gelmesi hedeflenmektedir. Geliştirme çalışmaları tamamlanan modüller canlı ortama alınmış olup, diğer modüllerin devreye alınmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

8.7.12. Havayolu İşlemlerinin Dijitalleştirilmesi Projesi

Hava yolu gümrük işlem süreçlerinde işlem süreçlerini yavaşlatan kağıt ortamında belge kullanımının, mükerrer işlem adımlarının ortadan kaldırılması, işlemlerin dijital ortama aktarılarak memur eliyle gerçekleştirilen işlemlerin elektronik olarak yapılması ve paydaşlar arasında bilgi alışverişinin elektronik olarak gerçekleştirilmesi amacıyla başlatılan "Havayolu İşlemlerinin Dijitalleştirilmesi Projesi" kapsamında Havayolu Beyan Formlarının elektronik ortama alınmasına ilişkin olarak Havayolu Gümrük Beyan Sistemi (HGBS) hazırlanmış olup sisteme ilişkin gerçekleştirilen pilot uygulamalar sonucunda Havayolu Gümrük Beyan Sisteminin hukuki altyapısını oluşturan 2025/13 sayılı Genelge yayınlanmış ve 2026/7 sayılı Genelge ile yürürlük tarihi 04.05.2026 olarak belirlenmiştir. Söz konusu genelgenin yürürlük tarihi öncesinde diğer havalimanlarında da test işlemlerinin gerçekleştirilmesi adına anılan sistem hava hudut kapısı olan tüm havalimanlarında 10.02.2026 tarihi itibarıyla devreye alınmıştır. Diğer taraftan proje kapsamında havayolu ile taşınan hızlı kargo eşyasının geçici depolama yeri çıkışlarının otomatik yapılmasına ilişkin test çalışmaları tamamlanmış olup yakın bir tarihte pilot uygulamaya geçilmesi hedeflenmektedir.

8.7.13. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (NCTS)

Türkiye'nin 1 Aralık 2012 tarihinde 1987 tarihli Ortak Transit Sözleşmesi'ne taraf olması, eşyanın gümrük vergilerinin askıya alınarak taşındığı ve Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (NCTS) ile elektronik mesajlar kullanılarak beyan ve takip edildiği bu sisteme entegre olmasını sağlamıştır. Türkiye ile AB, EFTA ülkeleri, Birleşik Krallık, Kuzey Makedonya, Sırbistan Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Karadağ'ın taraf olduğu Sözleşme uyarınca, transit rejiminde kullanılan NCTS'in güncel versiyonu olan Faz 5'e 18 Kasım 2025 tarihi itibarıyla geçiş yapılmıştır.

E-TIR Çalışmaları

- Uluslararası taşımacılıktaki dijital dönüşüm sürecinin önemli adımlarından biri olan e-TIR taşımalarını düzenleyen, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu nezdinde Şubat 2020'de kabul edilen TIR Sözleşmesi Ek-11 metni, 25 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye, TIR sisteminin dijitalleşmesine en güçlü desteği veren ülkeler arasında yer almakta; bu alandaki çalışmalarına kararlılıkla devam etmektedir. e-TIR Uluslararası Sistemi'nin Türkiye'nin ulusal sistemlerine entegrasyonuna yönelik çalışmalar Ticaret Bakanlığınca titizlikle yürütülmektedir.

8.7.14. Havayolu, Demiryolu ve Denizyolu Taşımaları İçin Basitleştirme Uygulamaları

Transit rejiminde; havayolu, demiryolu ve denizyolu taşımaları için basitleştirme uygulamaları hayata geçirilmiş olup hâlihazırda 15 firmaya basitleştirme izni verilmiştir.

8.7.15. Transit Araç Takip Programı (TATP)

Transit süre aşımlarının ve ihracat taşımalarında akaryakıtın indirimli olarak verilmesinin takip edildiği Transit Araç Takip Programı (TATP) devreye alınmıştır.

8.7.16. İhracat Refakat Belgesi (İRB)

İhracat eşyasının yurt dışına sevkinde transit beyannamesi yerine, daha kolaylaştırılmış bir yöntem olarak Avrupa Birliği uygulamasında da olduğu gibi İhracat Refakat Belgesi (İRB)'nin kullanımına başlanılmıştır.

8.7.17. Kâğıtsız Gümrük Uygulamaları

Kâğıtsız Gümrük Projesi, gümrük beyannamesine ekli belgelerin elektronik ortamda işlenmesine, ihracat, antrepo ve ithalat işlemlerinde kâğıda dayalı belge kullanımının ortadan kaldırılarak elektronik belgelere geçilmesine olanak sağlamaktadır. Proje ile, tamamen dijital bir sistem benimsenerek verimliliğin artırılması ve gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Ticaret erbabı, ihracat ve antrepo işlemleri için gümrük beyannamesi ile birlikte ilgili tüm ekli belgeleri BİLGE sistemine yüklemekte, beyanname elektronik olarak imzalanmakta ve tüm süreç elektronik olarak tamamlanmaktadır.

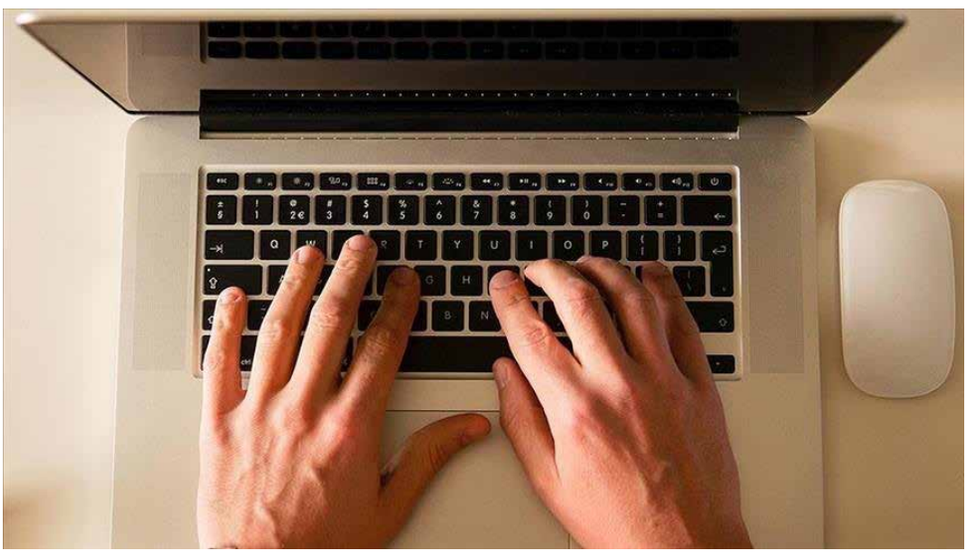

8.7.18. Denizyolunda ve Havayolunda Varış Öncesi Gümrükleme

Denizyolu ve havayolu ile gelen hammadde ve ara malı niteliğindeki ithal eşyasının, Türkiye Gümrük Bölgesi'ne gelmeden gümrük işlemlerinin tamamlanmasına ve bekleme olmaksızın üretim tesislerine sevk edilmesine imkân sağlanmıştır.

8.7.19. Serbest Bölgeler Bilgi Sistemi

Serbest bölgelerde giriş ve çıkışların ve eşya hareketlerinin elektronik olarak takip edilebilmesi amacıyla hâlihazırda 18 serbest bölgede uygulanan sistem, Tek Pencere Sistemi ile entegre çalışacak şekilde faaliyete geçmiştir.

8.7.20. Havayolu İhracat Eşyasının Elektronik Ortamda Takibi

Havayolu ile ihraç edilen eşyanın elektronik ortamda takibi ve bu kapsamdaki işlemlerin elektronik olarak yürütülmesi sağlanmıştır.

8.7.21. Gümrük İdarelerinde Ortak POS ile Tahsilat

Ortak POS cihazları aracılığıyla, debit ve kredi kartları kullanılmak suretiyle gümrük idarelerinde yapılan ödemeler ile trafik cezaları ve yol geçiş ücretlerinin ödenebilmesine imkân sağlanmıştır.

8.7.22. Menşe ve Dolaşım Belgeleri Otomasyon Sistemi (MEDOS) ile Menşe İspat ve Dolaşım Belgelerinin Elektronik Ortama Alınması

İhracatta kullanılan menşe ispat ve dolaşım belgelerinin elektronik ortamda düzenlenmesine imkân verilmiştir.

8.7.23. Bağlayıcı Tarife Bilgisi (BTB)

Bağlayıcı Tarife Bilgisi başvuruları ve düzenlenmesi elektronik ortama alınmıştır.

8.7.24. Laboratuvar Analiz ve Raporlama Programı (LARA)

Gümrük Laboratuvarlarındaki tahlil işlemlerinin kağıtsız ortamda hızlı, kolay, eksiksiz yürütülmesine, arşivlenmesine, merkez ve taşradan takibine ve verilerin izlenmesine, ayrıca ticaret erbabının işlemlerini hızlandırarak vakit ve nakitten kazanıma imkân verilmiştir.

8.7.25. Gümrük Laboratuvarlarının Modernizasyonu Projesi

2000 yılı itibarıyla mevcut gümrük laboratuvarlarının büyük bir kısmı temel ekipmanlarla donatılmış olup, uluslararası standartlarda hızlı, güvenilir ve bilimsel temellere dayalı hizmet sunulabilmesi amacıyla alanında uzmanlaşmış gümrük laboratuvarlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda hayata geçirilen "Gümrük Laboratuvarlarının Modernizasyonu Projesi" kapsamında; işlem hacmi en yoğun olan İstanbul, İzmir, Kocaeli, Mersin, Bursa ve Ankara'daki altı gümrük laboratuvarı, ileri teknolojiye sahip cihazlarla donatılmış, uluslararası akreditasyon süreçleriyle uyumlu hale getirilmiş ve uzman personel kadrolarıyla güçlendirilmiştir.

Artan dış ticaret hacmi ve yeni ihtiyaçlar doğrultusunda ise 2019'da İskenderun'da, 2024'te Gaziantep'te modern gümrük laboratuvarları faaliyete geçirilmiştir. Bugün itibarıyla, toplam sekiz modern gümrük laboratuvarı ile Türkiye, dış ticarete yönelik analiz ve denetim faaliyetlerini kesintisiz, güvenilir, yüksek teknolojili ve uluslararası standartlarla uyumlu şekilde sürdürmektedir.

8.7.26. E-ATA/TR Programı

Ülkeye giriş veya ülkeden çıkış yapan ATA Karneleri (Uluslararası ticareti kolaylaştırmak amacıyla, belirli eşyaların gümrük vergisi ve teminat ödemesi yapılmaksızın geçici olarak ithal ve ihraç edilmesini sağlayan uluslararası bir gümrük belgesi) kapsamındaki eşyanın, tüm gümrük işlemlerinin yapılacağı web tabanlı elektronik bir platformdur. Yurt dışından gelen ATA Karnesi kapsamındaki eşya için web üzerinden karne bilgileri kolayca doldurulmakta; Türkiye'den yurt dışına çıkışı yapılacak ATA Karnesi bilgileri ise TOBB Sisteminden elektronik olarak alınmakta ve yükümlüler tarafından ilave beyan yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Program sayesinde ATA Karnesi beyanlarının kolay ve hızlı bir şekilde yapılması ve karne kayıtlarının elektronik ortama taşınması hedeflenmiştir.

8.7.27. Taşıt Ön Beyan Uygulaması

Yurt dışında yerleşik vatandaşların Türkiye'ye taşıtlarıyla girişlerinden önce, beyanlarını elektronik olarak ülkeye gelmeden yapabilmelerine imkân verilmiştir.

8.7.28. İhracat Zinciri Projesi

İhracat işlemleriyle ilgili tüm gümrük ve lojistik süreçlerinin blokzincir, yapay zeka ve benzeri yeni nesil teknolojiler kullanılarak süreçteki tüm paydaşlarca elektronik ortamda tek bir ekrandan yürütülebilmesi ve izlenebilmesi amaçlanan İhracat Zinciri Projesine ilişkin iş akışları hazırlanmıştır. Projenin ilk aşaması olan beyanname sürecinin otomatikleştirilmesine yönelik olarak mevcut sistemler kullanılarak e-fatura bilgileri ve gerekli ilave veri alanları ile ihracat sürecinde muhtelif programlara yapılan başvuruların sistem tarafından otomatik olarak yapılması, bu veriler ile birlikte ilgili programlardan alınan belge numaraları da kullanılarak otomatik olarak beyanname taslağı oluşturulmasına ilişkin teknik çalışmalara başlanılmıştır.

8.7.29. Hayata Geçirilen Diğer Kolaylıklar

Gümrük işlemlerinin daha da kolaylaştırılması adına daha önce hayata geçirilen "İhracatta Yerinde Gümrükleme" ve "İzinli Gönderici" uygulamalarına ilave olarak "İthalatta Yerinde Gümrükleme" ve "İzinli Alıcı" uygulamaları devreye alınmıştır. Ayrıca, ölçek ekonomisi yaratılması suretiyle birden çok şehrin ihracat işlemlerinin tek noktada kolay ve hızlı şekilde gerçekleştirilmesine imkân veren "Kolay İhracat Noktaları" ve dış ticaret işlemlerine konu eşyaya yönelik "Kamu Laboratuvarlarında Mükerrer Analizlerin Önlenmesi" gibi uygulamalar ve projeler devreye alınmıştır.

Diğer kolaylıklar arasında; engelli şahısların özel tertibatlı araç ithaline ilişkin işlemlerinde vatandaşların komisyona başvurularının E-Devlet üzerinden alınmasına imkan veren "Engelli Araç İthali Başvuru ve Takip Programı", gümrüklerde işlem yapan herkesin ihtiyaç duyabileceği temel bilgileri sunan "Gümrük Rehberi" (2019), yükümlü tarafından yazılan eşya tanımından GTİP tespitini ve ilgili mevzuata göre alınması gereken vergileri/belgeleri gösteren "Tarife Arama Motoru (TARA Sistemi)" ve yurt dışında yaşayan vatandaşların taşıtlarının ülkede kalabileceği sürenin 6 aydan 2 seneye çıkarılması gibi tüm vatandaşlara yönelik kolaylıklar da hayata geçirilmiştir.

8.7.30. Gümrük Müdürlükleri

Türkiye'nin gelişen ticari faaliyetlerine koşut olarak gümrük hizmetlerine hızlı ve kolay ulaşılmasını sağlamak amacıyla gümrük hizmet birimleri/gümrük idareleri ülke sathında arttırılmaktadır. 2002 ila 2025 yılları arasında toplam 47 gümrük hizmet birimleri/gümrük idareleri kurularak faaliyete geçirilmiştir

Kurulan Gümrük Hizmet Birimleri/ Gümrük İdareleri (2002-2025)

Yıl	Gümrük Müdürlüğü
2025	Gümrük Müdürlüğü Gölovası Gümrük Müdürlüğü (Adana)
2024	Karasu Gümrük Müdürlüğü (Sakarya)
	Konya Ereğli Gümrük Müdürlüğü (Konya)
	Bingöl Gümrük Müdürlüğü (Bingöl)
2023	Bozüyük Gümrük Müdürlüğü (Bilecik)
2022	Marmaraereğlisi Gümrük Müdürlüğü (Tekirdağ)
	Çukurova Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (Mersin)
2021	Nizip Gümrük Müdürlüğü (Gaziantep)
2019	İstanbul Havalimanı Yolcu Salonu Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)
	Kayseri Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü (Kayseri)
	Balıkesir Gümrük Müdürlüğü (Balıkesir)
2018	Zeytin Dalı Gümrük Müdürlüğü (Hatay)
2017	İstanbul Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)
	Kırşehir Gümrük Müdürlüğü (Kırşehir)
	Osmaniye Gümrük Müdürlüğü (Osmaniye)
2015	Amasya Gümrük Müdürlüğü (Amasya)
	Ordu-Giresun Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (Ordu)
	Sinop Gümrük Müdürlüğü (Sinop)
	Adıyaman Gümrük Müdürlüğü (Adıyaman)
2014	Kütahya Gümrük Müdürlüğü (Kütahya)
	Bolu Gümrük Müdürlüğü (Bolu)
2013	Üzümlü Gümrük Müdürlüğü (Hakkari)
	Halkalı Gar Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)
	Niğde Gümrük Müdürlüğü (Niğde)
	Iğdır Gümrük Müdürlüğü (Iğdır)
	Derecik Gümrük Müdürlüğü (Hakkari)
2011	Kars Gümrük Müdürlüğü (Kars)
	Biga Gümrük Müdürlüğü (Çanakkale)
	İnebolu Gümrük Müdürlüğü (Kastamonu)
	Milas Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (Muğla)
	Yüksekova Gümrük Müdürlüğü (Hakkari)
	İnegöl Gümrük Müdürlüğü (Bursa)
	Elazığ Gümrük Müdürlüğü (Elazığ)
2010	Pendik Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)
	Avrupa Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü (Tekirdağ)
2007	Gaziantep Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (Gaziantep)
	Ünye Gümrük Müdürlüğü (Ordu)
	İpekyolu Gümrük Müdürlüğü (Şırnak)
	Doğubeyazıt Gümrük Müdürlüğü (Ağrı)
2005	Hamzabeyli Gümrük Müdürlüğü (Edirne)
2006	Zeytinburnu Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)
	Alaşehir Gümrük Müdürlüğü (Manisa)
	Yumurtalık Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü (Adana)
2004	Sivas Gümrük Müdürlüğü (Sivas)
	Aydın Gümrük Müdürlüğü (Aydın)
	İzmir Yolcu Salonu Gümrük Müdürlüğü (İzmir)
	Sabiha Gökçen Havalimanı Gümrük Müdürlüğü (İstanbul)

Sonuçta, 19 Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğünde 162 faal, 14 adedi kuruluş aşamasında, toplam 176 gümrük müdürlüğü bulunmaktadır.

8.7.31. Gümrükler Muhafaza / Kaçakçılıkla Mücadele

2025 yılında Ticaret Bakanlığına bağlı Gümrükler Muhafaza ekiplerince uyuşturucu tacirleri başta olmak üzere, silah, mühimmat, tarihi eser ve ticari eşya kaçakçılarına; hava, kara, deniz gümrük kapıları başta olmak üzere; ülkemiz sınırları dahilinde ve karasularımızda göz açtırılmamış; ekiplerce büyük çaba ve emek sarf edilerek gerçekleştirilen birçok önemli operasyon başarı ile neticelendirilmiştir. Söz konusu çalışmalar neticesinde, 2025 yılında ortaya çıkarılan kaçakçılığın mali boyutu bir önceki yıla göre %79 oranında artarak 98 milyar TL'nin üstüne ulaşmıştır.

8.7.32. MİLTAR Projesi

Fiziki müdahalesiz kontrol teknolojilerinden biri olan X-Ray araç ve konteyner tarama sistemlerinin yerli ve milli imkânlarla ülkemizde üretilmesini teminen; Ticaret Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı'nın (SSB) ortak girişimleriyle Milli Tarama Sistemleri (MİLTAR) Geliştirilmesi Projesi başlatılmış olup, ihtiyaç duyulan idarelerde söz konusu cihazların kurulumları gerçekleştirilmiştir. Bahse konu Proje çerçevesinde geliştirilen sistemler ile kaçakçılıkla mücadele kapasitesi artırılarak gümrüklü yer ve sahalarda yasal ticaret hızlanmakta ve yasa dışı ticaretin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

8.7.33. Gümrükler Muhafaza Kriminal Laboratuvarı

Gümrükler Muhafaza Kriminal Laboratuvarı, Gümrükler Muhafaza ve diğer kolluk birimlerinin uyuşturucu madde yakalamalarında ele geçen maddeleri titizlikle analiz ederek nitelik ve niceliklerini belirlemekte ve adli süreçlerin etkinliğine önemli katkıda bulunmaktadır.

8.7.34. Dedektör Köpekler

Dünya Gümrük Örgütü tarafından Bölgesel Köpek Eğitim Merkezi olarak akredite edilen Ticaret Bakanlığı Köpek Eğitim Merkezinde narkotik, asayiş, çay-tütün, silah-mühimmat-patlayıcı, nakit ve canlı insan arama branşlarında dedektör köpekler yetiştirilmektedir."

8.8. İç Ticaretin Geliştirilmesine Yönelik Düzenlemeler

Türkiye'de 2000'li yılların başından itibaren hızlı bir gelişim seyri izleyen perakende sektörünün performansı bir yandan ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlarken; bir yandan da muhtelif ekonomik, sosyal ve çevresel konularda yönlendirici ve destekleyici bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

8.8.1. 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun

14 Ocak 2015 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve sektör ilk kez hukuki bir altyapıya kavuşmuştur. Kanunda, zincir mağazalardan otomotiv işletmelerine, emlak işletmelerinden restoranlara perakende ticaret ile ilgili çok farklı konularda düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemelerde, hem alışveriş merkezleri, büyük mağazalar ile zincir mağazalardan oluşan organize perakende kesim hem de esnaf ve sanatkârlardan oluşan geleneksel perakende kesim olmak üzere sektörde yer alan tüm aktörlerin ihtiyaç ve talepleri gözetilmiş ve hükümler bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Anılan Kanun kapsamında, 26 Şubat 2016 tarihinde Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik; 6 Ağustos 2016 yılında Perakende Ticarette Uygulanacak İlke ve Kurallar Hakkında Yönetmelik ve 19 Temmuz 2016 tarihinde ise Perakendeciler Konseyi Yönetmeliği hayata geçirilmiştir.

Bu kapsamda Kanuna dayanılarak hayata geçirilen düzenlemeler sayesinde;

- **Tedarik zincirinde haksız ticari uygulamalarla daha etkin mücadelenin önü açılmıştır.**

  Haksız ticari uygulamalar tanımlanmış ve bu kapsamda üretici, tedarikçi ve perakende işletmeler arasındaki ticari ilişkilerde meydana gelebilen haksız ticari uygulamaların engellenmesi hedeflenmiştir. Böylece, rekabet ilkelerinden vazgeçilmeden daha iyi işleyen ve daha adil bir

tedarik zincirinin oluşturulması ve perakende sektöründe faaliyet gösteren üretici, tedarikçi ve perakende işletmeler dâhil olmak üzere tüm paydaşlara yönelik düzenleme ile sektörün altyapısının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi sağlanmıştır.

- **Tarım ve gıda ürünlerinin tedarikinde ödeme süreleri kısaltılmış; ödeme ilişkilerine belirlilik kazandırılmıştır.**

  Tedarik zincirinde, üretici, tedarikçi ve perakende işletmeler arasındaki ticari ilişkilerden kaynaklanan ödemeler için azami 30, 45 ve 60 günlük ödeme süreleri belirlenmiş olup alacaklının ölçeğinin borçluya göre daha küçük olduğu durumlarda küçük üretici ve tedarikçinin karşılaştığı sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, düzenlemeye tabi olacak tarım ve gıda ürünleri belirlenerek tedarik zincirindeki ödeme ilişkilerine belirlilik kazandırılmıştır.

- **Glütensiz, laktozsuz ve benzeri ürünlere erişimin kolaylaşmasına yönelik adım atılmıştır.**

  Glütensiz, laktozsuz, düşük proteinli ve benzeri özelliklere sahip gıda ürünlerine ilişkin arzın artırılması ve talebin karşılanmasını desteklemek, bu sayede, tıbbi beslenme tedavisi gerektiren hastalıklara sahip bireylerin anılan ürünlere ulaşımını kolaylaştırmak ve toplumun bu ürünlere ilişkin bilincini artırmak maksatlarıyla; Bakanlığa, tıbbi beslenme tedavisi gerektiren hastalıklara yönelik gıda ürünü satış yükümlülüğü getirme yetkisi verilmiştir.

- **Mağaza markalı ürünlerin satışında üreticilerin görünürlüğünün artması ve markalaşması teşvik edilmiştir.**

  Mağaza markalı ürün satışı yapan perakende işletmelerde üreticilerin markalaşmasının özendirilmesi amacıyla mağaza markalı ürünlerin üzerinde ve/veya ambalajında, perakendecinin bilgilerinin yanı sıra üreticinin de bilgilerinin yer alması sağlanarak üreticilerin de görünürlüğünün artması sağlanmıştır.

- **Alışveriş merkezlerinde ortak kullanım alanlarının, engelliler ile yaşlı ve çocukların ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulması sağlanmıştır.**

  Alışveriş merkezinde kullanımı ücretsiz olacak şekilde; sosyal ve kültürel etkinlik alanı, acil tıbbi müdahale ünitesi, ibadet yeri, bebek bakım odası, çocuk oyun alanı ve dinlenme alanları ile ortaklaşa kullanma, korunma veya faydalanma için zorunlu olan diğer alanlar oluşturulması hususları düzenlenmiştir. Bu alanların engelliler ile yaşlı ve çocukların ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulması sağlanmıştır.

- **Perakende işletmelerin çalışma saatlerinin yerel dinamiklere bağlı belirlenebilmesine imkân sağlanmıştır.**

  Perakende işletmelerin çalışma saatlerinin, bulundukları bölgenin nüfus, iklim, coğrafi ve benzeri özelliklerine bağlı olarak farklılık arz edebileceği hususu yerel unsurların dikkate alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, işletmelerin iş hacimlerinin haftanın farklı günlerinde yoğunlaşabileceği, tüketici tercih ve davranış kalıplarında farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurularak, meslek kuruluşlarının ve il idarelerinin gerek yerel dinamikleri gerekse meslek mensuplarının profillerini değerlendirerek çalışma saatlerinin belirlenmesine katkı vermeleri sağlanmıştır.

- **Esnaf ve sanatkâr işletmelerinin rakipleriyle rekabet edebilmelerini sağlamak üzere;**

  - Tedarik ve dağıtım amaçlı kooperatiflerinin yaygınlaşması teşvik edilmiştir.

  Esnaf ve sanatkârların piyasada daha etkin bir şekilde ticari hayatlarını sürdürebilmelerine yönelik tedbirler uygulamaya alınmıştır. Bu kapsamda, esnaf ve sanatkârların etkin bir organizasyon yapısı altında daha düşük maliyetlerle mal tedarik edebilmeleri, Bakanlığın gözetimi ve denetimi altında faaliyet gösterecek olan ve esnaf ve sanatkârların üyesi olduğu tedarik ve dağıtım kooperatifleri aracılığıyla da sağlanabilmektedir.

'Yüz Yüze Türkiye Esnaf Buluşması' Programı, 10 Ocak 2023

Diğer bir deyişle, bu işletmelerin ölçek ekonomilerinden yararlanması sağlanarak daha rekabetçi fiyatlarla mal ve hizmet sunumu yapabilmelerinin önü açılmıştır.

- Alışveriş merkezlerinde yer tahsisinin yapılmasının önü açılmıştır.

Esnaf ve sanatkâr işletmecilerine rayiç bedel üzerinden kiraya verilmek üzere, toplam satış alanının en az %beşi oranında; geleneksel, kültürel veya sanatsal değeri olan kaybolmaya yüz tutmuş meslekleri icra edenlere ise, rayiç bedelin azami dörtte biri üzerinden kiraya verilmek üzere, toplam satış alanının en az binde üçü oranında, yer ayrılması hükme bağlanmıştır.

- **Perakende işletmelerin tüketicilere yönelik taksitli satışları düzenlenmiştir.**

Kredi kartıyla, alışveriş kredisi kullandırılarak ve tüketici finansmanı sağlanarak yapılan taksitli satışlar dışındaki kıymetli evrak düzenlenerek ya da düzenlenmeksizin gerçekleştirilen taksitli satışlarda taksit süreleri ve konuları belirlenerek uygulamaya düzen getirilmiştir.

- **Coğrafi işaretli ürünler ve yöresel ürünlere yönelik farkındalığın artırılması sağlanmıştır.**

Türkiye'nin yerel değerlerinin ve coğrafi işaretli ürünlerinin tanınırlığının artırılması, markalaşmasının teşvik edilmesi ve pazara erişiminin kolaylaştırılması amacıyla hızlı tüketim mallarının satışının yapıldığı büyük mağaza ve zincir mağazalarda coğrafi işaretli ürünler ile yöresel ürünlere yer ayrılması ve raf tahsisi yapılması sağlanmıştır. Bu kapsamda, her iki yılda bir 81 il genelinde ticaret il müdürlükleri, üretici ve tedarikçilerin, o ildeki meslek kuruluşlarının, ilin en fazla üyeye sahip tüketici örgütünün de önerilerini alarak il düzeyinde yöresel ürünler belirlemekte ve ilan etmektedir.

- **Yemek kartı sektöründe var olan temel sorunların önemli bir kısmının çözümlenmesi ve sektörün sağlıklı bir işleyişe sahip olması için yasal altyapı oluşturulmuştur.**

Yemek kartının piyasadaki uygulamasında komisyon oranlarına sınır getirilmiş, sözleşmeyle belirlenen komisyon dışında bedel talepleri ile iskontolar yasaklanmış ve ödeme sürelerine ilişkin sorunlar çözüme kavuşturulmuştur.

8.8.2. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS)

MERSİS, ticaret şirketleri ve ticari işletmelerin mevzuatta öngörülen tüm ticaret sicili işlemlerinin elektronik ortamda yürütüldüğü, ticaret sicili kayıtları ile tescil ve ilan edilmesi gereken içeriklerin elektronik ortamda depolandığı, ticaret sicili kayıtlarına ilişkin ihtiyaç duyulan bilgilerin elektronik ortamda tek noktadan ilgililere sunulduğu merkezi bir bilgi sistemidir.

MERSİS, devletin ve kamu hizmetlerinin dijital dönüşümünde kilit öneme sahip temel bilgi sistemleri arasında yer almaktadır. 2025 yılı sonu itibarıyla MERSİS'in aktif kullanıcı sayısı 3,5 milyonu geçmiştir. Türkiye'de 2025 yılı sonu itibarıyla aktif şirket (anonim şirket, limited şirket, kollektif şirket, komandit şirket, kooperatif), ticari işletme ve şube sayısı toplamı 2,6 milyona ulaşmıştır. Türkiye'de ayda ortalama 15 bin şirket, ticari işletme veya şube kurulmaktadır. Buna göre, kamusal hizmetlerde dijital dönüşümün öncülüğünü yapan temel bilgi sistemleri arasında MERSİS yer almaktadır.

Geçmişte şirket ve ticari işletmelerin kuruluş işlemlerine ilişkin Vergi Dairesi, Sosyal Güvenlik Kurumu gibi farklı kurumlar nezdinde fiziki olarak yürütülen birçok süreç, dijital ortama taşınarak MERSİS'te birleştirilmiştir. Bu sayede, ticaret sicili müdürlükleri şirket kuruluşlarında tek temas noktası haline getirilmiştir. Artık şirket kuruluşları daha hızlı, daha kolay ve daha düşük maliyetle gerçekleşmektedir.

MERSİS, pek çok kurumla anlık olarak veri paylaşmakta ve entegre olarak çalışmaktadır. Gelinen aşamada MERSİS kapsamında yaklaşık 71 kurum ile veri paylaşımı yapılmaktadır.

Diğer taraftan, farklı kamu kurumları tarafından MERSİS doğrulama altyapısı kullanılarak turkiye.gov.tr üzerinden tüzel kişilerin kullanımına sunulan "G2B" e-devlet hizmeti sayısı 2025 yılı sonu itibarıyla 863'e yükselmiştir. Bu sayı her geçen gün artmaktadır. Ticaret siciline ilişkin ihtiyaç duyulan bilgilere MERSİS sayesinde tek noktadan erişilmektedir. 2025 yılı içerisinde 1 milyar 175 milyon, bugüne kadar ise toplamda 4 milyar 469 milyon sorguya cevap verilmiştir. Buna göre MERSİS, Ticaret Bakanlığı dışındaki diğer kurumların işlerinin de dijital ortama taşınmasına ve fiziki iş yükünün azalmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de hızlı, kolay ve güvenli bir ticari ortam tesis etme amacıyla iç ticaretin dijitalleştirilmesi çalışmaları neticesinde, MERSİS işlemlerinin kapsamını genişletilmiş ve paydaş kurumlarla iş birliği yapılarak elden/fiziki başvuru ihtiyacını ortadan kaldıran, ticari hayatı kolaylaştıran ve hızlandıran uygulamalar peşi sıra devreye alınıp pek çok yeniliğe imza atılmıştır.

Bu kapsamda;

- "E-Belge Uygulaması" ile ticaret sicili müdürlüklerince verilen tüm belgelerin, ödeme aşamaları da dâhil olmak üzere, tamamen elektronik ortamda MERSİS üzerinden temin edilebilmesi sağlanmıştır. Şu ana kadar 1 milyon 20 bin belge elektronik ortamda verilmiştir.
- "E-İlan Uygulaması" ile ticaret sicili müdürlükleri tarafından yapılan tescillere ilişkin ilanların Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'ne elektronik ortamda gönderilebilmesi sağlanmıştır. Daha önce yayımlanması günler alan ilanlar artık en geç iki saat, ortalama 30 dakika içerisinde yayımlanmaktadır. Şu ana kadar 3 milyon 97 bin ilan elektronik ortamda yayımlanmıştır.
- Yönetim kurulu üyelerinin farklı ülke ve şehirlerde bulunması nedeniyle bir araya gelerek karar alamayan anonim şirketler için devreye alınan "Yönetim Kurulu Kararı Modülü" sayesinde elektronik ortamda yönetim kurulu kararı alınması imkânı sağlanmıştır. Gelinen aşamada MERSİS üzerinden 7.189 yönetim kurulu kararı elektronik ortamda alınmıştır.
- Ortakları farklı ülke ve şehirlerde bulunması nedeniyle bir araya gelerek karar alamayan limited şirketler için devreye alınan "Genel Kurul Kararı Modülü" sayesinde elektronik ortamda genel kurul kararı alınması imkânı sağlanmıştır. Gelinen aşamada MERSİS üzerinden 6.780 genel kurul kararı elektronik ortamda alınmıştır.
- MERSİS'in mobil uygulaması "MERSİS Mobil" devreye alınmıştır. Böylece, değişen teknoloji trendleri ve kullanıcı alışkanlıkları dikkate alınarak ticaret sicili işlemlerinin mobil cihazlar üzerinden yapılabilmesi sağlanmış, hizmet kalitesi ve çeşitliliği artırılmış, sürdürülebilirlik ve erişim kolaylığı sağlanmıştır. MERSİS Mobil kullanıcı sayısı 90 bine ulaşmıştır.

- Kişinin rızası dışında bir şirkete ortak veya yetkili yapılmasını önlemek amacıyla ilave tedbir olarak "Ortak/Yetkili Olunmasına Yönelik Kısıtlama İşlemleri (MERSİS)" e-devlet hizmeti devreye alınmıştır. Söz konusu hizmet kullanılarak bugüne kadar ortak olunmasına yönelik 5 milyon 713 bin, yetkili olunmasına yönelik 5 milyon 990 bin olmak üzere toplam 11 milyon 703 bin kısıt eklenmiştir.

- İmza örneği elektronik ortamda Nüfus İdaresi'nde yer alan kişilerin imza örneklerinin elektronik ortamda alınarak MERSİS'e aktarılması sağlanmıştır. Yine şirket veya işletmelere yetkili olarak eklenen kişilerin yetki kabul işlemlerini elektronik ortamda MERSİS'ten yürütmeleri sağlanmıştır. Şu ana kadar yaklaşık 1 milyon 498 bin dijital imza örneği elektronik ortamda alınmış olup, MERSİS'ten elektronik ortamda yapılan yetki kabul işlemi sayısı ise 1 milyon 655 bine ulaşmıştır.

- "Bakanlık Temsilcisi Modülü" ile anonim şirketlerin genel kurul toplantıları için Bakanlık temsilcisi görevlendirme işlemlerinin elektronik ortamda yapılması ve toplantı belgelerinin elektronik ortamda saklanması sağlanmıştır.

- Mevcut durumda, Türkiye'de 176 hal bulunmakta olup bunların 5'i tüzel kişilerce kurulan özel haldir. Hallerin il düzeyinde dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

- "Ticaret Sicili Müdürlükleri Randevu Modülü" ile ticaret sicili müdürlüklerindeki tescil başvurusu randevularının başka bir platforma gidilmesine gerek kalmadan MERSİS üzerinden alınması sağlanmıştır.

"MERSİS Yönetim Kurulu Kararı Modülü ve Genel Kurul Kararı Modülü" dünya genelinde 61 üye ülkenin ticaret sicili işlemlerinden sorumlu kamu otoritelerinden oluşan "İşletme Sicilleri Forumu- CRF" (Corporate Register Forum) tarafından CRF kapsamındaki en prestijli ödül olan CRF 2023 İnovasyon Mükemmellik Ödülü'ne layık görülmüştür. Böylece, Türkiye'de dijital dönüşümün öncülüğünü yapan temel bilgi sistemleri arasında yer alan MERSİS'in başarısı uluslararası alanda da tescillenmiştir.

Bununla birlikte, şirket kuruluşunda yapılacak tüm ödemelerin tamamen elektronik ortama taşınmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Böylece, ticaret/ticaret ve sanayi odalarına yapılacak ödemeler de dâhil olmak üzere tüm şirket kuruluş süreçlerini tamamen elektronik ortama taşımakta ve ticaret sicili müdürlüğü veya herhangi bir kuruma gidilmesine gerek kalmaksızın elektronik imza veya mobil imzayla ev ya da ofisten şirket kurma imkânı getirilmektedir.

İç ticaretin dijitalleşmesine, ticari işlemlerin daha hızlı, kolay ve güvenli bir şekilde yürütülmesine, vatandaşlara daha nitelikli ve hızlı hizmet sunulmasına katkı sağlayan çalışmalara kararlılıkla devam edilmektedir.

8.8.3. 5957 sayılı Hal Kanunu ile Getirilen Yenilikler

Türkiye'de sebze ve meyve ticareti, 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile düzenlenmiş olup, söz konusu Kanun 2012 yılında yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır.

5957 sayılı Kanun ile sebze ve meyve ticaretine yönelik önemli yenilikler getirilmiştir. Bu kapsamda getirilen başlıca yenilikler ve düzenlemeler aşağıda açıklanmıştır.

Toptancı Hallerinin Kuruluşu

Kanun kapsamında, toptancı halleri belediyeler veya belediyenin izniyle gerçek ve tüzel kişilerce kurulmakta ve işletilmektedir. Toptancı hal kurulması amacıyla, hazine arazileri belediyelere bedelsiz olarak, üretici örgütlerine harca esas değeri, diğer gerçek veya tüzel kişilere ise rayiç bedeli üzerinden devredilmektedir.

Türkiye'deki Toptancı Hallerinin İllere Göre Dağılımı

Mevcut durumda, Türkiye'de 176 hal bulunmakta olup bunların 5'i tüzel kişilerce kurulan özel haldir. Hallerin il düzeyinde dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Toptancı Hallerinin İllere Dağılımı

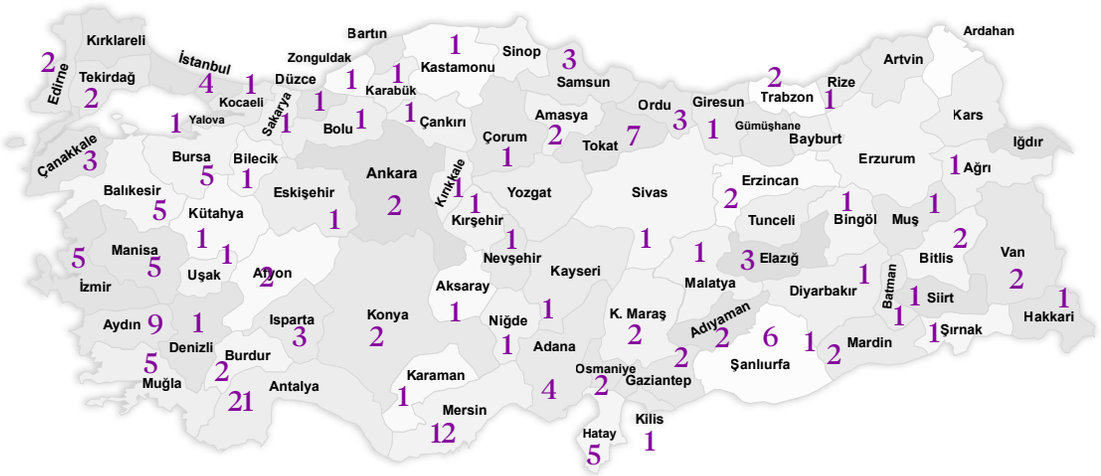

Belediye Toptancı Hali	171
Özel Toptancı Hali	5
Toplam	176

**Kaynak: HKS*

Sebze ve Meyve Ticaretinin Kayıt Altına Alınması

Sebze ve meyve ticaretinin kayıt altına alınması amacıyla; Ticaret Bakanlığı bünyesinde elektronik ortamda merkezi olarak çalışan Hal Kayıt Sistemi (HKS) 2012 yılında kurulmuştur. Sebze ve meyve ticaretiyle iştigal eden tüm gerçek ve tüzel kişiler (komisyoncular, tüccarlar, ihracatçılar, sanayiciler, perakendeciler, üretici örgütleri, pazarcılar vb.) Sistem'e kaydolmak zorundadır.

Hal Kayıt Sistemi Kullanıcı Verileri (2025)

Sebze ve meyve (üretilen veya ithal edilen) ticaretine ilişkin tüm alım, satım ve sevk işlemleri anlık olarak Sistem'e bildirilmek zorundadır.

Hal Kayıt Sistemi'ne yapılan bildirimler sonucunda her bir işlem için bir ürün künyesi oluşmaktadır. Bu künyelerde, malın adı ve cinsi, üreticisi, üretim yeri, üretim/ithal tarihi ve miktarı, malın sahibi, bildirimcinin adı/ünvanı, nakliye aracının plaka numarası vb. hakkında bilgiler bulunmaktadır.

HAL KAYIT SİSTEMİ VERİLERİ (Aralık 2025)

KULLANICI VERİLERİ			
Kayıtlı Sıfat	**Sayısı (Adet)**	**Kayıtlı Sıfat**	**Sayısı (Adet)**
Pazarcı	18.325	Sanayici	920
Üretici	16.545	İthalat	1.207
Tüccar (Hal Dışı)	10.317	Lokanta	464
Tüccar (Hal İçi)	5.624	Otel	103
Komisyoncu	3.236	Yemek Fabrikası	103
Manav	4.498	Yurt	35
Market	3.225	Hastane	7
İhracat	6.701	İmalatçı	120
Depo/Tas. ve Amb.	2.322	E-Market	20
Üretici Örgütü	851		
Gerçek Kişi: 49.600	**Tüzel Kişi: 17.892**	**Toplam Sıfat**	**74.623**

Kaynak: HKS

Ürün künyesi uygulaması ile ürünlerin kimler arasında hangi fiyattan ve miktarda alınıp satıldığı, nerede ve kim tarafından üretildiği gibi bilgiler takip edilebilmekte ve tedarik zinciri izlenebilmektedir.

Ürün künyeleri malların sevkinde, perakende satışı (market ve manav) aşamalarında malların kap veya ambalajlarında bulundurulmak zorundadır.

Kamuoyunun, meslek mensuplarının ve tüketicilerin bilgilendirilmesi amacıyla Hal Kayıt Sistemi üzerinden, Sistem'e yapılan bildirimler sonucu oluşan toptan ürün fiyatları ile işlem hacimleri yayımlanmaktadır.

Hal Kayıt Sistemi'ne yapılan yıllık bildirim sayıları 2025 yılı sonu itibarıyla aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Yıllık Bazda Hal Kayıt Sistemi'ne Yapılan Bildirimlerin Sayısı

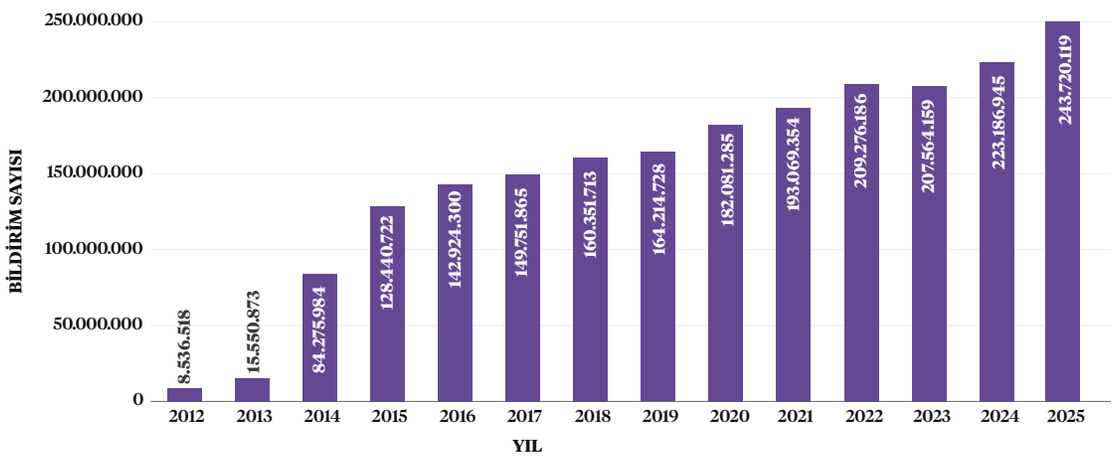

*Kaynak: HKS

Tedarik Zincirinin Kısaltılması

Tedarik zincirinin kısaltılması, diğer bir deyişle ürünlerin üreticiden tüketiciye en kısa yolla ulaşması amacıyla üretici örgütlerine (Ticaret Bakanlığından üretici örgütü belgesi alan tarımsal kooperatif ve birlikler) önemli avantajlar sağlanmıştır. Bu avantajlar şunlardır:

- Toptancı hal kurmak isteyen üretici örgütlerine harca esas değer üzerinden hazine arazi tahsisi yapılması,
- Üretici örgütlerinin hal rüsumundan muaf tutulması (hal rüsumu: sebze ve meyve ticareti yapanlardan ticarete konu malın değeri üzerinden alınan ve belediyelere ödenen bir çeşit vergidir.),
- Sebze ve meyve toptan ticaretinin toptancı hallerde yapılması esas olmakla birlikte üretici örgütlerine toptancı hal dışında toptan veya perakende sebze ve meyve alım-satımı yapabilme hakkının tanınması,
- Toptancı hallerdeki işyerlerinin en az %20'sinin zorunlu olarak üretici örgütlerine ayrılması.

İlaveten, perakende olarak satmak üzere perakendecilerce (market, manav, pazarcı) hal dışında doğrudan üreticilerden toptan alım yapılmasına imkân tanınmıştır.

Hal rüsumu, toptancı hali içindeki satışlarda %1'e, hal dışındaki satışlarda ise %2'ye düşürülmüştür.

Toptancı Hallerindeki Hizmet Tesisleri

Tedarik zincirinin en önemli halkası olan toptancı hallerinin yeterli alt yapıya sahip modern tesisleri haline getirilmesi amacıyla önemli düzenlemeler yapılmıştır. Toptancı hallerinde bulunması zorunlu hizmet tesisleri (idare binası, otopark, işyerleri, giriş-çıkış kontrol kulübesi, aydınlatma sistemi, fiyat panosu, çöp toplama yeri vb. zorunlu tesisler ile hal esnafının talebiyle oluşturulacak laboratuvar, soğuk hava deposu, tasnifleme ve ambalajlama tesisi) belirlenmiş, belediyelere gelir olarak kaydedilen hal rüsumlarının en az %%10'unun toptancı halin altyapısı ve hizmet tesislerinin oluşturulması için harcanması öngörülmüştür.

Pazaryerlerine Yönelik Düzenlemeler

5957 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik ile, pazar yeri ve pazarcılık mesleği ilk kez yasal olarak tanımlanmıştır. Yapılan düzenleme ile, pazar yerlerinin kurulması ve kapatılmasına, işleyiş, yönetim ve denetimine, üretici ve pazarcılarda aranılacak niteliklere, bunların çalışmalarına, yapacakları satışlara, haklarına, uymakla yükümlü bulundukları kurallara ve faaliyetlerinin yürütülmesine dair diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Sebze ve Meyve Ticaretinde Standartlar

Tedarik zincirindeki fire ve zayi nedeniyle oluşan ekonomik kayıpların azaltılması amacıyla sebze ve meyvelerin ambalajlanması, taşınması, depolanması ve perakende satış noktalarında satışlarına ilişkin zorunlu standartlar, 5957 sayılı Kanun'a dayanılarak düzenlenmiştir.

Sebze ve Meyve Ticaretindeki Uyuşmazlıkların Çözümü

Üreticilerle sebze ve meyve ticaretindeki meslek mensupları arasında veya meslek mensuplarının kendi aralarındaki uyuşmazlıkların çözümü için, Hal Hakem Heyetleri kurulmuştur. Hal Hakem Heyetine başvuru, heyetlerin oluşturulması, toplantı ve karar süreçleri Hal Kayıt Sistemine aktarılarak etkin çalışmaları sağlanmıştır.

Lisanslı Depoculuk Sistemi

Lisanslı depoculuk sistemi, uzun süreli depolanabilen ve standardize edilebilen hububat, baklagiller, yağlı tohumlar, pamuk, fındık, kuru kayısı, zeytin, Antepfıstığı ve bazı süt ürünleri gibi tarım ürünlerinin depolanması ve ticaretine yönelik bir sistemdir. Tarım ürünlerinin sınıf ve kaliteleri yetkili sınıflandırıcı olarak isimlendirilen laboratuvarlarca belirlenmekte, ardından, modern altyapıya sahip lisanslı depolarda depolanmakta ve bu ürünlerin ticareti ürünün mülkiyetini temsilen düzenlenen elektronik ürün senetleri vasıtasıyla Türkiye Ürün İhtisas Borsasında yapılmaktadır.

Lisanslı depoculuk sistemine ilişkin yasal düzenleme, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile yapılmıştır.

Sisteme Yönelik İstatistikler

Türkiye'de lisanslı depoculuk ilk olarak hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar alanında 2011 yılının Temmuz ayında Ankara'nın Polatlı ilçesinde yer alan 40 Bin Ton kapasite ile uygulamaya alınmıştır. Ülke çapında toplamda 53 ilde, 265 lisanslı depo şirketi, 364 tesiste lisanslı depoculuk faaliyetleri göstermektedir. Lisanslı depolama kapasitesi ise 14,3 milyon ton'a ulaşmıştır. Türkiye Ürün İhtisas Borsasının faaliyet alındığı 26 Temmuz 2019 tarihinden günümüze toplam elektronik ürün senedi işlem hacmi ise 372,2 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Yıllar Bazında Lisanslı Depo İşletme Sayısı

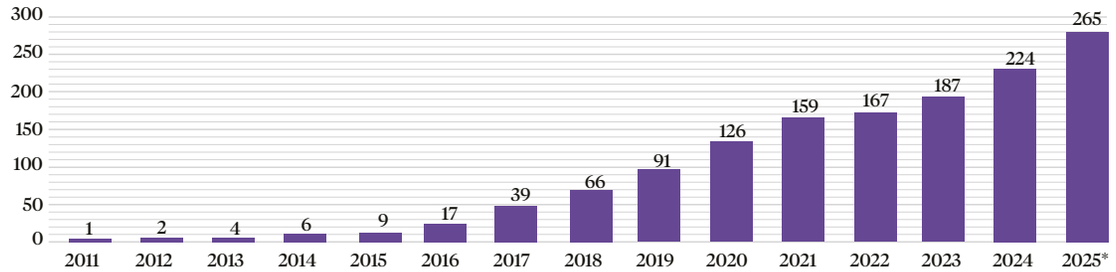

**01/09/2025 tarihi itibarıyla*

Yıllar Bazında Lisanslı Depo Kapasitesi

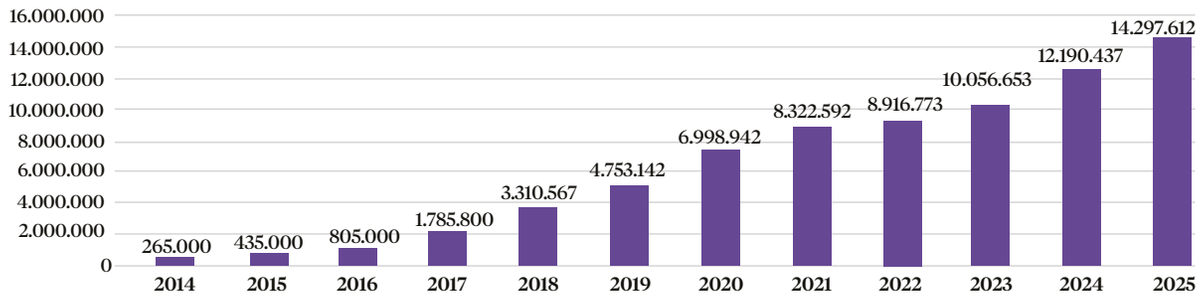

**01/09/2025 tarihi itibarıyla*

8.8.4. Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik Kapsamında İkinci El Otomotiv Piyasasına Yönelik Düzenlemeler

İkinci el otomotiv piyasasında ortaya çıkan fiyat spekülasyonu, al-satçılık, stokçuluk, yanıltıcı ilanlar ve piyasa manipülasyonları gibi sorunların önüne geçmek amacıyla Ticaret Bakanlığınca önemli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Söz konusu düzenlemelerle, piyasanın daha şeffaf ve adil bir yapıya kavuşması, haksız rekabetin önlenmesi, tüketici haklarının korunması ve kayıt dışılığın önlenmesi hedeflenmiştir.

Bilindiği üzere, otomotiv piyasası, kamuoyunda al-satçılık olarak bilinen taşıtların kullanım amacı dışında ticari faaliyet amacıyla kayıt dışı alım satımlara elverişli bir piyasa yapısı sunmakta iken Ticaret Bakanlığınca yapılan düzenlemeler ile kayıt dışılığın önlenmesi ve mesleğin ehil kişilerce yapılması sağlanmıştır. Bu kapsamda, 13 Şubat 2018 tarihli ve 30331 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan mülga İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik ile ikinci el motorlu kara taşıtı ticaretiyle iştigal eden işletmelere yetki belgesi ile faaliyet gösterme zorunluluğu getirilmiştir.

Mülga Yönetmelik'te, 15 Ağustos 2020 tarihinde yapılan kapsamlı değişiklikler ile bir takvim yılı içinde üçten fazla ikinci el motorlu kara taşıtı satışının aksi Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilmedikçe ticari faaliyet kabul edileceği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda, Ticaret Bakanlığı tarafından Türkiye Noterler Birliği kayıtları takip edilerek resen veya Ticaret Bakanlığına iletilen şikayetler neticesinde yapılan denetimler sonucu bir takvim yılı içinde üçten fazla satış yapan tüm gerçek veya tüzel kişiler tespit edilebilmekte ve ticari faaliyette bulunduğu kanaatine varılan gerçek veya tüzel kişiler hakkında idari para cezası uygulanmaktadır.

Diğer taraftan, motorlu kara taşıtları piyasasında ortaya çıkan aşırı ve adil olmayan fiyat artışlarının ve stokçuluğun önüne geçilmesini temin etmek üzere, kamuoyunda 6 ay 6 bin kilometre düzenlemesi olarak bilinen pazarlama ve satış kısıtlamasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Yönetmelikte 16 Ağustos 2022 tarihinde yapılan değişiklikle birlikte ikinci el motorlu kara taşıtı ticaretiyle iştigal edenler tarafından otomobil ve arazi taşıtlarının doğrudan veya dolaylı olarak pazarlanması veya satışının, bu taşıtların ilk tescil tarihinden itibaren altı ay ve altı bin kilometre geçmedikçe 1 Temmuz 2023 tarihine kadar yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

Piyasa koşulları ve kamuoyu beklentileri dikkate alınarak düzenlemenin uygulama süresi 1 Temmuz 2026 tarihine kadar uzatılmıştır. Ayrıca, 13 Aralık 2023 tarihinde yapılan mülga Yönetmelik değişikliği ile motosikletlerin pazarlaması ve satışı da 6 ay 6 bin kilometre düzenlemesi kapsamına alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan diğer bir düzenleme de ilan platformlarında yapılan al-satçılık faaliyetlerinin önlenmesine yönelik 6 Temmuz 2023 tarihinde yapılan ilan kısıtlaması düzenlemesidir. Söz konusu düzenleme ile, ikinci el motorlu kara taşıtlarının üretici veya distribütör tarafından tavsiye edilen güncel satış fiyatının üzerinde bir fiyattan ilan yoluyla pazarlanmasının ikinci el motorlu kara taşıtı ticareti kabul edileceği ve ikinci el motorlu kara taşıtlarının üretici veya distribütör tarafından tavsiye edilen güncel satış fiyatının üzerinde bir fiyattan ilan yoluyla pazarlamasının 1 Ocak 2024 tarihine kadar yapılamayacağı hüküm altına alınmış olup söz konusu düzenlemenin uygulama süresi 1 Temmuz 2026 tarihine kadar uzatılmıştır.

Söz konusu düzenlemeler doğrultusunda ikinci el motorlu kara taşıtı satışı yapan gerçek ve tüzel kişilerin 6 ay ve 6 bin kilometre kısıtlaması kapsamına giren taşıt satışları noterlikler nezdinde engellenmektedir. Ayrıca, tavsiye edilen satış fiyatının üzerinde taşıt ilanı fiyatı belirleyen gerçek ve tüzel kişilere ilişkin bilgiler ilan platformlarınca Ticaret Bakanlığına düzenli olarak iletilmekte olup aykırı uygulamalar hakkında Ticaret Bakanlığı tarafından gerekli incelemeler yapılmakta ve yaptırımlar uygulanmaktadır.

Bununla beraber, 31 Ağustos 2023 tarihinde yapılan düzenleme ile herhangi bir kurala tabi olmaksızın ilan platformlarında yer alabilen aldatıcı ve sahte ilanların engellenmesi, bu ilanların yol açtığı spekülatif fiyat artışlarının önlenmesi ile Ticaret Bakanlığına ulaşan kamuoyu talep ve beklentilerinin karşılanması amacıyla; başkalarına ait ikinci el motorlu kara taşıtı ilanı verilmesine aracılık eden ilan platformlarına;

- Üyelikten veya ilanın yayımlanmasından önce, ilan vermek isteyen gerçek ve tüzel kişiye ilişkin kimlik ve iletişim bilgilerini doğrulama,
- İlanın yayımlanmasından önce, ilana konu taşıtın, ilanı veren kişinin kendisine, eşine veya birinci ve ikinci derece kan hısımlarına ait olduğunu ya da ilanı veren kişinin ilana konu taşıt sahibi tarafından yetkilendirildiğini doğrulama yükümlülüğü getirilmiştir.

Motorlu kara taşıtları piyasasında yaşanan fahiş fiyat artışları, stokçuluk faaliyetleri ve haksız ticari kazançların engellenmesi, motorlu kara taşıtı ticaretiyle iştigal edenlerle tüketicilerin yaşadıkları mağduriyetlerin önüne geçilmesi ile sektör temsilcilerinin talep ve beklentilerinin karşılanmasını teminen İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmeliğin kapsamı genişletilerek daha kapsamlı bir mevzuat hazırlanmış ve Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik 27 Ağustos 2024 tarihli ve 32645 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik'te; yetki belgesi şartları (ruhsat/lise mezuniyeti), güvenli ödeme sistemi ve ilan platformlarına ilişkin hükümlerde esaslı değişiklikler yapılmış, tescilsiz motorlu kara taşıtlarının ticareti Yönetmelik kapsamına alınarak, distribütörler, distribütörler harici taşıt ithal edenler, yetkili satıcılar, ihale platformları ve elektronik ortamda ikinci el motorlu kara taşıtlarının ön değerlemesine yönelik ilke ve kurallar ilk kez hüküm altına alınmıştır.

Bununla birlikte, yetki belgesiz ikinci el motorlu kara taşıtı ticaretinde bulunan gerçek ve tüzel kişilerin ihbar edilmesine imkân sağlayan ihbar modülü 3 Şubat 2025 tarihinde devreye alınmıştır. E-Devlet üzerinden tüm vatandaşların kullanımına açılan ihbar modülü ile kayıt dışı galericilik faaliyetlerine yönelik şikâyetlerin daha hızlı ve kolay yapılabilmesi sağlanarak tüketici mağduriyetlerinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Tüm bu düzenleme ve denetimler, stokçuluk ve al-satçılık gibi piyasa manipülasyonlarını engellemeyi, tüketici mağduriyetlerini azaltmayı ve sıfır araç piyasasının daha adil ve şeffaf bir şekilde işlemesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu itibarla, Ticaret Bakanlığı tarafından getirilen düzenleme ve uygulamalar, bir yandan ikinci el otomotiv piyasasında spekülatif fiyat artışlarını ve piyasa manipülasyonlarını engellemeyi amaçlarken, diğer yandan sektörde şeffaflık, sürdürülebilirlik ve adil bir piyasa yapısının tesis edilmesine önemli katkı sağlamaktadır.

8.9. Esnaf ve Sanatkârlara ve Kooperatiflere Yönelik Düzenleme ve Destekler

Esnaf ve sanatkârlar toplumun tüm kesimlerine yönelik üretimleriyle ekonomik gelişime ve sosyal sisteme katkı sağlayan, ekonomik canlılığın ve dinamizmin kaynağını oluşturan, refahı tabana yayan, istihdama önemli düzeyde bir katkı veren, bunların yanında istikrarın da temel mekanizması olarak kabul gören bir kesimdir.

Günümüzde küresel anlamda en etkin kalkınma araçlarından biri olarak çıkan kooperatifler; üreticilere, tüketicilere ve küçük işletmelere sağladığı katkılar kadar, ülke ekonomisine de katma değer sağlamaktadır.

Türkiye'de ticari faaliyetlerin %90'ından fazlasını gerçekleştiren anılan kesimlerin ekonomiye katkıları değerlendirildiğinde söz konusu kesimlerin ticari hayatlarını devam ettirebilmeleri için desteklenmeleri büyük önem arz etmektedir.

8.9.1. Genç Girişimcilere, Esnaf ve Sanatkârlara Yönelik Düzenleme ve Destekler

Aralık ayı sonu itibariyle esnaf odası sayısı 2.977 olarak gerçekleşmiştir. Bu odalar, illerdeki birlik çatısı altında toplanmış olup her ilde bir, İstanbul'da ise iki tane olmak üzere 82 birlik bulunmaktadır. Tüm bu yapının çatı kurumu, 13 federasyon ile birlikte çalışan Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu'dur.

Aralık ayı sonu itibariyle esnaf sayısı 2.253.633, esnaf işletmesi sayısı 2.536.548 olmuştur. Esnafın nüfusa oranı %2,65 olmuştur.

Türkiye'deki esnaf ve sanatkârlar, 11 farklı sektörde ve toplamda 184 meslek dalında etkinlik göstermektedir. Bu meslekler içinde en çok rağbet gören ilk beş kolun başında 194.039 esnaf ve sanatkâr çalışan ile bakkallık, bayilik ve büfecilik gelmektedir. Karayolu ile yük taşımacılığı mesleği erbabı sayısı 188.525, lokantacılık ise 139.024 olmuştur.

Esnaf ve Sanatkârlar Tarafından En Fazla İcra Edilen Meslek Kolları (Ağustos 2025)

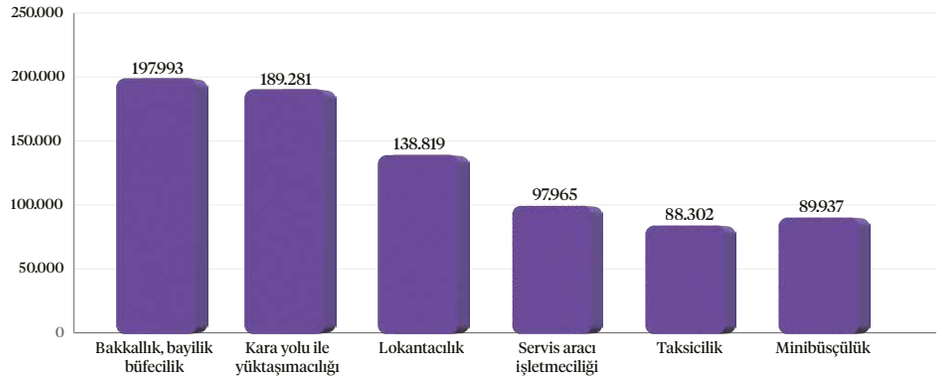

**Kaynak: Ticaret Bakanlığı*

Esnaf ve sanatkârlığın mevzuat temelini oluşturan ve 1964 yılında yürürlüğe giren 507 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu, günün şartları ve gelişen teknoloji gözetilerek yenilenmiş "5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu" 2005 yılında yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu Kanun'a istinaden Ticaret Bakanlığınca hazırlanan "Esnaf ve Sanatkârlar Sicili Yönetmeliği" 14/12/2018 tarih ve 30625 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna ilave olarak; "Esnaf ve Sanatkârların Kayıt Olacakları Odaların Tespiti Hakkında Tebliğ", 01.08.2019 tarih ve 30849 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'deki tüm esnaf ve sanatkârlara ait sicil ve oda kayıtları, Ticaret Bakanlığı bünyesinde oluşturulan merkezi bir veri tabanında toplanarak kayıt altına alınmıştır. Esnaf ve Sanatkâr Bilgi Sistemi (ESBİS) olarak adlandırılan bu sistem sayesinde, sicil ve oda işlemlerinin hızlı ve kesintisiz bir biçimde yürütülmesi sağlanmıştır. Ayrıca, 2019 yılındaki çalışmalar neticesinde, ESBİS üzerinde kapsamlı sistemsel yenileme faaliyetleri yürütülmüş; "Esnaf ve Sanatkârlar Coğrafi Bilgi Sistemi," "ESBİS Mobil Uygulaması," ve "Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Elektronik Muhasebe Sistemi" gibi kritik uygulamalar faaliyete geçirilmiştir. Bu değişiklikler ve düzenlemeler bütünü, esnaf ve sanatkârlık mesleğinin hem mevzuat altyapısını güçlendirmiş hem de sektördeki düzeni tesis etmiştir.

Esnaf ve sanatkârlara yönelik bu doğrudan düzenlemelerin yanı sıra, Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile de lehlerine önemli avantajlar sağlanmıştır. Bu yenilikler arasında, alışveriş merkezlerinin toplam satış alanının en az %5'i oranında yerin esnaf ve sanatkâr işletmecilerine tahsis edilmesi yer almaktadır. Ayrıca, geleneksel, kültürel veya sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutmuş meslekleri icra edenlere, toplam satış alanının en az binde 3'ü oranında bir yerin rayiç bedelin en fazla dörtte biri karşılığında kiraya verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Diğer bir düzenleme olarak, esnaf ve sanatkâr işletmelerinin çalışma saatlerinin belirlenmesinde ilgili esnaf ve sanatkâr odasının görüşünün alınması gerekliliği getirilmiştir.

Esnaf ve sanatkâr işletmelerinin satışa sundukları malları piyasadan daha etkin temin edebilmeleri amacıyla tedarik ve dağıtım kooperatifleri kurabilme imkânı sağlanmıştır. İş yeri açma ve çalışma ruhsatı işlemlerinde ise iş yerinde birden fazla kişi çalışsa dahi, yalnızca bir kişiden ustalık belgesi alınması yeterli hale getirilmiş ve odaya kayıt sırasında ustalık belgesi veya muadili belgelerin istenmemesi yönünde bir kolaylık getirilmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak, esnaf ve sanatkârların hafta tatili uygulaması kaynaklı mağduriyetleri de giderilmiştir.

Ticaret Bakanlığı, esnaf ve sanatkârların ekonomik şartlara uyum sağlayabilmeleri için uzun vadeli, gerçekçi ve sürdürülebilir politikalarla desteklenmesi gerekliliğinden hareketle "Esnaf ve Sanatkârlar Özelinde Sektör Analizleri Projesi"ni başlatmıştır. Bu proje kapsamında, esnaf ve sanatkârların faaliyet gösterdiği Ulaştırma, Gıda, Makina, Taşıtlar ve Madenî Eşya, Deri, Giyim ve Ayakkabı, Ağaç, Kâğıt ve Camdan Mamul Eşya, Bakım, Temizlik ve Sağlık, Eğlence, Dinlenme ve Barınma, Elektrik ve İnşaat olmak üzere 8 ana sektöre ilişkin analiz çalışmaları üniversitelerle iş birliği içinde yürütülmüştür. Çalışmaların tamamlanmasıyla 8 ciltlik bir külliyat seti oluşturulmuştur. İlgili sektörlerin geliştirilmesi ve proje ile tespit edilen sorunların çözüme kavuşturulması hedefi doğrultusunda, meslek kuruluşları ve üniversitelerin katılımıyla bu çalışmalara halen devam edilmektedir.

Esnaf ve sanatkârların dünyadaki değişim ve dönüşüme intibakları amacıyla "Esnaf ve Sanatkârlar Değişim, Dönüşüm, Destek (3D) Strateji Belgesi (ESDEP)" hazırlanmıştır. 7 öncelik ve 30 tedbirden oluşan ESDEP büyük oranda hayata geçirilmiş olup bu strateji belgesinin devamı niteliğinde olan ve günün koşullarına uygun olarak güncelleştirilmiş "Esnaf ve Sanatkârlar Strateji Eylem Planı (ESSEP)" Söz konusu belge hazırlığı tamamlanmış olup belgenin yürürlüğe alınmasına ilişkin aşamada çalışmalar devam etmektedir.

2002 yılından günümüze gelir politikaları vergilemede gönüllü uyum, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde vergide adaleti güçlendiren, geliri adil bir şekilde yeniden dağıtan ve vergi tabanını genişleten bir yaklaşımla yürütülmüştür.

Bu kapsamda vergi politikası bütüncül sosyal politikaların önemli bir bileşeni olarak etkin bir şekilde kullanılmıştır. Genç girişimcilik teşvik edilmiş, esnaf ve sanatkârlar güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Vergi politikaları ile her zaman gençlerin yanında olunmuş ve genç girişimcilik teşvik edilmiştir.

Genç girişimcilerin üretim ve istihdama katılmalarını desteklemek amacıyla ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle adlarına ilk defa gelir vergisi mükellefiyeti tesis edilen yirmi dokuz yaşını doldurmamış gerçek kişilerin elde ettikleri kazançlarının gelir vergisi tarifesinin ikinci dilimine kadar olan kısmı (2026 yılı için 400.000 TL), üç yıl gelir vergisinden istisna edilmiştir. (2016)

Gençlerimizin en önemli sorunlarından olan öğrencilik döneminde almış oldukları öğrenim ve katkı kredilerinin geri ödemesinde enflasyona göre endekslenmesi uygulaması kaldırılmış ve mevcut borçların endeks tutarları silinmiştir.

Ayrıca, bir defaya mahsus olmak üzere öğrenim ve katkı kredisi borçlarını süresinde ödeyememiş öğrencilerin, söz konusu borçları için 9 Kasım 2022 tarihine kadar hesaplanan gecikme zamlarını da kaldırarak, kalan borçlarının da yapılandırarak uygun koşullarda ödeme imkânı sağlanmıştır. (2022)

Esnaf ve sanatkârlar vergi politikaları ile gülcü bir biçimde desteklenmiştir.

Ağırlıklı olarak esnaflarımızdan oluşan kazançları basit usulde tespit edilen mükelleflerimize gelir vergisi istisnası getirilmiştir (2021).

Geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyette bulunan ve kendi ürettikleri ürünleri satanlar esnaf muaflığı kapsamına alınmıştır (2012).

El emeğine dayalı evlerde imal edilen bazı ürünlerin (havlu, kilim, tarhana, mantı gibi) bir iş yeri açmaksızın ve pazar takibi yapmadan satışını gerçekleştirenler (2025 yılı için kazanç tutarının 312.066 TL'yi aşmaması kaydıyla) esnaf muaflığı kapsamına alınmıştır (2007) Ayrıca bu ürünleri internet ve benzeri elektronik ortamlar üzerinden satanlar da bu müesseseden yararlanmasına imkân sağlanmıştır (2019).

Münhasıran bir işyeri açmaksızın gezici olarak veya pazar takibi suretiyle perakende emtia alım-satımı ile uğraşan mükelleflere şartları dâhilinde basit usule geçebilme imkânı sağlanmıştır (2023).

Bir iş yeri açmaksızın ve sanayi tipi veya seri üretim yapabilen makine ve alet kullanmaksızın oturdukları evlerde imal ettikleri malları sadece internet ve benzeri elektronik ortamlar üzerinden satanlar (2026 yılı hasılatı 1.900.000 TL'yi aşmamak kaydıyla) esnaf muaflığı kapsamına alınmış, gelir vergisi ve KDV istisnası sağlanmıştır (2020).

Hasılat esaslı vergileme usulü ile kolay bir vergileme modeli getirilmiştir.

Şehir içi yolcu taşımacılığı faaliyetinde bulunan ve hasılatlarının tamamını elektronik ücret toplama sistemleri aracılığıyla elde eden esnafın çok kolay bir usulde vergilendirilmeleri sağlanmıştır. (2019) Bu mükellefler gayrisafi hasılatlarından yalnızca %10 gelir vergisi ödemektedir.

KDV uygulaması ise son derece basit hale getirilmiş ve hasılatlarından %1,5 katma değer vergisi ödenerek bu yükümlülüğün ifası sağlanmıştır (2008).

Öte yandan, 6745 sayılı Kanun ile taksi, dolmuş, minibüs, belediye ve halk otobüsü gibi şehir içi toplu taşıma hizmeti veren araç sahiplerine, araçlarını yenilemeleri karşılığında düzenlemenin uygulama dönemi olan 2016 yılının Ağustos ayı ile 2019 yılı Haziran ayı sonuna kadar bir defaya mahsus ÖTV istisnası sağlanmıştır.

Esnaf ve sanatkârlar lehine, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) prim ödemelerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Emeklilik sonrasında esnaflık faaliyetini sürdüren bireylerin ödemekle yükümlü olduğu Sosyal Güvenlik Destek Primi uygulaması tamamen kaldırılmış, bu sayede faaliyeti devam eden emekli esnafın maaşlarında yüzde on oranında bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca, 6745 sayılı Kanun ile 4/b statüsündeki sigortalıların malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primlerinin yüzde beşlik kısmına denk gelen tutar Hazine tarafından karşılanmıştır. Küçük işletmeler ve imalat sektöründe çalışan esnaflar için ise 2018 yılında, 18 yaşından büyük ve 25 yaşından küçük en fazla iki kişiyi ilave istihdam etmeleri halinde gelir vergisi stopajı, damga vergisi, sosyal güvenlik primi muafiyeti ve asgari ücret üzerinden iki ayda bir ücret desteği verilmesine ilişkin düzenleme yürürlüğe konulmuştur. İlave olarak, 1 Ocak 2018 ile 31 Aralık 2020 tarihleri arasında işe alınan, 18 yaşından büyük kadınlar, 18-25 yaş arasındaki erkek sigortalılar ve Kuruma engelli olarak kayıtlı sigortalıların primleri 18 ay boyunca Devlet tarafından karşılanmıştır. 1 Haziran 2018 tarihinden sonra ilk defa sigortalı olan gerçek kişilerin primlerinin ise bir yıl süreyle Hazinece karşılanmasına dair bir düzenleme daha hayata geçirilmiştir.

Muhtelif dönemlerde sicil affına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu sicil affı uygulamaları sayesinde Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi'ne bildirilen kredi müşterilerinin ve kişilerin, borçlarını düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren belirlenen süre içerisinde ödemeleri veya yeniden yapılandırmaları durumunda, geçmiş ödeme performanslarına ilişkin olumsuz kayıtların dikkate alınmayabileceği hükme bağlanmıştır. Son olarak 7420 sayılı Kanun'un 27'nci maddesiyle 5834 sayılı Kanun'a eklenen Geçici 4'üncü madde ile sicil affı imkânı 2023 yılında bir kez daha sunulmuştur.

Öte yandan, 6760 sayılı Ticari İşlemlerde Taşınır Rehini Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle (28 Ekim 2016), esnaf ve sanatkârlara kredi kullanımları sırasında taşınmaz mallarının yanı sıra taşınırlarını da teminat olarak gösterebilme imkânı sağlanmıştır. Bu düzenleme, sermaye eksikliği sebebiyle teminat sıkıntısı yaşayan esnaf ve sanatkârların kredilendirme süreçlerini kolaylaştırmıştır.

Hazine destekli kefalet sistemi ile işletmeler desteklenmiştir.

Bakanlık tarafından yürütülen Hazine destekli kefalet sistemi (Sistem) ile, KOBİ'ler öncelikli olmak üzere finansmana erişim sorunu yaşayan işletmelere güncel ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda destek sağlanmıştır.

Sistem ile ticari işletmelere kredi garanti kurumları aracılığıyla 2009 yılından bu yana 772,8 milyar TL kefalet karşılığı 917,4 milyar TL kredi kullandırılmıştır.

Hazine destekli kefalet sistemi kapsamında KOBİ'ler önceleklendirilmiştir.

Sistem kapsamında kefaletlerin 603,3 milyar TL'si KOBİ'lere sağlanmıştır. Bu tutar, ticari işletmelere sağlanan kefaletlerin yaklaşık %78'ine denk gelmektedir. Yıllar itibarıyla ticari işletmelere ve KOBİ'lere sağlanan kümülatif kefalet tutarları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Ticari İşletmelere ve KOBİ'lere Sağlanan Kefalet Tutarları (Kümüle)

	Ticari İşletmeler Kefalet Tutarı (Milyar TL)	KOBİ Kefalet Tutarı (Milyar TL)
2009-2016	7,25	6,11
2017	191,26	141,85
2018	263,74	195,45
2019	320,22	244,10
2020	481,31	369,53
2021	492,17	379,53
2022	559,19	434,91
2023	713,40	555,50
2024	741,73	578,30
2025	772,76	603,27

2002 yılından itibaren esnaf ve sanatkârlara, 2004 yılından itibaren ise tarımsal üreticilere Hazine destekli krediler yoluyla uygun maliyetli finansman imkânı sağlanmıştır. 2002–2025 döneminde esnaf, sanatkâr ve üreticilere sağlanan finansman aracılığıyla reel sektöre önemli destekler sunulmuştur.

Esnaf ve Sanatkâra Uygun Maliyetli Kredi İmkânı

2002 yılından bu yana Halkbank aracılığıyla esnaf ve sanatkârlara Hazine faiz destekli kredi sağlanmaktadır. 2025 yılı için toplam 60 milyar TL ödenek ayrılmış olup 1 Ocak-31 Aralık 2025 döneminde esnaf ve sanatkârlara 257.709 adet kullandırım kapsamında, yıllık bazda rekor düzeyde olmak üzere 175,8 milyar TL tutarında kredi kullandırımı sağlanmıştır. 31 Atrlık 2025 tarihi itibariyle toplam kredi bakiyesi 774,4 milyar TL, bakiyesi bulunan esnaf sayısı ise 774.389 olmuştur.

Esnafa Sunulan Faiz Desteği

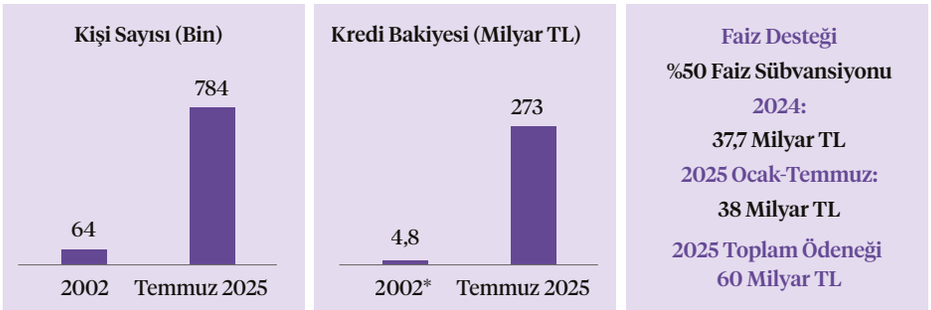

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (*) 2002 verileri deflatör ile güncellenmiştir.

Covid-19 Salgını nedeniyle de muhtelif düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Ticari faaliyetlerin sekteye uğramasını engellemek ve ticaret erbabını korumak amacıyla muhtelif destek ve tedbirlerden oluşan "Ekonomik İstikrar Kalkanı" paketi kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu kapsamda, esnaf ve sanatkârların kooperatif kefaletiyle veya doğrudan Halkbank'tan kullandıkları kredilerin geri ödemeleri; 2020 yılında iki, 2021 yılında bir kez olmak üzere toplam üç defa ertelenmiş ve bu erteleme ile toplam 13,5 milyar Türk Lirası tutarındaki kredi taksiti ötelenmiştir. Ayrıca, esnaf ve sanatkârların KOSGEB'den kullandıkları kredilerin Nisan, Mayıs ve Haziran 2020 aylarına ilişkin geri ödemeleri faizsiz olarak ertelenmiştir. Halkbank tarafından esnaf ve sanatkârların desteklenmesi amacıyla "İşletme Kredisi" ve "Ticari Kredi Kartı" destekleri yürürlüğe konulmuş olup, 16 Mart 2020 ile 5 Şubat 2021 tarihleri arasında 760 bin esnaf ve sanatkâra toplam 18,8 milyar Türk Lirası tutarında faiz indirimli kredi kullandırılmıştır. Ayrıca, salgının olumsuz ekonomik etkilerinden korunmaları amacıyla, kredi ve kefalet kooperatiflerine ortak olan ticaret erbabının kooperatiflere olan borçlarına yönelik olarak 2020 ve 2021 yıllarında birer kez yapılandırma imkânı sağlanmış ve bu yapılandırma kapsamında toplam 850 milyon Türk Lirası tutarında borç yeniden düzenlenmiştir. Ticari faaliyetleri olumsuz etkilenen ve Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen esnaf ve sanatkârların mali sicillerinin olumsuz etkilenmesini engellemek üzere kredi sicillerine "mücbir sebep" kaydı düşülmesine imkân tanınmıştır.

Yurt genelinde yürütülmekte olan tüm icra ve iflas takiplerinin belirli sürelerle durdurulması, yeni takip taleplerinin alınmaması ve ihtiyati haciz kararlarının icra ve infaz edilmelerinin askıya alınması ile bu uygulamalara muhatap olan esnaf ve sanatkârlara da kolaylık sağlanmıştır.

Hazine taşınmazları üzerinde tahsisli olan ve mücbir sebep kapsamında faaliyetleri durdurulan ticari ünitelerden bu süreçte kira bedeli alınmaması, açık olan ticari ünitelerde ise faaliyet süresi ve personel sayısı dikkate alınarak kira bedelinde indirim sağlanması imkânı getirilmiştir. Ticaret Bakanlığı girişimleriyle, 3323 ve 3929 sayılı Cumhurbaşkanı Kararları çerçevesinde esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi tacirlere Gelir Kaybı Desteği ve Kira Desteği başlıkları altında dört ay süreyle hibe destekleri verilmiş ve bu kapsamda ticaret erbabına ülke genelinde 4,6 milyar Türk Lirasını aşan tutarda destek sağlanmıştır. Ayrıca, tam kapanma tedbirleri sürecinde uğramış olabilecekleri mali kayıpların telafi edilmesi amacıyla 3998 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı doğrultusunda, gelir vergisi mükellefiyetini haiz esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi tacirlere, ekonomik faaliyet kodlarına göre belirlenen iki grup itibarıyla bir gruba bir defaya mahsus 5.000 Türk Lirası, diğer gruba ise 3.000 Türk Lirası tutarında hibe desteği sağlanmış, bu kapsamda Türkiye genelinde 4,3 milyar Türk Lirasını aşan destek sunulmuştur. Son olarak, kamu sermayeli bankalar ve katılım finans kuruluşları öncülüğünde "İşe Devam Kredi Desteği" uygulaması başlatılmış, teminat yetersizliği yaşayan firmalara Kredi Garanti Fonu (KGF) kefaleti sağlanmış ve yine kamu sermayeli bankalar tarafından "Temel İhtiyaç Kredisi" desteği de hayata geçirilmiştir.

Esnaf ve sanatkârların finansmana erişim koşullarında geçmişe kıyasla belirgin iyileşmeler kaydedilmiştir. 2002 yılında esnaf ve sanatkârların kullandıkları kredilerin yıllık faiz oranı %47 seviyesinde iken, bu oran günümüzde yıllık %25 olarak uygulanmaktadır. 2026 yılına kadar %25 oranında uygulanmış olup 5 Ocak 2026 tarihinden itibaren %20'ye indirilmiştir. Faiz sübvansiyon oranı ise 2002 yılındaki %20 seviyesinden, günümüzde kredi limit ayrımı yapılmaksızın kredi türüne göre %50 ila %100 aralığında uygulanır hale gelmiştir. Genel İşletme Kredileri ile Yatırım Kredileri kapsamındaki Yatırım kredileri arasına; iş yeri edindirme ve taşıt edindirme kredilerine ilave olarak, "ikinci el taşıt edindirme" ve "makine ve teçhizat alımı" kredileri de eklenmiştir. Öte yandan, geleneksel, kültürel veya sanatsal değeri olan, kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyet gösteren ve "Esnaf Vergi Muafiyet Belgesi" sahibi esnaf ve sanatkârlar; Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında en az üç yıl ustalık belgesine sahip olan ve ustalık belgesiyle ilgili meslek kolunda son bir yıl içinde kendi adına işletme kuran "Usta Girişimci Esnaf ve Sanatkârlar"; ve KOSGEB Girişimcilik Destek Programını bitirmiş, 35 yaşını tamamlamamış "Genç Girişimci Esnaf ve Sanatkârların" kullandıkları kredilerin faizleri %100 oranında Hazinece sübvanse edilmektedir.

İzmir'in Tarihi Semti Basmane Sokaklarındaki Bir Esnaf Lokantası

2002 yılında esnaf ve sanatkârlara kullandırılan kredilerin şahıs üst limiti 5 bin Türk Lirası iken, günümüzde hammadde ve döner sermaye ihtiyaçlarına yönelik İşletme Kredisi şahıs üst limiti, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri (ESKKK) risk grubuna bağlı olarak azami 1 milyon Türk Lirasına yükselmiştir. Yatırım kredileri arasına; iş yeri edindirme ve taşıt edindirme kredilerine ilave olarak, "ikinci el taşıt edindirme" ve "makine ve teçhizat alımı" kredileri de eklenmiştir. İş yeri ve sıfır kilometre araç alımlarına yönelik yatırım kredisi şahıs üst limiti ise azami 2 milyon 500 bin Türk Lirası olarak belirlenmiştir. Esnaf ve sanatkârlarca kullanılan faiz indirimli kredilerin toplam bakiyesi 2002 yılında 154 milyon Türk Lirası iken, bu tutar 2024 yılı sonunda 248,4 milyar Türk Lirasını aşmış, 1 Ocak-31 Aralık 2025 döneminde esnaf ve sanatkârlara 257.709 adet kullandırım kapsamında, yıllık bazda rekor düzeyde olmak üzere 175,8 milyar TL tutarında kredi kullandırımı sağlanmıştır. 31 Atrlık 2025 tarihi itibariyle toplam kredi bakiyesi 774,4 milyar TL, bakiyesi bulunan esnaf sayısı ise 774.389 olmuştur.

2002-28.02.2026 döneminde esnaf ve sanatkârlarımıza 4.634.124 adet kullandırım kapsamında sağlanan finansman tutarı toplamı ise 766,5 milyar liraya ulaşmıştır.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerden zarar gören esnaf ve sanatkârların, ESKKK veya doğrudan Halkbank aracılığıyla kullandıkları faiz indirimli kredilerin taksit ödemeleri altı ay süreyle ertelenmiş ve bu imkân daha sonra altı ay daha uzatılmıştır. Halkbank tarafından deprem felaketi nedeniyle bölgedeki 27.202 esnaf ve sanatkâra 6 milyar 730 milyon 49 bin Türk Lirası tutarında kredi kullandırılmıştır. Borçları ertelenen esnaf ve sanatkârların talep etmeleri halinde faiz indirimli kredilerden faydalanabileceği ve ertelenen krediler için erteleme süresi sonuna kadar takip işlemi başlatılamayacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 03 Mart 2023 tarih ve 32121 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6883 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile söz konusu kararın kapsamına ilişkin maddede değişiklik yapılarak, sayılan iller yerine "afet bölgesi ilan edilen yerlerde" ibaresi eklenerek kredi borçlarının ertelenmesi uygulamasının kapsamı genişletilmiştir.

Yine 03 Mart 2023 tarihli Karar ile daha önce faiz indirimli kredilerden yararlanan esnaf ve sanatkârların kredilerden yeniden faydalanmak için beklemeleri gereken süre 5 yıldan 3 yıla indirilmiş ve 75 bin liranın altındaki desteklerden süre beklemeksizin yararlanma olanağı sağlanmıştır.

Ticaret Bakanlığının girişimleri neticesinde yapılan son düzenlemelerle faiz indirimli kredilere ilişkin önemli kolaylıklar da hayata geçirilmiştir. Buna göre, işletme kredilerinin üst limiti 1 milyon Türk Lirasına, yatırım kredilerinin üst limiti ise 2,5 milyon Türk Lirasına çıkarılmış, kredilerin yıllık faiz oranı 5 Ocak 2026 tarihinden itibaren %20'ye indirilmiştir. Azami beş yaşına kadar ikinci el araç alımları yatırım kredisi kapsamına dâhil edilmiş, esnafın kredi alabilmesi için ticari faaliyetine başlangıç süresinden itibaren geçmesi gereken altı aylık süre üç aya düşürülmüştür. 2025 yılında ayrıca; kredi ve kefalet kooperatiflerinin çalışma bölgelerinde esnaf ve sanatkârlarımız lehine düzenleme yapılmış, yatırım kredileri kapsamına makine ve teçhizat alımı kredisi eklenmiş, 2026 yılı başında uygulamaya konulacak olan krediler için en az %33 oranındaki faturalandırma şartı 1 yıl süreyle ertelenmiştir.

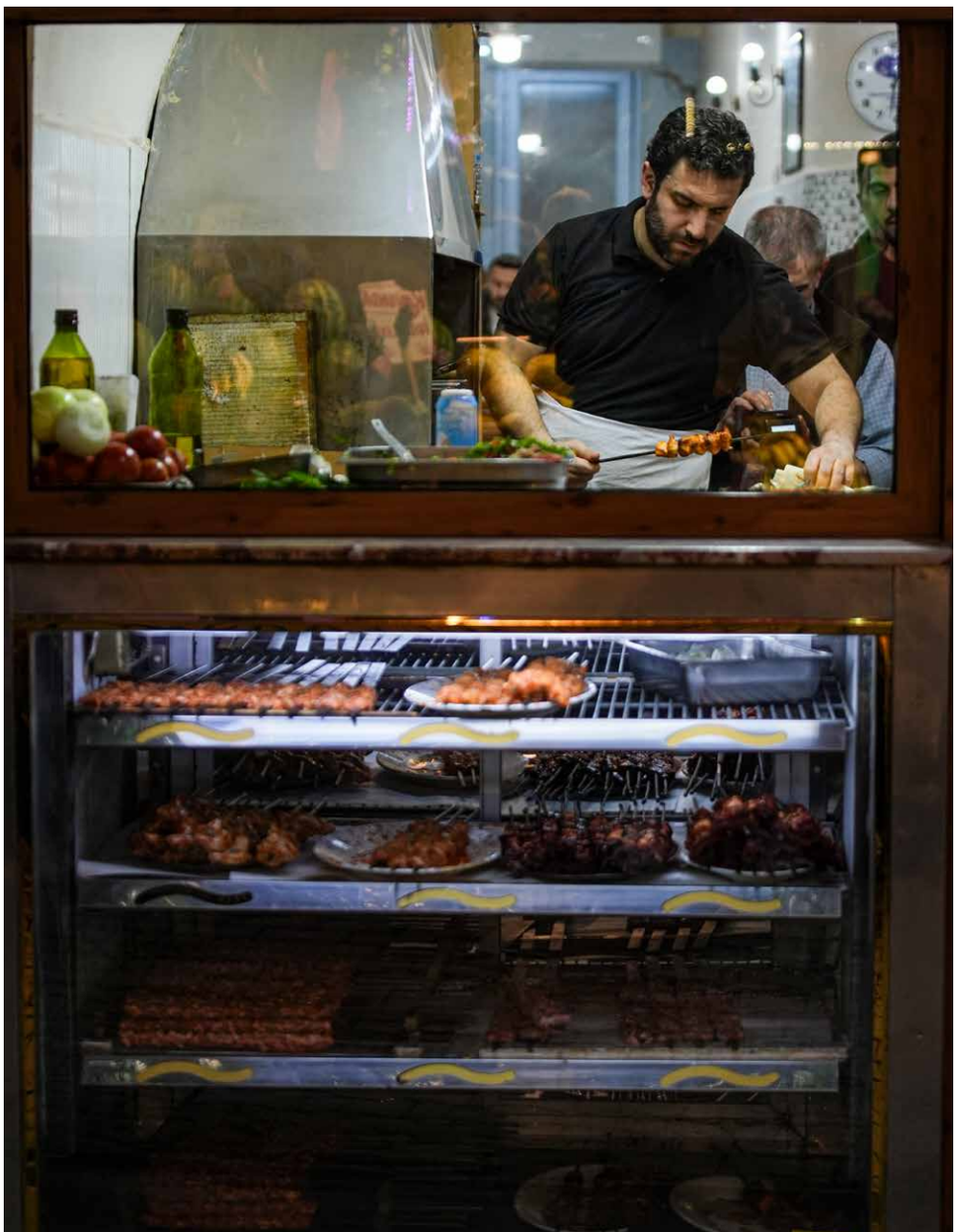

2011, 2014, 2016 ve 2017 yıllarında esnaf ve sanatkârların borçları yeniden yapılandırılmış olup, ihtiyaç duyulan zamanlarda ticari hayatlarına sağlıklı bir şekilde devam edebilmeleri için yapılandırma tedbirleri alınmaya devam edilmektedir. Ayrıca, 15 Kasım 2018 tarihli düzenleme ile Halkbank'tan kredi kullanan esnaf ve sanatkârın gecikme faizleri bir aya kadar olan gecikmelerde %16'ya, bir aydan fazla gecikmelerde ise %20'ye çekilerek faiz yükü hafifletilmiştir. Bu uygulamayla, borçlu ve kefilleri dâhil yaklaşık 250 bin esnaf ve sanatkârın 1,5 milyar Türk Lirasına ulaşan gecikmiş borcunda iyileştirme sağlanarak yaklaşık 300 milyon Türk Lirası gecikme faizinin düşürülmesi imkânı sunulmuştur.

Ahilik Kültürünün Yaşatılmasına Yönelik Çalışmalar sürdürülmüştür. "Ahilik Haftası Kutlamaları Yönetmeliği" 2008 yılında yürürlüğe konulmuş olup, Ahilik kültürünü tanıtmak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla "Ahilik Haftası Kutlamaları" Kırşehir merkez olmak üzere tüm yurtta geniş katılımlı etkinliklerle gerçekleştirilmektedir. Üniversiteler bünyesinde "Ahilik Panelleri" düzenlenmiştir. Ayrıca, Ahiliği gelecek nesillere aktarmak ve kalıcı bir eser oluşturmak amacıyla, Ahiliği her yönüyle kapsayan ve başvuru kaynağı niteliği taşıyan iki cilt ve 1.380 maddeden oluşan bir "Ahilik Ansiklopedisi" hazırlanmış, İngilizce ve Türkçe olmak üzere iki farklı dilde ilim dünyasının ilgisine sunulmuştur. Söz konusu Ansiklopedi'nin üçüncü baskısı tamamlanarak dağıtımı sağlanmıştır. Diğer taraftan, Ahilik ile ilgili akademik makalelerin yanı sıra güncel konulara ilişkin makalelerin kaleme alındığı, esnaf ve sanatkâr kesimine yönelik zengin içeriğe sahip bir yayın olan "Ahiname" dergisi yayımlanmaya başlanmıştır. Bu dergi bünyesinde esnaf ve sanatkârlara sunulan hizmetler, mevzuata ilişkin güncel bilgiler, kültürel mesleklerin tanıtımı ve eser incelemeleri de yer almaktadır. UNESCO tarafından 2021 yılı Ahi Evran'ı Anma ve Kutlama Yıldönümleri arasına alınmış ve buna istinaden 20 Şubat 2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi çerçevesinde 2021 yılı "Ahi Evran Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu doğrultuda, 2021 yılında gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında Ahi Evran Yılı Resim Yarışması süreci tamamlanmış, dereceye giren öğrencilere ödülleri 34. Ahilik Haftası Kutlamaları kapsamında Kırşehir'de düzenlenen resmi programda Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından takdim edilmiştir. 38. Ahilik Haftası kutlamaları ise 22-28 Eylül 2025 tarihlerinde Kırşehir merkezli olm ak üzere ülkemiz genelinde düzenlenmiştir.

Ahilik Teşkilatı ve Esnaflık ile İlgili Birçok Obje ve Ürünün Kırşehir Ahilik Müzesi'nde Sergilenmesi

8.9.2. Kooperatiflere Yönelik Düzenleme ve Destekler

Kooperatifler, üyelerinin özgül ekonomik çıkarlarını ve özellikle mesleki veya geçim gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen ortaklık yapılarıdır. Bu tür kuruluşlar, ekonomik ve sosyal imkânları, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet prensipleri temelinde bir araya getirerek teşkil edilir. Kooperatifler, kamu ve özel sektörlere ek olarak üçüncü bir sektör olarak konumlandırılmakta olup özel sektörle birlikte ekonomik ve toplumsal gelişimin kritik aktörleri arasında yer almaktadır. Küresel ekonomik sistemde, rekabet ile kamu yararı arasında bir denge oluşturulması gerektiği sıklıkla dile getirilmekte ve kooperatifler, bu dengenin tesisinde merkezi bir rol üstlenmektedir.

Kooperatifçilik modelinin en yüksek verimlilikte uygulandığı ortamlar, gelişmiş pazar ekonomileridir. Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) yayımladığı ve başarılı kooperatifçilik uygulamalarını içeren "Küresel 300" listeleri analiz edildiğinde, en çok kooperatif örgütüyle öne çıkan ilk beş ülkenin ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya olduğu belirlenmiştir.

Türkiye'de kooperatifçilik faaliyetleri pek çok farklı alanda yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu faaliyetlerin en temel hukuki dayanağı, Anayasa'nın 171. maddesidir. Söz konusu madde, "Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" hükmünü barındırmaktadır. Anayasa'nın bu hükmü doğrultusunda, Türkiye'deki ticari faaliyet alanlarına ilişkin kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Türk Ticaret Kanunu'na göre ticari şirket olarak tanımlanan kooperatiflerde, şirket sözleşmesi anasözleşme olarak isimlendirilir.

Türkiye'de kooperatiflerin kuruluşu, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (1969), 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (1972) ve 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun (2000) hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Anayasa'da özel bir önem atfedilen kooperatifler, ilgili kanunları ve alt düzenlemeleri sayesinde, tarımdan enerjiye, ulaşımdan krediye, sigortadan tüketime kadar birçok sektör ve alanda girişimcilere kuruluş ve faaliyet gösterme imkânı sunmaktadır.

Ticaret Bakanlığı tarafından kooperatiflerin geliştirilmesi amacıyla çeşitli politikalar ve projeler hayata geçirilmiştir.

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TÜKOSEP), ülkenin ilk kooperatifçilik stratejisi olarak 2012 yılında yayınlanmıştır. TÜKOSEP; kooperatifçilik hareketini ileri seviyeye taşımayı, sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçiliği sağlamayı, kooperatifçilik imajını güçlendirmeyi ve sektörü küresel gelişmelere paralel biçimde geliştirmeyi amaçlamış; yedi stratejik hedef altında toplam otuz altı eylemden oluşmuş ve plan süresi içinde tamamlanmıştır.

Yürürlüğe girdiği tarihten bu yana 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nda ilk kez köklü değişiklikler yapılmıştır. 2021 yılında yayımlanan 7339 sayılı Kanun ile yapılan bu değişikliklerle, kooperatiflerin daha profesyonel ve şeffaf yönetim yapısına kavuşması, daha etkin denetlenmesi, bilgi sistemlerinden daha fazla yararlanması ve ekonomik kalkınmada daha etkili bir araç olması hedeflenmiştir. Bu kanuni değişiklikler ile kooperatiflerde şeffaflaşmanın önü açılmış, Kooperatif Bilgi Sistemi (KOOPBİS) kullanma zorunluluğu getirilmiş, elektronik ortamda genel kurul yapabilme imkânı tanınmış ve dış denetim mekanizması devreye alınmıştır. Ayrıca yönetim ve denetim kurulu üyelerine kooperatifçilik eğitimi zorunluluğu getirilmiş, kadın kooperatiflerine ve engellilerin kurduğu kooperatiflere pozitif ayrımcılık uygulanmış, yeni seçilen yönetime defter, belge ve varlıkların güvenli teslimi sorununa çözüm bulunmuştur. Sigorta ve güçlü sermaye gerektiren kooperatiflerin sermaye sorunları giderilmiş, kamu kaynaklarının kullanılmasına aracılık eden kooperatifler için yeni düzenlemeler getirilmiş ve konut yapı kooperatiflerinin kolay dönüşme imkânı diğer yapı kooperatiflerine de sağlanarak kooperatiflere ilişkin kanunlarda yeknesaklık temin edilmiştir.

Kooperatiflerin Desteklenmesi Projesi (KOOP-DES) ile 2013 yılında yürürlüğe giren yönetmelik kapsamında 2020 yılından bu yana kooperatif projeleri desteklenmektedir. Bu program dâhilinde, 2020-2025 döneminde 848 kooperatifin 907 projesi için sağlanmasına karar verilen destek tutarı 151,5 milyon TL olmuştur. 15 Nisan 2025 tarihli itibarıyla çeşitli destek limitlerinde artışa gidilmiştir. Kooperatiflerin makine ve/veya ekipman alımları ile ortaklarının en az %90'ını kadınların oluşturduğu kooperatiflerin işleteceği yaşlı ve engelli bakım merkezleri, çocuk kulüpleri, kreş ve gündüz bakımevlerinin demirbaş niteliğindeki yatırım malı alımlarına yönelik azami destek miktarı 400.000 Türk Lirasından 1.000.000 Türk Lirasına çıkarılmıştır. Ayrıca, kooperatiflerin ürettikleri ürünlerin tanıtımı ve pazarlanmasına ilişkin sergi ve fuar katılımları için belirlenen üst limit 60.000 Türk Lirasından 150.000 Türk Lirasına yükseltilmiştir. Hibe desteği verilecek makine, ekipman ve demirbaş alımı projeleriyle bağlantılı nitelikli personel istihdam desteği ise, bir personel için yıllık 204.000 Türk Lirasından 266.400 Türk Lirasına, iki personel içinse yıllık 408.000 Türk Lirasından 532.800 Türk Lirasına yükseltilmiş durumdadır. Bu düzenlemeler çerçevesinde, Ticaret Bakanlığı tarafından, hibeye esas proje tutarlarının %100'üne kadar destek sağlanması mümkün hale gelmiştir.

2025 yılında 49 ilimizden 76 kooperatifimizin 81 projesi için 40,9 milyon TL tutarında Merkez Proje Komisyonu hibe desteği kararı alınmıştır.

2012'de yürürlüğe giren kooperatifçilik stratejisi çerçevesinde yeni alanlarda kooperatifleşmenin önü açılmıştır. Ülke kooperatifçiliğinin kalkınmada daha etkin bir konuma getirilmesi ve kooperatiflerin ekonominin farklı sektörlerinde faaliyet göstermesi amacıyla; yenilenebilir enerji, hizmet, çocuk ve yaşlı bakım hizmeti, bilimsel araştırma ve geliştirme, eğitim, gayrimenkul işletme, sigorta,

mütüel/tekafül sigortacılığı, fikri mülkiyet hakları ve proje danışmanlığı gibi yeni sektörlerde faaliyet gösterecek kooperatifler için gerekli hukuki altyapı çalışmaları tamamlanmış ve örnek ana sözleşmeler hazırlanarak girişimcilerin hizmetine sunulmuştur.

Rize'de Atıl Okul Binasından Dönüştürülen Kadın Kooperatifi Tekstil Atölyesi

İlgili kurumların ortak çalışmaları neticesinde, kooperatiflerin vergisel avantajlarına ilişkin düzenleme yapılması sağlanmış, bu kapsamda kooperatiflerin ortak içi ve ortak dışı işlemlerinin birbirinden ayrılması ve ortak dışı işlemlerin kurumlar vergisinden muaf olması temin edilmiştir.

Kooperatifçiliğin akademik bir bakış açısıyla daha sağlıklı gelişmesine katkı sağlamak amacıyla 2015 yılında Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Desteklenmesi Projesi uygulamaya konulmuştur. Bu proje kapsamında kooperatif üst birlikleri ile yapılan protokoller çerçevesinde, üniversitelerce kabul edilen yüksek lisans ve doktora tezlerine nakdi destek verilmiştir.

Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP) hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu proje, kadınların girişimcilik kabiliyetlerinin artırılması ve ekonomide aktif bir aktör olarak yer almaları için kooperatifler çatısı altında örgütlenmelerini teşvik etmekte olup, ülke genelinde kadın kooperatifçiliğinin yaygınlaşması amacıyla eğitim ve tanıtım çalışmaları yürütülmektedir.

Adana'da Devlet Destekli Kooperatifte 25 Kadınla Üretilen 11 Çeşit Doğal Sabun

Hatay Payas'ta Deprem Sonrası Valilik Desteğiyle Yeniden Başlayan Kadın Kooperatifi Üretimi, Yöresel Ürün Satışları

Tarım satış kooperatifleri birliklerinde kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesi, tarımsal pazarlamada kooperatifçiliğin geliştirilmesi, kooperatiflerin uluslararası ticaretinin geliştirilerek ihracatın artırılması ve kooperatifler aracılığıyla coğrafi işaretli ürünlerin tescili, korunması ve pazarlanması için birbirinden ayrı çalışmalar yürütülmüştür.

Kooperatif Ürünlerinin Pazarlanmasında E-Ticaret Kullanımının Geliştirilmesi Projesi, Cumhurbaşkanlığı 100 Günlük İcraat Programı kapsamında uygulanmıştır. Proje, belirlenen kooperatiflerin ürünlerinin yurt içi ve yurt dışı pazarlara ulaştırılmasında e-Pttavm gibi e-ticaret platformlarının kullanımı için iş birliği, eğitim, protokol ve kapasite artırımı konularında gerekli işlemleri sağlamıştır.

Kooperatif ürünlerinin tanıtıldığı, perakende sektörünün önde gelen firmalarıyla iş birliği imkanlarının yaratıldığı, kooperatifler arasında iş birliği ve dayanışmanın arttığı Kooperatifler Fuarı, ilk olarak 2012 yılında düzenlenmiştir. 2017'deki ikinci fuardan bu yana, ülkenin farklı şehirlerinde düzenlenen ulusal ve yerel ölçekteki fuarlara katılım sağlayan kadın kooperatifleri temsilcilerine pozitif destek sağlanarak kadın girişimciliğinin artmasına ve kadın kooperatiflerinin pazarlama kapasitelerinin gelişmesine katkıda bulunulmaktadır.

Trabzon'da Üç Kız Kardeşin Kosgeb Destekli Çinicilik ve Seramik Atölyesi, Üretim Ve Eğitim Çalışmaları

Kooperatif Bilgi Sistemi (KOOPBİS), kooperatiflere sunulan hizmetlerin elektronik ortama aktarılması, işlemlerin hızlandırılması, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile bilgi paylaşımının sağlanması, istatistiki veri üretilmesi ve kooperatiflerle ilgili politikaların geliştirilmesi amaçlarıyla Mart 2015'te hizmete açılmıştır. Ticaret Bakanlığı ile Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Kooperatifler Bölümü arasında yürütülen görüşmeler neticesinde, kooperatiflerle ilgili istatistiklerin geliştirilmesi ve uluslararası alanda örnek bir uygulama modeli oluşturulması amacıyla Türkiye pilot ülke olarak seçilmiş ve Kooperatif İstatistiklerinin Geliştirilmesi Projesi (KOOP-İST) hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında, kooperatiflerden sorumlu üç Bakanlığın istatistiklerinin KOOPBİS üzerinden derlenmesine karar verilmiş, veri envanteri çıkarılmış ve ILO merkezi tarafından düzenlenen uluslararası toplantılara katılım sağlanmıştır. KOOPBİS'ten elde edilecek verilerle hazırlanacak kooperatif istatistiklerinin Resmi İstatistik Programına dâhil edilmesi çalışmaları ise devam etmektedir.

Farklı bir kalkınma ve sosyal katılım modeli olan sosyal kooperatifçilik alanında etkin bir kamu politikası önerisi geliştirmek amacıyla 2017 yılında "Sosyal Kooperatifçilik Tanıtım, Eğitim, Geliştirme ve Uygulama Projesi" geliştirilmiştir.

2019 yılında kooperatiflerin faaliyet gösterdiği sektörlerde karşılaştıkları sorunları tespit ve değerlendirerek etkin çözüm önerileri getirmek amacıyla, Ticaret Bakanlığı personeli ile akademisyenlerin katılımıyla "Kooperatifçilik Sektör Analizi Projesi Çalışma Grubu" kurulmuş ve "Tarım Kooperatifleri Sektör Analizi Sonuç Raporu" yazılmıştır.

2020 yılında ülke genelinde kooperatif bilincini ve farkındalığını artırmak, başarılı kooperatifçilik örneklerini yerel halkla buluşturmak ve kırsalda yaşanan sorunlara kooperatif çatısı altında çözüm üretmek amacıyla "Kooperatifçilik Otobüsü" seferleri düzenlenmesi planlanmıştır. Şubat ve Mart 2020'de Adana ve Antalya'da düzenlenen programlara, Covid-19 salgını nedeniyle bir süre ara verilmiş, ancak normalleşme sürecine geçilmesiyle etkinlikler yeniden takvimlendirilmiştir. Bugüne kadar Antalya, Adana, Kayseri, Nevşehir, Malatya, Aksaray, Sakarya, Kırşehir, Edirne, Kırıkkale, Çanakkale ve Sivas illeri ziyaret edilmiş, tanıtım ve bilgilendirme toplantıları düzenlenerek faaliyetlere devam edilmiştir.

Kooperatifçilik Otobüsü

Türkiye kooperatifçiliğinin daha ileriye taşınmasına ilişkin karşılaşılan sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik yeni çözüm önerilerinin geliştirilmesi amacıyla paydaş kurumlarla iş birliği içinde, uzun soluklu, yoğun ve katılımcı bir sürecin sonunda "2025-2029 Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı" hazırlanmıştır. Söz konusu plan, 19 Eylül 2025 tarihinde düzenlenen tören ile Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından kamuoyuna açıklanmıştır. Belgede yer alan amaç ve eylemlerin takibi sürecine devam edilmektedir. Geleceğe dönük vizyonu netleştiren bu strateji belgesiyle, kooperatifçilik faaliyetleri için daha elverişli bir hukuki ve idari zemin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çabalarla birlikte, sektöre yönelik güvenin artırılması, kooperatiflerin daha verimli, etkin, sürdürülebilir, rekabet edebilir ve yenilikçi bir yapıya kavuşturulması amaçlanmakta, sektörün mevcut sorunlarına kalıcı çözümler getirilmesi ve kooperatifçilik hareketine yeni bir dinamizm kazandırılması amaçlanmaktadır. Kooperatiflerimizin finansmana erişimini güçlendirmek ve üretim kapasitelerini artırmak amacıyla, Ticaret Bakanlığı gözetiminde ve koordinasyonunda Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB) ile Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) arasında önemli bir protokol imzalanmıştır.

Protokol kapsamında toplam 4,5 milyar TL'lik kredi hacmi kooperatiflerimizin kullanımına sunulmuştur. Uygulanan bu destek sistemi ile kooperatiflerimizin finansal yükünün hafifletmesi, sürdürülebilir büyüme ve yatırım kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN
EKONOMİ VE KALKINMA
SEFERBERLİĞİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından hazırlanan "21. Yüzyılda Türkiye'nin Ekonomi ve Kalkınma Seferberliği" kitabı, Türkiye'nin ekonomik ilerlemesini ve kapsamlı dönüşümünü detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Kitap, Türkiye'nin ekonomi politikaları, ekonomi politikalarıyla ilgili başlıca kurumlar, ekonomi politikalarıyla ilgili üst politika belgeleri ve ekonomik görünüm başlıklarıyla makro çerçeveyi çizmekte ve kalkınma altyapısının güçlendirilmesi, finansal büyüme ve yatırımlardaki artış gibi kritik alanlardaki somut başarıları ele almaktadır.

Eser, ekonominin itici güçleri olan artan sanayileşme, diğer sektörlerdeki gelişmeler, ekonomik istikrar için destekler ve tedbirler ve bilhassa pandemi sonrası önem kazanan sağlık ve yaşam sektöründeki gelişmelere de değinmektedir. Ayrıca Türkiye'nin kaydettiği yapısal ilerlemeyi; büyüme, yatırım ve ihracat verileriyle destekleyerek, son yıllarda atılan büyük adımları ortaya koymaktadır.

Küresel zorluklar karşısında Türkiye ekonomisinin sarsılmaz direncini, geleceğe yön veren stratejik atılımlarını, Türkiye'nin başarı mimarisinde titizlikle yürütülen plan ve programların vetirelerini ve ekonomik ilerleme hikâyesinin nasıl örüldüğünü adım adım gösteren bu eser, sadece bir kaynak değil, aynı zamanda Türkiye'nin tarihi ekonomik zaferinin canlı arşivi olarak gelecek nesillere ışık tutan bir mirastır.

CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ISBN 978-625-6281-80-6
9 786256 281806 >